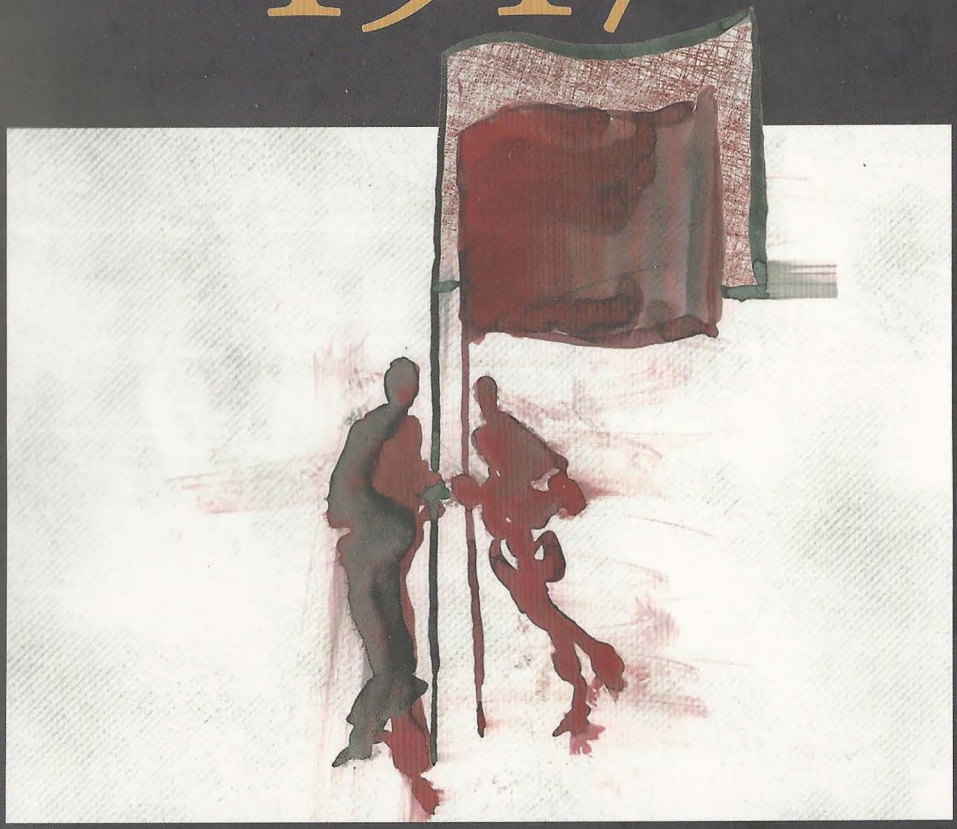

REX A. WADE RUS DEVRİMİ 1917

REX A. WADE

RUS DEVRİMİ 1917

iletişim

REX A. WADE • **Rus Devrimi, 1917**

REX A. WADE George Mason Üniversitesi'nde Rus Tarihi profesörüdür. Rus tarihi hakkında sayısız makale ve kitap yazmıştır. Kitapları: *The Bolshevik Revolution and Russian Civil War* (Bolşevik Devrimi ve İç Savaş), *The Russian Search for Peace* (Rusların Barış Arayışı), *The Making of Russian Society: Culture & the Politics of Modern Russia* (Rus Toplumunun İnşası: Modern Rusya'nın Kültür ve Siyaseti, John W. Steinberg ile birlikte), *Red Guards and Workers' Militias in the Russian Revolution* (Rus Devrimi'nde Kızıl Muhafızlar ve İşçi Milisleri), *Revolutionary Russia: New Approaches to the Russian Revolution of 1917* (Devrimci Rusya: 1917 Rus Devrimi'ne Yeni Yaklaşımlar), *Politics and Society in Provincial Russia: Saratov, 1590-1917* (Taşra Rusyası'nda Politika ve Toplum: Saratov, Scott J. Seregny ile birlikte), *Russia in Upheaval* (Başkaldıran Rusya, Edward Alsworth Ross ile birlikte).

The Russian Revolution, 1917
© 2017 Cambridge University Press (3rd edition)

İletişim Yayınları 2616 • Tarih Dizisi 130
ISBN-13: 978-975-05-2416-5
© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)
1. BASKI 2018, İstanbul

EDİTÖR Merve Öztürk
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Ömer Koçağ
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas
DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

REX A. WADE

Rus Devrimi, 1917

The Russian Revolution, 1917

ÇEVİREN ***Ergin Özler***

iletişim

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

KRONOLOJİ 15

1 DEVRİMİN GELİŞİ 19
Otokrasi 19
Ekonomi ve sosyal sınıflar 21
Devrimci hareket 27
1905 Devrimi ve Duma dönemi 30
Birinci Dünya Savaşı ve yarattığı huzursuzluklar 34

2 ŞUBAT DEVRİMİ 47
Halk ayaklanması 47
27 Şubat: Askerlerin isyanı 58
Devrimin sağlamlaştırılması, 27 Şubat - 2 Mart 61

3 YENİ SİYASİ SAFLAŞMA VE YENİ SİYASİ SİSTEM 73
Geçici hükümet 74
Sağdaki yeni siyasi saflaşma 78
Petrograd Sovyeti 83
Soldaki yeni saflaşma: Ilımlı sosyalistler 87
Soldaki yeni saflaşma: Radikal sol 93
Kerenski ve merkezci koalisyon 97
Dış politika, Nisan Krizi ve koalisyon hükümeti 101

4 RUS TOPLUMUNUN ARZULARI 109
Şehirli işçiler 111
Askerler ve bahriyeliler 122
Üst ve orta sınıflar 132
Kadınlar 137

5 KÖYLÜLER VE DEVRİMİN AMAÇLARI 151
Köy örgütleniyor 152
Gıda tedariki mücadelesi 155
Toprak dağıtımı ve toprak gaspı 157
Ahlâki devrim ve komünizmin yeniden tasdiki 164
Köylüler ve siyaset 165

6 MİLLİYETLER: KİMLİK VE FIRSAT 169
"Milliyet meselesi" 170
Ukrayna 176
Baltık bölgesi: Finlandiya, Letonya ve Estonya 180
Müslüman bölgeleri ve Transkafkasya 185
Yahudi sokağında devrim 190

7 MEMNUNİYETSİZLİKLER YAZI 197
Barış taarruzu, savaş taarruzu 197
Temmuz günleri ve "Sovyet iktidarı" 208
Ekonomik kriz ve komplo teorileri 213
Siyasi krizler, kutuplaşma ve Kornilov Olayı 221

8 "BÜTÜN İKTİDAR SOVYETLERE" 233
Bolşeviklerin ve radikal solun yükselişi 233
Koalisyon hükümeti krizi 241
Halkın ruh hali, sonbahardaki korku ve umutlar 243
İktidar üzerine Bolşevik tartışması 249
Arife günü: Kuvvetlerin harekete geçirilmesi 256

9 BOLŞEVİKLERİN İKTİDARI ALMASI 261
Ekim Devrimi: Silahlı çatışma 261
Sovyetler Kongresi 268
Kerenski ve askerî tehdit 273
Vikzhel – Bir Bolşevik hükümeti mi
yoksa kapsamlı bir sosyalist hükümet mi? 274
Sovyet iktidarının yayılması 277

10 KURUCU MECLİS VE İKTİDARIN AMAÇLARI 285
Barış 285
Sovyet iktidarı: direniş ve kabulleniş 287
Sosyal ve ekonomik yeniden yapılanma 296
Bir hükümet yaratmak: ADK, *Sovnarkom*, Çeka 301
Kurucu Meclis ve iktidarın amaçları 305

11 SONUÇLAR 315

İLAVE OKUMA 335
DİZİN 351

ÖNSÖZ

Rus Devrimi, şüphesiz, hâlâ modern tarihin en önemli olaylarından biridir; 20. yüzyıl dünya tarihinin şekillenmesinde oynadığı merkezî rolün yanı sıra tarihî mirasıyla etkisini bugün de sürdürmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rus Devrimi'ni tarihsel olarak daha doğru değerlendirmeyi kolaylaştırdı çünkü artık Rus Devrimi'nden bahsetmek, Sovyetler Birliği'nin varoluş dönemindeki gibi mevcut bir devlet ve sistem hakkında zımni bir yargı içermek zorunda değil. Fakat aynı zamanda demokrasi ve siyasal modeller, sınıfsal ve sosyal-ekonomik meseleler, Rus olmayan halkların özerklik veya bağımsızlığı, Rusya'nın süper güç statüsü ve diğer problemler için verilen ve 1991'den beri bölgeyi harap etmekte olan yeniden canlanmış mücadele, bizzat bu meselelerin ilk kavgasının yapıldığı 1917 Rus Devrimi'nin önemini yeniden tasdik eder. Bu mücadelenin sonuçları, o zaman da aynı bugünkü gibi, Rusya ve komşuları için olduğu kadar dünya için de önemliydi.

Devrimin önemine ve devrim hakkında yazılanların bolluğuna rağmen, güvenilir genel tarih anlatıları, özellikle görece kısa ve öz çalışmalar seyrektir. Bu kitap, bu özelliklere sahip bir tarih anlayışı içinde Rus Devrimi'nin yeni bir anlatısını sunmayı ve yakın dönem araştırmaları yansıtmayı amaçlıyor; devrim hakkındaki kendi uzun çalışmamı ve birçok yakın dönem uzman çalışmanın meyvelerini bir araya getiriyor. Orijinal nüshayı yazarken ve elinizdeki düzeltilmiş baskıyı hazırlarken kendimi, anlatımımız ve devrimin önemli vasıflarına dair yorumlarımız üzerine yeniden düşünürken buldum. Umuyorum ki ortaya çıkan kitap, genel okur için erişilebilir ve ilginç olduğu kadar Rusya alanında çalışan meslektaşlarım için de ufuk açıcı olmuştur.

1917 Rus Devrimi'nin yaklaşan yüzüncü yıl dönümü,* bana geriye dönüp bu kitabın daha evvelki baskılarını ve aynı konuda o zamandan beri basılan akademik çalışmaları gözden geçirmek için uygun bir zaman gibi göründü. Bu ve meslektaşlarımdan gelen teşvik, kitabı üçüncü baskıya hazırlama kararımda etkili oldu. Kitabın orijinal baskısı o kadar olumlu eleştiriler almıştı ki temel yapıyı ve içeriği olduğu gibi korumanın, yeni materyal ve kavrayışları yeri geldikçe eklemenin doğru olacağını düşündüm. Önemli bir nokta, yakın zamanda çıkmış olan çalışmaların, İlave Okumalar bölümünde yarattığı genişlemedir. Bununla birlikte, daha evvelki baskıları okumuş olanlar ve derslerinde kullanmış veya öğrencilerine önermiş öğretim görevlileri, çalışmanın temel niteliklerinin değişmemiş olduğunu görecekler.

Devrimin berrak bir hikâyesini sunma çabasındaki bu genel anlatı, birçok yeni yaklaşım ve yorum ortaya koyuyor. İlk olarak bu kitap, devrimin siyasi tarihini yeniden kalıba döküyor; devrime eşlik eden siyasal saflaşmaların önemini ve devrim sırasında birçok açıdan geleneksel parti etiketlerinden çok daha önemli olan yeni siyasi blokların anlamını vurguluyor. Bu, Devrimci Defansist, "ılımlı sosyalist" blokun, devrimin ilk aylardaki liderlik rolü üzerine doğru dürüst bir odaklanmayı mümkün kılıyor. Bu çalışma, benzer şekilde Ekim Devrimi sırasında – sadece Bolşeviklerin değil– radikal sol blokun da öneminin iyice ayırt edilmesine olanak sağlıyor ve ayrıca "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı ve "Sovyet iktidarı" düşüncesinin, Ekim Devrimi'ne giden yolun taşlarını döşediğini vurguluyor. Dahası, Ekim Devrimi'nin karmaşıklığının ve hakiki bir halk mücadelesi olan "Bütün İktidar Sovyetlere" talebiyle ne denli bütünleşmiş olduğunun altını çiziyor ve yalnızca bundan sonra bir "Bolşevik Devrimi"ne dönüştüğüne mim koyuyor. Bu yaklaşım, bu önemli ayaklanmayı uzun zamandır bulanıklaştıran pek çok mit ve yanlış kanının ortadan kaldırılmasına da olanak sağlıyor. Devrim, ne cahil kitlelerin kibirli Bolşevikler tarafından düpedüz manipüle edilmesiydi ne de geleneksel Ekim mitinin genellikle tarif ettiği gibi titizlikle planlanmış ve Lenin'in alim-i mutlak yönetimi altında uygulanmış bir iktidar gaspıydı. Kitabın bu yeni baskısında, Şubat ve Ekim devrimleri arifesindeki siyasi gelişmeler üzerine yapılan tartışmalar güçlendirilmiş ve Kurucu Meclis, partiler arası siyasal işbirliği ve Lenin'in rollerine dair bölümler genişletilmiştir.

Bu kitap, aynı zamanda halk aktivizminin ve sosyal ve ekonomik meselelerin, devrimin seyrini ve sonucunu şekillendirmedeki önemini vurgulayarak devrimin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihine hak ettiği yeri veriyor. Halkın çeşitli kesimlerinin istek ve menfaatlerinin peşinden gitmek üzere kurduğu pek çok örgüt, anlatının kalbini oluşturuyor. Tarihçiler şimdiye ka-

(*) Kitabın orijinali 2016 yılında yayımlanmıştır – e.n.

dar devrimin sosyal tarihi ile siyasi tarihi arasında gidip geldiler – bu çalışman ikisinin ayrılmaz bir bütün olduğunu iddia ediyor. Halkın isteklerini, aktivizmini ve bu unsurların siyasi partilerle ve siyasi liderlikle nasıl etkileştiğini hesaba katmayan hiçbir devrim kavrayışı bütünlüklü olamaz. Konuyla yakından ilgili olarak, bu baskıda, şüphesiz devrimin önemli bir parçası olan ve okura bu taşkın günlerdeki yaşamın dokusu hakkında daha iyi bir fikir veren dilin, sembollerin ve festivallerin tahlili genişletildi.

Bu tarihçe, ayrıca genellikle devrimin hikâyesinin dışında bırakılan yerleri ve insanları da hesaba katıyor ve devrimin kadınlar, eski yüksek sınıflar ve din üzerindeki etkisini inceliyor; Petrograd'daki olayların merkezî önemini göz ardı etmeden, başkentin ötesine geçerek taşra vilayetlerindeki devrimi, devrimin önemli ve bütünleyici bir parçası olarak ele alıyor. Bu çalışma, özellikle ulusal azınlıkları, devrimin onlar için ve onların devrim için önemini anlatıya katıyor, genellikle devrim tarihlerinde üstünkörü işlenen veya anlatının dışında tutulan konular olan köylülere, cephedeki askerlere, kadınlara ve Rusya kırsalındaki olaylara ilgi gösteriyor. Sonucun daha zengin olduğu kadar daha eksiksiz bir tarihçe olduğuna inanıyorum.

Bu kitap, uzmanlar kadar genel okura da hitaben yazılmıştır ve bu, birçok üslup özelliğini baştan belirlemiştir. Okurun Rusça bilmediğini varsaydım, bu yüzden mümkün olan her yerde Rusça kavramların İngilizce karşılıklarını kullanmaya çalıştım. Böylece örneğin, şehir *duma*sı şehir meclisi şeklinde ifade edildi ve gerçekten de oldukları şey buydu. Aynı şekilde, uzun iç tartışmalar ve birbiriyle çelişen önerilerden sonra devrimin ana şahsiyetlerinin ilk isimlerini okurların alışık olduğu İngilizce şekilleriyle kullanmayı tercih ettim –harfi harfine Rusça yazılımları (Nikola, Aleksandr, Lev, Pavel) yerine Nikola ve Aleksandra, Aleksandr Kerenski, Leon Troçki ve hatta Paul Milyukov gibi– fakat daha az bilinen insanlar ve İngilizcede daha az görülen isimlerde Rus biçimleri korudum.* Birçok sefer ilk isim için Rusçada geçerli olan çift ilk harfli biçimi tercih ettim. Aynı şekilde, şehir ve yer adları çağdaş okuyuculara en aşina olan biçimleriyle kullanıldı. Bu nedenle yer adları genellikle farklı dillerdeki formları yerine Rusça varyantları ile kullanıldı (Kharkiv yerine Harkov). Bazı şehirler için 1917'deki resmî isimleri yerine bugünkü isimlerini kullandım (Revel yerine Tallinn, Helsingfors yerine Helsinki). Kullanımdaki bazı tutarsızlıklara rağmen bu pratik yaklaşımın Rusçaya aşina olmayan ve halihazırda çok sayıda yeni isimle karşı karşıya olan okur için daha kolay olduğunu düşünüyorum. Rusça okuyabilenler bunları anlamakta zorlanmayacak ve arzu ettiklerinde orijinal Rusça biçimlerine transpoze edebilecekler. Soyadları ve Rusça kelimelerde küçük

(*) Bu Türkçe baskıda biz, genel olarak bilinen isimleri Türkçe okunuşuyla yazmayı tercih ettik – e.n.

farklarla Standard Library Of Congress'in [Kongre Kütüphanesi] standart transkripsiyonu takip edilmiştir (L'vov yerine Lvov ve Kerenskii yerine Kerenski gibi). Notlar ve ilave okuma kısımlarında ve metinde geçen bazı başlıklarda (*Den'* ve *Rech'* gazeteleri gibi) mutlak transkripsiyon kullanılmıştır.

Aynı düşünceler, başka özellikleri de gerekli kıldı. Mümkün olan yerlerde, ilgili okurların o konu hakkında daha fazla bilgiyi nerede bulabileceklerine dair bir rehber oluşturacağı varsayımına dayanarak Rusça orijinallerindense ikinci el dahil, İngilizce kaynaklardan açıklayıcı alıntılar yaptım. Çalışmada, ekseriyetle direkt alıntılar, belirli bir bilginin ödünç alındığının belirtilmesi veya okurları o konuda özellikle önemli çalışmalara yönlendirmek için çok sık olmayacak biçimde dipnotlar verildi. Sınırlı dipnotların tersine ilave okuma listesi, kapsamlı ve okurlara İngilizcede mevcut olan literatür hakkında geniş çaplı referans verecek şekilde hazırlandı. İkinci el kaynakların ve belge derlemelerinin çoğunu listeye dahil ettim. Özellikle yabancı gözlemcilerin anı literatürü aynı titizlikle sunulmadı. Bu ve diğer kaynaklar için okurlar ilave okuma kısmında belirtilmiş olan Murray Frame ve Jonathan Smele'nin kaynakça rehberine danışmalılar. Bilgi içeren dipnotların ve ilave okuma kısmının her ikisi de daha önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı İngilizce kaynaklarla sınırlıdır. Büyük hacimli Rusça literatüre ilgi duyanlar (ve özellikle Sovyet zamanı yayınların kullanımındaki sorunlara aşina olanlar), ilave okuma kısmında verilen uzmanlaşmış çalışmaların kaynakçalarını ve Boris Kolonitskii tarafından yakın zamanda ustalıkla kaleme alınmış olan ve yine ilave okuma kısmında yer alan kısa incelemeyi kapsamlı birer kılavuz olarak kullanabilirler.

"Rusya" ve "Rusça" kelimelerinin kullanımı hakkında birkaç şey söylemeliyim. 1917'deki Rus İmparatorluğu halkı (ve bugünkü Ruslar), bizzat o dili, ulusu ve kültürü anlatan "Rus"* (*russkii*) ile devleti ya da ülkeyi ve içindeki halkı etnik köken farkı gözetmeden anlatan "Rus" (*rossiiskii*) arasında ayrım yapmak için iki farklı kelime kullanırlar. İngilizce ve diğer dillerin çoğunluğu bu ayrımı yapmaz. Bu, "Rus" kelimesinin çifte anlamını bilmeyenler için bir karışıklık yaratabilir. Neredeyse Rusya tarihi üzerine yazılmış olan bütün kitaplarda olduğu gibi bu kitapta da "Rus" terimi her iki anlamı ifade etmek için ve bazen bu iki anlamı birbirine katarak kullanıldı. Böylece "Rus toplumunun" arzularına yapılan referanslarda veya örneğin "Ruslar şöyle hissetti" dendiğinde, tersi belirtilmediği sürece genellikle bir bütün olarak halk, fakat özellikle etnik olarak Rus veya Ortodoks Slavlar (Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar) kastedilir. Rusya İmparatorluğu'nun ve Sovyetler Birliği'nin ta-

(*) Bilindiği üzere Türkçede, Rusya'da yaşayan halk için Rus, Rus dili için ise Rusça terimleri kullanılmaktadır, yazar İngilizcede her iki anlamı da karşılayan *Russian* kelimesinden söz etmektedir – e.n.

rihi hakkında yazarken bu tip kullanımlardan kaçınmak imkânsızdır, fakat bu kelimeler devletin parçalanmasından ve eski topraklarında etkin olan yeni milliyetçiliklerin yükselişinden sonra daha da sorunlu hale gelmiştir. Gerçekten de bu mesele, özellikle 6. Bölüm'de göreceğimiz gibi, 1917'de ortaya çıkmıştı. "Rus" kelimesinin bu ikili anlamı ve milliyet ve kırsal meselelere verdiğim büyük önem, beni kongreler ve "Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi" gibi toplantılar için daha geleneksel olarak kullanılan "Tüm-Rus" yerine "Tüm-Rusya" kelimesini tercih etmeye sürükledi. Belirli bir ulus veya belirli bir dili konuşanlar grubu olarak Ruslar (*russkii*) kelimesine göre "Tüm-Rusya", devlete (*rossiiskii*) ve devletin tüm halklarına dair olan bir şeye daha açık bir referans sunuyor ve bazı grupların, örneğin Ukraynalılar ve Estonyalıların, "Tüm-Rusya" Kurucu Meclisi'nin otoritesi altında, özerklik ve kendi kaderini tayin taleplerini daha anlaşılır kılıyor.

Bütün tarihler, Batı takviminin ve modern Rus takviminin on üç gün gerisinden gelen o zamanın Rus takvimine göre verildi. Bu yüzden burada Şubat Devrimi ve Ekim Devrimi (1917'de kullanılan Rus takvimi) kullanıldı fakat bazı kitaplarda "Mart Devrimi" ve "Kasım Devrimi" (Batı takvimi) kullanılır.

Rus Devrimi anlatımım ve yorumum yıllar süren okumalar, dinlemeler, sohbetler ve verdiğim derslerle şekillendi. Burada sayamayacağım kadar çok insana, hatırlayamayacağım kadar çok düşünsel borcum birikti. Alanımın ileri gelen araştırmacılarından birçoğuyla akademik toplantılara katılma konusunda hayli talihliyim; onların sunumları, yorumları ve tartışmaları (ve yayınları) tanımlayabileceğimden çok daha fazla şekilde devrim hakkındaki bilgimi, fikirlerimi ve düşünme biçimlerimi etkiledi. Eğer etkileşimde olduğum araştırmacıların fikirlerinden kasıtsız veya bilinçsiz ve farkında olmadan direkt olarak ödünç aldıklarım olduysa samimi bir biçimde özür diler ve bunu kendi irfanlarının ve ikna güçlerinin bir kanıtı olarak kabul etmelerini umarım.

Birçok çalışma arkadaşım, bu kitabın çeşitli aşamalarında tamamını veya parçalarını okudular ve özellikle değerli önerilerde bulundular; onlara muazzam bir minnet borcum var: Olavi Arens, Barbara Engel, Daniel Graf, Tsuyoshi Hasegawa, Michael Hickey, Lars Lih, Semion Lyandres, Michael Melancon, Daniel Orlovsky, Donald Raleigh, Scott Seregny, Philip Skaggs, Ian Thatcher ve Ronald Suny. Jonathan Sanders'a fotoğraflar konusundaki önerileri ve yardımları için teşekkürler. Mollie Fletcher-Klocek haritaları maharetle hazırladı. Nathan Hamilton materyallerin izini sürmeme yardım etti ve taslak metni okudu. Ayrıca, çalışmayı erken aşamalarında öğrenci perspektifinden okuyan ve eleştiren George Mason Üniversitesi'ndeki bazı öğrencilere teşekkür borcum var. Metnin tashihinde ve düzeltmelerin bu yeni nüshaya eklenmesindeki yardımları için Vyta Baselice'e minnettarım. Cambrid-

ge University Press'ten Michael Watson bütün baskılar boyunca bana cana yakınlığı, akıl hocalığı ve yardımları ile destek oldu. Cassi Roberts bu baskının yayına girme sürecinde ve kapak resmi seçiminde dostça yardımlarını sundu. Başından sonuna kadar aklı genellikle başka yerde olan yazar eşine yumuşak başlılıkla katlanan eşim Beryl benim en büyük destekçim, bu kitap sevgiyle ona atfedilmiştir.

REX A. WADE

9-22 Şubat	Petrograd'da yükselen grev dalgası.
23 Şubat	Kadınlar Günü gösterileri.
24-25 Şubat	Petrograd'daki gösteriler günden güne büyür; askerler göstericilere karşılık vermekte tereddüt ederler; siyasi partiler olaylara daha fazla müdahil olurlar.
26 Şubat	Gösteriler devam eder; hükümet sokaklara barikat kurar ve askerlere göstericilere ateş açma emri verir.
27 Şubat	Garnizon isyanı; Petrograd Sovyeti kurulur; Devlet Duması Geçici Komitesi kurulur ve otoriteyi üstlendiğini ilan eder.
1 Mart	1 No.lu Emir
2 Mart	Geçici Hükümet kuruldu; II. Nikola'nın tahttan inmesi; devrimin diğer şehirlere sıçraması.
14 Mart	Sovyet'in "Dünya halklarına ilhaksız ve tazminatsız barış" çağrısı.
20 Mart	Tsereteli Sibirya sürgününden Petrograd'a gelir.
21-22 Mart	Tsereteli ve Devrimci Defansistler Petrograd Sovyeti'nin önderliğini tesis ederler.
20 Mart	Geçici Hükümet milliyet ve dine dayalı tüm ayrımcılıkları kaldırır.
3 Nisan	Lenin İsviçre'den Petrograd'a gelir.
4 Nisan	Lenin *Nisan Tezleri*'ni yayımlar.
18-21 Nisan	Nisan Krizi.
2-5 Mayıs	Hükümet krizi ve Sovyet liderlerini hükümete dahil etmek için yeniden örgütlenme: "koalisyon hükümeti."
3-5 Haziran	Birinci Tüm-Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetler Kongresi.
10 Haziran	Ukrayna Merkezî Radası İlk Evrenseli ilan eder.
18 Haziran	Rus askerî saldırısı başlar.

18 Haziran	Petrograd'daki Sovyet destekli eylemler, savaş karşıtı ve hükümet karşıtı kitlesel eyleme dönüşür
1 Temmuz	Geçici Hükümet Delegasyonu ve Merkezî Rada, Ukrayna için sınırlı özyönetimde anlaşırlar.
2 Temmuz	Kadet bakanları Ukrayna meselesi yüzünden istifa ederler – yeni bir hükümet krizi başlar.
3-5 Temmuz	Temmuz Günleri: Sokak gösterileri Sovyetin iktidara gelmesini talep eder; Sovyet liderler bunu kabul etmezler, Bolşevikler gecikmeli olarak liderliği üstlenirler; Lenin ve diğerleri kaçmak zorunda kalırlar.
5 Temmuz	Alman karşı saldırısı ve Rus taarruzunun çöküşü.
5 Temmuz	Ukrayna Merkezî Radası'nın ikinci Evrenseli; Finlandiya parlamentosunda Finlandiya'da idari yetkiyi üstlenmek üzere oylama yapılır.
8 Temmuz	Kerenski başbakan olur.
17 Temmuz	Tsereteli, içişleri bakan vekili olarak köylülerin toprak gasplarına karşı tedbir alınması emrini verir.
18 Temmuz	General Kornilov başkomutanlığa atandı.
20 Temmuz	Geçici Hükümet kadınlara oy verme hakkını tanır.
21-23 Temmuz	İkinci koalisyon hükümetinin kurulmasına yol açan yeni hükümet krizi.
12-15 Ağustos	Moskova Devlet Konferansı.
21 Ağustos	Almanlar yeni bir saldırı düzenleyerek kilit öneme sahip Riga şehrini alırlar.
27-31 Ağustos	Kornilov Olayı.
31 Ağustos	Petrograd Sovyetinde ilk defa bir Bolşevik önergesi kabul edilir.
1 Eylül	"Direktorya", Kerenski başkanlığındaki 5 kişilik hükümet kurulur.
5 Eylül	Moskova Sovyetinde Bolşevik önergesi kabul edilir.
9 Eylül	Petrograd Sovyeti Bolşevik önergesini onaylar ve eski Devrimci Defansist liderlik istifa eder.
14-22 Eylül	Geçici Hükümete yeni bir destek temeli bulmak için Demokratik Konferans tamamen sosyalist bir hükümet kurulmasını tartışır ama bir uzlaşmaya varılamaz.
25 Eylül	Bolşeviklerin başını çektiği radikal blok kontrolü ele alırken Troçki Petrograd Sovyeti'nin başkanı seçilir.
25 Eylül	Kerenski başkanlığında üçüncü koalisyon hükümeti kurulur.
7 Ekim	"Ön Meclis" açılır; Bolşevikler çekilir.
10-16 Ekim	Bolşevik liderliği iktidara el koymayı tartışır.
11-13 Ekim	Kuzey Bölgeleri Sovyetler Kongresi.
22 Ekim	"Petrograd Sovyeti Günü", Sovyet iktidarı için yürüyüşler düzenlenir.

21-23 Ekim	Askerî Devrimci Komite garnizon kontrolü için askerî otoritelere kafa tutar.
24 Ekim	Kerenski Bolşevik gazeteleri kapatmak için harekete geçerek Ekim Devrimi'nin kıvılcımını ateşler.
24-25 Ekim	Petrograd'ın kilit noktalarını ele geçirmek için Sovyet yanlısı kuvvetlerle hükümet yanlısı kuvvetlerin mücadelesi; Sovyet yanlıları galip gelir.
25 Ekim	Geçici Hükümetin görevden alındığı açıklanır; Kerenski asker toplamak üzere cepheye kaçar; ikinci Sovyetler Kongresi akşam saatlerinde açılır.
26 Ekim	Geçici Hükümet üyeleri sabahın erken saatlerinde tutuklanırlar.
26 Ekim	İkinci Sovyetler Kongresi ikinci oturumda toprak, barış ve yeni bir hükümetin kurulması hakkında kararnameler çıkarır – Halk Komiserleri Konseyi.
27 Ekim	Basın sansürünü yürürlüğe sokan kararname.
27-30 Ekim	Kerenski–Krasnov saldırısı ve silahlı Petrograd karşıtları mağlup edildi.
29 Ekim	Vikzhel geniş sosyalist hükümet için çağrı yapar ve pazarlık dayatır.
26 Ekim-2 Kasım	2 Kasım'daki Moskova zaferiyle, Sovyet iktidarının ülkeye yayılmasındaki ilk dalga, doruğa ulaşır.
2 Kasım	Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi.
7 Kasım	Üçüncü Evrensel, Rada'yı Ukrayna'nın hükümeti ilan eder.
10 Kasım	Rütbe ve unvanların feshedilmesi.
12 Kasım	Kurucu Meclis Seçimleri başlar.
19 Kasım	Almanya ve Avusturya-Macaristan ile resmî ateşkes görüşmeleri, fakat askerler arası gayriresmî ateşkesler zaten başlamıştı.
20 Kasım	Bolşevikler ordu genel karargâhını ele geçirirler.
28 Kasım	Kadet Parti liderlerinin tutuklanması emredilir.
2 Aralık	Almanya ile resmî ateşkes.
7 Aralık	Çeka kurulur.
11-12 Aralık	Kurucu Meclis'e karşı Lenin'in tezleri.
Aralık ortası	Sovyet iktidarının güneye ve cepheye yayılması.
12 Aralık	Sol SR'ler hükümete katılırlar.
16, 18 Aralık	Boşanma, evlilik, sivil kayıt hakkında kararnameler.
4 Ocak	Sovyet hükümeti Finlandiya'nın bağımsızlığını resmen tanır.
5 Ocak	Kurucu Meclis açılır.
6 Ocak	Kurucu Meclis güç kullanılarak kapatılır.

1

DEVRİMİN GELİŞİ

Rus Devrimi Şubat 1917'de ansızın patlak verdi. Umulmadık değildi. Ruslar uzun zamandır devrimi tartışıyorlardı ve 1916 sonuna gelindiğinde politik ve sosyal yelpazenin tamamında her an ayaklanma çıkabileceğine dair bir kanı vardı. Rusya'daki kriz ülke dışında bile aşikârdı. Birleşik Devletler'deki Carnegie Endowment for International Peace'den [Uluslararası Barış için Carnegie Vakfı] Nicholas Murray Butler, Norveçli Christian Lange'in 1917 başında bilgi toplama göreviyle Rusya'ya yollanması kararı hakkında yazarken, "Aralık 1916'da, daha da önemli ölçüde Ocak 1917'de [Rusya'da inceleme gerektiren] ... önemli ve dikkate değer bir şeylerin cereyan etmekte olduğuna dair emareler vardı ve müstakbel politik değişimler hakkında hızla büyüyen söylentiler daha kesin bilgi ve daha bütünlüklü yorum gerektiriyordu"[1] demişti. Yine de yeni yıl doğarken Rusya'nın ne içinde ne de dışında, iki ay içinde eski rejimin devrilebileceği ve bunun dünyanın o güne kadar görmüş olduğu en radikal devrimi süratle harekete geçireceği bekleniyordu. Bu geniş kapsamlı ve hızla hareket eden devrim, karmaşık bir kısa ve uzun vadeli nedenler ağından yeşermişti. Bu ağ, aynı zamanda devrimin yönünü ve neticesini biçimlendirdi. Söz konusu netice ise, müteakip yüzyılın küresel tarihini derinden etkiledi.

Otokrasi

Rus Devrimi, öncelikle II. Nikola monarşisini deviren siyasi bir devrimdi ve yeni bir idari sistem inşasını devrimin esas meselesi yapmıştı. 20. yüzyılın

1 Christian L. Lange, *Russia, the Revolution and the War: An Account of a Visit to Petrograd and Helsingfors in March, 1917* (Washington, D.C., 1917), s. ii.

başında Rusya, Avrupa'da iktidarı yasalar ya da kurumlarla sınırlandırılmamış otokrat bir hükümdar tarafından yönetilen son büyük güçtü. Rus çarları, en az 19. yüzyılın başından itibaren gitgide artan siyasi değişim talepleriyle mücadele etmişlerdi. Sonra, 1894'te güçlü iradeli III. Alexander beklenmedik bir şekilde ölünce hazırlıksız II. Nikola kendini tüm Rus ülkesinin imparatoru ve çarı olarak buldu.

Nikola, dünyanın süratle değişmekte olduğu bir zamanda tahta çıktı. Rusya'yı çalkantılı zamanlardan kazasız belasız çıkarmak için enerjik ve yaratıcı bir liderlik gerekiyordu. Bu liderlik, yumuşak huylu, kısıtlı yeteneklere sahip ve yönetimsel ıvır zıvırla asıl siyasi meselelerden daha fazla meşgul olan Nikola'nın sağlayabileceği bir liderlik değildi. Buna rağmen eşi Alexandra'nın hararetli desteğiyle Nikola, otokratik haklarına inatla sıkı sıkıya sarıldı. Aleksandra ona durmaksızın "daha fazla güç ve hâkimiyet sergilemek" adına "othokratik* [*sic*] imparator olduğunu ve öyle kalmak zorunda olduğunu hiçbir zaman unutmamasını" öğütlüyor ve devrimden hemen evvel "Deli Petro ol, Korkunç Ivan ol, İmparator Pavel ol ve onları ez" diyordu.[2] Ne var ki Aleksandra'nın nasihatleri, Nikola'yı etkin olmak şöyle dursun kararlı bir yönetici haline bile getirememiş, ihtiyaç duyulan reformlara karşı Nikola'nın direncini artırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Hükümet sürüklendi, sorunlar çözümsüz kaldı ve Rusya, Nikola'nın yirmi yıllık saltanatı zarfında iki başarısız savaşın ve iki devrimin ceremesini çekti. Şahsen müşfik bir adam, sevecen bir eş ve baba olan Nikola, tebaası tarafından "Kanlı Nikola" olarak tanındı.

Nikola'nın hükümeti, kötü yönetilmekle kalmadı, vatandaş değil tebaa olarak görülen nüfusa sivil ya da başka haklar verme konusunda fazlasıyla cimri davrandı. Hükümet, en zararsızı dahil, hangi amaç için olursa olsun, her türlü örgütlenme hakkını sıkı bir denetim altında tuttu. Açık politik söylemin neredeyse mutlak yokluğu anlamına gelen sansür, siyasi söylemleri yasadışı ve çoğunlukla devrimci kanallara itti. II. Alexander, 1860'taki büyük reformların bir parçası olarak soyluların hâkimiyetinde seçilmiş yerel konseylerin, zemstvoların kuruluşuna izin vermişti. Bunlar, yerel düzeyde kısıtlı özyönetim yetkilerine sahiptiler; yolların, ilköğretimin, sağlık ve tıbbi hizmetlerin, tarım uygulamalarının ve diğer yerel meselelerin iyileştirilmesi için çalışıyorlardı. Gelgelelim hükümdarlar, üst düzey siyasi gücü, seçilmiş kurumlarla paylaşmayı kararlılıkla reddettiler ve 1881'den itibaren zemstvoların yetkilerini kısıtladılar. 1894'te tahta çıktıktan kısa süre sonra Nikola, ulusal bir zemstvo, yani seçilmiş ulusal bir meclis kurulması umut-

(*) Alexandra autocratic yerine "authocratic" yazmış. Aleksandra ve Nikola arasındaki tüm mektuplar İngilizce yazılmış – ç.n.

2 *The Nicky-Sunny Letters*, s. 100, 145, 454.

larını "manasız hülyalar" şeklinde niteleyerek sonlandırdı. Nikola, halkın tebaa değil yurttaş olduğu ve politik hayatta ve devletin geleceğinde en azından mütevazı bir pay sahibi olduğu daha modern bir politik sistem kurmak yerine Tanrı'nın yolladığı bir hükümdar ve sadık tebaası gibi modası geçmiş otokratik bir görüşe sarıldı.

Nikola yönetiminin modası geçmiş vizyonunun en aşikâr olduğu alan, Rus olmayan halkların maruz kaldığı muameledir. Rus İmparatorluğu çok geniş bir devletti ve 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında milliyetçi duyguların hareketlendiği çoklu bir etnik yapıya sahipti. Bu ilk olarak kültürel, sivil haklar ve ulusal-teritoryal özerklik taleplerine odaklandı. Yönetim, bu duygusal hareketlenmeye baskı, yerel dillerin kullanımını sınırlandırma, Rusça konuşmaya zorlama, dinî temelde ayrımcılık, yerel idari yapılarda değişiklikler dayatma ve Rus olmayan halkları değişik şekillerde "Ruslaştırmaya" teşebbüs gibi politikalarından oluşan "Ruslaştırma" ile karşılık verdi. Bu tedbirler, geçici olarak milliyetçilik temelli hareketleri engellerken kızgınlıkları artırdı. Milliyetçilik, 1917'de baskı araçları kaldırıldığında devrimin önemli bir parçası olarak ileri atıldı.

Ekonomi ve sosyal sınıflar

Rus Devrimi, aynı zamanda derinlemesine sosyal bir devrimdi. Rusya'nın iyi bir liderliğe ihtiyaç duymasının sebeplerinden biri, hem ekonomik hem de sosyal sistemlerin bir geçiş süreci içinde olması ve halkın üzerinde olağanüstü stresler oluşturmasıydı. 1854-1856 Kırım Savaşı yenilgisiyle sarsılan II. Aleksander, Rusya'yı Büyük Reformlar diye bilinen temkinli bir reform ve modernleşme yoluna sokmuştu. Reformların merkezinde 1861'de serflerin azat edilmesi vardı. Azat, köylülere kişisel özgürlüklerini ve toplamda tüm toprakların yarısına denk gelecek kadar topraktan pay vermişti. Ancak köylüler, toprakların tamamının kendi hakları olduğu inancıyla azat anlaşmasından tatmin olmamışlardı. Toprağın geri kalanı üzerinde iddia ettikleri hak, kırsal bir memnuniyetsizlik kaynağı olarak kaldı ve 1905 ve 1917'deki köylü devrimlerine itici güç sağladı.*

Azat, ne köylüler ne de devlet için beklenen zenginleşmeyi sağladı. Hızlı nüfus artışı –nüfus 1860 ve 1914 arasında iki katından fazla arttı–, verimlilik artmayınca yeni zorluklara yol açtı. Kırsal köylü kesimin durumu de-

(*) Rusya'da birbirinden son derece değişik kırsal sistemler mevcuttu: Baltık bölgelerinin topraksız tarım işçileri, görece müreffeh Batı Sibirya göçmenleri ve Volga'nın Alman çiftçileri, Orta Asya'nın göçebe çoban kültürleri, Don Kazak toplulukları ve diğerleri. Bu çalışmadaki tartışma, kırsal nüfusun büyük bölümünü oluşturan ve hem yönetimin hem de devrimcilerin dikkatlerini odakladıkları, 1917 köylü ayaklanmasına neden olan Rus ve Ukrayna köylü sınıfına yoğunlaşıyor.

gişkenlik gösteriyordu ama genelde elde edilen kişi başı ekonomik kazanç neredeyse hiçti. Üstüne üstlük, 20. yüzyılın başında nüfusun yüzde seksenini oluşturan köylü sınıfı, daimi olarak felaketin eşiğinde yaşıyordu. Aileler, hastalık, kötü şans ya da yerel koşullarla mahvolabiliyor, büyük felaketler geniş bölgeleri periyodik olarak kırıp geçiyordu: Tek başına 1891-1892 kıtlığı, 400.000 hayata mal oldu. Köylü yoksulluğu; toprak sahibi soylularla köylüler arasındaki toprak, refah ve ayrıcalık eşitsizliğinin sürmesi; köylülerin özel toprak sahiplerinin elinde kalmış topraklar için besledikleri arzu, 1905 ve 1917 devrimlerindeki köylü şiddetini besledi.

1880'lerde birçok Rus lider, Rusya'nın böylesi bir yoğunlukla tarıma bağımlı kalmasının mümkün olmadığını anladılar. Eğer Rusya, sanayi ve gücün giderek birbirine bağlı hale geldiği bir dünyada büyük güç statüsünü koruyacaksa ülkenin sanayileşmesi şarttı. 1880'lerde yönetim, özel girişimci çabalarını gümrük vergisi, vergi politikaları ve doğrudan yatırımlar yoluyla çoğaltarak endüstriyel gelişimi teşvik için adımlar attı. Rusya olağanüstü bir büyüme sağladı. 1890'larda Rusya'nın endüstriyel büyüme oranları, ortalama yıllık % 7-8 civarındaydı ve 1885-1914 arası dönemde sanayi üretimi, yıllık % 5,72'lik bir ortalamayla yükselerek o yıllar için Amerikan, İngiliz ve Alman ortalamalarını geride bıraktı. Ne var ki yüzdeli büyüme oranları, hikâyenin ancak bir kısmını anlatıyordu. Rusya'nın demir ergitme oranları yüzde olarak hızla artıyor olsa da, genel çıktı hâlâ bu üç ülkenin çok aşağısındaydı. Üstelik emek verimliliği artışı oldukça yavaştı ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında kişi başı gelir düşmüştü.[3] Rusya, Rus İmparatorluğu'nun son otuz yılında bir endüstriyel devrim geçirmişti ama ekonomik tablo, nasıl ve neyle karşılaştırılarak ölçüldüğüne göre iyimser ya da kötümser bir bakışla değerlendirilebilirdi.

Sanayileşme, toplum üzerine muazzam gerginlikler yükleyerek geldi. Gümrük vergileri, yükselen fiyatlar ve yükselen vergiler, zaten fakir olan bir halkın yaşam standartlarını düşük tutuyor, sanayileşmenin gelecekte getirebileceği herhangi bir fayda için beklemelerini zorunlu kılıyordu. 1892'den 1903'e kadar maliye bakanlığı yapan ve sistemin baş mimarı olan Sergei Witte, 1899'da Nikola'ya yazdığı gizli bir raporda bu stresleri ikrar ediyordu: Rusya, tüm ekonomik geleceğinin bağlı olduğu "devasa boyutta bir sanayi" inşa ediyordu. "Sanayi hizmetleri ülkeye fazlasıyla pahalıya mal oluyor ve bu aşırı maliyetler, halkın, özellikle de tarım kesiminin refahını yıkıcı biçimde etkiliyordu."[4] Dahası, sanayileşmeyle birlikte muazzam siyasi içerimler barındıran bir sosyal dönüşüm gerçekleşiyordu. Yasal olarak tanımlanmış eski ayni haklar hiyerarşisi *(sosloviia)* –soylu, ruhban, tacir, köylü ve diğerle-

3 Rogger, *Russia*, s. 106-107.

4 *A.g.e.*, s. 107-108.

ri– anlamının büyük bölümünü yitirmişti ve yeni endüstriyel çağda meslek ve ekonomik işlev temelli daha yeni bir sosyal yapıyla yer değiştirmekteydi. Ortaya çıkmakta olan bu sınıf yapısı, devrimin oluşumunda ve neticesinde önemli rol oynayan kimlik ve arzular yarattı.

Yeni sosyal yapının belirleyicisi endüstriyel iş gücüydü. Bu kritik önemdeki sınıf, eski ayni haklar sisteminde bir kategori bile değildi. Sistem, onları içinden çıktıkları sosyal kasta, genellikle köylü ya da zanaatkâr, günlük işçi gibi kentli alt sınıfları içeren kategorilerden birine göre grupluyordu. Bu köhnemiş sınıflandırmalara rağmen sanayi işçileri, rahatlıkla tanımlanabilir yeni bir sosyal sınıftı ve birtakım önemli özellikler onları etkin bir devrimci güç haline getiriyordu. Bunlardan biri çalıştıkları ve yaşadıkları berbat koşullardı. Yeni şehir ve fabrika koşullarına adapte olmanın içerdiği sosyal gerilimler fazlasıyla büyüktü, fakat işçi sınıfının çalıştığı ve yaşadığı korkunç şartlar bu gerilimleri beter hale getiriyordu. Fabrikaların sunduğu; uzun çalışma saatleri (on iki ya da daha fazla), düşük ücretler, emniyetsiz koşullar, katı ve haysiyet kırıcı endüstriyel disiplin ve hastalık veya sakatlık durumlarında iş güvencesi ve himayesinin mutlak yokluğuydu. Barınma tıka basa, sağlıksız ve mahremiyetten yoksundu. Çoğu işçi kışlalarda yaşıyordu. Bazı işçiler; iki işçinin aynı ranza yatağını paylaştığı, yataktan on iki ila on üç saatlik vardiyaya, vardiyadan yatağa, "kesintisiz sıcak yatak" sistemini uyguluyordu. Aileler çoğunlukla ya diğer ailelerle ya da bekâr işçilerle tek göz odaları paylaşıyordu. Endüstrinin koşulları onları fakirliğe mahkûm etmekle kalmıyor, kişisel haysiyetlerini de ellerinden alıyordu. Alkolizm ve hastalıklar almış yürümüştü. Zorlu sosyal-ekonomik koşullar; asfaltlanmış sokaklara, elektrik lambalarına ve su tesisatına sahip şehir merkezindeki orta ve üst sınıf mahallelerle, gaz yağı lambalı topraklı (veya çamurlu) sokaklarında pislik ve hastalığın kol gezdiği ücra işçi mahalleleri arasındaki farklara da yansıyordu.

İşçilerin ve eğitimli sınıflar arasındaki destekçilerinin hayatlarını iyileştirme amacıyla örgütlenme çabaları, genellikle hükümet baskısıyla karşılaştı. İşin aslı, idarenin sanayileşme politikaları bitmez tükenmez bir arza sahip gibi görünen ucuz iş gücünün ekonomik avantajlarına dayanıyor; ayrıca fakirlik ve ağır işin köylülerin (çoğu işçinin geldiği sınıf) doğal koşulları olduğunu düşünmeye alışmış yönetici sınıfın zihniyetini de yansıtıyordu. Hükümet, işçilerin yasal yollarla sorunlarını çözmeye çalışabilecekleri bir iş örgütlenmesi alanı yaratamadı. Bu alanın yokluğu, siyasi radikalleşmeye katkıda bulundu. İşçiler, rejim onları yasal yollardan örgütlenme ve ekonomik çıkarlarını koruma hakkından mahrum bıraktığı için yasa dışı eylemlere ve devrimci partilerle bağlantılara mecbur kalıyorlardı. Ortaya çıkan işçi sınıfı, yalnızca nüfusun had safhada mağdur edilmiş ve giderek büyüyen kesimi

değildi. Aynı zamanda işçiler kendi sefaletleriyle politik sistem arasında giderek daha fazla bağlantı görüyorlardı.

Yeni endüstriyel işçi sınıfının önemli bir özelliği, Moskova ve St. Petersburg'un da dahil olduğu az sayıdaki endüstriyel merkezde yoğunlaşmış olmasıydı. Bu, örgütlendikleri takdirde işçilerin politik etki yaratabilme yeteneklerini artırıyordu. Fabrikalar, şehirlerde örgütlenme ve mobilizasyon için etkin odaklar oluşturuyorlardı ve bu, Rus fabrikalarının Batılı muadillerine göre çok daha büyük ölçekli olmasıyla daha da pekişiyordu. Endüstriyel sistem, işçileri sadece büyük fabrikalarda değil, fabrikaların içindeki küçük atölyeler ve dökümhanelerde de bir araya getirerek kendiliğinden bir örgütlenme yapısı sağlıyordu. Fabrikalar, 1917 öncesinde ve süresince doğal örgütlenme merkezleri ve devrimci faaliyetler için birer üs işlevi gördüler.

Yeni sanayi işçilerinin çoğu, köylü sınıfıyla olan yakın bağlarını muhafaza ettiler. Bu bağlantı, köylerden gelen istikrarlı işçi akışıyla sağlamlaşıyordu. Bazı işçiler, her yıl, hasada yardım etmek ve genel köy hayatına katılmak için geri dönüyor, diğerleri çoğu zaman kısa süre şehirde çalıştıktan sonra eşleri ve çocuklarının yaşadığı köylerine kesin dönüş yapıyorlardı. Kırsal kökenlerinin dayandığı bölgeleri temel alan örgütlü hemşerilikler *(zemliachestva)*, şehirli işçilerin hayatlarında önemli bir rol oynuyordu. Bu bağlar, şehirli işçiler arasında eşitlikçilik ve kolektif eylem gibi köylü değerlerinin yanı sıra gerek toprak sahibi gerek sanayici, "efendilere" karşı ortak düşmanlığın canlı kalmasına yardımcı oldu. Bu da 1917'de çok önemli bir rol oynayan yaygın alt sınıf üst sınıfa karşı zihniyetinin oluşmasına katkıda bulundu.

Köylü tutum ve bağları önemini korumaya devam ederken eşit derecede veya daha da dikkat çekici olan şey, işçi sınıfına özgü kimlik ve değerlerin ortaya çıkışıydı. 20. yüzyılın başında daha yüksek becerilere sahip, daha iyi eğitimli, kalıcı bir işçi katmanı ortaya çıktı. Bu işçiler; okuma yazma öğrenme, eğitim grupları oluşturma, grev ve gösteri örgütleme ve hatta devrimci partilerle ilişki kurarak ve bu partilerin siyasi kitapçıklarını okuyarak siyasete yönelme konularında öncü oldular. Devrimciler, onlara siyaseti ve siyasetin işçiler için taşıdığı önemi öğrettiler. Devrimci partiler, okuma ve tartışma grupları yoluyla bazı işçilere farklı, daha iyi bir dünyanın penceresini açtılar; dahası ona ulaşmanın yollarını da anlattılar. Bilhassa Marksizm, işçilere neden işçiye dönüştüklerini, koşullarının niçin böyle olduğunu açıklıyor ve neden ve nasıl değişmesi gerektiğini anlatıyordu. Bir işçi sınıfı kimliği, çok etkili olsalar da sadece sosyal-ekonomik koşullar sonucu değil, aynı zamanda devrimci partilerin işçiler arasında bir sınıf kimliği yaratma çabaları sayesinde gelişti. Bu çabalar, devletin işverenlere grevleri bastırmakta, sendikaları engellemekte ve işyerinde itaati dayatmakta yardım ettiği çalışma deneyiminden alınan dersleri pekiştirdi ve böylece bazı işçiler, ekono-

mik iyileşmenin siyasi değişim gerektirdiği sonucuna vardı. Bu deneyimler sonucu devrimci partilerle işçi kitlesi arasında bir bağ kuruldu ve işçi arkadaşlarına liderlik eden aktivist işçiler ortaya çıktı. Bu işçiler, devrimde merkezî bir rol oynadılar.

Sanayi devrimi, ayrıca yüzyılın ortasından itibaren iş başında olan sosyal ve ekonomik güçlerle birleşerek, o zamanlar Rusya'da daha orta sınıf terimi ve kavramı var olmasa da renkli ve gelişen bir orta sınıf –orta sınıflar daha iyi bir terim olabilir– üretti. Bu yeni orta sınıfların önemli bir bölümü, Rusya'da yüzyılın ikinci yarısında yeşermiş olan mesleklerden ortaya çıktı: öğretmenler, doktorlar, eczacılar, avukatlar, ziraatçılar ve diğerleri. Sanayileşme, bunlara mühendis, muhasebeci, teknisyen, beyaz yakalı çalışan, yönetici, esnaf ve küçük girişimcilerden oluşan yeni ve renkli bir orta sınıf ilave etti. Bu "orta sınıf" unsurları, farklı sosyal kökenlerden geliyorlardı. Zayıf bir ortak kimlik duygusuna sahiptiler ve ortak hedeflerden yoksundular. Ayrıca, bir orta sınıf kimliği geliştirmeye adanmış politik hareketlerin eksikliğini çekiyorlardı. Doğrusu, 1905'ten sonra bu grupların çıkarlarının sözcüsü olan liberal Anayasal Demokratlar, her zaman partinin "sınıflar üstü" kalmasında ısrarcı oldular. Yine de, özellikle 20. yüzyılda meslek birliklerinin gelişimi ve aynı zamanda yeni orta sınıflara hizmet veren sosyal, kültürel, eğlence ve spor kulüplerinin teşvikiyle –1912'de Moskova'da 600'den fazla kayıtlı kulüp vardı– bir kimlik gelişmekteydi.[5] Bunlar ortak çıkarların keşfedildiği ve daha kapsamlı sosyal ve siyasi meselelerin tartışıldığı forumlar vazifesi gördüler. Gelişen bu orta sınıf, eğitim ve sosyal-ekonomik ağırlığı sayesinde ehemmiyet kazandı ve siyasi haklar ve anayasalcılık talep eden bir liberal harekete sosyal taban sağladı.

Değişmekte olan topluma bakmanın diğer bir yolu da Rusların *obshchestvo* dedikleri şeye kabaca tekabül eden "eğitimli zümre" kavramını kullanmaktır. "Eğitimli zümre", hem yeni orta sınıfları hem de eski asilzadelerin geniş bir kesimini ve hatta devlet bürokrasisinin bir bölümünü kapsıyordu. Eğitimli zümre, geleneksel tüzel kastları ve hatta bir dereceye kadar yeni ekonomik sınıfları diklemesine kesiyordu. Eğitimli zümrenin "kimlik duygusu, Rus 'milletinin' Rus 'devletinden' farklı olduğunun keskin algısına dayanıyor" ve "kamu yararı ve 'gelişme' için çalışmaya kararlı, eğitim sahibi Rusların varlığını" yansıtıyordu.[6] Bu Ruslar, tüm toplumun sözcüleriymişçesine, kamu meselelerinde kendileri için bir söz sahibi olma talebinde öncü oldular ve eski imparatorluk rejiminin devlet işlerini layıkıyla yerine getiremedi-

5 Joseph Bradley,"Voluntary Associations, Civic Culture, and *Obshchestvennost'* in Moscow", Clowes, Kassow ve West, *Between Tsar and People*, s. 136-37.

6 Samuel D. Kassow, James L. West ve Edith W. Clowes, "Introduction: The Problem of the Middle in Late Imperial Russian Society", Clowes, Kassow ve West, *Between Tsar and People*, s. 1-2.

ğini –en azından kendileri kadar– belirttiler. 1891-1892 kıtlığının ele alınışındaki acemilik, onlara güç vermesi ve eski rejimin iflas etmiş olduğu konusundaki görüşlerini teyit etmesi açısından özellikle önemliydi ve daha sonra 1905 Devrimi ve 1914 sonrası savaş seferberliğinin kötü idaresi bu inancı güçlendirdi. Giderek, yeni eğitimli sınıfın sözcülerinden yeni bir benlik imgesini yansıtan "halk insanı" terimiyle söz edilmeye başlanmıştı. Gelgelelim, alt sınıflar için "eğitimli toplum" kavramının büyük ölçüde "ayrıcalıklı Rusya" kavramıyla örtüşmesi, eğitimli zümrenin yozlaşmış bir rejime karşı toplumun yeni liderleri olma iddialarını köstekliyordu. Üst, orta ve mesleki sınıflara mensup Ruslar, alt sınıflara ait köylü ve işçiler için "onlardı." Bu algı 1917'de, "eğitimli" ya da "ayrıcalıklı" toplumla; işçi, köylü, asker ve hatta şehirli alt orta sınıflara mensup "kitleler" arasındaki keskin uzlaşmazlıklara zemin hazırladı.

Eğitimli zümrenin önemli bir alt kümesi ve orta sınıfın zayıf kimlik duygusunun sebeplerinden biri, "entelijansiyaydı." Bu her şeyden önce entelektüel unsur, 19. yüzyıl ortasında kamu meselelerini tartışarak eğitimli toplumun siyaseten en aktif parçasına dönüşen küçük asil çevrelerinden evrimleşmişti. Entelijansiya, genel olarak Rusya'daki mevcut düzene muhalefet ve bu düzeni değiştirmek için şiddetli bir arzuyla tanımlanıyordu. Entelijansiyanın radikal kanadından devrimci partiler evrimleşti ve daha ılımlı kanattan siyasi reformcular ve liberal partiler ortaya çıktı. 19. yüzyıl entelijansiyasının temel inanışlarından biri, hem soylu kibrinden hem de Batı Avrupa sosyalist düşüncesinden kaynaklanan "burjuvazi" düşmanlığıydı. Bu zihniyet, 20. yüzyıl başında, entelijansiya tüm tüzel sınıflardan ve birincil olarak da sosyo-ekonomik bakımdan orta sınıftan, yani çoğunlukla meslek sahipleri ve her tür beyaz yakalıdan oluşmasına rağmen varlığını sürdürdü. Mamafih, "burjuvazinin" süregiden negatif imajı, berrak ve pozitif bir orta sınıf kimliği ve siyasi hareketinin gelişmesine engel oldu. 1917'de terim, hem sanayi işçileri hem sosyalist partilerin radikal entelijansiya liderleri arasında pejoratif olarak kullanılıyordu.

Bu sosyal sınıf gelişmelerine ilaveten başka birçok değişim, 20. yüzyıl başı Rusyası'nı kapsamlı olarak etkiliyor; eski düzeni bilinçli ya da bilinçsiz zorluyor ve devrime zemin hazırlıyordu. 20. yüzyıl başında eğitimin hızla yaygınlaşması, hem okuryazar hem de üniversite ve yüksek teknik enstitü mezunlarının sayısında hızlı bir artışa neden oldu. Hangi seviyede olursa olsun eğitim, geleneksel inanç ve sosyal yapılara doğrudan ya da dolaylı meydan okuyan çok çeşitli bilgi ve fikirlere erişim sağladı ve Rus İmparatorluğu'nda istikrarsızlık yaratacak büyük bir güç oluşturdu. Hızlı kentleşme, her sınıftan insanı yerleşik örüntü ve ilişkilerinden kopardı ve yenilerini yarattı. İnsanlar gitgide dünyalarının, yaptıkları işle ve mensup oldukları yeni tür sos-

yal, ekonomik, kültürel ve diğer örgütlenmelerle tanımlandığına şahit oldular. Eğitimli elitler açısından sanat ve edebiyat alanındaki yeni büyük yönelimler, sadece kültürel bir yeşermeyi teyit etmekle kalmayıp hızlı değişim algısını da besliyordu. Feminist hareketin ortaya çıkışı, sanat galerileri ve müzelerin, etkileyici alışveriş mağazalarının tomurcuklanması ve değişen şehirli toplumun diğer özellikleri bu algıyı güçlendirdi. Savaş ve devrimin eşiğindeki Rusya, mevcut tüm kırılma ve kaygılarıyla, hızla değişen bir toplumdu. Bazı yazarlar, muazzam bir potansiyele sahip hızla modernleşen bir toplum tanımlarken diğerlerinin son sürat felakete sürüklenen bir toplum görmesi şaşırtıcı değildi.

Devrimci hareket

Entelijansiyanın gelişimi, monarşinin iktidarı paylaşmayı reddetmesi ve Rusya'nın sosyal ve ekonomik problemlerinin kesişmesi, fevkalade dayanıklı ve etkili örgütlü devrimci hareketler üretti. En önemli erken devrimci hareket, *Narodnikler (Narodnichestvo)*, 19. yüzyıl ortası koşullarından doğdu; otokrasinin alaşağı edilmesini ve toprağı köylüler arasında paylaştıran bir sosyal devrim yapılmasını talep etti. *Narodnikler*in sorunu, dağınık köylü kitlelerini bir devrim yapmak üzere örgütleyip harekete geçirecek yolu nasıl bulacaklarıydı. Bu arayış, "Halkın İradesi" [Narodnaya Volya] adıyla örgütlenen bazı devrimcilerin terörizme kaymasına yol açtı. 1881'de II. Alexander'i bir suikastla öldürdüler. Ne var ki, bu suikastın sonucu, devrimci hareketin kısa vadede ezilmesi oldu. Önce III. Alexander ve sonra II. Nikola'nın hükümetleri her zamankinden daha da gerici politikalara döndüler ve II. Alexander'in ılımlı reformlarından bile vazgeçtiler. Böylece devrimci entelijansiya, devrimci teori ve pratiği yeniden düşünmek zorunda kaldı. Bu revizyondan 20. yüzyıl başı Rusyası'nın 1917'de kilit roller oynayan ana devrimci partileri ortaya çıktı: Sosyalist Devrimciler (SR) ve Sosyal Demokratlar (SD); ikincisi kısa süre içinde Bolşevikler ve Menşevikler olarak iki büyük partiye bölündü.

SR Parti, 1901'de tüm emekçilerin (köylü ve kentli işçilerin) sömürenlere (toprak sahipleri, fabrikatörler, bürokratlar ve orta sınıf unsurlarına) karşı geniş sınıf mücadelesine odaklanan bir parti olarak örgütlendi. Bu, onlara hem şehirli sanayi işçileri, hem köylüler arasından destekçi bulma olanağı verdi. Toprağın kamulaştırılarak işleyenler arasında eşit bölüştürülmesi talebiyle köylülere özel bir ilgi gösterdiler. Böylece SR, nüfusun ezici çoğunluğunun, yani köylülerin (dolayısıyla 1917'de askerlerin) desteğini garantiye aldı. Tüm bunların ötesinde, monarşinin kaldırılarak demokratik bir cumhuriyet kurulmasını da içeren bir dizi sosyal, ekonomik ve politik reform is-

tediler. Doğrusu programları, 1917'de pankart ve flamalarda sık sık görülen "Toprak ve Özgürlük" sloganıyla özetleniyordu. Bununla birlikte iki büyük problem, SR'nin 1917'deki gibi devrimci bir ortamda köylü desteğini kullanmasını zorlaştırıyordu: Geniş ölçüde dağınık köylüleri politik eylem için etkin biçimde harekete geçirmenin zorluğu, partinin kendi gevşek örgüt yapısı ve parti genel programının detayları hakkındaki anlaşmazlıklar. 1917'de parti; sağ, merkez ve sol olmak üzere üç kanada bölündü.

1881'den sonra devrimci taktiklerin yeniden düşünülmesi bazı Rusları Marksizme ve Sosyal Demokrat harekete yöneltti. G. V. Plekhanov, Rusya'da sanayileşme başlangıcına bakarak Rusya'nın kapitalistleşmekte olduğunu ve dolayısıyla köylülerden ziyade endüstriyel işçi sınıfına odaklı bir sosyalist hareket başlatmak için gereken olgunluğa eriştiğini ileri süren bir teori geliştirdi. 1902'de Vladimir Lenin, entelijansiya ve işçilerden oluşacak küçük bir profesyonel devrimciler partisi kurulmasını savunduğu *Ne Yapmalı?* ile bunu bir adım ileri taşıdı. Bu parti, sanayi işçileri arasında gerekli devrimci bilinci geliştirecek, bir yeraltı işçi ve parti örgütleri ağı yaratacak ve devrimde liderlik edecekti. Eşzamanlı olarak, Rus İmparatorluğu'nda ideolojik ve stratejik açıdan bölünmüş birçok Marksist grup gelişti. 1903'te Plekhanov, Lenin ve Julius Martov'un da dahil olduğu bir grup Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDLP) İkinci Kongresi'ni düzenlediler. Kongre, Belçika'da başladı ama polis baskısıyla Londra'ya taşındı. Orada organizatörler arasında fikir ayrılığı çıktı. Lenin, sınırlandırılmış bir parti üyeliği talep ederken Martov (yine sınırlandırılmış) daha kapsamlı bir üyeliği savundu. Lenin'in fraksiyonu Bolşevikler (kongredeki oylamaya göre Çoğunluk) olarak tanınmaya başlarken Martov'unki zaman içinde Menşevikler (Azınlık) ismini aldı.

1903'ten sonraki yıllarda Bolşevikler ve Menşevikler, birçok doktrin noktasında anlaşamadılar ve her biri Sosyal Demokrat hareketin gerçek sesi iddiasında, bilfiil iki ayrı ana Marksist partiye dönüştüler. İki parti arasındaki anlaşmazlıkların altında parti örgütlenmesine ve işçilerle kurulan ilişkiye temelden farklı bakıyor olmaları yatıyordu ki bu da 1917'deki davranışlarını önemli ölçüde etkiledi. Lenin, entelijansiya içinden ve Bolşevik liderlik altında ve pratikte bizzat kendi liderliği altında, devrimci bilinç kazandıkça işçilerden seçilecek üyeleriyle, disiplinli, sıkı sıkıya örgütlü ve eğitimli profesyonel devrimcilerin önemine vurgu yapan bir parti yaratmaya girişti. Martov, Plekhanov ve diğerleri Menşevizmi biraz daha dağınık ve genellikle bölünmüş bir hareket olarak yavaş yavaş geliştirdiler. 1917'de Menşevizm, daha gerçek bir demokrat ruhla ve reform için diğer siyasi gruplarla işbirliğine hazır bir ılımlı kanatla ortaya çıktı. Sosyal Demokrat entelijansiya, özellikle de göçmen olanlar arasındaki partizan ideolojik ağız dalaşı yıllarından kalma kişisel düşmanlıklar, 1917'deki eylemlere devrolacaktı. Doğrusu

1917'de, tıpkı 1903 ve sonrasındaki gibi, Lenin'in dediğim dedik ve baskıcı kişiliği politik hayatı kutuplaştıracaktı.

Sosyalist partiler şekillendikten kısa süre sonra, 1917'den önceki yıllarda bölünme yaratacak yeni meseleler ortaya çıktı ve devrim sırasındaki davranışları etkiledi. Bunlardan ikisi devrimin tarihi açısından özellikle anlamlıydı. Bir öbek mesele, yeraltı devrimci faaliyetlerini bırakıp yasal çalışmalara geçme tartışması ve bununla yakından ilişkili liberal partiler ve temsil ettikleri varsayılan orta sınıflarla ilişkiler konusunu içeriyordu. Bu, 1905 Devrimi sonrası siyasi partilerin yasallaşmasıyla özellikle önem kazandı ve Menşeviklerin kendi aralarında ve Menşeviklerle Bolşevikler arasında büyük bir ayrılık konusu oldu. SR de aynı mevzularla bölünmüştü, bu da ana partiden kopmuş birçok küçük partinin oluşmasına ve SR Parti içinde bölünmelere sebep oldu. Lenin, Bolşevik Parti'yi liberallerle işbirliğinden kararlılıkla kaçınma ve devrimci evreleri süratle atlayarak bir "proleter" devrime taşıma istikametine yönlendirirken, bazı Menşevikler ve SD'ler ise yasal siyasi faaliyetin önemini ve hatta devrimsel dönüşümün ilk aşamalarında liberallerle işbirliğini kabul ettiler. Bu tartışma, Menşeviklerin imajını sosyal demokrasinin daha ılımlı kanadı, Bolşeviklerinkini ise daha radikal ve tavizsiz kanadı olarak şekillendirdi. Aynı tartışma, liberallerle işbirliği ve 1917'nin "koalisyon" hükümetleri meseleleri hakkında önemli içerimlere sahipti.

Sosyalistleri bölen ikinci büyük anlaşmazlık, Birinci Dünya Savaşı'nda ulusal savunma konusunda takınılacak uygun tavır hakkındaydı. Avrupalı sosyalistlerin çoğu, Rus sosyalistlerinse yalnızca küçük bir azınlığı ülkelerinin savaş seferberliklerini destekliyordu ve "Defansistler" olarak anılıyorlardı. Rus Defansistler, Batılı demokrasilerle dayanışmaya ve Alman hegemonyasına karşı müdafaaya vurgu yapıyorlardı. Diğer sosyalistler ve Rus sosyalistlerin çoğu, ulusal savaş seferberliklerini desteklemeyi reddediyor, bir emperyalist girişim olan savaşı tanımıyor ve sonlandırmak için bir yol bulunması için sosyalist birlik çağrısı yapıyorlardı; onlara da Enternasyonalistler denecekti. Defansist ve Enternasyonalist uzlaşmazlığı tüm Rus devrimci partileri böldü. Parti etiketlerinin kullanılmaya devam edilmesi yüzünden sık sık karanlıkta kalsa da bu Defansist–Enternasyonalist saflaşması, ayrışmanın temeliydi; çoğunlukla parti üyeliğinden daha önemliydi ve 1917 siyasetine sirayet ederek en önemli mesele haline dönüştü.

Devrimci sosyalist partilerin ortaya çıkışına paralel olarak, 20. yüzyılın başında liberal ve reformist bir siyasi hareket gelişti. Batı Avrupa liberalizminin fikirlerinden ve daha geniş bir şehirli meslek sahibi orta sınıfın ortaya çıkışından beslenen liberalizm, gecikmeli olarak Rusya'da kök saldı. Liberalizm, ister bir meşrutiyet ister cumhuriyet rejimi içinde olsun, anayasalcılığın, parlamenter hükümetin, hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının altını çi-

ziyordu; aynı zamanda büyük sosyal ve ekonomik reform programlarının önemini vurguluyor fakat hem sosyalizmi hem radikal entelijansiyanın geleneksel kapsamlı devrim çağrısını reddediyordu. Liberalizm, ilk örgütlü siyasi şeklini 1903-1904'te kurulan Kurtuluş Birliği ile aldı. Sonra 1905 Devrimi esnasında Anayasal Demokrat Parti (Kadetler) ortaya çıktı.* Kadetler siyasi liberalizmin ve büyüyen orta sınıfın arzularının ana sesi olarak geliştiler. 1917'de sosyalist olmayan tek önemli parti haline geleceklerdi; liderleri, Moskova Üniversitesi'nde tarih profesörü olan Pavel Milyukov, Geçici Hükümetin kurulmasından mesul kişilerden biriydi.

1900'lerin başında Rusya, süratli sosyal-ekonomik değişimler geçiriyordu; eski ve yeni memnuniyetsizliklerin cefasını çekiyor, Rusya'yı dönüştürmeye kararlı siyasi hareketlerin ortaya çıkışına şahit oluyordu. Bu bileşim, devrimci ayaklanmaya zemin hazırladı. İlk olarak 1905'te Japonya'ya karşı yürütülen, istenmeyen ve başarısız bir savaşın ortasında, hoşnutsuzlukları devrimci karmaşaya dönüştüren hususi bir olay oldu. O kıvılcım Kanlı Pazar'dı.

1905 Devrimi ve Duma dönemi

Rus Hükümeti, işçi memnuniyetsizlikleriyle başa çıkma girişimi olarak işçi sendikalarının kurulmasına müsaade etti. Sendikalar polis gözetimi altında olacak ve faaliyet alanları sınırlı olacaktı. Bunlardan biri Rus Fabrika İşçileri Meclis'iydi; St. Petersburg'da Peder Gapon adında bir din adamı tarafından kurulmuştu. İşçilerden gelen daha etkin eylem baskısıyla Gapon ve meclis, 9 Ocak 1905 Pazar günü büyük bir gösteri düzenledi. İşçiler dinî ikonalar ve Nikola'nın portrelerini taşıyarak Kış Sarayı'na yürüyecek ve şikâyetlerine çare bulunması için bir dilekçe vereceklerdi. Hükümet gösteriyi engelleme kararı aldı. Asker ve polis, kadın ve çocukların da bulunduğu hıncahınç kalabalıklara ateş açtı, yüzlerce kişiyi öldürdü ve yaraladı.

"Kanlı Pazar" Rusya'yı dehşete düşürdü. Tüm ülkede isyan ve gösteriler patlak verdi ve baskıcı tedbirler ve hükümet tarafından verilen küçük ödünlere rağmen bahar ve yaz boyunca devam etti. İşçiler greve gittiler ve polisle çatıştılar. Kırsalda köylüler toprak sahiplerine ve hükümet yetkililerine saldırdılar. Öğrenciler ve orta sınıf unsurlar; insan hakları, anayasal hükümet ve sosyal reform talep ettiler. Silahlı kuvvetlerde isyanlar çıktı. En muhteşem başkaldırı Haziran ayında *Potemkin* zırhlı kruvazöründe gerçekleşendi. Grev komiteleri ve siyasi forumların bir bileşimi olan işçi sovyetleri (konseyleri)

(*) Kadet parti isminin ilk hecelerinden oluşan bir akronimdir; Kadetler, askerî okul öğrencilerine verilen kadet (*junkers*) ismiyle karıştırılmamalıdır. Parti'nin 1917 Şubatı'ndaki resmî ismi Halkın Özgürlüğü Partisi'ydi. Bu isim 1917 veya sonrasında onlar hakkında yazılmış yazılarda nadiren geçer.

ortaya çıktı. Sovyetler, yaz ve sonbahar boyunca Moskova ve St. Petersburg da dahil olmak üzere birçok şehirde toplandılar. Ekim ayındaki genel grev ülkeyi felç etti. Gelgelelim bütünde, eşzamanlı gerçekleşen sayısız ayaklanmalar, birleşik bir liderlikten ve yönelimden yoksundu.

Ardı arkası kesilmeyecek gibi görünen karışıklık dalgaları karşısında Nikola'nın hükümeti ödün vermekle, ayaklanmaları çok şiddetli güç kullanarak bastırmak arasında gidip geldi. Nihayet Nikola'nın danışmanları, onu arzu ettiğinden çok daha kapsamlı tavizler vermeye ikna ettiler. 17 Ekim 1905'te, Nikola vatandaşlık haklarını genişleten ve bir yasama meclisinin –Duma– seçilmesini taahhüt eden bir manifesto imzaladı. "Ekim Manifestosu" muhalefeti böldü. Bazıları manifestoyu yeni bir başlangıç olarak kabul ederken, diğerleri monarşi tamamen alaşağı edilene kadar savaşmaya ant içtiler. Gerçekten de, Ekim'den sonra kırsal ve endüstriyel bölgelerdeki huzursuzluk, daha fazla vatandaşlık hakkı talep eden Rus olmayan azınlıkların gösterileri de eklenince arttı. Bununla beraber, hükümet, artık yeniden kontrolü ele geçirebileceğini hissetti. Kasım'da St. Petersburg Sovyeti liderlerini kolayca tutukladı fakat Moskova'daki devrim ve Moskova Sovyeti, ancak yüzlerce insanın öldüğü şiddetli sokak çatışmalarından sonra bastırıldı. Ordu kıtaları tüm kırsalda isyancı köylüleri boyunduruk altına aldı. Binlerce insan öldürüldü, on binlercesi sürgün edildi. Aynı anda "Kara Yüzler" olarak bilinen sağcı gruplar, Rus olmayan azınlıklara ve radikallere sadırdılar ve birçok şehirde Yahudilere karşı planlı katliamlara giriştiler. 1906'da hükümet kademeli olarak ülkede kontrolü ele geçirdi.

1905 Devrimi karışık sonuçlar doğurdu. Politik sistemde, sınırlı vatandaşlık hakları ve tüm kanunları onaylama yetkisine sahip seçilmiş bir yasama meclisi dahil olmak üzere büyük değişiklikler yapılmasına zorladı. Geleneksel otokrasi sona erdi ama Nikola, engin gücünü muhafaza etti. Öte yandan imparatorluk yönetimi, çok geçmeden 1905'te yapılmış değişiklikleri aşındırmaya başladı. Tam parlamenter demokrasi, toprağın köylülere dağıtılması, işçilerin hayatlarındaki temel iyileştirmeler ve diğer reformlar tamamlanmadı. Nikola, sessiz ama öfke dolu, ebediyen politize olmuş bir halkı yönetiyordu. İşçi ve köylüler memnuniyetsizliklerini çeşitli yollarla ifade ediyorlardı. Dahası başkaldırının ana bileşenleri, 1905'ten sonra da varlıklarını sürdürdüler. Bunlara işçi hoşnutsuzlukları, köylü huzursuzluğu, orta sınıfların sivil haklar ve yönetimde daha fazla söz sahibi olma talebi ve hükümetin gücü kendi elinde tutma kararlılığı dahildi. Demek ki 1905'in diğer kilit bileşeni olan savaş ve asker rahatsızlığı da eklenirse bu devrimi yaratmış tüm öğeler yeniden mevcut olacaktı. Bu, 1917'de gerçekleşti.

Birçok açıdan, Rusya'nın yeni bir devrimden kurtulmak için yegâne şansı yeni yasama sisteminde yatıyordu. İyi işlediği takdirde, sadece büyüyen orta

sınıfların siyasi katılım taleplerine yanıt vermekten öte, belki halkın arzularına yeteri kadar duyarlılık gösteren bir hükümet üretmeyi başarabilir ve alt sınıfların aciliyet arz eden sosyal ve ekonomik memnuniyetsizlikleriyle ilgilenebilirdi. Bunlar, büyük sorulardı ve sadece Duma'ya değil, her şeyden önce II. Nikola'nın tutumuna bağlıydılar.

Nikola ve en yakın danışmanları, devrimci çalkantıyı atlattıktan sonra Ekim Manifestosu'ndan pişmanlık duydular. Bazıları Nikola'dan manifestoyu geri çekmesini istediler ama o resmî sözünden dönmeyi reddetti – bu bir onur meselesiydi. Bu sebeple Nikola, Duma seçimlerinin yapılmasını sağladı ve yeni yönetim yapısının çerçevesini oluşturan Temel Yasalar'ı çıkardı. Bu yasalar; Nikola, Nikola tarafından atanmış hükümet bakanları ve yasamanın iki kamarası olan Duma ve Devlet Konseyi arasında güç paylaşımı sağladı. Duma tam olmasa da geniş bir temsiliyet beratıyla seçiliyordu. Devlet Konseyi, halk tarafından seçilen Duma'ya muhafazakâr bir denge unsuru olarak öngörülmüştü. Konsey üyelerinin yarısı Nikola tarafından atanıyor diğer yarısıysa büyük ölçüde din adamları ve zenginler tarafından seçiliyordu. Bir sene önce olsa mutlulukla karşılanacak olan bu düzenleme, 1905 sonrası liberaller ve onların orta sınıf seçmenleri için acı bir hayal kırıklığıydı. Düzenlemenin en önemli kusuru, parlamenter sorumluluğun olmamasıydı, başka bir deyişle, İngiliz geleneğindeki gibi hükümet ve Bakanlar Kurulu, yasama meclisindeki çoğunluğa karşı sorumlu olmalıydı. Bunun yerine monark, Bakanlar Kurulu üyelerini atayıp azlediyor, acil durum kararnameleri çıkarıyor, Duma'yı keyfine göre feshedebiliyordu; ayrıca hâlâ gizli polis de dahil olmak üzere genel idari mekanizmaya hâkimdi. Nikola, hâlâ "otokrat" unvanını taşıyor ve kendisini anayasal bir monarktan ziyade bir otokrat olarak görüyordu. Duma'nın esas otoritesi, yeni yasaların tümünün onayından geçmesi gerekliliğinden geliyordu. Ne var ki, temel sosyal ya da başka problemlere yönelik yasa çıkartmaya muktedir değildi çünkü tüm yeni yasalar aynı zamanda muhafazakâr Devlet Konseyi'nin ve bizzat Nikola'nın onayını gerektiriyordu.

İlk iki Duma politik güç için Nikola'yla rekabete girdi. İlk Duma seçimlerinde Kadet Parti liderliğinde liberal çoğunluk çıkınca, Kadet Parti, bakanlık sorumluluğu içerecek biçimde hükümet yapısında ivedilikle reform yapılması için çaba harcadı. Duma liderleri, Nisan 1906'da Duma açılınca Nikola yönetimiyle birçok özgül mesele, özellikle de toprak reformu hakkında çatışmaya girdi ama esas sorun güç dengesiydi. Temmuz'da Nikola, monarkın Duma'yı feshetme ve seçime gitme yetkisini kullandı. Nikola ve danışmanları, 1905'in kargaşasından biraz daha uzaklaşmışken yeni seçimlerin daha muhafazakâr bir çoğunluk sağlayacağını umdular. İlk Duma'da zayıf bir muhafazakâr kanada karşı aynı şekilde yine zayıf bir radikal sol kanat bulunuyordu (sosyalist partilerin çoğu seçimleri boykot etmişlerdi). Ye-

ni seçimler gerçekten de ikinci Duma içindeki dengeleri değiştirdi, ama yönetimin umduğu şekilde değil. Sosyalist partiler, yürürlükteki seçimlere girdiler ve liberallerin aleyhine etkileyici kazanımlar elde ettiler, muhafazakârlar sandalye sayılarını artıramadılar; ikinci Duma ilkine göre politik olarak çok daha solda duruyordu. 6 Mart 1907'de açıldığında çıkan şiddetli çatışma, radikalleşmiş Duma ve her zamankinden daha uzlaşmaz ultra muhafazakâr yönetim arasında verimli bir çalışma zemini bulunmasına olanak olmadığını hızlıca ispatladı.

Hükümet, yeni atanmış bakan-başkan Peter Stolypin'in enerjik liderliğinde sert adımlar attı. Haziran'da Nikola'ya Duma'yı tekrar feshettirerek yeni seçim çağrısı yaptı. Sonrasında hükümet, Temel Yasalar'da yer alan bir hükümden yararlandı. Bu hüküm, Duma oturumda değilken yönetimin yasa geçirebileceğini ancak bu yasaların bir sonraki oturumunda Duma'nın onayına tabi olacağını söylüyordu. Bunu kullanarak Stolypin, seçim sistemini değiştirdi. Nüfusun çoğunluğunu fiilen oy kullanma hakkından mahrum bırakacak karmaşık, dolaylı ve eşitsiz bir oylamayla büyük toprak sahipleri ve zenginlere çok orantısız bir güç verdi. Duma'daki çoğunluğu artık nüfusun yüzde biri seçiyordu. Bu manevrayla Stolypin muhafazakâr çoğunluğa sahip, değişimleri onaylamayan ve yönetimle işbirliği içinde bir Duma yarattı. Duma'nın hâlâ bir miktar otoritesi vardı ama iktidar üzerindeki hâkimiyet açıkça Nikola ve bakanlarındaydı.

Duma'ya indirilen darbenin Rusya'daki devrim açısından derin sonuçları oldu. Öncelikle, Rus toplumunun politik, sosyal ve ekonomik arzularının barışçıl yollardan ve ölçülü değişimle gerçekleşme ihtimali azaldı, yeni bir devrimin gerçekleşme olasılığı ise çarpıcı biçimde arttı. İkinci olarak bu eylemler, Nikola'nın kendini ne derece anayasal bir monark değil de hâlâ bir otokrat olarak gördüğünü gözler önüne serdi; böylece devrimin gerekliliği hakkındaki yaygın halk inancının canlı kalmasını sağladı. Üçüncü olarak, Duma liderlerinin Şubat Devrimi'ndeki önemli rollerine rağmen, dönüştürülmüş Duma'nın temsiliyetten uzak tabiatı, Duma'nın Şubat Devrimi'nden sonra hükümet olarak liyakatsiz olduğu anlamına geliyordu. Böylelikle Rusya, belki Duma temsiliyetini korumuş olsa sapmayabileceği, daha radikal ve belirsiz bir politik yola saptı.

Nikola yönetimi, otoritesine karşı kısa vadeli tehditleri bertaraf etmek üzere Duma'yı başarıyla manipüle etmiş olsa da, ekonomik ve sosyal problemleri azaltmakta başarısızdı. Yönetim, takdire şayan biçimde, köylü hoşnutsuzluğunu ortadan kaldırmak için yaratıcı bir çaba içine girdi. Stolypin, geleneksel müşterek toprak sahipliği ve şerit tipi ekim sistemini kaldırıp yerine her köylünün kendi arazisinin tüm mülkiyetine sahip olduğu bir sistem getirmeye soyundu. Böylece, hem çok ihtiyaç duyulan tarın verimliliği-

nin artacağını hem de günün birinde monarşiye sosyal-politik taban oluşturacak müreffeh, muhafazakâr bir küçük çiftçi sınıfı yaratacağını umuyordu. 1911'de Stolypin'in ölümü ve 1914'te savaşın patlaması "Stolypin reformlarını" kesintiye uğrattı ve köylü meselesi çözümlenmemiş olarak kaldı. Doğrusu, yönetimin çabaları ne olursa olsun –aksıyorlardı ve etkinlikleri tartışılırdı– temel gerçek, 1914'ten önceki yılların Rusya kırsalı için barışçıl yıllar olmadığıydı. 1905'ten sonra güç kullanılarak bastırılmış olan köylü huzursuzlukları yeniden canlandı. 1910-1914 yılları arasında sadece Rusya Avrupası'nda 17.000 kargaşa yaşandı.[7]

Hükümet, sanayi işçilerinin ve genel olarak şehirli alt sınıfların şikâyetleriyle ve artan yabancılaşmayla daha da az ilgilendi. 1910'da yeni bir endüstriyel büyüme atağı başladı. Bu, endüstriyel işgücünün süratle büyümesine ve 1912'den itibaren endüstriyel gerilimlere yol açtı. 1912'de yaklaşık 200 grevci işçinin hayatını kaybettiği Lena Altın Madenleri katliamından sonra kendinden daha emin bir grev ve işçi protestoları hareketi başladı. Büyüyen grev hareketi, Temmuz 1914'te yaygın ve şiddetli bir genel greve dönüştü. Bu grevler, sıkı sıkıya kaynaşmış olan ekonomik, sosyal ve politik protestoların bir karışımıydı. İş uzlaşmazlıklarında devletin geleneksel olarak işveren tarafını tutması, sanayi işçilerine ekonomik ve siyasi meselelerin bağlantılı olduğunu uzun zaman önce öğretmişti. Artık, koşullarının iyileşmesi genel hedefine ulaşmak için muhtemelen monarşinin alaşağı edilmesini de içeren bir siyasi rejim değişikliğinin şart olduğu yaygın bir görüştü. Gerçekten de 1912-1914 grev hareketi, sanayi işçilerinin politik açıdan radikalleşmesine ve devrimci partilerin daha radikal kanatlarına doğru bir yönelime sebep olmuş gibidir. Grev hareketinin nereye varacağı –kimileri yeni bir devrimin siluetini görmüştü– meçhuldür, çünkü grevler, Ağustos 1914'te savaşın çıkışıyla aniden kesilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve yarattığı huzursuzluklar

Savaş, devrimin gelişini ve sonucunu temelden etkiledi; nüfusun omzuna ağır yükler bindirerek halkın memnuniyetsizliğini çarpıcı biçimde artırdı; Rus ordusunun disiplinini bozdu, böylece yönetimin artan huzursuzlukları güç kullanarak bastırma yeteneğini kısıtladı. Savaş olmasaydı Rusya devrimden kaçınabilir miydi sorusu cevaplanması imkânsız bir sorudur. Devrim muhtemel hatta kaçınılmaz olsa da savaşın gerçekleşen devrimi derinlemesine şekillendirdiği kesindir.[8]

---

7 John Channon, "The Peasantry in the Revolutions of 1917", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution in Russia*, s. 117.

8 Savaş sırasında Rusya ve savaş hakkında geniş kapsamlı bilgiler, Anthony Heywood, David MacLaren McDonald ve John Steinberg'ün genel editörlüğünde Slavica Press tarafından yayımlanan

Rusya, ne askerî ne endüstriyel ne de politik bakımdan savaşa iyi hazırlanmıştı. 1914'ün ilk seferberlikleri, Rusya'nın silah ve cephane eksikliğini, özellikle makineli tüfek gibi yeni silahların ve topçu mermilerinin feci yetersizliğini ortaya çıkardı. Rusya'nın diğer savaşan taraflara kıyasla zayıf endüstriyel altyapısı bu sıkıntıları aşmakta ve kaybedilen silahları ve ateşlenen top mermilerini yenilemekte zorlanıyordu. 1914 seferberliği aynı zamanda komutanlık kademesinde de ciddi zafiyetler olduğunu açığa çıkardı. Güneyde Avusturya-Macaristan ordularına karşı başarılar elde edilse de yıkıcı mağlubiyetler üst üste yığıldı.

1915'in başındaki muharebeler bu eksiklere dair farkındalığı güçlendirdi. Dehşete düşmüş bir İngiliz askerî ataşesi, General Alfred Knox, piyade tüfeklerinin yetersiz sayısı sebebiyle "ordunun silahsız siperlere yollamak zorunda kaldığı askerler, yoldaşlarının şehit düşmesini ya da yaralanmasını bekliyorlardı ki onların tüfekleriyle savaşabilsinler" gözleminde bulunmuştu.[9] Rusların karşılık veremediği Almanların ağır top bombardımanları, Rus birliklerini henüz tek bir düşman askeri göremeden gömüyordu. Rus orduları bozguna uğramış, kaotik bir geri çekilme içindeydi. Savunma Bakanı General A. A. Polivanov, 16 Temmuz 1915'te Bakanlar Kurulu'na "Askerler hiç şüphesiz süregiden bozgunlar ve geri çekilmelerden bitaplar. Nihai zafere ve liderliğe olan güvenleri sarsıldı. Yaklaşan moral bozukluğunun her zamankinden daha tehditkâr işaretleri apaçık ortada" demişti.[10] Sorunlar listesine eklenecek bir başka durum, askerî üst komutanın, Rus orduları çekilirken arazi yakma politikası uygulaması, böylelikle kalabalık mülteci gruplarını iletişim hatlarına olağanüstü bir yük bindirdikleri doğuya yollaması ve onları, Rusya'nın şehirlerinde sürekli bir problem ve hoşnutsuzluk kaynağı haline getirmesiydi.

1915'in sonunda Rusya Batı'da imparatorluğun geniş ve zengin bir dilimini kaybetmişti: Polonya'nın tümü ve Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık bölgesinin bazı bölümleri. Daha kötüsü, Rus orduları, 1914'te ölmüş, yaralanmış ya da esir düşmüş bir buçuk milyon askerine ek olarak 1915'te iki buçuk milyon adamını kaybetmişti. Rus ordusu, 1916'da önceki yıllara göre daha teçhizatlı olsa da 1916'nın seferberlikleri de önemli bir ilerleme ortaya koyamadı ve ağır kayıplar verdirdi. 1916'nın sonuna gelindiğinde Rusya, 7.700.000 adam kaybetmişti, bunlardan 1.700.000'ü ölmüş, iki milyon-

---

Russia's Great War and Revolution [Rusya'nın Büyük Savaşı ve Devrimi] serisinde münferit başlıklar şeklindeki ciltlerde bulunabilir. Bu ciltlere ait ileriki sayfalardaki dipnot alıntıları editörün ve alıntı yapılan cildin ismiyledir. İlk ciltler içinde bilhassa savaşla ilgili olan Eric Lohr, Vera Tolz, Alexander Semyonov ve Mark von Hagen (ed.), *The Empire and Nationalism at War*'dur [Savaşta İmparatorluk ve Milliyetçilik].

9 Knox, *With the Russian Army*, s. 270.

10 Kowalski, *The Russian Revolution*, s. 20.

dan fazlası yaralanmış, dört milyonu esir düşmüştü. Ayrıca yarım milyon sivil can kaybı vardı.[11] Hayatları pervasızca harcayan ve savuran askerî üst komuta bile Rusya'nın daha önceleri neredeyse dipsiz görünen insan gücü arzının sonuna yaklaştığını fark etmeye başladı. Dehşetli kayıplar askerlerin moralini paramparça etti. Askerlerin ve ailelerinin, mültecilerin ve nüfusun diğer kesimlerinin maruz bırakıldığı cefa, 1917'deki asker isyanını ve devrim esnasında savaşın sonlandırılması yönündeki sabırsız talebi anlamak açısından önemlidir.

Savaşın patlak vermesi başlangıçta ülke savunması ve grev eylemlerinin sona erdirilmesi için siyasi kampanyalara sebep oldu ama bu, çabucak değişti.* Yenilgi ve devletin kötü idaresi toplumun tüm kesimlerinde yaygın bir hoşnutsuzluk yarattı. Özellikle önemli olan, hükümete karşı eğitimli sınıflar içinden yükselen düşmanlıktı ve hem muhafazakâr hem liberal politik çevrelerden taraftar buluyordu. Bu çevreler, hükümet karşıtı muhalefetlerini savaş seferberliğinin daha etkili yürütülmesi gibi vatansever bir talep ve savaşın yarattığı krizi öne sürerek siyasi sistemde temel değişikliklerin hayata geçirilmesi (1905'te olduğu gibi) üzerine temellendirmişlerdi. Bu muhalefet, hem Duma hem de çeşitli örgütler ve cemiyetler vasıtasıyla kendini ifade etti. Eğitimli toplumun siyasete eğilimli üyeleri, bu cemiyetlerde toplanma, fikir alışverişinde bulunma ve değişim için çalışma fırsatı buldu.

Eğitimli zümreye, yönetimin savaş seferberliğini idare biçiminden duydukları yılgınlığı dile getirecek vasıtaları sağlayan hükümet dışı birçok örgüt arasından Savaş Endüstrisi Komitesi ve Zemgor özellikle önemliydiler. Merkezî Savaş Endüstrisi Komitesi (buradan sonra SEK) ve onun yerel şubeleri, silah üretimini artırmak ve koordine etmek amacıyla sanayiciler tarafından kurulmuş ve yönetim tarafından tasdik edilmişlerdi. Temmuz 1915'te ılımlı muhafazakâr 17 Ekim Birliği'nin [Ekimci Parti-Octobrist Party] lideri Aleksandr Guçkov, SEK'in başkanlık koltuğuna oturdu ve liberal, iş dünyası eğilimli İlerici Parti'nin [Progressist Party] lideri A.I. Konovalov, başkan yardımcısı oldu. Tüm-Rusya Kentler Birliği ve Tüm-Rusya Zemstvolar Birliği'nin ortaklığıyla oluşan Zemgor, Prens G. E. Lvov tarafından yönetiliyordu ve on yıl önce Rus-Japon savaşındaki gibi yaralı, hasta ve yerinden edilmişlere yardım örgütleme işini üstlenmişti. Savaşın uzaması ve verilen ağır kayıplar sebebiyle hem SEK hem Zemgor, kısa sürede önemli kamusal ve siyasi rollere soyundular. Her iki örgüt de sanayi ve iş çevrelerindeki, akademik dünyadaki, toprak sahibi soylular arasındaki, şehir ve yerel yönetimler-

11 Gatrell, *Russia's First World War*, s. 246.

(*) Bu vatansever dalga esnasında başkentin ismi Alman tınılı St. Petersburg'dan Rusça Petrograd'a çevrilmiş ve 1914'ten 1924'e kadar kullanılmıştır. Bu kitabın geri kalanında bu isim kullanılacaktır.

deki ılımlı muhafazakârlar ve liberallerden oluşan geniş bir aktif politik çevreyi bir araya getiriyordu.

Benzer görüşlere sahip ve kamu meseleleriyle ilgilenen kişilerin bir araya gelip hadiseleri tartışabilecekleri başka birçok örgüt bulunuyordu. Eğitimli halkın gündelik sorunları tartışabileceği önemli yerler arasında Serbest Ekonomi Cemiyeti, Pirogov Tıp Cemiyeti, Rus Teknoloji Cemiyeti, Rus Mühendisler Cemiyeti, yeniden canlandırılmış bir özgür mason hareketi –ki çok sayıda önemli siyasi figür ve (bir büyük dük) barındırıyordu– ve ayrıca sosyal kulüpler, üniversiteler ve politeknik enstitüleri bulunuyordu. Tüm bu yerler, eğitimli toplumun üyelerine tanışma, sorunları tartışma ve genel değerleri ve siyasi meselelere bakışlarını ne ölçüde paylaştıklarını görme fırsatı verdi.

Bunların ve diğer kamuya açık örgütlerin, hükümet bürokrasilerinin onayı ya da işbirliği ile savaş seferberliğine kaynak sağlaması, bir "parastatal* kompleks", devletle sıkıca iç içe geçmiş bir mesleki ve sivil örgütler ağı yarattı.[12] Bunlar, savaş zamanı solmaya başlayan siyasi parti örgütlerinden daha önemli hale geldiler. Bu kısmen devlete ait örgütlere katılmak, ayrıca, eğitimli sınıflar arasında parti çizgilerinden bağımsız olarak Rus devletiyle –mevcut hükümetle değil– daha coşkulu bir özdeşleşmeyi teşvik etti. Bu daha aşkın devlet bilinci, 1917'de yöneten sınıfa dönüştüğünde, eğitimli sınıfın davranışları üzerinde önemli sonuçlar doğurdu. Bu kısmen devlete ait örgütlerin varlığı ve faaliyeti dahi, devleti azarlama anlamını taşıyor ve eğitimli zümrenin Rusya'nın işlerini daha iyi idare edeceği savını içeriyordu. Dahası yedek bir hükümet potansiyeli sergiliyorlardı. Gerçekten de bu örgütlerdeki aktif kişiler, 1917'deki birinci Geçici Hükümetin önemli bir parçasını oluşturdular: Hükümetin başı Lvov oldu, diğer iki üyesi Zemgor'da aktifti, Guçkov ve Konovalov dahil olmak üzere dört üyesi SEK liderliğinden geliyordu.

Aynı politik ve sosyal katman, hükümeti ayrıca Duma vasıtasıyla da sıkıştırıyordu. Erken gelen askerî bozgunlardan ve kötü idareden bıkkınlık duyan Duma'daki ılımlı muhafazakârlar ve liberal siyasi liderler, 1915 yazında "İlerici Blok"u kurdular. Bu, aşırı sol ve aşırı sağ hariç tüm fraksiyonların geniş bir koalisyonuydu; tabanı özellikle Ekimci, Kadet ve İlerici partilerinden oluşuyordu. İlerici Blok, savaşın başarıyla tamamlanabilmesi için üyelerinin şart olarak gördüğü bir dizi tedbir talep etti. Bunlardan ilki ve en önemlisi "halkın güvenine" sahip bir hükümetin kurulması ve Duma'yla işbirliği içinde çalışmasıydı. Ayrıca istekleri arasında "yönetim usullerinde kesin değişim", Rus olmayan milletler için daha geniş vatandaşlık hakları, işçilerin ih-

(*) Parastatal: Kısmen veya tamamen devletin sahip olduğu veya yönettiği kuruluş – e.n.

12 Parastatallar ve rolleri hakkında bkz. Holquist, *Making War, Forging Revolution*, özellikle s. 4 ve 21-27. Tema kitap boyunca devam etmektedir. Terimi ondan ödünç aldım.

tiyaçlarının karşılanması ve diğer reformlar vardı.[13] Hükümetin bazı bakanlarının da desteğini sağlamışlardı.

Hükümeti eleştirenler, 1915'te bir an, savaşı ve ona eşlik eden sorunları başarıyla kullanarak Nikola'yı siyasi sistemde ciddi bir reform yapmaya zorlayabilirler gibi gözüküyorlardı. 1915 yazında Duma'dan ve endüstriyel çevrelerden gelen baskı ile bazı ultra muhafazakâr ve Duma karşıtı bakanlar azledildiler. Reformcular kendilerinden o kadar eminlerdi ki yeni hükümet üyelikleri hakkında spekülasyonlar dolaşmaya başladı; 13 ve 14 Ağustos'ta *Utro Rossii* gazetesi, muhtemel yeni hükümetle ilgili iki liste yayımladı. Her iki liste de ağırlıklı olarak Duma içindeki Ekimciler, Kadetler ve İlericilerden, SEK ve Zemgor üyelerinden oluşuyordu. Bu iki listedeki ve 1915'te ortalıkta dolaşan benzer listelerdeki çoğu kişi, gerçekten 1917'de Geçici Hükümetin üyesi oldular. Böylece arzu edilen müstakbel hükümetin ana siyasi hatları ve üyeleri hakkında eğitimli zümre içindeki konsensüs su yüzüne çıktı.

1915'teki bu reform umutları kısa sürede hayal kırıklığına dönüştü. Nikola, İlerici Blok'un taleplerini kendi otoritesine bir tehdit olarak algıladı; beklenen hükümeti atamaktansa hükümetin Duma yanlısı üyelerini azledip Eylül ayında Duma'yı askıya aldı. Bu olay, bakanlarının karşı çıkmasına rağmen Nikola'nın cepheye giderek ordunun komutasını bizzat ele alma kararını takip etmişti. Nikola'nın kararı, İmparatoriçe Alexandra'ya Petrograd'da hükümet meselelerinde daha büyük bir rol oynama fırsatı verdi. İmparatoriçe herhangi bir siyasi ödüne katılıkla karşıydı. Doğrusu Duma'ya ve reform liderlerine karşı içgüdüsel bir nefret besliyordu. Nikola'ya "sessizce ve vicdanı rahat olarak ... *Lvov*'u Sibirya'ya ... *Milyukov, Guçkov ve Polivanov*'u da aynı şekilde Sibirya'ya yollayabileceğini" yazmıştı.[14]

Hükümetin kalitesi gitgide düştü, Nikola'nın cepheye gitmesine karşı çıkan ya da Duma'yla birlikte çalışmayı destekleyen daha liyakatli bakanlar 1916'nın başında görevden alındı. Yerlerine, çoğunlukla İmparatoriçe Alexandra'nın zorlamasıyla süratle daha önemsiz kişiler atandı. İmparatoriçe gitgide itibar yoksunu yarı okuryazar köylü "kutsal adam" Grigori Rasputin'in tavsiyelerine itimat eder oldu. Nikola'ya yazdığı mektuplarda ondan "Dostumuz" diye bahsediyordu. Rasputin'in nüfuzu gitgide büyüdü çünkü Alexandra, hemofili gibi tedavi edilemez bir hastalığı olan tahtın varisi, oğlu Alexis'in hayatını yalnızca onun kurtarabileceğini düşünüyordu. İlaveten, sadece kendisinin ve Rasputin'in Nikola'yı doğru kararlar almaya yönlendirebileceğine isterik biçimde ikna olmuştu. "Ve Onun rehberliğinde [Rasputin] bu zor zamanları atlatacağız. Zorlu bir savaş olacak, ama Tanrı'nın Ada-

13 Golder, *Documents*, s. 134-136.

14 *The Nicky-Sunny Letters*, s. 456, 14 Aralık 1916 tarihli mektup. Vurgu orijinal metine ait.

mı [Rasputin] tekneni kayalıklardan kurtarmak için senin yanında – küçük Güneşin [Alexandra] bir kaya gibi sert ve sarsılmaz, arkanda duruyor."[15] Rasputin'in Alexandra ve hükümet üzerindeki sinsi nüfuzunun yanında, menfur özel hayatı kraliyet ailesini lekeliyor, birçok muhafazakârı, hatta imparatorluk içindeki akrabaları bile yabancılaştırıyordu. Eşit derecede önemli olarak, Rasputin'in Alexandra veya Nikola'nın kızlarıyla ilişkisi olduğu tevatürü askerler ve düşük rütbeliler de dahil olmak üzere sıradan halkın gözünde Nikola'nın itibarını zedeliyordu.[16] Rasputin'in, Nikola'nın bir akrabasıyla beraber Aralık 1916'da ultra muhafazakârlar tarafından düzenlenen bir suikast ile öldürülmesi, Rusya'nın politik problemlerini çözmediği gibi, Nikola ve Alexandra'nın artan zayıflığının da altını çizdi.

Savaş krizini hükümette reform yapmak üzere kullanma umutları Nikola'nın uzlaşmaz tavrıyla karşılaşınca, İlerici Blok üyeleri ve reform savunucuları üç yöne ayrıldılar. Milyukov tarafından temsil edilen bir grup, hükümete Duma içinden baskı yapmayı sürdürdü ve askerî geri çekilmelerin ve artan halk memnuniyetsizliği dalgasının Nikola'yı 1905'teki gibi ödün vermeye zorlayacağını umdu. 1 Kasım 1916'da Milyukov, Duma'da yaptığı konuşmada hükümete sert biçimde saldırarak değişim talebinde bulundu. Şayet Almanlar, sorun ve kargaşa çıkarmak isteseler "Rus Hükümeti'nin yaptığından daha iyisini yapamazlardı" diye iddia etti. Hem hükümetin başarısızlıklarını hem de ülkede dolaşan "ihanet ve vatan hainliği hakkındaki karanlık söylentileri" tarif ederek sordu, "Hangisi? Aptallık mı, vatana ihanet mi?"[17] Konuşma hızla ülkeye yayıldı ve kamuoyunu heyecanlandırdı. Bir yüzbaşı, A. A. Chikolini, Mayıs 1917'de subay kıtalarını ayaklandırmakta büyük etkisi olduğunu ifade etti.[18] Çok geçmeden Duma'daki aşırı sağın lideri V. M. Purishkevic, Milyukov'un duygularını tekrar ederek, mevcut hükümet bakanlarına ve dolaylı olarak Alexandra'ya karşı beslenen siyasi düşmanlığın büyüklüğünün altını çizmişti. Her iki konuşma da birçok yüksek hükümet ve saray memurunun Alman yanlısı oldukları hatta Almanlardan para aldıkları inancının ne denli yaygın olduğunu yansıtıyordu.*

---

15 *A.g.e.*, s. 429, 31 Ekim 1916 tarihli mektup.

16 Nikola'nın meşruiyetinin kamuoyu nezdinde aşındırılmasında Rasputin'in faaliyetleri ve Alman ihaneti söylentilerinin rolü hakkındaki tartışma için bkz. Figes ve Kolonitskii, *Interpreting the Russian Revolution*, s. 9-29.

17 Golder, *Documents*, s. 154-166.

18 Lyandres, *The Fall of Tsarism*, s. 73.

(*) 1916'nın sonunda yönetimin en üst seviyelerine yayılmış bir Alman yanlısı hıyanet düşüncesi, bozgunların ve hükümetin kötü idaresinin açıklaması olarak toplumun tüm katmanlarına nüfuz etmişti. "Alman Subayların" (birçok soylu Rus ailesi ve subayı çoğunlukla Baltık bölgesinin 18. yüzyıldaki ilhakından kalmış Alman isimlerine sahipti) kasten Rusya'nın köylü askerlerini ölüme yolladıkları söylentileri dolaşıyordu. İmparatoriçe Alexandra Almanya doğumluydu ve birçok saray ve hükümet memurunun Alman isimleri vardı. Bu da en üst seviyelerdeki

Bu sırada, diğer önemli siyasi ve askerî şahsiyetler, Nikola'nın otoritesini sınırlandıracak, hatta onu –ve onunla birlikte Alexandra'yı– tahttan ve Rusya'nın idaresinden indirecek bir saray devrimiyle gerekli olabileceği sonucuna yaklaşıyorlardı; ancak böyle sert bir hamlenin hükümetin savaşı etkinlikle sürdürebilme kabiliyetini artıracağına, halk ayaklanmasının önüne geçeceğine ve Rus devletini kurtaracağına inanıyorlardı. Darbe hakkındaki konuşmalarda ileri gelen bir figür olan Aleksandr Guçkov, bir saray devrimi istiyordu çünkü şayet siyasi değişim halk ayaklanmasıyla gelirse ülkeyi "sorumlu" kamusal şahsiyetler değil, "sokaklar yönetecekti"; bu da otoritenin, Rusya'nın ve cephenin çökmesine yol açacaktı.[19] Gerçekten de Guçkov'un, yönetime silahla el koyarak Nikola'yı tahttan indirme planları yapan bir grubun lideri olduğuna dair kanıtlar vardır. Bu planlar Şubat Devrimi'yle yarıda kalmıştır.[20] Prens Lvov ve kraliyet ailesinin üyeleri dahil olmak üzere başkaları da aynı tür tartışmalar içindeydiler.[21] Bazı kilit görevlerdeki generaller bu konuşmalardan haberdardılar. Ocak 1917'de Radzianko'nun evinde siyasilerin bulunduğu bir toplantıda General A. M. Krymov, "Ordudaki hissiyat, herkesin bir darbe haberini memnuniyetle karşılayacağıdır. Darbe gelmeli ... sizi destekleyeceğiz" beyanında bulunmuştu.[22] Petrograd'daki İngiliz başkonsolosu Bruce Lockhart, Aralık 1916'da, İngiliz büyükelçisine, "Dün akşam Genelkurmay Başkanı'yla [muhtemelen G. I. Gurko] baş başa akşam yemeği yedim. Bana 'İmparator'un değişmeyeceğini, bizim İmparator'u değiştirmemiz gerektiğini' söyledi" demişti.[23] Şubat Devrimi bu tartışmaları kısa kesti; ama bu tartışmalar sayesinde askerî ve siyasi çevreler, Nikola'nın tahttan inmesinin Rusya'nın politik problemlerini çözmenin bir yolu olduğu fikrine hazırlandılar. Şubat 1917'de bunun önemi anlaşıldı.

Bazı İlerici Blok ve SEK liderlerinin üçüncü stratejisi, ılımlı sosyalistlerle ilişki kurmak ve artan halk memnuniyetsizliğini siyasi değişim dayatmak için kullanmaktı. Konovalov ve Kadetlerin sol kanadından bir lider olan Nikolay Nekrasov, bu yaklaşımı temsil ettiler; bir taraftan Nikola'nın inatçılığını diğer taraftan yükselen halk hoşnutsuzluğunu vurgulayarak bir liberal-sosyalist ittifakı yoluyla kendi siyasi hedefleri ile halk memnuniyetsizli-

Alman yanlısı hassasiyet ve hatta ihanet hakkında dedikodulara yol açtı. 1916'da bazı soylular bile Alexandra'dan "Alman kadın" olarak bahsediyorlardı. Bu suçlamaların aslı yoktu. Rusya'nın siyasi ve askerî problemlerinin ardında Alman eli olduğu inancı, Romanovların alaşağı edilmesinden çok sonra da, farklı grupların "Alman ajanları" olarak yaftalanmasıyla 1917 boyunca siyaseti etkilemeye devam etti.

19 "Aleksandr Ivanovich Guchkov rasskazyvaet", *Voprosy istorii* 7-8 (1991), s. 205.

20 Lyandres, *The Fall of Tsarism*, s. 270-78.

21 Lyandres, "Conspiracy and Ambition ... L'vov", s. 99-133.

22 Golder, *Documents*, s. 116.

23 Hughes, "'Revolution Was in the Air!'", s. 93. Ayrıca bkz. Lyandres, *The Fall of Tsarism*, s. 272-274.

ği arasında bağlantı kurmanın yolunu aradılar; bunun SEK'nin İşçiler Grubu vasıtasıyla başarılabileceğini umdular. 1915'te sanayi işçilerinin savaş seferberliğiyle işbirliğini sağlamak amacıyla kurulmuş İşçiler Grubu, çoğunluğu Menşeviklerden oluşan ılımlı ve Defansist sosyalistlerin liderliği altındaydı. En başta bir Menşevik, K. A. Gvozdev olmak üzere İşçiler Grubundan kimileri, 1916 sonu ve 1917 başındaki grevlerle bağlantılı olarak daha saldırgan taktikler benimsenmesi için işçilerin baskısı altında olmalarına rağmen liberallerle işbirliğine gönüllü görünüyorlardı. Liberaller ve ılımlı sosyalistlerin bu deneysel ittifakı, daha sonra 1917'de Geçici Hükümetin kuruluşuna kılavuzluk eden müzakereleri kolaylaştırmış ve hatta "koalisyon" hükümetlerine olanak sağlamıştır.

Nikola yönetiminin alaşağı edilmesini sağlayan şey bu stratejilerden hiçbiri değildi. Gerçi her biri Şubat Devrimi'nin neticesine katkıda bulundu, ama Nikola'yı deviren, savaş öncesinden beri süregelen şiddetli sosyal ve ekonomik problemlerden kaynaklanan halk ayaklanması ve savaşın bu problemleri azdırmasıydı. Savaş ekonomide ciddi altüst oluşlara sebebiyet verdi. Hükümet on beş milyon kişiyi silah altına aldı ve kaynakları, üretimi ve nakliyeyi savaş ihtiyaçlarına yöneltti. Bu, nüfusu gerekli ürünlerden mahrum bırakarak enflasyonu azdırdı. 1914 yılında taşıt sıkıntısı çeken demiryolu sistemi, 1916'ya gelindiğinde neredeyse çöküşün eşiğindeydi ve yeterli miktarda endüstriyel ve tüketici ürününü taşıyamayacak durumdaydı. 1916'nın sonunda nüfus "birincil ihtiyaçları" karşılayacak ürünlerin yetersizliğiyle karşı karşıyaydı. Problemlere büyük şehirlerde ve hatta bazı kırsal bölgelerdeki gıda sıkıntısı ve gıdanın karneye bağlanması eklendi. Bir polis müfettişi, "Çocukları kelimenin tam manasıyla açlık çeken büyük ailelerdeki küskünlük daha fazlaydı" yazmıştı.[24]

Gıda ve diğer ürünlerin yetersizliği daha 1915'te isyanların başlamasına sebep oldu. Gösteriler, kimi zaman kalabalıklar polise küfredip taş attıklarında politik bir boyut kazanıyordu. Polis, çarlık hükümetinin gündelik suretini temsil ediyordu. Asker eşleri, *soldatki*, özel bir hak sahipliği duygusu içindeydiler çünkü kocaları cephedeydi ve baştan başa tüm Rusya'daki gıda kargaşalarında özellikle aktiftiler. Temmuz 1916'da Don Kazakları* bölgesinde ayaklanan asker eşleri, bir dükkânı yağmalarken çarın portresini yırtıp üzerinde tepindiler. Rejim için daha korkutucu olan, Kazakların Ağustos 1916'daki gıda isyanlarında Kazak kadınlarını tehdit eden bir devlet yetkilisini, kocaları savaşta olan kadınları tehdit etmeye hakkı olmadığı gerek-

24 Hasegawa, *The February Revolution*, s. 201.

(*) Türkçede Slav Kazaklar [*Cossack*] ve Kazakistanlı Müslüman Kazaklar [*Kazakh*] için ayrı ayrı terimler bulunmuyor. Aksi belirtilmedikçe Kazak terimi orijinal metindeki [*Cossack*'in] karşılığı olarak kullanılmıştır – ç.n.

çesiyle, Don bölgesinde alıkoymasıydı.[25] Kazakların tavrı, askerlerin göstericilere karşı Şubat 1917'deki tutumunun habercisiydi.* Gıda isyanlarına kadınlar hâkimdi ve gıda yetersizliği ve diğer ekonomik altüst oluşlar ciddi birer memnuniyetsizlik kaynağıyken, Şubat Devrimi büyük oranda kadın işçilerin ekmek talebiyle yaptıkları protestolarla başlayacaktı.

Şehirlerdeki, özellikle Petrograd'daki hayat, daha da zorlaştı. Batı bölgelerinden milyonlarca mülteci şehirlere aktı. Hem mülteciler hem büyüyen sanayide çalışmaya gelen yeni işçilerin yarattığı akım hem de kışlalardaki askerler, barınma ve belediye hizmetlerine olağanüstü bir yük bindirdiler. Bu da aşağı sınıfların savaş öncesindeki sefil koşullarını daha da kötüleştirdi. 1916-1917 kışında halk ciddi bir yakıt sorunuyla karşılaştı. Şubat 1917 tarihli bir rapor, Petrograd'daki apartman dairelerinde sıcaklığın nadiren 9-12° Santigrat (52-59 derece Fahrenhayt) üstüne çıktığını, çoğu devlet dairesi ve özel işyerlerinde daha da az, 6-8° Santigrat (44-50 derece Fahrenhayt), civarında olduğunu belirtiyordu.[26] 1916'da bir polis raporu, "gündelik yaşamın dayanılmaz koşulları hakkında şikâyetler duyulmaya başlamıştı... Birçok gıda ürününü ve ihtiyaçları satın almanın dahi imkânsız olması, kuyruklarda hiçbir şey yapmadan bekleyerek yitirilen zaman, kötü beslenme ve hijyen eksikliğinden kaynaklanan hastalık vakalarında artış" diye bildiriyordu.[27] Bazı kadın işçiler, erkeklerin tükendiği işgücü içinde yeni iş fırsatları yakaladılar, ama çoğu, kendilerini ailenin geçimini sağlayacak tek ya da ana kaynak olarak buldular ve altından kalkılması imkânsız bir işyeri ve ev işi yüküyle karşı karşıya kaldılar. Polis raporları, "bitmek bilmeyen yiyecek kuyruklarında beklemekten, yarı aç ve hasta çocuklarına bakmaktan bitap düşmüş annelerin, devrime belki Duma liderlerinden çok daha yakın olduklarını" bildiriyordu.[28] Umutsuzluğa çalan, kalın bir endişe tabakası havada asılı duruyordu. "Kaygı hali" diye yazmıştı bir polis müfettişi, "her geçen gün daha yoğunlaşıyor ve halkın daha geniş kesimlerine yayılıyor. Şimdiki kadar büyük bir tedirginliğe daha önce hiç şahit olmadık."[29]

---

25 Engel, "Not By Bread Alone", s. 712-16. Engel savaş sırasındaki halk karışıklıklarında kadınların, özellikle asker eşlerinin rolünü kapsamlı biçimde inceliyor.

(*) Kazaklar özel bir askerî kast oluşturuyorlardı. Çoğunlukla süvari olarak, askerî yükümlülükleri karşılığında bazı yasal ve ekonomik ayrıcalıklara sahiplerdi. Onlar, ayrıcalıkları, askerî ruhları, köylülere ve kasabalılara karşı gelenekselleşmiş kibirleri yüzünden monarşinin güvenilir destekçileri olarak görülüyor ve sık sık gösterileri bastırmak için kullanılıyorlardı. Dolayısıyla buradaki ve Şubat 1917'deki eylemleri özel bir anlam taşıyordu ve halk tarafından hemen algılanmıştı.

26 Vernadsky, *Source Book*, III, s. 877.

27 *A.g.e.*, s. 867-68.

28 Hasegawa, *The February Revolution*, s. 201.

29 Vernadsky, *Source Book*, III, s. 868.

Savaş ve yarattığı ekonomik problemler, sanayi işçilerini hem seferber etti hem de radikalleştirdi. Savaş zamanı üretim baskısı çalışma koşullarının kötüleşmesine yol açtı. Daha uzun saatler, grev ve iş kurallarını ihlale gelen daha ağır cezalar, belediye hizmetlerinin kötüleşmesi ve yiyecek maddelerinin kıtlığı, işçileri ve diğer fakir şehirli halkı etkiledi. Üstüne üstlük, savaş öncesi büyük grev dalgalarına yol açmış sosyal, endüstriyel ve siyasal çatışma kaynakları hâlâ mevcuttu. Grevler yeniden arttı, savaş zamanı baskısına rağmen işçiler yeraltı sendikalarını, grev örgütlerini ve mevcut az sayıdaki yasal örgütü kullanarak hayatlarını iyileştirmek için mücadeleye devam ettiler. Fabrika müfettişlerinin denetimi altındaki fabrikalara ait rakamlar hikâyeyi dramatik biçimde ortaya koyuyordu. Ocak-Temmuz 1914 arası 1.327.897 grevci vardı. Bu sayı savaş başladıktan sonra Ağustos-Aralık 1914 arası 9.561'e düştü. 1915'te sayı 539.528'e ve 1916'da 957.075'e yükseldi.[30] 1917'nin başında yeni bir grev dalgası infilak etti. 9 Ocak'ta, Kanlı Pazar'ın yıldönümünde, çoğu Petrograd'da olmak üzere 186.000 işçi greve gitti. Grevler, 1917 Ocak ve Şubatı'nda 1916'dakinin çok ötesinde şiddetli bir tempoyla devam etti. Grevlerin sayısı artmakla kalmıyor karakterleri de daha tehditkâr hale geliyordu. Evvela, yetkililer, grevlerin giderek artan bir yüzdesini tabiatı bakımından "siyasi" olarak sınıflandırıyorlardı. Savaş karşıtı duygular daha fazla dillendirilmeye başladı. Slogan ve konuşmalar, problemlerin radikal politik değişim olamadan çözülemeyeceği yönünde yaygınlaşan algıyı yansıtmaya başladı. Bu, her ne kadar farklı değişim fikirlerine sahip olsalar da işçilerin ve eğitimli zümrenin siyasi rejim değişikliği ihtiyacı konusunda hemfikir oldukları anlamına geliyordu. Grevlerin ikinci bir kilit özelliği, bilhassa en büyük endüstriyel merkezlerde özellikle de Petrograd'da yoğunlaşmış olmalarıydı. Bu yoğunlaşma, politik, sosyal ve ekonomik öfke patlamasını en yüksek siyasi etki yaratabileceği yere odakladı.

Toplumun kötüleşen koşulları tıpkı polis gibi devrimci partilerin de dikkatini çekti. 1915-1916 grevleri, halk memnuniyetsizliklerinden gelişebilecek bir devrimi teşvik etmek, hatta başlatmak üzere fayda sağlamak amacındaki sosyalist partileri hareketlendirdi. Bütün sosyalist partiler, fabrikalardaki, yüksek eğitim kurumlarındaki ve hatta kışlalardaki faaliyetlerini artırdılar. Bu, 1916'nın sonunda Petrograd ve diğer büyük şehirlerde önemli bir mevcudiyete dönüştü. Yine de daha geniş örgütsel yapılar ve liderlik, o da mevcut olduğu yerlerde, hâlâ kırılgandı. Sosyalist partiler ayrıca artan miktarda manifestolar, bildiriler ve çeşitli rejim karşıtı propagandalar yayımlamaya muvaffak oldular. Bunlardan bazıları elle dağıtılıyordu, bazılarıysa yüksek sesle okunuyor veya konuşmaların temelini oluşturmak için kullanılıyorlardı. Ocak 1917'de İşçi Grubu sosyalistleri, Petrograd fabrikalarında,

30 Koenker ve Rosenberg, *Strikes and Revolution*, s. 58.

muazzam savaş kayıplarından, gıda krizinden ve diğer sorunlardan hükümeti sorumlu tutan daktilo edilmiş bir bildiriyi okuduklarında olumlu tepkiler aldılar.[31] Ocak-Şubat 1917'de art arda gelerek devrime uzanan grevler, işçi dertleri ve koşullarının ateşlediği plansız eylemlerle (19-22 Şubat arasında Putilov tesisinde gerçekleşen işçi-işveren anlaşmazlığı ve lokavt gibi) sosyalist parti tarafından önceden planlanmış gösterilerin (9 Ocak ve 14 Şubat gibi) bir bileşimiydi.

Sosyalist partilerin ana liderleri ve kuramcıları sürgündeydi, fakat kayda değer sayıda ikinci kademe lider Petrograd'daydı. Bu liderler, bir araya gelme krizine ortak bir yaklaşım bulmak için kendi aralarında örgütlenmeye çabaladılar. Kasım 1916'da Petrograd'daki toplantılar, tüm partilerden hem Defansistleri hem de Enternasyonalistleri bir araya getirdi. Bu toplantılar, devrim beklenti ve taktiklerinin tartışıldığı bir Partilerarası Danışma Bürosu'nun kurulmasına yol açtı. Burada bilhassa tartışılan konu, İlerici Blok ve SEK ile daha geniş bir rejim karşıtı ittifak içinde işbirliğine gidilip gidilmemesiydi. Sosyalist liderler, özgül taktikler üzerinde anlaşma sağlayamasalar da, toplantılara devam ederek yükselen grev hareketini canlandırmaya ve etkilemeye çalıştılar; herhangi bir büyük grev ya da gösterinin bizzat devrimi başlatabilecek hadise *olabileceğine* inandılar ve 1916 sonu ve 1917 başında grevlerin sürmesi için baskı oluşturdular. Devrim öncesi sosyalist partilerin faaliyetlerinin doğası ve yoğunluğu, fabrika seviyesindeki aktivistlerle kurdukları ilişkilerin derinliği, parti üyesi işçilerin rolü ve partilerin olaylar üzerinde ne derece etkili oldukları asap bozucu belirsizliğini korumaktadır. Şüphesiz, partiler arası toplantılarda birçok katılımcının faaliyeti ve görünürlüğü, –Duma vekilleri Aleksandr Kerenski (Trudovik)* ve Nicholas Chkheidze (Menşevik), K. A. Gvozdev gibi İşçiler Grubu liderleri ve de Bolşeviklerden Aleksandr Şlyapnikov ve SR'lerden Peter Alexandrovich gibi radikaller– 27 Şubat'ta Petrograd Sovyeti'nin kuruluşundaki liderliklerini açıklamaya yardımcı olur.[32] Yine de sosyalist partilerin devrimi başlatmaya ne ölçüde yardımcı oldukları ya da halk ayaklanmasını sermayeye çevirmekle mi yetindikleri belirsizliğini korur.

Savaş, ayak direyen işçiler ve eğitimli zümreye ek olarak yeni bir sosyal faktör yarattı: Hoşnutsuz askerler. 1914-1916'nın harap edici kayıplarından sonra tehlikeli kaderlerine karşı hissettikleri öfke ve umutsuzluk, onları isyanın eşiğine getirdi. 1916'da birçok küçük ölçekli birlik isyanları ve cephe

31 Longley, "The Mezhraionka", s. 626.

(*) Trudovikler (Toilers) ılımlı toprak reformu yanlısı sosyalistlerdi, Sosyalist Devrimcilerin (SR'ler) parlamentodaki bir dalıydı; Kerenski 1917'de genellikle yalnızca bir SR olarak anılıyordu.

32 Devrim arifesinde Petrograd'daki sosyalist parti faaliyetleri için bkz. Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 190-225 ve gelecek bölümün 3. dipnotu içindeki maddeler.

hattına dönmeyi reddetme vakaları yaşandı. Kendi kendini yaralama ve firar oranları yükseldi. Cephe askerleri katliamdan kaçmak istiyor, geri garnizonlarda yeni silah altına alınan acemiler saldırı emirlerinden dehşete kapılıyor, iyileşen yaralılar umutsuzca tekrar cepheye yollanmamayı ümit ediyorlardı. Bu doğal korkulara ordu içindeki sosyal gerilimler ekleniyordu. Erler, ağırlıklı olarak köylüydü; geri kalan erler, işçiler ve şehirli alt sınıflardan oluşuyordu. Subaylar genellikle soylu ya da soylu olmayan eğitimli zümreden geliyordu. Ordunun er ve erbaşını meydana getiren köylü ve işçiler için hizmetin acımasız ve onur kırıcı koşulları; serfliğin, "lordun", "efendinin" bir uzantısı gibi gördükleri subayların insafında bir esaretin devamı gibiydi. Subaylar ve erler arasında geniş bir boşluk uzanıyordu. Bizzat savaşın amacı, onları birbirlerinden ayıran sosyal bölünmeyi derinleştiriyordu. Eğitimli zümre 1914'ten sonra güçlü bir milliyetçi görünüm almıştı. Öte yandan köylü ve işçi kitleleri, savaş hedeflerine ilgilerini çabucak yitirdiler. Savaşı amaçsız bir kıyım, başkalarının çıkarı için taşıdıkları ağır bir yük olarak görüyorlardı. Yabancılaşmaları, korkuları ve hınçları onları devrimdeki rollerine hazırladı.

Dahası, bozgunlar ve siyasi durum, özellikle geri garnizonlarda ve başkentte askerleri politize etti. Savaş zamanı ordunun genişlemesi aynı zamanda silah altına alınanların orduya kendi politik inançlarını da birlikte getirmeleri anlamına geliyordu. Alt rütbelerdeki eğitimli zümreye ait birçok yeni subay liberal ya da sosyalist siyasi inançlara sahipti ve bazıları parti üyesiydi. Aynı şekilde alt sınıflardan silah altına alınan askerler de sosyal dertleri ve siyasi tavırlarıyla beraber geldiler. Petrograd garnizonunun askerlerinden birçoğu yerliydi, çoğunlukla çalışan sınıfa mensuptular –bazıları grev yaptıkları için askere alınmışlardı– ve yerel halkla derin ve yoğun ilişki içindeydiler. Mevcut parti bağlantıları ve sivil halkla devam eden temas, ordu içinde siyasi tahrik için doğal bir kanal oluşturdu; hatta ordu içinde küçük sosyalist parti hücreleri oluştu. 1905 Devrimi'nin ancak ordunun kesin sadakatiyle bastırılabildiğini hatırlayan sosyalistler, asker içindeki devrimci tahriklerin öneminin farkındaydılar. Olaylar –grevler, Duma'nın yönetimi eleştirmesi, savaş kayıpları ve diğer meseleler–, kışlalarda subaylar, astsubaylar ve rütbesiz askerler arasında (muhtemelen ayrı ayrı) yaygın olarak tartışılıyordu. Şubat ayında bu tartışmaların sayısı çarpıcı biçimde çoğaldı ve 27 Şubat'ta asker ayaklanmasına katkıda bulundu.

1917'de devrim için gerekli koşullar mevcuttu: Liyakatsiz bir yönetim, gözden düşmüş ve dik kafalı bir monark, siyasi elit içinde bölünmeler, eğitimli zümrenin rejime yabancılaşması, kötüleşen ekonomik koşullar, savaş öncesi sosyal-ekonomik gerilimlerin tekrar canlanması ve endüstriyel grevler, aşırı seviyede savaş yorgunluğu, kızgın askerler, devrimci partilerin yeniden fa-

aliyete geçmesi, yaygın endişeler ve yakın gelecekte bir şeylerin patlak vermesi gerektiği duygusu. Bu arada, siyasi reform yoluyla devrimi savuşturmak için herhangi bir girişimde bulunmak Nikola'ya bağlıydı. O ise yaklaşan felaketin tüm işaretlerini görmezden geldi. 24 Şubat 1917'de devrim başlamışken Alexandra'ya şunları yazmıştı: "Burada [askerî karargâhta] beynim dinleniyor – bakanlar yok, tefekkür gerektiren külfetli meseleler yok."[33]

33 *The Nicky-Sunny Letters*, s. 315.

2

ŞUBAT DEVRİMİ

Halk ayaklanması

1917 başında halkın yaygın ve bin bir türlü memnuniyetsizliği, aniden kabaran ve imparatorluk rejimini silip süpüren bir endüstriyel grev ve protesto gösterileri dalgasına kapılmıştı. Bu dalga, Kanlı Pazar'ın yıldönümü olan 9 Ocak'taki büyük grev ile başladı. O gün, en az 120 fabrikadan 140.000 işçi –Petrograd'daki işçilerin yüzde kırkı– greve gitti. 14 Şubat'ta, eğitimli zümre endişe içinde, yeniden açılmış Duma ile Nikola hükümeti arasındaki çatışmaya odaklanmışken, 84.000 işçiyi kapsayan büyük bir grev elli ikiden fazla fabrikayı atıl hale getirdi.[1] Grevler ve gösteriler günlük olaylar haline geldi, Petrograd'ın yüksek eğitim kurumlarındaki gösteriler ve diğer şehirlerdeki grevler karmaşayı artırdı. Ardından 22 Şubat'ta Rusya'nın en büyük fabrikası, devasa Putilov tesisindeki bir işçi-işveren anlaşmazlığı, Putilov işletmesinin genel lokavt kararıyla sonuçlandı. Bunun üzerine yaklaşık 30.000 işçi sokaklara dökülerek şehirdeki gerilimleri alevlendirdi. 22 Şubat'ta bazı Putilov çalışanları, şehrin hükümet merkezine bir protesto yürüyüşü başlattılar fakat yolları polis tarafından kesildi. İşçiler yakındaki diğer fabrikalarda üretimi engellediler ve Putilov'un kadın işçileri gıda depolarına giderek ekmek sıkıntısını protesto ettiler. Dahası, Putilov işçilerinden gruplar,

1 Bu dönem için grevcilerin ve kapanan fabrikaların sayısı değişkenlik göstermektedir. Bu rakamlar Hasegawa, *The February Revolution*'dan alınmıştır, s. 204, 208. Steve Smith, *Red Petrograd*, s. 52, 9 Ocak için 132 ve 14 Şubat için 58 fabrika olarak aktarmıştır ki bu, daha büyük sayıda grevci işçi olduğu izlenimi vermektedir. Kesin bir ölçümün zorluğunu yansıtan başka rakamlar da mevcuttur. Koenker ve Rosenberg, *Strikes and Revolution*, s. 66, 9 Ocak'ta 137.000 grevci olduğunu söylerken, 14 Şubat için polis raporları 59.000 rakamını vermektedir.

Duma'nın sosyalist liderlerinden ikisi, Nikolay Chkheidze ve Aleksandr Kerenski ile iletişime geçme girişiminde bulununca grev, açıkça siyasi bir görünüme büründü. Aleksandr Kerenski ile görüşen işçiler, grevin büyük bir siyasi hareketin başlangıcı olabileceği ve "çok ciddi bir şeyin gerçekleşebileceği" uyarısını yaptılar.[2]

Putilov çalışanlarının hakkında uyarıda bulunduğu "çok ciddi şey", ertesi gün yoğun bir biçimde endüstriyel ve geleneksel olarak huzursuz olan Vyborg bölgesinde gerçekleşti. 23 Şubat, bir sosyalist bayramı olan "Uluslararası Kadınlar Günü"ydü. Rus sosyalist fraksiyonları o gün için hangi aktivitelerin planlanacağı konusunda tartışmışlar, ama kesin bir anlaşmaya varamamışlardı. Yine de bazı gruplar, tüm işçi bayram ve yıldönümlerini grevler ve gösteriler düzenlemek için kullanan genel sosyalist stratejiyle uyumlu olarak miting ve gösteri çağrısında bulundu. Bu stratejinin ardında gösteri ve grevlerden birinin devrim için gereken kıvılcımı sağlayabileceği inancı vardı. Şubat 1917'deki grev ve gerilimlerin seviyesi göz önünde tutulduğunda Kadınlar Günü'nü ihmal etmeleri çok zordu. Değil bir plan, hususi bir beklenti bile olmasa da bu belirli gün, devrime yol açacaktı. Buna binaen, Vıborg bölgesindeki tekstil fabrikalarında çalışan kadınların izinsiz gösteriler düzenlemesi, ne yetkililerde olağan dışı bir endişeye ne de işçilerde sıradışı devrim umutlarına sebep oldu. Kadın işçiler, genel memnuniyetsizliklerini ifade etseler de esas şikâyetleri gıda yetersizliğiydi; fabrikada on-on iki saat çalıştıktan sonra gıda kuyruklarında ekmek ya da erzak alabileceklerinin bir garantisi olmadan beklemek zorunda kaldıkları için kızgındılar; fabrikalarından "ekmek" diye bağırarak çıktılar.

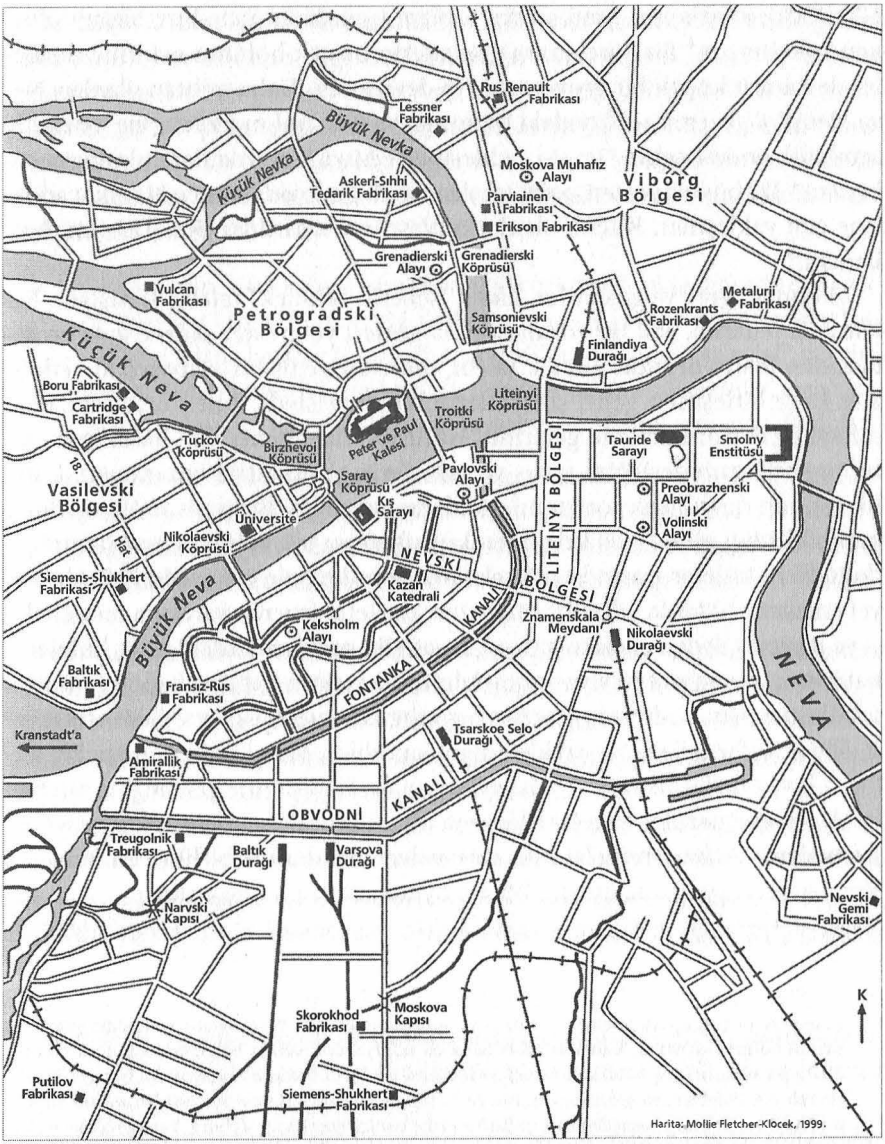
Kadın işçiler, yakındaki metal fabrikalarına yöneldiler ve erkek işçilerin de kendilerine katılmalarını talep ettiler. New Lessner fabrikasında çalışan bir erkek işçi sahneyi şöyle tarif etmişti:

> Bizim bölümün pencerelerinin baktığı sokaktan kadınların sesleri duyuluyordu, "Kahrolsun savaş! Kahrolsun hayat pahalılığı! Kahrolsun açlık! İşçilere ekmek!" ... Kalabalık militan kadın işçiler sokağı doldurdular. Bizi görenler kollarını sallayarak "Dışarı gelin! İşi durdurun!" diye bağırmaya başladılar. Camlara kartopu attılar. Gösteriye katılmaya karar verdik.[3]

Hızla büyüyen gösteri, fabrikalardaki işçiler kalabalığın ikna edici cazibesiyle art arda iş bıraktıkça Vıborg bölgesini kapladı. Grevler ve protestolar hızla, Büyük Nevka Nehri'ni aşarak Vıborg'dan Petrogradsky bölgesine yayıldı. Bu esnada başka yerlerde bölük pörçük grevler patlak verdi.

2 V. M. Zenzinov, "Fevral'skie dni", *Novyi zhurnal* 34 (1953), s. 188-211, 35 (1953), s. 208-40; s. 198.

3 I. Gordienko, Burdzhalov, *Russia's Second Revolution*, s. 106.

Petrograd, 1917.

100.000'den fazla işçi, yani şehrin toplam işgücünün üçte biri, akşam olurken sokaktaydı.[4] Bir süre sonra grevcilerin büyük bölümü evlerine dönseler de kararlı küçük bir grup gösteriye devam etti. Daha militan olanlar, Neva Nehri'ni geçerek sol kıyıdaki hükümet ve üst sınıf merkezlerine, özellikle sembolik öneme sahip Nevski caddesine ve büyük meydanlara ulaşmaya çalıştılar.* İki büyük gösteri polis tarafından dağıtılmadan önce Nevski caddesine çok yaklaştılar. Küçük olanlarsa ulaşmayı başardılar. Rus Devrimi başlamıştı.[5]

23'ündeki grev ve gösteriler, kadın işçilerin "ekmek" talebiyle başladı. Fakat gıda tedariki, acil bir sorun olsa da gösteri ve grevler sadece gıda isyanlarından ibaret değildi. Ekmek talebi, nüfusun geniş bir yelpazesini yetkililere karşı birleştiren genel şikâyetlerin bir simgesiydi. Zaten huzursuz olan sanayi işçilerini harekete geçirmiş, nüfusun daha geniş alt –hatta orta– sınıf unsurlarının desteğini almış ve askerlerin sempatisini kazanmıştı. Üstelik rejimin devrilmesi sorusunu gündeme taşımıştı. Bir polis müfettişinin o gün bildirdiği gibi, "gıda krizinden kurtulmanın tek yolunun ayaklanma olduğu fikri, kitleler arasında giderek daha popüler hale geliyordu."[6] Endüstriyel anlaşmazlıklarda yıllardır süregelen, devletin işveren yararına müdahalesi ve işçileri çileden çıkaran gıda ve savaş gibi problemlerdeki rolü, kitlelerin kafasında ekonomik ve siyasi meselelerin sıkı sıkıya bağlantılı olduğu fikrini sabitleştirmişti. Kadınlar gösteriye başladığında metal işçileri, daha açık siyasi slogan ve hedeflerle ve şevkle onlara katıldılar. Metal işçileri, uzun bir militanlık ve öfkelerini grev ve gösteriler kanalıyla gösterme geleneğine sahiptiler. Devrimci partiler bazı fabrikalarda illegal örgütlenmelerini korumayı başarmışlardı ve bu fabrikalardaki aktivistler, diğerleriyle birlikte 23 Şubat ve sonrasındaki günlerde önemli bir rol oynamak üzere öne atıldılar.

---

4 Rakamlar hakkındaki tartışmanın yanı sıra fabrikalar arasında yayılmanın detaylı bir anlatısı için bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 221-222.

(*) Petrograd'ın coğrafyası Şubat Devrimi'ni ve sonrasını etkiledi. Neva Nehri ve kolları şehri çok sayıda bölgeye ayırıyor, kanallar şehri daha da bölüyordu. Sanayi bölgeleri, sembolü Nevsky Prospekt olan, şehrin hükümet ve üst sınıf merkezini çevreliyordu. Dolayısıyla işçi gösterileri, çevreleyen bölgelerden şehir merkezine ve Nevsky Prospekt'e doğru yürüyüşler şeklini almaya meyliediyordu. Bunu başarabilmek ve birbirlerine katılabilmek için Vyborg, Petrogradsky ve Vasilevsky bölgelerindekiler nehri, diğerleri ise kanalları aşmak zorundaydılar. Dolayısıyla köprülerin kontrolü, Şubat ve Ekim devrimlerinde ve diğer gösterilerde önemliydi.

5 23 Şubat için neyin planlı neyin plansız olduğu hâlâ bir tartışma konusudur. 23'ünde ve sonrasında sosyalist partilerin rolü etrafındaki meselelerin ve tarihyazımının bir tartışması için bkz. Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 116-72 ve bir dizi makale içindeki tartışmalar: Melancon, "Who Wrote What and When"; James White, "The February Revolution and the Bolshevik Vyborg District Committee"; Longley, "The Mezhraionka" ve Melancon, "International Women's Day". Ayrıca bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 215-231 ve Longley, "Iakovlev's Question", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution in Russia*, s. 365-387.

6 Burdzhalov, *Russia's Second Revolution*, s. 118.

Özellikle dikkat çekici ve olacakların habercisi olan şey, 23'ünde gösterileri kontrol etmek için çağrılan birliklerin davranışıydı. Askerler eyleme geçmekte isteksizlik gösteriyor ve emirlerin yerine getirilmesinden kaçınıyorlardı. Şehrin polis güçlerinin başındaki amir General P. A. Balk, Nevski caddesindeki büyük kalabalığı dağıtmaya çalışan polisi umursamazca izleyen Kazaklara polise yardım etme emri verdiğinde olanları anılmaya değer biçimde aktarmıştır:

> Oldukça genç olan subay, bana şaşkınlıkla baktı ve miskin bir sesle emri verdi. Kazaklar bir müfreze tertibi aldılar ve ... yavaş yavaş hareket etmeye başladılar. Onlarla beraber birkaç adım ilerledikten sonra, "Dört nala!" diye bağırdım. Subay atını "hareket" ettirdi, Kazaklar da onu takip ettiler, ama kalabalığa yaklaştıkça dört nala koşuları yavaşladı ve nihayet tamamen durdular.[7]

Askerlerin, özellikle de çok korkulan Kazakların, bu isteksizliği dikkatten kaçmadı. Sonraki birkaç gün içinde birliklerin pasifliği, emirlere itaat etmekteki gönülsüzlüğü ve hatta dostane tavırları daha da belirgin hale geldi. Bu, kalabalıkları cesaretlendirerek devrimci baskıların gelişmesine yardımcı oldu.

Az sayıda hükümet yetkilisi ya da sosyalist parti lideri, o günkü eylemlere özel bir anlam yüklediler. Petrograd'daki hükümet yetkilileri, çabucak dağılacak bir ekmek kargaşası olarak baktıkları eylemlerin önemini kavrayamadılar. Ocak ve Şubat aylarındaki büyük grev dalgasından cesaretlenen sosyalistler, bu grevlerin ülke geneline yayılacağını ve belki zamanla 1905'teki gibi devrimci bir duruma dönüşeceğini umdular. Ancak, eski rejimin bu denli hızla yıkılacağını beklemiyorlardı. Sosyalist entelijansiya tarafından yazılmış çoğu hatırat, Menşevik O. A. Ermansky'nin fikirlerini doğrular. Ermansky, 23 Şubat olaylarını "o zaman tam olarak kavrayamadığım muazzam hadiselerin başlangıcı" şeklinde yorumlamıştı.[8] Nitekim 23 Şubat olayları tam da buydu; çünkü grevlerin sürmesi konusunda galeyana gelmiş olan hem heyecanlı fabrika işçileri hem de birçok sosyalist aktivist, halkın öfkesini yansıtmanın yanı sıra herhangi bir grevin devrimin kıvılcımını *çakabileceğine* dair genel sosyalist inancı da yansıtıyordu.

Devrim süreci 24 Şubat sabahı devam etti. İşçiler, fabrikalarda toplandılar ama işbaşı yapmak yerine toplantılar düzenlediler, konuşmacıları dinlediler, bilgi ve izlenimlerini paylaştılar. Uzun zamandır fokurdamakta olan öfkeleri artık zapt edilemez haldeydi. Fabrikalar, devrimci aktiviteler için örgütlenme noktaları –işçilerin iş yerinden derhal buluşma salonu ya da hareket noktasına dönüştürebildikleri mekânlar– haline gelmişlerdi ve 1917 boyun-

7 Hasegawa, *The February Revolution*, s. 225.

8 Burdzhalov, *Russia's Second Revolution*, s. 117.

ca bu rolü oynamaya devam edeceklerdi. Hem kıdemli sosyalist parti üyeleri hem yeni ortaya çıkan aktivist liderler, işçileri greve teşvik ettiler ve gösteriler için yürürken sıra oluşturmalarına yardımcı oldular. Bunlardan biri adı sanı bilinmeyen bir işçi olan Peter Tikhonov'du, fabrikasında yaptığı şu konuşma polis memurları tarafından kaydedilmişti:

> Yoldaşlar, öyleyse, bugün çalışmayı bırakmalı, diğer yoldaşlarımızla beraber sendikayı desteklemeli ve ekmeğimizi almaya kendimiz gitmeliyiz. Yoldaşlar, benim fikrim budur. Eğer hak ettiğimiz bir somun ekmeği alamıyorsak o halde elimizden gelen her şeyi yapmalıyız: İşe koyulup sorunlarımızı güç kullanarak çözmeliyiz. Ekmeğimizi alabilmenin tek yolu bu. Yoldaşlar, ayrıca şunu hatırlayın. Kahrolsun hükümet! Kahrolsun savaş![9]

Doğrusu, hem partili hem bağımsız bu fabrika aktivistleri, gösteriler başladığında gitgide büyüyen bir rol oynadılar; uzun grev tecrübelerine dayanarak ileri atıldılar ve örgütlenme ve liderlik becerilerini, takip eden günlerdeki gösterilerin hizmetine sundular; fabrikalardan hareket eden işçilerin yürüyüşlerini sıralar halinde organize ettiler ve işçileri eve gitmekten vazgeçirip protestolara devam etmeleri için teşvik ettiler; işçilerin şikâyetlerini dile getiren tutkulu konuşmalar yaptılar ve rejimin alaşağı edilmesini talep ettiler. Bu aktivistler; grev komiteleri, fabrika komiteleri ve 27 ve 28 Şubat'ta işçi milisleri ve diğer devrimci örgütlenmeleri kurdular. Aralarından özellikle siyasi partilerle bağlantılı olanlar, harekete ekonomik şikâyetleri siyasi değişime bağlayacak bir siyasi derinlik kazandırdılar. Bütünsel bir liderlik ya da devrim için bir yol haritası sunmasalar da eski rejimin yıkımına yol açan 23-27 Şubat gösterilerinde ana siyasi ve örgütsel liderliği tedarik ettiler. Önemli siyasi şahsiyetler, ancak 27 Şubat'ta devrimin ilk zaferiyle beraber devrimi sağlamlaştırmak üzere öne çıktılar.[10]

23'ündeki gösterileri daha bilinçli bir devrimci eyleme dönüştüren 24'ündeki grevlerin sürmesi, pek az kişi ertesi haftanın sonuçlarına yol açacağını hayal etse de en önemlisiydi. 24'ündeki grevler ve gösteriler işçi mahallelerine yayılarak, savaşın başlangıcından itibaren en yüksek rakama, yaklaşık 200.000 grevciye ulaşmıştı. Büyük gruplar, polisin engelleme çabalarına rağmen öğlen olduğunda Nevski caddesine –1905 Devrimi'nden sonra bu ilk

9 Hasegawa, *The February Revolution*, s. 233.

10 Bu ve takip eden günlerin ayrıntıları için bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 215-310 ve Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 226-275, günbegün tarihî olayların en iyi anlatısını sunar ama yorumları her zaman tutarlı değildir. Ayrıca bkz. yukarıdaki 5. dipnotta yer alan girdiler. Sukhanov, *The Russian Revolution*, 1, s. 1-160, olayların tam ortasında yer almış (sokak, Sovyet ve Geçici Hükümetin kuruluşu) bir sosyalist entelektüel tarafından ayrıntılı bir hatıra anlatısı sunar. Lyandres, *The Fall of Tsarism*, ileri gelen politik aktörlerin sadece birkaç hafta sonraki anlatılarını sözlü tarih olarak aktarır.

kez gerçekleşiyordu– ve Petrograd'ın diğer ana caddelerine ulaşmaya başlamışlardı. Öğrenciler, ev kadınları, kalabalık ama örgütsüz günlük işçiler, tezgâhtarlar ve şehrin her çeşit sakini, işçilerin gösterisine katıldı. Birçok büyük miting gerçekleşti ve konuşmacılar art arda rejimi kınayan konuşmalar yaptılar. Ulaşım engellendi, taşıt sahipleri arabalarını terk edip yürüyerek uzaklaştılar. Bazı gıda dükkânları yağmalandı.[11]

Tüm şehirde atlı polis ve askerler kalabalığa tekrar tekrar saldırdılar, kırbaçlarla döverek dağıttıkları kalabalıklar kısa süre içinde başka yerde yeniden toplanıyordu. Birçok asker şaşkın ve eyleme geçmekte isteksizdi, hatta bazen kalabalıkları "ilerlemeye" teşvik ediyorlardı. Saldırı emri alan Kazaklar, kimi zaman bunu yapmak yerine subayların açtığı koridordan tek sıra halinde atlarını sürüyorlardı. Bir sokağı tutan askerler göstericilerin aradan sıvışmasına müsaade ettiler. Göstericiler, askerlerden ortak bağları adına ateş etmemelerini talep ediyorlardı. Birçok asker Petrograd'ın işçi sınıfına mensuptu, daha yeni silah altına alınmışlardı ve kendilerini sıkı sıkıya göstericilerle özdeşleştiriyorlardı. Askerlerle kurulan iletişimde cephedeki kocaları, babaları ve oğulları adına kadınlar özellikle etkiliydi; askerlere kendi kadın yakınlarının da savaşın yarattığı mahrumiyetlerden etkilendiğini hatırlattılar. Bu iletişim askerî disiplinin altını oydu. Askerlerin disiplininin çözülmesi hem yeni silah altına alınmış askerlerin büyük sayısını hem de eski askerlerin savaş karşıtı duygularını yansıtıyordu. Bu çözülme, Şubat Devrimi'nin birçok plansız, hatta kendiliğinden gerçekleşen hususlarından en önemlisiydi.

Sosyalist partiler ki hiçbirinin önemli liderleri mevcut değildi, 23-24 Şubat olaylarına nasıl tepki vermeleri gerektiği konusunda bölünmüşlerdi. Savaş sırasında savaşa yaklaşım ve çeşitli siyasi ve ekonomik meseleler üzerinden sağ ve sol bloklar oluşmuştu. Sağ (ılımlı) sosyalistler gösterilerden olumlu bir netice alınacağı konusunda şüpheciydiler; örgütleri, bazı fabrikalarda 23 ve 24'ündeki grevlere karşı çıktılar ve hatta bazılarına engel oldular. Daha radikal sol sosyalistler, grev faaliyetlerini teşvik etmek konusunda ısrarcı oldular. *Mezhraiontsy* ([*Mejrayontsi*], Menşevikler ve Bolşevikler arasında duran küçük bir sosyal demokrat entelektüeller grubu), 23 Şubat'ta grevleri teşvik eden, 24 Şubat'ta da grevlerin sürdürülmesi ve halk ayaklanması için hazırlık yapılması çağrısında bulunan birer bildiri yayımladılar. Belki de sokaklarda gözlenen disiplinsizliğin teşhis edilmesi olarak yayımladıkları broşür,

11 Bu ve takip eden günlerin ayrıntıları için bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 215-310 ve Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 226-275, günbegün tarihî olayların en iyi anlatısını sunar ama yorumları her zaman tutarlı değildir. Ayrıca bkz. yukarıdaki 5. dipnotta yer alan girdiler. Sukhanov, *The Russian Revolution*, I, s. 1-160, olayların tam ortasında yer almış (sokak, Sovyet ve Geçici Hükümetin kuruluşu) bir sosyalist entelektüel tarafından ayrıntılı bir hatıra anlatısı sunar. Lyandres, *The Fall of Tsarism*, ileri gelen politik aktörlerin sadece birkaç hafta sonraki anlatılarını sözlü tarih olarak aktarır.

askerlere isyana katılmaları çağrısında bulunuyordu. Bu tür bildirgelerin nasıl bir rol oynadığını ölçmek zordur; bilindiği kadarıyla gösterileri kesinlikle teşvik etmişlerdir ama gösterilere sebep olmamışlardır. Üstelik sosyalist partiler, grevlerin ve gösterilerin tam bir devrime yol açmasını ümit ediyorlardı ama bu umudu kurumsallaşmış bir liderliğe dönüştürecek bir yol bulamamışlardı. Bazıları, A. P. Peshekhonov'un devrimin "çalılığı" dediği olaylara balıklama atlasa da sosyalist entelijansiyanın büyük bölümü kendilerini olayların çeperinde hissediyordu.[12] Menşevik Duma üyesi (ve müstakbel Geçici Hükümet üyesi) Mihail Skobelev gibi bazıları, yeni bir Sovyet kurulması için ısrarla bastırıyorlardı.[13]

Buna mukabil hükümet, gösterilere uzun karışıklık zincirindeki olaylardan biri olarak baktı. General S. S. Khabalov, Petrograd Askerî Bölgesi'nin Komutanı, olayların esas itibarıyla bir ekmek kargaşası olduğu konusunda ısrar etti ve halkı ekmek için yeterli un stoğu olduğu konusunda temin eden bir beyanat verdi. Yetkililer kalabalık kontrolünü artırmak için ufak tefek adımlar attılar. 24 Şubat'ta öğleden sonra toplanan bakanlar kurulu kargaşaları tartışmadı bile.

Çatışmaların ve şiddetin seviyesi 25 Şubat Cumartesi günü yükseldi. İşçiler fabrikalarında toplandıklarında, haleti ruhiye çok daha saldırgandı. Birçok işçi kalın kıyafetler giyerek ve bıçak, üstünkörü silahlar, yetkililere fırlatmak üzere metal parçaları kuşanarak polisle çatışmaya hazırlanmıştı. İş, söz konusu değildi. Ruh hali sert ve kararlıydı. İşçiler, "Kahrolsun Çar", "Kahrolsun Savaş" ve diğer devrimci sloganların yazılı olduğu pankartlar taşıyarak şehir merkezine doğru yürüdüler. Vıborg işçileri, Neva Nehri üzerindeki Liteyny Köprüsü'nde önceki iki gün kendilerini geri püskürtmüş olan Albay M. G. Shalfeev komutasındaki atlı polislerle karşılaştılar. Bu sefer işçiler Shalfeev'in etrafına akın ettiler ve atından indirerek onu öldürdüler. Böylece Vıborg bölgesinde genel olarak polis karakollarına, tüm şehirde ise bireysel olarak polis memurlarına saldırılar başladı.

25 Şubat'ta, artan sayıda öğrenci ve orta sınıf unsurlarının katılımı gösterileri büyüttü. St. Petersburg Üniversitesi'nden ve çeşitli teknik enstitülerden öğrenciler, derslerini bırakıp sokaklara çıkarak işçilere ve kalabalıklara katıldılar. Müteakip birkaç günün karmaşasında öğrenciler, bireysel olarak konuşmacı, örgütleyici ve lider olarak gösterilere öncülük ettiler ve ilham verdiler. Çeşitli mesleklerden orta sınıf vatandaşlar kalabalıklar içinde daha görünür olmaya başladılar ve böylece başkentin tüm sosyal yelpazesi çar rejimine karşı "harekete" dahil oldu. Görece disiplinli endüstriyel işçi kıtalarına

12 A. P. Peshekhonov, "Pervyia nedeli (Iz vospominanii o revoliutsii)", *Na chuzoi storone* 1923, sayı 1, s. 272.

13 Lyandres, *Fall of Tsarism*, s. 170.

ek olarak sosyal çeşitlilik içeren erkek, kadın ve gençler, konuşmacıları dinleyerek, polisleri taciz ederek ve genel karmaşaya katkıda bulunarak ortalıkta dolaşıyorlardı. Devrimin kilit dönemi olan 23 Şubat - 2 Mart arasında, 23 Şubat'ta başlayan ve 5 Mart'a kadar devam eden iyi havalar, süregiden sokak gösterilerini kolaylaştırdı.

Kalabalıklar kendinden daha emin hareket ettikçe, askerler ve Kazaklar eyleme geçmekte daha gönülsüz olmaya başladılar. Bir polis müfettişinin bildirdiğine göre "karışıklıkları bastırmak için gönderilen askerî birimler arasında göstericilerin etrafında oyalanma eğilimi gözlenmiş ve bazı birimler [grevcilere] korumacı bir tavırla yaklaşmış ... [ve] kalabalıklara 'daha da ilerlemeleri' için çağrıda bulunarak onları cesaretlendirmişlerdir."[14] Polise, kalabalıkları bastırmakta yardımcı olmayı peşinen reddetme vakalarının sıklığı arttı. En şaşırtıcı hadise Nevski Caddesi üzerindeki Znamenskaya Meydanı'nda meydana geldi. Kazaklar, gösteriyi dağıtmak için polise yardım etmemekle kalmayıp saldırarak amirlerini öldürdüler.[15] Birçok birlik hâlâ emirlere uyuyor, gönülsüz de olsa ara sıra kalabalıklara ateş açıyordu. Yine de kalabalıklardaki birçok kişi –ve gösteriler hakkında rapor veren bazı polis müfettişleri– birliklerin sadakatindeki yön değişimini ve bununla birlikte başarılı bir ayaklanma ihtimalini hissettiler. Dengeyi değiştirebilecek olan askerî birliklerdi: Hükümet en temel baskı unsurunu kontrolünde tutabilecek miydi?

Bu soru, 25'indeki tartışmaların merkezindeydi. Hem hükümet yetkilileri hem de çeşitli siyasi liderler ve gruplar, olayların anlamını ve hangi adımların atılması gerektiğini tartışıyorlardı. Grevlerin sürekliliği ve işçi kararlılığına dair kanıtlar, entelijansiya sosyalistlerini etkilemiş, hatta şaşırtmıştı. Gözlemciler, alışılmadık keskinlikte, neticesi belirsiz ama su götürmez biçimde devrimci potansiyel taşıyan bir siyasi ve sosyal krizin yolda olduğunun farkına vardılar. Ilımlı sosyalist liderler daha radikal bir duruşa çark ettiler; anlamlı bir siyasi etkisi olabileceği umuduyla gösterilere verdikleri destek, grev hareketini canlı tutma lehine bir birleşik sosyalist cephe oluşturdu; hatta bazıları, bunun gerçekten de bir devrimin başlangıcı olabileceğini düşünmeye başladılar. Bütün bunlara rağmen, yine de, olayları değerlendirme konusunda ve eylem planlarında bölünmüşlük devam etti. Fabrika ve mahalle seviyesindeki aktivistler, yüksek kademelerdeki parti yöneticilerinden daha saldırgandılar. Bazıları sokak eylemlerine devam etmek gerekliliğine vurgu yaparak silahlanma talebinde bulunurken, şehrin en etkili Bolşevik lideri Aleksandr Şlyapnikov gibi diğerleri, başarıya ulaşmanın tek yolu olarak işçileri, askerleri hareketin içine çekmeye odaklanmaya teşvik et-

14 Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 259.

15 Bu olaya dair birçok farklı anlatı mevcuttur, bazılarında polis şefini bir Kazak'ın kılıçla öldürdüğü söylenir ama tümü, Kazakların polise saldırdığı konusunda tutarlıdır.

tiler. Bu aşamada tüm parti liderleri için problem, işçilerin saldırganlığına ayak uydurabilmekti.

Rejime yabancılaşmış liberal ve ılımlı muhafazakâr partilerin faaliyetleri sokaktan ziyade Duma'da yoğunlaşmıştı. Gösteriler başladığında da ironik olarak Duma'da gıda tedariki meselesi tartışılıyordu. Duma mensupları, grevleri ve sokak gösterilerini değerlendirirken bu olayların savaş seferberliğine etkileri konusunda oldukça endişeliydiler ve bu da başlangıçtaki eylemsizliklerinde ve sonra 27'sindeki eyleme geçme kararlarında etkili oldu. Gösterilere verdikleri ilk tepki, gösterileri, hükümete karşı eleştirileri yoğunlaştırmak ve Duma'ya hesap verecek yeni bir hükümet kurulmasını talep etmek için kullanmak oldu. Olayların akışından kaygılanan Duma başkanı M. V. Rodzianko, II. Nikola'ya İlerici Blok'un 1915'ten beri talep ettiği üzere halkın güvenoyunu almış bir hükümet kurulması için ivedilikle harekete geçilmesini tavsiye eden bir telgraf yolladı. Ne var ki Nikola, bu telgrafı ciddiye almadı: "Yine bu şişko Rodzianko, bana cevap vermeye bile tenezzül etmeyeceğim bir dolu saçmalık yazmış."[16] Duma liderleri tereddütteydiler; hükümetin düşürülmesini değil ıslah edilmesini istiyorlardı. Sadece bir azınlık, bir avuç sosyalist ve kimi liberaller, hükümete karşı sokak gösterileriyle bağlantı kurmakla ilgileniyorlardı. Çoğunluk sadece seyredebiliyordu, hükümete reform için baskı yapsalar da sokaktaki hadiselerin sonuçlarına etki edecek güce sahip değillerdi.

Gelgelelim hükümet yetkilileri şiddet kullanmaya karar verdiler. Bu ana kadar Petrograd'ın askerî komutanı General S. S. Khabalov, karışıklıklarla ilgilenirken minimum güç kullanmaya yönelik stratejiler izlemişti. Görünüşe göre, güvenilir olmayan askerlerini çatışmaya sokma riskini almadan gösterilerin ömrünü tamamlamasını, yorgunluk ve sonuçsuzluktan azalarak kendiliğinden bitmesini planlamıştı. Ne var ki 25'inde, karışıklıklar hakkında askerî karargâha verdiği ayrıntılı rapor, karargâhta bulunan II. Nikola'dan kısa ve öz bir telgraf almasına sebep oldu: "Sana başkentteki tüm bu huzursuzlukları yarın itibarıyla sona erdirmeni emrediyorum. Bunlara, Almanya ve Avusturya ile savaştığımız bu zor zamanda müsaade edilemez. Nikola."[17] Bunun üzerine Petrograd yetkilileri, gösterileri sonlandıracak şekilde eyleme geçmeye karar verdiler. Hükümet, o gece birkaç düzine devrimci aktivisti tutukladı ve ertesi gün göstericilerin gözünü büyük birliklerle korkutarak sokakları kontrol altına almak üzere hazırlıklara başladı. Khabalov, sokakta toplanmayı yasaklayan ve her tür toplanmanın güç kullanılarak dağıtılacağı uyarısında bulunan bir bildiri yayımladı. Askerlerin disiplini ve kalabalıklara ateş etme konusundaki isteklilikleri şimdi tam olarak test edilecekti.

16 Lincoln, *Passage Through Armageddon*, s. 333.

17 *A.g.e.*, s. 327.

Şubat Devrimi sırasında sokak barikatları, muhtemelen 26 Şubat. (Baskı ve Fotoğraflar Bölümü, Library of Congress [Kongre Kütüphanesi].)

26 Şubat Pazar, ordugâha dönüşmüş bir şehrin üzerine açık ve soğuk bir gün doğdu. Gece boyunca yağan taze hafif kar, şehir merkezinin ana caddelerini kontrol etmek üzere konuşlanmış büyük birliklerin görüntüsünün yarattığı etkiyi esasen değiştirmese de yumuşatmıştı. Göstericiler şehir merkezine yöneldiklerinde birliklere kalabalığa ateş açma emri verilmiş olduğundan birçok kez ateşle karşılaştılar. En ciddi hadise Znamenskaya Meydanı'nda meydana geldi ve Volynsky Alayı'nın eğitim müfrezesi (müfrezeler kurmay astsubaylık eğitimi için seçilmiş adamlardan oluşuyordu ve birçok garnizon birliğinden daha güvenilir olduğu varsayılırdı) olayın içindeydi. Müfreze komutanı Yüzbaşı Lashkevich önce kalabalığı dağıtmak için kılıç ve kırbaç kullanmayı denedi, sonra uyarı borusu çaldırarak askerlere kalabalığa ateş açma emri verdi. Bazıları kalabalığın yukarısına havaya doğru ateş etse de yeteri kadar asker doğrudan kalabalığa ateş ederek yaklaşık kırk kişiyi öldürdü ve birçok göstericiyi de yaraladı. İkinci yaylım ateşi daha da fazla insan öldürdü.[18] Üstüne üstlük polis, kalabalıkları dağıtmak için çatılardan ve üst katlardaki pencerelerden ağır makineli ateşi kullanıyordu. Bu minvalde güç kullanarak hükümet, Nevsky Caddesi ve merkezdeki diğer bazı caddele-

18 Çatışmaların detayları için bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 268-270. O gün sadece eğitim müfrezelerinin ateş açtığını söyler. Ayrıca bkz. Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Old Army*, s. 139.

ri kontrol altına almayı başardı, ama gösteriler başka yerlerde devam etti. 26 Şubat akşamında yüzlerce ölü ve binlerce yaralı vardı.

Gün biterken mesele, yaylım ateşlerinin kalabalıkların cesaretini kırarak gösterilerin sönmesine yol açıp açmayacağıydı. Bu yeni "Kanlı Pazar", gösterileri sona erdirecek miydi yoksa 1905'teki meşhur selefi gibi gösterileri dört başı mamur bir devrime mi dönüştürecekti?

27 Şubat: Askerlerin isyanı

26'sında yaşanan katliamın, bizzat askerler üzerindeki etkisi sebebiyle kararlı ve sürekli güç kullanımının işçiler ve gösterileri üzerinde yaratabileceği etkiyi bilmeye olanak yoktur. 1917'deki askerler 1905'teki devrimi bastıran askerlerden farklıydılar. Çoğu yeni silah altına alınmıştı ve askerî disipline sadece kısmen alışıktılar. Çoğu Petrograd bölgesindendi. Çok yakın geçmişte üzerlerine ateş açma emri aldıkları kalabalıkların yerinde bulunmuşlardı. Aralarındaki "tecrübeli askerler" bile seferberlik sırasında silah altına alınmıştı ve cephede yaşadıkları deneyimler ve aldıkları yaralar sebebiyle küskünlük içindeydiler. Şubat'ın 23'ü ile 26'sı arasında askerler ve göstericiler arasında yüzlerce konuşma geçmiş, askerlere göstericiler tarafından ortak çıkarları, halka (askerlerin kendi aileleri de dahil olmak üzere) reva görülen zorluklar ve adaletsizlikler ve savaşın sona erdirilmesi konusundaki ortak arzu hatırlatılmıştı. Kitlelerin üzerine ateş açma deneyimi askerleri ciddi olarak rahatsız etmişti. Birçok birlikte, olaylar hakkında ateşli tartışmalar oluyordu. Hatta Pavlovsky Muhafız Alayı'nın bir bölümü kısa süreliğine isyan etmiş, ama hızla tutuklanmışlardı.

Askerlerin 27 Şubat ayaklanması, Volynsky Muhafız Alayı'nın eğitim müfrezesinin astsubaylarıyla başladı. 26'sında Znamenskaya Meydanı'nda göstericilere ağır kayıplar verdirdikten sonra eğitim müfrezesine mensup askerler kışlalarına döndüklerinde kötü biçimde sarsılmışlardı. O gece askerler, kışlalarında hararetle günün olaylarını tartıştılar. Katliamda oynadıkları role duydukları öfke, askerlik hizmetinin ağır koşullarına karşı nefret ve savaş yorgunluğu gibi daha uzun vadeli memnuniyetsizliklerle birleşerek askerleri isyanın eşiğine getirdi. Geceleyin bazı astsubaylar buluşup ertesi gün pozisyon alma ya da kalabalıklara ateş etme emirlerine itaat etmeme kararı aldılar. Ertesi sabah astsubay çavuş T. I. Kirpichnikov ve astsubay çavuş Markov lider olarak ortaya çıkarak toplanmış Volynsky eğitim müfrezesini haberdar ettiler ve müfrezenin yüksek sesli rızasını aldılar.

27'si sabahı saat 8.00 sularında, günün faaliyetlerine başlamak üzere subaylar geldiğinde Volynsky askerleri isyan ettiler. Komutanlarını –bir gün önceki katliam emrini veren Yüzbaşı Lashevich'i– binadan kaçtığı esna-

da vurdular. Kışladan çıkarak yakındaki alaylara koştular ve diğer askerleri kendilerine katılmaya çağırdılar. Bu, bir önceki günün hadiseleriyle zaten tedirgin olan alaylarda karışıklığa sebep oldu. İsyancılar mesajlarını diğer kışlalara da yaydılar ve gün boyunca, genellikle 23-24 Şubat'ta fabrikalardakine benzer biçimde "işgal" edildikten sonra diğer birlikler de isyana katıldılar. Askerlerden sadece küçük bir azınlığın sokaktaki asilere katılmasına rağmen tüm alayların karışıklıkları bastırma konusundaki askerî etkinliği yok olmuştu. O sabah birçok subay kaçıp saklanmış, ya birliklerinden firar etmiş ya da hiç uğramamışlardı. Subayların bu kaçışı sonradan, askerlerin subaylara duyduğu güvensizliği besledi ki bu da 1917 boyunca askerî-siyasi durumun kilit bir özelliğiydi.

Fiziksel olarak asker isyanı, işçilerin gösterilerinden ayrı olarak, şehir merkezinde sabahın erken saatlerinde, henüz işçiler çevre mahallelerde yeni yeni toplanırlarken başladı. Sabahın ilerleyen saatlerinde ve öğleden sonra iki grup birleşti. Öğleden sonra askerler, işçiler, öğrenciler ve diğerlerinden oluşan kalabalıklar, artık silahlanmış olarak sokakları hâkimiyetleri altına aldılar. Askerlerin isyanı ve devrime verilen kitlesel destek karşısında Petrograd'daki hükümet otoritesi yıkıldı.

Tedirgin bir coşku; büyük bir kalabalık, nefes kesen ve coşkulu ama aynı zamanda tehlikeli ve yasak eylemlere giriştiğinde yaşanan türden bir heyecan, şehre yayıldı. Doğrusu bu aşamada çar yanlısı bir misillemenin olmayacağı konusunda hiçbir güvence yoktu –bilhassa isyancı askerlerin korkusu buydu– buna rağmen belki de uzun süredir hayal edilen devrimi başarmak üzere olmaları ve devrimin getireceği özgürlükler kitleleri ümitlendiriyordu. Yazılı basının olmaması belirsizliği daha da artırıyordu; gazeteler 25'inde yayını bırakmış ve ancak 1 Mart'tan sonra yayına tekrar başlamışlardı. Gerçekten de bir katılımcının birkaç hafta sonra belirttiği gibi, "şehir fantastik söylentilerle dalgalanıyordu."[19]

Kitlenin yıkıcı enerjisinin çoğu polis, hapishaneler ve kraliyet amblemleri gibi çarın otoritesinin sembollerine yönelmişti, Nikola'nın portresini yırtmak ve imparatorluğun amblemi olan iki başlı kartalı parçalamak özellikle popülerdi. Hararetli kalabalıklar çarlık memurlarını "tutukluyorlardı." Silahlı asker, işçi ve öğrencilerle dolu ve kırmızı kurdelelerle dekore edilmiş araba ve kamyonlar caddelerde vızır vızır dolaşıyorlardı. Sayısız gösteri, tutkulu konuşmalar, geriye kalmış pek az polisle girilen çatışmalar ve spontane kutlamalar şehrin her yerindeydi. Sağda solda, kalabalıkların içinden polis karakoluna saldırmak gibi eylemlere geçici olarak liderlik etmek üzere bireyler ortaya çıkıyor, sonra sahneden kayboluyorlardı.

19 P.V. Gerasimov, Lyandres, *Fall of Tsarism*, s. 95.

Kalabalık, Romanovların kraliyet amblemini yakıyor – kraliyet sembollerinin tahrip edilmesi Şubat Devrimi'nin bir parçasıydı. (Baskı ve Fotoğraflar Bölümü, Library of Congress.)

Gönüllü milisler (beyaz kol bantlılar), üniforma değiştirerek saklanmaya çalışan iki polis memurunu tutukluyorlar. Deri ceketli, kolunu kaldırmış adam Şubat Devrimi'nin birçok fotoğrafında mevcuttur ve mahalli liderlik yapmak üzere ileri atılmış çoğu kişiyi temsil eder. (The Hoover Institution.)

Adı sanı bilinmeyen geçici liderlere ilginç bir örnek deri ceket ve öğrenci kasketi –görünüşe bakılırsa Madencilik Enstitüsü'ne ait– giymiş delikanlıdır. Belli ki fotoğraf makinesiyle ona eşlik eden bir arkadaşı, devrim sırasında oluşmuş sayısız silahlı gruptan birini yönetirken birçok fotoğrafta görünen bu bilinmeyen kişiyi ve Şubat Devrimi sırasında sokak manzaralarından en iyi kareleri kayıt altına almıştır. Bu sokak liderlerinin çoğu, hem eski aktivistler hem de yeniler, takip eden günler ve haftalarda peyda olacak sayısız örgütte aktivist-liderler olmuşlardır; bazılarının isimleri üyelik defterlerinde ve gazete haberlerinde kayıtlıdır, ama çoğunluğunun kim olduğunu bilmiyoruz.

Çoktandır beklenen devrim süratle gelmiş, hem hükümet yetkililerinin hem de devrimci partilerin beklentilerinin aksine, görünür bir hazırlık ve liderlik olmadan grevler ve halk gösterilerinden doğmuştu. Devrimin doğrudan doğruya önce sanayi işçilerinin, sonra gri ceketli asker kitlelerinin kolektif eylemlerinden doğması, fabrika seviyesindeki aktivistler ve astsubaylar tarafından yönlendirilmesi ve genel nüfus tarafından desteklenmesi, devrimin karakteri ve müteakip gelişimi üzerinde kalıcı bir iz bıraktı. Halkın kendini ifade etmesi tüm 1917 Devrimi'nin baskın bir özelliği oldu. İşçi, asker ve köylü kitlelerinin bu yeni keşfedilmiş öz ifadesinin nasıl örgütleneceği, yönlendirileceği ve nihayetinde kontrol edileceği yeni ama henüz tanımlanmamış düzenin müstakbel liderleri için büyük bir çelişki haline geldi. Liderlik iddiaları ve kontrol çabaları 27'sinde ciddileşti ve bununla birlikte sokaktaki halk devrimini birleştirecek politik devrim başlamış oldu. Halk ayaklanması muvaffak olmuştu; bunu başarılı bir devrime dönüştürmek bir sonraki görevdi ve başka insanların işiydi.

Devrimin sağlamlaştırılması, 27 Şubat - 2 Mart

27 Şubat öğleninde sokaktaki halk devrimi, başkentteki imparatorluk otoritesini yerle bir etmişti. İşin sonunun nereye varacağını kimse bilmiyordu ve henüz devrimi sağlamlaştıracak ve yeni bir siyasi otorite oluşturacak bir liderlik ortaya çıkmamıştı. Askerlerin isyanı bu meseleleri acil kılmıştı ve tepeden kapsayıcı bir liderlik oluşturma çabaları 27'sinde öğleden sonra başladı. Ayrıca, sokaklardaki kalabalıklar da çabalarını örgütleyecek ve zaferlerini pekiştirecek bir liderlik arayışına girmişlerdi. Devrimin gelişimi bakımından olağanüstü sonuçları olacak bir süreç içinde bu arayış, iki ayrı kanaldan devam etti. Bu kanallardan biri Devlet Duması Geçici Komitesi ve diğeri Petrograd Sovyeti'nin kuruluşuydu. Bu ikisi, mekânsal açıdan devrimin odak noktası haline gelmiş Devlet Duması'nın toplanma yeri olan Tauride Sarayı'nın karşılıklı kanatlarında bir araya geliyorlardı.

Duma mensupları geçmiş günlerde sokak karışıklıklarının yayılışını endişeyle izlemişlerdi. Durumları, 27'si sabahı, askerlerin isyanı ve II. Nikola'dan gelen ve Duma'yı Nisan ayına kadar kapatan emirle radikal biçimde değişti. Bu emirle faaliyeti için yasal zemin kalmayan Duma'nın çalışma koşulları ve krizi çözmekteki muhtemel rolü kökten değişti. Üstüne üstlük, Duma liderleri Tauride Sarayı'nın hemen herkes için bir çekim merkezi haline dönüştüğünü fark ettiler: tüm renklerden politik aktörler, yönlendirilme arayışındaki isyancı askerler ve hatta gösterici işçiler. Akşamüstüne doğru Duma liderleri, dışarıdaki daha da büyük kalabalıklara hitap etmek üzere durmaksızın çağrılırken sarayın koridorlarında binlerce insan vardı. Sokak devrimi Duma'nın ayağına gelmişti. Ancak Duma'daki temsilciler devrimci bir grup olmaktan hayli uzaktılar. Duma'daki muhafazakârların, hatta bir saray darbesiyle ya da başka yollarla Nikola'yı iktidardan indirme hesabı içinde olanların çekingenliği ve ıstırabı, Duma başkanı M. V. Rodzianko'nun şu serzenişiyle özetlenebilir: "Başkaldırmak gibi bir arzum yok. Ben asi değilim. Devrim yapmadım ve yapmaya da niyetim yok. Eğer devrim olduysa bizi dinlemedikleri için oldu. Ama ben devrimci değilim."[20]

Devrimci ya da değil, Duma liderleri bir tür eylemin kaçınılmaz olduğunu anladılar. Liberaller ve reform yanlısı unsurlar önderliğinde, Duma'nın parti liderleri akşam saat 5'teki "özel" bir oturumda "Devlet Duması Geçici Komitesi"ni (buradan itibaren Duma Komitesi olarak anılacak) kurmaya karar verdiler. Duma Komitesi, yayılan devrim hakkında gelen kesintisiz haberlerin ve sarayın bir başka bölümünde Sovyetin kurulduğu haberinin kışkırtmasıyla gece yarısına doğru, "komitenin kendini, devlet ve kamu düzenini yeniden tesis etme görevini üstlenmek" ve halkın güvenini haiz bir hükümet kurmak "mecburiyetinde bulduğunu" ilan etti.[21] Kilit hükümet mercilerine ve telgraf ofisi ve demiryolları gibi haberleşme merkezlerine özel "komiserler" yolladı. Kalabalıklar tarafından tutuklanarak Duma'ya getirilen eski hükümetin önemli memurlarını gözaltına aldı; içişleri bakanı A. D. Protopopov, can güvenliğini düşünerek bizzat kendisi Duma'ya gelip teslim oldu. Duma Komitesi, büyük çoğunluğu lidersiz askerleri örgütleme ve isyana katılmayan birlikleri kontrol altına alma çabalarına girişti. Komitenin 27 ve 28'indeki eylemleri, devrimin başarısını teminat altına aldı. Saygıdeğer liderlerin katılımı, devrimi eğitimli zümrenin ve bilhassa cephedeki generallerin gözünde meşrulaştırdı ve bu münasebetle devrimi güç yoluyla bastırma ça-

20 Golder, *Documents*, s. 267.

21 *Izvestiia revoliutsionnoi nedeli*, sayı 2, 28 Şubat. 25'i sabahı sonrası gazeteler yayını kesti ve şehir, yaşanan olayların haber ve bilgilerinden mahrum kaldı. 27'sinde bir gazeteciler komitesi, takip eden birkaç günün ana matbu bilgi kaynağı haline gelen bu küçük gazeteyi yayımlamayı başardı. Tedricen gazete yayınları tekrar başladı, ama basın, çok sayıda sosyalist gazetenin ortaya çıkışı ve bazı eski muhafazakâr gazetelerin yok oluşuyla kökten değişti.

balarının savuşturulmasına yardımcı oldu (bkz. bölümün sonu). Duma Komitesi, müteakip üç gün için kamu otoritesinin merkezi haline gelse ve çoğu insan tarafından yeni hükümet olarak kabul edilse de Duma liderleri çok kısıtlı bir devrim tasavvur ediyorlardı. Çoğu, devrim öncesinde Nikola'nın ya da halefinin otoritesini sınırlandırmayı ve anayasal bir monarşi içinde Duma temelli bir hükümet kurmayı umuyordu.[22]

Duma temkinli davranırken sosyalist liderler, uzun zamandır bekledikleri devrimi güvence altına almak için daha büyük bir coşkuyla harekete geçtiler. Grevler ve gösteriler yayıldıkça daha geniş bir eşgüdüm gerekliliği açıkça ortaya çıktı. Bazı fabrika aktivistleri ve yerel parti liderleri geçmiş 1905 deneyimlerinden dem vurdular: Bir grev hareketinden, grev komitesinin ve devrimci konseyin (sovyet –*sovet*– tek kelimeyle konsey demektir) bileşimi olarak doğmuş İşçi Vekilleri Sovyeti'nin yeniden hayata geçirilmesi fikri, daha 25'inden itibaren gündeme getirilmişti; ne var ki, olayların hızla gelişmesi ve etkili bir liderliğin bulunmaması, kuruluşunun 27'sinden önce gerçekleşmesini engelledi. Askerlerin isyanı, sokaktaki devrimin ürettiği politik gücü örgütlemek ve yönlendirmek üzere bir devrimci birlik kurulması için sosyalist liderler üzerindeki baskıyı artırdı. 27 Şubat öğlen saat ikide, otuz-kırk kadar sosyalist, Tauride Sarayı'nda toplanarak Sovyetin yeniden kurulmasını tartıştılar. Duma'nın iki Menşevik üyesi Chkheidze ve Mihail Skobelev de dahil olmak üzere katılımcıların çoğu, partinin daha ılımlı kanadından Menşeviklerdi. Bazıları; sokak devriminin daha yeni serbest bıraktığı, doğrudan hapisten gelen, Merkezî Savaş Endüstrisi Komitesi İşçi Grubu'nun Menşevik üyeleriydi. Bu sosyalistler, İşçi Vekilleri Sovyeti Geçici Devrimci Komitesi'ni kurdular ve işçilere *ve askerlere* o akşamki Sovyet toplantısı için vekiller seçmeleri çağrısında bulundular.

Akşam saat dokuz sularında yaklaşık 250 işçi, asker ve sosyalist entelektüel Tauride Sarayı'nın bir odasında Sovyeti oluşturmak üzere bir araya geldiler. Entelektüeller çoğunluktaydı ve kontrol açıkça onlardaydı. Chkheidze başkan seçildi ve Eylül ayına kadar görevini sürdürdü. Diğer iki Duma vekili Skobelev ve Kerenski, başkan yardımcısı seçildiler. Yine çoğunlukla sosyalist entelektüellerden oluşan bir icra komitesi seçildi. İcra komitesi, 27'sinden sonraki yoğun ve hareketli birkaç gün boyunca neredeyse sürekli olarak toplantı yapıyordu ve hızla Sovyet iktidarının fiilî yöneticisi haline geldi. Askerlerin dahil edilmesi, Sovyeti saf bir işçi camiası olmaktan çıkardı ve şehirdeki güç dağılımına radikal biçimde etki etti. Sosyalist liderler, askerle-

22 Duma Komitesi hakkında bkz. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 39-62, ve bkz. Lyandres, *The Fall of Tsarism*, s. 53-268. Ayrıca bkz. Miliukov (*The Russian Revolution*), Shulgin (*Days of the Russian Revolution*) ve Kerensky (The *Catastrophe, The Crucifixion of Liberty, Prelude to Bolshevism*, ve *Russia and History's Turning Point*).

ri de dahil etmek suretiyle –1 Mart'ta Sovyetin ismini Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti olarak değiştirdiler– şehirdeki askerleri Sovyete bağladılar. Bunun, daha sonra devrimin gelişimi yönünden olağanüstü sonuçları olmuştur.[23]

27 Şubat'ı 28'e bağlayan gece Tauride Sarayı'nın bir bölümünde Sovyet oturum yaparken diğer kanatta Duma Komitesi çalışıyordu. Her iki kurum da aynı sorunlarla boğuşuyordu ve kısa süre içinde özel komisyonlar ya da temsilciler vasıtasıyla işbirliği yapmaya başladılar. Her ikisi de kamu güvenliği, gıda tedarikinin sürekliliği ve belediye hizmetlerinin sürdürülmesi, sokaklardaki binlerce askerle ne yapılacağı ve bu askerlerin cepheden gelmesi beklenen çar yanlısı bir karşı-saldırıya karşı etkili bir savunma oluşturmak üzere nasıl örgütleneceği gibi müstacel problemlere eğildiler. Siyasi yelpazenin iki ucundan siyasi liderlerin doğaçlama işbirliği, hem herkesin hissettiği aciliyet duygusunu yansıtıyordu hem de müstakbel siyasi yapının habercisiydi. Çoğu Sovyet liderinin sosyalist partilerin ılımlı kanadından olması ve liberallerle işbirliğine yanaşması ortak çalışmayı kolaylaştırıyordu. Bir siyasi liderlik oluşmaya başladı ve devrimi sağlamlaştırma süreci başladı. Gelgelelim, kendilerini ne kadar savunmasız hissettiklerini birkaç hafta sonra Sovyetin ilk liderlerinden biri olan Yuri Steklov tarif edecekti:

> Siz, yoldaşlar; burada, Petrograd'da olmayan ve devrim ateşini deneyimlemeyenler, neler yaşadığımızı hayal dahi edemezsiniz: Başlarında çavuşları bile olmayan muhtelif askerî birliklerin koruması altında ... Kuzeyden üzerimize yürüyen beş alay olduğu ve General Ivanov'un yirmi altı kademeyle [bize karşı] saldırıya geçeceği söylentileri vardı. Sokaklarda silah sesleri yankılanıyordu ve biz, sadece Tauride Sarayı'nın çevresindeki zayıf kuvvetlerin bozguna uğrayacağı sonucuna varabiliyorduk. Her an, çar yanlılarının gelip bizi vurmalarını ya da en azından götürmelerini bekliyorduk.[24]

Bu korkulara rağmen, devrimi konsolide eden süreç süratle ilerledi. Bunun için dört ana eylem gerekti: (1) devrimi cepheden gelecek yönetim yanlısı birliklerin beklenen saldırısından korumak, (2) yeni bir hükümet kurmak, (3) ülkenin geri kalanının desteğini teminat altına almak ve ordu üst komutasının muvafakatini elde etmek ve (4) II. Nikola'yı indirmek.

En çok sıkıştıran endişe, Nikola'nın başlatacağı cepheden gelecek bir saldırıya karşı savunma örgütlemekti. 28 Şubat ve 1 Mart'ta bir önceki gün devrime katılmayan askerî birlikler devrime katıldılar. Askerler, kimi zaman ko-

---

23 Sovyet'in kuruluşu hakkında bkz. Hasegawa, *The February Revolution*, s. 313-347 ve Melancon, *From the Head of Zeus*. Ayrıca bkz. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 70-76 ve Sukhanov'un, *The Russian Revolution* içindeki hatıraları ve Mstislavskii, *Five Days*.

24 Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nde, Galili, *Menshevik Leaders*, s. 46-47.

mutanları öncülüğünde tüm bir birlik, sıralı düzende yürüyerek (subayların öncü mü oldukları yoksa eşlik mi ettikleri tartışma konusudur) Tauride Sarayı'nın etrafında toplanmaya başladılar. Bununla beraber, başkenti koruyacak *örgütlü* bir kuvvet bulunmuyordu. Çoğu asker ya sokaklardaki asi kalabalığın içinde ya da etkili bir komuta olmaksızın kışlalarındaydı.

Duma Komitesi'nin askerler üzerinde hızla denetim kurma girişimleri feci sonuçlar doğurdu. Albay B. A. Engelhardt'ın komutasındaki bir Askerî Komisyon, hem askerî disiplinin çözülmesini sınırlandırmak hem de garnizon askerlerini devrimi savunacak ve Petrograd'da düzeni sağlayacak bir kuvvet olarak örgütleme teşebbüsüyle 28 Şubat sabahından itibaren emirler yayınlamaya başladı. Bu emirlerden çoğu askerî birlikler içindeki geleneksel düzen ve disiplinin yeniden tesis edilmesi yönündeydi. Askerlerin kışlalarına dönmelerine ve yeniden subayların komutası altına girmelerine yapılan vurgu, askerler arasında tatsızlık yarattı; onlarınki, kısmen eski ordu sisteminin katı disiplin ve hiyerarşisine karşı bir ayaklanmaydı. Bu yüzden Askerî Komisyon'un askerleri silahsızlandırma niyeti hakkında çıkan dedikodular, onları öfkeye sürükledi. Sonuç, askerin ısrarıyla Sovyetin 1 Mart'ta yayınladığı "1 No.lu Emir" oldu. Bu, subaylarla rütbesiz askerler arasındaki ilişkilerin kökten yeniden yapılandırılmasını emrediyor ve seçilmiş asker komiteleri öngörüyordu. Bu emir, Sovyete verilen askerî desteği sağlamlaştırdı ve eski ordunun sonunun başlangıcı oldu (1 No.lu Emir'in kökleri, içeriği ve önemi hakkında daha detaylı bir anlatım için 4. Bölüm'e bakınız.)

İşin garip yanı, 1 No.lu Emir'e yol açan ve askerî komuta otoritesinin son kertede çözülmesine katkıda bulunan, garnizon disiplinine yönelik Askerî Komite çabalarının devrimi korumak için gerekli olmadığı ortaya çıktı. Petrograd'ın ve devrimin askerî müdafaası, o zamanlar pek az kişi kavrayabilmiş olsa da birçok başka etmene dayanıyordu: halk gösterilerinin boyutu ve toplumun tüm katmanlarını içermesi; devrimin diğer kentlere hızla yayılması; Nikola ve hükümetinin üst sınıflar arasında bile son derece itibarsız olması; tedbirlerin Duma Komitesi tarafından alınıyor olması; ordu komutanlarının devrimi bastırmaktansa Duma temelinde yeni bir hükümeti tercih etmelerine yol açan savaş seferberliği hakkındaki endişeleri. Bu değerlendirmeler, generallerin, cephedeki askerleri kullanarak isyanı bastırma emrini iptal etmelerine yol açtı ve böylece ilk olarak devrimin hayatta kalmasını sağladı. Onca çabadan sonra, sonuçta örgütlü bir askerî savunmanın gerekli olmadığı ortaya çıktı.

İkinci görev yeni bir hükümet kurmaktı ki bu da tüm siyasi liderleri bilinmezliklerle dolu bir alana sürükledi. Uzun süredir Duma'yı temel alan bir hükümetin kurulması konuşuluyordu. Bu, eski monarşik sistemin bütünlüğü içinde büyük ama yine de sınırlı bir reform öngörmekteydi. Devasa so-

kak gösterilerinin siyasi krize zemin hazırlamış olması ve Sovyetin yeniden kurulması (ve süratle halk desteği kazanması), bu tarz ılımlı bir değişikliği kabul edilemez kılıyordu. Bu arada Sovyet liderleri, bazı solcuların arzuladığı üzere sokak gösterilerini radikal devrimci bir hükümet kurmak için kullanma girişiminde bulunmayı reddettiler. Böyle bir hükümet kuracak güç ve deneyime sahip olmadıklarını, bu yönde herhangi bir girişimin bir karşı-devrim kışkırtmasına dönüşeceğini ve başarılı bir devrimin tüm olasılıklarını yok edeceğini düşünüyorlardı. Bu yüzden Sovyet liderleri, yeni bir hükümet kurulması meselesinde Duma liberalleriyle işbirliğine yöneldiler. Sovyet, başlıca Chkheidze ve üç bağımsız radikal Sosyal Demokrat, N. D. Sokolov, Iu. M. Steklov ve N. N. Sukhanov tarafından temsil ediliyordu. Kadet lideri Paul Milyukov, Duma Komitesi'nin kabul gören başkanı olarak ortaya çıkmaktaydı ve pazarlıklar sırasında komitenin birinci sözcüsüydü.

28 Şubat'ta başlayıp 2 Mart'a kadar süren üç günlük pazarlıklar boyunca temsilciler, yeni bir "Geçici Hükümet" kurulması için el yordamıyla ilerlemeye çalıştılar. (Hem Duma üyesi hem de bir Sovyet lideri olan) M. I. Skobelev'in belirttiğine göre bu, büyük bir keşmekeş ve belirsizlik içinde gerçekleşti. "... olaylar öyle inanılmaz biçimde gerçekleşiyordu ki devrimin ileriki başarısını net bir biçimde kestiremiyorduk. Bu üç gün boyunca olayların sürüklemesiyle etrafta koşuşturduk... Kendimiz de devrimin tam olarak kapsamını göremiyorduk ve Petrograd'ın kontrolü sahiden bizde mi bilmiyorduk."[25] Tartışmalar iki ana mesele etrafında dönüyordu: hükümetin kurulması ve benimseyeceği politikalar hakkındaki ilk beyan. Her iki grup da hükümetin, muhtevası açısından, öncelikle Duma içindeki ve Savaş Endüstrisi Komitesi ve Zemgor gibi kamu örgütlerindeki liberal siyasi çevrelerden oluşması gerektiği konusunda hemfikirdi. Rodzianko ve diğerleri Duma'yı temel alan ve Duma'ya karşı sorumlu bir hükümet tahayyül ettiler. Ne var ki, radikal değişim yönündeki halk talebi ve Duma üyeliğinin demokratik olmayan seçimlere dayanıyor olması bu fikri hızla tedavülden kaldırdı. Bazı liberal ve sosyalist politikacılar arasında yeni hükümetin liberal unsurlardan oluşması ve bizzat devrime dayanması gerektiği duygusu hızla yükseldi. 2 Mart'ta Milyukov, Tauride Sarayı'nda toplanmış kalabalığa yaptığı konuşmada yeni hükümetin içeriğinden bahsederken "Seni kim seçti?" sataşmasına "Biz Rus Devrimi tarafından seçildik" cevabını vermişti.[26] Milyukov ve Duma Komitesi'nin temsilcileri; tüm parti ve kurumlardan bağımsız, kökleri devrimin içinde, güçlü bir hükümet kurulması ihtiyacını vurgulamaya başladılar. Kendini Duma'nın vesayetinden (ve demokratik olmayan temsil tabanından) kurtararak yeni hükümet aynı zamanda, kuruluşunda oy-

25 29 Mayıs'ta verilmiş tanıklık, Lyandres, *Fall of Tsarism*, s. 188.

26 *Izvestiia revoliutsionnoi nedeli*, sayı 6, 2 Mart.

namış olduğu role rağmen muhtemelen Petrograd Sovyetinden de bağımsız olacaktı. Sadece eksiksiz bir güçle donatılmış böylesi bir hükümetin Rusya'nın ulusal çıkarını koruyabileceğine ve onu bir Kurucu Meclis'e taşıyabileceğine inanıyorlardı. Evrensel haklara dayanan bu Kurucu Meclis, Rusya'nın gelecekteki hükümetini ve siyasi yapılanmasını belirleyecekti.

Buradan hareketle Duma Komitesi, münhasıran değil, öncelikli olarak Duma üyelerinden oluşan, liberallerin hâkimiyetinde ama aynı zamanda Chkheidze ve Kerenski olmak üzere iki de sosyalist içeren bir hükümet listesi teklif etti. Bu arada Sovyet liderleri ise hiçbir üyesinin yeni hükümete katılmasına izin vermeme kararını çoktan almıştı. Kararın ardındaki mantık, kısmen Marksist kökenli devrimin aşamaları ideolojisine bağlıydı: Halihazırdaki evre, devrimin "burjuva" evresiydi ve dolayısıyla hükümet de "burjuva" olmalıydı. Bir başka deyişle, orta –ve üst– sınıf liberallerden meydana gelmeliydi. Sovyet liderlerinin hükümete katılmayı reddetmeleri, bir yandan da sosyalistler olarak ısrarcı olmak zorunluluğu hissettikleri sosyal politikaları bu yeni hükümetin yürürlüğe koyamayacağı inancına dayanıyordu. Sosyalistler, ayrıca kendi katılımlarının önemli muhafazakâr ve müreffeh unsurları devrimi desteklemekten alıkoyacağından korkuyorlardı ve bu desteği devrimin bekası açısından zaruri addediyorlardı. Bu sebeple, her an tetikte devrimci nöbetçiler olarak hükümetin dışında kalacaklardı. Sosyalistler henüz Sovyetin devrimdeki rolü konusunda net bir teori üretmemiş olsalar da bu rolü hükümet otoritesini üstlenmek olarak görmüyorlardı (bir azınlık görüşü, bu rolü üstlenme gerekliliğini savunuyordu).

Aleksandr Kerenski, 2 Mart'ta Sovyet toplantısına dalıp "Yoldaşlar! Bana güveniyor musunuz?" diye başladığı, heyecan veren konuşmasıyla bu mazbut entrikayı alt üst eden isim oldu.[27] Vekillerden adalet bakanlığı koltuğunu kabul etmesine izin vererek kendisine olan inançlarını göstermelerini isteyen Kerenski, ayakta alkışlanan konuşmasının ardından hükümete katılmak üzere ayrıldı. Böylece Kerenski, yeni hükümetteki yegâne sosyalist –kendini dramatik biçimde konumlandırdığı üzere "demokrasinin rehini"– oldu ve kendini hem Geçici Hükümetin hem Sovyet İcra Komitesi'nin üyesi olan tek insan olarak son derece stratejik bir konumda buldu. Bu özel konum, Kerenski'yi kendi gösterişli kişiliğinin sağlayabileceğinin de ötesinde, muazzam nüfuz kullanabileceği bir pozisyona getirdi. Böylece yeni hükümet, liberaller, ılımlı muhafazakârlar ve aslına bakılırsa kendisi de oldukça ılımlı bir sosyalist olan Kerenski'den oluştu.

Yeni hükümetin programına dair bir başlangıç bildirisi üzerinde anlaşmak epey kolay oldu. Sovyetin müzakerecileri, büyük oranda temel hakları teminat altına alan ve bir Kurucu Meclis toplanması taahhüdünü şart koşan bir

27 *Izvestiia revoliutsionnoi nedeli*, sayı 7, 3 Mart.

asgari talep listesi verdiler. Bunlar, Duma liderlerinin zaten kabul ettiği ve genel görüşlerine uygun düşen taleplerdi ve Geçici Hükümetin ilk bildirgesinin omurgasını oluşturdular. Karşılığında Sovyet, kendisinin onayladığı politikaları izlediği "sürece", yeni hükümete destek vermeyi taahhüt etti. Söz konusu desteğin koşullu tabiatı ve bu tabiatın altında yatan sosyalistlerin sosyalist olmayan mevkidaşlarına karşı duydukları içgüdüsel şüphe, 1917'de demokratik unsurların başına bela olan işbirliği problemlerinin erken bir habercisiydi.

2 Mart akşamında müzakereciler, yeni hükümet üzerinde anlaşarak kuruluşunu, üyelerini ve programını duyuran bir bildirge yayımladılar. Yeni hükümet, başlıca Duma'nın liberal ve ılımlı üyelerinden oluşuyordu ama yöneticisi, başbakan Prens G. E. Lvov gibi dışarıdan da isimler vardı. Liberal bir soylu olan ve kamu ve hayır kurumlarındaki çalışmalarıyla ve Zemtsvolar Birliği'nin başkanı olarak tanınan Lvov, uzun süredir reforma tabi tutulmuş bir hükümetin potansiyel lideri olarak düşünülüyordu. Lvov'un başkan olarak seçilmesi ve Duma başkanı Rodzianko'nun dışlanması, yeni hükümetin Duma'dan kopuşunu vurguluyordu. Kadet Parti, birincil liberal parti olarak, yeni Geçici Hükümet içindeki en önemli partiydi ve lideri Paul Milyukov'un, yeni hükümetin etkin ilham kaynağı olması bekleniyordu. Olaylar kısa süre içinde tam tersini gösterdi, ama o sırada önemli olan, ülkenin en önemli iki siyasi kurumu tarafından yeni bir hükümetin kurulmuş olması ve kurulan hükümetin ana hatlarıyla hem genel halk hem de askerî liderler tarafından kabul görmesiydi.[28] Gelecek açısından anlamlı olan şeyse hükümetin daha ılımlı bir merkez –liberaller ve sosyalistler– tarafından, aşırıların, yani hem ultra muhafazakârların hem de radikal sosyalistlerin isteklerine karşı ödün olarak kurulmuş olmasıydı. Bu durum, 1917'nin büyük bölümünde siyasi yaşamı hâkimiyeti altına alacak siyasi koalisyonların habercisi oldu; ayrıca aşikâr hale gelir gelmez yeni hükümeti istikrarsız bir konuma sürükledi ve Sovyetin desteğine muhtaç etti.

2 Mart'ta, Geçici Hükümet kurulduğunda, kalan iki acil problemin de lehte çözümleneceği ortaya çıktı: devrimin tüm Rusya'da kabul edilmesi, üst komuta merciinin muvafakati ve II. Nikola'nın tahttan indirilmesi. Tüm bunlar özünde eşzamanlı olarak gerçekleşti.

Devrim, Petrograd'dan diğer şehirlere telgraf yoluyla yayıldı. 1 Mart'ta Duma Komitesi'nin komiserleri, Petrograd Telgraf Ajansı'nın kontrolünü ele

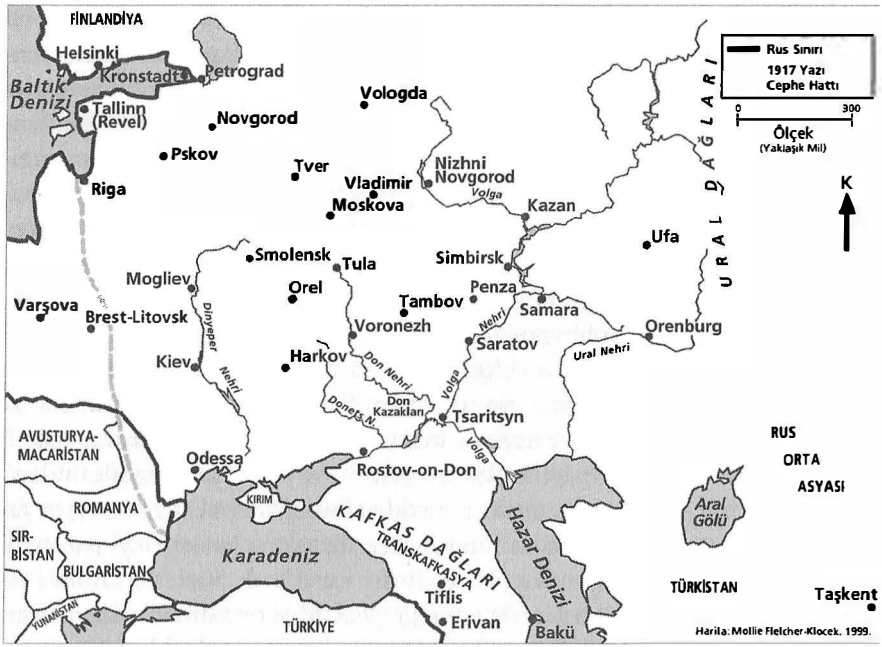
28 Geçici Hükümetin kuruluşu hakkında özellikle iki değerli kaynak, iki baş görüşmecinin anlatılarıdır, Miliukov, *The Russian Revolution*, I, s. 26-37 ve Sukhanov, *The Russian Revolution*, I, s. 114-157. Ayrıca bkz. Lyandres, *Fall of Tsarism* içindeki önemli hatıratlar. Hükümet üyeleri, program ilanının ve Sovyet'in destek beyanının da dahil olduğu bir belge seçkisi için bkz. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 117-138. Rosenberg, *Liberals*, s. 52-56, Kadetlerin rolü hakkında iyi bir tartışma içerir ve Hasegawa, *The February Revolution*, s. 519-545, detaylı bir anlatı sunmaktadır.

aldılar ve taşra şehirlerindeki gazetelere Petrograd'daki olayları rapor ettiler. 1 Mart'taki bu telgraf, haberler bazı şehirlere 28 Şubat gibi erken, bazılarına ise 2-3 Mart gibi geç bir tarihte ulaştıysa da çoğu şehirde devrime dair ilk haberdi. İlk başta birçok yerel yetkili, haberleri saklamaya uğraştı, hatta Kharkov'daki gibi, ilk devrim haberlerini basan Petrograd gazetesini dağıtımdan alıkoymaya çalıştılar. Gerçekten de bu tarz çabaların beyhude olduğu kısa sürede ortaya çıktı ve ilk haberlerin gelmesiyle birkaç saat içinde yerel devrim süreçleri başladı. Şubat Devrimi, kendisinden yedi ay sonra gelecek Ekim Devrimi'nin yayılışından çok daha süratle ve çok daha homojen biçimde ülkeye yayıldıkça bir genel örüntü ortaya çıkmaya başladı.

Ekseriyetle bu devrimci süreçler, 1 Mart'ta başlayıp 2-3 Mart'ta sona ermişti ve en azından üç değişik tip devrimci aktivite içeriyorlardı. İlk olarak Petrograd'dan gelen haberler üzerine hızla bir Halk Komitesi kuruluyordu.* Bunlar, genellikle siyasi partilerden ve çeşitli "sivil toplum örgütlerinden" –meslek ve orta sınıf örgütlenmeleri, medikal fon ofisleri ve diğerleri gibi yasal işçi örgütleri– temsilcileri ve kimi zaman da eski şehir konseyi üyelerini (şehir dumaları sınırlı oy hakkıyla seçilirdi) içerirlerdi. Kadetler, tıpkı Petrograd'daki Geçici Hükümette olduğu gibi, genellikle bu komitelerin liderleri olarak ortaya çıktılar. Halk Komiteleri, daha sonra süratle yerel hükümet otoritesi olarak eski imparatorluk ofislerinin yerini almak üzere harekete geçiyorlardı. Hemen ardından ya da eşzamanlı olarak yerel sosyalistler, Halk Komitesi'ni destekleyen ve genellikle komite faaliyetlerine katılan yerel bir işçi (bazen de asker) vekilleri sovyeti kurmaya soyunuyorlardı. Sık sık, adeta Tauride Sarayı'ndaki durumu taklit edercesine Halk Komitesi yerel şehir meclisi binasının bir bölümünde toplanırken diğer bir bölümünde sovyet kuruluyordu. Üçüncü olarak gösterici kalabalıklar hızla, Petrograd'dan gelen devrimi desteklemek üzere sokaklara yayılıyordu. Yerel garnizon (eğer mevcutsa), ya sessiz kalıyor ya da gösterilere katılarak devrimci yeni hükümeti destekliyordu. Bu üç eylemin tamamı, başkentten olayların haberi alındıktan sonraki ilk yirmi dört ila kırk sekiz saat içinde gerçekleşiyordu. Sokaklardaki gösteriler, yeni siyasi otoritelerin kurulmasından sonra başlasa da sokaktaki kalabalıkların, Duma Komitesi'nin, Sovyetin ve Petrograd'daki Geçici Hükümetin taşradaki paralelleri, Petrograd'daki örüntüyü tersinden takip ediyordu.

Devrim, taşradaki şehirlere kolayca ve süratle, oradan da kırsal bölgelere yayıldı. Genellikle yerel devrimler kolayca zafere ulaştılar ve tüm halkın dahil olduğu, bir avuç liyakatsiz eski memura karşı genel bir eylem duygusu taşıyorlardı, hatta bazı şehirlerde bir festival havası vardı. Çoğu yerde devrim

(*) Bunların çok değişik isimleri vardı: Halk İcra Komitesi, Halk Örgütleri Komitesi, Kamu Güvenliği Komitesi, Geçici Yürütme Komitesi ve diğerleri. "Halk Komitesi" terimi bunların gerçek maksat ve ruhunu yakaladığından hepsi için aynı terim kullanılacaktır.

Avrupa Rusyası, 1917.

şiddetsiz veya çok az şiddetle galebe çaldı ama Tver gibi memur ve subaylara karşı yoğun şiddet kullanılan istisnalar da oldu.[29] Bazı donanma garnizonları da şiddete tanıklık etti. Devrimin hızla yayılması, "taşranın" başkente karşı eski rejimi destekleme ihtimalini ortadan kaldırarak devrimi güvence altına aldı. Ayrıca zaman zaman, başkenti taklit eden ama genellikle kendi meselelerine odaklanan canlı bir yerel siyasi hayatın ortaya çıkmasına zemin oluşturdu. Takip eden gün ve haftalarda devrim, büyük taşra şehirlerinden küçük kasaba ve köylere yayıldı.[30]

Devrimin başarısını mühürlemek için kalan son görev askerî üst komutanın itaatini sağlamak ve II. Nikola'yı tahttan indirmekti.[31] Tüm Şubat

29 Phillips, "A Bad Business", s. 134-138.

30 Ülkenin dört bir yanından Şubat Devrimi örnekleri için diğer kaynakların yanında bkz. Donald Raleigh, *Revolution on the Volga*; Ronald Suny, *The Baku Commune*; Hugh Phillips, "A Bad Business"; Michael C. Hickey, "Discourse of Public Identity ... Smolensk"; Peter Holquist, *Making War, Forging Revolution*; Sarah Badcock, *Politics and the People*; Aaron Retish, *Russia's Peasants in Revolution*. Ayrıca bkz. Anthony Deywood, David MacLaren McDonald ve John J.W. Steinberg (ed.), *Russia's Great War and Revolution* ciltlerindeki denemelere parçalar halinde yayılmış bilgiler.

31 Devamı birincil olarak, Hasegawa, *The February Revolution*, s. 431-515. Olayları dikkatle incelemekle kalmayan aynı zamanda onları çevreleyen efsaneleri de yıkan mükemmel ve ayrıntılı anlatıya dayanmaktadır. Ayrıca bkz. Lyandres, *Fall of Tsarism*, hem katılımcı anlatıları hem de Lyandres'in analizi.

Devrimi boyunca Petrograd'daki yetkililer, Nikola'ya ve Mogilev'deki cephe karargâhına istikrarlı olarak yanıltıcı iyimserlikte raporlar yolladılar. Ancak 27 Şubat'ta olayların gerçek ağırlığını kabul edip cepheden birlikleri çağırdılar. 27 Şubat akşamı Nikola'nın emriyle General N. I. Ivanov, devrimi bastırmak üzere ertesi gün Petrograd'a askerî bir sefer hazırlığı yaptı. Gelgelelim askerî liderler, Duma'daki ılımlı reform unsurlarıyla, özellikle de muhafazakâr Rodzianko ve Guçkov'la iyi ilişkiler içindeydiler. Petrograd'da düzenin hızlıca ve savaş seferberliğini asgari seviyede sekteye uğratarak yeniden tesis edilmesi, komutanların ve Duma liderlerinin ortak çıkarınaydı. Her ikisi de bu amaç uğruna, Duma liderliği altında bir hükümet de dahil olmak üzere, büyük siyasi yeniden yapılanmalara razıydılar. İşin aslı, devrimden önce, savaş seferberliğinin yararı için Nikola'nın gücünü sınırlamayı hatta onu tahttan indirmeyi tartışmışlardı. Dolayısıyla Rodzianko ve Duma liderleri, Genelkurmay Başkanı General M. V. Alekseyev'i ve diğer generalleri başkentte kontrolü sağladıklarına ve "sorumlu" bir hükümet kurduklarına ikna etmeyi başardıklarında Petrograd isyanının askerle bastırılmasına ihtiyaç kalmamıştı. Dahası, Moskova ve diğer yerlerde devrimin başladığı haberleri, generallerin salt askerî bir çözümün makullüğü hakkındaki şüphelerini güçlendirdi ve siyasi bir çözüm arzularını artırdı. Böylece Nikola'nın emrini iptal ederek isyanı güç kullanarak bastırma çabalarını askıya aldılar.

Tsarskoye Selo'ya gitmek üzere askerî karargâhı terk eden Nikola ve ailesi, kritik 28 Şubat ve 1 Mart günlerini, treninin güzergâhı hareket memurları tarafından değiştirildiği için görece izolasyon içinde geçirdiler. Nikola, 2 Mart sabahı Pskov'da kapana kısıldı. Orada kıdemli subayları, Petrograd'dan gelen haberlere istinaden ve Duma'nın kontrol altında olduğuna inanarak bir Duma hükümetini kabul etmesi için baskı yaptılar. Uzun bir tartışmadan sonra Nikola, generallerinin savlarını kabul etti. Ne var ki, kabul etmesinin hemen akabinde Rodzianko ve Petrograd'dan yeni haberler geldi: Artık sokaklar Nikola'nın tahttan indirilmesini talep ediyordu. Askerî komuta, bunu ülkenin ve ordunun cepheyi koruyabilmesi için ödenmesi gereken bir bedel olarak hemen kabul etti ve Nikola'ya bu mealde telgraflar çekti. O öğleden sonra telgrafları okumasının ardından Nikola, tahtı küçük oğlu Alexis'e bırakarak çekilme niyetini açıkladı. Son anda Nikola, tedavisi olmayan bir hastalığa sahip Aleksey'den ayrılma düşüncesine dayanamayarak ve oğlunun sırtına yükleyeceği ağır külfetleri düşünerek tahtı oğluna değil kardeşi Mihail'e bırakmaya karar verdi.

Bu esnada, gel gör ki, Petrograd siyasi liderliği içinde monarşinin külliyen kaldırılması gerektiği konusunda güçlü bir duygu oluşmuştu. Bu, devrimin –özellikle de halk taleplerinin– ne denli hızlı geliştiğini yansıtıyordu. Veliaht

Prens Mihail, Duma ve Geçici Hükümet liderleriyle 3 Mart sabahı buluştu ve eğer tahtı kabul ederse hayatını korumayı garanti etmeyi reddetmeleri üzerine tahta çıkmayı kabul etmedi. Üç yüzyıl önce tahta çıkmayı kabul eden on altı yaşında korkmuş bir çocuk, I. Mihail'le başlayan Romanov Hanedanı, bu sefer tahtı reddeden korkmuş bir II. Mihail ile sona erdi.

3

YENİ SİYASİ SAFLAŞMA VE YENİ SİYASİ SİSTEM

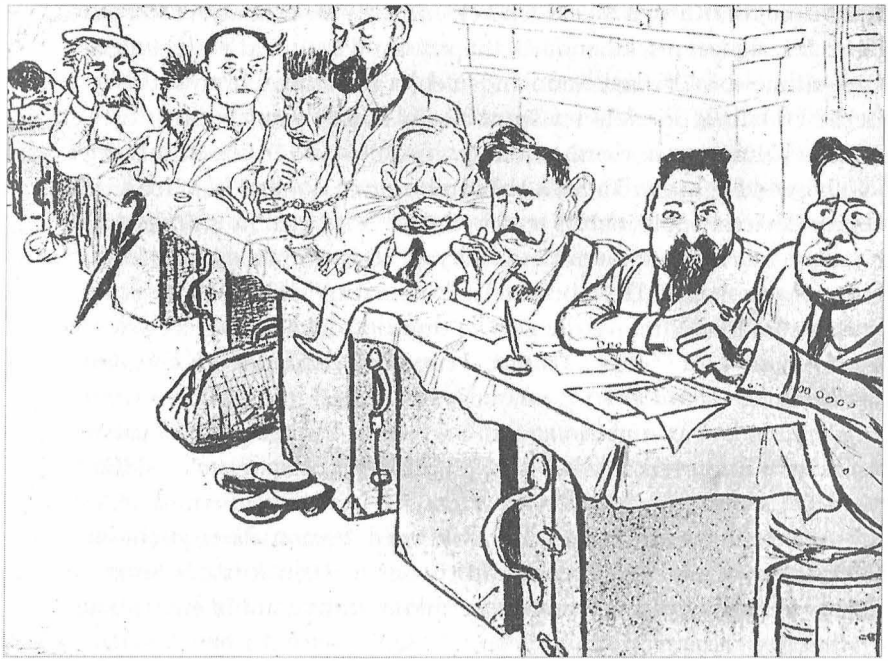
Temel bir yeni siyasi saflaşma, Geçici Hükümetin kuruluşu ve Petrograd Sovyeti'nin ortaya çıkışına eşlik etti. Bu saflaşma, siyasi partileri, 1917 siyasetini hâkimiyeti altına alacak çoklu parti blokları halinde yeniden şekillendirdi. Bu karmaşık yeniden saflaşmanın üç yönü vardı. Rus Devrim siyasetini anlamak için bu yönleri kavramak şarttır. İlk olarak devrim, politik yelpazeyi tamamen değiştirdi. Rus siyasetinin monarşist ve gerçekten muhafazakâr siyasi partiler tarafından temsil edilen eski sağ kanadını tamamen silip süpürdü. Daha önce solda olan liberal partiler, artık devrim döneminin "yeni muhafazakârları" haline gelerek, yeni siyasi yelpazede sağın büyük bölümünü oluşturup sosyalist partileri politik sistemin sol kanadında tek başlarına bıraktılar. İkinci olarak, eşzamanlı biçimde hem yeni sol (sosyalistler) hem yeni sağ (sosyalist olmayanlar, genellikle liberaller), merkez ve daha radikal olmak üzere alt hiziplere bölündüler. Üçüncü olarak, daha ılımlı sosyalistlerden oluşan "merkez-sol" ve sosyalist olmayanlardan oluşan "merkez-sağ"dan geniş bir merkezci koalisyon oluştu. Bu sağ merkez ve sol merkez ve iki merkezci grubun işbirliği, Rus siyasetini Şubat'tan Eylül-Ekim'e kadar hâkimiyeti altına aldı. Bu yeni saflaşmanın genel sonucu "Şubat Sistemi" olarak adlandırılabilecek, herhangi birinin öngörebileceğinden hayli değişik yeni bir siyaset ve hükümet sistemi oldu. Yeni saflaşma ve siyasi bloklar, bir radikal sol blokun sonbaharda iktidara yükselmesi de dahil, devrimci siyaseti 1917 boyunca renklendirmeye devam ettiler. Dahası, benzer saflaşmalar büyük taşra şehirlerinde de yaşandı ve ulusal bir olgu haline geldi.

Geçici hükümet

2 Mart'ta kurulan Geçici Hükümet, otokratik Rusya'ya karşı liberal reform Rusyası'nın zaferini simgeler görünüyordu. Ülkeyi kararlı bir parlamenter demokrasi ve ılımlı sosyal reform yoluna sokmuştu. Hükümet şüphesiz kendisini bu şekilde görüyordu; hükümetin başı liberal bir aristokrat olan başbakan Prens George Lvov'du. Hükümetin omurgasını yeni dışişleri bakanı Paul L. Milyukov liderliğindeki ana liberal parti Kadetler oluşturuyordu. Partinin üyelerinin çoğu, ülkenin reform yanlısı iş adamı ve yönetici elitlerini temsil ediyordu. Hükümet, bizzat isminden de anlaşılacağı üzere kendisini esas görevi ülkeyi bir arada tutmak, savaşı tamamlamak ve Kurucu Meclis tarafından oluşturulacak bir hükümete otoriteyi devredene kadar kamu düzenini ve hizmetlerini sürdürmek olan bir geçiş dönemi hükümeti olarak tanımlıyordu. Kadet zihniyetinin etkisi altındaki Geçici Hükümet, devlet ve hükümet arasındaki ayrımı vurguluyordu. Devlet daimiydi, kapsamlı ve uzun vadeli çıkarlara sahipti. Hükümetler ise gelip geçerler ve belli partizan programları takip ederlerdi. Geçici Hükümet mensupları, geçici olduklarından, devlet gücünü meşru olarak sadece devletin çıkarları doğrultusunda, partizan program ve çıkarların ötesinde kullanabileceklerine inanıyorlardı: ülkeyi savunmak, ekonomiyi canlandırmak, özellikle aciliyet arz eden sosyal çatışmalarda arabulucu olmak ve Kurucu Meclis'i toplamak. William Rosenberg'in belirttiği üzere "Geçici Hükümetin esas görevi, siyasi demokrasiyi beslemekti; Rusya'nın gelecekteki siyasal iktisat, sosyal düzen ve hatta kendine özgü siyasi biçim sorunlarını çözmek değildi."[1]

Geçici Hükümet ve Şubat Sistemi'nde esas olan varsayım, ancak umumi, eşit, gizli ve direkt oyla seçilmiş bir Kurucu Meclis tarafından oluşturulacak hükümetin tamamen meşru ve temel siyasi ve sosyal meselelerde karar alabilecek ahlâki hak sahibi olabileceğiydi. Gerçekten de 19. ve 20. yüzyıl başı boyunca entelijansiya zihniyetinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, Kurucu Meclis eliyle yeniden oluşturulacak bir Rusya ideali, Mart 1917'de tümüyle zafere ulaşmış görünüyordu. Ancak bunun, Geçici Hükümeti meşrulaştıran ama aynı zamanda içten içe de zayıflatan paradoksal bir etkisi vardı. Bir taraftan Kurucu Meclis, 1917'de ülke için kırılgan bir siyasi birlik sağlayan başlıca demokratik idealdi. Geçici Hükümetin dört oluşumu da –Mart, Mayıs, Temmuz ve Eylül– Kurucu Meclis'in toplanmasını programlarının ana parçası yaptılar. Ayrıca hem sağdan General Lavr Kornilov hem soldan Vladimir Lenin, iktidara el koyma girişimlerini (sırasıyla, Ağustos'ta başarısız ve Ekim'de başarılı biçimde), Kurucu Meclis'in toplanmasının teminat altına alınması için zaruri olduğu bahanesiyle meşrulaştırdılar. Ekim Devri-

1 Rosenberg, "Social Mediation", s. 175.

"Geçici Hükümet Çalışırken". Geçici Hükümetin geçici tabiatını vurgulayan bir karikatür – masaları çantaların üzerinde duruyor. Prens Lvov ortada, Kerenski ve Tereşçenko sağında, Milyukov ve Nekrasov solunda. (Baskı ve Fotoğraflar Bölümü, Library of Congress.)

mi'yle kurulan Bolşevik hükümeti bile başlangıçta hükümlerinin Meclis toplanana kadar geçerli olacağını bildirdi. Aynı açıklamayı, Ekim sonrası bazı taşra sovyetleri de yaptı.

Öte yandan, Kurucu Meclis'e ait eksiksiz otorite fikri, Geçici Hükümeti zayıflattı ve elini kolunu bağladı. Hükümetin önemli meselelerde önceden karar almaması her siyasi grup için adeta bir inanç şartıydı. Bu inanç, eylemsizlik için hem bir sebep hem bir mazeret hem de eyleme geçmeye çalıştığı (hatta eyleme geçmekle tehdit ettiği) zaman hükümeti eleştirmek için bir zemin haline geldi. Hükümetin problemi, 1917'de kabaca sosyal sınıf hatlarında en azından iki adet çelişen Kurucu Meclis fikrinin ortaya çıkmış olmasıydı. Orta ve üst katmanlar için Kurucu Meclis'in görevi, ülkenin karşı karşıya bulunduğu problemleri anayasal, barışçıl ve reformcu bir çerçeve içinde çözerken hukukun üstünlüğünde bir devlet yaratmaktı; ama alt katmanlar için Kurucu Meclis, radikal bir sosyal-ekonomik devrimi gerçekleştirmenin, meşrulaştırmanın ve arzularını karşılamanın bir aracı olduğu oranda çekiciydi. Üstüne üstlük, birçok milliyet sözcüsü Kurucu Meclis'i, haklarının yahut özerkliklerinin tasdiki için bir araç olarak görüyorlardı. Her grubun

kendi arzuları, Kurucu Meclis'ten beklentilerini ve dolayısıyla Meclis'in önemine dair algılarını şekillendirdi. Bu problemlere ek olarak, seçimlerin organize edilmesinin ilk başta umulandan daha zor olduğu ortaya çıktı ve ancak Geçici Hükümet devrildikten sonra Kasım ayında yapılabildi.

Geçici Hükümetin daimi olmadığı hissi, güçlü bir yönetim inşa etmekteki başarısızlığına da katkıda bulundu. Hem başbakan hem içişleri bakanı olarak devletin (polis dahil) temel yönetimsel aygıtının kilit sorumluluğuna sahip Lvov, güçlü bir yönetimsel yapı oluşturulması için etkin bir baskı uygulayamadı. V. D. Nabokov, Lvov yönetimi hakkında "her şeyin kendi kendine hallolacağına ve düzgün ve örgütlü biçimde işleyeceğine dair garip bir inanç vardı"[2] diye yazmıştı. Temmuz'da başbakanlık koltuğuna oturan Kerenski de hükümet yapılanmasının ve idarenin önemine gerekli ilgiyi göstermedi. Yönetimsel yapılara karşı kayıtsızlık, Rus entelijansiyasında tipikti ama aynı zamanda belki bu hükümetin yalnızca geçici olduğu ve bu yüzden yönetim inşası faaliyetinin çok acil olmadığı hissini de yansıtıyordu. Ayrıca bu ilgisizlik, en azından kısmen, zemstvolarla güçlü bağı olan Lvov'un yerel yönetimleri güçlendirmenin ve eski Rus hükümetinin son derece merkezî siyasi otoritesini bir miktar azaltmanın önemine olan inancından kaynaklanıyordu.

Merkezî bürokrasileri makul ölçüde işlevsel olarak devralmasına rağmen Geçici Hükümetin kararlarını uygulatmada sözlü teşvikten başka bir imkânının olmaması yönetim sorunlarını büyütüyordu. Hem Petrograd'da hem tde aşrada eski polis gücü tasfiye edilmiş, yerine şehir yönetimlerinin –çoğunlukla sözde– kontrolünde zayıf ve ademimerkezî bir "milis" sistemi konmuştu. Garnizon askerleri, hükümet kararlarını uygulamada kolluk kuvveti olarak güvenilir değillerdi. Dolayısıyla Geçici Hükümet, işçi sendikalarının yasallaşması ya da boş duran toprakların köylüler tarafından ekilmesi gibi nüfusun büyük bölümünün arzularıyla uyuşan değişiklikler emrettiğinde bu kanunlar uygulanıyordu. Ne var ki herhangi önemli bir grubun arzu veya çıkarlarına ters düşen bir karar aldığında kanunlar görmezden geliniyordu. Geçici Hükümet tarafından taşrada yerel yönetimlerin başına atanan komiserler, yeniden kurulmuş şehir meclisinden (Halk Komitesi) ya da yerel sovyetten veya bazı yerlerde yeni milliyetçi tabanlı örgütlerden daha az gerçek yetki kullanabiliyordu.

Belki de her şeyden ciddisi, sovyetlerin ve diğer yeni kurumların Geçici Hükümet otoritesine meydan okumasıydı. Petrograd Sovyeti'nin, Petrograd işçileri ve askerlerinin sağladığı destek sayesinde giderek artan gücü en

2 Nabokov, *Nabokov and the Russian Provisional Government*, s. 87. Bir Kadet ve Milyukov'a yakın biri olan Nabokov, Geçici Hükümetin idari işler başkanıydı ve dolayısıyla hükümeti ve üyelerini gözlemlemek için mükemmel bir pozisyondaydı.

büyük tehditti. Siyasi yorumcular, çabucak *dvoevlastie* yani "ikili otoriteden" söz etmeye başladılar. Duma Komitesi, Geçici Hükümet kurulduktan kısa süre sonra önemli bir kurum olma etkisini giderek yitirdi ve yok oldu. Diğer taraftan Petrograd Sovyeti, ayakta kalmaktan öteye giderek güçlendi ve alternatif bir siyasi otorite haline geldi. Bazı katılımcılar iki kurum arasındaki güç ilişkisini hemen kavradılar: Savaş Bakanı Aleksandr Guçkov, 13 Mart'taki bir ordu komutanları toplantısında "Bizim sadece görünüşte otoritemiz var; gerçek güç Sovyetin elinde" demişti.[3] Birçok Sovyet üyesi, hükümetin niyetlerinden korkarak çabucak Sovyet için baskın bir rol öne sürdüler. Romanov adında bir vekil, 10 Mart'ta hükümet-Sovyet ilişkilerinin tartışıldığı bir oturumda, "Geçici Hükümet yalnızca Sovyetin sekreteri olmalı ... daha fazlası değil" dedi. Manerov adında bir başka vekil de, hükümetin Sovyetin iradesini "sorgulamadan" yerine getirmesi gerektiğini ileri sürdü.[4] Gerçekten de kısa süre içinde olaylar, Petrograd Sovyetiyle düşülen bir itilafta Geçici Hükümetin çaresiz kaldığını gösterecekti. Hükümetin resmî otoritesi vardı ama gücü sınırlıydı, Sovyetse gerçek güç sahibiydi ama hükümet etmek için resmî sorumluluğu yoktu. Başka yerlerde de benzer durumlar gelişti, yerel sovyetler kısa süre içinde yerel hükümet yetkililerinden daha fazla yetki kullanmaya başladılar. Üstelik Şubat'tan sonra oluşan binlerce yeni örgüt –siyasi partiler, işçi sendikaları ve meslek birlikleri, milliyet temelli örgütler, mahalli dernekler, eğitim ve kültür kulüpleri ve diğerleri– kamu meselelerinde daha önce mümkün olmayan biçimde söz hakkı sahibi oldular. Bunlar, hem merkezî hem de yerel hükümet otoritesini desteklemek şöyle dursun daha da zayıflattılar.

Geçici Hükümetin zayıflığının ortaya çıkması, Sovyet liderlerinin daha fazla hükümet sorumluluğu alacağı temel bir yeniden yapılanma talebi yarattı. Bu talep, "koalisyon" hükümetlerine yol açtı ve sosyalistlerden ve sosyalist olmayanlardan oluşan Geçici Hükümet kabineleri, Şubat Sistemi siyasi ideolojisinin asli bir parçası haline geldi. Mayıs'ta Sovyet üyelerinin bir "koalisyon" hükümetiyle Geçici Hükümete alınması, ne hükümetin Sovyet karşısında zayıf olduğu gerçeğini ne de siyasi otorite sahibi iki ana kurumun varlığını değiştirdi. Ayrıca siyasi yetkinin taşraya ve sivil toplum kuruluşlarına intikalini de durdurmadı. Doğrusu, bu revizyonun 1917'nin Mart ve Aralık ayları arasında altı ila sekiz (nasıl saydığınıza göre değişir) hükümet gören sürekli bir siyasi istikrarsızlık ortamına ait ilk değişiklikten başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. O yüzden "Geçici Hükümet" terimi, aslında birbirini ta-

---

3 "Iz dnevnika gen. V.G. Boldyreva", *Krasnyi arkhiv* 23 (1927), sayı 4, s. 260.

4 *Petrogradskii sovet rabochikh i soldatskikh deputatov v 1917 godu. Protokoly, stenogrammy i otchety, rezoliutsii, postanovleniia obshchikh sobranii, sobranii sektsii, zasedanii Ispolnitel'nogo komiteta i fraksii 27 fevralia - 25 oktiabria 1917 goda*, B. D. Gal'perina, O. N. Znamenskii ve V. I. Startsev (ed.), cilt I (Leningrad, 1991), s. 234, 260.

kip eden birçok hükümetin varlığını ve 1917'de Rusların kesintisiz bir hükümet krizi ve değişikliği içinde yaşadığını gizlemektedir. Kaldı ki 1917 siyasi ortamının sık sık atlanan önemli özelliklerinden bir tanesi, hiçbir hükümetin seçilmiş olmaktan kaynaklanan meşrulaştırıcı otoritesi bulunmadığı, daha ziyade Petrograd'daki küçük siyasi lider grupları arasındaki anlaşmaların ürünleri olduklarıdır.

Sağdaki yeni siyasi saflaşma

Geçici Hükümet, yeni politik yelpazenin sağındaki büyük yeni saflaşmanın bir ürünü ve ana sahnesiydi. Her ne kadar yeni hükümet liberal Rusya'nın bir zaferi gibi görünse de Şubat Devrimi, siyasi yelpazede sola doğru öylesine dramatik bir kaymaya sebep oldu ki yeni "liberal" hükümet çabucak görece muhafazakâr hale geldi. Şubat Devrimi, geleneksel muhafazakâr siyasi partileri ve hareketleri öyle toptan silip süpürdü ki geçici de olsa kayda değer siyasi aktörler sahnesinden silindiler. Özellikle Kadet Partisi tarafından temsil edilen dünün liberalleri, sadece yeni budanmış politik yelpazede durdukları yerle değil siyasi duruşlarıyla da bugünün muhafazakârları olmuşlardı. Onlar için devrimin ilk hedefine –otokrasinin yıkılması– ulaşılmıştı. Halihazırdaki görev, siyasi kazanımların pekiştirilmesi, yani kitlelerin daha ileri devrimci itkileri kontrol altına alınırken demokratik parlamenter hükümet kurulması ve temel hakların teminat altına alınmasıydı. Diğer hedefler, yani temel sosyal ve ekonomik reformlar savaşın sonuna kadar bekleyecekti. Liberaller, gerçek ılımlı muhafazakârlar haline geldiler ve sosyalist olmayanları –ya da 1917'nin deyişiyle "burjuvayı"– 1917'deki hükümetlerin ve siyasi ittifakların bir parçası yaptılar; fakat 1917'deki çeşitli halk oylamalarında her zaman belirgin bir azınlık oldular ve esas olarak Rusya'nın beyaz yakalı çalışan, profesyonel ve ticaret sınıflarından oy aldılar.

Aralarında farklılıklar bulunsa da bazı inançlar, bu eski liberal/yeni muhafazakârların özelliklerini niteliyordu:

1) Dünya görüşleri fazlasıyla milliyetçiydi; savaşın ve İtilafla işbirliğinin sürdürülmesinden yanaydılar. Gerçi daha merkezci kanat, zorunluluktan ve şerh koyarak da olsa, Sovyet'in uzlaşılmış barış politikasını kabul etmişti.
2) Devrimi sosyal bir devrim değil her şeyden önce siyasi bir devrim olarak görüyorlardı ve asli hedefini de demokratik bir parlamenter siyasi sistem ve hükümet kurulması olarak değerlendiriyorlardı. Onlar için mesele, yakın gelecekte büyük reformlar ve değişikliklerle ileri atılmak değil, Şubat'ın siyasi başarılarının sağlamlaştırılmasıydı.

3) Bir tür toprak dağıtımı da dahil olmak üzere büyük sosyal ve ekonomik reformların önemini kabul ediyorlar ama bu reformların savaşın bitimine kadar beklemesi gerektiğine inanıyorlardı. Ayrıca bu reformların özel mülkiyet ve girişim çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiğine inanıyor, sosyalizmi reddediyorlardı.
4) Sosyalistlerin sınıf temelli siyasete yaptıkları vurguya karşı çıkıyor ve "sınıflar üstü" bir duruş benimseyerek onun yerine Rusya'nın devlet olarak ihtiyaçlarını vurguluyorlardı. Ama gerçekte Rusya'nın çıkarlarına ilişkin küçük bir meslek sahibi ve ticaret orta sınıfının görüşünü temsil ediyorlardı.
5) Sovyetin gücü apaçık ortaya çıkınca bir yandan hükümetin otoritesi konusunda ısrar ederken bir yandan Sovyetle nasıl çalışılacağı konusunda kendi içlerinde bölündüler. Kadet lideri Milyukov gibi bazıları Sovyetle ve oynadığı rolle hiçbir zaman uzlaşmadılar; İlerici Parti'den Konvalov ve Kadetlerin sol kanadından Nekrasov gibi diğerleriyse sosyalistler ve Sovyetle çalışma taraftarıydılar ve kısa sürede kendilerini "koalisyon" hükümetine ve siyasetine adadılar.
6) İç savaştan korkuyor olmaları, gönülsüzce koalisyonu kabul etmelerinin sebeplerinden biriydi ama iç savaşın en muhtemel kaynağının ihtiyatsız sosyal politikalar ve sosyalistlerin sınıf savaşı söylemi –ılımlı sosyalistler bile bu söylemi sürekli kullanıyorlardı– olacağını düşünüyorlardı.
7) "Düzenin yeniden tesisi", özel olarak her ne manaya geliyorsa, yıl uzadıkça gitgide daha çekici bir slogan haline geldi ve liberaller ekonominin iflasından daha fazla endişe eder ve yaygın anarşiden daha fazla korkar oldular. Radikal solun, özellikle Bolşeviklerin yükselişi onları kaygılandırdı ve eğer ki ılımlı sosyalist müttefikleri izin vermiş olsaydı çoğu, radikallere karşı baskıcı tedbirler almaktan yanaydı. Daha girişken bir hükümet hatta biraz karşı-devrim, yaz olduğunda çoğu için kabul edilebilir hale gelmişti.
8) Eksiksiz temel hakları ve çeşitli azınlıkların geleneklerine saygıyı savunmalarına rağmen ayrılıkçılığa karşı çıktılar ve Rus devletinin toprak bütünlüğünde ısrar ettiler.

Çekirdeğini Kadetlerin oluşturduğu eski liberaller ya da yeni muhafazakârlar, genellikle yukarıdaki değerleri paylaşıyorlardı ve başlangıçta Geçici Hükümete hâkimdiler. Fakat bu yanıltıcıydı; iki mesele, savaş ve Sovyetle olan münasebetler, aralarındaki ayrılığı derinleştirdi ve liberalleri daha muhafazakâr ve daha merkezci olarak iki kanada böldü. Milyukov'un simgelediği çoğu Kadet, giderek daha milliyetçi bir görüşe kayıyordu; her tür sınıf,

milliyet ya da diğer kısmi çıkarların üzerinde "devlet" çıkarlarının önemine vurgu yapıyorlardı ve savaş seferberliğini sürdürmek konusunda son derece kararlıydılar. Artık savaşı demokrasilerle otokratik monarşiler arasındaki bir savaş olarak görüyorlardı ve Rusya, birincisinin lehine ikincisinden vazgeçmişti. Milyukov ve diğerleri, devrimin azımsanmayacak ölçüde eski rejimin savaş seferberliğini başarıyla yürütememesinden kaynaklandığını iddia ediyorlardı. Bu fikir onları feci sonuçları olacak bir hataya sürükledi: Yeni hükümetin ilk görevinin savaşı daha etkin biçimde sürdürerek tam bir zafere ulaşmak olduğunu düşünmek. Üstüne üstlük Milyukov, otoriteyi, hükümetin yetkilerine uygunsuz biçimde müdahale eden sınıf tabanlı bir örgüt olarak gördüğü Sovyetle paylaşmaya direndi. Kadetlerin "devletin çıkarları" vurgusunun özünde, ulusal çıkarların gözetilmesinin yanı sıra açıkça dile getirilmeyen sosyal ve ekonomik statükonun bir kabulü vardı. Milyukov ve destekçileri kısa zaman içinde yeni muhafazakârların sağ kanadını oluşturdular.[5]

Milyukov'a muhalefet olarak, daha merkeze yakın, Sovyetin ılımlı sosyalistleriyle işbirliğine vurgu yapan ve aynı zamanda savaştan eksiksiz bir zaferle ayrılmak dışındaki seçenekleri de değerlendirmeye sıcak bakan bir bakış açısı, bazı Kadetler ve sosyalist olmayanlar arasında hızla yayıldı. Bu grup, genel anlamda liberal ama az çok romantik bir popülist görüşe sahip birçok siyasi lider barındırıyordu; onlar için, muğlak da olsa bir dizi ortak tutum, parti etiketlerinden daha önemliydi. Hükümet içindeki bu gruplaşmanın kilit isimleri Prens Lvov, Nekrasov, Konovalov ve Savaş Endüstrisi Komitesi'nden partisiz genç bir liberal olan M. I. Tereşçenko'ydu. Bu adamlar, gerçekleşmekte olan yeni saflaşmanın içinde kabataslak bir merkez sağ bloku temsil ediyorlardı ve kısa süre içinde hükümette hâkimiyeti ele geçirdiler; savaştan hemen önce ve savaş sırasında liberal siyasi çevrelerde ortaya çıkmış ve ılımlı sosyalistlerle ve onlar vasıtasıyla geniş işçi ve köylü kitleleriyle ilişki kurmanın önemine vurgu yapan bir görüşü yansıtıyorlardı; bunun parlamenter demokrasi ve klasik liberal temel haklar üzerine kurulu bir hükümet hedefine ulaşmak için şart olduğunu düşünüyorlardı. Bu bir dizi tutum, Chkheidze ve Kerenski'ye hükümete katılma teklifi yapılmasının ve hükümet içinde Sovyetle işbirliğine can atan bir grup oluşmasının nedenlerinden biriydi. Bu yaklaşım, sosyalist ve sosyalist olmayanların kuracağı gelecekteki "koalisyon" hükümetlerine, yani Şubat Sistemi'nin kalbine giden yolun taşlarını döşedi.

---

5 Devrimdeki Kadetler ve liberaller için özellikle bkz. Rosenberg, *Liberals.* Milyukov'un, her ikisi de 1917 öncesi döneme odaklanan iki biyografisi bulunmaktadır, Stockdale, *Miliukov and the Quest for a Liberal Russia* ve Riha, *A Russian European.* Ayrıca bkz. Miliukov, *The Russian Revolution* içindeki kendi anlatıları ve Nabokov, *Nabokov and the Russian Provisional Government.*

Prens Lvov, bu grubun hükümetteki (ve Rus liberalizmindeki) ilk odak noktası ve sembolüydü. Lvov, kendini insani yardım projelerine ve yerinden yönetimin genişletilmesine adamış liberal bir aristokrattı. Savaş zamanında artan şöhretini, kısmen II. Nikola'ya reform için yaptığı (herkesinki gibi başarısızlıkla sonuçlanan) baskılara borçluydu.[6] Bir Duma lideri veya herhangi bir siyasi partide aktif olmasa da uzun zamandır, reforma tabi tutulmuş, daha demokratik bir hükümetin muhtemel bir üyesi olarak düşünülüyordu. Lvov'un aynı zamanda Rusya'nın köylülerine ve sıradan insanlarına karşı romantik, neredeyse mistik bir inancı vardı. Bu inanç, 1917'de muğlak bir enternasyonalizmle ve Rus halkının –ve devriminin– dünya tarihinde oynayacağı büyük rol gibi hayalperest bir vizyonla birleşti. Bu bileşim, Lvov'un 27 Nisan'da yaptığı bir konuşmada açıkça ifadesini bulur:

> Dünya Savaşı'nın akkoru altında, görkemli ve sessiz sedasız gelişimiyle büyük Rus devrimi hakikaten mucizevidir ... Mucizevi olan, değişimin masalsı inanılmazlığı değil, meydana gelen devasa değişiklikler değil ... bizzat devrimin ilham kaynağının kendisidir. Rus devrimiyle kazanılan hürriyet, dünya çapında evrensel unsurlara nüfuz etmiştir.. Ortaya çıkmıştır ki Rus demokrasisinin ruhu, bizzat tabiatı itibarıyla dünya demokrasisinin ruhudur. Rus demokrasisi, dünya demokrasisiyle yalnızca birleşmeye değil, liderlik koltuğuna oturarak ona insanlığın özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleriyle döşenmiş gelişim yolunda rehberlik etmeye de hazırdır.[7]

Bu cümleler, Rus Devrimi'nin (farklı amaçlarla da olsa) dünya çapında önemini vurgulayan sosyalistlerin enternasyonalist görüşlerine rahatlıkla uyuyor ve hükümetteki Lvov grubu ve Sovyet liderleri arasındaki işbirliğinin entelektüel temelinin altını çiziyordu. Eğer Milyukov ve Lvov-Nekrasov grupları, Şubat Devrimi'yle yaratılan yeni siyasi rejimin savunucuları, başka bir deyişle "yeni muhafazakârları" idiyse geleneksel muhafazakâr parti ve gruplara ne oldu? Eski muhafazakârlar, başlangıçta siyasi sahneden silinmelerine rağmen zamanla ve sosyal ve siyasi çatışmanın keskinleşmesiyle yaz ortasında tekrar ortaya çıktılar. Çok küçük bir halk tabanıyla, 1917 boyunca yapılan seçimlerde, öncelikle de şehir meclisleri ve Kurucu Meclis seçimlerinde, pek bir etki sağlayamadılar ama güçleri seçmen tabanının çok üstündeydi. Bu güç, kısmen siyasi tecrübelerine, eğitimlerine ve servetlerine dayanıyordu. Aynı zamanda eski siyasi sağdan geriye kalanların ve hayal kırıklığına uğramış orta ve üst sınıf mensuplarının desteklediği, ordu tabanlı karşıdevrimci bir iktidara el koyma ihtimalinden kaynaklanıyordu. Siyasi nüfuz-

6 Semion Lyandres, "Conspiracy and Ambition in Russian Politics before the February Revolution of 1917: The Case of Prince Georgii Evgen'evich L'vov", s. 99-133.

7 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1258-1259.

Prens G. E. Lvov. (Baskı ve Fotoğraf Bölümü, Library of Congress.)

larının daha temel bir kaynağı, siyasi sol üzerinde kurdukları psikolojik hâkimiyetti. 1917'de sosyalistler, "burjuvanın" ve siyasi sağın gücü hakkında abartılı bir kanıya sahiptiler ve karşı-devrimden takıntılı biçimde korkuyorlardı. Siyasi sol için burjuvazinin güçlü ve aktif olarak karşı-devrimci olması *gerektiği*, temel ve derin bir inançtı. Bu inanç, solun davranışlarını derinlemesine etkiledi ve böylece sağa, solun eylemleri üzerinde gerçek güçlerinin çok ötesinde bir nüfuz sağladı. İşin aslı sağ, Ağustos'taki "Kornilov Olayı"na rağmen (bkz. 7. Bölüm) 1917 boyunca siyasi olarak çok zayıftı ve eski muhafazakâr sağ, iç savaş 1918'de bir hakikate dönüşene kadar kayda değer bir siyasi güç haline gelmedi.

Petrograd Sovyeti

Yerel sovyetler, ülkenin şehir ve kasabalarında hızla hâkim güç konumuna yükselirken Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti de hızla başkentteki hâkim siyasi güç –ve belki de tüm ülkenin en nüfuzlusu– haline geldi.* Gelgelelim bu gücün etkili kullanımı, Sovyetin net bir liderlik ve politikalar geliştirmesini gerektiriyordu. Bu, üç hafta kadar aldı ve sürgündeki önemli sosyalist liderlerden ilk dalganın geri dönmesine yol açtı. Sovyetin bu nüfuzu, daha genel olarak yeni siyasi yelpazenin solundaki partiler için büyük bir yeni saflaşma oluşturdu ve sağdakiyle beraber Şubat Devrimi'nin sebep olduğu yeni saflaşmayı tamamladı.

Başlangıçta Petrograd Sovyeti'nin eylem, örgütlenme ve liderliği tutarsız hatta kaotikti. Yeni seçilmiş fabrika ve ordu vekillerinin katılımıyla Mart sonunda Sovyetin üye sayısı neredeyse 3.000'e ulaştı. Toplantıları kitle gösterisi havasında geçiyordu. Sovyet, boyutu sebebiyle en baştan itibaren daha çok İcra Kurulu'nda üretilen politikalar için bir deney grubu (*sounding board*) vazifesi görüyordu (sonrasında İcra Kurulu da fazlasıyla büyüyerek önce kararların çoğunun daha küçük bir büro tarafından, sonra da lider kadrosunun resmî olmayan toplantılarında alındığına tanıklık etti). Devrimin ilk günlerinde İcra Komitesi neredeyse kesintisiz olarak toplantıdaydı, oturumda kimler varsa gündeme gelen meseleler hakkında onlar karar alıyordu. Üstelik kararlar, belirli özel durumlarda bireysel üyeler tarafından Sovyet adı-

(*) Sovyet kelimesi kendi başına ve büyük harfle yazıldığında Petrograd Sovyeti'ni işaret etmektedir ve "Sovyet liderliği" gibi terimler, Petrograd Sovyeti'nin ve daha sonra Sovyetler Kongresi tarafından oluşturulan Tüm-Rusya Sovyeti'nin lider kadrosunu işaret etmektedir. Küçük harfle yazıldığında sovyet veya sovyetler ya sovyet olgusuna ya da genel olarak sovyetlere (ve lider kadrolarına) işaret etmektedir. "Sovyet" (*sovet*) kelimesi, basitçe "konsey" demekti ve birçok siyasi ve diğer Rus kurumu için yaygın olarak kullanılıyordu. Ne var ki, kısa zaman sonra bu belirli siyasi kurum için kullanılan terim, kesin bir siyasi anlam kazandı ve genel tarihî kullanıma bu belirli "konseyleri", yani 1905 ve 1917 devrimlerinin ve modern Sovyetler Birliği'nin siyasi sovyetlerini belirtmek üzere geçti.

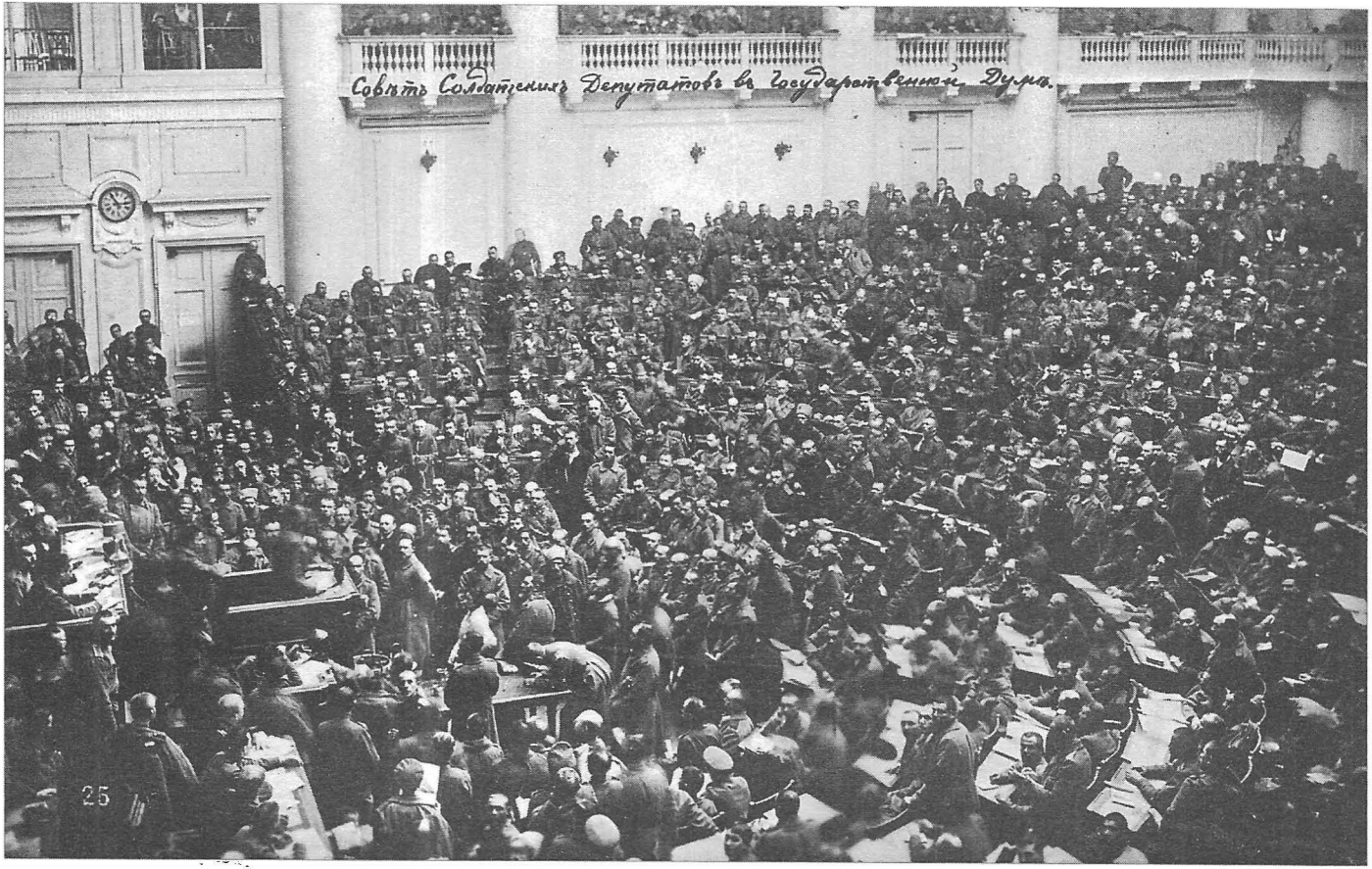
Aleksandr Kerenski. (Baskı ve Fotoğraf Bölümü, Library of Congress.)

na alınıyordu. Lider kadrosu, en ılımlısından en radikaline çeşit çeşit sosyalisti içerdiğinden ve liderler belirli meselelerde farklı görüşlere sahip olduklarından Sovyete ait net bir politika hattı oluşturmak zordu. Olaylar, Sovyet liderlerin üzerine birbirinin peşi sıra baş döndürücü bir süratle geliyordu ve onlar da ellerinden geldiğince müdahale ediyorlardı; gelgelelim çoğu zaman bu müdahalelerin uzun vadeli hedeflerine nasıl etki edeceği, hatta uzun vadeli hedeflerinin ne olduğunu konusundaki fikirleri muğlaktı.

Başlangıçtaki muğlaklık kısmen Sovyetin amacı ve ne tür bir yetki kullanacağı hakkındaydı. Sovyetler kurumu 1905'in devrimci ortamında bir grev hareketinden doğmuş ve işçi çıkarlarını koruma vasıtası olarak kısa ömürlü olmuştu. Hatırası, özellikle aktivist sanayi işçileri arasında yaşamış ama kendisi, gelecekteki bir devrimde ya da devrim sonrası yeni bir toplum inşasında rol oynayabilecek bir kurum olarak çeşitli devrimci partilerin ideolojilerine eklemlenmemişti. Sovyet, daha sonra Şubat 1917'de, devrimin ivedilikle pekiştirilmesinin ötesinde açık seçik ifade edilmiş bir siyasi hedef konmasına fırsat kalmadan, yine bir grev hareketinin kilit rol oynadığı devrim koşullarında hızla yükseldi. Bu durumda Sovyetin bir "güç", bir "otorite" ya da belki bir hükümet olarak rolü ne olacaktı?

Çabucak iki farklı görüş ortaya çıktı. Bazı radikaller Sovyeti potansiyel bir devrimci hükümet olarak gördüler. 27 Şubat öğleden sonra bazı sosyalistler tarafından dağıtılan bildirilerde "Geçici Devrimci Hükümet" oluşturacak bir Sovyet çağrısında bulunuluyordu. Bu talep, Şubat ayında başarıya ulaşmadı ama bir devrimci hükümet olarak Sovyet fikri yok olmadı. Başlangıçtaki iyimserlik ve sosyal işbirliği dönemi kapandığında son derece cazibeli "Bütün İktidar Sovyetlere" veya daha da basit olarak "Sovyet iktidarı" sloganında yeniden doğacak, büyük etki sahibi bir fikir olarak kaldı.

1917'nin başında Petrograd Sovyeti'nin ve genel olarak sovyetlerin daha sınırlı bir rol oynadığı bir görüş hâkimdi. Bu görüşe göre sovyetler, işçileri (ve askerleri ve köylüleri) örgütlemek, harekete geçirmek ve onları gelecekteki bir devrime hazırlamak için vasıtalardı. Bu bakış açısı, Marksistlerin, özellikle Menşevik entelektüellerin, sovyet yönetimindeki entelektüel hâkimiyetini yansıtıyordu. Bu Marksistler, bu dönemi devrimin emanetçi bir liberal orta sınıf hükümeti yönetimindeki "burjuva aşaması" olarak görüyorlardı. Bu devre zarfında sovyetlerin gözü sürekli hükümetin üzerinde olacak, "burjuvazinin" kaçınılmaz olarak devrime edeceği ihanetlere karşı savunma yapacak, "devrimci demokrasinin" (alt sınıfların) çıkarlarını yansıtacak, koruyacak ve işçileri gelecekteki bir sosyalist devrime hazırlayacaktı. Bunu yaparken belli sınırlar içinde hükümeti destekleyecekti. Bu, Geçici Hükümetin kendi rolünü sınırlayıcı görüşüne paralel, Petrograd Sovyeti'nin kendi işlevini kısıtlayıcı vizyonuydu.

Совѣтъ Солдатскихъ Депутатовъ въ Государственной Думѣ.
25

Sovyetin rolü hakkında bu denli dar bir görüşün sürdürülmesi zordu. Sovyetin işçi ve asker kitlelerinin desteğini sağlayarak edindiği Petrograd'daki kaba kuvvet üstünlüğü bunu imkânsız kılıyordu. Üstüne üstlük Sovyetin rolü büyük partilerin liderleri sürgünden döndüğünde kaçınılmaz olarak değişmişti. Bahsi geçenlerden çoğu döner dönmez Sovyete kabul edilmiş, çoğu İcra Komitesi'ne üye seçilmişti. Bu adamlar Rusya'nın meselelerinde ve yöneliminde öncü bir rol sahibi olmayı bekliyorlardı ve oldular da. Sovyet'in politikalarını yeniden tanımlamak üzere hızla harekete geçtiler ve bu süreçte sosyalist siyasetin savaşla ve Rus siyasetinin devrimle başlayan yeni saflaşmasını tamamladılar. 1917'de halkın siyasi sadakati, tek tek sosyalist siyasi partilerden ziyade Petrograd'a ve diğer sovyetlere olduğundan, sovyetleri kontrol etme mücadelesinin, Rusya'yı geleceğe kimin taşıyacağını belirleyecek anahtar olduğu ortaya çıktı.

Soldaki yeni saflaşma: Ilımlı sosyalistler

Sağda, sosyalist olmayanlar arasındaki saflaşmaya, solda sosyalist partiler arasında gerçekleşen bir yeni saflaşma eşlik etti. Liberallerin Şubat sonrası siyasi yelpazede merkezin-solundan merkezin-sağına kaymasıyla sol kanatta sadece sosyalist partiler kaldı. Sosyalist partiler akışkan bir haldeydiler, önce 1914'te savaştan doğan meselelere nasıl müdahale edileceği konusundaki fikir ayrılıklarıyla ve şimdi 1917'deki devrimin ortaya çıkardığı meselelerle bölünmüşlerdi. Eski Bolşevik, sonra bağımsız solcu sosyal demokrat V. Bazarov, Mayıs'ta şöyle yazmıştı: "'Bolşevik', 'Menşevik', 'Sosyalist-Devrimci'; bunlar hatırı sayılır ölçüde tarihî kalıntılardır; Rus sosyalistleri arasındaki gerçek program farkları, bize geçmişten miras bırakılan bu bölünmelere oturmaz."[8] Gerçekten sosyalist entelijansiya, parti sınırlarının ötesine geçen, partiler arası harekete ve çok partili blokların oluşumuna müsaade eden bir fikir ve söylem birliği içindeydi. Şubat Devrimi'nden sonra, paylaşılan bu fikirlerin ve solu bölen savaş seferberliği meselelerinin neticesinde hızla yeni bir sosyalist siyasi eksen biçimlendi.

Temelden farklı Sovyet devrimci eylem programlarına sahip iki siyasi liderin dönüşü, soldaki saflaşmanın ve Sovyet politikalarının motoru oldu: Irakli Tsereteli ve Vladimir Lenin. Tsereteli, ikinci Duma'da müstesna bir rol oynamış ve Duma'nın feshedilmesinden sonra Sibirya'ya sürülmüş Gürcü bir Menşevikti. Morgan Phillips Price, Haziran ayında Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nde yaptığı bir konuşmada onu "ince yapılı, zayıf, koyu tenli ve derin ve müşfik Kafkasyalı [Gürcü] gözleriyle, yaşadığı fiziksel acıların izlerini

8 Francis King, "Between Bolshevism and Menshevism", s. 2.

üzerinde taşıyan bir adam" diye nitelemişti.[9] Tsereteli, Sibirya sürgününden 20 Mart'ta döndü ve "Devrimci Defansizm" sancağı altında, "ılımlı sosyalist" bir Menşevik-SR bloku oluşturan bir gruba liderlik etti. Petrograd Sovyeti ve çoğu yerel sovyet, Eylül'e kadar, hatta bazıları Eylül sonrasında da, bu blokun hâkimiyeti altındaydı. Bolşevik Partisi'nin kurucusu ve lideri Vladimir Lenin, Tsereteli'den iki hafta sonra döndü ve aşırı solda pozisyon aldı. Aynı Sovyetler Kongresi'nde Price, onu "kısa boylu, yuvarlak kafalı, küçük domuz gözlü, kısacık saçlı bir adam. Kelimeler ağzından karşı konulamaz bir belagat seli gibi akıyor. İnsan dile hâkimiyeti ve ithamlarındaki tutku karşısında büyüleniyor" diye tarif etmişti.[10] Lenin, aşırı sol muhalefeti Geçici Hükümete, Sovyet'teki Tsereteli liderliğine ve Şubat Sistemi'ne odakladı.

Soldaki yeni saflaşmanın ve hatta tüm yeni siyasi saflaşmanın özünde ılımlı sosyalist blokun ortaya çıkışı bulunuyordu. Bu blok, genel olarak Menşevikler ve SR'lerden oluşuyordu ama daha küçük sosyalist partileri de içeriyordu. Mart başlarında şekillenmeye başlamıştı ama Irakli Tsereteli'nin dönüşünden ve "Devrimci Defansizm" politikasının ilanından sonra net bir kimlik kazandı. Tsereteli ve Sibiryalı arkadaşları, başkente dönen ilk önemli sürgün edilmiş liderler grubuydu. Petrograd'a 20 Mart'ta vardılar; bandolar, kalabalıklar ve hoş geldin konuşmalarıyla karşılandılar (bu karşılamalar, devrimin sonraki birkaç ayında olağan hale gelen bir örüntüydü). Tsereteli, çabucak devrim esnasındaki en önemli liderlerden biri ve gerçekleşen siyasi saflaşmanın merkezindeki figür haline geldi. Sibirya'da, Tsereteli ve bir grup sosyalist –SR'ler, Menşevikler ve Bolşevikler–, sosyalist politikaları ve savaşı tartışmak üzere bir araya gelmiş ve partiler üstü bir ittifak kurarak Sovyet'in müstakbel Devrimci Defansist liderliğinin çekirdeğini oluşturmuşlardı. Petrograd'a dönüşte Tsereteli grubu, Petrograd Sovyeti'nin mevcut liderleriyle, özellikle Chkheidze ve Skobelev'le hızla işbirliğine gitti ve süreçte Sukhanov ve Steklov gibi bir önceki dönemin biraz daha radikal liderlerini tasfiye ederek Sovyet liderliğini ele geçirdi. İlk Sovyet liderlerinden Vladimir Stankevich, sonradan Sovyet tarihinin Tsereteli'nin dönüşünden önce ve sonra olmak üzere iki döneme ayrılabileceğini yazmıştı. İlk döneme organizasyonsuzluk, istikrarlı politikaların yokluğu ve İcra Komitesi'ndeki her üyenin kendi kafasına göre iş yapması damgasını vurmuştu, sonraki dönemse düzenli bir işleyişe, istikrarlı politikalara ve kesin tanımlı bir liderliğe şahit oldu.[11]

Yeni liderliğin oluşumuna sebep olan mesele savaştı. Tsereteli Petrograd'a vardığında Sovyet liderliği içinde savaş ve barış politikası hakkında büyük

9 Price, *Dispatches*, s. 44 (13 Haziran'da yazılmış).

10 *A.g.e.*, s. 105-106.

11 V.B. Stankevich, *Vospominaniia 1914-1919* (Berlin, 1920), s. 78.

Irakli Tsereteli. (*12, 14 i 15 avgusta v Moskve; Risunki Iu. K. Artsybusheva na zasedaniiakh Gosudarstvennago soveshchaniia, 1917,* Moskova, 1917.)

Vladimir Lenin. (Baskı ve Fotoğraf Bölümü, Library of Congress.)

bir tartışma vardı. Tsereteli tartışmaya hemen katılarak Sovyet'in savaş karşısındaki resmî tavrını belirledi. Savaşın sonlandırılmasına dair yaygın arzu karşısında –Sibirya sürgününde geliştirdiği bir fikri– bölünmüş uluslararası sosyalist hareketi bir araya getirerek savaşan hükümetlere savaşı sonlandırmaları için baskı yapma fikrini ileri sürdü. Aynı zamanda, ülkeyi *ve devrimi* emperyalist Almanya'nın ellerinde parçalanmaktan koruma ihtiyacının altını çizerek vatanseverlikten vazgeçmeyen askerlere seslendi. Dahası, Sovyet tarafından desteklenen ve baskı altında tutulan yeni Rusya hükümetinin "ilhaksız, tazminatsız, halkların kendi kaderini tayini prensibi üzerine kurulu" genel bir barış uzlaşmasında öncü olması gerektiğini öne sürdü. Bu barış çabalarının ve savunmanın bileşimi çabucak Devrimci Defansizm adını aldı. Bu; cüretkâr, çarpıcı, zamana son derece uygun bir programdı. Tsereteli ve grubunu hızla Sovyet'in liderliğine yükseltti, Sovyet'e zamanın en acil meselesinde tutarlı bir politika sağladı ve 1917'deki siyasi saflaşmanın tanımlanmasında kilit rol oynadı.[12]

Tsereteli etrafında, yeni siyasi saflaşmaları yansıtan, parti bağlantılarından ziyade büyük meselelerdeki ortak görüşlerin bir arada tuttuğu yetenekli bir lider kadrosu oluştu. Petrograd Sovyeti'nin ilk lider kadrosundan Chkheidze ve Skobelev (sırasıyla başkan ve başkan yardımcısı), yeni lider kadrosu içindeki en önemli isimlerdi. İkisi de Tsereteli gibi Kafkasyalı Menşevik Duma üyeleriydi. Liderliğin çoğu kilit ismi Sibirya sürgün grubundandı: Fedor Dan (Menşevik), Abram Gots (SR) ve Vladimir Voitinsky (eski Bolşevik). Dan, Menşeviklerin Devrimci Defansist politikalar ardında hizaya girmelerinde önemli bir rol oynarken Gots da aynı rolü SR'ler için oynadı. Diğer kilit liderler, Halkçı Sosyalistlerin (ılımlı çiftçi sosyalistler) lideri A. V. Peshekhonov; kısa süre içinde Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Sovyeti'nin başkanı olacak SR, N. D. Avksentiev; Bund'dan (Yahudi İşçiler Sendikası) Mark Liber'di. Bu Devrimci Defansist lider kadronun kayda değer bir özelliği hemen hemen hepsinin savaş yıllarını ya Sibirya'da sürgünde ya da yasallık içinde Rusya'da geçirmiş olmalarıydı (tam tersi, daha radikal grupların liderleri savaş dahil olmak üzere uzun yıllarını yurtdışında geçirmişlerdi). Bu yeni Sovyet lider kadrosu, her sabah Skobelev'in Tauride Sarayı'nın köşesindeki apartman dairesinde (Tsereteli orada yaşıyordu) meseleleri tartışmak, kararlar almak ve bunların Sovyet veya diğer kurumlar vasıtasıyla nasıl hayata geçirileceğini tasarlamak üzere toplanıyordu. Burada, özel bir apartman dairesinde resmî olmayan tartışmalarla Sovyet'in ve dolayısıyla büyük ölçüde

12 Tsereteli grubunun, Sovyet içinde ve bileşiminde egemenlik kurmasıyla ilgili bkz. Wade, *The Russian Search for Peace*, s. 17-25. Devrimci Defansizme dönüşen görüşlerin Sibiryalı Zimmerwaldist kökenleri üzerine, bkz. Wade, "Irakli Tsereteli and Siberian Zimmerwaldism", ve Galili, "The Origins of Revolutionary Defensism."

Geçici Hükümetin de politikaları ve gündemi hakkında temel kararlar alınıyordu. Bu kadro, Devrimci Defansizmin ve 1917'de kritik bir altı ay boyunca siyasi gündeme hâkim olan "ılımlı sosyalist" Menşevik-SR blokunun kalbini oluşturuyordu.

Yeni ılımlı sosyalist eksenin belirleyici pozisyonları şunlardı: (1) savaşı sonlandıracak genel bir barış uzlaşması; (2) barış sağlanana dek ülkenin aktif savunması; (3) Geçici Hükümetle işbirliği ve Mayıs'tan sonra "koalisyon" siyasetine bağlılık yani sosyalist ve sosyalist olmayanlardan oluşan bir merkez blok temelinde kurulmuş, ülkenin "tüm hayati güçlerini birleştiren" bir hükümet; (4) sosyalizm ve köylülere toprak dağıtımı ve sanayi reformlarını da kapsayan geniş çaplı reformlar ama aynı zamanda daha tartışmalı reformları Kurucu Meclis'e ya da savaş sonrasına bırakma konusundaki isteklilik; (5) herkesin eşit oy hakkına sahip ve bu oyların bağlayıcı olduğu demokratik seçimlere inanç. Ayrıca (6) liberallerle aralarındaki siyasi anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözmeyi tercih etme ve eğer sosyalist unsurlar radikal sosyal-ekonomik reformlar için fazla hızlı hareket ederse çıkabilecek bir iç savaş korkusuyla sokak gösterileri gibi kitle siyasetinden kaçınma; (7) kamu düzenini ve askerî disiplini sağlamak için alınacak tedbirlerin "karşı-devrimciler" tarafından kullanılabileceği endişesiyle beslenen sürekli bir karşı-devrim korkusunun, bu konularda etkin eyleme geçmeyi zorlaştırması; (8) Bolşevikler gibi yoldaş sosyalistlerin faaliyetleri her ne kadar tedirgin edici ve bölücü olsa da "soldan düşmanların" olamayacağına ve demokratik devrime karşı bir tehdidin yalnızca sağdan gelebileceğine dair bir inanç ve (9) özellikle Menşevikler arasında güçlü olan, devrimin "burjuva" aşamasından geçildiği ve dolayısıyla tüm faaliyetlerinin bu çerçeve dahilinde gerçekleşmesi gerektiği, sosyalist aşamanın daha sonra geleceği inancı. Bu genel politikalar ve değerler, yeni siyasi yelpazenin merkez solunda yer alan yeni ılımlı sosyalist bloku tanımlıyordu.

Üstelik benzer eğilimlere sahip Menşevik-SR, ılımlı sosyalist blok, Mart sonu ya da Nisan başında Rusya'nın tüm şehirlerinde ortaya çıkmış ve sovyeti ve yerel siyaseti hâkimiyeti altına almıştı. Her biri bağımsız olarak oluşmuştu ve ayrıntılarda farklılaşıyorlardı ama genel örüntü galebe çalıyor ve ulusal siyasi trendleri yansıtıyordu. Devrimci Defansizm, yerel sovyetlere uyum sağlayabilecekleri bir platform sunarak savaş ve hükümetle ilişkiler gibi kilit meselelerde hem yerel yem ulusal düzeyde bir pozisyon sağlıyordu. Baharın sonuna doğru bu bloklar, çoğu sovyette; yaz sonundaki seçimlerden sonra da çoğu belediyede kontrolü ele geçirdi. Bu yerel destek sayesinde yeni Menşevik-SR bloku, Haziran'da toplanan Tüm-Rusya Sovyetleri Kongresi'ne ve onun tarafından seçilen Merkez İcra Komitesi'ne (MİK) hâkim oldu ve böylece ulusal boyutta bir siyasi ittifak kuruldu.

Nisan, Mayıs ve Haziran 1917'de Tsereteli ve Devrimci Defansistler güçlerinin doruğundaydılar. Nüfuzları, Petrograd Sovyeti ve MİK vasıtasıyla Rus devletine boydan boya yayıldı. Mayıs'tan Eylül'e kadar kurulan koalisyon hükümetlerindeki nüfuzları sayesinde Devrimci Defansistlerin, hükümet politikalarını belirleyen baskın güç oldukları da öne sürülebilir. Şubat Devrimi'nin başarısı ya da başarısızlığı, birçok bakımdan onların elindeydi ve Rusya'nın önündeki zorlu ayları kazasız belasız atlatmasını sağlamalarına ve halkın isteklerine makul ölçüde yanıt vermeyi umabilecek, istikrarlı demokratik bir hükümet kurmalarına bağlıydı.

Soldaki yeni saflaşma: Radikal sol

Öyleyse yeni eksende radikal sol kimlerden oluşuyordu? Kısa süre içinde Şubat Sistemi'ne, yani Geçici Hükümete ve Petrograd Sovyeti'nin ılımlı sosyalist liderliğine karşı genel bir muhalefette ortaklaşan birçok müstakil grup oluştu. Ne gariptir, Sovyet'in orijinal lider kadrosunda, Devrimci Defansistlerin dönüşüyle kilit pozisyonlardan tasfiye edilene dek önemli roller oynayan Sukhanov ve Steklov gibi birçok radikal bulunuyordu. Ne var ki radikal sol, önemli liderleri yurtdışından dönene dek tanımsız ve örgütsüzdü ve güçlü bir liderlikten yoksundu. Şüphesiz bu liderlerden en önemlisi Lenin'di ama sol Menşeviklerden (Menşevik-Enternasyonalist) Yuli Martov, (önce *Mezhraiontsy*lere sonra Temmuz'da Bolşeviklere katılan) Leon Troçki ve sol SR'lerden Mark Natanson ve Maria Spiridonova gibi isimleri de içeriyordu. Dönüşlerini müteakip, siyasi yelpazede Bolşeviklerin hâkimiyetinde ama Menşevik-Enternasyonalistlerin, sol SR'lerin ve anarşistlerin de dahil olduğu daha tanımlı bir sol kanat meydana geldi.

Birçok solcu sosyalist lider, devrime İsviçre'de yakalandı. İsviçre, savaşa taraf güçlerle çevrili olduğundan İtilaf Devletleri için savaş karşıtı olarak kabul edilen kişi veya grupların Rusya'ya dönme çabalarını engellemek kolay oldu. Bunların arasında Lenin ve Martov da bulunuyordu. Nihayet, usanan Lenin ve diğer bazı radikaller, çoğunlukla Bolşevikler, Almanya üzerinden tarafsız olan İsveç'e ve oradan Rusya'ya geçecekleri bir plan yaptılar. Ne de olsa, hükümeti karıştıracak ve seferberliği aksatabilecek savaş karşıtı radikal Rus sosyalistlerin eve dönmesini engellemek İngiliz ve Fransızların çıkarınaysa, eve dönmelerine yardımcı olmak da Almanların çıkarınaydı. Bu durum, meşhur ve hayli yanlış anlaşılmış "mühürlü tren" hadisesine yol açtı. Rus radikallerine, hiç şüphesiz karşı karşıya kalacakları savaşta düşmanla işbirliği suçlamasından kurtulabilmeleri için Almanya içindeki seyahatleri boyunca vagonlarına hiçbir Almanın alınmayacağı, tüm iletişimin İsviçreli bir aracı vasıtasıyla yürütüleceği özel bir statü verildi. Rusya'ya dönme ve

devrim siyasetine katılmanın "Alman ajanı" olarak yaftalanma tehlikesinden daha ağır bastığına kanaat getiren Lenin, yolculuğa çıktı. Martov, Natanson ve diğer sosyalist göçmenler aynı yolculuğu daha sonra yaptılar. Solcu liderlerin, özellikle de Lenin grubunun dönüşü radikal solu canlandırdı ve bir kuvvet haline getirdi.

Lenin, Petrograd Finlandiya İstasyonu'na 3 Nisan akşamı vardı ve geri dönen siyasi liderler için yapılan artık olağan hale gelmiş bir törenle karşılandı. Gelgelelim Lenin, Geçici Hükümeti ve Petrograd Sovyeti'ni eleştiren bir konuşma yaparak tören atmosferini hemen mahvetti. Konuşması, kısa süre içinde "Nisan Tezleri" olarak bilinecek temel noktaları içeriyordu. Lenin, Petrograd Sovyeti'nin ılımlı sosyalist liderlerinden ve hatta bazı Bolşeviklerden tamamen farklı bir yaklaşımla, Sovyet politikalarını tanımadığını söyledi ve tüm iktidarın Sovyet'e verilmesi ve yeni bir devrim yapılması çağrısında bulundu:

1) Savaşla ilgili tavrımızda ... "Devrimci Defansizme" verilecek en ufak bir ödün bile mümkün değildir ...
2) Rusya'nın mevcut durumunun özelliği, ülkenin devrimin ilk aşamasından *ikinci* aşamasına *geçiyor* oluşudur, bu aşamada iktidarın, köylünün en fakir kesimlerinin ve proletaryanın eline geçmesi şarttır.
3) Geçici Hükümete destek verilemez; Geçici Hükümetin tüm vaatlerinin mutlak yalan olduğu aydınlığa kavuşturulmalıdır ...
4) ... Tüm devletin İşçi Vekilleri Sovyeti'ne devredilmesi gerekmektedir ...
5) Parlamenter cumhuriyet yerine –İşçi Vekilleri Sovyeti'nden parlamenter cumhuriyete dönmek geriye doğru bir adım olacaktır– tüm ülkede yukarıdan aşağı örgütlenmeyle bir İşçi, Tarım Emekçisi ve Köylü Vekilleri Sovyetleri cumhuriyeti kurulmalıdır.[13]

Lenin'in tezleri, Petrograd'ın siyasi liderliğini çileden çıkardı, enerjik bir sol muhalefet oluşmasına yol açtı ve Lenin'i başarıyla zafere taşıyacak stratejiyi ortaya koydu. Lenin, böylece Bolşevik Parti'yi sadece Geçici Hükümete karşı değil, Petrograd Sovyeti'nin liderliği ve politikalarına karşı da mutlak bir muhalefet pozisyonuna soktu. 24-29 Nisan arasındaki Yedinci Parti Konferansı'nda Bolşeviklerin sosyalist devrime hazırlık fikrine bağlılık taahhüdünü elde etti; bununla beraber, ne zaman ve nasıl soruları, hem sabırsız hem de daha temkinli parti üyelerini tatmin edecek kadar muğlak kaldı ve Ekim'de çıkacak parti içi anlaşmazlıklar için zemin hazırladı. Bolşevik pozisyonu söyle özetlenebilir: (1) Geçici Hükümetin düşürülmesi ve yerine sovyetlerin temel alındığı bir hükümet kurulması; (2) sosyalist olmayan si-

13 Lenin, *Collected Works*, XXIV, s. 21-24.

yasi gruplarla işbirliğinin reddi ve bu konuda, özellikle Mayıs'ta kurulan koalisyon hükümeti sonrası, Sovyet liderliğinin eleştirilmesi; (3) Bolşeviklerin ılımlı sosyalistlerden farklı olduklarına yaptıkları vurgu ve birleşik Sosyal Demokrat hareketlerin halen varlığını sürdürdüğü yerlerde Bolşevikler ve Menşevikler arasındaki ayrımın tamamlanması; (4) savaşın derhal sonlandırılması talebi; (5) geniş kapsamlı sosyal ve ekonomik reformların en radikal biçimde hemen uygulamaya konulması (derhal tazminatsız toprak dağıtımı, fabrikaların işçiler tarafından kontrolü, "burjuvazinin" ekonomik rolünün azaltılması hatta ortadan kaldırılması, ekonominin yönetilmesinde kapsamlı devlet rolü); (6) sınıf farklarına ve kavgasına yapılan vurgu; (7) karşı-devrim korkusu paylaşılsa da, ılımlı sosyalistlerin aksine, karşı-devrimi kışkırtma ihtimalini azaltmak için politikaları yumuşatmaya yanaşmama; (8) iç savaş hakkında diğer siyasi partilere nazaran çok daha az endişeli hatta belki hevesli olmak; (9) Rus Devrimi'nin savaş sonucu Avrupa çapında gerçekleşecek bir dizi devrimin ilki olarak yüzeysel biçimde yorumlanması.[14]

İlk başta Lenin'in aşırı sosyal ve siyasi düşmanlık programları, ülkenin haleti ruhiyesi ile uyumlu değildi. Otokrasinin düşüşünü takip eden bir iyimserlik ruhu ve ülkeyi ve devrimi Almanya'ya karşı savunma ihtiyacına dair vatansever bir duygu hâlâ hâkimdi. Dolayısıyla Lenin'in programı, başlangıçta partiyi etkisiz bir muhalefet pozisyonuna soktu. Bazı gözlemciler, zavallı Lenin'in hâlâ siyasi mülteci zihniyetinden sıyrılamadığına ve devrimci Rusya'nın yeni gerçeklerine basbayağı adapte olamadığına inandılar. Lenin'in duruşu, Lenin'in Rus siyasetinden anladığı her ne olursa olsun, partisini, hükümetin ve Sovyet liderliğinin, ülkenin karşı karşıya bulunduğu sayısız meseleyi çözmekteki her tür başarısızlığından fayda sağlayacak bir konuma getirdi. Bolşevikler, hükümetin ya da Sovyet'in politika ve eylemlerinden (ya da eylemsizliğinden) memnuniyetsizlik duyan herkes için bir mıknatısa dönüştü. Bolşeviklerin radikal politikaları ve "iktidarı ele alma" çağrıları, yaz boyunca ve sonbaharda siyasi ve sosyal gerilimler arttıkça daha da cazip hale geldi.

Radikal solun en etkili partisi olmalarına rağmen Bolşevikler, radikal solda yalnız değildiler ve gevşek bir radikal sol blok, yaz ve sonbahar boyunca giderek önem kazanan bir rol oynadı. Hem SR hem de Menşevik Parti'nin Devrimci Defansizmi kabul etmeyen sol kanatları vardı. Başlangıçta bunlar, geniş partiler içinde yalnızca bir azınlık görüşünü temsil ediyorlardı. Geçici Hükümet içinde sosyalist olmayanlarla –özellikle de Kadetlerle– işbirliği yapılması

14 Bu dönemdeki Lenin ve Bolşevik Parti için bkz. Lih, "Letters from Afar", "The Ironic Triumph of Old Bolshevism", ve "Lenin, Bolshevism and Social-Democratic Political Theory"; Rabinowitch, *Prelude*, s. 32-53; Service, *Lenin*, II, s. 149-176; Harding, *Leninism*, s. 89-90; Read, *Lenin*, s. 149-157.

politikasına muhalefet ediyorlar ve daha çabuk ve daha radikal sosyal ve ekonomik reformlar için baskı yapıyorlardı. Ayrıca savaşın sonlandırılması için daha fazla gayret gösterilmesini istiyorlardı. Ne var ki Bolşeviklere göre daha az cazgır ve daha az radikaldiler ve dahası Lenin'in kararlı enerjisinden, basitleştirme ve memnuniyetsizliklere seslenme hevesinden yoksundular. Üstelik SR'lerin ve Menşeviklerin solcu kanatları, net bir kimlik ortaya koymakta ve neticede yine Menşevik ve SR'lerden meydana gelen Sovyet liderliğine alternatif bir politika oluşturmakta zorlanıyorlardı. Ayrı bir sol SR parti, daha sonra ancak Ekim Devrimi sırasında ortaya çıktı. Menşevik-Enternasyonalistler, Mayıs'ta Martov'un gurbetten dönüşünden sonra gevşek bir yapı aldılar ve Ekim'de daha net bir kimlik edindiler ama hep Menşevik Parti'nin içinde kaldılar. Çatı partilerinden farklı bir biçimde, net bir kimlik sahibi olmamaları, sol Menşevik ve SR'ler için Sovyet liderliğine meydan okumayı ya da radikal solda Bolşeviklere bir alternatif oluşturmayı zorlaştırdı. Hükümetin veya Sovyet'in politikalarından memnun olmayan bir işçi ya da asker için Bolşevikler, sol kanat Menşevikler ve SR'lerden daha berrak bir alternatifti.[15]

Buna ek olarak, başka radikal sol partiler ve örgütler de vardı. *Mezhraiontsy* [*Mejrayontsi*], Menşeviklerle Bolşevikler arasında duran bir Sosyal Demokrat entelektüeller cemiyeti, bunlardan biriydi. Şubat Devrimi'nde aktif olan *Mezhraionsty*, sürgündeki önemli liderlerinin, en başta Lev Troçki'nin yurtdışından dönüşüyle kan kazandı. Temmuz'da toplu olarak Bolşeviklere katılarak bu partiye önemli bir liderlik yeteneği katkısında bulundular. Diğer önemli sol unsur, anarşistlerdi. Anarşistler, en önemlileri Anarko-Sendikacılar ve Anarşist-Komünistler olmak üzere birçok gruba bölünmüşlerdi ve hiçbir zaman örgütlü bir tehdit ortaya koyamadılar. Yine de anarşistlerin otoriteyi topyekûn reddetmeleri halkın ilgisini çekti ve anarşistler, siyasi hayatın daha alt seviyelerinde, fabrikadaki işçiler ve kışladaki askerler arasında ciddi nüfuz kullandılar. Dahası, etkili ajitatörler olarak yaz ve sonbaharda halk memnuniyetsizliğinin eyleme dönüşmesinde belirgin bir rol aldılar. Anarşistlerin örgütsel zayıflıkları nüfuzlarını maskeledi.[16] Bunlara ilaveten başka küçük partiler ve gruplar da bulunuyordu.

---

15 Sol SR'ler ve Menşevikler hakkındaki bilgiler çoğunlukla SR ve Menşevik partileri üzerine yapılmış çalışmalarda dağınık olarak bulunur. Sol SR'ler için bkz. Melancon, "The Left Socialist Revolutionaries" ve ayrıca *Critical Companion to the Russian Revolution*, içindeki katkısı s. 291-299 ve Melancon, *The Socialist Revolutionaries* ve Radkey, *Agrarian Foes* ve *The Sickle Under the Hammer* içindeki materyaller. Sol SR'ler hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Lutz Hafner, *Die Partei der linken Sozialrevolutionare in der russischen Revolution von 1917-1918* (Köln, 1994). Menşeviklerin sol kanadı ve Menşevik-Enternasyonalistler için bkz. Galili, *The Menshevik Leaders*; Basil, *The Mensheviks*; Getzler, *Martov* ve "Iulii Martov". Sosyal-Demokrat Enternasyonalistler hakkında ayrıca bkz. Francis King, "Between Bolshevism and Menshevism".

16 Anarşistler hakkında özellikle bkz. Paul Avrich, "The Anarchists in the Russian Revolution", *The Russian Anarchists* ve *The Anarchists in the Russian Revolution* (editör olarak).

1917'nin tarihi, tarihsel ilgi daha sonraki gelişmelerden ötürü birincil olarak Bolşeviklere odaklanmış olsa da radikal sol bir blokun ortaya çıkışının önemi kavranmadan anlaşılamaz. Bolşevikler, sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler, anarşistler ve diğerleri Devrimci Defansizmi ve Geçici Hükümeti eleştirdiler ve sık sık birbirleriyle işbirliği yaptılar. Aslında, yazın ve sonbaharda alınan ve "Bolşevik" olarak tanımlanan birçok karar, sovyetlerde, fabrika ve ordu komitelerinde ve başka yerlerde birlikte oy kullanan radikal sol blokların işiydi. Dahası, bazı taşra kentlerindeki yerel SR'ler ve Menşevik Partileri, ulusal liderliklerine nazaran daha solda yer alıyorlardı ve bu sayede geniş sol ittifaklar, Petrograd Sovyeti'ndekine kıyasla yerel sovyetler ve kurumlar içinde nüfuza ve hatta hâkimiyete daha erken kavuştular.

Kerenski ve merkezci koalisyon

Yeni siyasal saflaşmanın son parçası, Aleksandr Kerenski'nin şöhret kazanmasının ve siyasette, değişen politik eksende ve özellikle yeni merkezci koalisyonda gitgide artan asli rolünün ortaya çıkmasıydı. Kerenski, hükümetteki tek sosyalist olarak çabucak Lvov-Nekrasov-Konvalov-Tereşçenko gruplaşmasına katıldı. Kendisini hemen vazgeçilmez adam, öncelikle hem Geçici Hükümette hem de Sovyet'te görev sahibi olan yegâne kişi olarak kabul ettirdi. Kerenski, Duma'da Trudovik fraksiyonuna dahildi ve 1917'de genellikle Sosyalist Devrimci olarak anılıyordu. Sosyalistlerin en ılımlılarındandı, ancak Rusya'da bile sosyalist kimlik, sık sık otokrasiye karşı olmanın bir nişanı olarak benimseniyordu. Tsereteli, daha sonra Kerenski'ye "doğal bir partisiz bireyci" diyecek ve onun "görüşleri itibarıyla sosyalizme, sosyalist ve burjuva demokrasisinin sınırında duran entelijansiyadan daha uzak" olduğunu öne sürecekti.[17] Kerenski'yi 1917'nin çok daha öncesinden tanıyan Sukhanov, onun, kendisini sosyalist zanneden, "inanç, beğeni ve mizaç itibarıyla dört dörtlük bir orta sınıf radikali" olduğunu söylemişti.[18] Gerçekten, Kerenski, görüşleri açısından ve siyaseten Lvov-Nekrasov grubuna Sovyet liderlerine ve sosyalist partilere olduğundan daha yakındı. Tam olarak, ılımlı sosyalizmin, liberallerin sol kanadına karıştığı noktada duruyordu, nitekim meydana gelmekteki siyasi merkezin ve koalisyon siyasetinin mükemmel bir sembolüydü. Kerenski, yeni siyasi ekseninin iki kanadının (merkez-sağ ve merkez-sol) asılı durduğu menteşe oldu. Kerenski vazgeçilmez adamdı.

Kısa süre içinde Kerenski'nin genel olarak Geçici Hükümet içindeki en önemli şahsiyet olduğu ortaya çıktı. Mayıs'ta savaş bakanı ve Temmuz'da başbakan, yani hükümetin başı oldu. Bu makamlarda kendisini partiler ve

17 Tseretelli [Tsereteli], "The April Crisis", 3. Bölüm, s. 316.

18 Sukhanov, *The Russian Revolution*, I, s. 33.

fraksiyonlar üstü bir konuma yerleştirmeye yeltendi. 22 Mayıs'ta Kerenski, Petrograd Sovyeti'ne "şu an benim için partiler yok çünkü ben bir Rus [hükümeti] bakanıyım; benim için yalnızca halk ve bir kutsal yasa var – çoğunluğun iradesine uymak" demişti.[19] Kerenski, tez vakitte hükümetin hâkim şahsiyeti haline geldi, öyle ki yaz sonunda neredeyse kendi kişisel rejimini ilan etmişti (o zamandan sonra Geçici Hükümet zaman zaman "Kerenski hükümeti" olarak anılmaya başlamıştı). Kendisini demokratik devrimin vücut bulmuş hali olarak gördüğünden kendi kariyerini devrimin yazgısından ayıramıyordu.

Şubat Devrimi sırasında henüz otuz dört yaşında olan Kerenski, siyasi davalara bakan bir savunma avukatı ve eski hükümetin sözünü esirgemeyen bir tenkitçisi olarak Duma'da ün yapmıştı. Şubat Devrimi sırasında adeta her yerdeydi –kalabalıklara nutuk atıyor, eski rejim memurlarını çarpıcı bir biçimde "tutukluyor", acil ayak işlerine koşuyor ve Duma Komitesi'nde, Sovyet'te ve Geçici Hükümette bir toplantıdan çıkıp diğerine giriyordu– ve bir kahraman şöhreti edindi. Muhafazakâr bir rakibi, istemeye istemeye de olsa takdirle, "Kerenski, bu yeni devrimci batağın içinde büyüdü, biz daha yürümeyi öğrenememişken o koşmaya ve zıplamaya alışıktı"[20] demişti. Birçokları, onun devrimin ve devrim ideallerinin en iyi yönlerini temsil ettiğini düşünüyordu. Devrimin ilk aylarında muazzam bir popülerliğe sahipti, hatta pohpohlanıyordu ve kişiliği etrafında adeta bir kült oluşmuştu. Resimleri dükkân vitrinlerine asılıyor, kartpostal ve madalyonları süslüyordu, kalabalıklar onu tezahürata boğuyor, basın bol keseden övüyordu ve hem kişiler hem de gruplar taleplerini ona iletiyorlardı. Bazıları onu çar olarak seçmeyi teklif edecek kadar ileri gittiler.[21] Zayıf, solgun, delici bakışları olan, abartılı jestleri ve canlı sözel imgelemiyle dikkat çekici bir biçimde dinleyicilerini etkileme kabiliyetine sahip, dramatik ve büyüleyici bir konuşmacıydı. Bir gazeteci, Mayıs ayındaki konuşmalarının etkisini şöyle tarif ediyordu: "Sadece yanmıyor, etrafındaki her şeyi esrimenin kutsal ateşiyle tutuşturuyor. Onu dinlerken tüm sinirlerinizin uzanıp tek bir düğüm oluşturacak şekilde onunkilerle iç içe geçtiğini hissediyorsunuz. Sanki konuşan kendinizsiniz."[22] Kerenski'nin kesinlikle siyasi bir hayranı olmayan SR lideri Viktor Chernov, "En iyi anlarında kalabalığa muazzam manevi elektrik şokları iletebiliyordu; kalabalığı güldürüp ağlatabiliyor, diz çöktürüp gökyüzüne çıkartabiliyordu çünkü kendisi de anın duygusuna eksiksiz bir kendini unutuşla tes-

19 Radkey, *Agrarian Foes*, s. 225.

20 Shulgin, *Days of the Russian Revolution*, s. 113.

21 Kerenski ve popülerliği hakkında bkz. Figes ve Kolonitskii, *Interpreting the Russian Revolution*, s. 76-96.

22 Golikov, "The Kerensky Phenomenon", s. 52.

lim oluyordu" demişti.[23] Ne var ki bu yeteneği, hükümetteki başarısını ederinden fazla görmesine ve nihayet boş bir laf ebesi olarak şöhret yapmasına yol açacaktı. Kerenski devrimin ilk aylarında popüler bir kahramandı, neredeyse bir yarı-tanrıydı ama sonbahara gelindiğinde halk arasında hükümetinin bastığı yeni parayla –"Kerenki" diye isim takılmıştı– özdeşleşen adı, değersizle eş anlamlı olarak kullanılır olmuştu.[24]

Yine de kısa vadede Kerenski, Nisan ayında belirginleşen yeni siyasi saflaşmanın kilit önemde bir parçasıydı: Merkez-sol ve merkez-sağın işleyen ittifakı. Sovyet'in içinde Tsereteli yönetimindeki Devrimci Defansist blokun ortaya çıkışı ve Geçici Hükümette Lvov-Kerenski-Nekrasov gruplaşması, daha yakın bir işbirliğinin ve Geçici Hükümetin merkezci bir ılımlı sosyalistler ve liberal/ılımlı yeni muhafazakârlar koalisyonu olarak yeniden yapılanmasının temellerini attı. Her iki grup da toplumun tüm unsurlarının halk desteği oranında bir rol oynayabildiği bir tür parlamenter sistemin kurulması arzusundaydı. O zamana dek Sovyet, hükümet politikaları için kitlesel desteğin harekete geçirilmesinde asli bir rol oynayacak ve aynı zamanda hükümeti, "demokratik" ölçüler içinde hareket etmesini sağlamak üzere denetleyecekti. Hükümet içinde yeni ortaya çıkmakta olan Lvov-Kerenski-Nekrasov liderliği, Sovyet'in denetim rolünü önemsiz gibi göstermeye çalışsa da bu tarz bir vizyonu benimseyebilirdi. Bunun, uzun zamandır birçok Rus siyasetçinin hedefi olan, eğitimli zümreyle kitlelerin birliğini sağlamasını umdular. Aynı umut, Temmuz'da Kerenski, başbakan olarak Lvov'un yerini aldıktan sonra da sürdü.

Gerçekten, yeni Sovyet liderleri ve hükümetteki Lvov-Kerenski-Nekrasov blokunun sosyalist/sosyalist olmayan bölünmesine rağmen birçok ortak yönü vardı. Bu adamlar, Rus toplumunun eğitimli ve siyasi olarak aktif olan küçük bir kesimine mensuptular ve birçok değeri paylaşıyorlardı. Ortak milli birlik ve "halka" inanç dilini rahatlıkla konuşuyorlardı. Tsereteli, Nisan'daki Tüm-Rusya Sovyetler Konferansı'nda, problemleri çözmek için "ülkenin tüm yaşamsal güçlerini" birleştirmenin öneminden dem vurdu. Lvov-Kerenski ve Nekrasov konuşmalarında benzer ifadeler kullanabildiler ve kullandılar (Milyukov ya da Lenin ise yapmadı). Ayrıca ülke ve devrim savunmasına yaptıkları vurguda ortak zemin buldular. SR'lerin sağ kanadı, savaş sırasında daha milliyetçi bir çizgiye geldi ve devrim, sağ SR'lerin Defansist duruşunu güçlendirdi. Ayrıca partinin daha önce Enternasyona-

23 Chernov, *The Great Russian Revolution*, s. 174.

24 Kerenski, devrim hakkındaki neredeyse tüm hatıralarda ve tarih anlatılarında öne çıkmaktadır; kendisi birçok ciltten oluşan hatıralarını yayımlamıştır ve Richard Abraham tarafından yazılmış, *Alexander Kerensky: The First Love of the Revolution* adlı biyografinin konusudur. Ayrıca bkz. Kolonitskii tarafından yazılmış makaleler ("Kerensky", *Critical Companion to the Russian Revolution*, s. 138-149) ve Golikov ("The Kerensky Phenomenon").

list olan merkez kanadından bir bölümü, yeni Devrimci Defansizme kaydırdı. Bu kayma, 1917'de zaten fazlasıyla milliyetçi ve savunmacı olan Kadetler ve liberallerle yeni keşfedilmiş bir uyum yarattı. Defansist Menşevikler, az çok benzer bir yol yürüdüler. Çoğu Menşevik ve SR entelektüeli, liberallerin Batılı demokrasi idealleri, anayasal düzen ve hukukun yönettiği bir toplum inançlarını paylaşıyordu; Rusya'da demokratik bir düzen kurmak ortak hedefleriydi. Dahası (ulusal ve yerel) hükümet sorumluluğu, bahar ve yaz boyunca ılımlı sosyalistleri giderek daha "devletçi" bir görünüme soktu, "devletin çıkarlarına" ve kamu düzenine düşkünlük onları ayrıca Kadetlerle de yakınlaştırdı. Doğrusu Devrimci Defansistler, özellikle Menşevikler, zihniyet olarak Kadetlere, Bolşevik sosyalist yoldaşlarına olduğundan daha yakındılar. Tsereteli, daha sonraları sağ SR'leri "gizli Kadetler"[25] olarak tanımlayacaktı ama tanımı, çoğu Devrimci Defansist Menşeviki de içerecek şekilde genişletilebilirdi. Üstelik Menşeviklerin, bunun, devrimin "burjuva-liberal" aşaması olduğu teorisi (ve SR'lerin bunu kabul etmesi), yönetimdeki liberallerle işbirliğini kolaylaştırdı hatta zorunlu kıldı.

Tsereteli ve Lvov blokları, ayrıca devrimin dünya için taşıdığı anlam hakkında da benzer görüşlere sahiptiler: Prens Lvov'un hararetle devrimin evrensel misyonundan bahsettiği toplantıda daha sonra söz alan Tsereteli, Lvov'un "Rus devrimine sadece ulusal bir devrim olarak bakmadığı lakin Rus devrimi sayesinde benzer bir devrimci hareketin tüm dünyada beklenebileceği" ifadesini "büyük bir keyifle" dinlediğini beyan etmişti.[26] Bu blokların paylaştıkları değerler ve örtülü mutabakatları, Mayıs'ta kurulan koalisyonun ve daha önemlisi, Ekim Devrimi'ne kadarki dönemde siyasi düşünceye hâkim olan "koalisyon zihniyetinin" temellerini attı.

Yine de, Sovyet liderliğinin hükümete karşı tavrı, önemli çelişkiler barındırıyordu. Sovyet liderleri, kilit meselelerdeki muhalefetlerini, "burjuvaziye" karşı ideolojik önyargılarını ve *dvoevlastie* ile temsil edilen siyasi otorite çift başlılığını sürdürerek politik dengesizliğin sürekli olmasını sağladılar. Paylaştıkları değerlere ve beyan ettikleri işbirliği arzusuna rağmen sosyalistlerin, özellikle Marksistlerin, ideoloji ve politikaları anlamlı bir işbirliğini zorlaştırdı. Üstelik hem ılımlı hem de radikal sosyalist basının ve konuşmaların günlük tarifesi haline gelmiş "burjuva" partilere ve politikacılara edilen küfürler, durumu kolaylaştırmıyordu. Sosyalistler, ılımlıları bile, sosyalist olmayan partilerin her faaliyetinin ardında karşı-devrim görmekten bir türlü vazgeçemediler; Mayıs'taki Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nde Devrimci Defansist nüfuz doruktayken, "Karşı-devrimciler Rusya'da demokratik bir cumhuriyet kurulmasına engel olma çabalarından henüz vazgeçmedi-

25 Oliver Radkey'le yapılmış bir röportaj, Radkey, *Agrarian Foes*, s. 218.

26 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1265.

ler" uyarısında bulundular.[27] Zaman içinde ılımlı sosyalistlerin duruşundaki çarpıcı çelişkiler –sosyalist olmayanlarla kurdukları koalisyona pragmatik bağlılık ve aynı zamanda onlara karşı besledikleri düşmanlık– hem ılımlı sosyalistlerin hem de hükümetin altını oydu. Bu durum, Sovyet liderliğinin Sovyet'in yeni siyasi yapı içindeki işlevine dair ikircikli tutumuyla daha da karmaşıklaştı. Sovyet liderliği, Sovyet'in tam hükümet yetkisini üstlenmesine şiddetle karşı çıkıyordu ama yaz geldiğinde Sovyet'in birçok destekçisi, bu isteği "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganıyla dile getirecekti. Sovyet liderleri hükümet sorumluluğunu kabul etmiyorlardı ama elde tuttukları gerçek gücü de hükümete bırakmaya niyetli değillerdi. Bu güç ve onun hem hükümet hem de Sovyet liderleri için yarattığı ikilem, dış politika ve savaş konularındaki anlaşmazlıklarda tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı ve birinci hükümetin yıkımına ve Geçici Hükümet için koalisyon bakanlığı kurulmasına yol açtı.

Dış politika, Nisan Krizi ve koalisyon hükümeti

Tüm bu politik saflaşmalar ve siyasi istikrarsızlıklar boyunca savaş, 1917 Rusyası'nda hayatın hâkim gerçeğiydi ve devrimin yönünü etkiledi. Her bir bireyin hayatına, genellikle olumsuz biçimde etkisi oldu. Savaş ve devasa ordu, ülkeyi saran sosyal ve ekonomik altüst oluşların başlıca sebebiydi. Muazzam ekonomik sorunları çözmenin, halkın arzuladığı sosyal ve ekonomik reformları ve toprak dağıtımını gerçekleştirmenin önünde neredeyse aşılamaz bir engel olarak duruyordu. Üstüne üstlük savaş, baharda ve yazın, siyaseti daha da kızıştıran yeni anlaşmazlıklar doğurdu. Finansal ihtiyaçlar, hükümeti piyasaya bir "özgürlük tahvili" sürmeye zorladı; bu tahvil, amacına ulaşmamakla kalmayıp toplumu kalın sınıf çizgileri hattında böldü, üst ve orta sınıflar tahvile destek olurken alt sınıflar karşı çıktı. Nisan'da Petrograd garnizonundan cepheye yedek birlikler gönderme çabaları da savaşla ilgili siyasi tartışmayla iç içe geçti ve garnizon askerlerini daha da yabancılaştırdı. Geçici Hükümet, Petrograd Sovyeti ve tüm siyasi partiler, savaş ve ilgili meselelere karşı tutum geliştirmek zorunda kaldılar ve bu da yeni siyasi saflaşmada merkezî bir rol oynadı. Savaşın sona erdirilmesi programı, Devrimci Defansizmin ve Petrograd Sovyeti'ndeki ılımlı sosyalist lider kadrosunun hâkimiyetini sürdürmesinin temel taşıydı ve siyasi gelecekleri bu konudaki halk taleplerini gerçekleştirebilmelerine bağlıydı. Savaş, devrimin ilk büyük siyasi krizinde ana mesele haline geldi ve hükümetin ilk kabinesinin dağılmasına ve koalisyon hükümeti politikasının doğmasına yol açtı.

Savaş konusundaki çatışma hızlı bir şekilde ortaya çıktı. Yeni dışişleri bakanı Paul Milyukov, devrimin Rusya'nın başlıca dış politika çıkarlarını değiş-

27 *Izvestiia*, 27 Haziran. Kongrede onaylanan bir bildirge içinde bulunmaktadır.

tirmediğine inanıyordu. Bu çıkarlar, iddia ettiğine göre, Rusya'nın müttefikleriyle birlikte nihai zafere dek savaşmasını gerektiriyordu. Almanya'nın mağlup edilmesi Rusya'nın çıkarları için hayatiydi. Dahası zafer, İtilaf Devletleri'yle yapılan gizli anlaşmalarla Rusya'ya vaat edilen Konstantinopolis ve Boğazların ilhakını sağlayacaktı. Bu bölge Rusya'nın Akdeniz'e engelsiz erişimini sağlayacaktı ve dolayısıyla Rusya için çok büyük bir ekonomik ve askerî öneme sahipti. Bu görüş, başlangıçta yeni hükümetin resmî politikası oldu.

Tamamen karşı bir görüş, Sovyet liderlerinin alternatif bir vizyon ileri sürmesiyle çabucak oluştu. 3 Mart'ta, Geçici Hükümetin kurulması pazarlıklarında Sovyet'i temsil eden N. N. Sukhanov, bir fikir ortaya attı. Bu fikre göre Sovyet, Avrupalı sosyalist parti ve işçilere, savaşan hükümetlere bir barış uzlaşması dayatma amacıyla birleşme çağrısında bulunmalıydı. Bu, Sovyet'in 14 Mart "Çağrısı" ile sonuçlandı. Duygusal bir üslupla, yeni bir dönem başlatma ve savaşı sonlandırma çağrısı yapıldı: "Bu canavarca savaşta yok edilen ve mahvedilen tüm halklar! Duyuruyoruz ki tüm ülke hükümetlerinin açgözlü hırslarına karşı kararlı bir mücadele başlatmanın vakti gelmiştir ... Tüm ülkelerin emekçileri, sizlere kardeşlerimizin cesetlerinden, dağların, masumların kan ve gözyaşlarından oluşan nehirlerin ötesinden kardeşlik elini uzatıyoruz." Tereddütteki askerlerin gönlünü hoş tutmak için de ayrıca "Rus devrimi ... kendisinin yabancı bir askerî güç tarafından ezilmesine müsaade etmeyecektir" sözü verildi.[28] Devrimin neler başarabileceğine dair bir iyimserlik, enternasyonalist sosyalist söylem, savaş karşıtlığı ve ülke savunması için ant içme karışımı olan çağrı, Rusya'da kapsamlı bir kabul gördü ve garnizon askerlerinin sovyetlere ve sovyetlerin sosyalist liderlerine sadakatini sağlamlaştırdı. Ancak, erken dönem Petrograd Sovyeti liderleri, çağrılarını hayata geçirecek bir stratejiden yoksundular.

Sovyet barış politikasının geliştirilmesi ve uygulanması, Sovyet'in Devrimci Defansist liderleri tarafından üstlenilmişti. Tsereteli, hükümeti tüm emperyalist savaş hedeflerinden vazgeçirmek ve hükümete bir barış uzlaşması fikrini kabul ettirmek için hükümetle *birlikte* çalışmak istiyordu. Barış meselesine bu tarz bir yaklaşım, çözüm bulunamamış meselelerde (radikal solun pek sevdiği) kitle gösterileri düzenlemekten ve doğrudan çatışmaya girmektense hükümetle sessiz sakin pazarlık ve enine boyuna düşünülmüş uzlaşılar stratejisini başlattı. Tsereteli, bu amaç doğrultusunda Sovyet İcra Komitesi İrtibat Komisyonu'nu kullanabiliyordu. Komisyon, Sovyet liderlerinin meseleleri çözüme kavuşturmak için hükümetle görüşebilmesini sağlayan bir vasıta olarak kurulmuştu. İşbirliği arzusu, ne Sovyetin çıkardığı *Izvestiia* dahil ılımlı sosyalist gazeteleri hükümeti politikalarına saldıran makalelerle dinmeyen bir yaylım ateşine tutmaktan ne de Sovyet liderlerini savla-

28 Golder, *Documents*, s. 325-326.

rına arka çıkmak için sokak hareketlerini bir tehdit olarak kullanmaktan alıkoydu. Her şeye rağmen, Sovyet liderliğinin hükümetle olan ilişkilerinde çatışmadan ziyade uzlaşmayı tercih ettiği ortaya çıktı.

Tsereteli'nin stratejisi ve tüm barış politikası, Milyukov'un faaliyetleri tarafından tehdit ediliyordu. Sosyalist basında ardı arkası kesilmeyen eleştirilerden bıkan Milyukov kendisini eleştirenlere saldırdı. Sovyet'in "ilhaksız barış" sloganını "enternasyonal sosyalist olarak yutturulmaya çalışılan bir Alman formülü" şeklinde etiketledi ve Rusya'nın Konstantinopolis'i ve Boğazları ele geçirmesinin önemini tekrarladı.[29] Milyukov'un saldırısı, siyasi bir sansasyon yarattı ve Tsereteli'nin hükümete karşı olmak yerine hükümetle birlikte ve hükümet aracılığıyla çalışma stratejisini sınadı. 24 Mart'ta İrtibat Komisyonu çatışmayı çözmek için hükümetle görüştü. Tsereteli, hükümetin ordunun moralini yükseltme arzusuna ancak ülkeye, savaşın salt savunma amaçlı olduğu ve yabancı toprakların ilhakı ihtirasıyla uzatılmadığı teminatı verilirse ulaşılabileceğini öne sürdü. Bunun için, hükümetin emperyalist savaş hedeflerinden –ve bu hedefleri tasdikleyen gizli anlaşmalardan– açıkça vazgeçmesi ve uzlaşılmış genel bir barış doğrultusunda pozitif adımlar atacağını ilan etmesi gerektiğini iddia etti.

Milyukov, Sovyet tekliflerini düşünmeden reddetti ama kısa sürede kabinedeki çoğunluğun Sovyet'e bir şekilde ödün verilmesi taraftarı olduğu ortaya çıktı. Kabinede Lvov-Kerenski-Nekrasov blokunun ortaya çıkması bu döneme denk gelir. 27 Mart'ta Geçici Hükümet, yeni dış politika prensiplerini Rus halkına açıklamayı kabul etti. Bu, karşılıklı tavizler içeren bir belgeydi. Bazı bölümleri Sovyet'in ilhaktan ve savaş tazminatlarından vazgeçilmesi temasına, diğer bölümleri Milyukov'un teması olan savunma ve antlaşmalarla gelen yükümlülüklere vurgu yapıyordu. Ne olursa olsun karar, Sovyet liderleri açısından önemli bir başarıydı. İki kurum arasındaki ilk büyük muharebeden zaferle ayrılmışlar, gerçek gücün sahibi oldukları konusundaki yaygın kanıyı doğrulamışlardı. Bu sonuç, ayrıca Tsereteli'nin hükümetle ilişkileri ödün ve pazarlık yoluyla yürütme stratejisinin doğruluğunu kanıtlar gibiydi.[30]

Sovyet liderleri, zaferlerini Tüm-Rusya İşçi ve Asker Vekilleri Konferansı vasıtasıyla barış konusunda daha fazla baskı yapmak için kullandılar. Ülkenin dört bir yanındaki sovyetlerden gelen delegelerin toplandığı konferans, Geçici Hükümetin değil artık kendilerinin ulusal düzeydeki seçmenler ve

29 *Rech'*, 23 Mart. Kadet Partisi'nin gazetesi.

30 *Bildirge,* Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 1045-1047; dış politika ve hakkındaki tartışmalarla ilgili bir dizi belge II, s. 1042-1101, ve III, s. 1226-1248 içindedir. Uzlaşmazlık ve Nisan Krizi hakkında detaylı bir anlatı için bkz. Wade, *The Russian Search for Peace*, s. 9-43.

örgüt adına konuştuğunu iddia eden Devrimci Defansistlerin elini güçlendirdi. 29 Mart'taki açılış oturumunda Tsereteli, "devrimci demokrasinin" dış politika programının hükümet onayını alma başarısını anlattıktan sonra hükümetten taleplerini bir kademe yükseltti. Artık Rus hükümeti, ilhakçı arzularından vazgeçmenin ötesine geçmeli ve İtilaf hükümetleriyle müzakerelere girerek onları tüm ilhaklardan vazgeçen bir İtilaf savaş hedefleri bildirgesi imzalamaya ikna etmeliydi. Sovyet liderliği, "ilhaktan vazgeçme" maddeleri de dahil olacak 27 Mart bildirgesini, tüm İtilaf hükümetlerine resmî bir diplomatik mesaj olarak iletmesi için hükümete baskı yapmaya başladı. Hükümet üzerindeki baskı, diğer ileri gelen sosyalist mültecilerin, özellikle SR lideri Viktor Çernov'un dönüşüyle daha da arttı. 8 Nisan'da ülkeye dönüşünden hemen sonra Çernov, basın yoluyla Milyukov'a yönelik bir dizi saldırı başlattı. Fakat aynı zamanda Sovyet liderleri, çok kısa sürede çok fazla baskı kurmanın hükümetle kurulmuş mevcut ilişkileri koparacağını öne sürerek gizli antlaşmaların hemen yayımlanması konusundaki daha radikal talepleri reddettiler. Çatışma ya da sokak gösterileri yerine uzlaşma, Devrimci Defansistlerin tercih ettiği stratejiydi.

Sovyet baskısı altındaki hükümet, gönülsüz de olsa İtilaf devletlerine 27 Mart bildirgesini göndermeyi kabul etti, ama Milyukov, bildirgenin yanında bir açıklama mektubu gönderilmesine izin verilmesi konusunda ısrar etti. Böylelikle, Rusya'nın çıkarlarını koruyarak bildirgenin İtilaf tarafından kendi arzuladığı biçimde yorumlanmasını temin etmeyi umdu. 18 Nisan'da bildirge ve Milyukov'un mektubu İtilaf Devletleri'ne yollandı. Mektup, bildirgenin kesinlikle tek taraflı bir yorumunu içeriyordu. Bildirgenin ilhaklardan vazgeçilmesi kısımlarını görmezden geliyor, ülkenin savunması ve müttefiklere ve anlaşmalardan doğan yükümlülüklere bağlılıktan bahsedilen kısımlara vurgu yapıyordu. Üstelik savaşın "kesin zaferle" sonuçlandırılmasından dem vuruyor ve "öncü demokrasilerin, gelecekte kanlı çatışmaların tekrar yaşanmaması için gereken teminat ve yaptırımları uygulamanın bir yolunu bulacağını" ifade ederek bitiyordu.[31]

Mektup ve özellikle bildirgenin bizzat tanımadığı ilhakları destekleyen bir şifre olarak algılanan "teminatlar ve yaptırımlar" cümlesinin geçtiği bölüm, solu öfkelendirdi. 20 Nisan'da çok sayıda insan protesto için sokaklara aktı, bazıları Milyukov'u istifaya çağıran pankartlar taşıyorlardı. Bazı askerler, tüm hükümet üyelerini tutuklamayı teklif ettiler. Milyukov karşıtı gösteriler, daha küçük Milyukov yanlısı gösterileri tetikledi ve 21'inde karşıt göstericiler arasında ölümlerle sonuçlanan bazı çatışmalar yaşandı. İç savaş hayaletiyle korkuya kapılan hem Sovyet hem de hükümet yetkilileri, süratle barışçıl bir çözüm bulmaya çalıştılar. Taraflardan hiçbiri Geçici Hükümetin dev-

31 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 1098.

rilmesini istemiyordu. Nihayet hükümetin, 18 Nisan tarihli mektubunda kesin zafer ile kastedilenin ülkenin savunması, "'teminatlar ve yaptırımlar' ile kastedilenin ise silahların sınırlandırılması, uluslararası mahkemelerin kurulması vs." olduğu şeklinde bir açıklama yayımlamasıyla kabaca bir uzlaşmaya varıldı.[32] Açıklama, pek inandırıcı olmasa da anlaşmazlıkların hasıraltı edilmesi, sokak gösterilerinin sona ermesi ve daha büyük bir silahlı çatışma tehlikesinin bertaraf edilmesi için yeterliydi. Fakat dış politika konusundaki çatışmaya ve iki ayrı siyasi otorite merkezi bulunan mevcut politik sistemin yapısal sorunlarına nihai bir çözüm bulunamadı.

Nisan Krizi, siyasi çevrelerde ülkenin siyasi güç gerçeklerini yansıtan topyekûn bir yeniden yapılanmaya duyulan ihtiyaç konusunda bir tartışma başlattı. *Dvoevlastie,* yani çift başlılık, bazılarının umduğunun aksine zayıflayacağına daha da görünür hale gelmiş ve Geçici Hükümet-Petrograd Sovyeti ikiliğinde sağlam biçimde kurumsallaşmıştı. Lakin bu iki kurum, toplumdaki çok derin bölünmeleri yansıtıyordu. Geçici Hükümet, eğitimli ve mülk sahibi sınıfları, Sovyet ise alt sınıfları temsil ediyordu. Geçici Hükümet, devrimden bir düzen yaratmaya ve yeni bir *politik* özgürlük dönemini mevcut sosyal ve ekonomik düzen içerisinde oluşturmaya yeltenirken Sovyet, alt sınıfların devrimi *sosyal ve ekonomik* bir altüst oluşa dek sürdürme kararlılığını temsil ediyordu. İşçi ve askerlerin görüşüne göre Sovyet "bizim", Geçici Hükümet ve diğer hükümet organları ise "onlarındı" ve onlara tam olarak güvenilemezdi. Sosyalist entelektüeller, sovyetlere "demokrasiyi", alt sınıfları devrimin "burjuva aşamasında" örgütleme vasıtaları rolü biçerek ve Geçici Hükümetin yakından ve şüphe ile takip edilmesi gerektiğini ileri sürerek bu görüşü kuvvetlendirdiler. Tüm bunlar, Geçici Hükümet-Sovyet ilişkisini işlemez hale getirdi. Nisan sonunda orijinal hükümetin etkili biçimde işlevini sürdüremeyeceği açıkça ortaya çıkmıştı.

Artan bir sıklıkla tartışma, *dvoevlastie*nin ve Sovyet liderlerini Geçici Hükümete taşıyacak "koalisyon hükümetinin" kurulmasıyla ilgili siyasi krizin üstesinden gelinmesine varıyordu. Koalisyon hükümeti için artan çağrıların sebebi, sadece Sovyet liderleri tarafından temsil edilen gücün hükümete taşınması arzusu değil, aynı zamanda ancak geniş bir halk desteğine dayanan bir hükümetin Rusya'yı bu zor dönemden çıkarmaya yetecek güç ve ahlâki otorite sahibi olabileceği duygusuydu. Petrograd Sovyeti liderlerinin desteklediği, "memleketin tüm hayati güçlerini" temsil eden bir koalisyon hükümeti muhtemelen böylesi bir otoriteye sahip olacaktı. Üstelik bu, iki yeni "merkez" bloku, yani Geçici Hükümetteki merkez-sağ Lvov-Nekrasov grubunu ve Sovyet'teki merkez-sol Tsereteli grubunu bir "koalisyon" hükümetinde yan yana getirerek merkezin iktidarını sağlayacaktı. Bunun, iki camia

32 *A.g.e.*, s. 1100.

arasındaki çatışmayı sona erdireceği ve hükümeti güçlendireceği ümit edildi.

Bazı sosyalist liderler, özellikle Tsereteli, hükümete girmeye direndiler. Tsereteli, eğer sosyalist liderler hükümete girerse bunun, taraftarları arasında, ülkenin çok sayıdaki sosyal ve ekonomik problemine hızlı çözümler bulunacağı ve savaşın kısa sürede sonlandırılacağı yolunda büyük beklentilere yol açacağını iddia etti. Bu tarz beklentiler, hayal kırıklığına mahkûmdular ve hükümete giren sosyalist partiler, halk desteklerinin eridiğine ve Bolşevikler gibi daha aşırı partilere kaydığına şahit olacaklardı. Ne var ki, 1 Mayıs'ta Lvov, Tsereteli'ye Sovyet liderlerinin hükümete katılmaya yeniden davet edileceklerini ve eğer reddederlerse istifa edeceğini bildirdi ve bir hükümet krizi dayattı. Bu hamle karşısında Tsereteli teslim oldu ve Sovyet İcra Komitesi hükümete katılma kararı aldı. Oylamada Bolşevikler, solcu SR'ler ve Menşevik-Enternasyonalistler karşı oy kullandı.

5 Mayıs'ta yeni bir "koalisyon" hükümeti ilan edildi.* Tsereteli, Skobelev ve Çernov'un içlerinde olduğu beş yeni sosyalist, Kerenski hükümetine katıldı. İçlerinde dört Kadet bulunan on nasosyalist, hükümeti tamamlıyordu. Lvov, hükümetin başı olarak kaldı. Aslen Geçici Hükümetin hâkim figürleri olması beklenen ve özellikle Sovyet'in siyasetteki rolüne muhalif olan Milyukov ve Guçkov, hükümetten ayrıldı. Kerenski savaş bakanlığını aldı ve Tereşçenko hayli hassas bir makam olan dışişleri bakanlığını üstlendi. Oldukça zor bir görev olan sanayi işçilerinin ve köylülerin beklentileriyle ilgilenmek, iki Sovyet liderine, çalışma bakanı olarak Skobelev (Menşevik) ve tarım bakanı olarak Çernov'a (SR) düştü. Hükümete gönülsüz katılan Tsereteli, enerjisini Sovyet'in siyasi meselelerine vakfetmek için posta ve telgraf bakanlığı gibi önemsiz bir görev üstlendi.

Geçici Koalisyon Hükümetinin kurulması, geniş bir yelpazeye yayılan problemlerin çözüme kavuşturulması için ılımlı sosyalistlerin üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. Hakikaten Sovyet liderleri zorlu bir ikilemle karşı karşıyaydılar. Sovyet tabanı için koalisyonun gerçek sebebi, Sovyet programlarının; yani barışın, toprak reformunun, sanayi işçileri yararına köklü sosyal reformların, istihdam ve temel tüketim ürünlerinde sabit fiyat teminatı için ekonomi üzerinde daha fazla kontrolün ve Kurucu Meclis'in hızla toplanmasının etkin biçimde hayata geçirilmesiydi. Çernov, yeni siyasi durumu, "İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin filhakika devlet kararları alacağı, bakanlarınsa bu kararları sadece uygulayacağı"[33] şeklinde nitelese de gerçek durum

(*) Bir hükümette sosyalistlerin ve sosyalist olmayanların bir arada bulunmasına "koalisyon" adı verilmesi ideoloji ve sınıf terminolojisinin gücünü göstermektedir. 1917'de "koalisyon", her zaman sosyalist ve sosyalist olmayanların birlikte olduğu anlamına geliyordu, yalnızca partiler koalisyonu manasına asla gelmiyordu.

33 Miliukov, *The Russian Revolution*, I, s. 92.

çok daha karmaşık ve tekinsizdi. Sosyalistler ve sosyalist olmayanlar arasında büyük politika farklılıkları vardı ve bu farklılıklar, en temel meselelerin çoğunda ve her birinin de kendi içinde vardı. Eğer Sovyet liderleri, özellikle sosyal ve ekonomik reform konularında kendi kararları doğrultusunda fazla ısrarcı olurlarsa, koalisyon ortaklarını soğutabilir ve kendi aralarındaki bölünmeler su yüzüne çıkabilirdi; eğer ısrarcı olmazlarsa kendi destekçilerini yabancılaştırabilirlerdi. Diğer tek seçenek, korkusuzca "Sovyet iktidarına" yönelmek ve hükümeti ele geçirmekti. Ancak, iç savaş korkusu ve kendi samimi itidalleri, bu tarz bir eylem yolunu seçmelerine engel oldu. Hükümetin mesuliyetleri, onları barış programlarını yürürlükte tutarken sosyal reformlarda ödün vermeye sürükledi. Eğer barış sağlanırsa iç meselelerle ilgilenebilmek için özgür olacaklarını umuyorlardı. Gücü paylaşmak, Sovyet liderlerini ayılttı ve onları temkin, düzen ve otorite savunucularına dönüştürdü. Bu durum, kendi tabanlarının arzularıyla doğrudan çatışıyordu.

4

Rus Toplumunun Arzuları

Şubat Devrimi, Rus İmparatorluğu halkının arzularını ifade etmesi ve bu arzuları gerçekleştirmek üzere örgütlenmesi için benzersiz bir fırsat yarattı. Eski rejimin sansür, kurumlar ve kamusal hayat üzerindeki kontrolünden kurtulan halk, göz kamaştırıcı bir özgüvenle, kamusal toplantılar düzenleyerek ve yeni örgütler kurarak ileri atıldı. Konferans, kongre, komite, toplantı, örgüt kuruluş duyuruları ve yeni, serbest bir kamusal hayatın tezahürleri gazeteleri dolduruyordu. Daha önce diline ket vurulmuş ama artık sadece özgürce değil hiç durmadan konuşan bir toplumda, konuşma yapılması sıradan bir hadise haline gelmişti. Bazı açılardan 1917 Rusyası çok büyük ve hiç bitmeyen bir toplantı gibiydi. Genç bir kadın, daha sonra Moskova'yı hatırlarken "her yerde toplantılar vardı, her köşede birisi konuşma yapıyordu. Herkes durmadan ay çekirdeği yiyordu ve tüm kaldırımlar ay çekirdeği kabuklarıyla kaplıydı. Herkes konuşuyor da konuşuyordu ve hep bir toplantı vardı"[1] diyecekti. Yeni bir fiil, *mitingovat* "miting düzenlemek" dile girdi. Tüm bu mitingler, toplantılar, konuşmalar, posterler, gazete makaleleri ve diğer özgür ifade kalabalığı içinde toplumun değişik katmanlarının arzularını dile getirme ve gerçekleştirme mücadelesinin süreçleri gözlemlenebilir. Rus halkı, çarpıcı sayıdaki yeni örgütlerle, kendileri için devrimin ne anlama geldiğini, amacının ne olduğunu ve sonucunun ne olması gerektiğini ortaya koydu. Herkes, devrimi kendi arzularını ne derece gerçekleştirdiği ya da tehdit ettiğiyle ölçtü.

Başlangıçta ruh hali, tüm sorunların çözülebileceği ve tüm arzuların gerçekleşebileceği yönünde had safhada iyimserdi. Nikola'nın devrilmesinden sonra her şey mümkün görünüyordu. Yeni hükümet üyelerinin ve Şubat'ta-

1 Irina Sergeevna Tidmarsh, Horsbrugh-Porter, *Memories of Revolution*, s. 63.

ki Volinsky alayı isyanının lideri Teğmen Kirpichnikov gibi devrimin popüler kahramanlarının resimleri dükkân vitrinlerinde asılıydı. İlk haftalar boyunca Petrograd ve diğer şehirlere adeta bir festival havası hâkimdi. Büyük yürüyüşler, sürekli geçit törenleri, devrimci şarkılar ve bandolar (*Marseilleaise,* Fransız Devrimi'nin şarkısı özellikle popülerdi); kırmızı flamalar, pankartlar ve kurdeleler denizi içinde yüzüyordu. Üstelik geleneksel Ortodoks Paskalya kutlamaları devrimci coşkuyu artırmıştı. İnsanlar, yeniden doğuşu ve kurtuluşu simgeleyen geleneksel Paskalya öpüşme ve bayramlaşmalarıyla, gelecek için, dinî olduğu kadar devrimci umutlarını da ifade ediyorlardı. Rusya gerçekten yeniden doğmuş gibiydi ve gelecek sınırsızdı. İyimser haleti ruhiye yalnızca Ruslara has değildi: Çok uzaklarda Taşkent'teki Müslüman şair Siraceddin Maktum Sıdkı, Mart 1917'de 10.000 nüsha basılan "Yeni Özgürlük" isimli uzun şiirinde zamanın ruhunu yakalamıştı: "Dua olsun ki hürriyet çağı geldi. Adalet güneşi doğdu ... Sevgi ve hakikat zamanı geldi ... Şimdi yanlış düşüncelerimizi bir kenara koymalıyız; ... en önemli hedef, özgürlük arenasında nasıl mutlulukla yaşayacağımıza kafa yormak olmalı."[2]

Böylesi bir iyimserliğe rağmen, aslında toplumun çok çeşitli arzuları kolaylıkla tatmin edilemiyordu. Rus İmparatorluğu, yalnızca ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal problemlerle karşı karşıya olmakla kalmayıp aynı zamanda bünyesinde büyük farklılıklar barındıran bir toplumdu. Zenginlik, meslek, eğitim, milliyet, din, medeni durum, bölgesel özellikler ve diğer birçok şekilde bölünmüştü. Bu sebeple, daha çok önem taşıyan sosyal gruplardan bazılarını ele alarak arzularının çerçevesini çizecek, yeni devrimci dünyanın hengâmesinde bu arzulara ulaşmak için neler yaptıklarını araştıracak ve bu grupların devrime olan etkilerini değerlendireceğiz. Sürekli aklımızda tutmamız gereken şey, bu büyük grupların birçok daha küçük gruptan ve milyonlarca bireyden meydana geldiği ve fevkalade çeşitlilik içerdiğidir. Ayrıca, tek bir bireyin çok sayıda değişik kimliğe sahip olabileceğini de göz ardı etmemeliyiz. Moskova'daki bir fabrikada çalışmak için köyden yeni gelmiş bir işçi, yeni endüstriyel kaygılarının yanı sıra memleketindeki topraktan bir pay alma arzusunu devam ettiriyor olabilir. 1917'de şehirli işçilerin çoğunluğu; cinsiyet, dinî, bölgesel, ulusal ve siyasi kimliklerine ilaveten (genel olarak ve belirli fabrikalarda) işçi, yurttaş ve eski köylüler olarak karmaşık kimliklere sahiptiler. Askerler, mensup oldukları sınıfın –genellikle köylü– ve milliyet gibi diğer kimliklerinin arzularını paylaşıyorlardı. Köylü bir Ukraynalı askeri ele alalım. Sınıflarına bakılmaksızın diğer Ukraynalılarla mı yoksa tüm mülk sahiplerine karşı herhangi bir milletten köylülerle mi daha fazla ortak çıkar duygusuna sahiptir? Savaş devam ettiği takdirde ölüm tehlikesi içindeki bir asker olarak durumu diğer kimliklerini ne şekilde etkiler?

2 Khalid, *Politics of Muslim Cultural Reform*, s. 247.

Hangi kimlik baskındır? Çıkarlar, çoğu zaman çok yönlü, bazen tamamlayıcı, bazen çatışmalıydı.

Bununla birlikte, ortak dert ve arzulara sahip, tanımlanabilir önemli gruplar vardı. Dahası bu arzuları gerçekleştirme yönünde harekete geçme, belirli grup çizgileri doğrultusunda oluyordu. Bu bölümde şehirli işçilerin, askerlerin, orta sınıfın ve hem cinsiyet hem de ait oldukları sosyal grubun üyeleri olarak kadınların ilk reaksiyon ve taleplerini inceleyeceğiz. Diğer iki önemli grup, Şubat'a verdikleri karşılık ve devrime yaptıkları etki biraz daha farklı gelişen köylüler ve ulusal azınlık halkları, daha sonraki bölümlerin konusu olacak.

Şehirli işçiler

Devrimin tarihinin asli unsuru ve gelişiminin her aşamasında kilit rol oynayanlar, şehirli işçiler, özellikle de sanayi işçileriydi.[3] Şubat Devrimi olduğunda Rusya'da yaklaşık 3,5 milyon fabrika ve maden işçisi vardı. Petrograd ve Moskova'da dört yüzer binden fazla işçi bulunuyordu. Bu işçilerin çoğunluğu 500'den fazla işçi çalıştıran büyük fabrikalarda istihdam ediliyor ve birçok fabrika binlerce işçi çalıştırıyordu. İnşaat, demiryolu, liman işçilerini ve bin bir çeşit ücretli emekçiyi de katınca yukarıdaki rakam 18,5 milyona, yani nüfusun yüzde onuna ulaşıyordu.[4] Nüfusun küçük bir bölümünü oluştursalar da işçilerin arzuları ve eylemleri; büyük şehirlerde yoğunlaşmaları, endüstriyel süreçle örgütlenmeleri, siyasi partilerin ilgisi ve Şubat Devrimi ve sonrasında oynadıkları rol sebebiyle fevkalade önemliydi. Devrim, sanayi işçilerinin gösterileriyle başladı ve 1917'de hem siyasal hem sosyal devrimdeki öncü rollerinden hiçbir zaman vazgeçmediler. Arzuları yerine gelmediği takdirde –ki yerine gelmeyeceği, en azından tam olarak, neredeyse kesindi– daha fazla devrimci ayaklanma üretebilecek etkili bir gücü temsil ediyorlardı. İşçiler arasında vasıf, zanaat, gelir, hizmet süresi, işyeri ve diğer değişkenler bakımından çok çeşitli farklar olsa da nihayetinde sınıfsal birlik açısından bu farklar, koşullarının iyileştirilmesi için duydukları ortak ihtiyaçtan ve

3 Devrimde sanayi işçileri üzerine yalnızca Rusçada değil İngilizce ve diğer dillerde de uçsuz bucaksız bir literatür vardır. İşçilerin arzuları ve işçiler üzerine diğer materyaller için birincil olarak kendi yazı ve araştırmalarımdan yararlandım (bilhassa *Red Guards and Workers' Militias* ve "*Rajonnye Sovety*") ayrıca, S. A. Smith (*Red Petrograd* ve "Craft Consciousness"), Koenker (*Moscow Workers* ve "Urban Families"; Koenker ve Rosenberg, (*Strikes and Revolution*), Rosenberg ("Russian Labor" ve "Workers"); Rosenberg ve Koenker, ("Limits of Formal Protest"), Shkliarevsky (*Labor*), Mandel (*Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime* ve *Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power*) ve diğerlerinin yanı sıra, Keep (*The Russian Revolution*), Ferro (*The Russian Revolution* ve *October 1917*), Suny (*Baku*) ve Raleigh (*Revolution on the Volga*) gibi bazı çalışmaların konuyla ilgili bölümlerinden de yararlandım.

4 Service, "The Industrial Workers", Service, *Society and Politics*, s. 148-149.

eğitimli ve ayrıcalıklı sınıflara duydukları güvensizlikten daha az önemliydi.

İşçilerin arzuları iki gruba ayrılabilir: (1) ekonomik ve işyeriyle ilgili meseleler ve (2) daha geniş siyasal ve sosyal meseleler.[5] Farkına varmış oldukları üzere bu ikisi bağlantılıydı. Bu farkındalık, Şubat Devrimi'nde ortaya çıkan sekiz saatlik mesai talebinde görülebilir. Sekiz saatlik mesai, daha iyi çalışma koşulları ve kişisel haysiyet taleplerini yeni bir duyguyla, sivil hayata katılan bir yurttaş olma duygusuyla birleştirdi. İşçiler, sekiz saatlik çalışma gününün tüm bunlar için ilk şart olduğunu düşünüyor, eğer mesai sınırlanmazsa yurttaşlar olarak medeni ve siyasal hayata katılamayacaklarını ileri sürüyorlardı. Sekiz saatlik mesai; ayrıca iş güvenliği, sağlık, eğitim ve gelişim fırsatları ve kişisel zaman gibi çok çeşitli meselelerle bağlantılıydı. Şubat Devrimi'nin hemen ardından sanayi işçileri, ekonomik veya savunma (silah üretimi) temelli siyasi itidal çağrılarına kulak asmadan sekiz saatlik mesaiyi tek taraflı olarak uygulamaya başladılar. İşçiler, ordunun levazım ihtiyacını karşılamak için daha uzun saatler çalışmayı, resmî sekiz saatlik çalışma gününden bağımsız, fazla mesai olarak kabul ettiler. Pratikte ödün verseler de sekiz saatlik mesai *prensibinin* dokunulmazlığında ısrar ettiler. Petrograd'daki birçok işveren, bu emrivaki karşısında teslim oldu. 10 Mart'ta Petrograd Sovyeti ve Petrograd Üreticiler Birliği, sekiz saatlik mesainin uygulanması konusunda, işçilerin zaten tesis ettiğini resmî olarak tasdik eden bir anlaşma imzaladı. Taşra şehirlerindeki mahalli sanayiciler, sekiz saatlik mesaiye daha hararetli biçimde direndiler fakat oralarda da kazanımlar elde edildi.

Diğer bir büyük talep ücretlerin artmasıydı. Savaşın başından beri kayda değer oranda enflasyon gerçekleşmiş ve Şubat 1917'de reel anlamda ücretler fiyatların oldukça gerisinde kalmıştı. Ücretlerle ilgili mücadele başlangıçta yerel olarak, fabrika fabrika sürdürüldü ve ayrıntılar ve alınan sonuçlar farklılık gösterdi. Buna rağmen Petrograd genelinde ücretler, Mart ayında % 30 ila 40 artış gösterdi ve Temmuz'da Ocak ayı ücretlerinin iki ya da üç katına ulaştı.[6] Ne var ki, bu erken dönem ücret kazanımları kısa sürede enflasyonla sıfırlandı. Yaz ve sonbahardaki yeni ücret artışı talepleri, yeni endüstriyel ve politik çatışmaları ateşledi.

Çok sayıda talep, güvenlikten yoksun, çetin ve onur kırıcı çalışma koşullarının iyileştirilmesi arzusunu yansıtıyordu. İşçiler; iş güvenliği önlemleri, yemek arası, hastalık izni, işe alım ve iş akdi feshi usullerinin ve diğer işyeri koşullarının iyileştirilmesi taleplerinde bulundular. İş sözleşmeleri, para ve

---

5 Ferro, *The Russian Revolution*, s. 112, Mart'ta fabrika toplantılarında kabul edilen kararların içeriklerine dayanarak işçi arzularının ayrıntılı bir analizini yapar. İşçilerin arzuları ayrıca bu bölümün 3. dipnotunda adı geçen çalışmalarda da tartışılmıştır.

6 S. A. Smith, *Red Petrograd*, s. 70. Enflasyonun genel bir tartışması için bkz. Gatrell, *Russia's First World War*, özellikle s. 144-146.

disiplin cezaları listeleri ve küçük düşürücü kurallar içeren fabrika yönetmelikleri, kimi zaman törenlerle yırtıldı ya da yakıldı. İşçiler, hızla, sevilmeyen ve astlarına kötü muamelede bulunan ustabaşı ve idarecilerden kurtulmak için harekete geçtiler. Kötü muamele yapanlar kovuldular ve bu kovulmalar kimi zaman törensel ve aşağılayıcı bir biçimde gerçekleştirildi. Özellikle sevilmeyen bir müdür, el arabasına konulup fabrikanın dışına ya da bilhassa sevimsiz bir yere atılırdı. Putilov fabrikasında bu tarz muameleyle karşılaşanlar arasında Puzanovlardan biri bulunuyordu. El arabasına konmuş, üzerine kırmızı kurşun tozu dökülmüş ve sokağın ortasına atılmıştı.[7] Thornton Mills'deki bir atölyenin (tekstil) işçileri, ustabaşlarını teker teker çağırıp geçmişteki davranışları hakkında açıklama yaptırıp gelecekte farklı davranacaklarına dair söz verdirdiler.[8] Bu eylemler kısmen sembolikti ve makul ölçüde saygı ve itibar görme ısrarıyla bağlantılıydı. Bu ısrar, devrim sırasında çoğu sosyal grubun eylemlerinde kendini gösteren kapsamlı bir temaydı. Aynı zamanda bu eylemler, geçmişteki saygısızca davranışlarından ötürü patronlardan alınan bir intikam unsuru da barındırıyordu.

İşçilerin kendi ekonomik, çalışma ve kişisel koşulları en acil endişelerini teşkil etse de daha kapsamlı politik meseleler de onları harekete geçiriyordu. Savaş, işçiler arasında yoğun bir memnuniyetsizlik kaynağıydı. İşçiler, siyasal olarak kendilerini Kurucu Meclis'in cumhuriyet lehine vakit kaybedilmeden kurulması (yani, monarşinin resmen kaldırılması), evrensel ve doğrudan oy hakkı, toprak dağıtımı ve diğer meselelerdeki talepleriyle ifade ediyorlardı. Bu daha kapsamlı politik talepleri ortaya koyarak işçiler, yeni doğan "demokratik Rusya'nın özgür yurttaşları" ve büyük bir "emekçi halkın" parçası ve sözcüsü olarak rollerine sahip çıkıyorlardı. Devrimci söylemin çoğu, özellikle SR'lerinki, tam da fabrika işçilerini, çiftçileri ve kentli ya da kırsal her tür ücretli emeği içeren bu geniş emekçi nüfustan söz ediyordu.

İşçiler, hükümetin siyasal olduğu kadar sosyal ve ekonomik meselelerde de önemli rol oynadığının farkındaydılar ve eski hükümet ne kadar düşmansa yeni kurulacak hükümetin de o kadar onların çıkarlarından yana olması konusunda kararlıydılar. Geçici Hükümete karşı değişken bir tavırları vardı ve birçok işçi kararı, üst sınıf mensuplarından oluşan herhangi bir hükümete karşı güvensizlik ifade ediyordu. Sosyalistler ve sosyalist olmayanların "koalisyon" hükümetlerinden sonra bile "kahrolsun kapitalist bakanlar", popüler bir slogandı. Bu tavır, yalnızca sosyalist partilerin sosyal kinini ve nüfuzunu değil, aynı zamanda birçok işçinin gözünde gerçek meşruiyet ve otoritenin, Petrograd Sovyeti ve yerel sovyetlerde olduğunu yansıtıyordu. Çoğu zaman, alınan fabrika kararlarında meselelerle ilgilenmesi için Sovyet muhatap alı-

7 *A.g.e.*, s. 55.

8 Mandel, *Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime*, s. 97.

narak hükümet tamamen görmezden geliniyordu. Sovyetleri temel alan bir hükümet, yani "Sovyet iktidarı" talep eden kararlara varmak için yalnızca küçük bir adım yeterliydi.

Petrograd ve diğer şehir sovyetleri, elbette, işçilerin, arzularını gerçekleştirmek için vasıta olarak kullanabildiği ve kullandığı bilhassa önemli kurumlardı. Sovyetler, sağladıkları aracılık sayesinde sosyalist partilerin değişim ve gelecek devrim programlarını yürüttükleri ve işçilerle (ve askerlerle) bir araya geldikleri siyasi temsilciliklerdi. Muazzam bir popüler desteğe sahiptiler çünkü sınıf çıkarlarını utanmadan savunabilen sınıf tabanlı organlardı. Şehir meclisi gibi sosyalist hâkimiyetindeki çok sınıflı kurumların bile sahip olmadığı otoriteye sahiptiler. Ayrıca işçi sınıfı aktivizminin siyasi partilerle etkileşime girdiği birincil kurumlardı ama yine de şu ya da bu partiden bağımsızdılar. Sovyetler, Don Raleigh'in Saratov hakkında yazarken belirttiği üzere "devrimci fikirler için bir pazar yeriydi" ve "devrimci dil ('ayrıcalıklı burjuvazi' ve 'devrimci demokrasi'); devrimci imgelem (devrimin derinleşmesine engel olmak için sürekli komplo ve kumpaslar kuran karşı-devrimci güçler) ve devrimci semboller (kırmızı flama ve kurdeleler, işçi şapkaları ve asker parkaları) için bir dağıtım noktası işlevi görüyorlardı."[9] Hem işçi taleplerini gerçekleştirmenin vasıtası olarak hem de yaydıkları kurumsal otoriteyle, işçilerin güç kazanmasının etkili bir ifadesiydiler. İşçi sınıfı için sovyetler "bizimdi."

İlaveten, işçiler, devrim sırasında ve hemen sonrasında süratle hareket ederek arzularını dile getirmek ve taleplerine güç katmak için kendilerine daha yakın ve daha doğrudan kontrol ettikleri örgütler kurdular. Eğilim ve teşkilat bakımlarından yoğun mahalli karaktere sahip bu örgütler, işçi hakları savunmasının birincil araçlarıydılar; ayrıca işçilerin siyasi partilerle yollarının kesiştiği kilit noktaları oluşturuyorlardı. Bu örgütlerde siyasi partiler işçileri etkiliyor, işçiler ise siyasi partilerin popülerliğini (ve bununla beraber devrimin siyasal kaderini) belirliyordu.

Fabrika komiteleri, başlangıçta bunların en önemlileriydi. Şubat Devrimi sırasında, işçi çıkarlarını savunmak ve taleplerini elde etmek için işçi örgütlenmesinin en dolaysız yolu olarak ortaya çıktılar. Bu komiteler, hem fabrikada hem de köyde, kolektif çıkarları, patrona ya da toprak sahibine karşı temsil eden seçilmiş "ihtiyarlar" geleneğine dayanıyordu. 1917'de, atölyelerinde ya da fabrikalarında işçiler tarafından seçiliyorlar ve onlarla sıkı ilişkiler sürdürüyorlardı. Fabrika komiteleri, sekiz saatlik mesai uygulamasının hayata geçirilmesi ve fabrikaların iç işleyişinde yapılması istenen reform çabalarının (işe alma ve işten çıkartma, ustabaşıların değiştirilmesi, yeni iş yö-

9 Raleigh, "Political Power in the Russian Revolution: A Case Study of Saratov", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Russia in Revolution*, s. 45.

netmelikleri, çalışma disiplini), ücret artışı ve diğer işçi taleplerinin odağı haline geldiler. Yönetimler, komiteleri kabul etmek zorunda kalsalar da idare imtiyazlarının bu şekilde gasp edilmesine için için sinirlendiler. Yaz sonunda yönetimler, işçiler üzerinde daha geleneksel bir otorite kurabilecek gücü hissettiğinde hedeflerine ilk olarak fabrika komitelerini koydular.

Komitelerin temel işlevi "işçi denetimiydi."* Bu, temelde fabrika üretimi ve çalışma koşulları üzerinde bir nevi gözetim ya da teftiş işlevi hakkına sahip olmak anlamına geliyordu. Bu talep, Şubat Devrimi'nden kısa süre sonra, özellikle yöneticilerin devrim sırasında ya kovulduğu ya da kaçtığı devletin mülkiyetindeki fabrikalarda ortaya çıktı. Fabrika komiteleri, haliyle, genellikle geride kalan ya da yeni yönetim personeliyle işbirliği içinde, fabrikaları üretimde tutacak bir rol üstlendi. İşçi denetimi, yazın işçi-yönetim çatışmaları kızışmaktayken hem devlet hem de özel fabrikalarda devam etti. Ücretler konusundaki anlaşmazlık, fabrika muhasebe defterlerinin denetlenmesi talebini getirdi. Sipariş veya hammadde eksikliğine dayalı işten çıkarmalar, fabrikaya giren çıkan malzemelerin akışının denetlenmesi çağrılarını ateşledi. Bu taleplerin yönetim tarafından genellikle reddedilmesi, işçilerin bir şeylerin ters ve işçi denetiminin gerekli olduğu şüphelerini artırmaktan başka bir işe yaramadı. Nitekim işçi denetimi, acil meselelere bir yanıttan fazlasıydı; dışarıdaki devrime eşlik eden, fabrika içi demokratik devrimin bir parçası ve devletteki otokratik yönetimin yanı sıra fabrikadakinin de alaşağı edilmesi olarak görülüyordu.[10] Çoğu yönden, Petrograd Sovyeti'nin hükümeti gözetim altında tutmasına fabrika seviyesinde koşuttu.

Geçici Hükümet işçi denetimine karşıydı ve Sovyet liderliği işçi denetimini cansiperane savunmayı beceremedi. Bu, işçilerle Sovyet arasında büyük bir sürtüşme kaynağı oldu. Fabrika komiteleri ılımlı sosyalistlerden destek göremeyince radikallere yöneldiler. Enteresan şekilde en önemli radikal parti liderleri –Bolşevikler, Sol Menşevikler ve sol SR'ler– fabrika komitelerinin siyasi önemini kavramakta geciktiler. Ancak daha sonra, Mayıs'ta, Lenin ve diğer önemli radikal parti liderleri, işçi denetiminin ve fabrika komitelerinin önemine dikkat etmeye ve onlara destek olmaya başladılar.

(*) Geleneksel olarak terim, genellikle Rusçadaki *kontrol* kelimesi doğrudan kullanılarak "işçi kontrolü" diye çevrilir. Sık sık da "kontrolün" tam bir çeviri olmadığı, Rusçadaki *kontrol*ün İngilizcedeki [ve Türkçedeki] "kontrol" manasından ziyade gözetim, denetim, nezaret, gözlem anlamlarına geldiği notu düşülür. Ben, Rusça anlamına daha yakın olan "işçi denetimi" ifadesini kullanacağım ama okurların, çoğu İngilizce kitapta "işçi kontrolü" ifadesinin kullanıldığını bilmesini isterim.

10 İşçi denetimi hakkında, bilhassa bkz. Shkliarevsky, *Labor in the Russian Revolution*, s. 1-29 ve Rosenberg, "Workers". Petrograd işçileri üzerine yazılmış kaynaklar için ayrıca bkz. Smith, *Red Petrograd* ve Mandel, *Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime* ve *Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power*. Moskova için bkz. Koenker, *Moscow Workers*; Avrich, "The Bolshevik Revolution" ve "Russian Factory Committees".

Silahlı Kızıl Muhafızlar önderliğinde İşçi Gösterisi. En iyi kıyafetlerini giymiş olduklarına dikkat edin. Bu, Şubat'tan sonraki gösterilerde tipik bir durumdu. İşçiler, bu yolla yeniden ifade bulan haysiyetlerini ortaya koyuyorlardı. (*Proletarskaia revoliutsiia v obrazakh i kartinakh*, Leningrad, 1926.)

İkinci en önemli işçi örgütleri sendikalardı. Sendikalar, zayıf ve genellikle yasa dışı olarak devrimden önce de vardılar. Şubat Devrimi'nden sonra fabrika komitelerine göre daha yavaş gelişseler de 1917'de 2.000'den fazla sendika kurulmuştu.[11] Bu rakam hem örgütlenme arzusunun hem de sendikaların, işçiler için öneminin göstergesidir. Sosyalist entelijansiya, sendikaların kurulması ve yürütülmesinde fabrika komitelerine kıyasla daha önemli bir rol oynadı. Çoğu sendika, endüstriyel hatlarda, işçilerin bireysel iş tanımlarına bakılmaksızın söz konusu endüstride çalışan tüm işçileri örgütlemek üzere (örneğin metal ya da tekstil işçileri) kuruldu. Bu örgütlenme biçimi, bahar sonunda sendikalara, bir şehrin tamamında söz konusu endüstri kolunun geneli için ücret pazarlığına girme şansı verdi ki bu aynı zamanda hükümet, Sovyet ve bazı sanayici birlikleri tarafından da tercih ediliyordu. Sendikalar ve fabrika komiteleri arasında görev bölüşümü konusunda bazı gerginlikler oluyordu. Sendikalar yavaş yavaş ücret pazarlıklarını üstlenirken, fabrika komiteleri her bir fabrika içindeki üretim meselelerine ve işçilerin gündelik sorunlarına eğildiler. Özellikle sendikalar içinde, ama aynı zamanda fabrika komitelerinde de, ekonomik meselelere odaklanma arzusuyla politik aktivistlerin daha saldırgan bir siyasi rol oynama talepleri arasın-

11 Keep, *The Russian Revolution*, s. 97.

da bir gerilim vardı. Bunlardan ikincisi, siyasetin hem ekonomik karar alma mekanizmasında oynadığı mühim rolün hem de işyeri arzularının gerçekleştirilmesi umudu açısından taşıdığı önemin farkına varılmasını yansıtıyordu.

İlçe işçi (ve asker) vekilleri sovyetleri, büyük şehirlerde, özellikle Petrograd ve Moskova'da üçüncü bir örgütlenme çerçevesi sağlıyorlardı. Büyük şehirlerin yönetimsel alt birimleri temel alınarak kurulmuşlardı. Şehir sovyetinden daha küçük ve kolay ulaşılabilir olduklarından işçi talepleriyle daha dolaysız ilgilenebiliyorlardı. Aleni siyasi yapılar olarak, yerel işçi duygularını siyasi ifadelere ve eylemlere tercüme ediyorlardı. Mahalli tabana yakın olduklarından işçilerin arzu ve ihtiyaçlarını daha hızlı yansıtabiliyorlardı; ayrıca yönetime, Petrograd Sovyeti'ne ve diğer örgütlere baskı yapmak için birçok tesisten işçiyi etkin biçimde harekete geçirebiliyorlardı. İşçilere yakınlıkları sayesinde ilçe sovyetleri, yer değiştirmekte olan siyasi sadakatleri, yazın Petrograd veya Moskova şehir sovyetlerinden daha evvel yansıtabildiler.[12]

Gönüllü silahlı işçi örgütleri, işçi milisleri ve (sonra) Kızıl Muhafızlar, önemli birer işçi örgütlenmesi biçimiydi. İlk olarak Şubat Devrimi sırasında fabrikalarda ortaya çıktılar ve 1917 boyunca yenileri kurulmaya devam etti. Bazıları kendi kendine örgütlenmişti; diğerleri fabrika komiteleri ya da başka işçi örgütleri himayesinde kurulmuştu. Milis örgütlenmeleri, en azından daha iddialı unsurların, eğer gerekirse taleplerini güç kullanarak gerçekleştirme iradesine işaret ediyordu. Zaman zaman yönetime baskı yapmak için fabrika komiteleriyle işbirliği yaptılar, işçi taleplerine fiziksel güç sağladılar. Gitgide, kendilerine "devrimi koruma" ve işçi sınıfının çıkarlarını düşmanlarına karşı savunma siyasi görevlerini biçtiler. Bu örgütler, sanayi işçilerine ait bir psikolojiyi yansıtıyorlardı: devrim onlara aitti ve kendi devrim vizyonlarını dayatmak için silah kullanmaktan çekinmeyeceklerdi. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, işçiler arasındaki radikal duygunun en ön sırasında yer alma eğilimindeydiler. Fabrika yönetimi ve hatta –Kızıl Muhafızların radikalliğine ve atılganlığına güvenmeyen– Sovyet liderlerinin onları baskı altına alma çabaları başarısız oldu. Partisiz olmalarına rağmen giderek en radikal partilerle, özellikle Bolşeviklerle ve aynı zamanda sol SR'lerle ittifak kurdular. Yılın geri kalanında sosyal ve siyasi gerilimler arttıkça varlıklarını sürdürmeyi başardılar; giderek radikalleştiler ve sayıca çoğaldılar. Hem sembolik hem de pratik anlamda öneme sahiptiler.[13]

Zemliachetsva, bir diğer işçi örgütlenmesi biçimiydi. Bunlar, belli bir eyalet ya da bölgeden şehre göç etmiş işçilerin kurduğu resmî olmayan hemşerilik örgütleriydi; işlevleri, yeni gelenlerin şehir hayatına geçişine yardımcı olmaktı. Devrimden sonra, bunların birçoğu, kültürel, eğitimsel ve siyasi fa-

12 Bölge sovyetleri hakkında bkz. Wade, "The *Rajonnye Sovety* of Petrograd".

13 Kızıl Muhafızlar hakkında bkz. Wade, *Red Guards and Workers' Militias.*

aliyetlerde bulunan ve genellikle dernekler yoluyla örgütlenen resmî örgütlere dönüştüler; bu itibarla, fabrika içinde ve aynı bölgeden gelen işçiler arasında bağlantı sağlayarak fabrikalar arası önemli örgütlenme birimleri haline geldiler. Askerler, özellikle fabrikada çalışmakla görevlendirilenler, çoğunlukla bu örgütlere dahil oldular. Bu hemşerilik örgütleri, şehirli işçi ve köylü ya da memleketiyle bağını koparmamış eski köylü çifte kimliklerini kullanarak şehir ve kırsal devrimler arasındaki bağlantının kurulmasında önemli bir rol oynadılar. Bazı bireyler, memleketlerine dönerek yerel liderlik rolü üstlendilerse de hemşeriliklerin esas etkisi, Petrograd ve Moskova'daki devrim hakkında bilgi yaymak ve memleketlerindeki köylülerin büyük devrimi yorumlamasına yardım etmek yoluyla oldu. Bu etkiyi, sohbetler ve köylü toplantılarına katılan konuşmacılar vasıtasıyla sağladılar. *Zemliachetsva*lar siyasi bakımdan genellikle partisiz olma özelliklerine vurgu yapıyorlardı ve liderlikleri genellikle SR ve Sosyal Demokrat görüşlerin bir karışımını yansıtırdı. Petrograd'daki Smolensk *Zemliachestva* Birliği (Smolensk eyaletinin çeşitli bölgelerinden birçok işçi hemşerilik örgütünün birliği), örneğin SR hâkimiyetindeydi ama başkanı Bolşevikti. Sadece görünüşte ılımlı sosyalist olan Smolensk Birliği, yazın giderek radikalleşti. Sol SR'ler bu değişimde özellikle önemli bir rol üstlendiler. Örüntüleri tipikti.[14]

İlaveten, sanayi işçileri, çeşitli ihtiyaç ve arzularını karşılamak amacıyla birçok kültürel, ekonomik dayanışma ve diğer amaçlı örgütler kurdular. İşçiler, kültür ve eğitim faaliyetlerine kayda değer ölçüde enerji vakfettiler. Fabrikaların ve sendikaların birçoğu, konserler, tiyatro gösterileri ve politik ve sosyal konularda konferanslar düzenleyen işçi kulüpleri kurdular. Ayrıca kütüphaneler ve temel okuryazarlıktan daha ileri konulara uzanan geniş bir yelpazede dersler açtılar. Bu kültürel aktivitelerin, *politik* aydınlanma ve sınıf bilinci odaklı mı yoksa daha geniş anlamda kültürel, hatta eğlenceli mi olması gerektiği konusunda büyük bir tartışma vardı. Herkesin anlaştığı şey, kültürel-eğitsel aktivitelerin çok büyük öneme sahip olduğuydu. 1917'nin fazlasıyla politize bağlamında bu kulüpler ve "aydınlanma" faaliyetleri, işçiler (ve kimi zaman bu toplantılara katılan askerler gibi diğerleri) için önem arz eden mesele ve aktivitelerin tanımlanmasına ve odağa alınmasına yardımcı oldu.

Ayrıca işçi örgütleri, dikkatlerini işçilerin ve ailelerinin sağlık ve refahına yönelttiler; şehir dışına hem sağlık hem keyif amaçlı geziler düzenlediler. Çocuklar için yaz kampları kurulmasına özellikle dikkat edildi; çoğu işçinin içinde yaşadığı, savaş zamanı kalabalıklaşma ve kamu hizmetlerindeki bozulmayla daha da kötüleşmiş sefil ve sağlıksız koşullar göz önünde tutulduğunda bu

14 *Zemliachestva* hakkında özellikle bkz. Hickey, "Urban *Zemliachestva*", Melancon, "Soldiers" ve James White, "Sormovo."

önemliydi. 29 Haziran'da Petrograd şehir yetkilileri, açık açık "şehrin fakir mahallelerinde gözlemlenenleri tasvir etmek düpedüz imkânsız... halk pislik ve çamur içinde yüzüyor, her yer böcek kaynıyor ve liste uzayıp gidiyor"[15] beyanında bulunmuştu. Bu yaşam koşulları, memnuniyetsizlik yaratmasının yanı sıra, işçilerin yönetimle mücadelesinde yeni sosyal-ekonomik talepleri de öne çıkarıyordu: ücretli izin, fabrika himayesinde sanatoryum ve dinlenme evleri ve çocuklar için şehir dışında yaz kampları. Bu ve benzer diğer talepler, işçilerin yeni elde edilen özgürlük ve gücü kendileri ve aileleri için daha iyi bir hayat elde etmek adına kullanma kararlılığını gösteriyordu.

Bahardaki devrim ve grevler, sadece işçi sınıfı kimliğini sağlamlaştırmakla kalmamış aynı zamanda kendine işçi kimliği atfedenlerin çemberini de genişletmişti. "İşçi" olmak, hem Şubat'taki rolleri hem de açıkça yükselen siyasi nüfuz ve güçleri sebebiyle ekstra bir prestij sağlıyordu. Bunun sonuçlarından biri, giderek genişleyen grupların kendilerini "işçi" olarak tanımlaması, hatta sendikalar kurmasıydı. Bunlar, taksi şoförleri, çamaşırhane işçileri, hamam işçileri gibi, daha önce örgütlenmemiş alt sınıf unsurlarından garsonlar, fırıncılar, berberler ve tezgâhtarlar gibi gruplara; hatta ofis elemanları, ilkokul öğretmenleri gibi aslında alt-orta sınıf mensubu alt kademe beyaz yakalılara kadar uzanıyordu (orta sınıflar için aşağıya bakınız). Bu meslekler, sendikalar kurdular ve sovyetlere temsilciler gönderdiler.

Tüm bu işçi örgütlerinin lider kadroları iki kaynaktan geliyordu: kendi içlerinden ve sosyalist entelijansiyadan. 1905 Devrimi'nden Şubat Devrimi'ne uzanan uzun grev ve gösteriler sürecinde işçiler arasından liderler ortaya çıkmış ve bunlar, fabrika komiteleri ve işçi milisleri gibi özellikle fabrikalardaki işçilere en yakın olan yeni örgütlerin liderliğini üstlenmişlerdi. Bu liderler; uzun vadeli örgütlenme çabalarının önemi hakkında kafa yormuş, genellikle daha iyi eğitimli, daha atılgan, siyasi olarak daha bilinçli, daha vasıflı ve daha deneyimli işçiler arasından çıkıyordu. Birçoğunun devrimci partilerle bağlantısı vardı. Aslen partisiz ve parti bağlantılı bireylerin bir karışımı olan fabrikalardaki işçi aktivistler, birincil ekonomik hedefler belirlemede liderlik ettiler ve siyasi partilere bağlantı sağladılar. Devrim ilerledikçe bu işçi-liderler arasında iki yönlü bir gelişme ortaya çıktı: Siyasi partilerin toplumsal hayattaki rolünün artmasıyla şu ya da bu siyasi partiyle daha güçlü biçimde özdeşleşmek zorunda kaldılar ve gündemlerine Geçici Hükümet ve ılımlı sosyalistler destek olmazken radikal solun destek vermesi sebebiyle giderek radikalleştiler. İşçi-liderler, sosyalist partileri hem etkilediler hem de onlardan etkilendiler.

Liderliğin diğer kaynağı ise sosyalist entelijansiyaydı. Sosyalist entelijansiya, bu devrimi, devrimden doğacak yeni toplumun yaratılmasına öncülük

15 *Vestnik gorodskogo samoupravleniia*, 29 Haziran.

etmek için bir fırsat olarak görüyordu; birçok entelijansiya üyesi için devrim, öteden beri taşıdıkları bir sosyalist toplum vizyonunu dayatmak için bir fırsattı. Sosyalist entelijansiyanın en büyük önem taşıdığı yerler, fabrika ötesinde, ilçe ve şehir sovyetleri ve sendikalar gibi daha geniş coğrafi yapıların kurulduğu yerlerdi. Fabrika aktivistleriyle sosyalist entelijansiyanın bağlantısı devrimin yönü açısından anahtar vazifesi gördü. Aynı zamanda bu bağlantı, işçi örgütlerinde bürokrasinin gelişmesini sağladı: Yazın Petrograd metal işçileri sendikasının yüze yakın tam zamanlı memuru vardı.[16]

Başlangıçta fabrika komiteleri, bölge sovyetleri ve sendikalar genellikle ılımlı sosyalist lider kadrolarına sahiptiler ve Devrimci Defansizmi destekliyorlardı. Gelgelelim, giderek büyüyen kazanımlarının tehdit altında olduğu ve devrimin arzularını tam olarak yerine getirmeyeceği korkuları, işçileri sola itti. Siyasi değişimin erken dönem elebaşları fabrika komiteleriydi. Fabrika komiteleri, bu pozisyonlarını bileşenleriyle dolaysız temaslarına ve mevzubahis bileşenlere ve tüm işçilerin doğrudan katılabildiği genel fabrika toplantılarına karşı hassasiyetlerine borçluydular. Fabrika komiteleri, Bolşevik, Menşevik-Enternasyonalist ve sol SR etkisinin erken dönem kaleleri oldular. Henüz Haziran'da, Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı'ndaki bir oylamada, Menşevik önerisi yerine Bolşevik önerisi kazanmıştı.* Yazın ve sonbaharda Petrograd bölge sovyetleri teker teker sola kaymaya başladılar. Sendikalar daha uzun bir süre Menşevik liderliği altında kaldı ama yazdan itibaren buna kafa tutulmaya başlamıştı. Örneğin Petrograd Sendikalar Konseyi, Menşevik-Enternasyonalistlerin ve sol SR'lerin dahil olduğu Bolşevikler önderliğinde bir solcu ittifakın kontrolündeydi. Milisler/Kızıl Muhafızlar, her daim Devrimci Defansist liderlikten ve hatta işçilerin çoğundan daha radikaldiler.

Devrim hakkında yazanların çoğu, işçileri Bolşevikler ve radikaller tarafından kolayca yönlendirilen pasif ve homojen bir kitle olarak tasvir ederler. Gerçek bundan çok uzaktır. İşçiler; fabrika toplantıları ve komiteleriyle, çok çeşitli örgütleriyle, şu ya da bu partiye verdikleri destekle ve alışılageldik sokak ve fabrika kapısı mitingleriyle devrimde aktif rol aldılar. Şubat'ta ve daha sonra 1917'deki çeşitli büyük gösterilere katılımları, siyasi partilerin basit bir manipülasyonunu değil, bu eylemlerin kendi çıkarlarına hizmet ettiği kararını yansıtır: Katılmayı *tercih* etmişlerdir. Ayrıca hatırlanmalıdır ki işçi-

16 S.A. Smith, *Red Petrograd*, s. 202.

(*) Sovyetlerde, fabrika komitelerinde ve benzer örgütlerde oylama yapılırken usul, çeşitli partilerin tartışılan mesele hakkında öneri taslakları sunması ve bu taslakların oylanmasıydı. Normal olarak Devrimci Defansistlerin desteklediği öneri kazanırdı. Dolayısıyla burada ya da başka bir yerde Bolşevik destekli önerinin kazanması, kaymakta olan politik duygulara, belki örgüt içinde yeni bir çoğunluğa işaret etmekteydi ve genellikle bu durumu yansıtacak şekilde liderliğin yeniden yapılanmasına yol açardı.

ler, daha geniş şehir ve ulusal ölçeklerde örgütlenmeler ve olayların daha sofistike açıklamaları için sosyalist entelektüellerin ve partilerin yardım ve liderliğine başvursalar da kendi içlerinde köklü bir öz örgütlenme ve lider yaratma geleneğine sahiptiler.

Aynı şekilde siyasi partilerin rolleri de tamamen göz ardı edilemez. Fabrika seviyesindeki parti aktivistleri, kendi işçi ve partili kimliklerini harmanladılar ve işçi örgütlerinin politikalarını şekillendirmelerine yardımcı oldular. İşçiler ve sosyalist entelektüeller, birbirlerinin belli başlı eğilimlerini güçlendirdiler: Sınıf dayanışması ve mücadelesine yapılan vurgu, burjuva karşıtı bir söylem, sınıf düşmanlarının belirlenmesi ve ekonomik sistemin gayrimeşru olduğuna dair bir inanç. Her ikisinin kullandığı dil de ayrıcalıklı unsurların ve mevcut kapitalist düzenin kınandığı güçlü bir ahlâki öğe barındırıyordu. Ayrıca kendilerine özel bir sosyal-ekonomik mücadele dilini (sınıf, ekonomik sömürü), sembollerini (kızıl bayraklar), eski rejime karşı mücadele geleneğini ve tatilleri (Kadınlar Günü, 1 Mayıs, Kanlı Pazar anmaları) paylaşıyorlardı. Sosyalist partilerin gazeteleri, konuşmacıları ve düzenledikleri tartışmalar, işçileri bilgilendirdi ve olaylara ve hatta bir sınıf olarak kendilerine bakışlarını şekillendirmeye yardım etti. Daha genç ve daha vasıflı işçiler, daha iyi eğitimliydiler, kişisel haysiyet ve sınıf bilincine sahiptiler ve kendilerine sunulan ideolojik açık büfeden hakikati ne denli doğru açıkladığına ve arzularını gerçekleştirme yoluna ne denli işaret ettiğine bakarak fikirler benimsediler. İşçilerin ve siyasi partilerin ilişkisi had safhada karmaşıktı ve hiçbir biçimde tek yönlü değildi, basit bir manipülasyon ilişkisi olmak şöyle dursun liderler ve takipçiler olarak dahi tasvir edilemezdi.

Sanayi ve diğer işkollarındaki işçiler, devrimi, Rusya'nın sosyal ve politik yapısı da dahil olmak üzere hayatlarındaki temel değişimlerin başlangıcı olarak gördüler; arzularını hayata geçirmekte kararlıydılar. Önceleri ılımlı sosyalistlerin programları işçilere cazip geldi ve arzuları Şubat Sistemi içerisinde gerçekleşebilirmiş gibi göründü. Ancak 1917 ilerledikçe bu olasılık giderek azaldı. Çözülmeyen problemler ve kötüleşen koşullar, işçileri yazın radikal sosyalistlere doğru itti ve devrimin yeni ve daha radikal bir aşaması için zemin hazırladı. Bu yönelim, işçiler harici politik ajitatörler tarafından şekillendirilmiş eylemsiz, pasif bir kütle olduklarından değil, Bolşevikleri, sol SR'leri ve diğer radikalleri kendi arzularını destekleyen pozisyonları benimser gördükleri için gerçekleşti. Bu çıkar kesişmesi, yaz ve sonbahar krizleriyle beraber büyüdü. 1917 Rusyası rekabet halindeki fikirler, hakikat yorumları ve eylem teklifleri için bir pazaryeriydi ve işçiler giderek radikallerin arzına yönelmeye başladılar. Dahası hem işçiler hem de sosyalistler, siyasi arenanın ve sosyal ve ekonomik politikalar için hükümeti kontrol etmenin önemini –ve dolayısıyla Sovyet iktidarı fikrinin cazibesini– fark ettiler.

İşçilerin büyüyen radikalizmi, devrimin ilk haftalarındaki iyimserliğin sönüşüne tesadüf etti. Mart kazanımları erimiş, enflasyon alıp başını gitmişti; savaş ve yoksulluk devam ediyordu. İşveren ve işçiler arasında giderek büyüyen bir sınıf çatışması duygusunun yanı sıra işçiler arasında onları ve devrimlerini bastırmak için bir burjuva kumpası kurulduğu inancı vardı (1917'deki komplo teorisi zihniyeti için 7. Bölüm'e bakınız). Bu duygular, devrimci partilerin, işçilerin pek kafa dengi bularak kolayca kabullendiği Marksist kategorilerle ve sınıf çatışmasıyla dolu söylemleriyle daha da keskinleşmişti; bu söylemler, kendi deneyimlerine uyuyordu. Dahası işçiler, artık daha iyi bir hayat mücadelesini sürdürme vasıtaları olarak kurumsal yapılara sahiptiler. İşçiler ve onlara yakın temsilci kurumlar arasında büyüyen bu radikalizm, üst düzey Sovyet liderliği ve onlar adına konuştuğunu iddia ettiği işçiler arasında bir gerilim yarattı. Aynı zamanda bu, 1917 boyunca Sovyet'in üst lider kadrosunun niçin aşağıdan baskı gördüğünü de açıklıyor. Gerçekten de en başından itibaren, Tsereteli önderliğindeki Petrograd Sovyeti Devrimci Defansist blokun, sağda hükümet seviyesinde, soldaysa halk seviyesinde güçlerle çatışma içinde olmasında –ilkini kazanırken ikincisini kaybediyordu– garip bir düalizm vardı. Benzer bir problem, yerel yönetimlerde kontrol sağladıkları anda, kendilerini soldan gelen baskının altında bulan taşra şehirlerindeki ılımlı sosyalistleri de etkiliyordu.

Askerler ve bahriyeliler

Askerler ve bahriyeliler, sanayi işçileriyle birlikte arzuları devrimin kaderini en doğrudan etkileyen gruptular. Bu, özellikle, siyasi gelişmeleri doğrudan etkileyebilen şehir garnizonları için geçerliydi. Petrograd garnizonu askerleri, devrimin kahramanları ve muhafızları ilan edilmişlerdi ve bu kimliklerini hayli ciddiye aldılar. Devrimin kalbi olan Petrograd'daki garnizonda 180.000 ve çevre banliyölerde 152.000 asker vardı. Silahlı ve askerî yapıyla örgütlü garnizon, başkentin hayatında etkili bir unsurdu. Üstelik Avrupa Rusyası'nın hemen her şehrinde yerel politikayı etkileyen genellikle çok büyük garnizonlar bulunuyordu. 1917'de cephe arkası garnizonlarında ikiiki buçuk milyon arası asker vardı. Cephedeki yedi milyon askerin politikaya etkisi daha yavaş ve daha dolaylıydı ama arzuları ve eylemleri yine de devrim üzerinde derin bir etki bıraktı.

Askerlerin tepkileri üç grup arzuya odaklanmıştı: hizmet koşulları, barış ve genel sosyal, ekonomik ve politik meseleler. Askerler, öncelikle ve acil olarak askerlik hizmetinin doğasında bir değişim talep ettiler. Asker arzuları, işçilerinkilerden de çok, devrimin ne ölçüde insan yerine konma ve insan onuruna layık muamele görme talebi olduğunu yansıtıyordu. Bu talepse, ço-

ğu subayın mensup olduğu –soylu ve soylu olmayan– eğitimli sınıflar ile rütbesiz erleri oluşturan köylüler ve şehirli alt sınıflar arasındaki daha derin bir gerilimi yansıtıyordu. İkinci olarak, hizmet koşullarında devrim sağlandıktan sonra en önemli istekleri barışın sağlanması, hayatlarını birer birer ellerinden alan savaşın sonlandırılmasıydı. Yine de askerler, aynı zamanda ülkenin savunması *fikrine* bağlı kaldılar. Toprak dağıtımı ve siyasi meseleler gibi diğer arzular, asker eylemlerine doğrudan etkisi bakımından bu ikisinin ardından geliyordu.

Asker isteklerinin ilk ifadesi 1 No.lu Emir'dir. II. Nikola'nın cepheden yapacağı varsayılan saldırıdan Petrograd'ı koruma kaygısı güden Duma Komitesi Askerî Komisyonu, 28 Şubat'ta Petrograd askerlerinin kışlalarına dönmelerini ve subaylarına ve geleneksel ordu disiplinine yeniden itaatlerini sağlamaya çalıştı. Eski ordunun katı disiplinli ve hiyerarşik sistemine isyan eden askerler, bu sistemin tekrar yürürlüğe konmasını reddettiler. Subayların ve birlik komitelerinin seçilmesi çağrıları kendi aralarında halihazırda dolaşımdaydı. Askerî Komisyon'un askerlere silah bıraktıracağı söylentisi askerleri hem öfkelendirdi hem de tedirgin etti. Askerî Komisyon ve Duma Komitesi, askerlik hizmeti usullerinin yeniden yapılandırılması için bir kanun yapmayı reddedince öfkeli askerlerin cevabı "Öyleyse biz kendimiz yazarız" oldu.[17]

Sonuç 1 No.lu Emir'di. 1 Mart akşamı askerler, bu konuda baskı yapmak üzere Petrograd Sovyeti'nin toplantısını kelimenin tam anlamıyla bastılar. Çabuk bir tartışmayla asker taleplerinin ana başlıklarını karara bağladılar ve bir grup çok partili sosyalist asker entelektüelin liderliğinde bunları tutarlı bir belge haline getirdiler. Askerlerin ısrarıyla bu belge "emir" olarak adlandırıldı. Askerler nazarında "emir", sadece karar demekten çok daha güçlüydü. Bu emir hemen basıldı ve tüm şehre broşür olarak dağıtıldı, ertesi gün *Izvestiia*'da yayımlandı ve tüm orduya yayıldı. "Petrograd Askerî Bölgesi garnizonuna, ordu, muhafız, topçu ve donanmanın tüm askerlerine [ve bahriyelilerine]" hitaben "derhal ve harfiyen uygulanmak ve Petrograd işçilerini bilgilendirmek üzere" yazılan belgenin, devrimin en önemli dokümanlarından biri olduğu ortaya çıktı.[18] 1 No.lu Emir, askerî ilişkilerde kapsamlı bir altüst oluşu harekete geçirdi ki bunun da takip eden aylarda siyasi güç ve Rus ordusunun kaderi açısından muazzam anlamları oldu.

1 No.lu Emir'le üç büyük değişiklik meydana geldi. İlk olarak "düşük rütbelilerin seçilmiş temsilcilerinden oluşan komitelerin hemen kurulması-

17 Beyanın söylendiği kişi olan Albay Engelhardt'ın anlatısı, 4 Mayıs'taki ifade sırasında ya da sonrasında, Lyandres, *Fall*, içinde, s. 63.

18 1 No.'lu Emir'den bu ve müteakip alıntılar, Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, içinde verilen belgedendir, II, s. 848-849.

nı" emrediyordu. Komiteler sistemi, çabucak, askerî komuta zincirine paralel, en küçük birliklerden alaylara ve ordulardan cephelere tüm ordu içinde bir komiteler ağı kurarak köklendi. Bu, askerlere subayların otoritesini sorgulamak, askerî sistemi değiştirmek, kendi çıkarlarını korumak ve isteklerini gerçekleştirmek için bir araç sağladı. İkinci olarak, subaylar ve askerler arasındaki ilişki temelden değişti. Emir, askerlere karşı kaba ve aşağılayıcı dil kullanılmasını ("Askerlere karşı kabalık ... yasaklanmıştır") ve subaylara karşı yüceltici unvan kullanımını yasaklıyordu ki her ikisi de Rus ordusunda standarttı. Görev dışındayken dikkatte durma ve selamlama kaldırıldı. Emir, askerlerin görevlerinin icrasında "en katı askerî disipline uymak zorunda" olduklarını ancak görev dışı "politik, genel sivil ve özel hayatlarında diğer tüm vatandaşların sahip olduğu haklara sahip" olduklarını şarta bağlıyordu. Bu değişiklikler, askerler arasında yeni bir haysiyet ve kendini ifade biçimine işaret ediyor ve askerlerin kaldırılmış olduğunu bilfiil söyledikleri bir sürü olumsuz hizmet koşulunu sembolize ediyorlardı. Üçüncü olarak emir, askerlerin Sovyet'e sadakatini sağlamlaştırdı. "Tüm siyasi eylemlerinde askerî şube Sovyet'e tabidir" ve Duma Komitesi'nin emirleri "ancak Sovyet'in emir ve kararlarıyla çelişmediği zamanlarda uygulanır" ifadesi, birincil sadakatin Sovyet'e olduğu ve hükümete yalnızca koşullu destek verildiği davranış kalıbını meydana getirdi. Her halükârda sosyo-politik yakınlıklar, zaman içinde askerleri Sovyet'in etkisi altına sokacaktı ama 1 No.lu Emir süreci hızlandırdı. Sonuç olarak artık sovyetler, teoride olmasa da pratikte, önce Petrograd'da, kısa süre içinde de tüm ülkede silahlı cebir üstünlüğüne sahip oldular.

Mart'ın ilk günlerinde Şubat Devrimi ve 1 No.lu Emir haberleri, diğer garnizonlara hızla yayıldı. Askerler, her yerde emrin uygulanması için ısrar ettiler. Kendi çıkarlarını korumak ve nefret edilen bir askerî sistemi yıkmak için, emrin esasını oluşturan üç maddesini tesis ettiler: komiteler, subaylarla askerlerin ilişkisindeki değişim ve sovyetlere sadakat. Hükümet, emrin sadece Petrograd için geçerli olduğunda ısrar etti ama başarılı olamadı. Orduda tamamen devrim olmuştu ve değişiklikleri tersine çevirmeye yönelik sayısız çabaya rağmen eski ilişkiler ve düzen hiçbir zaman yeniden tesis edilmedi.

Hizmet koşulları bir kez değişince askerler, savaş hakkındaki duygularını ve barış yönündeki arzularını dışa vurabildiler. Can havliyle, birçok silah arkadaşlarının hayatını alan ve onlarınkini de tehdit eden kıyımın durmasını istiyorlardı. Fakat bir yandan da cepheyi savunma ihtiyacını ve Rusya ve devrimin müdafaasını kuvvetle destekliyorlardı. Cephedeki askerler, başlangıçta barıştan söz etmeye çekiniyorlardı ama Mart sonu ve Nisan başı Sovyet içindeki savaşın nasıl sonlandırılacağı tartışmaları genişledikçe askerler de meseleyi tartışmaya başladılar. Sanki barışı açıkça tartışmanın kabul edilebi-

lir olduğuna, göreve ya da vatana ihanet olmadığına dair bir izin gerekiyormuş gibiydi. Tüm-Rusya Sovyetler Konferansı'nın (29 Mart-3 Nisan) cephe ve garnizon askerleri delegelerine Sovyet politikalarının kapsamlı bir açıklaması yapılmış, onlar da bu açıklamaları orduya taşımışlardı. Bunun sonucunda cephe askerleri, hem kurumsal olarak hem de politikaları açısından Geçici Hükümet ve Sovyet arasındaki ayrımların daha çok farkına vardı. Sonuç, asker komitelerinin Devrimci Defansizmde somutlaşmış Sovyet'in barış politikasına doğru hızlı ve sağlam bir şekilde salınması oldu. Kısa süre içinde ister cepheden ister garnizondan olsun asker kararları, genellikle Devrimci Defansistlerin "ilhaksız ve tazminatsız barış" sloganıyla savaşın sona erdirilmesi talepleri içermeye başladı.

Savaşın bitmesinden söz etmeye başlamalarıyla askerler, bunu tüm askerî emirlere ve potansiyel askerî eylemlere karşı tuhaf bir yaklaşıma çevirdiler. Askerler, Sovyet barış planı uyarınca yalnızca savunma tedbirlerinin gerekli ve saldırıların gereksiz olduğunu düşündüler. "O tepeyi almaya ihtiyacımız yok" gibi gerekçelerle saldırı operasyonları emirlerine itaat etmemek sıradan hale geldi. İtaatsizlikler, subaylara karşı güvensizlikle ve önemli bilgileri gizliyor olabilecekleri ya da onları kandırarak yersiz askerî eylemlere gönderecekleri korkusuyla yoğunlaşıyordu. Birçok asker, subayların ya planlanan bir toprak dağıtımına dair (bunla ilgili söylentiler dolaşıyordu) ya da savaşın sonlandırılması planı hakkında bilgi sakladığını düşünüyordu. Cephe askerleri, onlara ulaşabilen bilgi kırıntılarını –söylentiler, gazeteler, yakındaki şehirlere gitmiş yoldaşlar– toplayarak devrimin onlar için ne anlama geldiğinin ayırdına varmaya çalıştılar. Olan biteni çözmek amacıyla, bir dereceye kadar güvendikleri düşük rütbeli subaylara başvurdular. Bunlardan biri, o zamanlar subay olarak görev yapan sosyalist entelektüel Fedor Stepun'du:

> "Komutanım, nasıl yani, biz şimdi özgür müyüz? Piter'de [Petrograd] sözümona, başkasına ait olan hiçbir şeyde gözümüz olmadığından barış için bir emir çıkmış. Barış – demek ki eve, eşlerimize ve çocuklarımıza dönebiliriz. Ama Majesteleri [komutandan alaycı biçimde bahsediyor] diyor ki: 'Beni ırgalamaz: özgürlük savaştan sonra hayatta kalanlar içindir. Şu anda vatanı savunmak zorundasınız.' Ama komutanım, biz albayın yeni rejime karşı bir isyancı olduğundan ve bize zorbalık etmeye çalıştığından şüpheleniyoruz, çünkü biliyor ki bizi cepheden kurtaracak yasa yürürlüğe girmek üzere."
>
> "Doğru" dedi yakında bir ses.
>
> Sonra kesif kalabalıktan daha da hırçın ve küskün sesler yükseldi: "Evde toprak dağıtımı yapılacaksa Galiçya'yı işgal etmenin ne faydası var?!" "Düzlükte barış yapabilecekken niye bir tepe daha ele geçirelim?" "Evet, komutan

tepeyi ele geçirdiği için Aziz George [madalyası] alıyor ama tahtalıköyü boylayan biz oluyoruz!"[19]

Sene ilerledikçe askerler, açıklamalar için gitgide sosyalist partilerin, özellikle de radikal olanların sözcülerine yönelmeye başladılar.

Askerlerin, en azından prensipte, cepheyi muhafaza etme ve ülkeyi savunma ihtiyacını kabul ettikleri ancak aktif olarak savaşmak konusunda gönülsüz oldukları ilginç bir durum meydana geldi. Cephe askerleri savaşmak, arka garnizon askerleri cepheye girmek istemiyorlardı. Hiçbiri onları savaşa hazırlayan eğitim aktivitelerine katılmak istemiyordu. Buna rağmen, ne cepheyi ne de garnizonu terk eden fazla asker vardı (firar oranlarıyla ilgili daha sonraki iddialar fazlasıyla abartılıydı). Savunma ve barış çabalarını birleştiren Tsereteli'nin Devrimci Defansizmi, askerlerin duygularıyla örtüşüyordu ve bu sayede askerlerin Sovyet liderlerine desteğini sağlamlaştırmıştı. Askerler için Devrimci Defansizm pasif bir müdafaa anlamı taşıyordu. Sovyet liderleri, Devrimci Defansizmi saldırgan eylemleri de içeren bir biçimde yorumlamaya kalkınca askerler kendilerini ihanete uğramış hissettiler ve onları bırakıp sol SR'lere ve Bolşeviklere yöneldiler.

Hizmet koşulları ve barış en önemlileri de olsa askerlerin başka arzuları da vardı. Aynı zamanda köylülerin endişelerini de paylaşıyorlardı –çoğu kırsal kökenliydi– ve toprak dağıtımı başat bir talepti. Hükümetin işleri ağırdan alması onları hırçınlaştırıyordu. Üstelik ailelerinin durumu hakkında endişeleniyorlardı; birçok asker ailelerini kontrol etmek ve belki hasada yardım etmek üzere baharda ya da yazın kısa süreliğine köylerine gitmişlerdi. Askerler, memleketlerinde genellikle yerel köy siyasetinin radikalleşmesine yardımcı oldular; ayrıca aile desteği ödemelerine zam yapılması, malul desteğinin teminat altına alınmasına, kışla koşullarının düzeltilmesine ve askerlere özgü diğer meselelere dair taleplerde bulundular. Cephe askerleri, yeterli yemek ve koşullara uygun kıyafetler istediler. Geri garnizonlarda askerler, vatandaş olarak "haklarını" istediler: Şehirde serbestçe dolaşabilmek, siyasi partilere ve diğer örgütlere üye olabilmek, toplantılara ve gösterilere katılabilmek ve toplu taşımayı kullanabilmek (daha önce bazı şehirlerde askerlerin toplu taşımayı kullanmasına müsaade edilmiyordu). "40'ın üstündekiler" terhis edilmeyi talep ettiler. Asker kararları, aynı zamanda zamanın işçi ve köylü kararlarında da görülen siyasi endişeleri yansıtıyordu: Kurucu Meclis'in toplanması, cumhuriyetin kurulması, herkes için sivil haklar, din ve milliyet temelli ayrımcılığın sona ermesi ve sovyetlere destek. Yıl ilerledikçe, öneriler koalisyon hükümetine muhalefeti dile getiriyor ve bütün iktida-

19 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Old Army*, s. 222. Wildman ordu içindeki devrimin en iyi anlatısını sunar ve ben de ağırlıkla onun çalışmasından faydalandım.

Askerler, "Kanlı Nikola Peter-Paul Kalesine" sloganıyla yürüyorlar. Peter-Paul Kalesi, birçok devrimcinin hapsedildiği, Petrograd'da bir hapishanedir. (Jonathan Sanders'ın izniyle.)

rın sovyetlere verilmesi çağrısında bulunuyordu. Bazı birlik ve garnizonlarda, milliyet temelli birliklerin yeniden düzenlenmesi talepleri sebebiyle milliyet meseleleri önem kazandı.[20]

Askerler, tıpkı işçiler gibi arzularını gerçekleştirmek ve üstleriyle yani subaylarla çıkan anlaşmazlıklarda temsil edilmek amacıyla örgütler kurdular. Bu örgütlerin en önemlisi birçok işlev üstlenen asker komiteleriydi. Asker komiteleri, askerlere hiç güvenmedikleri emir komuta zincirinden bağımsız, alternatif bir bilgi kanalı sağladı. En küçük birlik düzeyinde, birliğin ana siyasi kuruluşu haline geldiler; askerler için olayları yorumladılar, kararlar aldılar ve hatta eğitim faaliyetlerinde bulundular. Komiteler, Sovyet kararlarını askerlere, askerlerin duygularını Petrograd ya da yerel sovyetlere ilettiler. Petrograd'a ve diğer büyük şehirlere bilgi toplamak için heyetler gönderdiler. Birliğin izin, yemek, finans ve tedarik işlevleri, hijyen ve diğer günlük ihtiyaçlarını denetlediler. Askerlerle subaylar arasındaki anlaşmazlıklarda, sevilmeyen subayların kovulması ve yeni komutanlar atanması da dahil

20 Ferro, *The Russian Revolution*, s. 130-135, asker kararlarının içeriğini inceler; ayrıca bkz. Ferro, "Russian Soldier in 1917". Howard White, "1917 in the Rear Garrisons" geri garnizonlardaki tavırları inceler.

olmak üzere, arabulucu oldular. Belli konularda, birlikleri muharebeye hazır tutmak için komutanlarla işbirliği yaptılar ama diğer konularda askerlerin subayların otoritesini sorgulayabilmesi için aktif temsilciler oldular. Haziran'da bazı alayların büyük taarruza katılmayı reddetmesinde kilit rol oynadılar. Kimi zaman, bazı hayalgücü kuvvetli subayların zaruri askerî görevlerin icra edilmesini sağlamak için kullandıkları vasıtalar oldular. Ama en çok, askerler için kendilerini ifade etmelerini sağlayan ve kendi hayatlarını ve hatta subaylarınkini kontrol etmelerini sağlayan birer araçtılar.[21]

Üst seviyelerde –bölük, ordu, cephe– komiteler, daha katı birer siyasi enstrümana dönüşerek sık sık komuta merkeziyle yakın çalışma içine girdiler. Komuta merkezine gelince, onlar da komitelere yaslandılar ve sık sık komitelere, personel kaynaklarına ve teçhizatına erişim sağladılar. Üst kademelerdeki komite liderleri, "komiteciler", çoğunlukla üniformalı sosyalist entelektüellerdi. Daha iyi eğitimliler –doktorlar, doktor yardımcıları, memurlar, uzman ve teknisyenler– üst seviye komitelere hâkim oldular. Komiteciler, kısa süre içinde Tsereteli liderliğindeki Petrograd Sovyeti'nin Devrimci Defansizme yöneldiler ve böylece şehir sovyetlerini idare eden ılımlı sosyalist liderliğin aynısını oluşturdular. Üst kademe komiteler komutanlarla, tıpkı Petrograd Sovyeti'nin Geçici Hükümetle sürdürdüğüne benzer bir "ikili otorite" ilişkisi sürdürerek sovyetlerin ordu içindeki eşdeğerleri haline geldiler. Ama zaman ilerledikçe ve hükümet savaştan çıkmanın bir yolunu bulmayı başaramayınca hem cephe hem garnizon komiteleri daha radikal, özellikle sol SR ve Bolşevik liderler seçtiler.

Askerlerin isteklerini ifade ettikleri bir diğer önemli kurum şehir sovyetleriydi. Şehirlerin çoğunluğunda ve birçok kasabada ordu garnizonları vardı. Garnizonlar, tıpkı Petrograd'daki gibi hızla sovyet hareketine dahil oldular. Çoğu şehir, asker ve işçi bölümleriyle müşterek bir sovyet olan Petrograd modelini takip etti. Bölümler, sadece tek bir bileşeni ilgilendiren meseleleri tartışmak için ayrı ayrı ve diğer meselelerde birlikte toplanıyorlardı. Moskova gibi bazı yerlerde Ekim Devrimi'ne dek müstakil asker sovyetleri bulunuyordu. Asker sovyetlerine ve sovyetlerin asker bölümlerine, askerlerin köylü kökenini yansıtan bir şekilde SR'ler hâkimdi. Sovyetler, garnizon birliklerini şehir çapında örgütlere dönüştürecek olanakları sağladılar ve onlar vasıtasıyla askerler, yalnızca birlik komiteleri aracılığıyla oynayabileceklerinden çok daha aktif bir siyasi rol oynayabildiler.

Hem cephede hem geri garnizonlarda subaylar ve askerler arasındaki sorunlu ilişki devrimin kilit meselelerinden biriydi. Askerler, subayları orduda ve hatta ülkede eski düzeni yeniden kurmak isteyen potansiyel karşı-dev-

21 Ordu komiteleri hakkında bkz. Allen Wildman tarafından yazılmış iki cilt *The End of the Russian Imperial Army*, ama özellikle kökenleri hakkında, *The Old Army*, s. 246-290.

rimciler olarak görüyorlardı (ülke kısmı çoğu subay için gerçek değildi). Askerler birincil olarak köylü kökenliydi, geri kalanların çoğunluğu işçi ve diğer şehirli alt sınıflardan geliyordu; buna mukabil subaylar, soylu, orta sınıf, entelijansiya gibi birbirinden farklı, toplumun eğitimli katmanından geliyorlardı. Subaylar ve askerler arasındaki sınıf farkları düşmanlıkları güçlendirdi. Kendilerininkinden farklı bir sosyal sınıfı, dolayısıyla farklı siyasi çıkarları temsil etmeleri ve "karşı-devrimci" olmaları sebebiyle, askerlerin subaylara karşı güvensizliği bazı bakımlardan doğaldı. Bu sınıf kimliği dünyasında tek bir öfkeli asker tüm birliği isyana, hatta subaylara karşı şiddete sürükleyebilirdi. Pavlovsky Muhafız Alayı'nın subaylarından biri, "Bizimle onlar arasında aşılmaz bir uçurum var. Bireysel düzeyde subaylarla ne kadar iyi geçinirlerse geçinsinler, onların gözünde hepimiz *bari*niz [derebeyi]... Onların gözünde gerçekleşen siyasi bir devrim değil, onların kazandığı ve bizim kaybettiğimiz bir sosyal devrim."[22] Sosyalist kışkırtma bu algıyı güçlendiriyordu.

Sosyal temelli gerilimler, ordu içindeki güç ilişkilerinin değişmesiyle alevlenmişti. Bazı subaylar, özellikle yeni rejime düşmanlıklarını dile getirmekten çekinmeyenler veya geçmişte askerlere bilhassa zorbalık etmiş olanlar "tutuklandılar" veya birliklerinden ihraç edildiler. Geri kalan subaylar, radikal biçimde değişik bir ilişki ve komuta sistemine uyum sağlamanın yanı sıra açıkça düşmanca davranışlara, faaliyetlerinin denetlenmesine, emirlerinin komiteler tarafından iptal edilmesine ve hatta arama ve diğer aşağılayıcı muamelelere maruz kaldılar. Baştan savma davranışlara, görevlerin yarım yamalak icra edilmesine ve hatta nöbet yerinin terk edilmesine bile tahammül göstermeye mecbur kaldılar. Üstüne üstlük askerlerin kapris lerini çekmek zorundaydılar, küçük günlük görevlerden büyük operasyonel meselelere, askerleri, daha önce rutin olarak emirle yapılan şeyleri yapmaya "ikna" etmek için saatler harcamaları gerekiyordu. General Dragomirov'un 4 Mayıs'ta, cephe komutanlarının Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti'yle yaptığı bir toplantıda dile getirdiği gibi eskiden anında itaat edilen emirler, "artık uzun uzadıya tartışmalar gerektiriyordu; eğer bir batarya başka bir mıntıkaya taşınacaksa hemen bir memnuniyetsizlik oluyor ... Alaylar ateş hattındaki arkadaşlarının yerini almayı çeşitli bahanelerle reddediyorlar ... Muhtelif alayların Komitelerinden meseleyi çözmelerini istemek zorunda kalıyoruz."[23] Bir süre sonra bazı subaylar, ordunun en azından işlevini koruyabilmesi ve subaylarla askerler arasında bir tampon oluşturdukları için komiteleri ehveni şer olarak kabullendiler ama çoğunun işi zordu. Bir anlamda komite otoritesinin yükselmesi ve subayların azalan otoritesi, güvenilmez

22 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Old Army*, s. 245.

23 Denikin'deki toplantının anlatısı, *Russian Turmoil*, s. 178-180.

Cephede toplantı. Bu toplantılar 1917'nin sıradan olaylarıydı. Fotoğraf, Haziran taarruzuna hazırlanıldığı zamanlarda çekilmiş gibi duruyor. (Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi.)

ama lüzumlu yöneticilerin kurumsal bir gözetim altında tutulduğu işçi denetiminin asker versiyonuydu.

Değişen askerî ilişkiler, ayrıca subayların askerleri cezalandırma yetkisini kaybetmelerinde de gözlenebiliyordu. 12 Mart'ta Geçici Hükümet, ölüm cezasını kaldırdı ve böylece subayların en güçlü emre itaat silahını ellerinden almış oldu. Subaylar, disiplin eylemlerinin sorumluluğunu komiteler üstlenince kısa zamanda ellerinde kalan diğer ceza verme yetkilerini de yitirdiler. Sonuç olarak subayların elinde, ister küçük ister muharebeye girmek gibi büyük meseleler olsun, askerleri emre itaate ya da görevlerini yapmaya zorlayacak bir imkân kalmadı. Nisan'da bir komutan, askerlerin görevlerini yerine getirmeyi reddettiklerini rapor ederken, "Eski rejimde olsa onları kırbaçlardık, ama şimdi yapabileceğimiz bir şey yok" yazmıştı.[24] Askerler, durumu ve ne anlama geldiğini anında kavradılar. Durum, Geçici Hükümetin yaptığı yasaları uygulatmak için zor kullanma gücünü yitirmesine paraleldi. Bu yüzden orduda ölüm cezasının geri getirilmesi, yazın muhafazakâr

24 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Old Army*, s. 345.

subaylar ve "düzen" partizanları için düstur haline gelirken, askerlerin bunu keskin muhalefetle karşılaması sürpriz değildi.

Bahriyelilere, bilhassa Kronstadt ve Baltık Donanması'na özel olarak değinmek gerekiyor. Şubat Devrimi, Baltık Donanması'nda bilhassa kanlı olmuştu. Helsinki'deki (Helsingfors) donanma komutanlığında bulunan kırktan fazla subay dahil, yetmiş beş subay ve Kronstadt'da (Petrograd açıklarındaki donanma kalesi) yirmi dört subay öldürülmüştü. Ölenler arasında Baltık Donanması komutanı Koramiral A.I. Nepinin ve Kronstadt Genel Valisi Amiral N.R. Viren vardı. Ayrıca, yaklaşık yirmi astsubay ve elli kadar sivil, polis ve denizci ölmüştü.[25] Bahriyeliler, hizmet koşullarının düzeltilmesi, haysiyet, kendi hayatlarına dair daha fazla söz sahibi olma ve savaşın sona ermesi konularında askerlerle aynı temel istekleri paylaşıyorlardı. 1 No.lu Emir'i şevk ve bütünlükle uygulamaya koydular. Bahriyeliler, süratle gemi komiteleri oluşturarak gemilerin fiilî kontrolünü ele geçirdiler. Doğrusu, otoriteleri, asker birlik komitelerinin ya da işçi fabrika komitelerininkinden fazlaydı. Büyük donanma üslerinde, bahriyeli, asker ve işçilerden oluşan sovyetler kuruldu. Nisan'da Baltık bahriyelileri, Helsinki'de donanma çapında bir örgüt oluşturdular, Tsentrobalt (Baltık Donanması Merkez Komitesi), donanmayı ilgilendiren tüm konularda geniş bir otorite sağladı. Başkanı, devrimci siyasetteki göz kamaştıran yükselişinin henüz başındaki Bolşevik bahriyeli Pavel Dibenko'ydu. Tsentrobalt, tıpkı Helsinki ve Kronstadt gemi ve garnizonları gibi Bolşeviklerin, sol SR'lerin ve partisiz radikallerin hâkimiyetindeydi (Tallinn'deki [Revel] üçüncü büyük Baltık üssü, Karadeniz donanması gibi siyasette biraz daha ılımlıydı).

Özellikle radikallik konusunda hızla şöhret sahibi olan Kronstadt bahriyelileri, devrimde önemli bir rol oynadılar. Kronstadt, Petrograd'a bağlı bir ada banliyösü olduğundan Kronstadt bahriyelilerinin şehrin sanayi işçileriyle köklü ve kapsamlı temasları vardı ve başkent siyasi hayatının bir hayli içindeydiler. Geçici Hükümet, Şubat Devrimi sırasında meydana gelen kanlı patlamadan sonra Kronstadt'ın kontrolünü hiçbir zaman sağlayamadı. Kronstadt Sovyeti, kendini adanın tek otoritesi ilan etti. Geçici Hükümetin duruma müdahale edecek gücü yoktu. Bolşevikler, sol SR'ler ve anarşistler Kronstadt'ın kontrolünü ele geçirdiler ve ada her türlü radikal için bir mıknatısa dönüştü. Kronstadt bahriyelileri, yaz krizlerinde, özellikle Temmuz Günleri'nde ve Ekim Devrimi ve sonrasında, ileriki bölümlerde göreceğimiz gibi önemli roller oynadılar.

Şubat Devrimi, itaatkâr asker ve bahriyelileri kendi arzu ve örgütlerine sahip, ne yaptığını bilen bir siyasi güce dönüştürdü. Petrograd ve Kronstadt garnizonlarının isyancı askerleri, yeni siyasi güç yapısı içinde süratle büyük

25 Mawdsley, *Russian Revolution and the Baltic Fleet*, s. 12-21 ve Saul, *Sailors in Revolt*, s. 64-80.

kurumsal bir güce dönüştüler. Aynı şey diğer garnizonlarda da gerçekleşti. Kısa zamanda cephe askerlerinin de katılımıyla daha da güçlendiler. Askeriyenin kendi hiyerarşik yapısı üzerine kurulu ve şehir sovyetlerinin katkısıyla büyüyen komite sistemi, asker ve bahriyeliler için isteklerini ifade etmek ve devrimde örgütlü etkin bir güç haline gelmek için gereken vasıtayı sağladı. Asker ve denizcilerin desteğini elinde tutabilen parti, devrimin lideri olacaktı. Bir katılımcının kısa süre sonra yazdığı gibi, "Petrograd garnizonu devrimci fırtınaların tam ortasındaydı ... Bizzat askerlerin gözü önünde ... siyasi partiler, siyasi gelişmenin her türlüsünü [sunuyorlar], ... Devrimci olaylar ... garnizonu bitmez tükenmez gerilimler ortamında tutarak sokağa döktü ve onu imrenilecek siyasi çatışma hakemliği rolüyle ödüllendirdi."[26] (Askerlerin davranış ve tavırları, 7. Bölüm'de taarruzla bağlantılı olarak daha detaylı tartışılacak.)

Üst ve orta sınıflar

Sık sık görmezden gelinen özel bir kategori, yüksek soyluların geleneksel elitleri olarak adlandırılabilecek, büyük toprak sahipleri ve daha yüksek rütbeli subaylardır (ayrıca, aşağıda üst-orta sınıf olarak adlandıracağımız sınıfa da hafifçe taşan ve tam değilse de kapsamlı olarak örtüşen kategoriler). Savaş sırasında II. Nikola rejiminden gitgide soğumuş olan üst sınıf, Şubat Devrimi'ni ve Geçici Hükümeti hemen kabul etti. Onlar da diğer gruplar gibi, yeni Rusya'da çıkarlarını korumak için örgütler kurdular. İstedikleri, toprak hakları veya subayların otoritesi gibi belli gruplara ait çıkarların yanı sıra özel mülkiyet, mülk sahiplerinin hakları, hukukun üstünlüğü ve kamu düzeni gibi daha kapsamlı "burjuva" değerlerinin korunması, ulusal savunma vurgusu ve güçlü bir hükümetti. Kendileri, "mesleki" çizgide örgütler kurmuş olsalar da taleplerinin sınıfsal değil, ulusal meseleler olduğunda ısrar ettiler. Ancak görüşleri ve keza devrimle kurdukları ilişki, seyir halindeki sosyal devrimin kapsamı –köylülerin toprağa el koyması (bkz. bir sonraki bölüm), askerlerin itaatsizliği ve merkezî ve yerel olarak giderek sosyalistleşen bir hükümet– gün yüzüne çıktıkça ve siyasi istikrarsızlık büyüdükçe değişti. Halkın, kitlesel olarak 1917'yi sadece siyasi bir devrim olarak değil, toplumu temelden yeniden şekillendirmek için bir fırsat olarak gördüğü berraklık kazandıkça üst sınıflar korkuya kapıldılar. Eski elitlerin (artık sık sık "eski halk" diye anılıyorlardı) ülkenin parçalanması ve savaş seferberliğinin çöküşü olarak gördüğü gelişmeler, birçoğunu askerî diktatör fikrine itti.[27]

26 Melancon, "Soldiers", s. 184-185.

27 Bu bölümde ağırlıklı olarak Rendle, *Defenders of the Motherland*'den faydalanılmıştır.

Eğitimli iş adamları, meslek sahipleri ve beyaz yakalı çalışanlar yani orta sınıf olarak adlandırılabilecek ve Rusların 1917'de kabaca "burjuvazi" dedikleri sınıf, savaş ve devrimin eşiğinde Rus toplumunun hem sayıca hem de önem açısından büyüyen bir kesimiydi. Şehirlerdeki nüfusun yarısından fazlasını oluşturuyorlardı. 1917 Rusyası'nda, orta sınıf kavramı az gelişmişti ve orta sınıf, bünyesinde büyük çeşitlilikler barındıran, güçlü bir sınıf kimliği ya da eylemi geliştirmeyi başaramamış bir unsurdu (bkz 1. Bölüm'deki tartışma). Yine de, orta sınıf mensuplarının arzuları vardı ve 1917'de önemli roller oynadılar. Tartışmanın amacı itibarıyla üst sınıfları üç büyük gruba ayırabiliriz: (1) iş dünyası ve endüstri elitleri (sanayiciler, bankerler, üst düzey yöneticiler, uzmanlar, vs.), (2) meslek sahipleri, entelektüeller, öğrenciler ve orta kademe yöneticiler ve (3) zanaatkârlar, esnaf, tezgâhtarlar ve alt düzey memur, teknisyen ve diğer beyaz yakalı çalışanların oluşturduğu şehirli alt-orta tabaka.[28]

Orta sınıf, özellikle üst ve orta tabakaları, Şubat Devrimi'yle arzularının birçoğuna ulaştılar: otokrasinin devrilmesi, parlamenter ve demokratik hükümetin başlangıcı, daha fazla bireysel özgürlük ve kişisel hak, temkinli sosyal reformlar. Üstelik sadık biçimde vatanseverdiler ve savaş seferberliğini destekliyorlardı. Doğrusu, Nisan Krizi'nde Milyukov ve onun dış politikasını desteklemek için sokaklara dökülen büyük kalabalıklar birincil olarak orta sınıf unsurlarından oluşuyordu. Bunlar, Geçici Hükümeti en şevkle destekleyen kesimlerdi.

Aynı zamanda, yeni düzenin belli özellikleri onları tedirgin etti. Bunlardan biri kamu düzeninin bozulması ve güvenliğin azalmasıydı: Suç arttı ve yeni şehir milisleri (polis) etkisizdi. Sokak gösterilerinin ve endüstriyel grevlerin sürüyor olması devrimin olması gereken istikamette ilerlemediği endişelerini besliyordu. Orta sınıfın çoğunluğu sosyalist değildi ve sovyetlerin süregiden varlığı ve nüfuzu özellikle üst sınıfların canını sıkıyordu. Siyasi otoritenin hükümete ait olduğunu, sovyetler gibi örgütlerin oynadıkları siyasi role sahip olmamaları gerektiğini düşünüyorlardı. Orta sınıfın büyük bölümü Kadetlerin "üst sınıflar" ideolojisine bağlıydı ve sosyalistlerin keskin sınıf çatışması söyleminden rahatsız oluyorlardı. Üstelik sovyetlerin sınıf tabanlı hak iddiaları, "Sovyet iktidarı", yani salt alt sınıflara ait güç mantıksal sonucuna ulaştırıldığı takdirde orta sınıfların siyasi güçten soyutlanacağı çıkarımını içeriyordu. Orta sınıfların ilk başlarda kendileri gibi eğitimli sınıfların öncülüğünde parlamenter ve anayasal düzenin başlangıcı olarak gör-

28 Bu üçlü ayrım ve takip eden kısım ağırlıklı olarak Orlovsky, "Lower Middle" ve Howard White, "The Urban Middle Class" çalışmalarına dayanmaktadır, Service, *Society and Politics*, s. 64-85. Ayrıca bkz. Galili, "Commercial-Industrial Circles in Revolution: The Failure of 'Industrial Progressivism'", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution in Russia*, s. 188-216.

dükleri tablo, bahar sonuna gelindiğinde devrimin asıl sonucu olmayacakmış gibi görünüyordu. Orta sınıfın farklı kesimleri olayların gelişimine farklı tepkiler verdiler.

İş dünyasının elitleri, yeni rejime başlangıçta temkinli bir iyimserlikle yaklaştılar. Üç sanayici –Guçkov, Konvalov ve Tereşçenko– yeni Geçici Hükümete katıldılar ve diğerleri de yüksek görevlere atandılar. Konvalov gibi iş dünyası liderleri, Yeni Rusya'da girişimcilerin ilerici bir liderlik rolü üstlenebileceğine inandılar. Ulusal çıkarlar için endüstriyel üretimin sürekliliğinin sağlanması, özellikle emeğe verilen imtiyazlar gibi bazı fedakârlıklar gerektirecekti. Bu inançları, emekçilerin işbirliği yapacağı ve yine ülke çıkarları için fedakârlık yapmaya hazır, "siyasi açıdan olgun" bir emek hareketinin gelişeceği varsayımına dayanıyordu. Bu vizyon herkes tarafından paylaşılmasa da ilk birkaç ayın iyimserliği, hem işçilerin hem sanayicilerin doğrudan muhalefetini susturdu.

Bu tarz iyimser görüşler kısa zamanda iflas etti. Sebebiyse sadece işçilerle büyüyen anlaşmazlıklar değildi. Mayıs'ta koalisyon hükümetinin kurulması, hükümete, tahıl toplanması sürecinde aracılara karşı düşmanlık, sanayi ve ticarette daha fazla devlet düzenlemesi gibi anti kapitalist söylem ve eylemlere azimle bağlı sosyalist bakanlar soktu. Petrograd Sovyeti, diğer şehir sovyetleri gibi kuvvetle özel sektör karşıtıydı ve giderek artan etkisi üst-orta sınıfı umutsuzluğa sürükledi. Özel sektör elitleri, Geçici Hükümetten yaz ortası artık umudunu kesmiş, bir çeşit "düzen" sağlayacak bir hükümet arayışına girmişlerdi. Bazıları, askerî diktatörlük fikrine yöneldi, diğerleri muhafazakâr vatanseverlik propagandalarına para yatırdı. Problemlerinin bir kısmı da bölge, din ve iş çıkarları ile bölünmüş olmaları ve uyumlu bir grup oluşturmamalarından kaynaklanıyordu. Mart'ın genel iyimserliği geçtiğinde üst sınıf, bir örgütsel birlik oluşturamadı veya yeni güç kazanmış işçilere nasıl karşılık verileceği de dahil, 1917'nin problemlerine karşı ortak bir müdahale hattı üzerinde uzlaşamadı. Yıl uzadıkça bölünmeler derinleşti. İşveren birlikleri –Moskova Sanayiciler Derneği, Tüm-Rusya Deri Üreticileri Derneği, Tekstil Üreticileri Birliği ve diğerleri– hem işçi hem de hükümet taleplerı karşısında bir araya gelmeye çalıştılar ama ancak sınırlı bir başarıya ulaştılar, hatta uyum bile yakalayamadılar. Doğrusu, genelde iş dünyası ve endüstri elitleri, 1917 olaylarında beklenmedik biçimde etkisizdi. 1917 olaylarına en büyük katkıları belki de "kapitalistlere" ve "burjuvaziye" yapılan sözlü saldırıların hedefi olmaktı.

Meslek sahipleri, entelektüeller ve orta düzey yöneticiler, daha büyük bir rol oynadılar. Onlar da görece yüksek statülü yöneticilerden, her meslekten düşük statülü bireylere çeşitlilik gösteren bir gruptu. Bazıları muhafazakârken bazıları sosyalist entelijansiya mensubuydu. Bu farklılıklara rağ-

men meslek sahipleri, Geçici Hükümete verilen desteğin gövdesini oluşturuyordu. Yeni hükümetin bakanlarının çoğu, çeşitli mesleklerdendi –avukatlar, doktorlar, profesörler– ve çok sayıda meslek sahibini de hem merkezde hem de taşrada bakan yardımcılıklarına ve bürokrasiye atamışlardı. Dahası meslek sahiplerinin sosyalist eğilimli kanadı, sovyetlerde, yerel yönetimlerde ve Mayıs'ta koalisyon hükümetinin kurulmasından sonra merkezî hükümet yapılarında öncü bir rol üstlenmişti. Meslek sahibi orta sınıflar, sosyalistler ve liberaller, yerel şehir meclislerine hâkimdiler ve daha küçük kasabalar ve büyükçe köylerde öğretmenler, doktorlar, ziraatçılar ve diğer meslek sahipleri vasıtasıyla nüfuz sahibiydiler. Doğrusu meslek sahibi orta sınıfların, 1917 siyasetinde hem hükümete hem de sovyetlere hâkim olmak suretiyle, öncü bir rol oynadıkları iddia edilebilir. Meslek sahibi orta sınıflar, liberaller ve ılımlı sosyalistlerin kurduğu Şubat Sistemi'ni oluşturan merkezci koalisyonun temel dayanağıydılar. Fakat aynı zamanda, meslek sahipleri ve entelektüeller keskin siyasi çizgilerle –sosyalist-sosyalist olmayan, radikal-muhafazakâr– bölünmüşlerdi. Ayrıca çoğu, ticaret yapan orta sınıfla pek az ortak yönleri olduğunu düşünüyor ve hem endüstri elitleri hem orta kademe yöneticilere düşmanca yaklaşıyorlardı. İçlerinden pek azı, yeni kamusal rollerini, orta sınıf çıkarlarını korumak biçiminde algılıyordu.

Orta sınıfların üçüncü kısmı alt-orta kesimdi: zanaatkârlar, alt seviye beyaz yakalı memurlar (devlet, ticari ve endüstriyel), birçok teknisyen, perakende çalışanları, eczane çalışanları, ayrıca bazı küçük tüccar ve işletmeciler. Onlar, devrimin yalnız Rusya için değil kendi sınıfsal grupları için de daha iyi bir geleceğin kapılarını açtığını düşünüyorlardı. Öz örgütlenme furyasına onlar da katıldılar ve çıkarlarını temsil etmek için düzinelerce sendika ve meslek örgütü kurdular. Ciddi ekonomik zorluk içindeydiler ve durumlarını düzeltmeye can atıyorlardı. Erken dönem taleplerinin çoğunluğu, işçi talepleriyle benzerdi; daha yüksek ücretler, sekiz saatlik mesai ve işyerinde daha fazla haysiyet. Grev yapan garsonlar bahşişin onur kırıcı olduğu gerekçesiyle sonlandırılmasını talep ettiler, Mayıs'ta grev yapan perakende sektörü çalışanları, artık müşteri ayartmak için dükkân kapısında durmayacaklarını belirttiler. İlk başlarda bu çabalar, fayda sağlamakta görece başarılıydı. Alt-orta sınıflar, demokratik çağın simgesi olarak Geçici Hükümeti destekliyorlardı. Ama enflasyonla maaş zamları eriyip işverenler yeni zamlara direnince yine kısa süre içinde ekonomik sıkıntı içine düştüler. Birçoğu, sosyalist partilere yöneldi, bazıları kendi aidiyetlerini işçi sınıfı içinde tanımladı.

Alt orta sınıf çalışanlar, ayrıca kendi kurumsal çevreleri içinde de –ofis, dükkân, mesleki sendikalar– daha yüksek statülü yöneticilerine ve bürokrat amirlerine karşı güçten daha fazla pay almak için mücadele verdiler. Bu mücadelenin içerdiği demokratikleşme talebi, onları sanayi işçilerinin ve sosya-

list partilerin birçok talebiyle sıkı bir özdeşleşmeye taşıdı. Mayıs'taki telgraf ve posta işçileri kongresinde konuşmacılar, ya yöneticiler yahut bölüm şeflerinin seçimle belirlenmesini ya da idari otoritenin, seçilmiş kolektif yönetime devredilmesini talep ettiler. Kongrenin bildirisi, tüm hiyerarşik rütbelerin ve alt ve üst düzey çalışanlar arasındaki mesleki farkların kaldırılmasını talep ediyordu. Temmuz'da, Moskova'da toplanan Beşinci Tüm-Rusya Ticari ve Endüstriyel Çalışanlar Kongresi, kararlarına, çalışanların, kapitalist yapı içinde proletaryanın bir parçası olduğuna dair bir ifadeyi ekledi.[29] Maaşlı çalışanlar sendikalar kurdular ve kişisel, iş saatleri, çalışma takvimi ve benzer meselelerde "işçi denetiminin" bir versiyonunu ofisleri içinde hayata geçirdiler. Sağlık memurları ve hemşireler otorite ve statü için doktorlarla mücadele ettiler.

1917 ilerledikçe mesleki ve alt-orta sınıflar siyasi olarak parçalandılar. Sosyalist olmayan öğeler daha muhafazakâr bir duruşa yönelerek "düzen" destekçilerine dönüşürken, sosyalist entelektüeller ve alt-orta sınıfın çoğu sovyetlere ve hatta radikallere yöneldiler. Şehirli alt kesimin büyük çoğunluğunun kendisini "işçi" olarak tanımlamaya ve siyasal olarak sosyalizmi kabul etmeye doğru evrimi, devrimin büyük sosyal eğilimlerinden bir tanesiydi. Güvencesiz ekonomik pozisyonları, düşük sosyal statüleri ve "işçi" olmanın getirdiği yeni prestijin yanı sıra sovyetlerin gücü göz önüne alındığında birçok zanaat ve küçük esnafın –fırıncılar, terziler ve diğerleri– işçi sınıfı kimliğini öne çıkarması, sendikalar kurması ve yerel sovyetlerde temsiliyet araması şaşırtıcı değildir. Çarpıcı olan, birçok devlet memuru ve beyaz yakalı özel sektör çalışanının aynı şeyi yapması, sendikalar kurarak işçi statülerini ortaya koymalarıydı. Michael Hickey'in, Smolensk'ten yazdığı bir mektupta belirttiği gibi, "zanaatkârların, işçilerin ve çalışanların günlük hayatta birbirlerine yakınlığı ve kötü barınma koşulları, pis su, gıda sıkıntısı ve sayısız diğer zorluğa karşı ortak mücadeleleri, sınıf terimleriyle ifade ettikleri bir dayanışma duygusu oluşmasına yardım etti."[30]

Alt-orta kesimin bir "işçi"-proletaryan kimliğe doğru kayması sosyalist partilerin şehirlerdeki seçmen tabanını güçlendirmekle kalmadı aynı zamanda orta sınıfa özgü herhangi bir siyasi hareket olasılığını da ortadan kaldırdı. Yazın şehir meclisi seçimlerinde Kadetlerin ve diğer liberallerin kayba uğramasına neden oldu ve Kurucu Meclis seçimlerinde başarı sağlama umutlarını azalttı. Yeni toplumun potansiyel liderleri, yani orta sınıf parçalara bölündü ve lider rolüne soyunamadı. Bunun yerine, meslek sahibi ve alt-orta sınıflara mensup sosyalist ve daha liberal bireyler, başka sınıflar, bilhassa işçiler ve askerler adına, liderlik rolleri edindiler. Doğrusu, radikal sosyalist li-

29 Orlovsky, "Lower Middle", s. 258, 264.

30 Hickey, "Discourses of Public Identity", s. 636.

der kadrosunun çoğu meslek sahibi ve orta sınıf kökenliydi ama 1917'de güce bu kimliklerini reddederek ulaştılar.

Kadınlar

Birinci Dünya Savaşı ve devrim, kadınlara yeni fırsatlar sundu ama bunun yanı sıra daha da büyük problem ve stresler getirdi. Kadınlar, kişisel koşullarına, sosyo-ekonomik statülerine, siyasi eğilimlerine ve/veya kişiliklerine göre farklı farklı etkilendiler. Kadınlar, daha önce belirtiğimiz gibi, hem çok çeşitlilikler barındıran bir topluluktu hem de cinsiyet temelli olmayan kimliklerin etkisi altındaydı. Tıpkı erkekler gibi onlar da aynı siyasi, sosyal, ekonomik, etnik ve diğer etmenlerden etkileniyordu. Rus kadınları, ağırlıkla sosyo-ekonomik statüleri ve/veya siyasi eğilimleri etkisinde devrime çok çeşitli biçimlerde karşılık verdiler. 1917'de birçok kadın için sahip oldukları cinsiyet harici kimlikler, harekete geçmeleri için yeterli derecede önemli faktörlerdi. Bu yüzden kadınların istekleri konusunda işçilerin, askerlerin veya köylülerin durumunda olduğunun aksine genelleme yapmak zordur. Kadınlar, bu açıdan azınlık milliyetlerine benzerler (6. Bölüm). Yine de savaş ve devrim onları kadın olarak etkilemiş, onlar da her ikisine de cinsiyetlerine özgü belirli tepkiler vermişlerdir.

Savaşın kadınlar üzerinde karışık bir sosyal ve ekonomik etkisi oldu. Savaş, çalışma yaşındaki erkek nüfusun yaklaşık üçte birini evlerinden ve işlerinden kopardı. Bu, kadınlar için yeni iş ve yurttaşlık hakkı fırsatları doğururken diğer taraftan yeni tehlike ve sorumluluklar yarattı. Özellikle orta ve üst sınıflardaki bazı kadınlar için savaş, cepheye yakın yerlerde hemşirelik ya da ilk yardım ve yemekhane personeli olarak macera ve kamu aktivizmi fırsatları yarattı. II. Nikola bile, kadınlara özel bir hizmet ödülü, Aziz Olga madalyası tesis etmişti. Savaş, erkekleri alıp orduya götürdüğünden, kadınlara daha önce kapalı veya sınırlı olarak açık olan iş sahalarında yeni iş ve daha iyi ücret imkânları yarattı. Fakat bu durum, birçok kadın için yeni bir zorluk demekti. Birçok kadın bu işlere girmeye, kocaları silah altına alındığından, kimi zaman da öldüğünden mecbur kalıyordu ve aileyi besleme yükü kadınların omuzlarına biniyordu. Asker eşlerine ve dullara ödenen küçük tazminatlar aileyi geçindiren erkeklerin yokluğunu tazmin etmekten çok uzaktı. Sorunları, kadınların, kabaca eşlerinin ya da babalarınınkine eşdeğer bir iş bulsalar dahi onlara çok daha düşük ücretler ödenmesiyle şiddetleniyordu. Şehirli kadınlar, ayrıca konut yetersizliğinin, enflasyonun, kötüleşen sağlık ve kamu hizmetlerinin ceremesini çekerken, köylü kadınlar, daha önce erkekler tarafından yapılan ağır çiftlik işlerini yapmak zorunda kalıyorlardı. Dahası savaş, tüm sınıflardan bütün kadınları, ekono-

mik açıdan güvende olanlar dahil, hiç beklemedikleri, arzulamadıkları ya da hazır olmadıkları sorumluluklar ve kararlar almaya zorladı. Bir feminist dergi yazarı şöyle sormuştu: "Bugün burada, daha önce kocasının himayesi altında yaşayıp da şimdi bağımsız olarak çocuklarını hayatta tutmak için mücadele etmek zorunda kalan kaç tane talihsiz anne var? Anneler, dehşet içinde bunu başarmaya muktedir olmadıklarının farkına varıyorlar çünkü gerekli vasıf ve deneyime sahip değiller, umutsuzluğa kapılıyorlar ve aileler yok oluyor."[31]

Devrim, savaşın kadınlar için araladığı kapıyı hem fırsatlar hem de zorluklar açısından daha da geniş açtı. En büyük etkisi, cinsiyet temelli isteklerin ve yeni fırsat alanlarının en belirgin gözlemlenebildiği, orta ve orta-üst sınıf kadınları arasında oldu. Daha önce, hem Rus feminist hareketi hem de çeşitli siyasi partilerdeki kadın aktivistler, onların arasından yükselmişti. Hem liberal hem de sosyalist partiler, uzun zamandır kadın haklarının önemini vurguluyorlardı ve kadrolarında birçok eğitimli Rus kadını bulunuyordu. Gelgelelim, feministlerle sosyalist kadınlar arasında uzun zamandır süregiden bir çatışma vardı ve iki grup, Şubat Devrimi'nin yarattığı fırsatlara farklı tepkiler verdi. Feminist gündem, devrime ve kesin kazanımlar dönemine verilen cinsiyete özgü karşılıkların en net olanlarından birini temsil eder. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Rusyası'nda, hangi siyasi ya da ekonomik sistem içinde olursa olsun, kadınlara özel ihtiyaç ve arzuları vurgulayan bir feminist hareket ortaya çıkmıştı. İlhamını Batılı feminist hareketten alıyordu, gündeminin en önemli meseleleri eşit haklar, eğitime ve mesleklere erişim ve 1905'ten sonra oy hakkının elde edilmesiydi. Birçok feminist, liberal partilere, özellikle Kadetlere destek veriyordu.

Şubat Devrimi ve getirdiği özgürlükler, feminist hareketi canlandırdı. Feministler, vakit yitirmeden örgütsel aktivitelerini artırmak, oy ve diğer haklar için lobi faaliyetlerinde bulunmak için devrimden faydalandılar. Geçici Hükümetin, Kurucu Meclis "genel seçimleri" için yayımladığı ilk bildirinin kadınları içerip içermediği belirsizdi, bunun üzerine feminist örgütler hemen harekete geçtiler. Kadınlar İçin Eşit Haklar Birliği, 20 Mart'ta büyük bir gösteri düzenledi. Gösteride 40.000 kadar kadın oy hakkı talebiyle Tauride Sarayı'na yürüdü. Hem Chkheidze hem de Lvov destek sözü vermiş olsa da birçok erkek, kadınlara oy hakkı verilmesine karşıydı. Korkanlar arasında, kadınların, özellikle de köylü kadınların monarşiyi geri getirmek için oy kullanacağını düşünen birçok sosyalist de vardı. Aleksandr Kerenski gibi bazıları, meselenin Kurucu Meclis'te çözülmesi gerektiğini ileri sürdüler; böylece kadınlar Rusya'nın en önemli seçiminin dışında bırakılmış olacaktı. Bu muhalefet başarısız oldu. Feministlerin sürekli baskısı altında Geçici Hü-

31 *Zhenskii vestnik*, Ekim 1914, Meyer, "Impact of World War I on Women's Lives", s. 212.

Kadın hakları gösterisinden bir bölüm. Pankartta "Eğer kadın özgür değilse [tam tercümeyle köleyse] özgürlük olamaz. Yaşasın kadınlara eşit haklar" yazıyor. (Johathan Sanders'in izniyle.)

kümet 20 Temmuz'da kadınlara "evrensel oy hakkı" tanıdı. Rusya, tüm dünyada bunu yapan ilk yerlerden biri ve ilk büyük ülkeydi. Dahası, yaz boyunca feministler, yüksek eğitime ve mesleklere (özellikle hukukçu olma hakkı) daha fazla erişim, kamu hizmetinde eşit fırsatlar ve eşit ücret ve diğer haklar için hükümete başarılı bir biçimde baskı uyguladılar. Bu faaliyetler, 1917'de kadınlara özgü taleplerin ve aktivizmin en saf ifadesiydi.[32]

Aynı zamanda feministler, diğer siyasi meselelerle ilgilenmeye başladılar ve savaşa destek de dahil, Kadet Partisi'yle ve Geçici Hükümet politikalarıyla daha yakın bağlar kurdular. Feministlerin bu eğilimi, genel olarak orta ve orta-üst sınıf sosyal statülerinin bir yansımasıydı. Gerçekten de Kadet liderliğinin ileri gelenlerinden üç kadın, aynı zamanda feminist hareketin de liderleriydi: Ariadna Tyrkova (Şubat Devrimi sırasında parti merkez komitesinin tek kadın üyesi), Anna Milyukova (Kadet lideri Paul Milyukov'un eşi) ve Kontes Sofia Panina (Geçici Hükümette eğitim bakanı yardımcısı, en üst düzey kadın hükümet üyesi).

32 Stites, *Women's Liberation Movement*, s. 291-295; Edmondson, *Feminism*, s. 166-168. Edmondson Rus feministlerin detaylı bir araştırmasını sunuyor ve Stites, hem feminizmi hem de Rus kadın sosyalistleri inceliyor.

Öte yandan sosyalist partilerdeki eğitimli kadınlar, feminizmi reddediyorlardı. Bu partiler, uzun zamandır kadın çıkarlarının cinsiyetten çok sınıf tarafından belirlendiğini ve kadınların kendi sınıflarından erkeklerle diğer sınıfların kadınlarından daha fazla ortak yönü olduğunu iddia ediyorlardı. Sosyalist partilerin programları, evrensel oy hakkını, eşit sivil, eğitim, istihdam ve diğer hakları ve doğum izni ve kadınların işyerindeki diğer ihtiyaçları için özel programlar içerse de asıl vurgu sınıf hedefleri üzerineydi. Sosyalist liderler, kadınlara cinsiyet temelli meseleleri olan insanlar olarak değil, düşük ücretli işçiler olarak bakıyorlardı. Kadınları özel olarak ilgilendiren meselelerin kapsamlı bir devrimle zaten çözüleceğini ileri sürüyorlardı. Nasıl olsa devrim; mülk sahipliği, evlilik, yaşama düzeni, erkek ve kadın arasındaki ekonomik ilişkiler ve kadın hayatının diğer olgularını da içeren temel hukuki, ekonomik ve sosyal yapıları dönüştürecekti.[33] Haliyle sosyalistler, ayrı bir feminist gündemi ana mücadeleden bir sapma olarak reddettiler.

Sosyalist partiler, aslına bakılırsa gerici, güvenilmez ve muhafazakâr olarak sınıflandırma eğiliminde oldukları kadınlara karşı tavırlarında bir miktar çelişkiliydiler; yine de özellikle şehirli çalışanlar arasından kadınların desteğini sağlayabilmek için çaba sarf ettiler. Çabaları, hem bir prensip meselesiydi hem de kadınların sadece genel seçimlerde değil, işçi sınıfı örgütlerinde de oy hakkına kavuşarak fabrika komiteleri, sovyet delegeleri ve sendika temsilcilerinin seçilmesine katkıda bulunacağı gerçeğini kavramalarının bir sonucuydu. Dolayısıyla kadın desteği, sosyalist partiler arasındaki bu kurumlara hâkim olma mücadelesinde önemliydi. Savaş yıllarında fabrikalarda çalışan kadın oranı, ülke genelinde toplam sanayi işgücünün % 26'sından % 43'üne ve Petrograd'da yaklaşık dörtte birinden üçte birine yükselmişti.[34]

Bolşevikler, 1917'de kampanya seferberlikleriyle uyumlu olarak, bir kadın programı ve desteği oluşturmak için en fazla çabayı harcayanlar oldular. Mart'ta, kadın aktivistlerin baskısı altında, kadınlar arasında ajitasyon yapabilmek için, parti içinde "Kadın İşçiler Bürosu"nu tekrar hayata geçirdiler. Hemen ardından *Rabotnista* (Kadın İşçi) gazetesinin yeniden yayına girmesi için yetki verdiler. *Rabotnista*; "canlı, sempatik, tabloid boyutunda; şiir, kurgu, fabrikalardaki durumlarla ilgili haberler, devrimci hareketin tarihi üzerine makaleler ve siyasi olaylar hakkında köşe yazıları içeren" bir dergiydi.[35] Çocuk bakımı, annelik sigortası, eşit haklar, eşit ücretler ve özellik-

33 Marksist yaklaşımın iyi ve özlü bir tanımı içi bkz. Clements, *Daughters of Revolution*, s. 37-41. Sosyalistler ve kadınlar hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Stites, *Women's Liberation Movement*.

34 Clements, *Bolshevik Women*, s. 130; McKean, *St. Petersburg Between the Revolu-tions*, s. 331.

35 Clements, *Bolshevik Women*, s. 131.

le kadın işçileri ilgilendirecek meselelerin yanı sıra genel siyasi ve ekonomik meselelerle ilgili makaleler de yayımlıyordu. Barbara Clements'in "Bolşevik feministler" olarak adlandırdığı bir grup, kapsamlı bir kampanya yürütüyordu. Kampanyada kullanılan köşe yazıları, broşürler ve konuşmalar, özellikle kadınları ilgilendiren –hem genel sınıfsal hem cinsiyete özel– mesele ve ihtiyaçlara odaklanıyor ama bunu yaparken bu meselelerin neden Geçici Hükümet tarafından değil, sadece radikal sosyalist devrimle çözülebileceğini de basit terimlerle anlatıyorlardı. Bolşevikler, kadınların savaş ve diğer konularda erkeklerle dayanışma içinde olmalarına vurgu yapıyordu. Çamaşırcı kadınların büyük grevine ve asker eşleri, yani *soldatki*nin, daha yüksek ödenek taleplerine büyük bir yüksek sesle destek oldular. Aynı zamanda feminist harekete "burjuva" suçlamasıyla saldırdılar. Diğer partiler de kadınlara kur yaptılar. Menşevikler, *Kadının Sesi* isimli özel bir gazete çıkardılar ama bu alanda Bolşevikler kadar aktif değillerdi. SR'ler ancak çok geç olduktan sonra kadınlara özel bir ilgi gösterdiler.

Bolşevikler, muhtemelen tipik olarak diğer sosyalist partilerdeki gibi, kendi kadın liderlerinin gayretlerine rağmen, kadınlara karşı çelişen duygular içindeydiler. Bir yandan *Rabotnitsa*'ya ve kadınlar arasında kışkırtıcı çalışmalara izin verirken diğer taraftan (kadın liderler de dahil olmak üzere) sürekli olarak kadınların tüm isteklerine ancak genel sosyal devrim yoluyla ulaşabileceğini vurguladılar. Aleksandra Kollontay gibi bazı kadınların parti içinde özel kadın örgütleri kurmasına yorulmadan karşı çıktılar. Çalışan Kadın Konferansı'na katılma çalışmaları için bir inisiyatif grubu kurulmasına izin verseler de kongre nihayet 12 Kasım'da toplandığında (Bolşevikler iktidara geldikten sonra), parti liderleri özel kadın örgütleri kurulması girişimine engel oldular ve kadınların kendi özel çıkarlarını savunmak için Kurucu Meclis'e seçilmeleri gerektiği tezlerini reddettiler. Klavdiia Nikolaeva, Bolşevikler adına konuşurken "biz, bilinçli kadın işçiler, biliyoruz ki bizim kadınlara özgü çıkarlarımız yok, kadınlara özel örgütler olmamalıdır" uyarısında bulundu.[36]

Her şeye rağmen kadınlar, aktif bir kamusal rol oynadılar. Tüm siyasi partilerin önde gelen kadın üyeleri vardı – Bolşeviklerde Nadejda Krupskaya, Aleksandra Kollontay, Nadejda Stasova ve diğerleri; sol SR'lerde Maria Spiridonova; Sağ SR'lerde Ekaterina Breshko-Breskovskaia; Menşeviklerde Eva Broidio ve Kadetlerde Tyrkova, Milyukova ve Panina. Bu ileri gelen kadınlar ve diğer kadın aktivistler, kapsamlı politik roller üstlendiler: konuşmacılar, ajitatörler, parti örgütçüleri, sendika aktivistleri, yazarlar, şehir konsey ve sovyet delegeleri, vs. Buna rağmen, bütün kademelerdeki tüm liderlik pozisyonlarında erkekler vardı. Kadınlar, politika üreten rollerden çok sek-

36 Donald, "Bolshevik Activity", s. 155.

reterlik ve bürokratik destek rollerindeydiler ya da onlara eğitim, aile, sağlık gibi geleneksel olarak "kadınlarla" ilişkilendirilen meselelerde sorumluluk veriliyordu. Gerçekten de Petrograd'daki en etkili Bolşevik kadınlar, bu tarz rollerdeydi. Tezat olarak sol SR'lerden Maria Spiridonova bu kalıbı kırarak erkek politikacılarla aynı meselelere eğilmekle kalmadı, aynı zamanda en yüksek Sol SR liderlerinden biri haline geldi. Benzer örüntüler, taşrada ve parti aktivizminin orta ve aşağı kademelerinde de görülebiliyordu.[37] Birçok eğitimli kadın, siyasi partiler dışında 1917'nin sayısız yeni ya da büyüyen kültür, eğitim, ekonomik ve sivil örgütlerinde aktif, hatta liderlik pozisyonlarında roller aldılar.

Devrim, feminist ya da devrimci sosyalist eğitimli kadınları hiç şüphesiz canlandırıp onlara yeni fırsatlar sundu ama kadınların büyük çoğunluğunun devrime tepkisi farklıydı. Köylü kadınlar için devrim, herhangi bir "kadın meselesini" gündeme taşımadı. Onların endişeleri temelde erkeklerinkilerle aynıydı – toprak ve barış. Teoride devrim, köyün sert ataerkilliğine meydan okuyabilirdi ama bu 1917'de gerçekleşmedi. Bazı kadınlar, devrimci sosyal ve politik akımın ve kocalarını orduya göndermiş olmanın bileşiminden faydalanarak aile reisi sıfatıyla köy meselelerinde daha fazla söz sahibi oldular ama bunlar birer istisnaydı. Çoğu okuryazar olmayan, yıpratıcı bir fakirlik ve köy hayatının çağlar ötesinden kalma kalıpları içinde yaşayan köylü kadınları, devrimi, kadınların rolünü ya da kadınları etkileyecek biçimde köy hayatının kural ve yapılarını değiştirecek bir araç olarak görmediler. Devrim, onlara cinsiyet fırsatları yerine ekonomik problemler ve genel bir belirsizlik getirdi ve köylü kadınlar, büyüyen güvensizlikten korunmak için, geleneksel köy değerlerine, aile ve sosyal yapıya sıkı sıkıya sarıldılar.[38] 1917 yılı, köylü kadınların kadın kimlikleri üzerinde pek az etkili oldu.

1917'de şehirli işçi sınıfı kadınları, köylü kardeşlerine göre çok daha aktif bir rol aldılar, ama yine de orta ve üst sınıf kadınlara göre rolleri daha az-

37 Barbara Clements, *Bolshevik Women*, s. 135-147, kadın Bolşeviklerin siyasal aktivizmi ve oynadıkları ve oynamadıkları roller hakkında zekice ve incelikli bir tartışma sunuyor. 1917'de ileri gelen politik ve feminist kadın bir aktivistin eylemlerinin büyüleyici bir anlatısı için bkz. Norton, "Laying the Foundations of Democracy in Russia". 1917'nin Kollontai, Krupskaia, Spiridonova, Inessa Armand, Alexandra Balabanova, Ekaterina Breshko-Breshkovskaia, Emma Goldman ve Vera Zasulich gibi önde gelen kadın sosyalistlerinin biyografileri ve/veya hatıraları mevcuttur. Clements, *Bolshevik Women*'da biraz daha az tanınan birçok aktivistin biyografisine yer verir. Diğer kadın siyasi figürler hakkındaki bilgiler genel parti tarihleri içinde dağınık haldedir. Tyrkova devrime dair hatıralarını bırakan tek liberal olarak benzersizdir (*From Liberty to Brest-Litovsk*). Lindenmeyr, "'The First Woman in Russia': Countess Sofia Panina", 1917'de en yüksek hükümet pozisyonuna sahip ve en önemli liberal kadın olan Kontes Sofia Panina'yı araştırır. Bunlara ve 1917'deki diğer kadınlar üzerine ya da onlar tarafından yapılmış çalışmalara dair bibliyografik referanslar Frame, *Russian Revolution*'da mevcuttur.

38 Clements, "Working-Class and Peasant Women", s. 217-224, bu olguya dair iyi bir tartışma içerir.

dı. 1915-1916'da Rus şehir ve kasabalarında birbiri ardına patlak veren gıda ve tüketim malları isyanlarında zaten eyleme geçmişlerdi ve Şubat 1917'deki halk isyanının başında asli bir rol oynamışlardı. Monarşinin çökmesinden sonra, daha iyi bir gelecek umudunun yarattığı genel coşkuyu paylaşmışlar ve kendileri için oluşan fırsatlara sevinmişlerdi. Bazıları, sendikalara katılarak, sovyetlere ve fabrika komitelerine delege olarak ve başka yollarla kamusal hayatta aktif rol aldılar. Fakat gel gör ki, müstakil bir azınlıktılar ve genellikle ikincil ve toplumsal cinsiyete özel rollerdeydiler (örneğin, Kızıl Muhafızlar için sağlık ve yemekhane yan hizmetleri). Kadınlar nadiren ileri gelen rollerde ortaya çıksalar da işçi sınıfı kurumlarına, özellikle liderlik pozisyonlarına erkekler hâkimdi. Kadın işçilerin çoğunlukta olduğu fabrikalarda bile sendika ve fabrika komitesi liderleri erkekti. Kadınlar fabrika toplantılarında sık sık konuşmalarının engellendiğinden ya da dinlenmediğinden yakınırlardı.

İşçi sınıfı kadınlarını boğucu bir baskı altına alan gerçeklik, tüm enerjilerini yutan güvencesiz ekonomik koşullardı. "Çoğu işçi kadın" diye yazmıştı Barbara Clements, "1917'yi muğlak umutlar, gerçek korkular, fazla çalışma, zorluklar ve had safhada şaşkınlıktan harap olmuş şekilde bitirdi."[39] İşten çıkarmalar olduğunda kimi zaman erkek işçiler, kocalarının maaşı olduğu ya da savaş sonrası yeni işe alındıkları gerekçeleriyle önce kadınların işten çıkarılmasını teklif ediyordu; bu da kadınların ekonomik korkularını daha da büyütüyordu. Fabrika kadınlarının 1917'ye katılımı, en açık haliyle geleneksel olarak kadınları ilgilendiren konularda oldu. Rejimi deviren Şubat gösterilerini başlatanlar olarak son derece meşhur devrimci rolleri bile geleneksel kadın endişe ve sorumluluk alanına giriyordu: Ekmek ve aileleri için girmek zorunda kaldıkları gıda kuyrukları. Kadınlar, 1917'de, Petrograd ve başka yerlerdeki gıda temalı diğer karışıklıklarda da ön saflarda yer almışlardı. Kadın faaliyetlerinde ekmek ve fiyatların ne kadar önemli olduğu, *Rabotnitsa* (Kadın İşçi) editörlerinin Cinizelli Sirki'nde düzenlediği "Savaş ve Pahalılık" temalı mitinge de yansıdı. Mitinge yaklaşık 10.000 kişi katılmış, kalabalık, ikinci bir mitingin düzenlendiği sokaklara taşmıştı.[40]

Soldatki yani asker eşleri, kadınların bizzat seslerini duyurma ve devrimin onların ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi ısrarıyla örgütlenmesinin özel bir örneğidir. Savaş dullarına küçük bir maaş bağlanırken *soldatki,* kendileri ve çocukları için hükümet ödeneği alıyordu. Meblağlar, özellikle savaş zamanı enflasyonu göz önünde tutulduğunda olağanüstü düşüktü. Dahası *soldatki,* inatçı bir kesimdi ve cephede acı çeken askerlerin eşleri olarak özel durumlarını kuvvetle ifade ediyorlardı. Şubat Devrimi'nden önceki ve sonraki ekmek

39 Clements, *Daughters of Revolution*, s. 33.

40 Donald, "Bolshevik Activity", s. 146.

ve mamul isyanlarında aktiftiler. Mart ayında hızla örgütlendiler; örgütlenme süreçleri, eski hükümetin onları "himaye" (ödeme) bölgelerine ayırmış olması sebebiyle kolaylaşmıştı. 29 Mart'ta, Pertograd'daki on yedi himaye bölgesinden yaklaşık 2.000 delege toplandı ve hem Geçici Hükümete hem Petrograd Sovyeti'ne hitaben, askerin bakmakla yükümlü olduğu yetişkin ya da çocuk her bir kişi için aylık ödeneğin 20 rubleye çıkarılmasını talep eden bir dilekçe yazdı. 3 Nisan'daki bir toplantıyla tüm *soldatki*ye Kazan Katedrali'nde toplanma ve büyük bir yürüyüşle Tauride Sarayı'na giderek talep listesini Sovyet'e sunma çağrısı yapıldı. 11 Nisan'da 15.000 kadın toplanıp Tauride Sarayı'na yürüdü. Nisan ortasında Tauride Sarayı'nda yapılan bir *soldatki* toplantısıyla, şehir çapında bir *soldatki* temsilcileri komitesi ve Haziran'da bir Asker Eşleri Sendikası kuruldu.[41]

Soldatki sesini duyuran, saldırgan bir unsur olabiliyordu. Petrograd'ın liman bölgesinde "bir grup SD" tarafından düzenlenen bir kadın mitingi; kadın fabrika işçileri, çamaşırhane işçileri, hizmetçiler ve *soldatki*den oluşan büyük bir kalabalık topladı. *Soldatki,* ödeneklerinin artırılması için sürekli slogan atarak başka herhangi bir etkinliğin yapılmasına engel oldu ve oradaki diğer kadın gruplarının şikâyetlerine maruz kaldı. Gelgelelim, *Soldatki* vazgeçmedi ve "Herkes; kadın işçilerden, çamaşırhane işçilerinden, hizmetçilerden bahsediyor ama asker eşleri hakkında tek kelime edilmiyor" diye itiraz etti. Ancak Petrograd Sovyeti'ne ödenek meselesiyle ilgilenmesi çağrısında bulunan bir karar çıktıktan sonra sustular ve mitingin diğer meselelerle ilerlemesine müsaade ettiler.[42] Bu olay, asker eşlerinin kendilerini ne denli bilhassa mahrumiyet ve ıstırap içinde bir grup olarak gördüklerini ve eşlerinin ulusal savunma için yaptığı fedakârlıktan dolayı ayrıcalıklı ilgiye layık olduklarına inandıklarını ortaya çıkardı. *Soldatki,* hem örgütlü bir kadın çıkarları grubuydu hem de 1917 gösterilerinde sokak kalabalığının önemli bir parçasıydı.

Soldatki, sadece başkentte değil, Rusya'nın dört bir yanında aktifti ve işin aslı çoğunluğu köylerde, kasabalarda ve taşra başkentlerinde yaşıyordu – nihayetinde çoğu asker bu bölgelerden geliyordu. Öncelikle ödeneklerine odaklansalar da gıda tedariki ve toprak dağıtımı gibi günlük yerel meselelerle de ilgiliydiler (toprak dağıtımı başladığında –bkz. bir sonraki bölüm– bu hayati meselede ailelerinin çıkarlarını korumaları gerekecekti). Nizhegorod eyaletinde örgütlendiler ve yerel sovyete katıldılar. Komşu olan Kazan eyaletinde sovyete katılmadılar ama kendileri hayli gürültücü bir gruba dönüştüler. Bir defasında sovyet destekli bir mitingi slogan atarak sona erdirdiler.

41 *Rabochaia gazeta* ve *Pravda* özellikle Nisan sayılarında görüşmelerinin ve taleplerinin kısa haberlerini veriyordu.

42 *Rabochaia gazeta*, sayı 9, 16 Mart.

9 Nisan'da Nevski Caddesi'nde asker eşleri gösterisi. Ordu mensupları ön sıralarda pankartları taşıyor. Pankart, Petrograd Sovyeti'ni selamlıyor ve ödeneklerinin artırılması çağrısında bulunuyor. Taleplerinin Geçici Hükümete değil, doğrudan Sovyet'e olması önemlidir. (Baskı ve Fotoğraflar Bölümü, Library of Congress.)

Her yerdeki gazetelerde büyük bir konuydular ve ucuz yakacak odundan ağa toprağı parsellerine ve acil barınmaya uzanan çeşitli yardımlar gördüler. Bazıları, ekim ve hasada yardım etmeleri için erkeklerine ordudan izin verilmesini talep ettiler.[43]

Fakat 1917'de bazı kadınların kendilerini ifade ettikleri bir yol daha vardı: Özel kadın taburlarında orduya katılarak askerlik hizmeti yapmak. Bu birliklerden ilki, Mayıs 1917'de erkekleri askerî görevlerinde gösterdikleri kötü performanstan ötürü utandırmak amacıyla kuruldu. Normal orduda hizmete girmeyi başarmış köylü kökenli bir kadın, Maria Bochkareva tarafından teklif edilen kadın taburu, Kerenski (o zamanlar savaş bakanıydı), General A. A. Brusilov (genelkurmay başkanı) ve birçok muhafazakâr tarafından desteklendi. Bochkareva'nın "Kadın Ölüm Taburu", hem Rusya'da hem de Batılı feministler tarafından kapsamlı biçimde tanıtıldı. Sadece dekoratif bir birlik olmadığını Haziran taarruzundaki sert muharebelerde ispatladı. Yazın Petrograd'da, Moskova'da ve diğer yerlerde de başka kadın taburları kuruldu ve soylulardan orta sınıfa ve köylülere kadar geniş bir yelpazeden kadınları cezbetti. Belki 5.000 kadar kadın bu taburlara katıldı ama sadece Boch-

43 Badcock, "Women, Protest, and Revolution: Soldiers' Wives" ve Badcock, *Politics and People*, s. 164-178.

kareva'nın birliğinden 300'ü muharebe gördü.[44] Doğrusu kadın taburlarının önemi askerî değil sembolik ve siyasiydi. Kadın birlikleri, onların vatanseverliklerini takdir eden ve erkekleri utandırarak Rusya'nın moralsiz ordularını motive edebileceklerini uman savaş yanlısı siyasi güçler tarafından destekleniyorlardı. Savaş karşıtı sosyalistler de tamamen aynı sebeplerden ötürü kadın birliklerine karşı çıktılar. Ne var ki, savaş yorgunu erkek askerlerin enerjileri artmadı hatta zaman zaman kadın birliklerine saldırdılar çünkü onlar, savaşın devam etmesine yönelik bir çabayı temsil ediyordu. Hem Rusya içinde hem dışında feministler, kadın birliklerinde eşit hak iddiasını gördüler; İngiliz feminist Emmeline Pankhurst, Rusya ziyaretinden eve onlar hakkında parlak raporlar gönderdi. Ancak orduya katılan kadınlar için feminist eşitliğin büyük bir motivasyon faktörü olup olmadığı belirsizdir. Vatanseverlik, maceraperestlik ve diğer konular da önemliydi, hatta belki daha da önemliydi. Her halükârda, Rus kadınlarının büyük çoğunluğu için, orduya katılma arzusu şöyle dursun orduda görev alma hakkı, sıkboğaz eden ekonomik kaygılardan ve hatta feminist hareketin genel sivil hak arayışından çok daha önemsiz bir mevzuydu.

1917'de toplumun tüm üyelerini ya da belli bir sosyal sınıfı etkileyen daha kapsamlı meselelerden kadınlara özgü meseleleri –eşit haklar ve oy hakkı için feminist kampanyalar hariç– ayrıştırmak her ne kadar zor olsa da 1917 kadınların konumunu çarpıcı ve kalıcı bir biçimde değiştirdi. Bu değişim öncelikle siyasi ve sivil alanda gerçekleşti ve feministlerin gündemi için bir zafer mahiyetindeydi. Oy hakkının elde edilmesi –tüm savaşan ülkeler ve büyük güçler arasında ilk olarak– kalıcıydı. Dahası 1917'de kadınlar, kamusal ve siyasi hayata benzeri görülmemiş sayılarla ve yollarla girdiler. Genel seçimlerde oy kullandılar, fabrika komitesi, sovyet ve sendika seçimlerine katıldılar. Bazıları bu kurumlarda ve şehir meclislerinde delegelik yaptı. Binlerce kadın, devrim yılında Rusya'nın dört bir yanında yeşeren muazzam çeşitlilikteki ekonomik, sosyal ve kültürel örgütlerde görev aldı. Kadınların genişleyen toplumsal katılımı iç savaşı da atlattı ve 1917'den sonra kurulan yeni Sovyet devleti, kadınların toplumsal hayatta büyüyen rollerini destekledi ve devam ettirdi. Meslek ve iş olanaklarına daha fazla erişim de kalıcı oldu. Aslında kadınlar için genişletilmiş haklar, hiçbir zaman devrimin sonucunu biçimlendiren meselelerden biri olmadı. Bir bakıma kadınlar, en azından feministler, kalıcı kazanımlar ve arzularının gerçekleşmesi yönünden belki de diğer unsurların her birinden daha başarılı oldu. Bu kazanımlar, Rus toplu-

44 Kadınlar Taburu hakkında bilhassa bkz. Stockdale, "My Death for the Motherland" ve Abraham, "Mariia L. Bochkareva and the Russian Amazons of 1917", ayrıca Bochkareva'nın kendi hikâyesi: Maria Botchkareva, *Yashka: My Life as a Peasant, Exile and Soldier* (New York ve Londra, 1919). Genel olarak kadın askerler hakkında bkz. Stoff, *They Fought for the Motherland.*

munun derin ataerkil yapısını değiştirmedi –siyasi ya da diğer alanlardaki liderliklere erkeklerin sahip olacağı varsayımı, herhangi bir politik veya sosyal grup tarafından sorgulanmadı– ama yine de kayda değer kazanımlardı. İronik olan, çoğu feminist liderin Kadet Partisi çizgisinde, orta ya da üst sınıftan olması ve bu yüzden 1917'den sonra ya ülkeyi terk etmek zorunda kalması ya da baskı görmesidir.

* * *

Çar hükümetinin dayattığı denetimden kurtulan Rus İmparatorluğu halkı, çıkarlarını korumak ve arzularını hayata geçirmek için takdire şayan çeşitlilikte örgütler kurdu. Öyle çok örgüt kuruldu ki kauçuk damga üreticileri ve kartvizit ve antetli kâğıt basan matbaalar, yeni örgütlenme özgürlüğüne hizmet ederken patlama yapan işlerinin keyfini sürdüler.[45] Yukarıda ve takip eden iki bölümde anlatılan bu tarz büyük örgütlerden başka binlerce başka örgüt daha kuruldu. Ev sahipleri ve kiracı birlikleri, kültür ve okuryazarlık kulüpleri, meslek birlikleri kuruldu ve çıkarlarının tanınmasını talep etti. Şubat Devrimi'nden sonra kurulan, kapsamlı sosyal ve aynı zamanda mesleki gündeme sahip bilim cemiyetleri tipikti. Bazıları, bilim ve bilimsel eğitimin özgür ve demokratik bir Rusya yaratmak için şart olduğu inancına dayanıyordu. Bunlardan biri, 1917'de kurulan Pozitif Bilimlerin Gelişimi ve İlerlemesi için Serbest Cemiyet'ti. Bu cemiyet, izleyicileri arasında Kerenski, Milyukov ve Sukhanov gibi çok çeşitli görüşlerden siyasi figürleri içeren, oldukça kalabalık bir dizi miting gerçekleştirdi.[46]

Genel iyimserliğin, heyecan verici dönemin ve sansürden kurtulmanın kayda değer sanatsal ve kültürel tezahürleri oldu. Devrimi yücelten ve devrimci temalara sahip tiyatro oyunlarının yıldızı parladı, geçici olarak eski repertuvarların yerini aldı. Şairler, devrimi ve devrimin asli aktörlerini öven şiirler yazdılar – Kerenski, ilk ayların tartışılmaz yıldızıydı. Devrim, resim alanında zaten olağanüstü bir devrimin ortasında olan sanat dünyasında sanatçılara devlet sansüründen bağımsız yeni kurumlar kurma, yeni faaliyetler örgütleme ve sergiler açma olanağı verdi. Devrimin sanat dünyası üzerinde (biçimselden de öte) tematik bir etkisi oldu. Aaron Cohen, 1917'nin sanat dünyası hakkında, "sanatçıların daha evvel topyekûn savaş için harekete geçirdikleri kurumlar ve tavırlar, artık demokratik Rusya'yı desteklemek için kullanılıyordu. Ressamlar, illüstratörler ve yayıncılar, devrimi vatansever bir galeyan şeklinde yansıtmak için savaşın görsel kültürünü canlandırdılar..."[47] yazmıştı. Mamafih fotoğraf, en azından iki farklı yolla, o zaman halka (ve o

45 Koenker, "Urban Families", s. 294.

46 Josephson, "Gor'kii, Science and the Russian Revolution", s. 25.

47 Cohen, *Imagining the Unimaginable*, s. 166.

zamandan beridir de tarihçilere) devrimi anlatmakta büyük bir rol oynadı. İlk olarak yeni siyasi liderliğin yüzlerini gazeteler, kartpostallar vs. yoluyla kolayca ve yaygın biçimde görünür kıldı. İkincisi, devrimci olayların resimlerini aynı şekilde ulaşılabilir kıldı – Şubat Günleri, yürüyüş yapan göstericiler, kalabalıklara hitap eden konuşmacılar, Temmuz Günleri, hak talep eden kadınlar (ve diğerleri), meseleleri tartışan askerler ve akla hayale gelebilecek her tür grup ve olay. Devrimin kahramanları ve görselleri artık kartpostalların, posterlerin, ülkeyi istila etmiş gibi görünen ucuz tahta kalıp baskıların üzerinde görülebiliyordu.

Toplumun iki büyük unsuru, gençlik ve Ortodoks Kilisesi içindeki kamu aktivizmi ve örgütlenmeler yeni ruh halini yansıtıyordu. Gençler, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal ve sivil faaliyetlerde bulunmak; işçi sınıfına mensup gençler, fabrika içindeki özel çıkarlarını korumak ve daha az ayrımcı ücretlendirme için kulüpler ve siyasi dernekler kurdular. Petrograd'da ekonomik meselelerle ilgili bir gençlik örgütü olan Emek ve Işık'a baharda büyük katılımlar oldu. Bazı gençlik örgütleri, yerel parti çevreleri tarafından ya da onların işbirliğiyle oluşturuldu. Gençlik grupları, diğer grupların tabi olduğu dinamiklere tabiydi ve siyasi olarak sola kaydılar. Emek ve Işık yerini daha militan bir örgüt olan ve sonbaharda Bolşeviklerin çizgisine gelen Sosyalist Genç İşçiler Birliği'ne kaptırdı. Üniversitelerde ve teknik enstitülerde öğrenciler devrimi memnuniyetle karşıladılar, daha önce de belirttiğimiz gibi Şubat'ta aktif bir rol oynamışlardı. Onlar da kurumlarının yönetiminde bir ses sahibi olma talebinde bulundular. Ne yazık ki kısa süre içinde genel olarak eğitim faaliyetleri, ekonomiye paralel bir gerileme içine girdi. Hem akademisyenler hem de öğrenciler ekonomik zorluklar içindeydiler ve ekonomik ve siyasi durum yokuş aşağı giderken sonbahar dersleri ya ertelendi ya da düpedüz iptal edildi.[48]

Yeni aktivizm, kendini Ortodoks Kilisesi'nde bile gösterdi. Beklenebileceğinin aksine, Ortodoks Kilisesi, siyasi mücadeleler içinde ideolojik pozisyon alma veya taraf olma bakımından devrimde özel bir rol oynamadı. Bunun yerine ilgisini kendi içindeki reforma yöneltti. Ortodoks Kilisesi'nde olanlar, bir bakıma, genel olarak devrimi niteleyen demokratikleşme ve otoriteye meydan okumanın bir parçasıydı. Takip eden tartışmaların merkezinde, kilise hiyerarşisinin, cemaat bölgelerindeki din adamlarının ve cemaatin görece otoritesi vardı. 7 Mart'ta Petrograd'da, "Tüm-Rusya Demokratik Ortodoks Din Adamları ve Cemaati" kuruldu ve süratle kilise bünyesinde kapsamlı reformlar yapılmasını savunan önemli bir ses haline geldi. Örgüt, Geçi-

48 Yüksek eğitim hakkında bkz. Anatoli E. Ivanov, "Higher education in Russia during the First World War and Revolution", *Russian Culture in War and Revolution, 1914-22. Book I. Popular Culture, the Arts, and Institutions*, s. 303-308.

ci Hükümet içinde Kutsal Sinod [Rahipler Meclis'i] vekili (Ortodoks Kilisesi'nin baş yöneticisi) V. N. Lvov'un desteğini aldı. Tüm ülkede din adamlarının yanı sıra cemaat mensuplarını da içeren piskoposluk kongre ve konseyleri –kadınların da dahil olduğu– toplandı ve bir dizi meseleyi karara bağladı. Bunların arasında bazı piskoposların görevine son verilmesi ve piskopos otoritesine sınır çizilmesi vardı. Bazı üst düzey din adamları, özellikle Rasputin ile sıkı ilişkiler içinde olanlar ya da baş-reaksiyoner olarak kabul edilenler kovuldu, sevilmeyen ruhbanlar görevlerinden cemaat papazlığına sürüldüler. Piskoposluk kongreleri, çok çeşitli dinî ve sosyal meseleyi ele aldı –kilise topraklarının dağıtılması, savaş, sekiz saatlik mesai ve diğer birçok konu– ve Ağustos'ta serbest ve gizli oylamayla Tüm-Rusya Soboru'na (Meclis) delege seçtiler. Sobor, tüm kilise reformu meselelerini çözmeye yetkili olacak (bir anlamda siyasi hayattaki Kurucu Meclis'in bir paraleli) ve Tanrı izin verirse yeni devrimci bağlam içinde kiliseyi canlandıracaktı.[49] Devrim, Ortodoks Kilisesi içinde büyük değişim fırsatları ortaya çıkardıysa da kilisenin 1917'deki daha geniş kapsamlı politik, sosyo-ekonomik ve diğer gelişmelerde küçük bir rolü oldu.

Sivil kimlik karmaşıktı: İnsanların meslek, gelir, milliyet, cinsiyet, siyasi yönelim ve başka özellikler temelli birden fazla kimliği bulunuyordu. Çoğunlukla, diğer yönlerden sıkı sıkıya özdeşleşebilecek insanlar, bahsi geçen kimliklerden biri sebebiyle bölünebiliyordu. Örneğin Smolensk'de, doktorlar, diş hekimleri, *feldsher*ler (sıhhiye asistanları), hemşireler ve diğer sağlık görevlileri arasında, yüksek statülü sağlık çalışanlarının kurmuş olduğu bir örgüte düşük statülü mesleklerin dahil edilip edilmemesi konusunda ciddi bir çatışma vardı.[50] Kimliklerin bu biçimde tasnif edilmesi toplumdaki bölünmelerin altını çizdi ve geniş ulusal ortak çıkarlara dayalı siyasi bir konsensüs için beslenen liberal umutları sabote etti.

Yine de bu değişken grup kimlikleri, toplumun geniş kesimlerinin, olayları kapsamlı bir sınıf veya başka çıkarlar perspektifinden görmesini ve bunu takip eden çatışmayı engellemedi. Örgütlerin ve çıkar gruplarının çokluğuna rağmen nüfusun büyük kesimlerinin daha geniş ortak arzuları gerçekleştirmek üzere örgütlenerek bu bölümde tartıştığımız türden geniş sosyal gruplaşmalar içinde birleştiği açıktır. Gereken temkini göstererek genel-

---

49 Ortodoks Kilisesi hakkında bilhassa bkz.Catherine Evtuhov, "The Church's Revolutionary Moment: Diocesan Congresses and Grassroots Politics", s. 377-400 ve Pavel Ragoznyi, "The Russian Orthodox Church during the First World War and Revolutionary Turmoil, 1914-1921," s. 348-377, her ikisi de *Russian Culture in War and Revolution*, 1. Kitap içinde; Mikhail V. Shkarovskii, "The Russian Orthodox Church", *Critical Companion to the Russian Revolution*, s. 416-428 ve George Kosar, "Russian Orthodoxy in Crisis and Revolution: The Church Council of 1917-1918", doktora tezi, Brandeis University, 2004.

50 Hickey, "Discourses of Public Identity", s. 629-630.

lemeler yapmak mümkündür ve devrimin anlamlı herhangi bir tartışmasını yapabilmek için gereklidir. Tüm küçük grup kimlikleri, iki geniş sosyal-politik kategori şeklinde tezahür eden toplumdaki genel bölünmenin yanı sıra ve genellikle içinde var oldular ki bu kategorilerin tabiatları gereği çatışma içinde oldukları düşünülüyordu. Bölünme çeşitli şekillerde ifade ediliyordu: *nizyye* (alt sınıflar) karşı *verkhi* (üst sınıflar), "demokratiğe" karşı "ayrıcalıklı", "işçilere" karşı "burjuvazi" ve askerlere karşı subaylar. Bu kategorilerin kamusal alanda sürekli kullanımı –konuşmalarda, gazetelerde ve sohbetlerde– sosyal kimliklerin biçimlenmesine yardım etti. Kategoriler, yalnızca gerçek sosyo-ekonomik bölünmeleri temsil etmekle kalmıyor, devrim, yoğun bir devleti kontrol etme mücadelesine dönüştükçe önemli anlamlar kazanıyorlardı. Bu mücadele, devletin "kamu çıkarını" temsil etmediğinin, daha çok bir grubun ya da diğerinin çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinin eksiksiz farkındalığıyla veriliyordu.

1917'de halkın arzuları siyasetle bir araya geldi çünkü halk, arzularını gerçekleştirmenin bir yolu olarak siyasetin içine tamamen dalmıştı. Şubat Devrimi, yalnızca monarşinin düşüşünü değil kitle katılımının, halk egemenliği fikrinin ve seçimlerin tanımladığı yeni bir siyaset biçimini de beraberinde getirdi. Seçimler, süregiden ve çok çeşitleri olan bir süreçti. Halk, devasa boyuttaki ülkenin dört bir yanında, yerel yönetim seçimlerinde ve geniş bir yelpazedeki komite, konsey, sovyet, dernek ve diğer kamusal ve özel örgüt seçimlerinde işçi, asker, köylü, kadın, belirli bir ulus mensubu, sendikalı, meslek sahibi, ev sahibi gibi değişik sıfatlarla oy kullanıyordu. Bu seçimlere; münazaralar, tartışmalar, konuşmalar, broşürler, posterler ve halkı siyasi hayatın içine çeken seçim kampanyalarının diğer unsurları eşlik ediyordu. "Demokratik Rusya"nın yeni "özgür yurttaşlarından" seçilmiş olan yüz binlercesi için seçimler, kamu hayatına daha da derin bir katılım anlamına geliyordu. Peter Holquist'in not düştüğü gibi, "1917'deki devrimci dönüşümün gerçek ölçüsü, yurttaşların bu yeni siyasi evrene olağanüstü katılımında bulunuyordu."[51]

51 Holquist, *Making War, Forging Revolution*, s. 47, 111.

5

KÖYLÜLER VE DEVRİMİN AMAÇLARI

Köylüler devrimi toprak elde etmekle özdeşleştirdiler. İlk şart topraktı. Birinciyle yakın bağlantısı olan ikinci şart ise kendi hayatlarının kontrolünü kazanma hedefi ve kırsalda köylü dünya görüşüne daha uygun ekonomik, siyasi ve hatta ahlâki yeni ilişkiler geliştirmekti. Şubat Devrimi ve onu takip eden otorite boşluğu, köylülerin bu kadim arzularını gerçekleştirmeleri için bir fırsat yarattı. Devrim, devletin ve toprak sahiplerinin köylü eylemlerini kontrol altında tutma ve kırsalda eski ilişkiler ağını dayatma amaçlı kullandıkları geleneksel baskı araçlarını –polis, mahkemeler, ordu– ya ortadan kaldırdı ya da ciddi biçimde zayıflattı. Köylüler, devletin ve toprak sahiplerinin zayıflamasıyla, alışılageldik misilleme korkusu olmadan eyleme geçebileceklerini çabucak anladılar. Coğrafyaya dağılmış binlerce köy, kendi adil düzen tasavvurlarını gerçekleştirmek üzere harekete geçti ve bu sefer kümülatif sonuç, alışılmış başarısızlık yerine kapsamlı bir toprak devrimi oldu. Köylüler, ordu ve şehirlerdeki köylü ve eski köylülerin de desteğini aldılar; köylü taleplerinin veciz ve az ama öz sloganı olan "Toprak ve Özgürlük" yazılı pankartlar, 1917 boyunca neredeyse Petrograd ve ülke genelindeki tüm halk gösterilerinde görülebilirdi. Köylüler arasında, hem köy içi hem köyler arası, ciddi bölünmeler vardı: genç-yaşlı, kadın-erkek, evdeki erkek-ordudaki veya şehirdeki erkek, müreffeh-fakir, daha iyi eğitimli-daha az eğitimli, ayrılıkçılar-geleneksel komün yapısı içinde olanlar, "humuslu toprak"-diğer jeolojik sistemler, vs. Yine de, baskın ortak özellikler mevcuttu ve biz daha çok onlara odaklanacağız.*

(*) Önümüzdeki tartışma Rus-Ukrayna anavatanına v e köylülerine odaklanıyor. Rus-Ukrayna köylüleri, nüfusun üçte ikisini oluşturmakla kalmayıp eylemlerinin ulusal politikaya etkisi bakı-

Köy örgütleniyor

Mart'ta devrim haberleri köylere damla damla süzülerek ulaştı. Köylüler, 1905 Devrimi'ni takip eden zulümleri hatırlayarak önceleri temkinle hareket ettiler, devrimin şehirlerde kalıcı olup olmayacağına baktılar ve rüzgârın ne taraftan estiğini kestirmeye çalıştılar. Dahası yeni hükümete esas dertleriyle ilgilenme konusunda bir fırsat vermeye gönüllüydüler; başlangıçta iyimserdiler. Ne de olsa onların bakış açısıyla mesele basitti: Devrim, toprağın mülkiyetinin onlara geçmesi anlamına geliyordu ve kendi meseleleri üzerinde daha fazla söz sahibi olacaklardı. Devrimin gayesi buydu. Yeni hükümeti ve icraatlarını bu ölçütle değerlendireceklerdi.

Hükümetin toprak dağıtımına başlamasını beklerken köylüler, kendi meseleleri ve hayatları üzerinde kontrolü daha güçlü biçimde ele almaya başladılar. Köylüler için bu, ilkin toplanıp devrimi ve kamusal hayatlarının diğer önemli meselelerini tartıştıkları köy meclisi demekti. Geleneksel olarak aile reisleri, dolayısıyla da öncelikle yaşlı erkekler, meclislere ve köydeki karar alma mekanizmalarına hâkimdiler. Ailelerin genç üyeleri ve topraksız rençperler de dahil köyün yetişkin erkekleri meclislere katıldıkça, 1917'ye yayılan büyük bir sosyal devrimle köy meclisi genişledi ve demokratikleşti. Daha genç erkekler, genellikle askerlik hizmeti veya şehirlerde çalışma yoluyla köy dışı hayattan daha fazla haberdar olduklarından rolleri giderek arttı. Bu süreçte, daha genç, daha az temkinli, yeni fikirlere ve devrimci aktivizme daha açık yeni bir köy liderliği meydana çıktı. Durum köyden köye değişmekle birlikte genellikle köyün ihtiyarları *(starosta)* köylülerin güvenine sahip oldukları noktada nüfuzlu rollerini muhafaza ettiler, ama köy karar alma mekanizmalarında ve liderlik kurumunda genel bir dönüşüm başladı. Geri dönen askerler seslerini duyurma konusunda özellikle atılgan ve ısrarcıydılar. Bazı yerlerde kadınlar bile meclise katıldılar (savaş sebebiyle kırsal işgücünün üçte ikisi ila dörtte üçünü kadınlar oluşturuyordu).

Köylüler, köydeki yeni düzeni köy komiteleri seçimleri (bazen, özellikle şehir yakınlarında bunlara sovyet deniyordu) yoluyla hızla kurumsallaştırdılar. Köylüler, bu komiteler vasıtasıyla eyleme geçerek ve köy meclislerinin periyodik toplantılarından destek alarak, yerel hayatın kontrolünü ele geçirdiler ve hükümet temsilcileri ve diğer dış unsurların rolünü azalttılar ya da sona erdirdiler. Bu komiteler, köylüleri ilgilendiren bilumum meseleyi tartışıyor ve

---

mından da en önemli köylülerdi. Geri kalan köylüler, genellikle imparatorluğun dış kenarlarına yayılmış çeşitli kırsal sosyal sistemleri temsil ediyorlardı ve toprak ve büyük köylü devrimi hakkındaki ulusal tartışmaya görece az etkileri vardı; her biriyle ayrı ayrı ilgilenmek had safhada karmaşık olacak ve burada sahip olduğumuzdan çok daha fazla yer gerektirecektir. Bununla beraber, burada tartışacağımız temel özelliklerin çoğu onlar için de geçerlidir.

bu meselelerle ilgili olarak gitgide daha çok eyleme geçiyordu: toprak dağıtımı, ormanlara ve otlaklara erişim, kamu düzeni ve diğerleri. Ayrıca komiteler, toprağa el koyma, mülk yakıp yıkma gibi şiddet içeren ve ortaklaşa icra edilen fiiller için eylem planlarını belirliyorlardı. Köylüler, öz örgütlenme ve kendini ifade etme konularında şehirli nüfusun gösterdiği hevesin aynısını göstererek arzularını gerçekleştirmek için çeşitli özel komiteler ve örgütler kurdular.

Hak taleplerinde, köy komünal seviyesinde elde ettikleri ilk başarılarla cesaretlenen köylüler, kısa sürede yeni öz yönetimlerini genişletmek için harekete geçtiler. Bunun için, daha geniş coğrafi-siyasal örgütlenmenin bir sonraki adımı olarak *volost* veya kırsal bölge düzeyinde komiteler kurdular.* Mart sonu ve Nisan'da köylerden gelen temsilciler tarafından kurulan bu komiteler, eski yetkililerden yerel yönetim işlevlerini devraldılar. Ancak, bu köylü öz-yönetiminin coğrafi kapsamıydı ve kendi örgütlerini kurma isteği nadiren bu seviyeden öteye, daha büyük ulusal boyutlara taşındı. Köylü örgütlenmesi köy temelliydi. Öz örgütlenme, küçük kırsal bölgeyi *(volost)* oluşturan köylere yayılabiliyor ama nadiren ötesine geçiyordu. Daha büyük coğrafi örgütler, köylülerin hayatı idare etme yaklaşımının dışındaydı ve dışarıdan örgütçülere, hükümet ve siyasi partilere kalmıştı. Dolayısıyla bölge *(volost),* köylülerle daha yüksek siyasi otorite arasındaki esas temas ve çatışma noktası oldu.

Köylü aktivitesinin bu seviyesi bile hükümeti rahatsız etmeye yetti çünkü hükümet, şehirlere ve orduya kesintisiz gıda akışı sağlama ve düzenli bir tarım reformu yapma derdindeydi. Bu yüzden hükümet, oldukça süratli hareket ederek yeni geçici kırsal yönetim kurumları oluşturdu. 5 Mart'ta yeni hükümet resmî olarak eski vilayet valiliklerini kaldırdı ve yerlerine geçici olarak vilayet ve *uzed* komiserleri atadı. Atananların çoğu, sivil zihniyete sahip ve belki reform yanlısı oldukları düşünülen soylu toprak sahipleriydi. 20 Mart'ta Geçici Hükümet, bölge komiserlerine köylülerden, soylulardan, doktorlardan ve diğer taşra sosyal gruplarından (öğretmenler, ziraatçılar, doktorlar ve "kırsal entelijansiya"ya mensup diğerleri; köy ve küçük kasaba esnaf ve zanaatkârları) oluşan özel bölge *(volost)* komiteleri kurmaları için yetki verdi. Yeni muntazam kurumlar kurulana dek komiteler, yerel yönetim sorumluluklarını üstleneceklerdi.[1]

(*) Rusya'daki ana coğrafi siyasal bölgeler, büyükten küçüğe sırayla, *guberniia* (vilayet), *uyezd*, *volost* ve köy/komündü. Komün, siyasi ve ekonomik bir varlık (köylü topraklarının büyük bölümü özel değil, komün mülkiyetindeydi) ve öz-yönetim organı olarak bizzat köyün kendisiydi. Bölge kelimesi İngilizce yazılarda sık sık hem *uzed* hem *volost*un karşılığı olarak kullanılır; ben daha çok *volost* için ve kesinlik gerektirmeyen bazı durumlarda daha küçük kırsal yönetim birimi anlamında kullanacağım. Kesinlik gereken yerlerde Rusça *volost* ve *uyezd*i kullanacağım.

1 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 244. Geçici Hükümetin kırsal politikaları hakkında bilhassa bkz. Gill, *Peasants and Government*. Atkinson, *End of the Russian Land Commune*, s. 117-148, hem hükümetin hem de başlıca siyasi partilerin politikalarını tartışır. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 243-316 ve II, s. 523-614, Geçici Hü-

Hükümetin yeni bir kırsal düzen yaratma çabaları karma sonuçlar verdi. Bölge *(volost)* ya da köy seviyesinde özel bir başarı sağlamadı. Her ne kadar liberal olarak tanınanları da olsa yerli eşrafın ya da entelektüellerin yerel yöneticiler olarak atanması, köylüleri yabancılaştırdı. Hükümetin bir yönetimsel sistem kurabilmek için süratle yetkililer atama ihtiyacı, köylülerin kendi seçtikleri bir öz yönetim arzusuyla çatışıyordu. Gerçekten de kısa süre içinde köylüler, eğitimli zümrenin herhangi bir kesiminin onlar adına ya da onları yok sayarak konuşmasına karşı bir tahammülsüzlük geliştirdiler. Bahar sonunda kırsalda devrimin ilk üç ayını değerlendiren bir rapor, "köylüler entelijansiya mensuplarını seçmekten kaçınıyor – bu durum son zamanlarda iyice göze çarpıyor. Zaman geçtikçe entelijansiyanın aralarında yeri olmadığına; kendi işlerini müdahale olmadan kendilerinin idare etmeleri gerektiğine daha da ikna oldular" diyordu.[2] Bölge ve köy seviyesinde köylülerin kendi kurduğu komiteler hâkimiyetlerini giderek artırırken hükümet onaylı çok sınıflı kurumlar nüfuz kaybettiler. Köylüler kendi dünyalarının ve hayatlarının kontrolünü ele alıyorlardı.[3]

Hükümet, daha geniş bir entelektüel orta sınıf unsurun bulunduğu ve siyasi partilerin rol oynayabildiği vilayet şehir ve kasabalarında bir miktar daha başarılı oldu. Bu seviyelerde, köylü vekilleri kongreleri ve hükümetin örgütlediği toprak ve gıda tedarik komiteleri gibi köylüler adına hareket ettiğini iddia eden kurumlarda bile köylülerin etkisi çok daha azdı. Köylü hâkimiyetindeki köy ve bölge *(volost)* örgütleri bir tarafta ve kasabalı hâkimiyetindeki *uzed* ve vilayet kurumları diğer tarafta olmak üzere tavırlarda önemli bir bölünme oluştu.

Kısmen, bu iki farklı tavır ve sebep oldukları çatışmalar, köylülerin yeni Rusya'nın biçimlendirilmesinde rol oynayan yurttaşlar olup olmadıklarına dair farklı görüşlerden kaynaklanıyordu. Köylüler kendilerini, hükümete ve gazetelere yazdıkları mektuplarda sık sık belirttikleri gibi, kendi gelecekleri ni ve kırsal hayatın yapısını biçimlendirme hakkına doğal olarak sahip hür yurttaşlar olarak görüyorlardı. Aksine, hem merkezî hem yerel olmak üzere yeni devlet liderliği ve entelijansiya, köylüleri "kara halk" olarak görüyordu. Bu terim, geleneksel elitlerin ve entelijansiyanın, köylüleri cahil, geri kalmış, kültürsüz, hatta ahlâksız ve yeni özgür Rusya cumhuriyetinin gerçek birer yurttaşı haline gelmeden ve yaratılan yeni toplumda söz sahibi olmadan evvel kapsamlı bir vesayete ihtiyaç duyan insanlar olarak değerlendiren görü-

kümet kararnamelerinin ve köylüler ve Geçici Hükümetle ilgili diğer belgelerin iyi bir seçkisini sunar.

2 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 245.

3 Köylülük hakkındaki tüm yazılar bir dereceye kadar bununla ilgilenir, özellikle bkz. Baker, *Peasants, Power and Place*, Badcock, *Politics and the People*, Retish, *Russia's Peasants* ve Figes, *Peasant Russia*.

şünü iki kelimeyle özetliyordu. Bu amaçla, devlet ve yerel elitler, devrimi kutlamak üzere köylerde toplantılar ve festivaller düzenlediler ve konuşmalar ve vaazlarla köylülere yeni yükümlülüklerini anlattılar (toplantılar, sembolik bir biçimde genellikle köy okulu ya da kilisede yapılıyordu). Elitlerin gözünde köylülerin, yeni Rusya'nın yurttaşlığını tam olarak hak edebilmek için "aydınlanmaya" ve belli başlı alışkanlıklar geliştirmeye ihtiyaçları vardı. Entelijansiya ve hükümetin vesayetinde edinilecek bu özellikler, düzeni sağlamak, mülkiyet haklarına saygı göstermek, eğitim almak, içkiyi azaltmak, ulusa karşı ödevlerini öğrenmek (vergi ödemek, gıda tedarik etmek ve savaşı desteklemek) ve genel olarak "kültür" edinmekti. Öte yandan köylüler "aydınlanma" ihtiyacını kabul etseler ve kendileri için sık sık elitlerin "kara halk" türü negatif terminolojisini kullansalar da kendilerini yeni düzenin ve yeni devletin biçimlendirilmesine katılma hakkına sahip tamamen eşit yurttaşlar olarak görüyorlardı. Hoş, negatif terminolojiyi sık sık yaratıcı biçimde kullanıyorlardı; örneğin bariz biçimde yasaya aykırı toprak gaspları konusunu savuşturmak için. Genellikle hükümet ve sovyetlere hitaben, alçakgönüllü, hürmetkâr, geleneksel terminolojiyi, toprak talep etmek, oğullarının ve eşlerinin cepheden dönmesini istemek ya da devrimci hak iddialarında bulunmak için yeni bir kararlılıkla kullanıyorlardı. Elitler (özellikle şehirliler) ve köylüler, köylülerin rolü hakkında tamamen zıt fikirlere sahiptiler; bu zıtlık, 1917'de yerel yönetimden başlayıp sonra yerel yönetimin çok ötesine uzanarak hem köylü-elit hem de köylü-devlet çatışmasını kızıştırdı.

Gıda tedariki mücadelesi

Şehirler ve ordu için gıda tedariki meselesi, köylü arzularıyla hükümetin kaygıları arasındaki uyuşmazlığı çabucak ortaya çıkardı ve iki tarafı çatışmaya sürükledi. Hükümetin başlıca endişesi şehirlere ve orduya gıda tedarikinin kesintiye uğramasıydı. Hükümet, toprak dağıtımı ve diğer tarım reformu meselelerini önemli buluyordu fakat ertelenebilir olduklarını düşünüyordu. Bu konular, öncelikler sıralamasında yiyecek ihtiyacının ardından geliyorlardı. Köylüler içinse tam aksine, toprak dağıtımı ve diğer öncelikli ekonomik meseleler yalnızca önemli değil aynı zamanda acildi. Bu aciliyet duygusu, yalnızca inanç farklılığını değil aynı zamanda köylülerin ekim ve hasat için mevsimsel zaman baskısına karşı keskin hassasiyetini de yansıtıyordu. Çatışma kaçınılmazdı ve hızla geldi. Hükümet, bir önceki yönetimden ciddi bir gıda sıkıntısı devralmıştı ve hemen bir gıda tedarik sistemi kurmaya girişti. Bunu yaparak, hem hükümet bürokratları hem de liberal ve sosyalist entelektüeller arasında savaş zamanı gelişmiş olan, ekonomi üzerinde, özellikle de gıda ürünleri üzerinde daha fazla devlet denetiminin önemi-

ne dair geniş fikir birliğini yansıtıyordu.[4] 9 Mart gibi erken bir tarihte hükümet, Devlet Gıda Tedariki Komitesi'ni kurdu ve 25 Mart'ta sabit fiyatla devlet tahıl tekelini tesis etti. Yeni düzenlemeler, aynı zamanda çeşitli kentsel ve kırsal grupları temsil eden bir vilayet ve bölge gıda tedariki komiteleri hiyerarşisi oluşturdu.[5] Köylüler; –haklı olarak– toprak sahipleri, kasabalılar, tüccarlar ve hükümet yetkililerinin hâkimiyeti altında gördükleri bu esasen kasabalı olan komitelere genellikle güvenmediler. Bu komitelerin birincil hedefinin köylü çıkarları olmadığını fark ettiler.

Köylüler hükümetin kontrollerine ve dayattığı tekele gücendiler ve direndiler. Tüm tahıla el koyma süreci, köylülerin uygunsuz bulduğu kontrol ve düzenlemelerin yanı sıra, köylülere ödenecek para biriminin değerinin sabit olacağını (ki değildi) ve üretilecek tüketici ürünlerinin eşdeğer fiyatlarda olacağını (ki değildi) varsayıyordu. Doğrusu, problemin bir parçası ve köylü memnuniyetsizliğinin bir kaynağı, "birincil ihtiyaç ürünlerinin" (temel tüketici ürünleri ve köylülerin ihtiyaç duyduğu çiftlik malzemeleri) tahıldaki sabit fiyatların ve devlet tekelinin karşılığında sabit ya da düşük fiyatlı olacağı sözünün tatminkâr biçimde tutulamamış olmasıydı, çünkü endüstri tamamen savaş üretimine odaklanmıştı. Hükümet politikalarına, düşük tahıl fiyatlarına, yüksek maliyetlere ve imalat ürünleri yetersizliğine öfkeli olan köylülerin endişelerine, görece zayıf 1917 bahar hasadı da eklenince köylüler tahıllarını satmayı reddettiler. Tepeden inme keyfî kararların etrafından dolaşma konusunda yüzlerce yıllık deneyime sahip köylüler, aynı şeyi bu sefer de yaptılar.

Hükümetin tahsilat politikaları ve köylü direnci kısa sürede köylüler ve gıda tedarik mümessilleri arasında çatışmaya dönüştü. Bazı vakalarda mümessiller köylüleri ürünlerini teslim etmeye zorlamak için askerî birlikleri kullanmayı denediler ama bu denemeler nadiren başarıya ulaştı ve kızgınlıkları beslemekten başka bir işe yaramadı. Örneğin, Samara eyaletinin bir köyünde tahsilat memurları ve askerler geldiğinde kilise çanları çalınmış, erkek kadın ve çocuklar köy meydanında toplanmış ve "Tahıllarımızı ancak cesetlerimizi çiğnedikten sonra alabilirsiniz" diye bağırmışlardı. Memurlar ürünleri alamadan ayrılmak zorunda kalmışlardı.[6] Bazen tahsilat memurları dövülüyor, hatta öldürülüyordu. Sonunda hükümet fiyatları tekrar tekrar yükseltmek ve yükümlülükten kaçan köylülere göz yummak zorunda kaldı. Bu arada şehirler gıda karnesi uygulamalarını artırmak zorunda kaldılar ve

4 Yiyecek tedariki ve ekonomi üzerindeki devlet kontrolünün evrimi için bkz. Holquist, *Making War, Forging Revolution*, özellikle 1-3. bölümler.

5 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 615, 618-621, temel belgeleri sunmaktadır. Köylüler hakkındaki çoğu çalışma bu meseleyi tartışır, ayrıca bkz. Lih, *Bread and Authority*, özellikle s. 57-137.

6 Keep, *The Russian Revolution*, s. 179.

çok sayıda gıda sıkıntısı korkusu yaşadılar. Kuzey eyaletlerinin tahıl tüketen bazı şehirleri (hatta bazı fabrikaları), tahıl üreten eyaletlere özel satın alma temsilcileri yollamaya ve kendi alışveriş ve nakliyelerini yapmaya başladılar.

Hükümet, başarısızlıklarına rağmen, özellikle Mayıs'tan sonra sosyalistlerin etkisi arttıkça kapsamlı devlet kontrolünü bırakıp köylüler için piyasa teşviklerine bel bağlamayı reddetti. Bunun büyük tarım üreticilerini ve büyük mülk sahiplerini güçlendireceğinden korktular. Destekleri Mayıs sonrası kurulan her hükümet için vazgeçilmez olan SR'ler, büyük toprak sahipliğini toprak dağıtım programı yoluyla imha etmeye kararlıydılar. Ne var ki büyük üreticiler, piyasada satışa sunulan tahılın orantısız olarak büyük bir kısmını üretiyorlardı. Bu sebeple toprak dağıtımı, ister devlet eliyle ister köylülerin toprak gaspı yoluyla olsun, büyük çiftçilerin ve büyük mülk sahiplerinin varlıklarını azaltarak herhangi bir mekanizma yoluyla tarımsal olmayan sektörlere aktarılabilecek tahıl miktarını da azaltıyordu. Hükümetin tahıl politikalarının ve köylülerin tavırlarının neticesi tarım ürünleri pazarlama sisteminin çöküşü oldu ki bunun da tüm toplumu ilgilendiren dallı budaklı sonuçları oldu. John Keep'in belirttiği gibi, "Nasıl ki toprak kamulaştırması uzun vadede önemliyse piyasada tahıl bulunması da aynı şekilde kısa vadede önemliydi ...; köylülerin tahıllarını resmî satın alma kurumlarına satmayı reddetmesi ekonominin kesintiye uğramasına neden oldu. Şehirlere ve orduya gıda tedarikini kısıtlayarak sosyal krizi büyüttü ve dolaylı olarak Geçici Hükümetin düşmesine sebep oldu."[7] Ayrıca köylü şiddetini de artırdı.

Toprak dağıtımı ve toprak gaspı

Yönetim, gıda tedariki ve diğer meselelerle ilgili tüm çatışmalar boyunca köylüler, asıl meselelerine odaklanmaktan vazgeçmediler: toprak ve toprağın yeniden dağıtımı. Köylüler, ahlâki hak olarak toprağın onu işleyene, yani kendilerine ait olduğuna inanıyorlardı. Devrimin amacı; özel derebeyleri, devlet, kilise ve diğer yabancılara ait toprağın alınıp köylülere dağıtılmasıydı. Araziyi ayrı özel varlıklar olarak birleştiren köylüler bile hedefe konmuştu (bkz. bir sonraki bölüm). Sosyalist partilerin söylemi bu tavrı destekliyordu.

Fakat hükümet, sosyalistler hükümete dahil olduktan sonra dahi tatminkâr bir toprak dağıtım politikası geliştirmekte zorlandı. Bir tür toprak dağıtımının devrimin bir parçası olacağına dair bir konsensüs vardı ama onun ötesinde bir uzlaşma yoktu. İlk olarak, sosyalist olmayan partilerle (fiilen Kadetlerle) sosyalist partiler arasında istimlak bedelleri, komünal ya da özel mülkiyet konusunda ve diğer konularda mutlak bir görüş ayrılığı vardı.

7 *A.g.e.*, s. 172.

Dahası sosyalistler, hatta sözde köylü partisi Sosyalist Devrimciler bile kendi aralarında ne yapmak ve nasıl yapmak gerektiği konusunda ciddi biçimde bölünmüşlerdi. Fikir ayrılıkları, toprak dağıtımı konusunda herhangi bir politik uzlaşmaya varmayı had safhada zorlaştırıyor ve bu denli önemli bir meseleyi Kurucu Meclis'in otoritesine bırakarak ertelemeyi kolaylaştırıyordu. Doğrusu, siyasi partiler koalisyon hükümeti fikrine can simidi gibi tutundukça toprak reformu imkânsızlaşıyordu.

Bu sürtüşme kaynaklarına rağmen Geçici Hükümet, görmezden gelmenin neredeyse imkânsız olduğu toprak reformu konusunu hızla ele aldı. Geçici Hükümetin kurduğu Ana Toprak Komitesi aracılığıyla kısa sürede bir yerel komiteler ve özel komisyonlar hiyerarşisi oluşturuldu. En tepede Ana Toprak Komitesi ve komisyonları, bitmeyen politika belirleme tartışmaları ve meselenin muazzam karmaşıklığı içinde çamura saplandılar. En altta, bölge seviyesinde komiteler, genellikle köylülerin eline geçiyor ve onların toprak taleplerine destek amaçlı kullanılıyordu. 4 Mayıs'ta koalisyon kabinesinin kurulmasıyla SR'ler hükümete girdi ve SR'lerin en prestijli lideri Viktor Çernov da tarım bakanlığına getirildi. Çoğu kimse, sık sık çağrıldığı unvanıyla "köy bakanının" toprak reformunu hızla yürürlüğe sokacağını bekliyordu. Bu konuda Çernov, bir hayal kırıklığı oldu. Hem hükümetten hem de kendi partisinden, üstesinden gelmeyi başaramadığı şiddetli bir muhalefetle karşılaştı; aynı zamanda kendisi de enerjisini gereksiz bir dizi politik ve polemikçi mücadelede israf etti. Neticede, hükümet, köylülere tekrar tekrar genel bir toprak dağıtımı sözü verse de bunu hayata geçirmek şöyle dursun planlamasını dahi yapamadı.

Hükümetin oyalamalarına köylülerin verdiği tepkiler çeşitliydi. Çoğu köylü; köy komiteleri ve yerel toprak komitelerinde elde ettikleri hâkimiyet, tahıl tekeline direnme ve türlü yollarla hayatlarının diğer yönleri üzerinde kontrol elde etmiş olmalarına rağmen makul ölçüde sabır sergileyerek toprak dağıtımını bekledi. Fakat köylülerin tümü sabırla beklemedi. Bazıları hızla ve hatta şiddet kullanarak toprağın tüm kontrolünü ele geçirmek üzere harekete geçti, bu eylemler kırsal devrime kendine özgü havasını verdi. Kırsal halk, mevsimsel bir ekim ve hasat ritmine göre çalışıyordu; bu ve buna ek olarak 1917'de tüm Rusya'ya hâkim olan eyleme geçme sabırsızlığı, köylüleri toprak meselesini kendi başlarına çözmeye itti. Bunu yapabilmeleri üç olgu sayesinde kolaylaştı: Yerel yönetim aygıtının kontrolü artık köylülerdeydi, yeni rejim, köylüleri beklemeye ya da arzuladıklarından farklı davranmaya zorlayacak silahlı baskı imkânlarına sahip değildi ve yerel olarak köylülere daha etkin muhalefet yapabilecek yetişkin erkek toprak sahipleri, ya orduda ya da devlet memurluklarında hizmet ettiklerinden uzaktaydılar. Böylece köylüler, şiddetin çeşitli biçimlerinin rol oynadığı kendi toprak devrimlerini yapabildiler.

1917'de çeşitli türlerde, bölgesel özelliklere ve yerel tarıma göre değişiklik gösteren dolaysız köylü eylemleri vardı.[8] Tüm eylemlerin üçte birini, ekim alanlarının gaspı ve köylüler arasında yeniden dağıtımı oluşturuyordu (otlaklar, çayırlar ve orman arazileri de dahil). Tarla alanları için köylüler açısından kritik olan zaman, ekim zamanıydı ve dolayısıyla gasp vakaları genellikle bahar ve sonbahardan hemen önceki ekim zamanı ve yazdan önceki hasat zamanında yoğunlaşıyordu. Vakaların yüzde sekseni Saratov ve Penza eyaletlerinde –iki önemli ve inatçı tarım bölgesi– ve sözünü ettiğimiz mevsimlerde gerçekleşiyordu.[9] Toprak gaspını genellikle alet edevata, donanıma, koşum hayvanlarına ve hatta binalara el koyma takip ediyordu çünkü bunlar, toprağın kullanımına doğrudan bağlı olarak görülüyordu. Toprak gaspı, bir kez başladıktan sonra kendiliğinden ivme kazandı: Smolensk eyaletinin Sychevka bölgesi, Subbotino alt bölgesi köylü icra komitesi, 27 Nisan gibi erken bir tarihte seçkinlerin "fazlalık" topraklarını gasp etmeye başladı ve böylece tüm bölgede bir gasp sürecini tetikledi. Haziran'da bir Subbotino köylü toplantısı, her tür özel toprak sahibine ait çayırlık alanlara el koyma emri verince süreç iyice kızıştı. Ağustos'a gelindiğinde, özellikle hükümet toprak gasplarını dizginleme girişiminde bulunduktan sonra süreç daha da yayıldı ve daha fazla şiddet içerir hale geldi.[10]

Toprak gasplarının sık sık, kullanılmayan arazileri tarıma kazandırma maskesinin arkasına gizlendi. Savaş sırasında kayda değer büyüklükte özel toprak, ekilmez hale geldi. Bahar ekimiyle ilgili endişeler taşıyan hükümet, ekili alanları azami seviyeye çıkartmak için harekete geçti. 11 Nisan'da, toprak sahibi ekim yapmayı reddettiği takdirde arazinin yerel gıda tedariki komitelerinin "kullanımına verileceğine ve adil bir fiyattan yerel toprak sahiplerine [köylüler de dahil] kiralanacağına" hükmeden bir kanun çıkardı.[11] Köylüler kanundan hemen faydalanmaya başladılar ve kanunu özel mülklerin gaspını meşrulaştırmak için bir gerekçe olarak kullandılar. Kimi zaman tarım araç gereçlerini, çiftlik hayvanlarını, otlak ve diğer varlıkları, ya az kullanıldıkları ya da el konulan toprağı işlemek için ihtiyaç duydukları gerekçeleriyle gasp ediyorlardı. 16 Temmuz tarihli başka bir hüküm, hasada hazırlanan, saman

8 Köylü şiddetini sınıflandırmak ve kategorilere ayırmak herkesin bildiği üzere zordur. Yerel Vilayet Yönetimi memurlarının raporlarına dayanan eski rakamlar çok düşüktür ve daha yeni soruşturmalar ışığında daha yüksek olarak düzeltmeler yapılmıştır. Genel olarak çeşitli bölgelerdeki köylü şidddeti hakkında bkz. Perrie, "The Peasants", Service, *Society and Politics*, s. 13-19, Channon, "The Peasantry in the Revolutions of 1917", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution*, s. 106-110, Retish, *Russia's Peasants*, s. 95-108, Baker, *Peasants, Power, and Place*, s. 53-54, 77-80, Badcock, *Politics and the People*, s. 186-199 ve Figes, *Peasant Russia*, s. 47-61. Toprak sahibinin bakış açısı için bkz. Rendle, *Defenders of the Motherland*, s. 84-114.

9 Figes, *Peasant Russia*, s. 52.

10 Manning, "Bolsheviks without the Party", s. 41-48.

11 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 621-622.

toplama için ayrılan ve sonbahar ekimi için nadasa bırakılmış toprakları da kanun kapsamına aldı. Hüküm, köylüleri yasa dışı eylemlere karşı uyarsa da onlar, hükmü önceki eylemlerinin teyit edilmesi ve daha fazla toprak gaspı için bir bahane olarak gördüler.

Dahası, köylüler, zaman zaman, toprağın "başıboş" kalmasını ya da hasadın tehlikeye girmesini entrika yoluyla sağlıyorlardı. Toprak sahiplerinin köylü işgücüne ya da toprak kiralamaya duyduğu ihtiyaçtan faydalanarak ya çok yüksek ücret talep ederek ya da düşük kiralar teklif ediyor, kendilerine direnen ve iş vermeyi reddeden toprak sahiplerinin topraklarını, kullanılmadığı bahanesiyle gasp ediyorlardı. Savaş esirlerinin ve mültecilerin toprağı ekmek için kullanıldığı yerlerde köylüler bazen zor kullanarak bu uygulamaya engel oldular. Bir bölge komitesi, yerel toprak sahibi olan Prens Golytsin'e "10 Nisan saat sabah ona kadar tarımda çalıştırılan tüm savaş tutsaklarını bölge vatandaşlarının ihtiyacı gereği bölge ofisine göndermesini" isteyen bir emir yolladı ve eğer emre uymazsa güç kullanmakla tehdit etti.[12] İşgücünden mahrum kalan topraklar boş ilan edilebiliyor ve komiteler aracılığıyla köylüler tarafından bu topraklara el konulabiliyordu. Aynı zamanda köylüler, savaş tutsaklarını sık sık kendileri için ırgatlık yapmaya zorladılar, böylece kârlarını iki katına çıkardılar. Köylüler ayrıca bu gaspları, toprağın azami kullanımını teminat altına aldıklarını ve hükümet politikasını uyguladıklarını iddia ederek vatanseverlik görevi örtüsü altına gizlemeyi başardılar.

Toprak gaspı sırasında köylüler genellikle köy olarak hep beraber hareket ediyorlardı. Eylemler sıklıkla köy meclisinin kararıyla oluyordu. Köylüler, sorumluluğun ortak paylaşılması için köyde yaşayan herkesin eyleme katılmasını zorunlu tutuyorlardı. Kararlaştırılan saatte yağma için gereken kağnılarla köy meydanında toplanılıyor ve mülke yürünüyordu. Genellikle, hangi topraklara el konulduğu ve kendi kişisel kullanımına hangi toprağın bırakılacağını (çoğunlukla kendi ailesinin emeğiyle ekip biçebileceği kadar bir "pay") açıklayan yazılı bir "emir" ya toprak sahibine ya da kâhyasına veriliyordu. Başka varlıklara da el konulduğunda bazen emre eşlik eden yazılı detaylı bir envanter oluyordu. Toprak sahibi veya kâhya, eğer kaçmadıysa, toprağı ve malları köye ya da bölge komitesine devrettiğine dair bir belge imzalamaya zorlanabiliyordu. Tahıllar ve diğer depolanmış malzeme götürülüyordu. Kullanılabilir araç gereç alınıyor, köylülerin kullanamayacağı daha karmaşık makineler genellikle yok ediliyordu. Benzer biçimde, çiftlik hayvanları da götürülüyordu. Bu kalemler köylüler arasında paylaşılıyordu. Aynı uygulama, köylüler çayırlara, orman arazilerine ve diğer değerli alanlara el koyduğunda da gerçekleşiyordu. Çoğunlukla, en azından yılın ilk bölü-

12 Keep, *The Russian Revolution*, s. 200-201.

münde, bu el koymalara, toprak sahiplerine karşı fiziksel saldırılar eşlik etmiyordu.

Fiilî bir köylü gaspının birçok başat özelliğini içeren –oldukça örgütlü ve süreçte şansın ne derece rol oynadığına dair– gerçek bir el koyma hikâyesi dönemin bir gazete haberinde kurbanın ağzından şöyle anlatılıyordu:

> Öğlen köy meclisi, geniş ve iyi donanımlı olan mülkümüzün kaderini belirlemek üzere toplandı. Karar verilecek mesele kati basitlikte soruldu; ev yakılacak mıydı yoksa yakılmayacak mıydı? Önce tüm malları alıp binayı bırakmaya karar verdiler. Ama bu karar meclisteki bazı kişileri tatmin etmedi ve bir başka karar alındı; okul olarak tutulacak ev haricinde her şeyi yakmak. Bir anda tüm kalabalık mülke doğru harekete geçti, kâhyadan anahtarları aldılar, büyükbaş hayvanlara, ziraat makinelerine, arabalara ve depolara vs. el koydular. İki gün boyunca taşıyabildikleri her şeyi taşıdılar. Sonra yirmili gruplar halinde balyaları yağmaladılar, her gruba bir tane olmak üzere hangi grubun hangi balyayı alacağına karar vermek için kura çektiler. Bütün bu paylaşmanın ortasında bir bahriyeli ortaya çıktı, askerlik hizmetini yapan yerli bir delikanlı. Evi de yakmaları için ısrar etti. Köylüler açıkgöz davrandılar. İkinci kez denetlemek için eve gittiler. İçlerinden biri, "Buradan nasıl okul olur ki? Çocuklarımız içinde kaybolur" dedi. Bunun üzerine evi de yakmaya karar verdiler [ertesi gün]. Yirmi adamı nöbetçi olarak bıraktıktan sonra sessizce evlerine dağıldılar. Nöbetçi kalanlar, normal ziyafetlerini çektiler: Fırını yaktılar, bir koyun, birkaç kaz, ördek ve piliç kestiler ve gün doğana kadar tıka basa yediler ... Gece böylece geçti. Tüm köy tekrar toplandı ve bir kez daha baltalar gözüktü ... Pencereleri, kapıları ve yerleri parçaladılar, aynaları kırıp parçaladılar ve buna benzer şeyler yaptılar. Öğleden sonra saat üçte evi her tarafından ateşe verdiler.[13]

Binanın yakılması tamamen mantıksız değildi (ya da okul olarak kullanışlı olmaması). Evleri ve mülk tapularını yakmak, soyluları kovmak konusunda katı bir çıkarı yansıtıyordu. Çeşitli deyimlerle de ifade edilen kadim bir köylü inanışı vardı, eğer kuşun yuvası (malikâne) yıkılırsa kuş (toprak sahibi) da uçup gitmek zorunda kalırdı. Artık bu, her zamankinden daha fazla gerçekçi bir hedef gibi görünüyordu. Ayrıca mülk sahiplerinin mobilyaları, sanat eserleri, kitapları, piyanoları, süslemeli bahçe ve çeşmeleri ve ayrıcalıklı ve yabancı hayat biçiminin diğer izlerinin kırılıp dökülmesi, elit zalimlerin sembolik yok oluşunu temsil ediyordu. Bu tahribat, ayrıca zenginlere karşı nefreti ve geçmiş haksızlıkların intikamını yansıtıyordu. Köylülerin bakış açısıyla hepsi mantıklıydı.[14]

13 *A.g.e.*, s. 211-212.

14 Bu konudaki bir tartışma için bkz. özellikle *a.g.e.*, s. 210-214 ve Stites, *Revolutionary Dreams*, s. 181-183.

Bu gaspların ve mülk yıkımının ötesinde köylüler, birçok değişik yolla toprak sahiplerini ve bağımsız çiftçilik yapan köylüleri taciz ediyorlardı. Çiftlik çalışanları defediliyordu. Köylüler tarafından değişik bahanelerle aramalar yapılıyor, zorla mülkün envanteri çıkarılıyordu ki bu, mal sahiplerini oldukça tedirgin ediyor olmalıydı. Köylüler, çoğu zaman kendi zayıf hayvanlarını bırakıp toprak sahibinin daha bakımlı ve sağlıklı hayvanlarını alıyorlardı. Ayrıca mallara da el koyuyorlardı –hayvan, toprak, tahıl, araç gereç– ve özellikle aşağılayıcı olması için çok düşük (aynı zamanda hukuka uygunluk kisvesi sağlamak için) fiyatlar teklif ediyorlardı. Kendi hayvanlarını toprak sahiplerinin çayırında otlatmak, ağaç kesmek ve benzeri yollarla mülke tecavüz ediyorlardı. Sık sık, toprak sahiplerinin karşı çıkmalarını görmezden gelerek toprağı kullanmaya başlıyorlardı. Tabii ki, her başarı, daha fazla hakka tecavüz için köylüleri cesaretlendiriyordu. Tüm bu fiiller toprak sahibinin (ya da eşinin – köylüler, kadın toprak sahiplerini ya da eşleri askerde olanları daha kolay hedef belirlemek konusunda fırsatçıydılar) ne denli güçsüz olduğu gerçeğini ortaya koyuyordu. Köylüler, tabii ki eylemlerinin mülk sahiplerini korkutup şehre kaçmalarına sebep olacağından ve bunun da toprağı gasplara karşı daha savunmasız bırakacağından habersiz değillerdi. Yerel yetkililere yapılan başvurular, eğer yerel yönetim zaten işin içinde değilse, genellikle başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Daha yüksek seviyedeki hükümet yetkilileri daha anlayışlıydı ama eylemleri engelleyecek güce sahip değillerdi.

Yıl ilerledikçe fiziksel şiddet arttı, hükümetin reform hızı karşısındaki bıkkınlık, köylülerin eylemlerinin cezasız kalacağı konusundaki güvenlerini ve dönen askerlerin ve siyasi kışkırtıcıların "dışarıdan" katılımını artırdı. Şiddet olayları ve toprak gasplarının zaman ve bölge olarak kümelenmiş ve aralıklı olma eğilimindeydi. Bir bölgede bir ay birçok olay olabiliyor, ertesi ay hiçbir şey olmayabiliyordu. Saldırılar bir miktar bulaşıcıydı, bir eylem yakınlarda başka eylemleri tetikliyordu. Ağustos'ta Tambov eyaletinde bir köylü güruhu, Prens Boris Vyazemsky'nin mülkünü basarak onu "tutukladı"; sonrasında Prens, yakındaki bir tren istasyonunda, birlikleri taşıyan bir trendeki askerler tarafından öldürüldü. Bu olayı takiben yakındaki diğer mülklere de saldırılar oldu: elli yedi seçkin mülküne ve on üç kapalı özel köylü çiftliklerine.[15] Malikânelere el konmada bile ölümler alışıldık değildi. Az sayıda toprak sahibi öldürüldü ve John Channon'un belirttiği gibi "Genelde devrim, göreceli olarak kansız biçimde her türlü toprak sahibinin mülkünden kovulmasına şahit oldu."[16] Gerçekleşen ölümlerin çoğu, soygun çetelerinin ya da asker gruplarının işiydi.

15 Perrie, "The Peasants", s. 27.

16 Channon, "The Peasantry in the Revolutions of 1917", s. 172.

Gelgelelim, öte yandan 1917'de, çok büyük karışıklıkların olduğu bölgelerde bile her mülkün saldırıya ya da her mülk sahibinin tacize uğramadığını hatırlamamız gerekir. Birçok toprak sahibi, küçük ayarlamalarla, zamanın değişmesini ve güvenliğin yeniden tesis edilmesini bekleyerek hayatlarına az çok eskisi gibi devam etti. Simbirsk (Volga) bölgesi seçkinlerinden köylülerle iyi ilişkiler içindeki S.P. Rudnev, o yazın ve 1917 sonbaharının hemen hemen her zamanki gibi geçtiğini hatırlıyordu: "Adamlar içmeye ve ava gidiyordu; Simbirsk'ten misafirler kalmaya geldi, pikniğe ... mantar toplamaya gittik... Avusturyalı savaş tutsakları çiftliğimizde çalışıyordu."[17] Yine de Vyazemski gibi talihsiz olanlar ve Rudnev gibilere uzanan yelpazede çoğu toprak sahibinin geleceklerinden endişe duymak için yeterli sebebi vardı. Onların bakış açısından tüm Rus toplumu kontrolden çıkmış biçimde savruluyordu.

Soylulara, krallığa ve diğer özel kişilere ait toprakl'ara el konulmasını tartışırken köylü toprak gasplarının sık sık göz ardı edilen özelliklerini aklımızdan çıkarmamalıyız. Genellikle gasplar, köyler arasında kimin el konulan toprağa sahip olacağı konusunda çatışmalara sebep oldu. Kharkiv eyaletindeki köyler arasında çok sayıda çatışmaya şahit olan Mark Baker, "Aslına bakılırsa köylülerin kendi aralarında en az büyük toprak sahipleriyle olduğu kadar anlaşmazlık vardı" gözleminde bulunmuştu. Gerçekten de belirttiği gibi, "çok sayıdaki minik yerel devrim, ... köylü toplulukları arasında çabucak hayal kırıklığı yaratacak kadar kıt olan ganimetin bölüşülmesine dair dalaşmalara dönüştü."[18]

Her tür köylü eylemi, özellikle şiddet ve toprak gaspı, onları gaspları sınırlamaya, tahıl ticaretini kontrol etmeye, köylü davranışlarını düzene sokmaya ve kırsalda düzeni muhafaza etmeye çalışan hükümetle çatışma içine soktu. Hükümet köylülere düzeni bozmamaları için çok sayıda genelge yayımladı. Örneğin 17 Temmuz'da ılımlı sosyalistlerin lideri ve yeni atanmış İçişleri Bakanı Irakli Tsereteli yayımladığı bir genelgeye şunları belirterek başlıyordu: "Çoğu bölgeden, halkın gasplara müsaade ettiği, kendilerine ait olmayan toprakları ekip biçtiği, işçilerin kovulduğu ve tarım varlıkları için akıl almaz ekonomik taleplerde bulunulduğu yönünde bilgiler geliyor. Safkan çiftlik hayvanları telef ediliyor, çiftlik araç gereçleri yağmalanıyor, model işletmeler yıkılıyor, özel ormanlar kesiliyor." Sonrasında da "tarlaların ekim ve hasadı konusunda yalnızca gıda tedarik komitelerinin yetkili olduğunu" vurgulayarak "toprak ilişkileri alanındaki bütün keyfî eylemlerin sonlanması için tüm etkili tedbirlerin alınacağını" belirtiyordu.[19] Bu ve benzeri emirlerin bir etkisi olmadı. Gerçekten de köylülerin yanıtı, hükümeti eleştir-

17 Figes, *Peasant Russia*, s. 51.

18 Baker, *Peasants, Power, and Places*, s. 64-65.

19 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 562-563.

mekten ibaretti. 24 Temmuz'da Saratov eyaletinin Balashov bölgesi yönetim kurulu, hükümetin ileri gelen üç sosyalisti, Kerenski, Tsereteli ve Çernov'a "Yoldaşlar! Köylerin öfkesinden hiç haberdar değilsiniz!" uyarısında bulunan bir telgraf yollamıştı.[20]

Ahlâki devrim ve komünizmin yeniden tasdiki

Köylü devrimi, sadece ekonomik değildi ya da sadece toprak hırsından kaynaklanmıyordu. Aynı zamanda köylüler, kırsaldaki düzeni yeniden yapılandırmak için harekete geçtiklerinden ahlâki ve kültürel bir boyuta da sahipti. Toprak sahiplerinin mülklerine yapılan saldırılar aynı zamanda, köylülerin, ahlâki açıdan toprağın işleyene ait olduğu ve adil bir düzende her ailenin ancak kendi emeğiyle işleyebileceği kadarına sahip olması gerektiği konusundaki güçlü inanışlarını da yansıtıyordu. Gerçekten de mülklerine el konan toprak sahiplerine kendileri işlemeleri için bir parça toprak bırakılıyordu. Köylülerin çoğunluğunun yaşadığı Rusya ve Ukrayna vatanlarında devrim, açıkça eşitlikçi bir vurguya ve güçlü bir komünal eğilime sahipti. Bu eğilim, kırsalın ekonomik olduğu kadar kültürel olarak da yeniden yapılanmasında rol oynadı.[21]

Hayatın doğru düzeni ve yenilenmiş komünalizme dair güçlü bir duygu, köylülerin "ayrılıkçıların" çiftliklerini komünal havuza dahil olmaya zorlamasında görülebilir. "Ayrılıkçılar", bir önceki on yılın "Stolipin reformları" esnasında komünal sistemden koparak topraklarını ayrı özel mülkiyetler olarak konsolide etmiş köylülerdi. Ayrılıkçı köylülerin ellerindeki toprakların, genellikle komünal parsellerden daha büyük olmadıklarından köylüler için bir ekonomik getirisi yoktu ama önemli bir ahlâki ve sembolik önemi vardı. Köylüler, bağımsız çiftçilere kaba kuvvet tehdidiyle, fiziksel saldırılarla, mallarını çalarak, topluluk içinde aşağılayarak, su ve yol gibi ortak kullanım unsurlarından men ederek ve başka yollar kullanarak baskı yaptılar. Soylu toprak sahiplerine uyguladıkları şiddeti aynı rahatlıkla belki de daha da fazlasıyla onlara da uyguladılar. Simbirsk eyaletindeki bir köyde, umuma kapalı çiftliklere sahip, eşleri cephede olan üç kadın köylüler tarafından dövülmüş ve topraklarını köy kolektif varlıklarına devrettiklerine dair belgeler zorla imzalatılmıştı.[22] Başka bir köyde alışılmadık bir gaddarlıkla köylüler en büyük toprağa sahip ayrılıkçıyı köy toplantısına sürüklemiş, bir direğe bağlayarak diğer ayrılıkçıların gözü önünde öldürene kadar dövmüşler

20 Radkey, *Agrarian Foes*, s. 365.

21 Köylülerin toprak gaspı, köy yapısı ve diğer meselelerin bir araya geliş biçimine ilginç bir bakış S.A. Smith, "Moral Economy and Peasant Revolution", s. 143-171.

22 Keep, *The Russian Revolution*, s. 215.

sonra da umuma kapalı ayrı varlıkların lağvedildiğini bildiren bir kararı ayrılıkçılara imzalatmışlardı.[23]

Genel olarak komünal uygulamalar, 1917 öncesi güçlü oldukları bölgelerin yanı sıra güçsüzleşmiş oldukları bölgelerde de bir canlanma içine girdiler. Bu süreç iç savaş yıllarında da devam etti. Ekonomik ve ahlâki güçler bu yönde hareket ediyordu. Toprağın komünal mülkiyeti, gasp ve müstakbel toprak dağıtımı yoluyla elde edilen arazi ve malların dağıtımı ve genel köy ekonomisine entegre edilmesi için hazır bir mekanizma sunuyordu. Nitekim komünal mülkiyet yeni bir canlılık kazandı. Doğrusu bazı ayrılıkçılar, yeni dağıtılacak topraklardan pay alabilmek için topraklarını komünlere gönüllü olarak geri verdiler. Kendi topraklarının komüne dahil komşularının payına düşenden büyük olmadığı durumlarda, ki genellikle öyleydi, komüne yeniden katılmak ayrılıkçılar için özellikle cazip bir seçenekti. Komünal uygulamanın köylüler tarafından yeniden hayata geçirilmesi o denli çarpıcıydı ki sonraki yıllarda ayrı varlıklar büyük oranda yok oldu.

Görünüşe göre tarım devrimi köyde az çok eşitleyici bir etki yaratmıştı. Gasp edilen topraklar değişik değişik yollarla dağıtılsa da, köy varlıklarındaki herhangi bir artıştan sık sık daha fakir olan köylüler fayda görüyordu. Genellikle gasp edilmiş topraklardan "hakları" olduğu iddiasıyla daha fazla pay istiyorlar ya da özel olarak yağmalanmış at ve araç-gereçlere talip oluyorlardı. Aynı zamanda umuma kapalı varlıklardan daha büyük olanlar komüne katılmaya zorlandıklarında topraklarının bir kısmından el çektirildiklerinden küçülüyorlardı. Ek olarak köylüler tarım işçilerinin ücretlerini artırmayı başardıkları oranda topluluğun daha fakir mensupları fayda sağlıyordu. Bu eşitlenme "ahlâki devrimi" güçlendirdi.

Köylüler ve siyaset

Köylü devrimi, toprağa ve köy içindeki ilişkilere odaklansa da daha geniş dünyadan kopuk değildi.[24] Köylüler şehirlerdeki, özellikle başkentteki olayların, kendi hayatlarını etkilediğinin farkındaydılar. Ayrıca savaş, toplumun demokratikleşmesi, Kurucu Meclis, eğitime erişim ve diğer ulusal meselelerle de ilgiliydiler. Kırsal nüfus, sık sık toplanan köy meclisleri, yerel ve bölgesel konseyler, sovyetler ve diğer organların seçimleri ve seçmen kurulları vasıtasıyla siyasal olarak aktifleştiler. Seçimlerin ötesinde, kamu meselelerinin tartışılması ve gıda tahsilatı gibi hükümet politikalarına karşılık verilmesi ihtiyacı daha fazla köylüyü siyasal hayatın içine çekti. Çiftçi köyleri kimi

23 Figes, *Peasant Russia*, s. 57.

24 Köylüler hakkındaki çoğu çalışma bu konuyu tartışır ama özellikle bkz. Badcock ve Retish. Rendle da aynı konuyu tartışır ama toprak sahibi elitlerin bakış açısından değerlendirir.

zaman büyük şehirlere, genellikle Petrograd ve Moskova'ya neler olup bittiğini daha iyi anlamak ve hatta "direktifler" almak için heyetler gönderdiler. Üstelik şehirler köylüleri rahat bırakmadı. Hükümetin haksız müdahalelerine ek olarak politize askerler ve şehirli işçiler köylerine dönerek kentlerin siyasi mesele ve tartışmalarını köylere taşıdılar. Birçok *zemliachestva,* şehirli işçiler ya da garnizon askerlerinin hemşerilik örgütlenmeleri (bkz. 4. Bölüm), Petrograd ve Moskova'daki siyasi olayları anlatmaları ve aynı zamanda köydeki ruh halini tartmaları için memleketlerine haberciler gönderdiler. SR'ler, özellikle sol SR'ler ve Bolşevikler *zemliachestva*ları etkilemeye çalıştılar ve onlar vasıtasıyla köylere mesajlar taşındı. Sendikalar, fabrika komiteleri, garnizon komiteleri ve diğer şehir örgütleri de köylere temsilciler yolladılar. Bu faaliyetlerin altında genellikle köylülerin aksi öğretilmediği takdirde bir karşı-devrim kaynağı haline gelebileceklerine dair şehirli önyargısı bulunuyordu. Bazen köylüler bu temsilcileri iyi karşıladılar ve getirdikleri haberleri ilgiyle dinlediler ama bazen de kuşkuyla yaklaştılar.

Siyasi partiler, özellikle SR'ler, köylü örgütlenmesiyle derhal ilgilendiler. SR'ler, geleneksel olarak köylü eğilimli bir partiydiler ve taraftarları arasında kırsal entelijansiyanın –öğretmenler ve diğerleri– büyük bölümünü bulunduran avantajlı bir pozisyona sahiptiler. Doğrusu, birçok köy kararı SR Parti programının cümlelerini içeriyor ve yerel SR entelektüellerinin yardımıyla yazılıyordu. SR'ler bölge ve eyalet köylü kongrelerini örgütlemekte oldukça aktiflerdi. Bu kongreler, SR programına dayalı kararlar almaya ve toprak dağıtımı çağrısında bulunmaya meyilliydiler ki bu da köylülerin ana derdiyle uyum içindeydi ve zaman zaman toprak gasplarını tetikliyordu. Kongreler genellikle köylülerin ve SR entelektüellerinin karışımından meydana geliyordu ama ikincisi liderlik rolündeydi; seçilen icra komitelerinde çoğunluğa kasaba entelektüelleri sahip oluyordu. Bu durum sık sık köylüler arasında kırgınlığa yol açıyordu.[25] Dahası, çoğunlukla SR'ler, yerli entelektüeller olarak 1917'de yerel yönetim makamlarını almışlardı ve köylülerle sık sık toprak gasplan, tahıl dağıtımı ve diğer meselelerde çatışma yaşıyorlardı. Bu sürtüşmelere rağmen, SR'ler kendilerini köylü partisi olarak konumlandırdılar ve 1917'de köylüler onlara oy vererek SR'leri ödüllendirdiler. Köylüler siyasal olarak radikalleştiklerinde genellikle desteklerini partinin sol kanadına, sol SR'lere kaydırdılar.

SR'ler için problem, sağ ya da sol, köylü destekçilerini 1917 koşullarında etkili bir politik güç olarak nasıl örgütleyecekleriydi. Parçalar halinde dağılmış kırsal nüfusu örgütleyip harekete geçirmek ve 1917'de siyasette işçilerin ve askerlerin oynadığı türden bir rol oynamalarını sağlamak inanılmaz derecede zordu. Bu zorluk, köylü nüfusun sayıca üstünlük kuracağı seçim koşul-

25 Köylü kongreleri hakkında özellikle bkz. Keep, *The Russian Revolution*, s. 223-247.

larındaki siyasi güçle, 1917'deki gibi büyük kalabalıkları gösteriler yoluyla harekete geçirebilmenin ve baskıyı doğrudan hükümet üzerine kurabilmenin daha önemli olduğu çalkantılı koşullar arasındaki farkı yansıtıyordu. Ayrıca kesinlikle, köylülerin şehirlere, partilere ve onların faaliyetlerine kayıtsız kalarak, hatta düşmanlık besleyerek, kendi işlerine bakmaktan ne derece memnun olduklarını yansıtıyordu. Bunun sonucu olarak köylü sovyetleri ve kongreleri hiçbir zaman şehirli işçi ve asker muadillerinin gücüne ulaşamadılar. Mayıs'ta SR liderleri, Petrograd'da daimi bir icra komitesine sahip bir Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi düzenlediler. Bununla birlikte, bu kongre, Petrograd Sovyeti'nin ve Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nin etkisine yaklaşamadı. İşin aslı, SR liderleri bile birincil olarak enerjilerini ana siyasi arenalar olan Petrograd Sovyeti'ne ve Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nin Merkez İcra Komitesi'ne verdiler. Aynı zamanda aşağıdan yukarı örgütlenmeye sahip bir köylü örgütü olan Tüm-Rusya Köylü Sendikası'nı kurma girişimi, kısmen SR Parti liderlerinin muhalefeti sebebiyle başarısız oldu.[26]

Siyasi partilerin köylü devrimiyle olan bağlantısını tam bir kesinlikle değerlendirmek zordur. Açıkçası köylüler devrimden çok daha gerilere uzanan kadim arzularını gerçekleştirmek için harekete geçtiler ve bunu genellikle eşit derecede geleneksel yollarla yaptılar. Yaptıklarını gerçekleştirmek için siyasi akıl hocalarına ihtiyaçları yoktu ve çoğunlukla her türden yabancıyı dışladılar. Fakat aynı zamanda radikal entelijansiyayla uzun bir mazisi olan bağlantıları vardı ve şehirlere yakın köylerde ve demiryolu hatları üzerinde yaşayanlar kesinlikle radikal fikirlerle tanışıktılar. Yine de köylü eylemleri ve siyasi partiler arasındaki rastgele ilişkilerin net olarak ortaya konması zordur. Köylüler için, içerikleri bakımından kongre kararları faydalıydı ve köylülerin kendi kırsal devrimlerini yaparken kullanabilecekleri bazı cümleleri halka duyurmuştu ama devrimi belirgin bir biçimde etkiledi mi? Değerlendirmesi daha da zor olan, SR ya da diğer parti programlarının köylü eylemlerini ne dereceye kadar doğrudan etkilediğidir. Parti programları ve kararları, köylülerin de aynı fikirde olabileceği şekilde genel politik ve ekonomik meselelere eğiliyor olabilir ve toprak dağıtımı çağrısı yaparak toprak gasplarını cesaretlendirmiş olabilir. Fakat köylülerin kendi yeni toplum vizyonları vardı ve köylü devrimi, hükümet müdahaleleri dışında (tahıl tahsilatı ve atanmış yetkililer dayatma girişimleri) şehirdeki devrimden oldukça kopuk, yerel bir olay olarak kaldı. Köylülerin parti sloganlarına ve kongre kararlarına ihtiyaç duydukları kesin değildir. Toprak dağıtımı konusunda Ekim'deki Bolşevik kararnamesi bile köylülerin halihazırda yapmakta olduklarını sadece yasallaştırdı ve hızlandırdı.

26 *A.g.e.*, s. 229-234, 244-247, iki örgüt arasındaki mücadelenin detaylarını verir. Ayrıca belirli bir vilayetteki Köylü Sendikası için bkz. Retish, *Russia's Peasants*, s. 84-91, 114-127.

Büyük köylü isyanı, 1917'de istikrarlı biçimde ivme kazandı. Devrim, köylüler için toprak ve kendi hayatlarının kontrolü manasına geliyordu. Hükümetin zayıflığından faydalanan köylüler, her ikisini de gerçekleştirmek için eşit yurttaşlar olarak harekete geçtiler. Bu seferki daha önceki yüzyılların meşhur kitlesel köylü isyanlarından değil, daha ziyade, Mark Baker'ın ifade ettiği gibi, "münferit köylü toplulukları tarafından yapılan minik yerel devrimlerdi."[27] Eğer daha önce değilse yaz sonunda, hükümet kırsaldaki kontrolünü fiilen yitirdi. Köylüler kendi yerel yönetimlerini çoğunlukla kendilerinden olmayanları dışlayarak kurdular. Kendi arzularını ileri taşıyacak hükümet kanun ve kurumlarını destekliyor, diğerlerini öyleymişçesine yorumluyor ve yorumlayamadıklarına ya açıkça muhalif oluyor ya da görmezden geliyorlardı. Köylüler, yerel toprak komitelerini ve diğer organları, toprak üzerinde gasp ya da diğer yöntemlerle etkin bir kontrol kurmak üzere kullandılar ve kırsaldaki ekonomik ve politik ilişkileri yeniden düzenlediler. Diğer yanda hükümet kanunsuz gaspları önleyecek ya da köylü isyanı dalgasını durduracak yönetimsel aygıta ve fiziksel zor kullanma araçlarına sahip değildi. Karışıklıkları durdurmak ve tahıl tahsilatı yapmak için ordu birliklerini kullanma girişimleri oldu ama bu girişimler, genellikle başarısızdı ve köylülerin kızgınlıklarını beslerken hükümetin zayıflığını gözler önüne serdi. Doğrusu, yerel siyasi liderler ve merkezdekiler kırsalda düzeni sağlamak için alınacak önlemler hakkında hiçbir zaman anlaşamadılar. Siyasi liderler, köylülerin kanunlara ve prosedürlere uygun hareket etmesini umuyorlardı ama birçoğu onların temel varsayımlarını ve hedeflerini makul buluyordu ve dolayısıyla yasa ihlallerini görmezden gelme eğilimindeydiler. Bir yandan da toprak reformlarının yürürlüğe konmasının gecikmesi köylüleri meseleyi kendi kendilerine çözmeye itti ve Ekim Devrimi'ndeki Bolşevik toprak kararnamesine zemin hazırladı. Köylüler, anarşizan değillerdi ancak çoğu zaman yanlış anlaşıldılar. Onlarınki, ademimerkeziyetçi, kararların yerel düzeyde alınmasında ve köylü özerkliğinde ısrarcı ama aynı zamanda güçlü bir merkezî liderin, "efendinin elinin" mevcut olacağını varsayan daha karmaşık bir devlet görüşüydü. Köylüler, 1917'yi yerel meselelerin yanı sıra devleti de daha çok kendi avantajlarına göre yeniden biçimlendirme fırsatı olarak gördüler. Diğer tüm gruplar gibi, en başta eski "toprak ve özgürlük" sloganıyla ve "kahrolsun savaş" gibi yeni sloganlarla, kendi arzularını gerçekleştirmek için devleti kullanmak istediler. Bu istekleri onları Ukrayna gibi bazı bölgelerde, bir sonraki konumuz olan etnik ve milliyetçi hareketlerle etkileşime soktu.

27 Baker, *Peasants, Power, and Place*, s. 64.

6

MİLLİYETLER: KİMLİK VE FIRSAT

Devrim, nüfusun aşağı yukarı yarısını oluşturan, imparatorluğun Rus olmayan halkları için kayda değer fırsatlar yarattı. İlk olarak genel sosyal, ekonomik ve demokratik arzuları gerçekleştirme konusunda Rus halkı için yarattığı fırsatların aynısını yarattı. İkincisi, sansürü kaldırarak milliyetçilik sözcüleri için örgütlenme, propaganda yapma ve nüfusu millî kimlik çizgisinde harekete geçirme konularında bir fırsat verdi. Üçüncüsü merkezî hükümetin kontrolünü gevşeterek yerel milli liderlere otorite iddialarını ifade etme olanağı tanıdı. Gerçekten, savaş streslerinin ve Eric Lohr'un "savaş milliyetçiliği" dediği şeyin üstüne imparatorluk rejiminin de yıkılması, imparatorluğun dört bir yanındaki çok sayıda etnik grup arasında iddialı milliyetçiliklerin doğmasını teşvik etti.[1] Bunun sonucunda, kültürel özerklik ve etnik ve dinî farklılıklara saygıdan, federal cumhuriyet içinde ulusal-teritoryal özerklik taleplerine ve hatta tam bağımsızlık taleplerine uzanan büyük çeşitlilikte ulus hareketleri meydana çıktı. Küçük etnik gruplar kültürel özerklik arayışındayken özellikle daha geniş uluslar arasında, ulusal-teritoryal özerklik talebi hâkimdi. Başlangıçta az sayıdaki tam bağımsızlık çabaları, 1917 ilerledikçe arttı. İddialı milliyetçiliğin yükselişi, 1917'nin doğal siyasi ortamı haline gelmiş genel istikrarsızlık ve yönetimsel zayıflık hissine katkıda bulundu. Hatta iş, bazı ulusların, Rus ordusu içindeki askerlerin Ukraynalı, Estonyalı ve diğer etnik temelli birlikler halinde yeniden yapılandırılması taleplerine kadar vardı. 1917'de bu tarz birliklerden çok sayıda kuruldu. Üstelik ulusal hareketler, sadece Rus Devrimi'nin bir olgusu değil, aynı zamanda 19. yüzyıl

1 Eric Lohr, "War Nationalism", Lohr ve diğerleri (ed.), *The Empire and Nationalism at War*, s. 91-108.

sonu-20. yüzyıl başı Avrupa çapındaki daha geniş bir milliyetçilik ve kendi kaderini tayin talebinin yükselişinin uzantısı olduğundan daha da güçlüydü. Bu bölümde, ulusal ve etnik azınlık halklarının, kimlik ve milliyet temelli arzularına ve ulusal taleplerini dile getirmek için meydana getirdikleri siyasal hareketlere odaklanacağız. Aynı zamanda sosyal, politik ve diğer kimliklerin ulusal kimliklerle ne derece rekabete girdiğini ve eylemleri, ulusal kimlik kadar ya da daha fazla etkilemiş olabileceğini inceleyeceğiz.

"Milliyet meselesi"

O dönemde anıldığı biçimiyle "milliyet meselesi" karmaşıktı. Terim geniş ve çeşitlilik içeren bir nüfusu kapsıyordu: boyut, kültür, dil, inanç ve ekonomik gelişmişlik bakımlarından kapsamlı farklılıklar gösteren 100'den fazla etnik grup (yirmi kadar büyük ulus dahil).* Ek olarak milliyet duygusu, geniş ölçüde çeşitlilik gösteriyordu. Bir aşırı uçta, bilhassa şehirli ve eğitimli, temelde Ruslaşmış ve etnik kökenlerini büyük ölçüde geride bırakmış bireyler vardı ya da ideolojik sebeplerle (özellikle Marksizm) milliyetçiliği reddediyorlardı. Karşısında, yine eğitimli ve şehirli olup güçlü biçimde milliyetçi olan ve özerklik ya da bağımsızlık talep edenler vardı. Bir üçüncü aşırı uç, belki de en kalabalıkları, kendilerini yerel bölgeleri ya da aşiretleri ile özdeşleştiren ve "Ukraynalı", "Kazak" gibi yalnızca zayıf bir milli aidiyet (belki de Rus olmadıklarının kesinlikle bilincinde oldukları halde) duygusuna sahip olanlardı. Bu aşırı uçlar arasında her merhaleden ulusal kimliğe sahip insanlar vardı. Ayrıca, bazı etnik gruplar güçlü bir ulusal kimliğe sahipken diğerleri değildi. Bu durumun politik içerimleri vardı. Siyasi hareketlenme söz konusu olduğunda, basit etnik kimlikle (Çeçen ya da Litvanyalı gibi yerel âdetler, dil ve gündelik kültür üzerine kurulu temel kimlik) milli bilinç (milli elitler ve vatanseverler tarafından kasıtlı olarak beslenen daha karmaşık bir siyasi kavram) ve milliyetçilik (bir tür ulus temelli devlet kurulması iddiasında bulunan ideoloji) arasında önemli farklar bulunuyordu.[2]

Problem, etnik kimliğin, eylemleri etkilemedeki önemini değerlendirmeye çalıştığımızda daha da karmaşıklaşıyor. Bireylerin genellikle birden çok kimliği ve arzusu vardı: Ukraynalı bir köylü, kendini derebeylerine karşı tüm

(*) Bu halklar, imparatorluğa Rus İmparatorluğu genişledikçe dahil olmuşlardı. Genellikle atalarının topraklarında yaşıyorlardı; Rusya'da "etnik", bugün Avrupa'da, özellikle Amerika'da içerdiği, ülkeye yeni gelen göçmenler yan anlamını taşımıyordu.

2 Devrimde yönlendirici güç olarak etnik kimlik ve milliyet problemlerinin başarılı tartışmaları için bkz. ilave okumalar kısmında bulunan Suny'nin birçok çalışması ve ayrıca Stephen Jones, "The Non-Russian Nationalities", Service, *Society and Politics*, s. 35-63, ve bkz. her ikisindeki ulusal kimlik üzerine genel literatür referansları. Ayrıca bkz. Lohr ve diğerleri, *The Empire and Nationalism at War*, önsöz ve içindeki birçok makale.

Avrupa Rusyası: Başlıca milliyetler.

köylülerin dertleriyle özdeşleştirebilirdi ama aynı zamanda Ukraynalı kültürel ve siyasal hareketleri destekleyebilirdi; ancak acaba Ukraynalı derebeyleriyle ya da şehirli entelektüellerle bir yakınlık hissediyor muydu, yoksa onlar da düşman dış dünyanın bir parçası mıydılar? Birçok derebeyinin Rus ya da Polonyalı olması ya da şehirli tüccar kredi verenlerin muhtemelen Yahudi olması, Ukraynalı ulusal kimliğini harekete geçirmiş midir? Bu değişkenler, Ukraynalı köylülerin eylemlerini nasıl etkilemiştir? Benzer biçimde Kazan'daki Tatar bir fabrika işçisi, 1917'nin olaylarına bir fabrika işçisi olarak, bir etnik Tatar olarak ya da Müslüman olarak tepki verebilir; geçmişinden taşıdığı köylü kökeni, cinsiyeti ve siyasi inançları da cabasıdır. Bu Tatar, partiler ve programları arasından bir tanesini seçme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldığında acaba hangi kimlik galip gelmişti? Dahası, belli bir zamanda öne çıkan kimlik, koşullarla değişebilirdi.

Milliyet temelli politikalar, 1917'de genellikle sosyalizm ve neredeyse büyük, evrensel bir sosyal değişim çağrısıyla karışma eğilimindeydi. En başarılı etnik tabanlı partilerin doktrini çoğu zaman sosyalistti. Bazıları Marksist doktrini milliyetçi bir yönelimle birleştiriyor, diğerleri SR Parti'nin köylü yönelimini paylaşıyor ve ulusal kimliği köylü talepleriyle, özellikle toprak dağıtımıyla birleştiriyordu. Bu sebeple, parti cazibesinin milliyet mi yoksa sos-

yo-ekonomik temelli mi olduğunu ayırt etmek zordur; Ukraynalı SR'leri destekleyen bir Ukraynalı köylü acaba partinin toprak dağıtımı çağrısını mı destekliyordu yoksa ulusal kimliğini mi ifade ediyordu? 1917'de çoğu zaman sosyal endişeler ulusal içeriğe üstün gelmiş gibi görünüyor: Güçlü sosyal reform platformuna sahip olamayan milliyetçi partiler başarısız olurken, milliyetçi olmayan "Tüm-Rusya" sosyalist partileri genellikle azınlık bölgelerinde bile başarılı oldular. Birlikte, sosyalizm ve milliyetçilik güçlü bir politik karışımdı; yerel elitler tarafından beceriyle geliştirildiği takdirde hem yerel güç sunabilir hem de kültürel veya bölgesel, ulusal özerklik amaçlarını ileri taşıma şansı yaratabilirdi.

Neredeyse 1917'deki tüm milliyetçi sözcüler ve hareketler için hedef, en azından Ekim Devrimi'ne hatta Ocak 1918'deki Kurucu Meclis'e kadar, federal devlet içinde bir tür özerklik edinmekti. "Özgür bir Rusya içinde Özgür bir Estonya [ya da Ukrayna ya da bir başkası]" yaygın bir slogandı. İlk bakışta çelişkili gibi görünse de bu tarz çağrılar, Rus devletinin 1917'deki özel koşullarına hitap ediyordu. Çağrının anlamıysa devletin, yönetimsel sınırların ulus hattında çizileceği ve bölgelerin yerel dil ve kültürel gelişimi özellikle önemseyen anlamlı bir özerkliğe sahip olacağı bir federal cumhuriyet olarak yeniden örgütlenmesi talebiydi. Talep, artık demokratik –özgür– bir Rusya, çarlık rejiminin yerini almış olduğuna göre bunun mümkün olduğu varsayımını yansıtıyordu. Ayrıca, küçük ulusların, güvenlik ve refah için daha büyük siyasi devletlerin içinde yer alması gerektiğine dair dönemin hâkim görüşünü de yansıtıyordu; çokuluslu devlet fikri özellikle Doğu Avrupa'da bugünküne göre çok daha yaygındı. Hatta bir millet meclisinin bölgesinde "tüm egemenliğe" sahip olması talebi, tam bağımsızlık değil, bunun genellikle sadece federal devlet yapısı içinde istendiği anlamına geliyordu. Tam bağımsızlık, 1917'de Rusya'daki milliyetçi hareketlerin hedefleri arasında vazgeçilmez olarak görülmüyor, hatta büyük güçlerin dünyasında tehlikeli addediliyordu.

Geçici Hükümet ve Petrograd ve Moskova'daki siyasi elitler, ne yazık ki bu sınırlı milliyet hareketlerine ve özerklik taleplerine sıcak bakmıyorlardı. Rusya'nın hem sosyalist hem liberal politik partileri, çarist Ruslaştırma politikalarına muhaliftiler ve azınlık halklarının sivil ve kültürel haklarını savunuyorlardı. Aynı zamanda merkezdeki çoğu siyasi lider –özellikle Ruslar ama başka etnik kökenlerden birçoğu da– devletin bütünlüğünü ve birliğini koruma konusunda ısrarcıydılar. Özellikle Kadetler devlet otoritesinin muhafaza edilmesini istiyor ve federalizme karşı çıkıyorlardı. SR'lerin tavrı daha muğlaktı. Orijinal SR programı, kendi kaderini tayin hakkını açıkça beyan ediyordu. Ancak savaş sırasında SR Parti, özellikle de sağ kanadı, giderek daha milliyetçi olmaya başladı. SR'ler, federalizmi ve kendi kaderini tayin hakkını teoride hâlâ kabul ederken fiilen desteklemeyi bıraktılar ve özerkli-

ğe izin verecek şekilde ilişkilerin yeniden yapılandırılmasının ancak Kurucu Meclis eliyle yapılabileceği savına sığındılar. Onlara göre, azınlık bölgeleri de dahil, Rusya'nın tümünü ilgilendiren temel siyasal ve anayasal meselelerde, yalnızca Kurucu Meclis'in karar verme hakkı vardı. Bu yaklaşım, Ukraynalı SR'ler gibi, partinin büyük parçalarıyla yönetimi arasında potansiyel sürtüşmeye zemin hazırladı. Benzer şekilde Menşevikler, kendi kaderini tayin hakkını teoride destekliyorlardı, hatta Mayıs'taki parti konferanslarında yeniden onaylamışlardı ama koalisyon hükümetinin üyeleri olarak kendi kaderini tayin hakkının tanınmasından tedirginlik duyuyorlardı ve konuyu Kurucu Meclis'e bırakmayı tercih ediyorlardı. Menşevik-SR hâkimiyetindeki Birinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nden Haziran'da geçen milliyet meselesi kararı, soyut olarak halkların kendi kaderini tayin hakkını kabul ederken Kurucu Meclis'ten önce herhangi bir bölgesel özerklik ya da ayrılık çabasına karşı çıkmıştı.

Üstelik Petrograd yetkilileri meselenin ciddiyetini kavrayamadılar. Ulusal şikâyetlerin yeni özgür Rusya'da bir öneminin kalmayacağı inancıyla bunları duymazdan gelme eğilimindeydiler. Sivil haklar, hoşgörü, demokrasi ve seçilmiş yerel ve ulusal meclislerle "milliyet sorunu" solup gidecekti. Irakli Tsereteli'nin Haziran'da Ukrayna Merkezî Radası'nın (Ukrayna ulusal taleplerini ortaya koyan ana kurum – aşağıya bkz.) talepleriyle ilgili bilahare yaptığı bir yorum açıklayıcıydı. Kendisinin ve arkadaşlarının bu taleplere layıkıyla yanıt veremediğini çünkü ulus meselesinin önemini anlayamadıklarını, Rada'nın pozisyonunu yanlış kavradıklarını ve dikkatlerinin ulusal hayatı mahveden "fırtınalı olaylar" sebebiyle dağıldığını yazmıştı. "Dönemin demokratik Rus basını [yani Petrograd sosyalist gazeteleri] incelendiğinde, Rada'nın bir entelijansiya örgütünden bir tür Ukrayna parlamentosuna dönüşmesine dair tepkilerin azlığından insan hayrete düşüyor."[3] Benzer bir ilgisizlik, diğer ulusların çoğunun yaşadığı gelişmeler için de geçerliydi. Zamanın hükümet başkanı Aleksandr Kerenski, 12 Ağustos'ta Moskova Devlet Konferansı'nın açılışında Tsereteli'ninkine göre çok daha sert bir demeç verdi. Finlandiyalı ayrılıkçıları askerî müdahale ile tehdit etti ve Ukrayna'nın özerklik taleplerini Yehudavari fiillere benzetti: "Ve kim sana otuz gümüş verdi?" sözleri "gürültülü alkışlar" aldı.[4] Bu tarz tavırlar, Rus olmayan milliyetçileri kızdırdı ve bazılarını azınlık uluslar bakımından yeni hükümetin eskisinden bir farkı olmadığına ikna etti. Peş peşe krizlerin baskısı altındaki Petrograd liderleri, yaz ortası ve sonbaharda mecburen ilgilenmek zorunda kaldıkları "milliyet sorununu" son ana dek önemli bir mesele olarak görmediler, hatta o zaman dahi genellikle bu konuya mesafeliydiler.

3 I. G. Tsereteli, *Vospominaniia o fevral'skoi revoliutsii* (Paris, 1963), II, s. 89.

4 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1460.

Geçici Hükümet ancak Eylül sonunda –zaten ciddi biçimde zayıflamıştı–, büyüyen ulusal özerklik talepleri karşısında taviz verdi. 25 Eylül'de kurulan "Üçüncü Koalisyon" kabinesi programında kendi kaderini tayin hakkını tanıyan bir ifadeye yer verdi, "ama sadece Kurucu Meclis'in belirleyeceği prensiplerle." Hükümet, azınlık sözcülerinin taleplerinin alametifarikası haline gelmesinden aylar sonra azınlıklara "okullarda" ve diğer yerlerde "kendi dillerini kullanma özgürlüğü" tanıyan kanunlar çıkarmaya söz verdi.[5] Dahası, artık, Finlandiya parlamentosu ve Ukrayna'daki Rada gibi daha saldırgan ulus temelli organlar, geleceklerini belirleme hakkının sadece yerel halka ait olduğunu beyan etmişlerdi. Bu beyan, onları hükümetin, Kurucu Meclis'in hakları konusundaki ısrarıyla çarpışma rotasına sokmuştu.

Kadetler, Menşevikler ve çoğu SR'lerin aksine (hepsi hükümette yer alan partilerdi ve devleti koruma yükümlülükleri vardı) 1917'de Bolşevik Parti, milliyetler sorunu konusunda uzlaşmacı bir imaj yarattı. Lenin, uzun süredir milliyetçiliğin son tahlilde işçi sınıfının çıkarlarına zararlı olduğunu, ama ilerici mi yoksa gerici mi olduğunun özel koşullara bağlı olduğunu öne sürüyordu. Bazı halklar için, diyordu, ulusal bağımsızlık ya da özerklik, sosyalist enternasyonalizmin başlangıcıydı: Bağımsızlığı hiç tatmamış insanları bırakın özgür olsunlar ve böylece sosyalist evrenselciliğin faydalarını öğrensinler. Gelgelelim bağımsızlık hakkı, her koşulda akıllıca olmayabilir hatta müsaade edilemez olabilirdi. 1917'de Lenin, bu fikirleri milliyetçi duyguların artmakta olduğu Rusya'daki durumun gerçeklerine adapte etti. Ulusal kendi kaderini tayin hakkını –bağımsızlık ya da özerklik olsun– savundu ve Geçici Hükümete Finliler, Ukraynalılar ve diğer hareketler adına tekrar tekrar yüklendi. Nisan'daki Bolşevik Parti Kongresi, Lenin'in güçlü ısrarıyla bazı parti liderlerinin muhalefetini aşarak ayrılık hakkını tasdik etti. Gelgelelim aynı zamanda, ayrılık taleplerinin her zaman bir sınıf perspektifinden ve her vakanın kendi özelinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtti.[6] Lenin'in milliyet programı, bazı milliyetçi eğilimli partilerle dönemsel işbirliğini kolaylaştırdı ve bazı bölgelerde halk desteğini kazanmaya yardımcı oldu. Lenin'in programı, hem 1917'de ulus ve federalizmin gücünün pratik kabulüne hem de son kertede Bolşevik sosyalizmin milliyetçiliği anlamsız kılacağına duyulan bir güvene yaslanıyordu. Şu var ki, önce Bolşeviklerin gücü kazanması ve elde tutması gerekiyordu ve bu da, bu konuda Lenin'den bile daha az toleranslı Bolşeviklerin geçici tavizler vermesi anlamına geliyordu. Nitekim yerel Bolşevikler, merkez parti politikasına karşı çıkarak bölgelerindeki özerklik taleplerine muhalefet ettiler.[7]

---

5 *A.g.e.*, s. 1716.

6 McNeal, *Resolutions*, I, s. 225-226.

7 Lenin'in ve Bolşeviklerin ulus politikası hakkında özellikle bkz. Harding, *Leninism* and *Lenin's Political Thought* ve Service, *Lenin*.

Diğer birçok meseledeki gibi milliyetçi hareketlerin desteklenmesi, sadece bir Bolşevik pozisyonu değil, radikal sol blokun duruşuydu. Genel olarak radikal sol, sol SR'ler de dahil, ulusal özerklik taleplerine karşı, ılımlı sosyalistlere göre daha destekleyiciyken liberallere göre daha az destek veriyorlardı. Bu tavır, radikal sol blokun genellikle ulus hareketleriyle çalışma ittifakları kurmasına yol açtı. Örneğin, Romanya cephesinde Ukrayna alayları olarak yeniden yapılanan bazı ordu birlikleri, kongrelerde ve alınan kararlarda ılımlı sosyalistlerdense Bolşevikler ve sol SR'lerle ittifak kurdular.

Hangi partinin ya da blokun programı olursa olsun, genelde, Rus ve azınlık ulus sözcüleri, devrimi ve hangi özgürlükleri içermesi gerektiğini farklı biçimlerde gördüler. Çoğu Rus siyasi lider, demokrasi ve özgürlüğün ancak Rus devletinin bir bütün, hatta merkezî bir devlet olarak korunmasıyla temin edilebileceğini vurguluyordu. Bu liderler, sık sık kendilerinin, yani Rusların azınlıklar için yaptıklarından küstah bir edayla bahsediyorlardı. Diğer taraftan, azınlık milliyetçileri, devrimin demokratik taahhüdünün ancak devletin özerklik ve federalizm yönünde geniş ölçüde yeniden yapılanması yoluyla gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı. Bu, eğer bir halk istiyorsa bağımsızlık anlamına bile gelebilirdi. Bunlar gerçekleşmeden, Petrograd Sovyeti'nin yere göğe konamayan halkların kendi kaderini tayin sloganı şöyle dursun, özgürlük ve demokrasinin bir anlamı olmadığını öne sürdüler.

Gerçekten, merkezde görüş ne olursa olsun, 1917'de birçok bölgede milliyetçi kimlik giderek daha fazla ifade buldu ve daha iyi örgütlendi. Bazı bölgelerde yeni hükümetin birçok meselede imparatorluk yönetiminden farklı olabileceği ama yine de Rus, "Moskovit" hâkimiyetini temsil ettiği ve "bizim" isteklerimize düşman olduğu duygusu vardı.* Batı ve güney sınırlarındaki daha geniş uluslar arasında büyüyen milliyetçi hareketler, Rus devletinin geleneksel tanımını tehdit ediyordu. Ayrıca Geçici Hükümetin otoritesinin altını oyuyor ve büyüyen siyasi çözülme duygusuna katkıda bulunuyorlardı. Hem ulusal ifadenin genel yükselişini hem de başlıca uluslar arasında bu ifadenin nasıl değişiklik gösterdiğini resmetmek için bu ulus bölgelerinden bazılarına göz atabiliriz. Ukrayna ve Baltık bölgesindeki gelişmeler özellikle önemliydi ve ilk önce onlara bakacağız. Daha sonra 1917'nin ulusal politikalarına daha az doğrudan etkisi olan ama devrim içinde "milliyet sorununun" önemli yönlerini ortaya koyan Kafkas ve Müslüman bölgelerindeki gelişmelere göz atacağız. Tüm ulusal grupları kapsamak, hatta değin-

(*) Etnisite/milliyet meseleleri, bizim basitçe "Rus" olarak ifade ettiğimiz kavram için Rusçada bambaşka anlamlara gelen iki kelime olduğunu bilirsek daha iyi anlaşılabilir. Bunlardan biri, etnik olarak Rus olan yer, kişi ya da şey demek olan *Russkii*, diğeri ise genel olarak Rus devletini ve etnik kökenden bağımsız olarak tüm vatandaşlarını belirten *Rossisskii/Rossiia*. Dolayısıyla Ukraynalı ya da Letonyalı olmaktan veya bir "Rus" (*Rossisskii*) devleti içinde Ukraynalı ya da Letonyalı bir siyasi birime sahip olmaktan bahsedilebiliyordu.

mek için bile çaba sarf etmeyeceğiz; daha ziyade içlerinden bazılarını, 1917 Rus Devrimi sırasında milliyet sorununun ana özelliklerini göstermek için inceleyeceğiz.

Ukrayna

Ukrayna'daki gelişmeler özellikle önem taşıyordu. Topraklarının büyüklüğü, nüfusu (tüm imparatorluk nüfusunun yaklaşık % 22'si, açık farkla en büyük azınlık, Ruslardan sonra ikinci en büyük nüfus), ekonomik önemi (tahıl, endüstri, kömür ve demir) ve stratejik coğrafi konumu Ukrayna'yı kilit bir bölge yapmıştı. Bölgedeki durum, Ukraynalıların ve Rusça ile aynı Doğu Slav dil ailesine mensup Ukrayna dilinin, bahsedeceğimiz gruplar arasında benzersiz olmasıyla daha da karmaşıklaşmıştı. Çoğu Rus ve hatta bazı eğitimli Ukraynalılar, Ukraynacayı (çarist kullanımıyla "Küçük Rusça") bir dilden ziyade yalnızca bölgesel bir diyalekt olarak görüyorlar, Ukraynalıları ayrı bir halk olarak görmüyorlardı. Hiç şüphesiz, birazdan bahsedeceğimiz diğer etnik gruplara göre, kültürel ve linguistik olarak Ruslara daha yakındılar. Bununla beraber, 19. yüzyılda küçük bir Ukraynalı entelektüel grubu arasından milliyetçi bir hareket ortaya çıkmış ama çarist yetkililerin şiddetli baskısıyla karşılaşmıştı. 1917'nin başında Ukrayna ulusal hareketi, zayıf ve parça parçaydı ve ulusal kimliğe asli önem yükleyenlerden, sosyal ve sınıf kaygılarının ardından ikincil bir önem verenlere; bağımsızlık talebinde bulunan gruplardan, Ukrayna dilinin kullanımı ve kültürüne verilecek görece küçük tavizlerle yetinecek gruplara uzanıyordu. Şubat Devrimi, tüm Ukrayna sözcülerine kendi görüşleri doğrultusunda propaganda yapmaları için kapıyı açtı ve hızla birçok örgüt oluştu. Bunlardan en önemlisi Ukrayna ulusal taleplerini dile getirmek için Ukraynalı entelektüeller tarafından 4 Mart'ta Kiev'de (Ukraynacada Kyiv) kurulan Ukrayna Merkezî Radası'dır (Konsey). Rada, başkan olarak ileri gelen Ukraynalı tarihçi Mykhailo Hrushevsky'yi seçti. Rada hızla üç siyasi partinin hâkimiyeti altına girdi: Ukraynalı Sosyal Demokratlar, Ukraynalı SR'ler ve Sosyalist-Federalistler. İlk ikisi açıkça sosyalistti ve üçüncüsü ise ılımlı sosyalist eğilimlere sahip liberal bir partiydi. Dolayısıyla Rada, Petrograd ve diğer yerlerde görülen ılımlı sosyalist-sol liberal ittifakının garip bir şekilde milliyetçilikle karışık Ukrayna'ya özgü bir versiyonunu yansıtıyordu. Rada, milliyetçilik ve ılımlı sosyalizmin bir bileşimini temsil ediyordu ve 1917'de Ukrayna ulusal siyasetinin baskın kurumu haline geldi. Rada'nın toplandığı salonda asılı duran pankart, programını da özetliyordu: "Federatif Rusya İçinde Çok Yaşa Özerk Ukrayna."[8]

Destek tabanını genişletmek için Rada, Nisan başında çok çeşitli kültürel,

8 Reshetar, *Ukrainian Revolution*, s. 53.

politik, mesleki ve diğer örgütleri temsil eden bir Ukrayna Ulusal Kongresi topladı. Kongre, demokratik federal bir Rusya içinde özerk bir Ukrayna çağrısında bulundu ve Rada'ya Rus İmparatorluğu içinde teritoryal özerklik talebinde bulunan diğer uluslarla çalışması için yetki verdi. Ukrayna'nın büyük siyasi partileri de dahil diğer meclisler ve örgütler, Ukraynalı asker ve bahriyelileri temsil ettiği iddiasındaki bir Ukrayna Askerî Kongresi ve Tüm-Ukrayna Köylü Kongresi, Ukrayna özerkliğiyle ilgili benzer kararlar geçirdiler. Bu çok sayıdaki karar, birçok temel tema içeriyordu: yeni bir federe devlet içinde Ukrayna için teritoryal-ulusal özerklik; Merkezî Rada'nın Ukrayna'daki yönetim otoritesi olarak tanınması; Ukraynacanın okullarda, mahkemelerde ve diğer kurumlarda ana dil olarak kullanılması; kilit yönetim pozisyonlarına etnik Ukraynalıların getirilmesi; Ukrayna askerî birliklerinin örgütlenmesi ve bir tüm-Ukrayna Kurucu Meclisi'nin oluşturulması.[9]

Bu destek ifadeleriyle güven kazanan Rada liderleri, Mayıs'ta Ukrayna'nın özerkliği ve Rada'nın rolünün tanınması konularında hükümet onayını (ve Sovyet desteğini) elde etmek üzere Petrograd'a bir heyet yolladı. İki Petrograd kurumu da Ukraynalıları soğuk karşıladı. Ukrayna delegasyonu, Sovyet İcra Komitesi'yle bir toplantı ayarlamakta zorlandı. Geçici Hükümet, heyetin taleplerini adli bir komisyona yönlendirdi ve Merkezî Rada'nın Ukrayna adına konuşma yetkisini tanımayı reddetti. Merkezî Rada bu meydan okumayı kabul ederek 10 Haziran'da ilk "Ukrayna Özgür Olsun!" duyurusunda bulunan birinci "Evrenseli" (beyanname) yayımladı. "Tüm Rusya'dan ayrılmadan, Rus devletiyle bağını koparmadan Ukrayna halkının kendi topraklarında kendi hayatını idare etmesine izin verin."[10] Bir bağımsızlık bildirgesi olmasa da ilan edilen "kendi hayatını inşa etme" niyeti ve Ukrayna'ya ait bir yönetim yapısı, Petrograd basınında infiale yol açtı. Petrograd gazeteleri, Sovyet gazetesi *Izvestiia* da dahil, Ukraynalıları eleştirdi. Hatta Kadetlerin Petrograd gazetesi, bu olayda "Almanların Rusya'yı parçalama planının bir halkasını daha" gördü.[11] Her şeye rağmen Rada, icra organı işlevinde bir genel sekreterlik, yani fiilen bir hükümet kurarak ilerlemesine devam etti.

Tedirginliğe kapılan –1917 büyük Rus taarruzu hazırlıkları sürmekteydi– Geçici Hükümet, Kiev'e içinde bir Ukraynalı olan Dışişleri Bakanı Tereşçenko'nun yanı sıra en nüfuzlu iki üyesi Kerenski ve Tsereteli'nin de yer aldığı bir delegasyon yolladı. Taraflar, Ukrayna konusunda nihai kararları Kurucu Meclis'e bırakırken Rada ve Genel Sekreterliğe Ukrayna yönetiminde kap-

9 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 370-402, Ukrayna hareketi ve Rusya'nın buna tepkisi üzerine, bu kararların numunelerini de içeren birçok belge bulunmaktadır.

10 Hunczak, *Ukraine*, s. 382-395, 1917 - Ocak 1918 arası Rada'nın ilan ettiği ve Rus Devleti karşısındaki statüsünü tanımlayan dört Evrenseli verir.

11 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 386.

samlı yetkiler ve diğer meselelerde tavizler veren bir anlaşmaya vardılar. 2 Temmuz'da, "Temmuz Günleri" diye anılan Petrograd'daki isyanlardan bir akşam önce yayınlanan anlaşma, Kadet bakanların istifasına ve çoğu zaman hatalı biçimde Temmuz Günleri'ne bağlanan hükümet çöküşüne sebep oldu. (Haziran askerî taarruzu ve Temmuz Günleri için bkz.7. Bölüm.)

Temmuz'dan sonra Rada ve Geçici Hükümet arasındaki ilişkiler kötüleşmeye devam etti. Rada, kendi içinde ne dereceye kadar ve hangi şiddette baskı uygulanacağı konusunda anlaşmazlıklar yaşasa da yetkisinin tanınması için her zamankinden daha şiddetli biçimde baskı yapmayı sürdürürken Geçici Hükümet ya direndi ya da gönülsüz tavizler verdi. Ancak 1917 boyunca Rada, taleplerini artırsa da federal bir Rus devleti içinde özerklik fikrine bağlı kaldı. Bu özerkliğin ne derece ademimerkeziyetçi olacağı, Mart ayında yalnızca ılımlı bir milliyetçi olan Ukraynalı Sosyal Demokrat ve Rada lideri Volodymyr Vynnychenko'nun, Ekim ortasında gerçekleşen Üçüncü Tüm-Ukrayna Askerî Kongresi'nde yaptığı öfkeli konuşmada yansıma bulmuştu: "[Rada'nın yönetici] genel sekreterleri kategorik olarak Geçici Hükümetin memurları olmadıklarını ... [ve] hiçbir şekilde Geçici Hükümete karşı mesul olmadıklarını ilan etmelidirler. Genel sekreterler, ayrıca, belli bir halkın sınırlandırılmamış tam iradesinin ancak bizzat kendi kurucu meclisi yoluyla tecelli edebileceğini beyan etmelidirler. Eğer bunun adı egemenlikse, biz bunu bağrımıza basıyoruz. Genel Sekreterlik, Ukrayna'da tüm yetkiyi kendi elinde toplamakta ısrar etmelidir."[12] Vynnychenko, konuşmasının sonunda bir özgür devletler federasyonu oluşturulacağından şüphe etmediğini söylese de herhangi bir Rus merkezî hükümet yetkilisinin bu denli kapsamlı bir özerkliği kabul etmesi hayli uzak bir olasılıktı.

Gelgelelim, Rada genişletilmiş yetkiler kullanırken, Ukrayna içinde ulusal ifade ve özerklik dürtüsünü bastıran güçler vardı. Bunlardan biri, şehirlere, yönetime, mesleklere ve ticarete hâkim kayda değer büyüklükteki –% 20 ila 25– Ukraynalı olmayan nüfustu. Ukraynalı olmayan azınlık halk içinde en önemliler Ruslar ve Yahudilerdi. Azınlıklar ayrıca Polonyalıları, Almanları, Tatarları, Yunanları ve diğerlerini içeriyordu. Ukraynalılar asıl olarak köylüyken ve kırsalda yaşarken azınlıklar şehirlerde yoğunlaşmışlardı. 1917'de, Ukrayna'nın varsayılan başkenti ve çoğu Ukrayna kongre ve örgütünün toplandığı Kiev'de, nüfusun yalnızca 16,4'ünü Ukraynalılar oluşturuyordu. Ukrayna'nın en büyük on şehrinden yalnızca bir tanesinde Ukraynalılar çoğunluktaydı ve altı tanesinde (Ruslar ve Yahudilerden sonra) ancak üçüncü büyük gruptular.[13] Üstelik şehirli Ukraynalı olmayan unsurlar, büyük çoğun-

12 Reshetar, *Ukrainian Revolution*, s. 81.

13 Guthier, "Popular Base", s. 40. Guthier etnik sayısal ilişkileri ve bunların siyasi davranışlarla ilişkisini aydınlatan çok sayıda tablo sunmaktadır.

lukla kırsal olan Ukraynalı nüfusa göre daha yüksek oranda okuryazar, daha iyi eğitimlilerdi ve siyasete daha çok katılıyorlardı.

Bu demografi, Ukraynalı milliyetçileri, milliyetçi siyasi hareketlerin doğal ortamı olan şehirleri kontrol etmekten alıkoydu. Şehirlerde yoğunlaşmış Ukraynalı olmayanlar, genel nüfusa oranlarının ötesinde bir nüfuza ve Ukrayna siyasi milliyetçiliğine meydan okuyacak bir pozisyona sahiptiler. Özellikle Rus nüfus, Ukrayna Radası'nın hırslarına muhalifti ve toprak özerkliği ve federalizm çağrılarını reddediyordu. Dahası Ukrayna ve Rusya'daki çoğu Rus; Ukraynalıları, Lehler ya da Finler gibi ayrı bir ulus olarak değil; daha ziyade farklı bir lehçeye sahip, dönemin yaygın terimiyle "Küçük-Ruslar" dedikleri bölge insanları olarak görüyorlardı. Diğer uluslara kıyasla Ukrayna'ya özerklik vermeye daha gönülsüzdüler. Ukrayna içindeki çoğu Yahudi, Leh, Tatar ve diğer azınlıklar, meseleye farklı yaklaşsalar da Ukrayna milliyetçi isteklerine ya düşman ya da duyarsızdılar. Sivil hakların ve birey ya da grup kültürü, din ve dil toleransının önemini vurgulama eğilimindeydiler. Çoğu, bu amaçlara üniter bir Rus devleti içinde ulaşmanın, toplumu Ukraynalılaştırma çabası içine girmiş bağımsız bir devlet şöyle dursun, özerk bir Ukrayna devleti içinde ulaşmaktan daha kolay olacağına inanıyordu. Ukraynalı liderlerin, azınlık haklarına saygı gösterileceğine dair verdikleri sayısız teminata ve Rada'da azınlıklara ayrılan kontenjana rağmen genel olarak Ukrayna özerkliğine destek vermediler.

Milliyetçilerin şehirlerdeki nüfuz eksikliği, en önemli siyasi meclislerde güçsüzlük şeklinde tezahür etti. Doğu şehirlerinin endüstriyel işçileri ve Güney Ukrayna'nın kömür ve demir madencileri büyük bir çoğunlukla ya Rustu ya da Ruslaşmış Ukraynalıydı ve Ukraynalı partilerin bu kesimler arasında zayıf bir görüntüsü vardı. Bu sebeple Ukraynalı milliyetçiler, en atılgan, stratejik biçimde konumlanmış, en iyi örgütlü ve en kolay harekete geçirilebilen sosyal grupların desteğinden mahrum kaldı. Garnizon askerleri arasında durum daha da karmaşıktı ama yine, sovyetler de dahil olmak üzere orada da Ruslar çoğunluktaydı. Üstelik şehir sovyetleri –her yerdeki gibi Ukrayna şehirlerinde de en önemli kurumlar– birincil olarak sosyal ve ekonomik meseleler ve savaşla ilgiliydiler, Ukrayna ulusal endişelerine ya karşı ya da duyarsızdılar. Milliyetçiler genel şehir seçimlerinde de başarılı olamadılar: Temmuz seçimlerinde Ukraynalı partiler 50.000'den az nüfusu olan şehirlerde oyların sadece % 15,5'ini ve 50.000'den büyük olan yerlerde yalnızca % 9,5'ini alabilirken Kasım başındaki Kurucu Meclis seçimlerinde Kiev'de % 25'e ulaşmayı başardılar ama Kharkov'da sadece % 13'te kaldılar.[14]

Ukraynalı milliyetçilerin karşısındaki bir diğer problem köylüleri harekete geçirmenin bir yolunu bulmaktı. Ukraynalı köylülerin Ukrayna partilerini

14 Yekelchyk, *Ukraine*, s. 70.

özellikle de Ukrayna SR'lerini destekledikleri fazlasıyla açıktır. Tüm ihtimaller dahilinde bu desteği, kendi çıkarlarını, kendileriyle aynı yerel dili konuşanların savunmasının daha muhtemel olduğu yönündeki makul bir varsayıma dayanarak verdiler. Üstelik 1917'de sınıf ve etnik kimlik çoğu Ukraynalı için iç içe geçmişti. Ukraynalılar ezici bir çoğunlukla köylüyken, derebeyleri, devlet memurları ve tüccarlar büyük çoğunlukla Rus, Leh ve Yahudiydiler. Ulusal kimlik, sosyal ekonomik çıkarlar ve kültürel farklarla örtüşüyordu. Rada ve en başarılı Ukrayna partileri sosyalist olduğundan ve toprak dağıtımını savunduklarından, köylüler için onları desteklemek hem etnik hem de sosyo-ekonomik nedenlerle kolay oldu. Ancak köylü desteği, otomatik olarak etkili bir ulusal harekete dönüşmedi. Ukraynalı köylüler, yabancılara karşı ne kızgınlıkları olursa olsun, genel bir Ukraynalı öz kimliğinden ziyade yerel bir öz kimliğe sahiptiler. Çoğu, kendisini Ukraynalı olmaktan çok bölgesiyle özdeşleştiriyordu ve gelecekteki refahlarının "Ukraynalı" olmakla bağlantılı olduğunu ya da bağımsız veya özerk bir Ukrayna devleti gerektirdiğini düşünmüyorlardı. Bu bakış açısı ve geniş bir alana yayılan parçalı nüfus sebebiyle muhtemel siyasi liderler, köylüleri harekete geçirmekte zorlanıyorlardı.[15]

Sonbahara gelindiğinde, ulusal kimlik ve seferberlik problemlerine rağmen genel olarak ulusal kimliği sosyalist bir tarımsal ve sosyal reform programıyla birleştiren Rada, bilhassa Ukraynalı taleplerin sözcüsü olarak tanınmıştı. Geçici Hükümete ordu içinde sadece Ukraynalılardan oluşan alaylar kurdurma konusunda başarılı oldu. İlaveten Rada; önce egemenlik, Bolşeviklerin Ekim'de iktidarı ele geçirmesinden sonra neredeyse bağımsızlık ve nihayet Ocak 1918'de Kurucu Meclis'in dağılmasıyla tam bağımsızlık ilan etti ve Rus devletinde arta kalan birliği de parçaladı.

Baltık bölgesi: Finlandiya, Letonya ve Estonya*

Polonya'nın yanı sıra, savaşın altüst oluşunu, devrimi ve iç savaşı atlatıp bağımsız olabilen yegâne devletler, 1917'de oldukça farklı ulusal hareketler deneyimlemiş olsalar da Baltık bölgesinden çıktı. Finlandiya, belki de 1917'nin en iyi tanımlı ulusal hareketini yansıtıyordu ama bu harekete keskin bir sınıf çatışması eşlik ediyordu. Finlandiya, 1908'de Rusya tarafından ilhak edil-

15 Bkz. örneğin, Mark R. Baker, *Peasants, Power, and Place: Revolution in the Villages of Kharkiv Province, 1914-1921.*

(*) Polonya, Litvanya ve Beyaz Rusya (şimdiki Belarus) burada tartışılmayacak. Polonya, Alman işgali altındaydı ve Geçici Hükümet vakit kaybetmeden savaş sonrası bağımsızlık hakkını tanımıştı (bu da diğer ulusal gruplar karşısında toprak kararlarını Kurucu Meclis'in vereceği savını zayıflatıyordu). Litvanya da Alman işgali altındaydı. Belarus, zayıf bir ulus duygusuna hatta etnik kimliğe sahip, ezici çoğunluğu köylü olan bir halktı.

mesinden sonra özel bir özerklik ve anayasal statü sahibiydi. Kendi yasaması, kanunları, bürokrasisi, para birimi, sınırları vardı ve kapsamlı özerkliğin diğer özelliklerine sahipti. Rus imparatoru, büyük Finlandiya dükü unvanıyla hüküm sürüyordu. Fince konuşan çoğunluk ve İsveççe konuşan siyasi hâkimiyet sahibi azınlık arasındaki bölünmeye rağmen Finlandiya 19. yüzyılda dikkat çekici bir ulusal kimlik geliştirdi. Bu ulusal kimlik, Fin endüstriyel işçi sınıfının devrimci sosyal demokrasiyi kucaklamasıyla büyüyen sosyal uzlaşmazlıklara rağmen korundu. Rus imparatorluk hükümetinin yüzyıl başında Finlandiya özerkliğine getirdiği kısıtlamalar, hem Fince hem İsveççe konuşanlar arasında milliyetçi duyguları körüklemekten başka bir işe yaramadı.

Şubat Devrimi, Finlandiya hükümeti ve Geçici Hükümet arasında bir anlaşmazlığı ateşledi. Şubat Devrimi'nden hemen sonra Geçici Hükümet, vakit kaybetmeden Finlandiya'nın haklarını ve özerkliğini yeniden tesis etti ama Finlandiya için en üst siyasi otorite olarak imparatorun yerine kendisini koydu. Sosyalist olan ve olmayan Finlandiyalı siyasi partiler, bu ikinci hamleye karşı çıktılar ve monarşinin devrilmesinin Finlandiya ve Rusya arasındaki bağlantıyı kopardığını ve Finlandiya hükümetini Finlandiya'daki en üst siyasi otorite haline getirdiğini ileri sürdüler. Çoğu Fin siyasi lider, yeni Rus hükümetinin, dışişlerini ve askerî işleri geçici olarak yürütme hakkını kabul etse de birçoğu bağımsızlıktan tartışmasız bir olgu ve Finlandiya'nın kesin kararı şeklinde bahsediyordu. Rus hükümeti ve Sovyet liderleri, Finlandiya'nın formülünü reddettiler ve Finlandiya'nın nihai politik statüsü hakkında ancak Tüm-Rusya Kurucu Meclisi'nin karar verebileceğini söylediler. Hatta bazıları Finlandiya'nın bağımsızlığını engellemek için güç kullanma tehdidinde bulundular. Kerenski, Finlere güçlü bir uyarıda bulunduktan sonra ılımlı sosyalist gazete *Den'*, Kerenski'yi alkışlayarak, küçümsemeyle "Bu sessiz sakin halk neyin sarhoşluğunu yaşıyor?" diye sormuştu.[16] Her şeye karşın Finler direndiler. Bu sırada siyasi meşruiyetin Finlandiya halkından kaynaklandığı düşüncesi iyice kök salmıştı. 5 Temmuz'da sosyalistlerin başı çektiği Finlandiya parlamentosu Finlandiya'nın egemenliğini tanımlayan bir yasa çıkardı. Buna karşılık Geçici Hükümet mevcut parlamentoyu dağıtmayı başardı ve Eylül'de yeni seçimler yapılmasını kararlaştırdı. Hem Fince hem İsveççe konuşan, sosyalist olan ve olmayan tüm büyük Finlandiya partileri, Finlandiya'nın eksiksiz siyasi hakları için kampanya yürüttüler. Rusya'da onları sadece Bolşevik Parti tam olarak destekledi. Finlandiya uzlaşmazlığı, yaz ve sonbahar boyunca yükselen ayrışma duygusuna katkıda bulunarak Petrograd'daki siyaset sularını bulandıran meselelerden biri haline geldi.

Aynı anda, devrimin getirdiği eksiksiz örgütlenme ve ifade özgürlüğünün izniyle keskin bir sosyal-politik çatışmaya dönüşen derin bir sosyal yarıl-

16 *Den'*, 12 Mayıs, Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, I, s. 340.

ma, Finlandiya'yı bölüyordu. Finlandiyalı sanayi işçileri, genel anlamda işçi sınıfınınkilerle tutarlı ekonomik arzularını gerçekleştirmeye uğraşıyorlar ve Rusya'dakiyle aynı karşılıkları alıyorlardı. Yazın, silahlı işçi Kızıl Muhafız birlikleri (terim 1905 Devrimi sırasında bizzat Finlandiya'da ortaya çıkmıştı) kurmak da dahil giderek militanlaştılar. Bu arada daha muhafazakâr unsurlar da, şehirli orta sınıfların ve kırsaldaki köylülerin desteğini sağlayarak ve aynı şekilde kendi silahlı kuvvetleri olan Vatan Muhafızlarını kurarak sosyal bir çatışmaya hazırlandılar. Helsinki garnizonunun radikalleşmiş Rus askerleri ve bahriyelileri, savaşın sonlandırılması ve kapsamlı sosyal reformlar talebiyle hem Finlandiya parlamentosuna hem de Geçici Hükümete karşı Helsinki Sovyeti'ni destekleyerek meseleleri daha da içinden çıkılmaz hale getirdiler.

Finlandiya'daki Eylül seçimleri, parlamentoda sosyalist olmayan ve egemenlik yanlısı bir çoğunlukla sonuçlandı. Finlandiya Parlamentosu 19 Ekim'de ilk kez toplandığında Rusya derin bir krizdeydi. Parlamento, Finlandiya egemenliğini ilan etmek üzere harekete geçti. Ekim Devrimi'nden sonra 6 Aralık'ta Finlandiya, 4 Ocak'ta Sovyet hükümeti tarafından tanınan bağımsızlığını ilan etti. Finlandiya'nın birleşmiş ulusal duygusu ülkeyi bağımsızlığa götürdü ama keskin sosyal gerilimler kısa sürede Finlandiya iç savaşına yol açtı.[17]

Letonya ve Estonya, milliyet meselesindeki diğer varyasyonları temsil eder. Estonyalı ve Letonyalı terimleri hem örgütler hem de bireyler için yaygın biçimde kullanıyor olsa da her iki halk da ulus-devlet olarak tarihî geleneğe sahip değillerdi ve Rus devleti içinde birçok yönetimsel bölgeye bölünmüşlerdi. Her ikisi de güçlü bölgesel kimliklere sahip geleneksel olarak köylü halklardı ama yakın geçmişte hem orta sınıfa hem de endüstriyel işçi sınıfına mensup geniş bir şehirli nüfus oluşturmuşlardı. Alman soyluları büyük topraklara sahiptiler ve büyük bir topraksız köylü nüfusu, kayda değer büyüklükte bir küçük toprak sahibi köylü nüfusla bir arada bulunuyordu. Baltık Almanları uzun zamandan beri bölgeyi hâkimiyetleri altında tutuyorlardı ve Estonyalı ya da Letonyalıların etnik düşmanlıkları Ruslardan ziyade onlara yönelmişti. Bölgede 1917 öncesi giderek büyüyen bir ulusal bilinç ortaya çıktı.[18]

17 Finlandiya hakkında özellikle bkz. Upton, *Finnish Revolution*, Alapuro, *State and Revolution in Finland*, Immonen, "From February Revolution to Civil War" ve Elena Dubrovskaia, "The Russian Military in Finland and the Russian Revolution", *Russia's Home Front in War and Revolution*, cilt 1, s. 247-266.

18 Ezergailis'in Letonya hakkındaki çalışmaları, devrim sırasında her iki halk hakkındaki en eksiksiz incelemelerdir. Page, *Formation of the Baltic States*, 1917 sırasında hem Letonya hem Estonya hem de Litvanya'ya yer ayırmakla beraber esas olarak 1917 sonrası döneme odaklanır. 1917'de Estonya hakkında bkz. Arens, "The Estonian Maapaev" ve "Soviets in Estonia" ve ayrıca *Critical Companion to the Russian Revolution*, Aun, "The 1917 Revolutions", Karsten Brüggeman, "Nati-

Estonyalı milliyetçiler, (öncelikli olarak meslek sahibi-orta sınıf liberaller) Geçici Hükümetin kurulduğu hafta Petrograd'a ziyarette bulundular ve hükümeti, ilk kez sınırları etnik hatta çizilmiş bir Estonya yönetim bölgesinin oluşturulmasına ikna ettiler. Letonyalıların baskısı sonucu Temmuz'da, hâlâ Rusya kontrolü altındaki çoğu Letonyalıyı, (Letonya'nın geniş bir kısmı Alman askerî işgali altındaydı) ilk kez Letonya olarak adlandırılan tek bir yönetim bölgesinde birleştiren benzer bir yasa yapıldı. Bu iki hükümet kararı da herhangi bir milliyet politikasından ziyade etkili yerel yönetim kaygılarıyla alınmış gibi durmaktadır. Kararlar, ayrıca Prens Lvov'un yerel öz yönetim kurumlarını, zayıf ya da namevcut oldukları bölgelere taşıma konusuna gösterdiği ilgiyi de yansıtmaktadır. Etnik hatlar doğrultusunda yapılan bu konsolidasyonlar, Geçici Hükümetin Alman karşıtı duygularını da yansıtıyor olabilirdi çünkü bölgesel yeniden yapılanmadan en zararlı çıkanlar, ağırlıklı olarak geleneksel, Baltık Alman soylularıydı.

1917'de Estonya bölgesel öz yönetim yetkisini, birincil olarak seçilmiş bir meclisten –Maapäev– alıyordu. Maapäev seçimleri Nisan'da yapılmış ve sandalyeler, sosyalist ve sosyalist olmayan partiler arasında oldukça eşit dağılmıştı. Haziran'da Estonya'nın kendi kaderini tayinine güçlü bir vurgu yapan ve kayda değer bir destek bulan Estonya Sosyal Demokrat Birliği'nin kurulması, birçok sosyalistin Estonya ulusal taleplerini desteklediği anlamına geliyordu. Maapäev ve Geçici Hükümet arasındaki ilişkiler, Maapäev güçlerini ve özerkliğini hayli geniş bir biçimde yorumlayınca ve Geçici Hükümet ve yerel bürokratlar bu yorumlara direnince hızla kötüleşti. Estonyalılar için Estoncanın yönetim dili olarak kabulü ve kendi ana dillerinde eğitim fırsatlarının çoğaltılması özellikle önemliydi ama Rus merkezî yetkilileri ayak sürüdüler ve Geçici Hükümete karşı kızgınlıkların yeşermesine sebep oldular. Maapäev, Estoncayı ticaret dili olarak kullandı ve ayrıca Rus ordusu içinde hizmet veren Estonyalılardan oluşacak Estonyalı birliklerinin kurulmasını destekledi. Çeşitli ulusal özerklik hareketleri için alışılageldik, Ukrayna Radası'nda gördüklerimizin benzeri başka taleplerde bulundu. 25 Eylül'de Maapäev, demokratik federal Rusya içinde özerk bir Estonya çağrısında bulundu.

Ukrayna'daki Rada'ya çok benzer bir şekilde Estonya içinde de özellikle Tallinn'de (Revel), Rusları ve diğer Estonyalı olmayanları temsil eden ve ticaret dili olarak Rusça kullanan işçi ve asker vekilleri sovyetleri, Maapäev'e kafa tuttular. Bolşevikler ve solcu SR'lerin çoğunlukta olduğu şehir sovyetleri politik açıdan daha radikaldiler. Siyasi durum, halk desteğinin sosyalist ve sosyalist olmayan partiler arasında ikiye bölünmüş olması nedeniyle sonba-

---

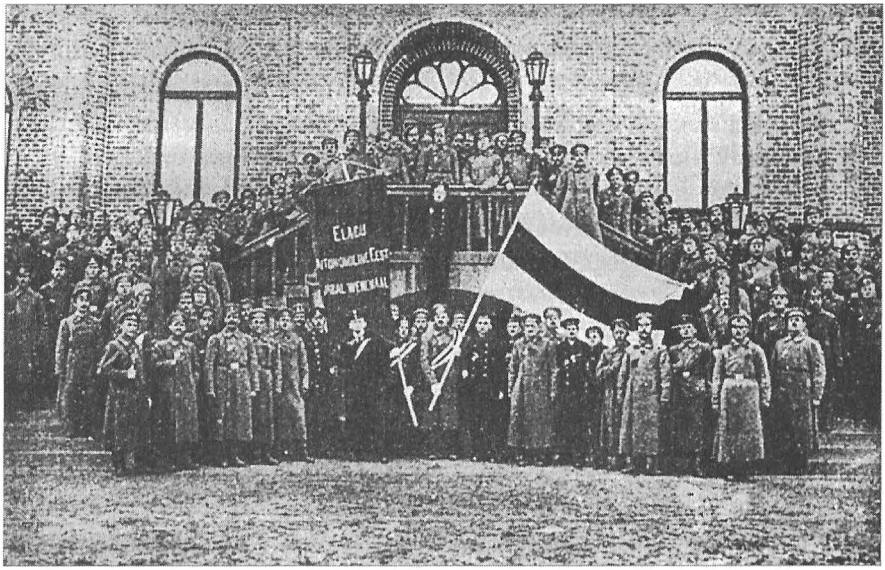
onal and Social Revolution ... Estonian Independence", *Russia's Home Front in War and Revolution*, cilt 1, s. 143-174. Genel olarak Baltık bölgesi hakkında bkz. Lehti, "The Baltic League" ve Parming, "Population and Ethnicity" ve ayrıca Elwood, *Reconsiderations*.

hara kadar akışkan haldeydi. Bolşevikler en büyük partiydi ama sosyalistler arasındaki tek parti kesinlikle değildi.

Letonya'da durum biraz daha farklı gelişti. Letonya milliyetçileri kısa süre sonra federal Rusya içinde özerk Letonya'nın tanınması için baskı kursalar da kendilerini –liberaller ve ılımlı sosyalistler– Bolşevik hâkimiyetindeki Letonya Sosyal Demokrat Parti'yle girdikleri rekabette kaybederken buldular. Sosyal Demokrat Parti, yaz başında işgal altında olmayan Letonya'da çoğunluk partisi haline geldi. Ronald Suny'nin belirttiği gibi, aynı Gürcistan gibi Letonya'da da Marksizmin yerleşmesi, kısmen sosyal ve ekonomik muhalefetin etnik çizgilere paralel olmasından kaynaklandı. Letonya'da Letonyalılar işçi ve köylü alt sınıflarını ve orta sınıfın bir kısmını oluştururken Almanlar ve onlara ek olarak Yahudiler, Ruslar ve Lehler hâkim sosyal ve ekonomik gruptu.[19] Letonya, imparatorluğun daha sanayileşmiş bölgelerinden biriydi, militan bir işçi gücüne sahipti ve köylülerinin büyük çoğunluğu topraksızdı. Bolşevikler, Menşeviklerin Gürcistan'da yaptığına benzer biçimde (bkz. bir sonraki kısım), hem Letonyalı köylülerin etnik ve sosyal dertlerine hem de sanayi işçilerine hitap eden radikal bir toprak, işyeri ve kültürel reformlar programı hazırlamayı başardılar. Letonya, 1915'ten beri askerî cepheyle bölünmüş olduğundan ve Riga, Eylül 1917'de Almanlar tarafından ele geçirildiğinden Bolşeviklerin barış çağrıları da Letonyalılar arasında bilhassa karşılık buldu. Mayıs'ta Letonya Sosyal Demokratları (Bolşevikler) özel Letonya Piyade Tugayı'nın (Polonyalı tümeniyle birlikte beraber imparatorluk ordusu içindeki yegâne ulus temelli birlik) desteğini kazandı. Yaz geldiğinde Letonya Sosyal Demokratları –hükümet, sovyetler, askeriye gibi– Letonya'nın işgal altında olmayan bölümündeki kilit kurumları fiilen kontrol ediyorlardı. Letonya, Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet hükümetini hemen destekledi ve Letonya Piyade Tugayı yeni Sovyet rejiminin en güvenilir ordu birliklerinden birisi oldu.

Hem Estonya'da hem de Letonya'da güçlü milliyetçi hareketler hızlı bir biçimde gelişti ve etnik hatlara dayalı kendi ayrı yönetimlerini talep ettiler. Aynı Ukrayna'daki gibi milliyetçiler, taleplerini federal bir devlet içinde özerkliğe odakladılar. Buna rağmen, her ikisinde de, işçiler ve köylüler birincil olarak ekonomik kaygılara sahiptiler ve güçlü sosyal platformu olan partileri destekliyorlardı. Bolşevikler dahil bütün partiler Estonya veya Letonya dilini kullandığından ve platformlarına hem ana dile yapılan vurguyu hem de yerel özerkliği dahil ettiklerinden milliyet meselelerinin ne derece önem taşıdığını ölçmek zordur. Bolşevikler, radikal sosyal politikaları ve kendi kaderini tayin hakkına verdikleri destekle Baltık bölgesindeki, özellikle de Letonya'daki şehirlerin yanı sıra kırsalda da geniş bir destek kazandılar. Baltık bölgesiy-

19 Suny, *Revenge*, s. 57.

Estonya askerleri, ayrı Estonya askerî birliklerinin oluşturulmasını talep ediyorlar. Pankartta, "Çok Yaşa Özgür Rusya içindeki Özerk Estonya" yazıyor. (*Eesti Vabadussoda, 1918-1920*, Tallinn, 1937.)

le Petrograd'ın coğrafi yakınlığından dolayı Bolşeviklerin kazandığı bu desteğin başkentteki siyaset açısından özellikle Ekim'de ve sonrasında sonuçları olmuştur. Bu sırada her iki bölgede de ulusal kimlik, gözle görülür biçimde gelişti ve bağımsızlığa giden yolu hazırladı.

Müslüman bölgeleri ve Transkafkasya

Müslüman ve Türki bölgeleri (Rusya'nın Müslüman nüfusunun % 90'ı etnik olarak Türk[i]ydi), milliyetin bir kimlik olarak karmaşıklığını temsil eden önemli bir örnektir, özellikle de din ve ulusal bölge meseleleri işin içine karıştığında. Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu üç büyük blok halinde dağılmıştı: Orta Asyalılar (modern Tacik, Türkmen, Kırgız, Özbek ve Kazaklar);* Transkafkasya'nın Azeri Türk (Azerbaycanlı)** nüfusu ve Vol-

(*) Müslüman Kazakların, kitap boyunca bahsedilen Slav Kazaklardan farklı olduğuna dikkat çekmek isterim. Türkçede Slav Kazaklar [*Cossack*] ve Kazakistanlı Müslüman Kazaklar [*Kazakh*] için ayrı ayrı terimler bulunmuyor – ç.n.

(**) Bu nüfus için hangi terimin kullanılacağı dahi dönemin ulusal kimlik problemine işaret eder. Azerbaycanlı terimi, Azerbaycan bir bölge ismi olduğundan 1917 için bir anakronizmdir (1918'de devlet olmuştur). Nüfus çok çeşitli terimlerle – Türkler, Azeri Türkler, Tatarlar, vs. anılıyordu. Buradan itibaren kolaylık açısından Azerbaycanlıyı kullanacağım ama bu kimliğin henüz oluşmakta olduğu akılda tutulmalıdır.

ga Nehri, Ural Dağları ve Kırım Tatarları. İlk iki grup makul ölçülerde yoğunlaşmış nüfus bölgelerinde yaşıyordu ama üçüncüsü coğrafi olarak daha dağınık ve Ruslarla daha iç içeydi. Müslümanlar, ortak bir dinle birleşik ama diğer birçok bakımdan bölünmüş bir nüfustu: konuşulan dil, tarih, coğrafya, sosyo-kültürel ayırt edici özellikler, sosyo-ekonomik sınıf, etnik köken ve farklı halklar olma duygusu. Birçok bölgede, özellikle Orta Asya'da, kimlikler, modern ulus terimleriyle tam olarak sabitlenmemişti ve artık kullanılmayan değişik isimler çeşitli gruplar için kullanılıyordu (örneğin Sartlar). Dahası birçok yerel mesele, değişik Müslüman bölgelerde devrimin itici gücü oldu.[20]

Müslümanlar, Şubat Devrimi'ne, Geçici Hükümete ve demokrasi ve kurucu meclis vaatlerine başlangıçta verilen evrensel desteği paylaşmışlardı. Hükümetin erken dönemde din ve milliyete dayalı sivil kısıtlamaları kaldırması onlar için iki kat önemliydi. Aynı zamanda Şubat sonrasında, politik, kültürel, ekonomik ve diğer arzularını ifade etmek için örgütler kurma coşkusuna onlar da katılmıştı. Müslümanlar, diğer büyük Rus olmayan ulusların kültürel özerklikle ilgili belli başlı kaygılarını paylaşıyorlardı: okulların kontrolü, milliyet temelli askerî birliklerin kurulması, yerel dillerin yönetimde, mahkemelerde ve eğitimde kullanılması. Bununla birlikte Müslüman bölgelerdeki devrimci çalkantının kendine has özellikleri vardı. Devrim, Müslümanların kendi dinî, sosyo-ekonomik ve ulusal kimliklerinin görece önemi ve bunlardan hangisinin öncelik kazanacağı hakkında temel sorular ortaya çıkarmış; ayrıca toplumda kültürel otorite üzerine ve yeni düzenin birbirine rakip Müslüman vizyonlarından hangisinin hâkim olacağı konusundaki iç çekişmelerin kıvılcımını çakmıştı.

Müslümanlar için ana siyasi tartışmalardan bir tanesi, yeni Rusya'da ne tür bir özerklik sahibi olmaları gerektiğiydi. Milliyetçiler, etnik/ulusal sınırlarla belirlenmiş bir federal devleti savunurken Pan-İslâmcılar, üniter bir Rusya içinde tüm Müslümanları birleştiren ulusötesi [*extra-territorial*], dinî-kültürel temelli bir özerklik istiyorlardı. Ulusalcılar [*national-territorial*] Azerbaycanlı ve Orta Asyalı Müslüman siyasi liderleri arasında üstünlüğü hızla ele

20 1917'de bir bütün halinde Yukarı Kafkasya ve Müslüman bölgelere münhasıran adanmış bir tarih çalışması yoktur. Bölgenin bir bölümüne ait detaylı bir çalışma için bkz. Suny, *The Bahu Commune*. Ayrıca bkz. Suny, "Nationalism ... Baku and Tiflis". Özellikle aydınlatıcı bir çalışma, Khalid, "Tashkent 1917", *Politics of Muslim Cultural Reform* ve *Mahing Uzbehistan*. Diğer yakın tarihli çalışmalar arasında bkz. Sahadeo, *Russian Colonial Society in Tashhent*, s. 187-207 ve Marco Buffino, "Central Asia (1916-1920)", *The Empire and Nationalism at War*, s. 109-123. Müslüman bölgeler hakkında devrimle ilgili bölümler içeren eski ama değerli çalışmalar için bkz. Olcott, *The Kazahs*, s. 129-144, Zenkovsky, *Pan-Turhism and Islam in Russia*, Carrère d'Encausse, *Islam and the Russian Empire*, Rorlich, *The Volga Tatars*, Swietochowski, *Russian Azerbaijan*, Kazemzadeh, *Struggle for Transcaucasia*, Allworth, "Search for Group Identity in Turkistan" ve Pipes, *Formation*.

geçirirken coğrafi olarak dağınık olan Tatarlar Pan-İslâmcı birliği ve ulusötesi [*extra-territorial*] kültürel özerkliği desteklediler. Mayıs'taki Tüm-Rusya Müslüman Kongresi'nde teritoryal federalizm destekçileri kolayca kazandılar. Azerbaycanlı Mehmed Emin Resulzade'nin "Ulusal Türki özerk yerel devletleri ... özerk Azerbaycan, Dağıstan, Türkistan, Kazakistan ve benzerlerinin kurulmasını tavsiye ediyorum, çünkü tüm bu halklar kendilerine has yerel özelliklere sahipler ... Bu özerk devletlerden her biri kendi yerel işlerini kendisi yönetmelidir" teklifini müteakip bir karar alındı. Aynı zamanda Resulzade, Müslümanların dinî ve kültürel gelişimini koordine etmek için bir Tüm-Rusya Müslüman Konseyi'ni önerdi.[21]

Bu sırada Müslüman toplum içinde, bölgedeki siyasi güç açısından büyük içerimlere sahip bir kültürel ve ahlâki otorite mücadelesi başladı. Bu mücadeleyi, Rus Türkistanı'nda ve onun yönetim başkenti Taşkent'te meydana gelen olaylar gayet güzel resmetmiştir.[22] Şubat Devrimi'nden hemen sonra Taşkent'te hem bir (Halk) İcra Komitesi hem de İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti kuruldu. Gelgelelim bunlar, birincil olarak Taşkent'in Rus nüfusunu temsil ediyordu (şehrin % 20'si, tüm Türkistan'ın % 2'si) ve yerel Müslüman halkın çoğunluğunu dışarıda bırakıyordu. Bunun sonucunda yerel Müslüman liderler, Müslüman "eski şehrin" işlerini yönetmek için Rus politik organlarının muadili bir Müslüman Konseyi kurdular. Hem Müslüman Konseyi hem de 16-22 Nisan arası Taşkent'te toplanan Birinci Türkistan Müslüman Kongresi, Cedid hareketinin hâkimiyetinde geçti. Cedidler, kendilerini Müslüman toplumunda yeni teknolojilere ve ekonomik sistemlere, işlevsel okuryazarlığa ve daha geniş Rus siyasetine katılım süreçlerine uyum sağlamış, modernizasyon hareketinin liderleri olarak görüyorlardı. Devrim, onlara yeni fırsatlar sunar gibiydi. Ne var ki, geleneksel kültürel elitleri ve dinî liderliği temsil eden Ulemanın direnciyle karşılaştılar. Devrim ve Cedidler, hızlı sosyal ve kültürel değişimler getirmelerine izin verildiği takdirde Ulemanın üstünlüğünü tehdit edeceklerdi. Bu sebeple Ulema, devrimin merkezî hükümetin gücünü azaltmasını kendi yerel otoritesini, özellikle de dinî mahkemelerde genişletmek için kullanmaya çalıştı.

Taşkent ve Türkistan'da iki paralel fakat ara sıra kesişen siyasi mücadele verildi. Ulema ve Cedid, Türkistan'ın Müslüman nüfusu arasında hâkimiyet elde etmek için mücadele ederken Rus camiasındaki siyasi mücadeleler kabaca 3. ve 4. bölümlerde anlatılanları takip etti. Ulema, geleneksel kültürel değerlere vurgu yaparak, siyasi arenaya Temmuz'daki şehir meclisi seçimle-

21 Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, s. 147. Kongrenin kararı, Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 409-411.

22 Taşkent hakkındaki takip eden tartışma için esas olarak Khalid, "Tashkent 1917" eserinden faydalanılmıştır. Ayrıca bkz. Pierce, "Toward Soviet Power in Tashkent".

riyle girdi ve çoğunluğu kazandı.* Ulema liderleri, Rus muhafazakârlarla ittifak kurdular –Müslüman liderler, Ruslara hâlâ siyasi yönetimde özel bir rol teslim ediyorlardı– ve belki de 1917'de tüm ülkede seçilmiş tek muhafazakâr yerel yönetimi Taşkent'te kurdular. Ulemanın başarısına karşılık olarak Cedid taban bulabilmek için giderek etnik milliyetçiliğe yöneldi. Taşkent Sovyeti'nde bulunan Taşkent'teki Rus sosyalistler giderek radikalleştiler ve Eylül'de başarısız bir yönetime el koyma girişiminde bulundular.

1917'nin genel sosyal ve ekonomik çatışmaları, Müslüman toplumunu da etkiledi. Etnik halkların birbiri içine geçtiği şehirlerde Müslümanların sosyo-ekonomik düzenin en alt basamaklarında yer alması, etnik kimliği güçlendirmenin yanı sıra birçok Müslüman için radikal sosyal reformu da cazip kılıyordu. Bakü ve bazı başka şehirlerde Müslüman işçiler, aynı diğer işçiler gibi öncelikle ekonomik ve işyeriyle ilgili meselelere odaklandılar. Toprak meseleleri Rusya ve Ukrayna'da olduğu kadar patlamaya hazır olmasa da kapsamlı tarım reformu için destek yaygındı. Bu ekonomik meseleler, sosyalist hareketlere halk arasında cazibe kazandırdılar, özellikle de Müslüman, etnik ve sosyalist kimlikleri bir araya getirmeyi başardıklarında (örneğin Azerbaycan'daki Müsavat).

Neticede Müslümanların baskın çoğunluğu oluşturduğu bölgelerde had safhada karışık bir durum ortaya çıktı. Farklı Müslüman etnik grupları arasında (Tatarlar, Özbekler, vs.), federalizm üzerine; yerel Müslüman nüfus içinde kültürel ve sosyal meseleler üzerine; yerel Rus halk arasında politik ve sosyo-ekonomik meseleler üzerine; Ruslarla "yerliler" arasında; Müslümanlarla diğer dinî/etnik gruplar arasında (Bakü'de Azerbaycanlılarla Ermeniler arasındaki gibi) ve etnik ve dinî hatları dikine kesen ekonomik sınıf hattında eşzamanlı birçok çatışma vardı. "Moskova" Bolşevikleri ve Kadetleri, "yerel" Bolşevikler ve Kadetler, Cedid, Ulema, Rus yerleşimciler, yerli halklar, hepsi çok taraflı bir güç yarışında mücadele ediyorlardı. Bu süreçte yerel nüfuz için çeşitli geçici ittifaklar kurulabiliyordu. Halkların sınıfsal, etnik ya da dinî saiklerle hareket etmeleri, özellikle de kimliklerini siyasi eyleme dönüştürmeleri hakkında genellemeler yapmak zorlaştı. Bazı Müslümanlar, ulusal siyasi partilerin yerel örgütlerine katıldılar –Kadet, Bolşevik, SR, Menşevik– ama çoğu Müslüman, değişik sosyal ve siyasi yönelimlere sahip Müslüman ya da milliyet temelli partilere destek verdi. Birleşik bir İslâmi hareket gelişemedi.

İç bölünmelere karşın Müslüman/Türki partileri, genellikle bahar boyunca Geçici Hükümeti desteklediler ama yazın Geçici Hükümet aleyh-

(*) Geçici Hükümetin, kadınların nihayet oy hakkına sahip olduğunu tasdik etmesiyle aynı zamanda (20 Temmuz), Ulemanın gelenek vurgusu, kadınlara oy hakkı verilmesine muhalefeti de içeriyordu.

tarlığı artmaya başladı. Bu yabancılaşma, kısmen savaş karşıtlığı ve ekonomik problemler gibi nüfusun geri kalanını da etkileyen faktörlerden kaynaklanıyordu. Taşkent, özellikle de Müslüman nüfusu, Nisan'dan beri ciddi gıda sıkıntısı içindeydi ve sene ilerledikçe durum daha da kötüye gidiyordu ama Taşkent'in Avrupalı nüfusu da sorunlar yaşıyordu: Avrupalı kadınlar Temmuz'da bir gıda isyanı başlattılar.[23] Aynı zamanda özel ulusal faktörler de mevcuttu. Bu faktörlerden biri, Geçici Hükümetin üniter devlet prensibinden taviz vermeyi ve ulusal sınırlarda bir federal cumhuriyet kavramını onaylamayı reddetmesiydi. Müslüman liderlerin merkezî hükümette bazı bakanlıklar karşılığında hükümeti destekleme teklifinin Petrograd liderleri tarafından reddedilmesi işleri daha da karıştırdı. Sonbaharda bazı Müslüman liderler, artık Lenin'in kendi kaderini tayin teorisini Geçici Hükümetin ya da diğer partilerin duruşundan daha çekici buluyorlardı ve bu da işbirliği için bir zemin oluşturuyordu. Örneğin Müsavat, Azerbaycan Transkafkasya Müslümanlarının en önemli partisi, giderek Geçici Hükümeti daha fazla eleştirmeye ve Bakü'deki Bolşeviklerle işbirliğine başladı. Eylül'de Geçici Hükümetin geç kalmış "Kendi kaderini tayin hakkının bir kurucu meclis tarafından atılacak temeller üzerine inşa edileceği" ilanı çok yetersizdi ve çok gecikmişti.[24]

Transkafkasya'yı Azerbaycanlılarla paylaşan Ermeniler ve Gürcüler ve birçok küçük ulusal grup, milliyet sorununun diğer yönlerini temsil ediyordu. Gürcistan ve Ermenistan, etnik köken ve dinin örtüştüğü bölgelerdi ve her ikisinin de köklü tarihleri vardı. 1917'de her ikisinde de ulusal arzuları ifade eden hâkim birer siyasi parti bulunuyordu. Her iki bölgede de ulusal kimlik önemliydi ama yılın sonuna kadar dikkate değer özerklik hareketlerine yol açmamıştı. Ermeni ulusal duygusu, Ermenilerin üç devlete –Rusya, Türkiye ve İran– dağılmış olmasından, yakın geçmişte Türklerin Ermenilere yaptığı katliamların hatıralarından ve kendilerini Türklere karşı sürekli savunma ihtiyacından derin biçimde etkilenmişti. Dolayısıyla Şubat'tan sonra Rus otoritesinin çöküşü, Ermeniler için çifte tehdit anlamına geliyordu: Rusya'nın savaşta olduğu Türk ordusundan ve komşuları Azerbaycan'dan. Bu, Ermenilerin, milliyetçiliği muğlak sosyalist eğilimlerle birleştiren Taşnaksutyun Partisi etrafında toplanmalarına yardımcı oldu. Ama aynı zamanda, Ermenilerin Türkiye tehdidine karşı Rusların korumasına muhtaç olmaları, Taşnaksutyun Partisi'nin, Merkezî Rus hükümetini candan desteklemesi ve özerklik duygularının susturulduğu anlamına geliyordu.

1917'den önce Gürcistan zaten baskın bir siyasi parti geliştirmişti; Gürcüler aslen kırsal bir halk olsalar da Menşevikler, kendilerini kabul ettirmişler-

23 Gıda problemi hakkında bkz. Sahadeo, *Russian Colonial Society in Tashkent*, s. 193-200.

24 Carrère d'Encausse, "The Fall of the Tsarist Empire", s. 214.

di. Gürcistan'da ve özellikle başkent Tiflis'te tüccar sınıf ağırlıklı olarak Ermeniydi, siyasal yönetime ise Ruslar hâkimdi. Hem burjuva hem çar karşıtı bir hareket olarak Menşevizm, açık biçimde milliyetçilik yapmadan, örtük olarak Gürcü kimliğinin Ermenilere (burjuvazi) ve Ruslara (çarist yetkililer) tam bir tezat oluşturmasına izin verdi. Gürcistan'daki Menşevik başarısı, Letonya'daki Bolşevik başarısıyla güçlü benzerlikler taşıyordu. Menşevikler, Gürcistan'ın yeni Rusya cumhuriyeti içinde sürekli bir yeri olmasına vurgu yapıyorlardı. Özerklik ve federalizmin cazibesi zayıftı. Nitekim Gürcüler, Bolşeviklerin hâkim olduğu Letonyalılarla beraber büyük azınlık uluslarının en az milliyetçi fakat en açık biçimde sosyalist olan siyasi partiler tarafından temsil ediliyorlardı.

Tiflis, Gürcistan'ın ve aynı zamanda Rusya'nın Transkafkasya yönetiminin başkenti, alışılmadık biçimde nasıl sınıf, milliyet ve siyasi çizgilerin kesiştiğini gösterir. Devrim öncesi şehir meclisi, servet temelli oy kısıtlamalarını ve şehir ticaretindeki Ermeni hâkimiyetini yansıtan biçimde ezici çoğunlukla Ermeniydi. Yeni demokratik seçimler Gürcü kontrolünü getirdi. Yine de Şubat'tan sonra gerçek güç, Menşevik hâkimiyetindeki Tiflis İşçi Vekilleri Sovyeti'nin elindeydi. Bu güce karşı en büyük tehdit, esasen Rus olan ve SR liderlerini seçmiş, devasa askerî garnizondu. Genellikle Menşeviklerle işbirliği yaparak diğer yerlerde gördüğümüz ılımlı sosyalist bloku oluşturdular ama buradaki blok, aynı zamanda iki de etnik grubu yansıtıyordu. Yerel siyasi liderlerin milliyet çatışmalarını yatıştırmaya yönelik çabalarına rağmen durum öyleydi ki, Ron Suny'nin belirttiği gibi, "1917'de ortaya çıkan her mesele –sekiz saatlik mesainin hayata geçmesi, savaş sorunu, koalisyon hükümeti, Gürcü ulusal özerkliği ya da Sovyet iktidarı– Gürcü işçilerin, Ermeni orta sınıfın ve Rus askerlerinin çatışan çıkarları dengelenerek ve şüpheleri giderilerek tartışılıyor ve karara bağlanıyordu."[25]

Yahudi sokağında devrim

Rusya'nın Yahudileri, çarlık rejiminin yıkılmasını coşkuyla karşıladılar. Yahudiler, imparatorluk Rusyası'nın son dönemlerinde Yahudi düşmanı isyanların –pogromlar– yanı sıra resmî ayrımcılığa bilhassa tabi tutuluyorlardı. İnsanlar arasında din ya da milliyet ayrımı yapmayı yasaklayan kanunlar en fazla Yahudilerin işine yaradı. Yahudilere uygulanan kısıtlamaların kaldırılması dikkat çekici bir faaliyetin dışa vurulmasına yol açtı: İbranice ve Yidiş gazeteler ve kitaplar yayımlandı, Yahudi müzik cemiyetleri kuruldu, İbranice ve Yidiş tiyatro oyunları oynandı, dinî okullar yaygınlaştırıldı, öz yönetim konseyleri kuruldu vb. Öte yandan bireyler, daha önce kendilerine ka-

25 Suny, "Nationalism ... Baku and Tiflis", s. 253.

palı olan meslek ve eğitim olanaklarına ulaşmaya ve önemli kamu görevlerine gelmeye başladılar. Yahudiler, daha önce mümkün olmayan bir biçimde, devrimin yarattığı geniş yelpazedeki yeni sivil, sosyal, ekonomik ve politik örgütlere katılma olanağı buldular. Yahudiler, Michael Hickey'in belirttiği gibi, "hem yurttaş hem Yahudi olarak örgütlenmeye koştular."[26] Aynı zamanda devrim, Yahudileri bir halk, belki bir ulus olarak kimliklerini ve tanımlanabilir bir grup olarak devrime nasıl karşılık vermeleri gerektiğini tartışmaya itti.

Devrim, tıpkı diğer uluslar gibi Yahudiler için de aynı meselelerin birçoğunu ortaya çıkardı: ulusal özerklik, öz yönetim biçimleri, dil kullanımı, eğitim, vs. Fakat şu var ki Yahudiler, benzersiz meselelerle karşı karşıyaydılar. Bunlardan en önemlisi Yahudilerin çoğunlukta oldukları geleneksel bir vatan sahibi olmamaları ve coğrafi olarak dağılmış olmalarıydı. 1917'de Rusya sınırları içinde, özellikle batı bölgelerinde –Belarus ve Ukrayna– yoğunlaşmış olarak yaklaşık üç buçuk milyon Yahudi yaşıyordu. Çarist politika uyarınca, kendilerine ayrılan Yerleşim Bölgesi [Pale of Settlement] dışına çıkmaları yasaktı. İki milyon Yahudi ise Alman işgali altındaki eski Rusya İmparatorluğu'na ait topraklarda, özellikle Polonya ve Litvanya'da yaşıyordu. Bu, onları imparatorluk içinde resmen tanınan en büyük halk gruplarından biri ama dağınık bir tanesi yapıyordu. Yahudi halkın dağınık yerleşimi göz önünde tutulunca çoğu Yahudi liderin birçok büyük azınlığın aksine ulusal sınırlara dayalı özerkliği değil, bir çeşit ulusal-kültürel özerklik talebinde bulunması (bu açıdan Tatarlara benziyorlardı) şaşırtıcı değildir. Ulusal-kültürel özerklik, Yahudilerin bir ulus olduğunu ve federal Rus devleti içinde, nerede yaşarlarsa yaşasınlar tüm Yahudileri temsil edecek bölgesel ve ulusal ölçekte meclislere sahip olmaları gerektiğini varsayıyor ve bunun yanı sıra içinde yaşadıkları şehir ve kasabalarda Yahudi cemaatleri için komünal öz yönetim –"Yahudi Sokağı"– taahhüt ediyordu. İkinci bir Yahudi meselesi ise Filistin'de bir Yahudi vatanı kurmak üzere yapılan Siyonist göç çağrısıydı.

Yahudilerin devrime verdiği karşılık biraz paradoks içeriyordu. Yahudiler, artık kendi grup çıkarları için örgütlenebiliyor, propaganda yapabiliyordu. Yeni özgürlükler, Yahudi toplumunun dinî, sosyal, ekonomik ve siyasi hatlarda ne denli çatlamış olduğunu ortaya çıkardı. O kadar büyük sayıda Yahu-

26 Hickey, "Revolution on the Jewish Street", s. 828. Devrimde Yahudiler hakkında Hickey'in makalesine ek olarak bkz. Abramson, *A Prayer for the Jews*, s. 33-66, Rabinovitch, *Jewish Rights, National Rites: Nationalism and Autonomy in Late Imperial and Revolutionary Russia*, s. 205-247, Moss, *Jewish Renaissance in the Russian Revolution*, Budnitskii, *Russian Jews between the Reds and the Whites*, s. 34-75, John D. Klier, "The Jews", *Critical Companion to the Russian Revolution*, s. 693-705 ve Kochan Shukman'ın, *Blackwell Encyclopedia of the Russian Revolution* içindeki dört makalesi, s. 207-211. Hepsi ilave okuma tavsiyelerinde bulunuyor. Hickey'e, bu kısmla ilgili sağladığı yardım ve üzerinde çalışmakta olduğu ama henüz yayımlanmamış makalelerini benimle paylaştığı için özel bir teşekkür borçluyum.

di partisi ve hareketi ortaya çıktı ki devrimin yönüne ya da Yahudi çıkarlarına etki edebilecek birleşik bir siyasi hareket oluşturulamadı. Birçok Yahudi tüm-Rusya partilerini desteklerken –Kadetler, Menşevikler, SR'ler– diğerleri bilhassa Yahudi partilerini destekledi. Örneğin Yahudi Ulusal Grubu, Kadetlere yakın liberal görüşteydi ama onlar için Yahudi dini, kültürü ve dili bilhassa önem taşıyordu. Yahudi sosyalist partileri, sınıf mücadelesiyle dinî-kültürel meseleleri birleştirdiler. En büyük seküler Yahudi partisi Bund (Yahudi İşçi Sendikası), ideolojik olarak Menşeviklere yakın Marksist bir partiydi ve Devrimci Defansist Blok'un bir parçasıydı. Diğer partiler de sosyalizmin değişik biçimlerini Yahudilerin kendilerine has oldukları iddialarıyla birleştirdiler ve bilhassa Yahudi meselelerine odaklandılar. Bazı Ortodoks Yahudi hareketler, dinî temelli meselelere odaklandılar ve siyasi ve sınıf çizgilerinin ötesine geçmeye uğraştılar. İronik biçimde 1917'nin ikinci yarısında en çok oyu alanlar –bir azınlık, ülke sınırları dışında, federatif bir Rus devletine bağlı özerk bir anavatan kurulabileceğini iddia etse de– Rus siyasetine daha az karışan, daha çok Filistin'de bir Yahudi vatanı yaratmaya odaklanmış Siyonistlerdi. Yahudi siyaseti birçok fay hattı boyunca kırılmıştı: anti-Siyonistler Siyonistlerle, sosyalistler liberallerle, işçiler ve zanaatkârlar "burjuvaziyle", İbranice taraftarları Yidiş destekçileriyle, asimilasyondan yana olanlar kendine özgü Yahudi hayatı ve kültürünü muhafaza etmek isteyenlerle mücadele ediyordu.

Bu siyasi ayrışma nedeniyle, Yahudilerin nüfusun büyük bölümünü oluşturduğu Ukrayna ve Belarus'un büyük şehirlerinde bile belirgin Yahudi siyasi nüfuzu azaldı. Menşevikler, SR'ler ve Kadetler (Bolşevikler Yahudiler arasında popüler değildi) gibi tüm-Rusya partilerinin yanı sıra dört sosyalist, bir ya da iki liberal ve iki ila dört dinî eğilimli Yahudi partisinin, Yahudi oyları için rekabet etmesi alışılmadık bir şey değildi. Yahudilerin siyasi açıdan zayıf olmaları; pasif ve kültürel açıdan muhafazakâr bir halkı harekete geçirmenin zorluğu, Yahudi yerleşiminin dağınık doğası ve Yahudilerin hiçbir bölgede "vatanımız" iddiasında bulunmadan, yaşadıkları her yerde azınlık statüsünde olmaları gibi problemler nedeniyle artıyordu. Yahudiler, sadece nüfusun yüzde dokuzunu oluşturdukları (ve 1917'de Rusya'daki Yahudi nüfusunun yarısının yaşadığı) Ukrayna'da bir ulus olarak bir miktar siyasi otorite kullanmayı başarabildiler. Şehirlerde çoğunluğu oluşturan Ukraynalı olmayan halklar meselesine karşı hassas olan Ukrayna Merkezî Radası, Yahudi, Polonyalı ve Rus azınlıkları temsil için özel ofisler kurmuştu. Yine de, Ruslaşmış ya da geleneksel Yahudiler, Ukrayna milliyetçiliğini ve yeni ulusal sınırların onları geri kalan Yahudi nüfustan siyasal olarak koparacak olmasını tehdit olarak algıladılar. Gerçekten sonbaharda Yahudi vekillerin Ukrayna'nın bağımsızlığı aleyhine oy kullanmalarıyla Rada'yla ilişkiler kötüleşir-

ken Yahudi karşıtı isyanlar baş gösterdi. Ukrayna'da ve diğer yerlerde 1917 yazında ve sonbaharında ekonomik ve diğer koşullar kötüleşirken Yahudi karşıtı tavırlar dikkat çekici biçimde arttı. Tüm problemlerin sorumlusu Yahudilerdi ve Kerenski ve Lenin de dahil her kim, bir düşman ya da sorun olarak görülüyorsa o bir "yid" [Yahudi] idi.

Yahudiler, örgütlü bir siyasi güç olarak bilhassa başarılı olmasalar da bireysel olarak –çoğu açıkça Yahudi adayları olarak değilse de– çarlık altında hayal dahi edemeyecekleri siyasi yetki seviyelerine ulaştılar. Az sayıda Yahudi, Geçici Hükümette bakan yardımcısı olarak ve önemli komisyonlarda görev aldı ve bir Yahudi ve bir SR olan Osip Minor, Moskova belediye başkanı olarak görev yaptı. Yerel olarak Yahudiler, Şubat Devrimi'nden sonra kurulan Halk Komitelerinde ve yazın seçilen şehir meclislerinde hizmet verdiler. Sovyetlerde daha da etkiliydiler. Tüm büyük şehir sovyetlerinde çok sayıda Yahudi hizmet veriyordu ve yazın Petrograd Sovyeti İcra Komitesi'nin yüzde yirmisini, çoğu asimile olmuş entelektüel Yahudiler oluşturuyordu. Bir SR olan Abram Gots, Devrimci Defansist liderlik sırasında Petrograd Sovyeti'nin başkan yardımcılığını yapmıştı. İronik biçimde, bir Yahudinin ulaştığı en güçlü pozisyonu Eylül-Ekim arası Petrograd Sovyeti'nin başkanı olarak, Yahudi ulusal kimliğini asimilasyon ve bütünüyle seküler siyaset adına reddeden Lev Troçki'nin elde etmiş olmasıdır. Devrim, Yahudilere bireysel olarak Rus kamu hayatında daha önce hiç sahip olmadıkları seviyede bir özgürlük ve fırsat sunmuştu.

Troçki'nin Bolşevik Parti'deki rolü, siyasi hayattaki Yahudilerin bir diğer paradoksunu yansıtmaktadır. Bolşevik Parti'nin ve Ekim sonrası kurdukları hükümetin en üst seviye liderleri arasında çok sayıda asimile olmuş Yahudi bulunuyordu: Trotçki, Grigori Zinoviyev, Yakov Sverdlov, Karl Radek ve diğerleri. Ne var ki, Bolşevikler, öteden beri Yahudilerin bir milliyet olduğu fikrini, bu fikrin "reaksiyoner" olduğunu söyleyerek reddetmişlerdi. Bunun sonuçlarından biri, 1917'de Bolşeviklerin Yahudiler arasındaki kötü seçim performansı oldu. Bu sebeple, Ekim'de Bolşevikler iktidara geldikten sonra prensipte anti Semitizm karşıtı ama Yahudi kimliğini ya önemsiz ya da sosyalizm yürüyüşünde üstesinden gelinmesi gereken bir şey olarak gören rejim karşısında, Yahudi partileri kendilerini zor bir durumda buldular.

Özetle, ulus bölgelerindeki devrim ve onun daha geniş devrimle bağlantısı hakkında birçok sonuca varılabilir. "Milliyet sorunu", Rusya'nın uçsuz bucaksız enginliğindeki sayısız ulus ve etnik grup arasında farklı şekillerde ve farklı hızlarda gelişti. Bazı halklar, güçlü milliyetçi duygular ifade ettiler, diğerleri daha yavaş hareket ettiler. Ulusal ve etnik kimliğin sosyal, ekonomik ve hatta kültürel meselelerden ayrıştırılması imkânsız değilse de zordur ve en başarılı siyasi partiler, genellikle hem ulusal kimliği hem sos-

yalizmi (kapsamlı sosyal ve ekonomik reform) birleştirmişlerdi. Bazı gruplar için sınıf ve milliyet örtüşmekteydi, diğerleri sosyal olarak daha az homojendi. Şehirli entelektüeller, milliyet meseleleriyle en fazla ilgili olanlardı ama kendi ekonomik/sınıf endişelerine hitap ettiği takdirde şehirli işçi ve köylü sınıfları da genellikle ulusal talepleri destekliyorlardı. Ana vurgu, en azından Ekim'e kadar, kendi kaderini tayin ve bir şekilde –politik ya da kültürel– federal Rus devleti içinde özerklik üzerineydi. Tercih edilen federalizm biçimi genellikle ulusal sınırlara dayalıydı. Ulus temelli siyasi örgütlerin (Ukrayna Radası ve diğerleri gibi), giderek daha fazla yerel yetki üzerinde hak iddia etmelerine ve kullanmalarına rağmen Geçici Hükümetin federalizme direnmesi, sahip olduğu otoritenin ve kendisine verilen desteğin altını oydu. Merkezî hükümetin zayıflığı ise daha iddialı milliyetçi hareketlere cesaret verdi. Bu durumda bile bağımsızlığın büyük bir güç haline gelmesi, ancak Ekim Devrimi ulusal birliği parçaladıktan ve Bolşevikler, Kurucu Meclis'i Ocak 1918'de kapatıp ulusal talepleri çok etnili, muhtemelen federal bir Rusya içinde anayasal düzen yoluyla çözme olasılıklarını azalttıktan sonra oldu (bkz. 10. Bölüm). Aynı zamanda çoğu insanın da fark ettiği üzere, federalizm bünyesinde özerklik karşıtı yönünde bir adım, Bolşevikler, bir Gürcü olan Joseph Stalin başkanlığında Milliyetler Halk Komiserliği'ni [Bakanlığı] kurduğunda görülebilirdi.

Ayrıca akılda tutulmalıdır ki milliyet grupları federalizm ve özerklik taleplerinin ana kaynağı olsalar da, tek değildiler. Bu talepler, güçlü özel kimlik duygusuna sahip kimi Rus grupları da etkisi altına aldı. Don topraklarında Don Kazakları arasında, savunulması gereken özel çıkarlara sahip özgün bir halk olduklarına dair güçlü bölgeselci duygular ortaya çıktı. Don Kazakları, artık kendilerini tanımlayan eski çarist yasal kategoriler mevcut olmadığından yeni sistem içinde bir kimlik bulmak için mücadele ettiler. Kendilerini bölgenin (çoğunlukla köylü) nüfusundan nasıl ayrıştıracaklardı ve özellikle Kazak olmayanların da dahil olduğu tüm nüfusu kapsayan bölgesel siyasi yapı içinde nasıl ayrı bir Kazak siyasi yapısı kuracaklardı? Kazaklar, Geçici Hükümete yaptıkları baskıyla seçilmiş liderleri aracılığıyla kendi işlerini yönetme konusunda geniş bir özerklik kazandılar. Ayrı bir halk olarak Don Kazaklarını temsil eden bir kurum, Don Kazakları hükümeti ortaya çıktı. Bunu yaparak Kazaklar, eşzamanlı olarak hem kendi liderleri hem Geçici Hükümetin birçok lideri hem de çoğu muhafazakâr onları Rus devletinin çıkarlarının kale burcu olarak görse de kendi yasal statülerini kabul etmekten uzaklaşıp kendilerini bir etnik ya da ulusal grup olarak görmeye başladılar.[27] Benzer bir duygu Terek Kazakları arasında da uyandı. Sibirya bölgesel özerkliği için etnik olarak Rus olan halk içinde Tomsk merkezli küçük ama

27 Bkz. Holquist, *Making War, Forging Revolution*, özellikle s. 47-142.

gür sesli bir hareket meydana geldi.[28] Nihayet, ne tür olursa olsun ulusal ve bölgesel hareketler, 1917'de Rus hayatında büyük bir istikrarsızlaştırıcı faktördü ve büyüyen kaos ve yazın ve sonbaharda hayli güçlenen ulusal çöküş hissine katkıda bulundu.

Çeşitli türde özerklik talepleri eski çarist yönetim yapısının çöküşüne katkıda bulundu ve çeşitli sosyal ve siyasal grupların yeni hak iddiaları, her seviyede yerel işlerin yönetimiyle ilgili yaygın kafa karışıklığını artırdı. Örneğin Stephen Velychenko, 1917 yazında Ukrayna'da "Rada; Geçici Hükümetin atadığı komiserler, merkezî hükümete bağlı bakanlar, ordu genel personeli, yeni seçilmiş şehir dumaları ve vilayet kırsal yönetim konseyleriyle bunlara ek, bir rol iddiasındaki sayısız diğer grup ve yerel örgütle birlikte bölgede imparatorluğun idaresinden sözde sorumlu olan altı kurumdan bir tanesiydi" diye yazmıştı. "Otoriteler çoktu ama otorite azdı."[29]

28 Sibirya bölgeciliği hakkında bkz. Pereira, "The Idea of Siberian Regionalism" ve "Regional Consciousness in Siberia" ve Rupp, *The Struggle in the East*, s. 2-6.

29 Velychenko, *State Building*, s. 66, 77.

7

Memnuniyetsizlikler Yazı

Nisan sonrası Petrograd Sovyeti'ni ve Geçici Hükümeti kontrol eden Yeni Devrimci Defansist-sol liberal siyasi liderlik, nüfusun sayısız arzusunu karşılamanın imkânsız olduğunu fark etti ve baharın genel iyimserliği, yerini yazın memnuniyetsizliklerine bıraktı. İlk ve en acil olan, büyük umutlarla başlayan ama yazın başarısız olan "barış taarruzu"ydu. Üstelik barış taarruzuyla bağlantılı problemler, kitlesel olarak karşı çıkılan ve hem askerî hem de siyasi bir felaketle sonuçlanacak 18 Haziran askerî taarruzunu başlatma kararına katkıda bulundu. Nisan Krizini ve ilk Geçici Hükümetin çöküşünü birinci büyük kriz kabul edersek Temmuz, devrimin ikinci büyük krizi olan Temmuz Günleri'yle başladı ve Ağustos, üçüncü büyük kriziyle sona erdi: Kornilov Olayı. Hükümet istikrarsızlığı kronikleşti. Bu siyasi krizlerle beraber bir memnuniyetsizlik kazanı fokurdamaya başladı. Toprak dağıtımı meselesi, hem köylüler hem de askerler arasında büyük bir memnuniyetsizlik kaynağı olmaya devam etti. Enflasyonla birleşen bir ekonomik çözülme, işçilerin bu zamana dek elde ettikleri kazanımları yitirmekten korkmalarına sebep oldu ve endüstriyel çatışmayı besledi. Şehirler ve ordu için yeterli gıda tedariki konusunda endişeler başladı. Ayrılıkçı hareketler, bazı ulusal azınlık bölgelerinde ivme kazandı. Suç korkusu ve her çeşit grup tarafından yapılan gösteriler, yaz memnuniyetsizliklerine eklendi.

Barış taarruzu, savaş taarruzu

5 Mayıs gecesi, koalisyon hükümetinin ilanından sonra sessiz sokaklardan geçerek eve yürüyen N.N. Sukhanov ona doğru sendeleyerek gelen "ince

uzun" bir siluetle karşılaştı; adam, kollarını sallayarak ve bas bir sesle, bir başdiyakoz gibi şarkı söylüyordu: "Tanrı'ya dua edelim, dünya için barış, ilhaksız ya da tazminatsız!"[1] Hükümet ve Sovyet liderleri, bu barışı elde etmek ve koalisyonu yürütmek için iki yönlü bir barış taarruzu başlattılar. Sovyet liderliği, Avrupa hükümetlerine Rus barış programını kabul etmeleri için baskı yapmak üzere büyük bir uluslararası sosyalist konferans örgütleme ve uzlaşılmış bir barış lehine genel bir kamuoyu oluşturmak için Avrupa'nın sosyalist partileriyle birlikte çalışma işini üstlendi. Eşzamanlı olarak Geçici Hükümet, İtilaf Devletleri'ni, İtilaf savaş hedeflerini gözden geçirmeye ve "gizli anlaşmalarda" bulunan toprak taleplerini ve diğer hak iddialarını kaldırmaya ikna için çalıştı; her iki taraf da karşı tarafa talepler dayattığı sürece ciddi barış görüşmeleri yapılamazdı. O halde barış çabaları iki yönlü olmalıydı, hükümet ve Sovyet, savaştan çıkış yolu olarak, her biri kendi Batılı muadilleriyle işbirliği içinde, uzlaşılmış genel bir barışa doğru ilerlemeliydi.[2]

1917 baharında Avrupa'daki durum, Sovyet liderlerine büyük bir iyimserlik telkin eder gibiydi. Savaşın getirdiği zorluklar, Nisan-Mayıs'ta Avrupa çapında büyük bir savaş bıkkınlığına ve savaş karşıtı duyguya, hatta ordu isyanlarına yol açmıştı. Bir perspektife göre Rusya'daki olaylar, 1917 baharı boyunca tüm Avrupa'yı kapsayan geniş siyasi çalkantıların en dramatik parçasıydı. Sovyet liderleri, bu memnuniyetsizliklerin uzlaşılmış genel bir barışa verilecek halk desteği için Avrupa çapında bir zemin sağlayacağını umdular. Dahası birçok Rus sosyalist, Rus Devrimi'ni Avrupa'yı aydınlatacak bir alev olarak görüyordu; devrim sadece barışı değil, devrimci ya da evrimci sosyalist ideallere ulaşılmasını da sağlayacaktı. 29 Mart'ta Tsereteli Tüm-Rusya Sovyetler Konferansı'nda, Rus Devrimi'nin ve dış politikasının, "sadece Rusya için bir dönüm noktası değil, aynı zamanda Avrupa'ya tutulmuş bir meşale olduğuna ve orada zar zor titreşen ideallerin, tıpkı bizim iç hayatımızı aydınlattığı gibi yakında [Avrupa'nın dört bir yanında] parıldayacağına"[3] inandığını söyledi. Gerçekten de, Rus Devrimi'nin yarattığı ilham, genel savaş bıkkınlığıyla birleşerek Avrupa solunu ve savaş karşıtı duyguyu canlandırdı.

Sovyet liderliği, Haziran'da tarafsız Stockholm'de bir uluslararası sosyalist konferans toplamaya odaklandı. Eğer savaşan tarafların sosyalist partilerini bir araya getirebilirlerse bunun savaş zamanı düşmanlıklarının kırılmasında bir ilk adım olabileceğine inanıyorlardı. Akabinde sosyalist partiler, kendi hükümetlerine Rus formülüne, yani, "ilhaksız ve tazminatsız barış, halkların kendi kaderini tayinine" dayalı uzlaşılmış bir barış için baskı uygulayacaklardı. Sovyet, destek oluşturmak için Fransa, Britanya ve İtalya'ya delegeler

1 Sukhanov, *The Russian Revolution*, 1, s. 341.

2 Barış taarruzu, Wade, *The Russian Search for Peace* içinde detaylı olarak anlatılmıştır, s. 51-88.

3 *Vserossiiskoe soveshchanie sovetov rabochikh i soldatskikh deputatov* (Moskova, 1927), s. 40.

yollayarak Avrupalı sosyalist partilerin de çabaya dahil olmasını sağlamaya çalıştı. Bu sırada İtilaf Devletleri'nin sosyalistleri, hem konferansı tartışmak hem de Rus barış çabalarını canlandırmak için Rusya'ya gittiler. 15 Mayıs'ta Fransız Sosyalist Partisi Stockholm konferansına katılmayı oylamayla kabul etti, İngiliz İşçi Partisi de aynı yönde ilerler görünüyordu. Batılı sosyalist partilerin radikal sol kanatları katılımı tamamen destekliyorlardı.

Bu arada Rus hükümeti, barış yönünde bir adım olarak İtilaf hükümetlerini savaş hedeflerini gözden geçirmeye ikna etme girişiminde bulundu. Kilit isim, o zamanlar sadece 29 yaşında olan yeni dışişleri bakanı Mikhail Tereşçenko'ydu.* Tereşçenko ve hükümet liderleri, savaş hedeflerini gözden geçirmeyi kabul etmişlerdi çünkü orduyu dağılmaktan alıkoymanın tek yolunun, askerleri, savaşa sadece demokrasi ve savunma amaçları uğruna devam ettiklerine temin etmek olduğuna inanıyorlardı. 9 Mayıs'ta Nekrasov, Kadet Partisi Kongresi'nde barış çabasına verdiği desteğin, "eğer ordunun muharebeye yürüdüğünü, eski disiplin ve birliğin yeniden tesis edildiğini görmek istiyorsanız, o zaman ona uğrunda anlayarak savaşabileceği, görebileceği ve savunabileceği bir şey vermelisiniz"[4] diyen ordu delegelerinin raporlarına dayandığını söyledi. Bu açıklama kritikti çünkü –solcu kışkırtmayla cesaretlendirilen– İngiliz ve Fransız toprak hırslarının savaşı uzattığı inancı askerler arasında yayılıyordu. Hükümettekiler, eğer İtilaf Devletleri Sovyet'in ilhaksız barış formülüne bağlılıklarını duyururlarsa, bunun, barışa doğru gerçek bir ilerleme gösterdiklerine ülkeyi ikna etmekte ve huzursuz kitleleri Devrimci Defansist liderliğin arkasında hizada tutmakta yardımcı olacağını ve hükümete muhtelif ciddi problemlerle ilgilenmesi için zaman kazandıracağını umdular. Almanya da rıza gösterdiği takdirde barış görüşmelerine doğru yol alınır, ama eğer Almanya kabul etmezse (umuyorlardı) bu, Rus askerlerini savaşa devam etmenin gerekliliğine ikna ederdi. Savaş hedeflerinin gözden geçirilmesi, dışarıda veya içeride tüm dertlere deva görülmeye başlandı.

İtilaf Devletleri, Rus ordusunun savaşma kabiliyetiyle ilgilense de, savaş hedeflerini gözden geçirme amaçlı bir konferansı reddettiler. Aslına bakılırsa, İtilaf hükümetleri tamamen zıt bir duruş aldılar: Savaş hedeflerinden ve barış görüşmelerinden bahsetmenin savaş moralini güçlendirmeyeceğini aksine baltalayacağını düşünüyorlardı. 19 Mayıs'ta Fransız hükümeti, Stockholm'deki konferansa katılacak Fransız vatandaşlarına pasaport vermeyece-

(*) Geçici Hükümet ve Sovyet liderleri, çoğunlukla genç adamlardı. Kerenski Şubat Devrimi sırasında otuz beş ve Temmuz'da hükümetin başına geçtiğinde otuz altı yaşındaydı. Tsereteli de Petrograd'a dönüp Sovyet'in liderliğine geçtiğinde otuz beş yaşındaydı. Milyukov ve Lvov sırasıyla elli beş ve elli yedi yaşında "ihtiyarlardı." Bolşevikler arasında Lenin kırk yedi yaşında ihtiyar kabul ediliyordu; Troçki, Ekim Devrimi sırasında otuz sekiz yaşına girmişti.

4 Miliukov, *The Russian Revolution*, I, s. 96.

ğini duyurdu. İtalyanlar onları takip ettiler ve Birleşik Devletler zaten muhalif olduğunu ilan etmişti. Sadece İngiliz hükümeti, o sırada, karşıtlığını açıklamadan önce tereddüt etti. Haziran'da birçok Batılı sosyalist bile şüphe içindeydi. Barış taarruzu ve onunla birlikte Devrimci Defansistlerin siyasi hâkimiyeti tehlikeye girmişti. Mutlaka bir atılıma ihtiyaçları vardı.

Devrimci Defansist liderler barış taarruzundaki açmazı kırabilmek için askerî taarruz fikrine yöneldiler. Rus ordusu ve cephesi Şubat Devrimi'nden beri görece sakindi. Şimdi, Rus ordusu tarafından bir saldırı eylemi düşüncesi, "barış taarruzu" zorluklarının ve iç düzensizliklerle ilgili büyüyen endişelerin yarattığı arka planda şekillenmeye başlamıştı. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde bu düşünce en ateşli taraftarlarını, liberal ya da muhafazakâr subaylar arasından buldu. Çoğu Rus ordu komutanı, devam eden eylemsizliğin orduyu yok ettiği inancıyla taarruz fikrini destekledi; operasyonların kaldığı yerden devam etmesi daha geleneksel disiplin ve komuta ilişkilerini yeniden tesis eder ve ordunun bozulmasını durdururdu. General A. I. Denikin, daha sonra "başarılı bir ilerlemenin, büsbütün vatanseverlikle olmasa bile en azından büyük bir zaferin sarhoşluğuyla [ordunun] moralini yükseltebileceğini ve iyileştirebileceğini" umduklarını belirtmişti. "Böylesi bir duygu, düşman tarafından Sosyalist Parti'nin Defansist eğilimlerinin verimli toprağına ekilen tüm uluslararası formülleri etkisiz hale getirebilirdi."[5] Bu düşünce, ayrıca ülkedeki radikalizmi kontrol altına alacağını uman muhafazakâr ve liberal siyasi liderler arasında da rağbet gördü. Gerçekten bazıları, disiplinine yeniden kavuşmuş bir ordunun radikal faaliyetleri bastırmak ve Petrograd ve ülkedeki genel güç ilişkilerini değiştirmek için kullanılabileceğini ileri sürdüler. Ayrıca muhafazakâr ve liberal liderler, İtilafın, özellikle Fransa'nın, Batı cephesindeki basıncı azaltmak için Rus ordularının daha aktif hale getirilmesi baskısına duyarlıydılar.

Bununla birlikte, kilit destek şaşırtıcı bir kaynaktan, Petrograd Sovyeti'nin ılımlı sosyalist liderlerinden geldi. 2 Mayıs gibi erken bir tarihte, Tsereteli bir Sovyet toplantısında, "Eğer çağrımıza cephedeki bir felaket eşlik ederse bu, çağrıda bulunduğumuz dünya halkları üzerinde nasıl bir izlenim bırakır? Diğer ülkelerin hükümetleri halklarına bizi gösterip şöyle derler: sizi kendilerini takip etmeye çağırıyorlar ama bakın gittikleri yer burası. Kendilerini mahvettikleri gibi sizi de mahvederler" diyerek barış çabasıyla güçlü askeriye arasındaki bağlantıyı kurmuştu.[6] Kısa zamanda İtilaf Devletleri'nin, barış taarruzunu görmezden gelme sebebinin Rus cephesindeki gayriresmî ateşkes ve ordudaki düzensizlik olduğu fikri yerleşti. Ilımlı sosyalist gazete *Den'*, İtilafın Rusya'yı savaşta belirleyici bir faktör olarak ciddiye almayı bı-

5 Denikin, *Russian Turmoil*, s. 142.

6 *Izvestiia*, 2 Mayıs.

raktığından ve Rus barış taleplerinin bir etki yaratmadığından, çünkü Rusya'nın taleplerinin ardında duracak güçten yoksun olduğundan şikâyet ediyordu. "Rusya ezilecek, eğer savaş alanında değilse de barış konferansında."[7] Bir taarruz Rusya'nın hâlâ askerî ve diplomatik bir güç olduğunu gösterecek ve sözlerine ağırlık kazandıracaktı.

Güçlü bir taarruz tam tersi bir etki yapabileceğinden, barış ve askerî taarruz arasındaki mantıksal bağ şaibeliydi çünkü herhangi bir Fransız ya da İngiliz barış uzlaşması niyetini yok edebilirdi. Fakat dönemin bakış açısıyla Rus liderlerinin fazla seçeneği yok gibiydi. Savaşa, aktif bir barış politikası olmadan devam etmek fiilen imkânsızdı. Tek alternatif Almanya ile ayrı bir barış yapmaktı, ama Bolşevikler bile bunu reddediyordu. Tüm siyasi liderler, ayrı bir barışın Alman zaferi ve Almanların Avrupa hâkimiyetiyle sonuçlanacağından, özellikle doğuda, sert ekonomik ve toprak şartlarının Rusya'yı fiilî bir Alman sömürgesi yapacağından korkuyordu (birkaç ay sonra Almanya'nın Brest-Litovsk anlaşmasıyla dayattığı hükümlerin ışığında bu korku hiç de yersiz değildi). Ayrıca Alman zaferinin Romanov saltanatını geri getireceğine dair bir korku da vardı.

Bir devrimci gelişme modeli olarak Fransız Devrimi'ne duyulan hayranlık, bir taarruz fikrini sosyalistler için daha yenir yutulur bir hale getiriyordu. Fransız devrimci ordularının büyük başarısını anımsadılar; artık Rus askerinin uğrunda savaşacağı bir demokrasisi olduğuna göre Rusya'nın yeni ve güçlü bir devrimci ordusu olabilirdi. Sovyet entelektüelleri ve bazı ordu subayları kendilerini yanlış tarihî benzetmelerle kandırdılar. Bu durumda bile, Sovyet liderliği, fikrin kendi asker ve işçi bileşenleri arasında popüler olmadığını bildiğinden taarruz konusunda temkinliydi. SR gazetesi *Delo naroda*, "taarruz kelimesinin bazı çevrelerde yarattığı panik halindeki korkuya ve batıl dehşete" gerek olmadığını yazdı. *Izvestiia* konunun "bir taarruz olmadığını ama bir taarruz olasılığı yaratmak olduğu"nda ısrarcıydı.[8] Vladimir Voitinsky, Sovyet politikalarını açıklamak için yazılmış bir broşürde, savaşın saldırgan ya da savunmacı doğasının stratejilere değil hedeflere bağlı olduğunu, tamamen savunmacı bir savaşın saldırı operasyonlarına gereksinim duyabileceğini öne sürdü.[9]

Sağ kanat muhafazakârlardan ılımlı sosyalistlere kadar geniş bir kesim, farklı farklı sebeplerle taarruza destek vermeye koştu. Ilımlı sol, başarılı bir taarruzun barış politikalarını ve böylece siyasi talihlerini canlandıracağını, sağ ise genel anlamda siyasal solu zayıflatacağını ümit etti. Her iki kanat da askerî başarının ordunun ve genel olarak toplumun çözülmesinin önüne ge-

7 *Den'*, 30 Mayıs.

8 *Delo naroda*, 14 Mayıs; *Izvestiia*, 17 Mayıs. Vurgu orijinal metine aittir.

9 V.S. Voitinskii, *K chemu stemitsia koalitsionnoe pravitel'stvo* (Petrograd, 1917), s. 3-10.

Kerenski, Haziran taarruzuna teşvik gezisinde cephedeki askerlere konuşma yapıyor. Mayıs'ta savaş bakanı olduktan sonra sık sık askerî üniforma giydi. (Columbia Üniversitesi Kütüphanesi Bakhmeteff Arşivi izniyle.)

çebileceğini umdular. Görünüşe göre her iki taraf da feci bir bozgunun nasıl bir etkisi olacağına kafa yormadı, ya da bu düşünceyi kafasından kovdu. Taarruza karşı çıkan tek siyasi grup özellikle Bolşevikler ve sol SR'ler olmak üzere radikal soldu. Radikal sol sözcüleri ve gazeteleri, taarruz fikrine ve genel olarak savaşa şiddetle saldırdılar. *Pravda*, örneğin, "Savaş Zaferine Kimin İhtiyacı Var?" başlığı altında bazı fabrikaların savaş zamanı kâr verilerini yayımladı ve "İşte bu yüzden kapitalist ve bankacı beyefendiler, onların icra organı Geçici Hükümet ve tüm burjuva basını ısrarla 'zafer için savaş' vaazını verip duruyor" sonucuna vardı.[10] Ayrıca, askerlerin, can kayıplarına ve subay otoritesinin yeniden tesisine yol açacak askerî operasyonlara tekrar başlanmasına karşı oldukları göz önünde tutulursa, taarruza muhalif olanlar aynı zamanda taarruzdan yarar sağlaması en muhtemel olanlardı, nitekim öyle de oldu.

Taarruza desteği ve özellikle askerlerin şevkini artırmak için büyük bir çalışma başladı. Artık savaş bakanı olan Kerenski, kampanyanın somutlaşmış haliydi. 14 Mayıs'ta orduda disiplin ve devrimin yüce idealleri adına as-

10 *Pravda*, 29 Nisan.

Rusya, Mayıs 1917: Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı askerî cepheler.

kerî eyleme hazır olunması çağrısı yapan bir emir yayınladı: "Yanlış bir dava uğruna tek bir damla kan dahi dökülmeyecektir."[11] Kerenski bu emri müteakip, askerlere büyük açık hava toplantılarında nutuklar attığı cephe gezilerine çıktı. Genellikle aldığı ilk karşılıklar muazzamdı –Kerenski, olağanüstü bir konuşmacıydı– ama yarattığı etki cepheyi terk ettiğinde buharlaşıyordu. "Sizi bir ziyafete değil ölüme çağırıyorum"[12] gibi cümleler, heyecanlı anın ruhunu yakalasa da, o an geçtikten sonra askerler için bir cazibe taşımıyordu. Askerlerin şevki yükseldiği hızla yok oluyordu. Subayların eğitimlere tekrar başlama, geleneksel disiplini yeniden dayatma ve başka yollarla taarruza hazırlanma girişimleri askerlerin muhalefeti ve düşmanlığıyla karşılaştı.

Taarruz için askerlerin desteğini elde etme ve askerî disipline geri dönme yükümlülüğü ve faaliyeti, aslen Devrimci Defansist görüşteki ordu komitelerine düştü. Şubat'tan sonra, ordudaki en ufak birlikten alaylara, ordulara ve cephelere kadar karmaşık bir komiteler ağı oluşmuştu. Komiteler, Mart ve Nisan'da asker çıkarlarını subaylara karşı ve Sovyet barış programını zafer için savaş destekçilerine karşı korumaya odaklanmıştı. Bunlar, yoldaşlarını memnun edecek şeylerdi. Ama şimdi görevleri, devrim savunmasının,

11 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 936.

12 Kerensky, *The Catastrophe*, s. 195.

askerî disiplinin yeniden tesisi ve bir taarruz hazırlığı gerektirdiği fikrinin propagandasını yapmaktı. Askerî disiplin tarzı tedbirleri, devrimin savunulması için zaruri devrimci hedefler olarak savunacak yeni bir devrimci subay –ordu komitecisi– ortaya çıktı.[13] Komiteler, disiplin, eğitim, subay otoritesi ve cephe gerisinden ikame gibi taarruz hazırlığı hakkındaki hükümet ve Sovyet kararlarını uygulama araçlarına dönüştüler. Bu kararların hepsi askerlerin algısında kendi çıkarlarına aykırıydı ve hoşnutsuzluk sebebiydi.

Bu koşullarda askerler giderek taarruza muhalefetlerini ifade edecek alternatif bir sözcü arayışına girdiler. Her ne kadar gönülsüzce de olsa, komitecilerin taarruz yanlısı savlarına çoğu asker rıza göstermesine rağmen, büyüyen bir grup, Bolşeviklerin ve diğer radikallerin ileri sürdüğü savları değerlendirmeye başladı. Solcular, tüm ülkelerin kapitalistlerinin ve toprak sahiplerinin savaşı başlattığını ve devamının sadece onların çıkarlarına hizmet ettiğini; savaşın sürmesinin, kanlarını Rus ve diğer ülke kapitalistlerinin kârları için döktükleri anlamına geldiğini açıkladılar. Kısacası bu sav, askerlere savaşın Rusya'nın müdafaası için olmadığını ve hiçbir şekilde onların çıkarlarına hizmet etmediğini veya döktükleri kana ve ailelerinin çektiği acıya değmeyeceğini söylüyordu. Bu söylem, subayların siyasi güvenilmezliğine ve karşı-devrim tehlikelerine dair savlarla birleştiğinde savaşı ve taarruzu, savaş bıkkını askerlere onlara mantıklı gelecek terimlerle anlatıyordu. Radikal solun taarruzu iptal etme argümanları, askerlerin derinlerindeki duygularına hitap etti ve savaşmaya devam etmemek yönündeki içgüdülerine akılcı bir gerekçe sağladı.

Bu fikirler, çeşitli cephe ajitatörleri tarafından kullanıldı. Sonuç, Alan Wildman'in dikkat çektiği gibi, "Mayıs boyunca, hoyratlaşmış bir 'Bolşevizm', [Bolşevik] Parti'nin örgütlü güçlerini açık farkla yaya bırakarak ve kendisini büyük isyanlar ve karışıklıklar silsilesiyle ifade ederek askerlerin yeni taarruza karşı yükselen düşmanlığını harekete geçiren ana kuvvet haline geldi."[14] Muhafazakâr gazete *Novoe vremia*, 6 Haziran'da şöyle yazdığında muhtemelen farkında olduğundan çok daha isabetliydi: "Lenin! İsmi lejyonun ta kendisi. Tüm kavşaklarda onun ismi mantar gibi bitiyor!" On İkinci Ordu Komutanı General Radko-Dmitriev'in "Bolşevik fikirlerin propagandasıyla tek bir ajitatör, tüm bir alayı felç edebilir" beyanı bu savların ve sloganların güç ve cazibesinin göstergesiydi.[15] Tekrar tekrar, tek bir radikal konuşmacının etkisiyle mücadele etmek için Menşevik ve SR komitecilerin, ko-

13 Ordu komiteleri hakkındaki materyaller için Bkz. Wildman, *End of the Russian Imperial Army*. Komiteler ve Bolşevik etkisi hakkındaki müteakip tartışma genel olarak Wildman'in detaylı çalışmasını izler. Evrim geçiren asker davranışları hakkında ayrıca bkz. Buldakov, "Soldiers and Changes".

14 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Old Army*, s. 38.

15 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Road*, s. 53.

muta kademesinin ve kimi zaman Sovyet temsilcilerinin çabaları gerekiyordu. Aynı şekilde komitecilerin ve komuta personelinin uzun vadeli çabalarını tek bir ajite konuşmacı yerle bir edebiliyordu. General Radko-Dmitriev'in ve diğerlerinin, Bolşeviklerden şikâyet ederken gözden kaçırdıkları nokta şuydu; bu konuşmacılar etkili oluyorlardı çünkü ifade ettikleri savaş karşıtı ve subay karşıtı duygular yoldaşları arasında derin yankılar uyandırıyordu. Tüm taarruz karşıtlarını gerçek görüşlerine bakmaksızın "Bolşevik" olarak etiketleme eğilimi subayların olayları yanlış analiz etmesine katkıda bulunuyordu (çoğu Sol SR ya da partisizdi). Bu da muhtemelen Bolşeviklerin askerlerin gözündeki itibarını yükseltti.

İronik olarak, üst komuta düzeyinin yedek birlikleri takviye olarak cepheye yollama kararlılığı askerlerin artmakta olan isyankârlığını güçlendirdi. Petrograd ve diğer yerlerden gelen ve zaten siperdeki kardeşlerinden çok daha politize ve cepheye yollanmaktan ötürü hırçın ve küskün olan askerler, şehirlerin siyasi çalkantısını cepheye taşıdılar. Cephede ajitatör oldular ve disiplin, subaylar, taarruz ve Devrimci Defansist komiteciler muhalefetine liderlik ettiler. Sadece cepheye varmaları bile sık sık komutanlar için bunalım kaynağıydı. Askerî karargâhlara, takviye birliklerin (özellikle Petrograd'dan) gelişiyle başlayan ve bazı alayların aktif operasyon kapasitesini yok eden huzursuzluklarla ilgili raporlar yağıyordu. 61. Sibirya Piyade Bölüğü'nün komutanı çaresizlik içinde şöyle yazmıştı: "Petrograd'dan beş bölük Leninist geldiği için benim ve subaylarımın elimizden geldiğince kendimizi kurtarmaya çalışmaktan başka bir seçeneğimiz yok. Saat 16.00'da bir toplantı yapıldı ve benimle birlikte, Morozhko'nun ve Egorov'un asılmasına karar verildi."[16]

Devrimci Defansist liderliği de dahil hem subaylar hem de siyasi liderler, askerlerin taarruza muhalefetinin gerçek nedenini anlayamayarak Bolşevik etkisine bağladılar ve muhtemelen sebep sonuç ilişkisini tersine çevirdiler. Askerlerin taarruza –ve eğitim, disiplin ve birlik hareketleri gibi taarruzla bağlantılı eylemler bütününe– muhalefeti, savaşı devam ettirme çabalarına karşılık askerlerin samimi tepkisiydi. İnsan hayatıyla ödenen korkunç maliyetleri birinci elden görmüşlerdi ve bu bedelleri hayatlarıyla ödemeye devam etmek istemiyorlardı. Muhalefetleri, komuta subaylarının ve çoğu Petrograd basınının iddia ettiği gibi salt Bolşevik manipülasyonu ve provokatörlerinin işi değil, gerçek ve içtendi. Doğrusu taarruz yanlısı sözcüler, bu askerlerin duygularının gerçek ve samimi olduğunu kabullenemiyorlardı; temel politikaları, devrimci coşkuyla ateşlenmiş şevkli askerler varsayımına dayanıyordu. Bolşevik ajitatörleri ve Alman ajanlarını suçlamak, kendi görüşlerinin yanlış olduğunu ve askerlerin taarruz eylemlerine tekrar başlanmasına ger-

16 *A.g.e.*, s. 47-48.

çekten karşı olduklarını kabul etmekten daha kolaydı. Bu durum, askerlerin Devrimci Defansist komitecilerden uzaklaşmasına zemin hazırladı. Komiteciler, kısa sürede askerlerini kendilerine, Devrimci Defansizme, koalisyon siyasetine ve tüm Şubat Sistemi'ne karşı isyan eder buldular. Askerler, Bolşevik etkisi sebebiyle taarruza karşı olmaktan ziyade taarruza karşı oldukları için Bolşevizme yöneldiler.

Taarruza karşı muhalefet, askerlerle sınırlı değildi, aksine toplumda yaygındı. Savaş karşıtı duyguları Nisan ayında ortaya çıkmış olan sanayi işçileri, taarruza şiddetle karşılardı. Petrograd'da taarruz karşıtı duygular, ekonomik ve diğer meseleler üzerinden yükselen işçi ve asker memnuniyetsizliği dalgasıyla birleşerek "Haziran Gösterileri"ne yol açtı. Diğer solcularla –özellikle anarşistlerle– birlikte yoğun olarak kaşıdıkları halk memnuniyetsizliğinin farkında olan Bolşevik liderliği, 8 Haziran'da bir kitle gösterisi düzenlemeye karar verdi. 9 Haziran'ı hazırlıklarla geçirdiler ve 10 Haziran'da kendi gazetelerinden, aynı gün saat 14.00'te toplanmak için duyuru yaptılar. Çağrıyı geniş ve basit terimlerle kalıba döktüler: "Yoldaşlar! Halkların kardeşliğinden yana olanlar, savaşın sonlandırılması için açık ve dürüst bir demokratik politikadan yana olanlar, insanları açlığa mahkûm eden ... kapitalistlere karşı olanlar, tüm asker ve bahriyelilerin haklarının kısıtlanmasına ve burjuva zulmüne karşı olanlar, dışarı çıkın ve protestonuzu ifade edin." Liderlik ayrıca, tüm iktidarın İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ne devredilmesi çağrısında bulunuyordu.[17]

Planlanan gösterinin haberi Sovyet liderlerine ayın 9'unda, öğleden sonra ulaştı. Sovyet'in otoritesine Bolşevik ve anarşist meydan okumanın yanı sıra sokak savaşlarının, can kayıplarının ve karşı devrimin muhtemel kaynağı olarak gördükleri bu gösteriyi engellemek üzere harekete geçtiler. 1917'nin değişmeyen bir teması, radikal solun sorumsuzca eylemlerinin bir tehdit olmadığı ama başarılı bir karşı devrimi tetikleyebileceğiydi. Sovyetler Kongresi gösteriyi resmen yasakladı ve Sovyet liderliği fabrika ve kışlalara delegeler yollayarak katılımı durdurmaya çalıştı. Bolşevik Komitesi son dakikada gösteri kararını geri çekti ve binlerce radikal eğilimli işçi ve askeri hoşnutsuz ve huzursuz bıraktı.

Bunun üzerine Sovyet liderleri 18 Haziran'da, koalisyon hükümeti ve taarruz da dahil, Devrimci Defansist liderliğinin politikalarına destek için büyük bir gösteri çağrısı yapmaya karar verdi. Bolşevikler, sol SR'ler ve anarşistler bu gösteriye katılmaya karar verdiler ama niyetleri gösteriyi savaş ve hükümet karşıtlığına ve bütün iktidarın Sovyet'e aktarımı çağrısına dönüştürmekti. Bu amaçla, işçi ve askerleri radikal sloganlar altında toplanıp yürümeye ikna için garnizon ve fabrika toplantılarında dur durak bilmeden çalıştılar. Muhteşem bir başarı elde ettiler. O gün neredeyse yarım milyon insan yürü-

17 Rabinowitch, *Prelude*, s. 68-69. 10-18 Haziran arası olayların en iyi tasvirini sunar.

dü ama sadece bir azınlığın elinde koalisyon hükümetinin politikalarını destekleyen pankartlar vardı. Bunun yerine, sıra sıra yürüyerek sahnenin önünden geçen fabrika işçileri ve askerlerin çoğu, savaşın sonlandırılması çağrısında bulunan, taarruzu ve koalisyon hükümetini protesto eden ve şehirli kitlelerin yön değiştirmekte olan bağlılıklarının habercisi "Bütün İktidar Sovyetlere" talebinde bulunan pankartlar taşıyorlardı. Sovyet'in ılımlı sosyalist liderleri, Petrograd'da açık, parlak bir Haziran günü ezici bir mağlubiyet aldılar.

Aynı gün çok uzakta, Galiçya'da başlayan Rus taarruzu daha da büyük bir bozgunla sonuçlanacaktı. Taarruz o güne kadar Rus ordularının yapmış olduğu en ağır topçu ateşiyle başladı. Savaşın başından beri ilk kez Rusya'nın açık bir ağır silah üstünlüğü vardı. General A.I. Denikin'in ifadesiyle, "daha önce hiç duymadığım kadar yoğun olan ateş" o denli etkiliydi ki, başlangıçtaki piyade ilerleyişleri neredeyse hiçbir dirençle karşılaşmadı.[18] Taarruzun başlamasını izleyen Kerenski, Petrograd'a bir zafer telgrafı çekti ve taarruza katılan alaylar için özel kızıl devrimci flamalar sipariş etti. Ne var ki ordu, başlangıçtaki zaferlerini sürdüremedi. Bazı birlikler ilk başarıdan sonra daha fazla ilerlemeyi reddederken diğer birlikler herhangi bir karşı saldırıyı beklemeden gönüllü olarak ilk siperlerine çekildiler. Bazı yedek birlikler ön cephedeki yorgun birliklerin yerini almayı reddettiler. Birçok birlik, belli emirleri hatta ilkesel olarak tüm taarruzu tartışmak için toplantılar düzenledi ve genellikle emirlere uymama kararı aldı. Alman karşı saldırısı başladığında bazı birlikler dağıldı ve kaçtı, diğerleri saldırıya uğramayı beklemeden hemen geri çekildi ve bazı takviye birlikleri ön cephede saldırı altındaki diğer birliklere yardım için ilerlemeyi reddetti. Geri çekilen askerler kendilerini durdurmaya çalışan subay ve Sovyet temsilcilerine saldırdılar. Güneybatı Cephesinin İcra Komiteleri ve On Birinci Ordu ve Geçici Hükümet komiserlerinin 7 Temmuz'da ortaklaşa çektiği telgraf felaketi anlatıyordu:

> On Birinci Ordu cephesinde 6 Temmuz'da başlayan Alman taarruzu, devrimci Rusya'yı faciayla tehdit eden bir felaket karakterine bürünmeye başlamıştır ... Askerî birliklerin çoğu tam bir düzensizlik içindedir ... ve artık emirleri dinlememektedirler ... hatta emirlere tehdit ve ateşle karşılık veriyorlar. Şu ya da bu noktaya ivedilikle intikal edilmesi, zor durumdaki yoldaşlara yardım edilmesi emirlerinin saatlerce tartışıldığı ve sonuç olarak takviye birliklerinin yirmi dört saat geciktiği vakalar kaydedilmiştir. Bu unsurlar, düşmanın ilk ateşinde pozisyonlarını terk ediyorlar ... Çok sayıda silahlı ve silahsız firari ... ordunun gerisine doğru ilerliyor. Sık sık bu şekilde bütün halde birlikler firar ediyor.[19]

18 Denikin, *Russian Turmoil*, s. 273.

19 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 967.

Temmuz başına gelindiğinde taarruz, hem askerî hem de siyasi açıdan tam bir felaket olmuştu. Bozgunla beraber devrimci ordu hayallerinin son kırıntıları da yok oldu. Ordu, öfkeli, kırgın, isyancı askerler kitlesi ve sosyal ve siyasal bir huzursuzluk kaynağına dönüştü. Faciayla sonuçlanan taarruz, başarılı bir Devrimci Defansist barış programı umutlarını yok etti; merkezci hükümetin pozisyonunu baltaladı ve yükselen sosyal ve ekonomik memnuniyetsizliklerle uyumlu daha büyük bir siyasal istikrarsızlık başlattı. Tam da Rusya'nın etkili bir hükümete ihtiyaç duyduğu sırada, hükümetleri –2 Temmuz'da Ukrayna özerklik meselesi yüzünden çöken "birinci koalisyon" hükümetinden sonra bir dizi hükümet olacaktı– daha da zayıfladı. Yazın memnuniyetsizlikleri yoğunlaştı.

Temmuz günleri ve "Sovyet iktidarı"

Doyurulamayan arzular, savaş karşıtlığı, kötüleşen ekonomik koşullar ve askıya alınmış bir sosyal çatışma sezgisi özellikle şehirli işçilerin ve garnizon askerlerinin "Sovyet iktidarı" talebini şiddetlendirdi. Görünüşte bu, Petrograd Sovyeti ya da Sovyetler Kongresi temelli tüm-sosyalist bir hükümetin Geçici Hükümetin yerini alması talebiydi. Fakat ardında tartışmasız biçimde işçi, köylü ve asker çıkarlarını "burjuvazi" ve ayrıcalıklı toplum karşısında ileri taşıyacak, radikal sosyal bir reformu vakit kaybetmeden uygulayacak ve savaşı sonlandıracak bir hükümet talebi vardı. Bu özlemler, Sovyet iktidarında, basit "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganında bir araya geldi.

Sovyet iktidarı talebi ve altında yatan işçi ve asker hayal kırıklıkları, genellikle Temmuz Günleri ya da Temmuz İsyanı olarak anılan çalkantılı karışıklıklarla dizginlerinden kurtuldu. Bazı Petrograd garnizonu –ekseriyetle cephedeki birliklerin yerini alacak yedek birliklerin eğitim yeriydi– birlikleri, hükümet ve Sovyet politikalarından giderek daha fazla rahatsız oluyordu ve taarruza şiddetle karşıydı. Birliklerden bazıları, Haziran gösterilerinden sonra huzursuzluklarını sürdürdüler ve taarruz için takviye birlik olarak cepheye gönderilmeye direndiler. Bu birliklerden biri endüstriyel Vıborg bölgesine karargâh kurmuş olan Birinci Makineli Tüfek Alayı'ydı. Büyüyen memnuniyetsizlikleri, civar fabrikalarda artan huzursuzlukla kesişmişti. İki grup hoşnutsuzluk, birbiriyle etkileşime girdi. Örneğin 20 Haziran'da, anarşist duyguların yüksek olduğu Rozenkrants fabrikasından yirmi beş işçi milis önce Moskova Muhafız Alayı'na sonra da Makineli Tüfek Alayı'na giderek askerleri "dışarıya" çağırdılar. Alaylardaki Sol SR ve Bolşevik liderler zorlanarak –ki kendileri de huzursuzlukları kaşıyorlardı– askerleri dışarı çıkmaktan alıkoyabildiler. Bolşevik, SR ve anarşist ajitatörler, kimi zaman ihtiyatsız olarak gördükleri eylemleri engelleseler de sık sık memnuniyetsizlikleri canlandırı-

yorlardı. 18 Haziran gösterisindeki başarıları, fabrika ve ordu birliği seviyesinde ve bölge ve şehir örgütlerindeki birçok Bolşevik ve Sol SR'yi, artık eyleme, hatta belki Sovyet'in iktidara el koyma aşamasına geçme zamanının geldiğine ikna etmişti. Muhakkak, Şubat Devrimi'nin ve Nisan Krizi'nin başarıları, kitlesel sokak gösterilerinin politikaları, hatta hükümetleri değiştirebileceğini göstermişti – niçin tekrar olmasındı?

3 Temmuz'da memnuniyetsizlikler patladı. Vıborg bölgesinde ve diğer yerlerde birçok grev başladı. Birinci Makineli Tüfek Alayı fırtınalı bir toplantıdan sonra o gün Geçici Hükümeti devirme amaçlı bir gösteri düzenleme kararı aldı ve kendilerine katılmaya ikna etmek için diğer alaylara ve fabrikalara sözcüler gönderdi. Anarşist, Sol SR ve Bolşevik fabrika aktivistleri –ne Merkezî Komite'nin ne de Petersburg Komitesi'nin* onay vermişti– ajitasyonun liderliğini ele aldılar. Akşam 6.00-7.00 sularında birçok fabrikadan işçiler ve Birinci Makineli Tüfek Alayı askerleri "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganları ve diğer radikal sloganlarla sokakları doldurdular. Kısa sürede onları diğer alaylar ve fabrikalar da takip etti. Petrograd'ın "beyaz geceleri"nin uzun alaca karanlık saatleri boyunca şehir merkezine yürüdüler. Sukhanov'un anlatımıyla "Her yönden muazzam müfreze asker birlikleri merkeze akıyordu – bazıları Tauride Sarayı'na yönelmişti. İçlerinden kimileri havaya ateş ediyordu ... kamyonlar ve arabalar şehrin içinde vızır vızır dolaşmaya başlamıştı. İçlerinde omuzlarında tüfek, yüzlerinde korku-hiddet ifadeleriyle sivil ve askerler vardı."[20] Gece yarısı olduğunda on binlerce işçi ve asker Tauride Sarayı'nda toplanmış, öfkeli biçimde tüm iktidarın Sovyet'e aktarılmasını talep ediyordu. Gelgelelim Devrimci Defansist liderlik bunu kabul etmedi ve gösteriler ayın 4'ünde sabah 3.00 ve 4.00 arası kısa bir süre için durdu.[21]

Bolşevik liderler neler olduğunu değerlendirmek ve ne yapmak gerektiğine karar vermek için gece boyunca toplandılar. Merkezî Komite yani en üst parti liderliği, gösteriyi düzenlememişti ve Lenin Finlandiya'da tatildeydi. Yine de fabrika ve alay seviyesindeki alt düzey ve hatta Bolşevik Askerî Örgütü ve Petersburg Komitesi'nden, huzursuzlukları kaşıyan ve isyankârlığa kışkırtan bazı orta düzey Bolşeviklerin eylemleri sebebiyle Bolşevik Partisi üst düzey yönetimi istese de istemese de işin içindeydi. Kendi sabırsız destekçilerini yabancılaştırma tehlikesiyle karşı karşıya kalan orta düzey Bolşevik liderleri nihayet Tauride Sarayı'na yapılacak yeni bir yürüyüşe rıza gös-

(*) Bolşevik şehir örgütü; 1914'te şehrin ismi Petrograd olarak değiştirildiğinde bunu şovenist milliyetçi bir eylem olarak görerek ismini değiştirmeyi reddetmişti.

20 Sukhanov, *The Russian Revolution*, II, s. 430.

21 Temmuz Günleri'nin en kapsamlı anlatısı için Rabinowitch, *Prelude*, s. 135-205. Ayrıca bkz. Sukhanov'un hatıraları, *The Russian Revolution*, II, s. 425-459.

terdiler ve Bolşevik Askerî Örgütü ertesi günün gösterileri için hazırlık yapmaya başladı. Her şeye rağmen Merkez Komite geride durdu. Nihayet dört bir yandan gelen, 4'ünde gösterileri önlemenin imkânsız olduğu haberleriyle ve Bolşevik ana merkezini çevrelemiş eylem talep eden kalabalıklarla, Bolşevik Merkez Komitesi sabahın erken saatlerinde pes etti. Sabah 4.00 sularında yayınladıkları bir bildiriyle Sovyet iktidarı lehine "işçi, asker ve köylülerin iradesinin barışçıl, örgütlü bir ifadesine" izin vermeye ve öncülük etmeye razı oldular.[22] Lenin'e hemen dönmesi için haber yolladılar.

4'ünde, Devrimci Defansist Sovyet liderliğinin aksi yöndeki çağrılarına rağmen fabrikaların çoğu, askerî birlikler ve Kronstadt donanma üssü gösterilere katıldı. Çoğu fabrika gösterisine silahlı işçi milis müfrezeleri eşlik ediyor ve asker ve bahriyeliler silahlı yürüyorlardı. Odak, yine Sovyet liderliğinin bulunduğu Tauride Sarayı'ydı; göstericiler yakındaki Geçici Hükümeti kararla ilgisiz olarak büyük oranda yok saydılar. Göstericiler, tekrar Menşevik-SR Sovyet liderliğinin koalisyonu feshetme ve tüm iktidarı alma konusundaki inatçı reddiyle karşılaştılar. Takip eden karmaşada Kronstadt bahriyelileri SR lideri Viktor Çernov'u alıkoydular ve rehine olarak tutacaklarını ilan ettiler. Yumruğunu Çernov'un suratına sallayıp "Sana iktidar teklif edildiğinde kabul et seni orospu çocuğu" diye bağıran işçi, kalabalığın çaresizlik hissini yansıtıyordu.[23] Lev Troçki, o sırada popüler bir radikal olan Çernov'un serbest bırakılmasını büyük zorluklarla sağlayabildi. Gün boyunca yaygın silah ateşi vardı –kimi zaman bilinmeyen kaynaklardan, kimi zamansa panikleyen askerlerden– ve ağır can kayıpları oldu.

Gösteriler nihayet 4 Temmuz'u 5'ine bağlayan gece, birçok faktörün bir araya gelmesiyle iflas etti. İlk olarak, şehirde muharebe deneyimine sahip birliklerin cepheden Sovyet liderlerine desteğe geldiği haberleri dolaşıyordu (bunlar kısa süre sonra ortaya çıktılar). İkinci olarak, göstericiler, muazzam kalabalıklarına rağmen liderlik ve hedeften yoksundular. Alay ve fabrika seviyesinden başlamışlardı ve kimse iktidarı ele geçirmek için bir plan yapmamıştı. Amaçları daha ziyade Petrograd Sovyet liderlerini iktidarı almaya ve daha yeni 3 Temmuz'da çökmüş koalisyon hükümetinin yerini alacak yeni bir sosyalist hükümet kurmaya zorlamaktı. Ne var ki Sovyet'in Devrimci Defansist liderleri bunu yapmayı reddettiler ve bu şekilde Sovyet iktidarına engel oldular. Bolşevik liderler, 4 Temmuz öğleni, Sovyet liderlerinin iktidarı reddettiği aşikâr olduktan ve sabah 11.00'de Lenin Petrograd'a döndükten sonra bile geri durdular. Özellikle Lenin, gösterilerin nereye varacağından emin değildi ve ne kendisi ne de partisi, mutlak liderliğe soyunmaya hazırdı. Bolşevik genel merkezinin balkonundan göstericilere bir ko-

22 Rabinowitch, *Prelude*, s. 175.

23 Miliukov, *The Russian Revolution*, I, s. 202.

nuşma yaptı, ama onları iktidara el koymaya çağırmadı. Göstericileri, şehrin sokaklarını ele geçirmelerine rağmen kendi programlarını Sovyet liderlerine dayatamamaktan ya da yeni liderler üretememekten kaynaklanan genel bir hayal kırıklığı ve engellenmişlik duygusu sardı. Üçüncü olarak hükümetin, Bolşeviklerin Almanya'yla bağları olduğu iddiasında bulunan bazı belgeler yayınlaması, daha önce "tarafsız" olan bazı alayların Sovyet liderliğini desteklemek üzere kışladan çıkmasına ve göstericilerin şevkini kırmasına yol açtı. Temmuz'un 5'inde basılan ve dağıtılan bu suçlamalar, bir sansasyona ve Bolşeviklerin popüleritesinde ani bir düşüşe yol açtı. Lenin ve birçok Bolşevik, hükümetin haklarında çıkardığı tutuklama emirlerinden korunmak üzere Finlandiya'ya kaçtılar, yerel liderler arasında, yoldaşları işçiler veya askerler tarafından taciz edilen hatta saldırıya uğrayanlar oldu. Son olarak ağır can kayıplarının gösterilerin sona ermesine katkıda bulunmuş olması muhtemeldir. Rastgele ateş, asker ve bahriyelilerin gelişigüzel ateş etmesi ve hükümet ve sovyet liderlerine muhalif ve taraftar olan ordu birlikleri arasındaki çatışmalar sonucu yaklaşık 400 kişi ölmüştü. Bu da iç savaş korkusunu yükseltmişti.

Temmuz Günleri, Bolşevik karşıtlarının hemen iddia ettiği (ve sonraki mitolojinin tekrar ettiği gibi) başarısız olmuş planlı bir Bolşevik darbesi değildi. Samimi bir halk memnuniyetsizliği patlamasını temsil ediyordu. Temmuz Günleri, halkın barış, ekonomik reform ve ülkeyi enkaz haline getiren sayısız soruna çözüm isteklerini yerine getirecek daha radikal ve etkili bir hükümet –tamamen sosyalist bir hükümet– talebiydi. Bolşevikler bu talepleri destekleyen en büyük partiydi ve hükümete yönelttikleri sert eleştiriler, işçi ve askerlerin, sorunlarının çözümü olarak hoşnutsuzluklarını Sovyet iktidarı talebine odaklamalarına yardımcı oldu. Bu durum ve Bolşevik aktivistlerin derin katılımı, Bolşevikleri gösterilerde gecikmiş bir liderlik rolü üstlenmeye zorladı. İronik olarak, Bolşeviklerin kendileri de gösterilerin kışkırtılmasındaki Bolşevik rolüne odaklanarak, sol SR'ler, anarşistler ve halk memnuniyetsizliklerinin çok önemli rolünü göz ardı ettiler. Dikkatin Bolşevik liderlerine odaklanması, Temmuz Günleri'nin hem o zamanki hem daha sonraki yorumlarını çarpıttı. Geçici Hükümetin ve Devrimci Defansist liderlerin, halk memnuniyetsizliğinin samimiyetiyle ve Sovyet iktidarı kavramına verilen halk desteği artışının içerdiği anlamlarla yüzleşmekten kaçınmalarına izin verdi. Sonuç olarak Devrimci Defansist liderlik, halkın memnuniyetsizlikleriyle ilgilenmedi; bu tutumları, Bolşeviklere karşı alınan baskıcı tedbirlere rağmen, Bolşevik dahil solcu popüleritesinin kısa sürede tekrar canlanmasını açıklar.

Temmuz Günleri ardında bilhassa allak bullak bir siyasi ortam bıraktı, ama bu ortam geçici olarak hükümeti liderlerinin ve Sovyet'in işine yaradı. Temmuz Günleri askerî taarruzun çöküşüyle aynı tarihe denk geldiğinden,

Temmuz Günleri'ndeki çatışmalardan sonra Petrograd'daki bir tütün dükkânı vitrinindeki kurşun deliği. Sağ taraftaki küçük ilanda "papirozi [özellikle alt sınıflar arasında popüler olan bir sigara çeşidi] ve tütün yoktur" yazıyor. (Baskı ve Fotoğraf Bölümü, Library of Congress.)

taarruzun başarısızlığının faturasını Bolşeviklere ve Temmuz Günleri'ne kesmek mümkün oldu, halbuki Bolşeviklerin ve Temmuz Günleri'nin askerî taarruzun başarısızlığıyla hiçbir ilgisi yoktu. Bu, felaketle sonuçlanan taarruzla herkesten fazla ilişkilendirilen Kerenski'ye, beklenilen ani kişisel siyasi yıkımdan kaçabilme fırsatı verdi. Bunun yerine Kerenski, üç haftalık bir karmaşa döneminden sonra yeni kurulan "ikinci koalisyon" hükümetinin başbakanı oldu. Gelgelelim, Kerenski ve Devrimci Defansistler, yalnızca bir süre felaket getiren taarruzun sonuçlarından kaçabildiler; taarruza ve Devrimci Defansist liderliğe karşı halk tepkisi, Kerenski'nin popülerliğinde ani bir düşüşe ve radikal solun hızla yeniden yükselişine yansıdı. Solun kendini toparlayışı, Temmuz Günleri'nin siyasi sağda bir canlanma kıvılcımı yaratmasıyla maskelenmişti. Siyasi sağın kıpırdanışı gazete manşetlerine egemen olmuştu ama bu canlanmanın en az Bolşevik desteğinin azalması kadar geçici ve aldatıcı olduğu ortaya çıktı. Nitekim Ağustos'ta, "Kornilov Olayı" faciasına yol açtı.

Ekonomik kriz ve komplo teorileri

Süregiden hoşnutsuzluk ve radikal solun artan popülerliğinin önemli nedenlerinden birisi derinleşen ekonomik krizdi. Devrimin arbedesi, Rus ekonomisinin sırtına savaşın halihazırda bindirdiği muazzam baskılara ek olarak yeni gerilimler yüklemişti. Her yerde, fabrikalar için gereken ham maddeden, gıdaya ve diğer ihtiyaç ürünlerine uzanan kıtlıklar oluyordu. Yönetim-işçi çatışmaları, bakımı yapılmayan ve fazla kullanılan donanımların bozulması, yakıt ve hammadde sıkıntısı, borçlanma sarmalı, gıda yetersizliği, tarımda toprak üzerine yaşanan çatışmalar ve diğer problemler büyümekle kalmıyor, etkileşerek birbirlerini büyütüyorlardı. Gerçekten, Şubat'ta savaş öncesi değerinden zaten yüzde otuz kaybetmiş olan ruble, Ekim'e kadar % 6-7 daha değer kaybetti. Halkın kullandığı küçük demir paralar 1916'da yok olmuş, yerine giderek büyüyen devasa nominal değere sahip ama reel değeri olmayan kâğıt para gelmişti. Şubat Devrimi'yle bu durumun değişebileceğine dair iyimser bir umut kıvılcımı belirdi ama beklentilerin aksine devrim, daha da büyük ekonomik gerilim yarattı.[24] 1917 ilerlerken geniş ve genel bir ekonomik çöküş ivme kazandı ve sosyal ve siyasi problemlere hız kazandırdı.

Endüstriyel çekişmeler, sınıf savaşı çağrışımları ve büyük siyasal içerimleriyle 1917'nin alametifarikası haline geldi. Yeni siyasal özgürlükler, işçilerle yönetim arasında 1917'den önce mümkün olmayan çatışmaları mümkün kıldı. İşçiler daha yüksek ücretler, daha iyi çalışma koşulları ve fabrika meselelerinde daha fazla söz hakkı talep ettiler ve sonrasında, kalan tek talepleri sadece fabrikaların açık kalması ve işlerinin korunması oldu. Başlangıçta işverenler daha yüksek ücret vermeyi kabul ettiler ama yaz ortasına gelindiğinde işçilerin baharda elde ettiği kazanımlar enflasyonla yok olmuştu. Sanayi işçileri yeni zam talebinde bulundular ama yeni Temmuz Günleri ruh halinde yönetimin olumsuz yanıtıyla giderek daha çok karşılaştılar. İşverenlerin sertleşmiş tavrı, kısmen siyasete bir tepkiydi ama aynı zamanda ekonomik gerçekleri de yansıtıyordu. Yalnız ücretler değil, hammadde ve yakıt fiyatları da çarpıcı biçimde arttıkça kârlar yok olmuştu: Yakıt fiyatları Şubat Devrimi'ni takip eden birkaç ay içinde iki katına çıkmıştı. Dahası kısalan iş günleri, işçilerin toplantıları ve yeni aktiviteleri verimliliği düşürüyordu. Devrimin ilk dört ayında ücretler % 200 ila 300 artarken verimlilik % 35-50 arası düştü.[25] Bu sıkışıklık içinde fabrika yöneticileri, yakıt, hammadde, nakliye ve kredi maliyetleri konusunda yapabilecek-

24 Gatrell, *Russia's First World War*, s. 197-217; Stephen Marks, "The Russian Experience of Money, 1914-1924", *Russian Culture in War and Revolution*, Kitap 2, s. 124-128.

25 Flenley, "Industrial Relations", s. 192, 25 Temmuz tarihli *Delo naroda*.

leri bir şey olmadığını görünce dikkatlerini, etkileyebilecekleri tek maliyete, işçilerin ücret taleplerine çevirdiler. Bu da onları yeni güçlenmiş işçilerle çarpışma rotasına soktu.

Aslına bakılırsa, endüstriyel duruma bakışın taban tabana zıt iki versiyonu ortaya çıktı: Fabrika sahipleri ve yöneticileri ücretler ve verimlilik arasındaki ilişkiyi, işçilerse, ücretler ve geçim giderleri arasındaki ilişkiyi vurguluyorlardı.[26] Bu, kaçınılmaz biçimde endüstriyel çatışmayı beraberinde getirdi. Enflasyon, işçileri yeni zamlar istemeye mecbur bıraktı, yönetimse azalan verimlilik ve artan üretim maliyetiyle uyumlu olmadığından bu talepleri reddetti. Verimliliği artırmaya ve fabrikanın iç işleyişinde bir miktar kontrolü tekrar sağlamaya çalışan yönetim, toplantılar, işçi milislerinde hizmet gibi iş dışı aktiviteleri ve ham madde yokluğu ve diğer problemlerden kaynaklanan "ölü zamanlar" için işçilere ücret ödemeyi reddetti. Dahası "işçi denetimine" ve yönetimin fabrika üzerindeki kontrolünü aşındırmaya yönelik çeşitli çabalara giderek daha fazla direndi. Hammadde ve malzeme eksikliğinden kaynaklanan geçici ve süresiz kapanmalar ve kapasite altı çalışma sıradan bir hal aldı.

İşçiler, yönetimin maliyetler, kârlar ve fabrikaları kapatma ihtiyacı şikâyetlerine karşı, işçi denetimine dair yeni talepleriyle karşılık verdiler. Bazı endüstrilerin savaş boyunca olağanüstü kâr ettiğinin bilincindeydiler ve bu kârlar Bolşevik ve radikal propagandanın ağzına sakız olmuştu. Şirketlerin defterlerini görmek istediler. Yönetim kabul ettiğinde (çoğunlukla kabul edilmiyordu) işçiler, 1916 kârlarına bakarak yönetimin kendilerinden kârları gizlediği yönündeki kanılarını güçlendirdiler; halbuki kârlar ve maliyetler de dahil ekonomik durum, Şubat 1917'den itibaren çarpıcı biçimde değişmişti. Yönetim, işçilerin vardığı yanlış sonuçlar karşısında yılgınlık içindeydi. İşçiler ilaveten, işe almalarda, işten çıkarmalarda, iş dağıtımında daha fazla söz hakkı istediler, fabrika envanter ve sevkiyatlarını denetleme konusunda ısrar ettiler ve işlerini teminat altına almak için adımlar attılar. Bütün bunların altında yatan şüphe, kesintilerin ekonomik mecburiyetten kaynaklanmadığı, daha ziyade yönetimin işçilere karşı bir saldırısı olduğuydu (çoğu durumda değilse de bu bazı vakalarda doğruydu). Çoğu işçi, devrimi boğma amaçlı bir kapitalist komplo görüyordu. İşçi-işveren çatışması kızıştı, grevler süratle arttı, daha keskin bir "biz ve onlar" anlaşmazlığı gelişti. Endüstriyel ilişkilerdeki tamamen farklı öz çıkar algılarına dayalı kriz, çözümsüz bir hale geldi.

Fabrika kapanmaları ve kapatma tehditleri, büyük bir meseleye dönüştü ve endüstriyel ilişkileri daha da zehirledi. Bazen şiddete varan olaylar oldu: Kharkov'daki Gerliakh ve Pulst Fabrikası'nda işçiler kendilerini tedarik ve

26 Endüstriyel kriz ve işçi-işveren bakış açıları arasındaki temel çatışma ve her ikisinin de "rasyonelliği", Flenley, "Industrial" içinde başarıyla tartışılmıştır, s. 185-194.

işgücü problemlerinden dolayı fabrikayı kapatmakla tehdit eden yöneticileri "tutukladılar"; aynı esnada Gelferich-Sade Fabrikası'nda işçiler fabrikaya el koyarak 27 Eylül-5 Ekim tarihleri arasında fabrikayı idare ettiler.[27] Hem Ticaret Bakanlığı hem de Petrograd Sendikalar Konseyi aynı sonuca vardı: En geç kış geldiğinde Petrograd sanayisinin yarısı muhtemelen kapanmış olacaktı.[28] Basında çıkan ve ağızdan ağıza dolaşan kesinti, üretim durdurma ve kapanma söylentileri bir belirsizlik ve korku havası yarattı. İşçilerin bakış açısıyla fabrika kapanışları, işçilerin Şubat-sonrası kurdukları kurumlara, elde ettikleri güce ve kendi hayatlarını kontrol etme duygusuna karşı daha geniş çaplı saldırının bir parçasıydı. Bu söylentiler, sınıf düşmanlığını besledi ve işçilerin Sovyet iktidarı ve işçi denetimi taleplerini güçlendirdi.

Her iki taraf da hükümetin kendileri adına müdahalesini talep ettiklerinden büyüyen endüstriyel çatışmanın siyasal içermeleri vardı. İşçiler, hükümeti ekonomik olarak, özellikle de onların talepleri doğrultusunda, daha aktif bir rol oynamaya davet ederken yönetimler, işçileri hizaya getirme, onların "ölçüsüz" taleplerini engelleme ve üretimin sürekliliğini sağlama konularında hükümetin yardımını istiyordu. Tereddütte kalan hükümet hem işçileri hem de yönetimleri kendisine yabancılaştırdı. Her iki taraf da çözüm için başka yollar aradılar. Haziran'dan itibaren işçiler giderek "Sovyet iktidarı" sloganına yöneldiler; sloganın ifade ettiği şey, işçi taleplerini yerine getirmeye ve çıkarlarını korumaya daha meyilli sosyalist bir hükümetti. Ayrıca, işçiler, özellikle daha fazla devlet kontrolüyle ilişkilendirilen hatta endüstrinin devletleştirilmesi gibi daha radikal ekonomik çözümlere yöneldiler. Gitgide ekonomik problemlerinin mevcut özel mülkiyet ve güncel siyasi sistem çerçevesi içinde çözülemeyeceği açıklamalarına daha fazla duyarlı olmaya başladılar. Bu, Petrograd Sovyeti'nin ılımlı sosyalist liderleri için kötü haberdi çünkü ılımlı sosyalistlerin, sosyalist olmayan unsurlarla koalisyon hükümeti kurma ve Sovyet'in salt iktidar olmaması konularındaki ısrarlarıyla taban tabana zıttı. Aynı zamanda endüstriyel girişimciler "güçlü hükümet" arayışına girdiler ve onların talepleri, Kornilov Olayı'na uzanan Temmuz ve Ağustos'un muhafazakâr kıpırdanışını besledi. Her iki grup da Şubat Sistemi'nin merkezci koalisyonunu terk ediyordu.

Endüstriyel çekişme, gelişen ekonomik kaosun yalnızca bir yüzüydü. Daha önce tarımdaki çatışmaları (bkz. 5. Bölüm) ve nakliye sisteminin çöküşünü belirttik. Bunlar, bilhassa çok vahim bir hale gelen gıda tedariki problemine katkıda bulundu. Mart ayında hükümet Petrograd'da ekmeği karneye bağladı ve Nisan'da tahsis edilen miktarı düşürdü. 10 Ağustos'ta Petrograd'da yalnızca iki gün yetecek kadar ekmek rezervi bulunuyordu. Diğer gı-

27 Wade, *Red Guards and Workers' Militias*, s. 253.

28 *A.g.e.*, s. 141.

dalar da giderek azaldı ve birçok ürün, ekmek ve şekerle birlikte karneye bağlananlar listesine eklendi, hatta kimi zaman tamamen bulunamaz hale geldi. Hükümetin sabit fiyat ve tekel oluşturma girişimleri, problemi daha da beter ediyor gibiydi. Ayrıca gıda sıkıntısı Petrograd'a has değildi, diğer şehirleri de etkilemeye başlamıştı. Örneğin Bakü'de gıda sıkıntılarına karşı protestolar yazın gösterileri ateşledi. Karneye bağlı tahıl miktarının dörtte bir oranında düşürülmesiyle şehirli işçi ve yoksul grupları, istiflenmiş gıda ürünleri bulmak için ev aramalarına başladı. Bu aramalar haliyle, Azerbaycanlılar, Ermeniler ve Ruslar arasında etnik çatışmalara yol açtı.[29] Benzer kesintiler ve eşlik eden problemler diğer şehirlerde de baş gösterdi. Gıda tedariki problemi genel güvensizlik ve memnuniyetsizlik duygusunu artırdı ve kış gelirken sonbaharda daha da kötüleşti.[30]

1917 yazı sonunda "çantacıların" ortaya çıkışı büyüyen ekonomik kaosun somut bir örneğiydi. Bunlar tipik olarak şehirlerden ve tahıl fakiri kuzey eyaletlerinden, tüketim fazlası gıda ürünlerine sahip güney bölgelere giderek gıda ürünleri satın alan ve sonra ürünleri ya kendi tüketimleri için ya da karaborsa kanallardan satmak için kendi bölgelerine nakleden kişilerdi. Bazıları çeşitli örgütlerin temsilcileriydiler, değişen oranda meşruiyete sahip belgeler taşıyorlardı ve fabrikalarına, kooperatiflerine ya da kasabalarına götürmek üzere büyük miktarda tahıl alımı yapma girişiminde bulunuyorlardı. Bazıları tahıl elde etmek için şiddete başvuruyordu. Voronzh'te bir çantacı çetesi tahıllarını geri taşımak için bir tren kaçırmış, ancak askerlerle girdikleri büyük bir çatışmayla durdurulabilmişlerdi.[31] Ancak çoğunluğu, tek başlarına hareket eden kişilerdi, birkaç bin dul, asker eşleri, işçiler, köylüler ve diğerleri. Genellikle uzun seyahatlerden, rüşvetlerden ve türlü zorluklardan sonra tek bir çuval yiyecekle eve dönmeye çalışırlar ve kimi zaman onu da tren istasyonunda ya milislere ya da eşkiyalara kaptırırlardı. Askerî sistem çökmeye yüz tutup firarlar çoğaldığında, ya birlikleri için yiyeceğe el koyma yetkisi iddiasındaki belgelerle ya da düpedüz hırsız silahlı asker-çantacılar ortaya çıkmaya başlamıştı. Çantacılar düzensizlik, şiddet getirdi ve ülkenin geniş bölgelerinde sosyal gerilimleri yükseltti. Çantacılar hem ekonomik çöküşün hem de devlet ve toplumun çözülüşünün sembolüydü.

Ekonomik krizler Geçici Hükümeti ekonomiyi düzenleme işine daha derinlemesine girmek için cesaretlendirdi. Geçici Hükümet, imparatorluk hü-

29 Suny, *The Baku Commune*, s. 111-112.

30 Gıda tedariki problemi hakkında iyi bir tartışma için bkz. Lih, *Bread and Authority*, s. 56-126. Ayrıca bkz. Struve, *Food Supply* ve özellikle karnelerle ilgili kısım, s. 169-173. Çeşitli şehirlerdeki gıda tedariki probleminin temsilî örnekleri için bir önceki bölümde Taşkent hakkındaki materyallere bakınız, Badcock, *Politics and the People*, s. 211-237 ve bkz. *Russia's Home Front in War and Revolution*.

31 Lih, *Bread and Authority*, s. 79; s. 76-81'de olgunun başarılı bir tanımını yapıyor.

kümetinin kimi endüstriyel tesislerinin malikliği de dahil, kapsamlı ekonomik kontrol geleneğini miras almış ve bunu genişletmişti. 5 Mayıs'ta yeni liberal-sosyalist koalisyon hükümeti, "ülkenin ekonomik düzensizliğine karşı üretim, nakliye, kambiyo, malların dağıtımı ve gerekli durumlarda üretimin örgütlenmesi üzerinde sistematik devlet kontrolünü daha da artırmak için kararlı bir biçimde ve esnemeden savaşacağını" ilan etti.[32] Bu bir dereceye kadar yeni sosyalist liderlerin özel girişime karşı temel düşmanlığını yansıtıyordu ama daha temel olan, devletin ekonomiyi, özellikle gıda tedarikini denetleme rolü hakkındaki ortak görüştü. Hükümet, bu tarz bir devlet denetimini devlet ve genel olarak toplum ihtiyaçlarının karşılanması için siyasal ve sosyal açıdan yansız addediyordu. Hükümet liderleri bu tedbirleri, özellikle savaş zamanında umumi çıkar için ekonomiyi düzenlemenin bir yolu olarak görüyorlardı.

Problem, devletin ve toplumun iyiliğine dair görüşlerden kime ait olanın galip geleceğiydi. Bu, kaçınılmaz olarak, kamusal çıkara ulaşma aracı olarak özel mülkiyete karşı sosyalizm tartışmalarına uzandı. Sovyet liderleri, *Izvestiia*'nın –Petrograd Sovyeti'nin resmî gazetesi– 30 Nisan'da yazdığı gibi açıkça, "Hükümetin ekonomiye müdahale etmeme politikasına ait 'serbest girişimin' zamanının bir daha geri gelmemek üzere geçtiğine"[33] inanıyorlardı. Sovyet liderleri, ülkenin ekonomisini planlı ve organize bir biçimde düzenleyecek devlet kurumları oluşturulmasına bel bağladılar. Sanayiciler devlet düzenlemesi konusunda ikiye ayrılmışlardı. Bazıları düzenlemeye tamamen karşı değillerdi, çünkü özellikle Petrograd'dakiler devlet düzenlemelerinden kârlı çıkıyorlardı. Diğerleri, özellikle Moskovalı sanayiciler devlet müdahalesine karşıydılar. Daha kapsamlı devlet müdahalesi kısa zamanda gerçek oldu. Haziran'da Sovyet baskısı altındaki hükümet, bir ekonomik konsey kurdu. Konseyin görevi, başbakan Kerenski tarafından tanımlandığı üzere, "tüm ekonomik-finansal hayatın kademeli kontrolü için bir plan" yapmaktı.[34] Ekonomik problemlerle başa çıkabilmek için devlet birçok tekel ilan etti. Bunlardan biri de Donets Havzası'ndan gelen yakıt (kömür) üzerindeki ticaret tekeliydi. Hükümet ayrıca endüstriyel anlaşmazlıkların arabuluculuğuna da derin biçimde dahil oldu. Ne var ki, arabuluculuk ve düzenleme faaliyetleri kaçınılmaz olarak bir sosyal grubu ya da bir siyasi görüşü diğerine yeğ tutuyordu. Görünüşte tarafsız bir duruş sergileme çabaları ya bir grubun ya da diğerinin korkuya ya da öfkeye kapılmasına sebep oluyordu ve gerçekte hem sanayicileri, hem işçileri, hem toprak sahiplerini hem de köylüleri kızdırıyordu. Tüm bunların altında yatan temel soru, gelecekteki top-

32 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1277.

33 *A.g.e.*, II, s. 660.

34 *A.g.e.*, s. 677.

lumun özel mülkiyet mi yoksa hâkim sosyalist siyasi liderlerin ısrar ettiği gibi sosyalizm üzerine mi kurulacağı ve eğer sosyalizm üzerineyse ne kadar zaman içinde ve ne yolla kurulacağıydı. Sosyal ve siyasi düşmanlıklar her zamankinden daha fazla iç içe geçmiş durumdaydı.

Yaz ve sonbahar boyunca Haziran Gösterileri, Temmuz Günleri ve sürekli kabine yenilenmesi gibi büyük siyasi olaylardan büyük ölçüde bağımsız, Rusya'nın sosyal ve ekonomik çözülmesi devam etti. Gıda ve diğer ürünler için dağıtım sisteminin çökmesi, ekonomide ve halkın hayatında dalgalanmalara yol açtı. İşçi-işveren anlaşmazlıkları arttı. Şu ya da bu grup tarafından yapılan sokak gösterileri sıradan hadiselerdi. Askerler, askerî nizamı ya da umumi adabı kasten bozmak için şapkaları yamuk ya da üniformalarının düğmeleri iliksiz dolaşıyorlardı. Ulu orta sarhoşluk, gelişigüzel havaya ateş etme, kaba davranışlar, güvenilmez tren seferleri ve kamu düzeninin çökmekte olduğunun diğer işaretleri hayatın dağıldığı hissini veriyordu. Zapt edilemeyen askerler, hem tüm birlikler hem de küçük firari çeteler, kasabalarda, köylerde ve tren istasyonlarında hayatı altüst ediyorlardı. Köylülerin toprak gaspları ülkenin dört bir yanında med-cezir misali yükselip alçalıyordu. Ulusal azınlık bölgelerinde, özellikle Ukrayna'da ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkması umumi hayatı diken üzerinde tutuyordu. Vilayetlerdeki devlet otoritesi zayıfladı ve yerini gelişen yerelliğe bırakmaya başladı.[35] Gerçek ya da sahte "anarşistlerin" "mülkiyet sahiplerini" "mülksüzleştirmeye" girişmesi de kaos duygusuna katkıda bulundu.

Suç ve keyfî şiddetin çarpıcı biçimde artması 1917'de hükümet karşıtı tavırların her düzeyde ve her sınıfta yoğunlaşmasına katkıda bulundu.[36] Suç birçok biçimde tezahür etti. Basit hırsızlık, soygun ve yankesicilik çarpıcı biçimde arttı. Daha önce nadir olan silahlı soygunlar, silahların kolayca bulunabildiği yeni dünyada çoğaldı. Bazı suçlar, "resmî" arama maskesi altında asker ya da milis (polis) kılığına girmiş kişiler tarafından işlendiğinden devlet görevlilerine duyulan güven daha da aşındı. Cinayet ve diğer şiddet suçları çoğaldı. Suçlular ve firariler, büyük şehirlerde milislerin girmeye çekindikleri bölgelerde kendi camialarını bile kurdular. Buralarda cezalandırılma korkusu olmadan daha büyük toplum kesimlerini soyabiliyorlardı. Düzenin çöküşünün ve suç artışı karşısında halkın yaşadığı yılgınlığın yansıması olarak öfkeli kalabalıklar linç hukukuna başvurmaya başladılar, bu da kamu güvensizliğini artırdı. Linç girişimleri genellikle hırsızlar ya da yankesiciler

35 Velychenko, *State Building in Ukraine*, s. 65-104, vilayetlerdeki siyasi otorite ve karar alma mekanizmasının parçalanmasının bilhassa aydınlatıcı bir resmini çiziyor.

36 1917 gazetelerinden kendi okumalarıma ek olarak bu ve bir sonraki paragraf, Hickey, "Moderate Socialists and ... and Crime", Hasegawa, "Crime" ve Hasegawa'nın 1917'deki suç hakkında yakında yayımlanacak kitabından faydalanılmıştır.

gibi basit suçlulara yöneliyordu ama ara sıra istifçilik yaptığından şüphelenilen ya da nadir bulunan mallar için çok yüksek fiyat isteyen tüccarlar da nasibini alıyordu. Gergin atmosferde "İşte o!" ya da "O bir hırsız; onu tanıyorum!" türü tek bir bağırış dayakla hatta bazen ölümle sonuçlanıyordu. Suçlular kadar masumlar da lince uğruyordu: Smolensk tren istasyonunda, haksız yere suçlanan bir mülteci, kalabalık tarafından dövülerek öldürülmüştü. Müdahale etmeye çalışan milisler de zaman zaman dövülüyordu. Kalabalıklar, şüphelileri milise teslim etmeyi milislerin ya da mahkemelerin şüpheliyi serbest bırakacağı gerekçesiyle reddediyorlardı.

Ne milisler ne de yeterli personele ve silaha sahip olmayan ve çok düşük maaşla çalışan yargı sistemi, durumla halkı tatmin edecek ölçüde başa çıkabiliyorlardı. Smolensk'de yapılmış titiz bir çalışma suç oranının kabaca iki katına çıktığını, Petrograd'daki çalışmalar ise büyük bir şehirden beklenileceği üzere çok daha büyük bir artış olduğunu ortaya koymuştu. Fiilî suç oranları ne olursa olsun, halkın algısındaki oran gerçek rakamlardan daha fazlaydı ve bu da halk arasında güçlü bir güvensizlik duygusu yaratıyordu. Şubat Devrimi sırasında Petrograd ve diğer birçok şehirdeki hapishanelerin açılmasıyla birçok suçlunun salıverildiği bilgisi, umumi güvensizlik hissini artırıyordu. Aynı zamanda asker firarileri ve garnizonlarda boş oturan askerler suç saflarını kabarttılar. Yazın apartman sakinleri binalarının güvenliğini örgütlemek için ev komiteleri kurmaya başladılar. Bazen sırayla nöbet tuttular, bazen de binaları ve sakinleri korumaları için askerler tuttular. Sansasyonel gazete haberleriyle beslenen genel intiba, kamu güvenliğinin çöktüğü ve sosyal sınıfa bakılmaksızın hayat ve mülkiyet güvenliğinin kalmadığıydı. Suç diğer problemlere eklenerek genel bir düzensizlik ve güvensizlik duygusuna yol açıyordu. Menşevik gazetesi *Rabochaia gazeta*, "bir çöküş başlangıcının acıklı, hatta dehşet verici yeni işaretlerinin" ortaya çıktığını yazıyordu. Sonrasında "linç, farklı görüşe sahip olanlara karşı vahşi keyfî tutumlar, hükümete güven sloganları taşıyan afişlerin kötü niyetle yırtılması ... sarhoş pogromlar [ve] kadınlara ve genç kızlara kitlesel tecavüz" haberlerini sıralıyordu.[37] Toplum çözülüyor gibiydi.

Girdap halinde etraflarında dönen olayları açıklayabilmek için birçok Rus 1917'de çeşitli komplo teorilerine yöneldi. Her şeyin çöktüğü ama çöküş nedenlerinin karmaşık ve zor anlaşılır olduğu, özellikle ekstrem ekonomik koşulların ve diğer zorlukların bulunduğu bir durumda komplo teorileri rahatlıkla cazip hale gelebilir. Çeşitli insanlar komplo teorilerini halihazırda imparatorluk Rusyası'nın son dönemlerine ait problemleri açıklamak için kullanıyorlardı (özellikle saraydaki Alman yanlıları teorisi) ve bu teoriler, halkın sayısız zorluklar ve krizler için açıklama aradığı yeni devrimci ortam-

37 *Rabochaia gazeta*, 22 Haziran.

da yeşerdiler. "Karanlık güçler" tarafından yapılan sabotajlar, ekonomik çöküş ve özellikle de gıda tedariki problemi için popüler bir açıklamaydı. Fiilen tüm siyasi gruplar, Rusya'da olup biteni açıklamak için çeşitli komplo teorileri kullanıyorlardı. Yahudiler, Almanlar ve kapitalistler bilhassa popüler günah keçileriydi. Bir Yahudi komplosunu problemlerden sorumlu tutmak yaygın bir araçtı. Sosyalistler dur durak bilmeden kapitalist komplolarını ispatlayacak deliller peşinde koşuyorlardı. Azınlık ulusal hak iddialarından askerî bozgunlara ya da ekonomik alt üst oluşlara kadar her tür problemin arkasında Almanlar vardı. Lenin'in bir Alman ajanı olduğu miti ya da Bolşeviklerin ayakta kalmasının tek nedeninin "Alman altını" olduğu, 1917'nin aktüel komplo teorileri arasında tarihsel olarak en uzun dayananları olmuştur.[38]

Dolayısıyla Bolşeviklerin, propagandalarında sabotaj ve komployu merkezî bir tema haline getirmesi ironiktir. Bir Bolşevik sözcüsü, E. Iaroslavsky, 1917 sonbaharında "Neden Ne Köylerde Mamul Ne de Kasabalarda Ekmek Var" başlıklı broşüründe her şeyi anlatmıştı. "Sebep, tüm ekonomik hayatın kapitalist beyefendiler, fabrika sahipleri, tesis sahipleri, toprak sahipleri ve onların dalkavukları tarafından bilinçli olarak dengesinin bozulmasıdır ... Tüm bunlar kasten, açlığın kemikli eli işçi sınıfının boğazına yapışsın diye yapılmaktadır."[39] Bu anti kapitalist duygular, istenmeyen savaşın sürmesini açıklamak için komplo teorilerine dönüşerek İngiliz ve Fransız müttefiklere de uzanıyordu. 8 Temmuz tarihli, cephedeki bir asker tarafından Petrograd Sovyeti'ne yazılmış, savaşın devam etmesinin sebebi olarak "burjuvaziyi" ve hükümet bakanlarını gösteren ve onlara, "İngiliz ve Fransız sermayesi için harp meydanında kaybettikleri oğullarına ağlayan annelere bakın" çağrısında bulunan mektup tipik bir örnekti.[40]

Komplo ve sabotaj; endüstriyel işten çıkarmalar, ekmek kıtlığı ve açlık için karmaşık ekonomik meselelerden daha kolay açıklamalardı. Ayrıca siyasi eğilimlere, özellikle radikal sosyalistlerinkilere uyuyorlardı. Eğer tanımlanabilen gruplar tarafından yapılan kasti sabotaj ekonomik problemlerin sebebiyse, o zaman bu problemleri çözmek için gereken şey ekonomik programlar değil siyasi iradeydi. Lars Lih'in belirttiği gibi, "Sabotaj görüşü, Marksist sınıf söylemi içine rahatça yerleştirilebilirdi ve bu, Bolşeviklere halkın derin şüphe ve infial duygularını ifade etme olanağı verdi. Dolayısıyla, sınıf

38 1917'deki anti-Bolşevik propagandanın ve Temmuz Günleri'nden sonra Geçici Hükümetin Lenin'in ve diğer bazı Bolşeviklerin tutuklanma emrinin köşe taşı olan Bolşeviklere "Alman altını" meselesi hakkında bkz. Lyandres, *The Bolsheviks' "German Gold" Revisited.*

39 Lih, *Bread and Authority*, s. 99. "Açlığın kemikli eli", sanayici Pavel Riabushinsky'nin Ağustos'ta yaptığı, öfke yaratan ve komplo teorilerini besleyen bir konuşmada kullandığı bir cümleye atıf yapar ki o zaman da, buradaki gibi amacı dışında kullanılmıştır. Riabushinsky "açlığın kemikli elinin", solcu politikalardan kaynaklanacağını söylemişti.

40 Steinberg, *Voices of Revolution*, s. 199.

mücadelesinin acil nesnel problemlere uygun bir karşılık olduğu pozisyonunu desteklemek için bir sabotaj teorisine ihtiyaç vardı."[41] Eğer Rusya'nın problemlerinin kaynağı kapitalistler, toprak sahipleri ve subaylar tarafından tezgâhlanmış bir komployса, bu grupları güçten yoksun bırakacak bir siyasi eylem problemleri çözebilirdi. Radikal sosyalist bir devrim, şu anda koltuklarda oturanları yenileriyle değiştirerek problemleri çözebilirdi.

Doğrusu, yeni sosyalist retorik, adaletin kötü mevki sahiplerini defedip yerlerine yeni, dürüst insanların getirilmesiyle sağlanacağı geleneksel alt sınıf algısıyla gayet uyumluydu. Bu perspektife göre, böyle bir el değiştirme Şubat'ta yaşanmış, sonra yeni liderler işin üstesinden gelemedikleri için halkın talebiyle Mayıs'ta ve Temmuz'da tekrar yaşanmıştı. Ancak hayal kırıklığı yaratan sonuçlardan ötürü 1917 yazının zorlukları, koltuk sahipleri içinde daha da kapsamlı bir değişiklik, özellikle de sosyalist olmayanların hükümetten temizlenmesi ve tamamen sosyalistlerden oluşan bir "Sovyet" hükümetinin iktidara gelmesi feryatlarına yol açmıştı. Bu algı, özel mülkiyetin baskı, fakirlik, savaş ve diğer tüm problemlerin sorumlusu olduğu ve ancak ekonominin sosyalist yeniden yapılanmasının Rusya'nın problemlerini çözebileceği sosyalist savıyla tadil edilmişti. Ayrıcalıklı sınıfların mülksüzleştirilmesi, hükümeti ve halkın hayatını geliştirmenin önemli bir parçası olarak görülüyordu. Mary McAuley'in belirttiği gibi "eski, sıradan insanların yöneticilerini kontrol etmesi gerektiği fikriyle, sosyalist sınıf gücü inancının kuvvetli bir bileşimi" vardı.[42] Anlamakta güçlük çektikleri ve üzerinde neredeyse hiç kontrolleri olmayan kuvvetler tarafından mahvedilmiş ve son derece gerçek ekonomik ve siyasal tehditlerle karşı karşıya kalmış işçiler ve askerler giderek "Sovyet iktidar"ını tek çıkar yol, bir nevi her derde deva olarak görmeye başladılar. Aynı esnada köylüler, otantik otorite ve güvenlik kaynağı olarak kendi köylerine kapandılar.

Siyasi krizler, kutuplaşma ve Kornilov Olayı

Yazın korku ve güvensizlikleri büyürken, süregiden bir hükümet krizi, siyasetin yelpazenin iki aşırı ucuna doğru kaymasına eşlik ediyordu. Temmuz ve Ağustos, hükümet istikrarsızlığının neredeyse kesintisiz olduğu aylardı. 2 Temmuz'da Kadetler, Ukrayna meselesi yüzünden ve duydukları genel memnuniyetsizlikten hükümetten istifa etti. Temmuz Günleri, Sovyet'in iktidara gelmesi talebiyle ertesi gün başladı. Sonra 7 Temmuz'da artık ezici bir üstünlükle sosyalist olan hükümet, Lvov'a göre Geçici Hükümetin yetkisini aşan sosyal ve ekonomik reformlar vaat eden bir program bildirisini benim-

41 *A.g.e.*, s. 102.

42 McAuley, *Bread and Justice*, s. 34-37 (alıntı, s. 36-37).

seyince başbakan Prens Lvov istifa etti. Bu olay, yerine atanan başbakan Kerenski yeni bir hükümet kurmaya uğraşırken uzatmalı bir siyasi krizin açılışını yaptı. 13 Temmuz'da göreve devam eden hükümet bakanları, hükümetin kurulmasını kolaylaştırmak için koltuklarını Kerenski'nin tasarrufuna bıraktılar.

Yeni bir hükümet kurmanın son derece zor olduğu ortaya çıktı. Kadetler, SR lideri Viktor Çernov dahil olduğu takdirde yeniden kurulan hükümete katılmayı reddettiler ve sosyalist bakanlar tarafından teklif edilen bazı politikalara karşı çıktılar. Çernov, "Defansist" olarak şöhretinden (savaştan çekilmektense savaşta Rusya'nın yenilmesini ehvenişer olarak savunuyordu), tarım bakanı olarak toprak dağıtımını savunmasından ve partizan polemik kavgalarına duyduğu tutkudan dolayı sosyalist olmayan partilerin ve gazetelerin yılgınlıkları, korkuları ve nefretleri için bir paratonere dönüşmüştü. Çernov kendisini hakir görenlerle siyasi kavgaya girebilmek için serbest olmak amacıyla 20 Temmuz'da istifa etti. 21 Temmuz'da yılgınlık içindeki Kerenski, resmî olarak Geçici Hükümete istifasını verdi. Geride kalan hükümet bakanları, tahmin ettiği üzere istifasını kabul etmediler. O gece apar topar, bir parti liderleri ve Petrograd Sovyeti temsilcileri konferansı –Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Sovyeti ve Duma Komitesi (Şubat Günleri'nden)– Geçici Hükümetin tamamen çöküşünü önlemek için toplandı.

Ülkenin dertlerinden kimin sorumlu olduğuna dair bir dolu suçlamadan sonra toplantı gündemine hükümet otoritesi problemi yerleşti. Liberal-sosyalist koalisyonu için hükümet içinde kilit öneme sahip bir liberal olan ve Kerenski dönene kadar hükümete vekâleten başkanlık eden Nekrasov, Sovyet liderlerini sürekli olarak hükümetin altını oymakla suçladı ve onlara meydan okudu: "Öyleyse, iktidarı elinize alın ve Rusya'nın kaderi için sorumluluğu üstlenin. Ama bunu yapacak kararlılığınız yoksa iktidarı koalisyon hükümetine bırakın ve sonra da işine karışmayın." Nekrasov'un Sovyet liderlerinin Temmuz Günleri'nde iktidarı reddetmelerine yaptığı gönderme, daha sonra Milyukov tarafından sürdürüldü: "[Sovyet], iktidarı ele almaya mı hazır yoksa A. F. Kerenski tarafından kurulacak hükümete çekincesiz, şikâyetsiz güven göstermeye mi [razı]?" Tsereteli bu meydan okumalara Kadetlerin hükümeti eleştirmeyi ve boykot etmeyi bırakmasını talep ederek aynı tarzda yanıt verdi: "Ve siz, Pavel Nikolayeviç [Milyukov], yarın ülkeye başka bir hükümet sunma umudunuz olmadığına göre [Milyukov'un ilk Geçici Hükümetteki rolüne alaycı bir gönderme], boykot taktiklerini terk etmelisiniz."[43] Ne var ki retorik, Devrimci Defansist liderlere tekrardan Sovyet'in iktidarı almasına izin vermeleri için meydan okunduğunu –bu kez so-

43 Üç alıntı da Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*'dan, III, s. 1423-1424 (Tsereteli alıntısında köşeli parantez içindekiler bana ait).

kaktaki kalabalıkların talebiyle değil, liberallerin alaylarıyla– ve bunu yapmaya hâlâ isteksiz olduklarını gizleyemiyordu.

Nihayet bütün gece süren toplantıdan sonra parti temsilcileri Kerenski'ye kabineyi kurması için güvenoyu verdiler. Eli böylelikle kuvvetlenen Kerenski 23 Temmuz'da hem Kadetlerin hem de Çernov'un dahil olduğu bir hükümet kurmayı başardı. Buna rağmen, hükümetin kuruluşu, partiler arasındaki şiddetli anlaşmazlıkların çözümünü değil, bir hükümet kurulsun da nasıl kurulursa kurulsun çaresizliğini yansıtıyordu. Yeni hükümet Rusya'nın problemlerinin çözümünde etkisiz kaldı hatta ayakta kaldığı beş hafta boyunca sağlam bir hükümet olmayı bile başaramadı. Ordunun yeniden inşası ve yeni ordu komutanı General Kornilov'un nasıl bir rol oynayabileceği konuşmaları neredeyse hemen başladı ve Ağustos'taki siyasi tartışmaların ana konusu oldu.

Yeni hükümetin samimi bir siyasal uzlaşmayı temsil edememesi bir yana, uğursuz bir siyasi kutuplaşma devam etti. Bir tarafta, Şubat'tan sonra siyasi bir güç olarak büyük ölçüde ortadan kaybolmuş sağın yeniden canlanması vardı. Yeni sağda homojen olmayan, iyi örgütlenmemiş, "çürümeyi" tersine çevirme ihtiyacından bahseden ve kontrolü ele alıp Rusya'yı kurtaracak güçlü bir lider bulmaya çalışan subay, sanayici, muhafazakâr politikacı ve diğerlerinden oluşan bir grup öne çıkıyordu. Sosyalistlerin hükümetteki nüfuzunun artması, Temmuz Günleri ve taarruzun başarısızlığa uğraması birçoklarının bir asker taraftarı bulup iktidara getirme kararlılığını güçlendirdi. Onların problemi bir liderin, sanayici A. I. Putilov'un işaret ettiği gibi, büyük miktarlarda parayı kolayca toplayabilmeleri ama etkili bir biçimde kullanmayı bilmemeleriydi. Siyasi sağın, liberallerin ve muhafazakârların çaresizliği 18 Temmuz'da Devlet Duması'nın bir "özel oturumunda" (Duma, Şubat Devrimi sonrasında resmî bir kurum olarak toplanmadı) açıkça ifade edilmişti. Bir üye, A.M. Maslennikov, sola "kendilerini dünya siyasetinin yaratıcısı zanneden o hayalciler ve deliler...!" diyerek hücum etmişti. Oturum, "sorumsuz unsurlar [sovyetler] tarafından hükümetin haklarının gasp edilmesini ve merkezde iki başlılık ve taşrada anarşiye yol açılmasını" kınayan ve güçlü bir hükümet çağrısı yapan bir kararı onayladı.[44] Bu duygular, Sovyet'e, ordudaki gelişmelere ve özellikle Bolşeviklere yönelik eleştirilerini artırmış olan muhafazakâr ve bazı liberal gazetelerde de yankılanıyordu. Eğitimli zümrenin giderek artan bir bölümü, etraflarında gördükleri sosyal ve siyasi çözülmeden telaşlanmışlardı ve "düzen" çağrılarına duyarlıydılar ama bütün nüfus içindeki küçük sayıları etkilerini sınırlıyordu.

Geçici Hükümetin Temmuz'daki eylemleri, sağa doğru bir kayma olduğu algısını destekledi ve solun karşı devrim ve komplo korkularını körükle-

44 *A.g.e.*, s. 1407, 1414.

di. 12 Temmuz'da hükümet, askerî emirlere itaatsizliği savunan ya da şiddet çağrıları içeren gazeteleri kapatma kararı aldı ve ana Bolşevik gazetesi *Pravda*, (yerine hemen başka bir gazete çıksa da) kapatıldı. Karar aynı zamanda "faaliyetleri devletin savunmasına ve iç güvenliğe tehdit oluşturan kişilerin" tutuklanmasına da olanak sağlıyordu.[45] Aynı gün hükümet, muhafazakârların ve generallerin gözde talebi olan, ordu içinde ölüm cezasını yeniden yürürlüğe koydu. Sağ bunu "düzen" istikametinde atılmış doğru bir adım olarak alkışlarken, sol şiddetle eleştirdi. İdam kararının askerî disiplin üzerinde etkisi pek azdı ama muazzam siyasi sonuçları oldu. İdamın geri gelmesi, askerlerin siyasi radikalleşmesine güçlü bir itki sağladı ve karşı devrim korkularını besledi. Endüstriyel sektörde, bir çalışma bakanlığı sirküleri –bakan Menşevik ve ileri gelen bir Devrimci Defansist olan M.I. Skobelev'di– tesis sahiplerinin ve yöneticilerin eğer daha önce anlaşmayla değiştirilmemişse işe alma ve işten çıkarmalarda tam yetkili olduğunu tasdik ediyordu. Bu beyanı birçokları fabrika komitelerine bir saldırı olarak algıladı. Hükümet tekrar tekrar, köylüleri izinsiz toprak gasplarına karşı uyardı ve yüzlerce köylü ve kırsal toprak komiteleri üyesi, tarımdaki karışıklıklarla ilgili hükümetin sıkı tedbirler uygulama girişimiyle bağlantılı olarak tutuklandı. Temmuz'da Kerenski, bir Volga Nehri şehri olan Çariçin'e, radikal şehir sovyetini ve bilhassa isyankâr ordu garnizonunu bastırmak için bir askerî operasyon emri verdi; basının verdiği unvanla, "Çariçin Cumhuriyeti"nin radikalliği ve azgınlığı birkaç hafta boyunca ulusal haber oldu. Hükümetin otoritesini ve kamu düzeni olarak algıladığı şeyi tesis etmek için giriştiği bu ve diğer çabaları, hem sağ hem de sol tarafından muhafazakâr reaksiyon olarak görüldü.

Trendlerin özel bir göstergesi Kadetlerin pozisyonundaki kaymaydı. Kadet gazetelerine ve parti üyelerine karşı dağınık şiddet haberlerinden ve Milyukov'un Dokuzuncu Parti Kongresi'nde, "orduda kaos, dış politikada kaos, sanayide kaos ve ulus meselelerinde kaos"[46] diye adlandırdığı durumdan umutsuzluğa kapılan Kadetler sağa kaydılar. Ilımlı sosyalistlerle dahi işbirliğinden ümidini kesen Kadetler sosyal açıdan muhafazakâr gruplar arasında müttefik arayışına girdiler. Bazı Kadetler koalisyonun hâlâ başarılı olabileceğini düşündüler ama Milyukov tarafından temsil edilen birçoğu, sosyalist sola karşı bir mücadeleye yöneldiler. 8 Ağustos'ta, liberal ve muhafazakâr siyasetçilerin sosyalistleri ülkenin yıkımıyla itham ederek milliyetçi, derin biçimde vatansever ve devletçi bir pozisyon ilan ettikleri Kanaat Önderleri Konferansı'nda Kadetler aktif rol aldılar. Milyukov, "devrimin büyük ulusal görevlerinin sosyalist partilerin hayalci arzularına tabi edilmesini" kınadı.[47] Fi-

45 *A.g.e.*, s. 1440.

46 Rosenberg, *Liberals*, s. 201.

47 *A.g.e.*

ilen (Kadet konuşmacıların toplumun "sağlıklı unsurları" olarak bahsettikleri) eğitimli ve ayrıcalıklı zümrenin bir araya gelmesi olan toplantı, sosyal yarılmanın altını daha da çizdi ve solcuların "burjuva komplosu" korkularını besledi. Kadetler ayrıca, geleneksel olarak kayda değer bir seçmen tabanına sahip oldukları Don Kazaklarıyla ve subay gruplarıyla bağlantılar geliştirmeye başladılar. Kornilov ve askerî üst komuta ile iletişim kanalları açtılar. Kornilov'un askerî disiplin taleplerini kuvvetle desteklediler ve güçlü hükümet ve zafer için savaş destekçisi, vatansever eğilime sahip çeşitli gruplarla işbirliği yaptılar. Bununla birlikte, Kadet liderliği, özellikle Milyukov, askerî darbe fikrini reddediyordu.

Muhafazakâr sağın yeni umumi girişkenliği, sosyalist ve sosyalist olmayan basında Temmuz-Ağustos'u bir sağa kayış dönemi gibi gösteren kapsamlı bir tartışma başlattı. İlginçtir ki, gazeteler makalelerinde ve birinci sayfalarında durmaksızın bir sağcı dirilişten bahsederken iç sayfalardaki haberlerin dikkatli analizi bambaşka bir gelişmeye işaret ediyordu: Toplumun alt kesimlerinin ve siyasal aktivitenin süregiden radikalleşmesi. Bahar sonunda başlamış olan sola kayış, Temmuz Günleri'nden ve kötü sonucundan neredeyse etkilenmemişti. Sola kayışın devam ettiği kendini değişik biçimlerde gösteriyordu belki ama en tartışmasız gösterge Temmuz sonu ve Ağustos'ta yapılan işçi ve asker örgütleri seçimlerinin sonuçlarıydı. Fabrikalarda ve alaylardaki yeniden seçimler, sovyetler, fabrika komiteleri ve asker komitelerindeki ılımlı temsilcilerin yerine daha radikal olanları getirdi: Menşeviklerin yerine Bolşevikler, ılımlı SR'ler yerine sol SR'ler ve Bolşevikler. İşçilerin girişkenliği devam etti, örneğin Temmuz sonrası terhis edilme girişimlerini atlatan Kızıl Muhafızlar, hiç olmadığı kadar radikal, daha "Bolşevik" bir görünüme büründüler. Hükümet ve Devrimci Defansist karşıtı bir liderlik, halka ait alt düzey siyasi kurumların kontrolünü ele geçiriyordu.

Gerçek bir siyasi kutuplaşma gelişti; merkez, solun büyüyen hakiki gücüyle, daha zayıf ama sesi oldukça gür çıkan sağın yeni aktivizmi arasında sıkışıp kaldı. Devrimci Defansistler, hem sola hem de sağa saldırmayı ikilemlerine çare olarak gördüler. Tsereteli içişleri bakanı olarak, 18 Temmuz'da, "hükümetin artık Temmuz Günleri benzeri anarşi gösterilerine tolerans gösteremeyeceği" konusunda ısrar ederken aynı zamanda, "kafasını kaldırmakta olan karşı devrimle ülkeyi tehdit eden tehlikenin tümüyle farkında olduğunu" beyan etti.[48] Radikal solun, sovyetler ve diğer halk örgütleri içindeki yükselişi, Devrimci Defansist liderliğin, canlanmakta olan sağdan çekinse de aslında soldan kesintisiz bir saldırı altında olduğu anlamına geliyordu. Herhangi bir zamanda, herhangi bir örgütte, herhangi bir meselede, Bolşevikler ya da sol SR'ler, Devrimci Defansist liderliği halk desteği sınavına tabi tuta-

48 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1437.

cak bir karar geçirebiliyorlardı. Dahası bu kararlar ve onlara eşlik eden tartışmalar, işçilere ve askerlere daha radikal çözümler fikrini aşılıyor ve onları sola itmeye yardımcı oluyorlardı.

Sol tarafta hiç bitmeyen bir savunma savaşı veren Devrimci Defansist liderler, şimdi de sağın saldırısına maruz kalınca kendilerinden şüphe etmeye başladılar. Ağustos'ta sovyetlerin Temmuz Günleri'nden beri ciddi biçimde zayıflamış olduğundan bahsediyorlardı ama aslında bu, sağ ve sol arasında sıkışan sovyetlerin rolüne dair kendi vizyonlarıydı. İşin aslı, Petrograd'da ve diğer yerlerde sovyetler hâlâ halkın siyasi otoritesinin başat kaynağıydı ve işçilerin ve askerlerin Sovyet iktidarı talepleri ve koalisyonun sonu nedeniyle birçok yönden hiç olmadıkları kadar güçlüydüler. Ne var ki Devrimci Defansistler, halkın bu talebini, Sovyet'in otoritesini ortaya koymak ve kapsamlı bir sosyal devrim yapmak için kullanmayı reddettiler.

Bu trendler –"yüksek siyaset" seviyesindeki muhafazakâr canlanma, büyüyen halk radikalizmi ve Devrimci Defansist ittifakın artan zayıflığı– "Kornilov Olayı" için zemin hazırladı. Olaylar, potansiyel "at sırtındaki adam", Rus Devrimi'nin Napoléon'u olarak ortaya çıkan General Lavr Kornilov'un kişiliği etrafında gelişti. Mütevazı Kazak kökene sahip Kornilov, silahlı kuvvetler içinde yükselmiş, savaştan önce Orta Asya'daki kahramanlıklarıyla ve savaşın ilk safhalarında gözü kara bir komutan olarak bir miktar şöhret kazanmıştı. 1916'da bir Avusturya savaş esiri kampından köylü kılığında kaçmasından sonra kahraman unvanı almıştı. Çarpıcı dış görünüşü –belirgin elmacık kemikleri, çekik koyu gözleri, siyah saçları ve bıyığı– egzotik Kafkasya dağlısı muhafızlarının görüntüsüyle birleşince ateşli bir sima ortaya çıkıyordu. Kornilov, Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd garnizonuna komutan olarak atanmıştı. Bu mevkide, Nisan Krizi sırasında askerî birliklerin kontrolü konusunda Petrograd Sovyeti'yle karşı karşıya gelmiş ve Sovyet Kornilov'un emirlerini geçersiz sayınca küçük düşmüştü. Çaresizlik ve öfke içinde, görevden alınarak cepheye gönderilmeyi talep etmişti. Sovyet bu şekilde güç kullandığı müddetçe hükümetin güçlü olamayacağına ikna olmuş biçimde garnizondan ayrıldı. Haziran taarruzundan sonra, orduda disiplinin yeniden tesisi için acımasız tedbirler –idam cezası dahil– alınması çağrısında bulunan en açık sözlü seslerden biri haline geldi. Kornilov cephede Güneybatı Cephesi komiseri, sağ SR, eski terörist ve Kerenski'nin sırdaşı Boris Savinkov üzerinde güçlü bir etki bıraktı. Savinkov, Kornilov'u Kerenski'ye güçlü ama demokratik eğilimleri olan bir lider olarak tavsiye etti. Hükümetin sosyalist olmayan üyeleri Kerenski'ye Kornilov'u Rus ordusunun genelkurmay başkanı olarak ataması için yapılan baskıya katıldılar. 18 Temmuz'da Kerenski, Kornilov'u makama atadı, aynı zamanda Savinkov'u da savaş bakanı yardımcısı yaptı.

Kornilov hemen hükümete ve Sovyet'e karşı saldırgan bir tutum takındı. Atanmasından sonra Kornilov, sadece vicdanına ve "halk"a hesap vereceğini ve ne hükümetin ne de sovyetlerin askerî operasyonlara karışmasına izin vereceğini beyan etti. Bu oldukça kibirli gösteri hükümetle yapacağı işbirliği açısından kötüye alametti ve bazı demokratik liderlerin Kornilov'un göreve uygunluğu ve niyeti hakkındaki tedirginliklerini güçlendirmiş olmalıydı. Üstelik Kornilov, genel olarak Petrograd politikacılarına ve özellikle sosyalist bakanlara karşı hor gören bir tavır içindeydi. Yeni yetkisiyle başkente yaptığı ziyaretler, onu siyasi liderliğin en iyi ihtimalle etkisiz hatta belki ihanet içinde olduğuna ikna etmişti. Bir keresinde hükümet bakanlarına konuşma yaparken Kerenski ona gizlice söylediklerine dikkat etmesini çünkü herkese güvenemeyeceğini yazan bir not vermişti. Görünüşe göre Kornilov, bundan hükümet bakanları arasında dahi Alman ajanları olduğu sonucunu çıkarmıştı. Bu oldukça yanlış bir varsayımdı çünkü Kerenski'ninki sadece Çernov'un çenesini tutma kabiliyetine yapılmış bir dil uzatmaydı. Bu olay Kornilov'un sert değişimlerin gerekli olduğuna dair inancını pekiştirdi.

Kornilov, Rusya'nın kurtarıcısını orduda arayanların hemen dikkatini çekti. Yazın sonunda geniş bir yelpazeden sosyalist olmayan unsurlar –siyasi şahsiyetler, endüstriyel liderler, ordu subayları ve giderek korkusu artan orta sınıf– hükümetin mutlaka yeniden kurulması gerektiğine ve bakan portföyünü iskambil destesi gibi yeniden karmaktan daha öte bir şeyler yapılması gerektiğine ikna olmuşlardı. Solun, özellikle sovyetlerin gücünü azaltmaya önem veriyorlardı. Çoğu, eğer Petrograd Sovyeti'nin hükümet üzerindeki hâkimiyeti kırılırsa, sosyal düzenin bozulmasını durdurabilecek, orduya savaşma kabiliyetini geri kazandıracak ve ülkeyi Kurucu Meclis'e taşıyacak güçlü bir hükümet kurabileceklerini düşünüyorlardı. Bu hedefleri gerçekleştirecek bir askerî diktatör fikri rağbet görmeye başladı. Muhafazakâr basın Kornilov'u bir ulusal kahraman ve ülkenin müstakbel kurtarıcısı olarak inşa etmeye başladı. Ağustos'ta Kornilov, Devlet Konferansı için Moskova'ya geldiğinde ileri gelen bir Kadet olan Fedor Rodichev, "Rusya'yı kurtar, müteşekkir halk seni kutsayacaktır" diye buyurmuştu.[49] Sol için –ılımlı ve radikal– Kornilov, karşı devrim sembolü haline geldi.

Odak noktasında Kornilov olan Rus siyasi hayatındaki kutuplaşma, 10-13 Ağustos arasında yapılan Moskova Devlet Konferansı'nı öne çıkardı. Moskova Devlet Konferansı, Kerenski'nin, önem taşıyan tüm siyasi ve sosyal grupları büyük bir devrimci birlik gösterisinde "devlet"in güçlenmesine destek için bir araya getirerek aslında hükümetini güçlendirme ve siyasi farklılıkları hasıraltı etme çabasıydı. Ama aksine konferans, bölünmelerin derinliğini gözler önüne serdi. Muhafazakâr temsilciler (sanayiciler, üst düzey subaylar

49 Rosenberg, *Liberals*, s. 222.

ve muhafazakâr politikacılar), Sovyet ve hükümet hakkındaki yılgınlıklarını ve sosyal düzen ve askerî zafer taleplerini dışa vurdular. Dahası pozitif ilgilerini Kornilov'a odaklayarak onun arkasında olduklarına dair şüphe bırakmadılar. Siyasi bölünmenin derinliği konuşmalara verilen tepkilerde ortaya çıktı: Sağ, sosyalistler konuşurken sessiz sedasız oturuyor ama Kornilov ve kendi konuşmacıları söz aldığında alkışlıyor ve tezahürat yapıyordu. Muhafazakârlar konuştuğunda, sosyalistler alkışlamayı reddediyor, koltuklarında taş gibi kıpırdamadan oturuyorlardı. Sadece Kerenski, konuşmalarına ve siyasi birliğin muhafaza edilmesi çağrılarına zayıf bir karşılık aldı; kapanış konuşmasında isterik bir hale gelip öylesine endişe verici biçimde koltuğuna çöküp kaldı ki doktor çağrıldı. Sanki konferanstaki konuşmalar bölünmeleri vurgulamak için yeterli değilmiş gibi bir de Bolşevikler konferansı boykot ettiler ve Moskova sendikaları konferansa muhalefetlerini göstermek için grev ilan ettiler – konferans büyük ölçüde işlemeyen bir şehirde başladı. Konferans hem toplumdaki bölünmelerin hem de Kornilov'un sağın sevgilisi olarak ortaya çıkışının altını çizdi.[50]

Konferansı takip eden günlerde devam eden ekonomik kriz, işçi işveren çatışması ve köylü huzursuzlukları sürecine yeni askerî felaketler ekleninince siyasi atmosfer kötüden betere döndü. Konferanstan birkaç gün sonra Almanlar kilit önemdeki sanayi şehri Riga'ya saldırdılar ve On İkinci Ordu dağılıp kaçınca kolayca istila ettiler. Riga'nın kaybedilmesi, bir dizi siyasi saldırı ve karşı saldırıyı tetikledi. Kornilov ve sağ için bu, ordudaki çözülmenin ne boyutlara ulaştığının göstergesi ve düzeni yeniden sağlamak için sert tedbirlerin alınması gerektiğinin kanıtıydı. Asker komiteleri ve solcu gazeteler, komuta kademesinin yetersiz hazırlıklarını suçlayıp asker davranışını savunarak karşılık verdiler ve hatta bir sağ kanat komplosu olarak Riga'ya kasten ihanet edildiğini ima ettiler. Kazan'da bulunan mühimmat deposundaki patlama gibi orduyla bağlantılı diğer felaketler, karşılıklı suçlamaları ve gergin atmosferi artırdı.

Ağustos ortası Kerenski ve Kornilov, Savinkov ve sosyalist olmayan siyasi liderlerin teşvikiyle temkinli bir biçimde bir nevi siyasi mutabakata varmaya çalıştılar. Bu kolay değildi. Hükümetin otoritesinin artırılması, Sovyet'in gücünün azaltılması ve özellikle orduda "düzenin yeniden tesisi" için bir şey yapılması gerektiğinde hemfikir olabilirlerdi ancak, bu her iki adam için çok farklı anlamlara geliyordu. Kornilov bir muhafazakârdı ve orduda ve toplumda düzen ve disipline inanıyordu. Siyasete dair kavrayışı ancak acemilik seviyesindeydi ve mevcut siyasi partilerle ilgili, tüm solcu muhalifleri "Bolşevikler" olarak aynı kefeye koymak da dahil, ciddi yanılgılar içindeydi.

50 Konferanstaki konuşmaların ve ilişkili belgelerin kapsamlı bir seçkisi Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government* içindedir, III, s. 1451-1522.

General Kornilov, Moskova Devlet Konferansı'na gelişinde tren istasyonunda omuzlarda taşınıyor. (General A.I. Denikin, *Ocherki Russkoi smuty*, Paris, 1921.)

Önde gelen sanayicilerden ve politikacılardan gelen destek tekliflerinden etkilenen Kornilov, hükümetin büyük bir yeniden yapılanma içine girmesi için, eğer gerekirse belki güç de kullanarak, baskı yapmaya karar verdi. Kornilov, Kerenski ile genellikle aracılar, bilhassa da Savinkov tarafından yürütülen pazarlıklarda saldırgan biçimde bir dizi talep öne sürdü. Kornilov, sos-

yalistlerden arındırılmış, kendi liderliğinde ya da hâkimiyetinde güçlü bir hükümet kurulması gerektiğine inanıyordu. Kornilov, Kerenski'yle ve hükümetin "sağlıklı" unsurlarıyla işbirliği içinde olduğunu ve hükümeti nahoş unsurlardan hatta belki hainlerden kurtardığını düşünüyor ya da en azından umuyordu. Görünüşe göre düpedüz askerî müdahale yoluyla iktidara el koyma ile hükümet adına bir "Bolşevik" gösterisini bastırma fikirleri arasında bocalıyordu.

Öte yandan Kerenski, sadece lafta da olsa bir sosyalistti. Onun için Sovyet'in gücünü azaltmak ve düzeni yeniden tesis etmek bambaşka şeyler ifade ediyordu. Sovyet'in hükümet üzerindeki etkisini azaltmak istiyordu, ama hiçbir şekilde Sovyet'i yok etmek ya da ona, muhafazakârların zaferine ya da iç savaşa neden olacak derecede zarar vermek gibi bir niyeti yoktu. Sovyet, Şubat Sistemi siyasetinin ayrılmaz bir parçasıydı. Yok olması muhtemelen Kerenski'nin popülaritesinin gölgelenmesi ve iktidarı kaybetmesi demekti. Halihazırdaki hükümeti yıkmak değil, güçlendirmek istiyordu. Kerenski Kornilov'dan bıkmıştı ama onu, hem sağı yatıştırmak hem de sola ve Sovyet'e karşı hükümetin pozisyonunu güçlendirmek için kullanmaya çalıştı.

İki adam arasındaki farklar göz önünde tutulduğunda, işbirliği ancak "düzen" çağrısında bulunan sloganların ne anlama geldiği konusunda çok net konuşmadıkları ve ortak düşmanlara, özellikle "Bolşeviklere" odaklanabildikleri müddetçe mümkündü. Ağustos'un üçüncü haftasında aracılar iki adamı birbirine yaklaştırmaya çalıştılar, Şubat Devrimi'nin yaklaşmakta olan altıncı ayına denk gelecek (27 Ağustos) Bolşevik isyanı söylentileri arasında –gazeteler bununla doluydu– huzursuz bir anlaşma sağlamaya çalıştılar. Aslında Bolşeviklerin isyan falan planladığı yoktu, ama isyan korkusu ve ek olarak herhangi bir "düzenin yeniden tesisi" ve Sovyet otoritesinin azaltılması girişiminin tetikleyebileceği halk muhalefetini kontrol etme ihtiyacı, ikisinin de ortak düşmana odaklanmasını sağladı. Ya varsayılan isyanla ya da yapılacak gösterilerle başa çıkmak için Kerenski, ilan ettiği takdirde Petrograd'da sıkıyönetim için Kornilov'un desteğini istedi. Kornilov hükümetin rızasıyla, ihtiyaç duyulursa diye bilhassa güvendiği bazı birlikleri Petrograd yakınlarına konuşlandırdı. Ancak yolladığı birlikler arasında kendisine yollamaması söylendiği halde Rus olmayan Kafkas dağlılarından oluşan Vahşi Bölük olarak adlandırılan da vardı. Anlaşılan Kornilov, onun için genel olarak solcular anlamına gelen "Bolşeviklere" karşı harekete geçmenin gerekli olduğu kanısına varmıştı ve mevcut hükümeti yok etme pahasına da olsa bunu yapmaya kararlıydı.

Bu noktada V.N. Lvov (Prens Lvov'la karıştırılmamalı) Rus tarihinin ana sahnesinde uğursuzca ortaya çıktı. Geçici Hükümetin ilk kabinesinde Kutsal Rahipler Meclis'i Başvekili (Ortodoks Kilisesi'nin sivil baş yöneticisi)

olan Lvov her işe burnunu sokmasıyla meşhurdu. Şimdi de Kerenski ve Kornilov arasında kendini arabulucu rolüne tayin etmiş ve görünüşe göre mesajları çarpıtmıştı. Sonuç olarak Lvov, Kornilov'un Kerenski'nin güvenilirliği hakkındaki şüphelerini artırmış, öte yandan Kerenski'nin, Kornilov'un kafasında çok daha kapsamlı, belki kendi yok oluşunu da içeren bir düzenin yeniden tesisi fikri olduğu endişelerini beslemişti. 27 Ağustos'ta bir şeyler döndüğünden şüphelenen Kerenski, Kornilov'a Lvov'dan gibi görünen ve Lvov'un Kerenski'ye götürdüğü mesajı teyit etmesini isteyen bir teletayp mesajı gönderdi. Lvov'un tam olarak ne dediğini sormadan Kornilov, Kerenski'nin askerî karargâha gelmesi "acil ricasında" bulunduğunu teyit etti. Bunun bir tuzak ve kendisine karşı bir komplonun kanıtı olduğuna inanan Kerenski, Kornilov'u genelkurmay başkanlığından azletti. Yıldırım çarpmışa dönen Kornilov, bunu ihanet ve hükümetin zayıflığının yeni bir kanıtı olarak gördü ve infial ile karşılık verdi. Kerenski'yi, Sovyet'i ve Bolşevikleri tanımadığını ilan eden bir bildiri yayınladı ve General Krymov'a "Vahşi Bölük" ve Üçüncü Süvari Birliği ile Petrograd'ı almasını emretti.[51]

Fakat şimdi, Kerenski bizzat, aleyhine hareket edeceği Sovyet, askerler ve işçiler tarafından kurtarılacaktı. Her an karşı devrim endişesiyle tetikte olan sosyalist partiler hararetle karşılık verdiler; işçileri ve askerleri devrimi savunmak için toplanmaya çağırdılar. Artık hayli büyümüş Kızıl Muhafızlara silah dağıtıldı, daha devrimci Petrograd garnizonu alayları devreye sokuldu. Her nasılsa, demiryolu işçileri, daha harekete bile geçemeden Kyrimov'un birliklerinin ilerleyişini engelledi, bu sırada Petrograd'dan ve yerel kasabalardan ajitatörler birliklerin içine sızarak onlara karşı devrim için kullanıldıkları uyarısında bulundular. Askerler durdular ve daha ileri gitmeyi reddettiler. General Kyrmov, Kerenski'yle fırtınalı bir toplantıdan sonra bir arkadaşının apartman dairesine çekildi ve "Anavatanı kurtarmak için oynanan son kartın da kaybedildiğini, yaşamaya değer bir şey kalmadığını" söyledikten sonra kendini vurdu.[52] 31 Ağustos'ta Kornilov'un girişimi çöktü ve kendi sadık muhafız birliği tarafından korunmasına rağmen Kornilov ve birçok işbirlikçisi cephe askerî karargâhına yakın bir yerde gözaltına alındı.

---

51 Kornilov Olayı, özellikle her bir tarafın niyetinin ne olduğu sorusu inanılmaz ölçüde karmaşıktır: entrika içinde entrikalar, çarpıtılmış karman çorman iletişimler ve genel bir güvensizlik. Tam olarak ne olduğunu çözmeye çalışan iyi anlatılar için bkz. Munck, *The Kornilov Revolt*, Ascher, "The Kornilov Affair", Asher, "The Kornilov Affair" ve James White, "The Kornilov Affair". "Officers of the General Staff and the Kornilov Movement", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution in Russia*, s. 76-101 içinde ve Rus ordusu hakkındaki kitabında Wildman askerî rolü inceler. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government* içinde oldukça kapsamlı bir dizi belge ve hatıra seçkisi bulunur, III, s. 1527-1614. Kerenski, *Crucifixion of Liberty* içinde ve daha sonra yazdığı hatıralarında hikâyeyi kendi bakış açısıyla anlatmıştır; Kornilov kendi versiyonunu hiçbir zaman yazmamıştır (ertesi sene ölmüştür).

52 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1589.

Kornilov'un harekâtı muazzam yankılanmalarla çöktü. Kerenski'nin şöhreti ağır şekilde yaralandı. Ekim Devrimi'ne kadar başbakan olarak kalsa da geçmişteki kişisel otoritesini bir daha kullanamadı. Hem sağ hem sol onu bir komployа katılmakla ve sonra suç ortağına ihanet etmekle suçladı. Ahlâki ödünler vermişti. Tahttan çekilmesinden sonra Nikola'nın üzerine yağan istihzalar Kerenski'ye yapışmaya başlamıştı. Soru, makamında kalıp kalmayacağı değil yerine kimin, ne zaman ve nasıl geçeceğiydi. Hadise aynı zamanda Sovyet'in ılımlı sosyalist liderlerinin pozisyonunu da yaraladı; Kornilov'un genelkurmay başkanlığına radikal sol muhalefet ederken onlar, itimatsız oldukları halde bunu onaylamışlardı. Kornilov olayı askerlerin subaylarına duyduğu güvenin son kırıntılarını da yok etti ve orduyu daha da zayıflattı; bu, subay otoritesini ve ordu disiplinini yeniden tesis etmenin birincil hedef olduğu düşünüldüğünde ironik bir sonuçtu. Subay karşıtı düşmanlık, hatta şiddet canlandı ve subayların askerler üzerindeki otoritesi daha da zayıfladı. Disiplin iyice bozuldu. Güçlü bir şiirsel adalet duygusuyla birçok asker kararı, bizzat Kornilov'un ve işbirlikçilerinin orduda yeniden tesis ettikleri idam cezasına çarptırılmasını talep ediyordu.

Kornilov Olayı'nın galibi radikal soldu. İşçilerin, özellikle Kızıl Muhafızların radikalleştirilmesi ve silahlandırılması önemli bir itici güçtü. Kızıl Muhafızlar, kalıcı olarak daha kalabalık, daha iyi silahlanmış ve örgütlenmiş hale geldiler; bu da Ekim Devrimi'nde oynayacakları rol açısından önemliydi. "Kornilovcular" korkusu benzer biçimde birçok taşra kentinde işçileri, askerleri ve siyaseti radikalleştirdi. Kornilov Olayı, yaygın komplo senaryolarının içine mükemmelen oturuyordu ve karşı devrimcilerin her yerde ve saldırmaya hazır oldukları şüphelerini güçlendirmişti. Her seviyeden radikale psikolojik ve örgütsel büyük bir itki sağladı. Özellikle Bolşevikler, Kornilov Olayı'ndan çıkar sağladılar ve popülariteleri hızla tırmandı. Karşı devrimci komplo tehlikesine ve bilhassa Kornilov'a ısrarla dikkat çekmişlerdi ve şimdi peygamber gibi görülüyorlardı. Sadece Bolşevikler değil, sol SR'ler ve hatta Menşevik-Enternasyonalistler bile popülaritelerinin arttığına şahit oldular. Radikal solun yeni popülerliği, hızla Petrograd Sovyeti'nde, diğer birçok şehir sovyetinde ve ordu komitesinde Bolşevik önderliğinde bir radikal sol koalisyon seçilmesiyle sonuçlandı. Böylece, Ekim Devrimi'nin zeminini hazırladı.

8

"BÜTÜN İKTİDAR SOVYETLERE"

Bolşeviklerin ve radikal solun yükselişi

Bolşevikler, 1917 baharına üç büyük sosyalist partinin en etkisiz olanı olarak başladı ama hem boyut hem de önem olarak hızla büyüdü. Sonbaharda Menşevikleri geçmiş ve halk desteğinde SR'lerle yarışıyorlardı; Petrograd'da ve birçok şehir merkezinde her iki partiyi de geride bırakmışlardı. Bolşevik yükselişinin nedenleri karmaşıktır. Bunlardan biri, Bolşeviklerin kendilerini hem hükümete hem de Sovyet liderliğine muhalif olarak konumlandırmadaki başarılarıdır. Bolşevikler, toprak meselesinin kararlı bir biçimde halledilememesine saldırdılar; bozulan ekonomi, milliyet meselesinin yanlış yönetimi ve diğer bir sürü problem için hükümeti ve Sovyeti suçladılar. Devrimci Defansistleri savaşı bitirmeyi başaramadıkları ve işçi ve askerler arasında popülerliğini hızla kaybeden koalisyon hükümetine bağlılıkları için kıyasıya eleştirdiler. Onları karşı devrimci duygulara sahip olmakla, hatta sonradan ortaya çıkacağı üzere ironik biçimde Kurucu Meclis'in toplanmasına engel olacak dolaplar çevirmekle suçladılar. Geçici Hükümet ve Devrimci Defansist liderler, Rusya'nın problemlerini çözmekte ve toplumun arzularını yerine getirmekte başarısız oldukça radikal sol gönendi. Bilhassa Bolşevikler, yeni bir liderlik arayışındaki yılgınlar ve hayal kırıklığı içindekiler için siyasi bir alternatif haline geldi.[1]

1 Bolşevikler uçsuz bucaksız bir literatürün konusu olmuşlardır. Ekim Devrimi'ne giden süreçte ve devrim sırasında partinin hakkındaki çalışmalar için özellikle bkz. Alexander Rabinowitch'ın üç kitabı, *Prelude to Revolution* [*Devrime Doğru-Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması*, çev. Serpil Pehlivan, Yordam Kitap, İstanbul, 2017], *Bolsheviks Come to Power* [*Bolşevikler İktidara Geliyor-Petrograd'da 1917 Devrimi*, çev. Levent Konyar, Yordam Kitap, İstanbul, 2016]

Yine de Bolşeviklerin cazibesi, sadece negatif değildi. Savundukları politikalarla da destek buldular. Rusya'nın karşı karşıya olduğu problemler için hızlı eylem vaadinde bulundular: hemen barış, hızlı ve eksiksiz toprak dağıtımı, endüstride işçi denetimi ve çeşitli başka sosyo-ekonomik değişimler. Soldatki için ödenek ve "40 üstü" için terhis gibi belirli grupların taleplerini, hükümete karşı sorumlu partilerin hatta Sovyet eylemlerinin yapamayacağı şekilde desteklediler. Dahası, sık sık basite indirgeyen hatta yalan yanlış da olsa zamanın karmaşık problemleri ve belirsizlikleri için açık ve inanılır açıklamalar sundular. Toplumun problemlerinin "kapitalistlerin", "burjuvazinin" ve diğer ayrıcalıklı unsurların düşmanca eylemlerinden kaynaklandığı açıklamasının anlaşılması, karmaşık ve çoğu zaman kimliği belirsiz kuvvetlerin işleyişi açıklamasına kıyasla çok daha kolaydı. 1917'nin huzursuz dünyasında bazı bilinen ya da bilinmeyen "onların" devrimi tehdit ettiği popüler bir inanıştı; bunu Bolşeviklerden daha şiddetli ya da etkili ifade eden olmadı. Haliyle alınacak ders, tabii ki, toplumun problemlerinin kapitalistler ve burjuvalar iktidardan pay aldığı sürece çözülemeyeceğiydi.

Üst ve orta sınıfları iktidarın dışında bırakmak ve radikal değişim talebi, "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganında düzgünce özetlenmişti. Büyüyen Sovyet temelli bir hükümet talebine paralel, "demokratik" ve "demokrasi" kelimeleri, dilbilimsel evrim geçirerek alt sınıflar ve "burjuvaziye" ve genel olarak varlıklı zümreye muhalif olmak anlamına gelmeye başladı. Yazın ve sonbaharın başında demokrasi, alt sınıflarla eşitlendiğinden ve "burjuvaziyi" ve varlıklı unsurları dışladığından, yalnızca sosyalist bir hükümetin "demokratik" olabileceği fikri yaygındı. Burjuvazinin üyelerini ve Kadet Partisi'ni barındıran herhangi bir hükümet, bu yeni evrim geçirmekte olan demokrasi tanımı ve sınıf özellikleri uyarınca demokratik olamazdı. Hem Bolşevikler hem de halkın artan bir kesimi, Bütün İktidar Sovyetlere sloganını bu siyasal-demokratik anlamıyla kucakladı ama Devrimci Defansist liderler inatla reddettiler. Bolşevikler, görüşlerinin işçi ve askerlerin görüşleriyle uyuşmasından, basın ve konuşmacılar yoluyla enerjik bir propaganda kampanyası yürüterek faydalandılar; kampanyalarında hükümete ve Devrimci Defansizme eleştirilerini ikna edici bir dille açıkladılar ve radikal bir değişim için kendi yönergelerini vurguladılar. Bolşeviklerin kapsamlı değişim, toplumun devrimci yeniden yapılanması politikaları, onları Rusya'nın çığ gibi büyüyen problemleri karşısında daha radikal çözümlere yönelen halkın arzularıyla aynı çizgiye getirdi.

---

ve *Bolsheviks in Power* [*Bolşevikler İktidarda-Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı*, çev. Nihan Elmas, Hakkı Başgüney, Can Saday, Yordam Kitap, İstanbul, 2016] ve Robert V. Daniels, *Red October*. Özellikle Lenin hakkında, Robert Service, *Lenin* [*Lenin*, çev. Suat Kaya, Abis Yayınları, Ankara, 2014], Neil Harding, *Lenin's Political Thought*, Christopher Read, *Lenin* ve Lars Lih, *Lenin* [*Lenin*, çev. Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017] çalışmalarındaki değişik yaklaşımlara bakınız.

Partinin başarısı aynı zamanda kısmen örgütlenme biçiminden kaynaklanıyordu. 1917'de Bolşevik Parti merkezileşmenin ve ademimerkeziyetin benzersiz bir bileşimiydi. Küçük bir Merkez Komitesi en üst karar alıcı organ vazifesini görüyordu. Altında şehir ve bölge komiteleri vardı ki bunlar arasında en önemlisi Petrograd'daki Petersburg Komitesi'ydi. Daha aşağıda, büyük şehirlerde ilçe komiteleri ve ülke çapında daha küçük yerel örgütler vardı. En altta, taban seviyesinde, fabrikalardaki ve ordu birliklerindeki parti komiteleri bulunuyordu. Bolşeviklerin ayrıca askerler arasında çalışma yapmak için özel Askerî Örgütü vardı. Merkezî ve yerel yönetimin diğer partileri etkileyen sorunlarıyla dikkati dağılmayan Bolşevikler, parti örgütleme çalışmalarına daha fazla enerji ayırabiliyorlar ve kitle örgütlerinden ve komitelerinden yeni destekçiler kazanabiliyorlardı. Üstelik parti liderliği diğer partilere nazaran daha uyumluydu. Diğerleri çok sayıda derin kırılma, özellikle Defansist'e karşı Enternasyonalist kırılması yaşıyordu. Bolşeviklerde böyle bir bölünme yoktu, Lenin partiyi sıkı sıkıya Enternasyonalist çizgide yontmuştu ve tüm Defansist eğilimli üyeler partiyi çoktan terk etmişti.

Partide, iç bölünmeler hiç yok değildi. Lenin'in geleneksel liderlik ve disiplin vurgusuna rağmen aşağı seviye parti örgütleri, işçi ve asker bileşenlerinin taleplerine ve değişen koşullara uyum sağlamak için kayda değer ölçüde serbestlik sahibiydi. Kimi zaman üst düzey liderlerin politikalarına karşı çıktılar ya da onları göz ardı ettiler. Lenin, Temmuz Günleri'nden sonra geçici olarak "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganından vazgeçse de partinin çoğunluğu, özellikle alt seviyeler sloganı savunmaktan hiçbir zaman vazgeçmediler. Daha aşağı düzey parti örgütleri, üst seviyedekilere göre daha radikal ve daha aktivist olma eğilimindeydiler. Bu, Bolşevik Parti'nin bir radikal aşırıcı parti olarak fabrikalardaki ve garnizonlardaki en radikal ve tezcanlı kişilere çekici geldiği gerçeğini yansıtıyordu. Öte yandan en üst parti liderliği, makro stratejik meselelerle ilgiliydi ve zorunluluktan, tabanına kıyasla bir miktar daha ihtiyatlıydı. Liderlik, Temmuz Günleri'nin de gösterdiği gibi zaman zaman tezcanlı üyelerini genel parti politikası ve parti stratejisiyle aynı hizada tutmakta zorluk çekiyordu. Parti liderleri arasında da özellikle Ekim'de iktidarı almakla ilgili önemli görüş ayrılıkları vardı ama Bolşevikler yine de en iyi örgütlenmiş, en uyumlu ve devrimci partiler arasında en açık otorite sahibi merkezî liderliğe sahip partiydi.

Bolşeviklerin bir diğer avantajı, iktidar odaklı bir dürtüye ve yeni bir siyasi sistem vizyonuna sahip tanınmış bir liderleri –Lenin– olmasıydı. Lenin'in en yakınındakiler dahi Lenin'in düşüncesinin şiddet kullanarak iktidara el koyma ve sovyetlere dayalı yeni bir tür devlet aygıtı yaratmaya doğru ne derece evrilmiş olduğunu ancak yavaş yavaş anlayabildiler. Bu evrim Nisan'da Rus-

ya'ya dönmesinden önce başlamış ve yaz boyunca giderek katılaşmıştı.[2] Lenin, Temmuz Günleri'nden sonra sovyetler için duyduğu şevkte bocalasa da yeni bir devlet ve toplum yönetim biçiminin temeli olarak onlara geri döndü. Sadece hükümeti kimin idare ettiğini değiştirmekten değil, hükümetin bizzat doğasını değiştirmekten de bahsediyordu. Lenin, Eylül ortasında "'İktidar Sovyetlere', çoğu zaman 'Sovyet çoğunluğuna sahip patilerin kabinesi' şeklinde, oldukça yanlış anlaşılıyor" diye yazmıştı. Bunlardan ikincisi sadece "bireysel bakanların değişmesi, eski devlet aygıtının olduğu gibi kalması ..." demekken "'İktidar Sovyetlere', eski devlet aygıtını radikal olarak yeniden biçimlendirme anlamına gelir ... [Sovyetler] bilhassa değerliler çünkü yeni bir tür devlet aygıtını temsil ediyorlar."[3] Lenin ve Bolşevikler, sadece sosyal ve ekonomik reform sembolü değil, her ne kadar tam tanımlanmamış da olsa yeni bir siyasi sistem sembolü de olan, kitleler arsında büyük popülerliğe sahip "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganının en ateşli savunucuları haline geldiler. Lenin, Temmuz-Ekim arasını Temmuz Günleri'nde çıkarılan tutuklama emri yüzünden saklanarak geçirdi ama sahnede olduğundan daha az baskın olsa da parti lideri olarak kaldı. Hem aleyhinde hem de lehinde olanlar için radikal değişim sembolü Lenin'in başkentteki yokluğunda dahi Lenin, "Leninistler" ve "Leninizm" Temmuz-Ekim arası siyasi hayatın önemli ürünleriydi.

Şu var ki, Bolşevikler, kapsamlı değişiklik savunan ve hükümet ve Sovyet politikalarından duyulan halk memnuniyetsizliğinden çıkar sağlayan tek siyasi grup değildi. Hükümet ve Sovyet eleştirilerini paylaşan, işlerin neden ters gittiğine dair benzer analizler sunan ve daha iyi bir gelecek vizyonu vaat eden başkaları da vardı. Bolşeviklerin yükselişi, aslında daha kapsamlı bir olgu olan radikal solun büyümesinin bir parçasıydı (bu sol eğilimlerin ve "sol blokun" kaynakları 3. Bölüm'de tartışılmıştır). Radikallerin sovyetlerde ve işçi ve asker örgütlerinde yaz sonu ve sonbahar başı kazandıkları zaferler, genel olarak Bolşevikler, sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler ve anarşistler gibi diğer küçük grupların kurduğu, Bolşeviklerin her zaman değil ama genellikle çoğunlukta olduğu sol blok koalisyonlarına dayanıyordu. Bu sol bloku birleştiren şey, Sovyet'in Devrimci Defansist liderliğine muhalefet.ve değişik politikalar çağrısıydı. Sol blok bileşenleri, koalisyon hükümetinin devamına karşıydılar ve sınıflar arası işbirliği yerine sınıf düşmanlığını vurguluyorlardı. Savaşın devam ettirilmesine karşıydılar ve hemen barış ta-

2 Lenin'in yeni devlet vizyonunun kökenleri ve doğası hakkında bkz. Service, *Lenin*, s. 143-171, Harding, *Lenin's Political Thought*, II, özellikle s. 71-168 (yine Harding'in daha kısa bir değerlendirmesi için bkz. "Lenin, Socialism and the State in 1917", Frankel, Frankel ve Knei-Paz, *Revolution in Russia*, s. 287-303) ve Lars Lih'in çalışmaları.

3 Lenin, *Collected Works*, XXV, s. 367-368 [*Seçme Yazılar*, çev. Sungur Savran, Yordam Kitap, İstanbul, 2011]. Bu, 24 Eylül'de yayımlanmış fakat birkaç gün evvel yazılmıştı.

lep ediyorlardı. Sosyal ve ekonomik reformlarda daha hızlı hareket edilmesinde ve Sovyet iktidarının bir biçiminde ya da tamamen sosyalist bir hükümette ısrar ediyorlardı. Birçok sözde Bolşevik kararı, aslında birleşik sol blok kararlarıydı ve bu sol blok, birçok yerel sovyette ve başka örgütte çoğunluktaydı; genellikle daha geç anlatılarda ve hatta bazı çağdaşları tarafından "Bolşevikler" olarak tanımlanıyorlardı.

Radikal sol blok içinde sol SR'ler, Bolşeviklerden sonra en etkili gruptu. SR Parti içindeki sol eğilim, yazın ve sonbaharın başında etkin bir güç olarak ortaya çıktı. Bu eğilim, sol SR'ler Devrimci Defansistlere –dolayısıyla kendi partilerinin merkez ve sağ kanatlarına– karşı muhalefetlerinde giderek daha girişken olmaya başladıkça daha net bir form almaya başladı. Sol SR'lerin, taarruza ve orduda idam cezasının yeniden tesisine karşı olmaları SR Parti içinde birçok garnizon askerinin oylarının onlara kaymasını sağladı. Spiridonova, Kamkov ve Natanson gibi sol SR sözcüleri; hükümete, Kerenski'ye (hâlâ resmî olarak SR'ydi), Çernov'a ve SR liderliğine, savaşa destek olmayı sürdürdükleri, Kadetlerle koalisyona devam ettikleri ve toprak sorunuyla ve diğer sosyal meselelerle kararlılıkla ilgilenmedikleri için keskin biçimde muhalefet ediyorlardı. Sonbaharda sol SR'ler, Petrograd Sovyeti'nin asker bölümünde ve bazı diğer sovyetlerde ana kuvvet haline geldi. Bu ve işçi bölümlerinden gelen bir miktar destek, onları sovyetler içinde giderek daha nüfuzlu hale getirdi. Aynı zamanda parti içindeki nüfuzları da arttı. Kornilov Olayı'ndan önce 6-10 Ağustos SR Parti konseyinde solcular, oyların % 40'ını aldılar. Kornilov'dan sonra 10 Eylül'de solcular, Petrograd SR Parti örgütünün kontrolünü kazandılar. Bu zafer, onlara parti gazetesinin kontrolünü ve böylece fikirlerini yaymak için önemli bir araç kazandırdı. Sol SR'ler, 14 Eylül'de gazetede koalisyon hükümetinin sonlandırılması, genel ateşkes, işçilerin denetimi, köylülere toprak ve yeni bir sovyetler kongresinin toplanması taleplerinde bulunan bir manifesto yayımladılar. Solcular, aynı zamanda tüm ülke çapında parti içi nüfuzlarını artırıyorlardı. Halihazırda kuzey donanma üslerinde (Kronstadt, Helsinki, Revel), Kharkov, Kazan ve Ufa gibi çok sayıda şehirde ve birçok ordu komitesinde parti örgütlerini kontrol ediyorlardı. Sol kanadın gücü artmaya devam etti ve sonbahar geldiğinde SR Parti örgütlerinin çoğu, merkez parti liderlerinin resmî pozisyonlarına rağmen Sovyet iktidarı taraftarıydı.[4]

Ne var ki solcular, SR Parti'den tamamen kopmak konusunda tereddütlüydüler. Geleneksel nüfuzu ve prestijiyle beraber partinin kontrolünü ele geçirmeyi ve böylece kendi programlarını, resmî SR Parti'nin tümünün programı yapmayı umuyorlardı. Daha geniş partinin içinde kalmanın sonuçlarından bi-

4 Melancon, *The Socialist Revolutionaries*, s. 282. Sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler ve diğer radikaller hakkında, bkz. 3. Bölüm'deki referanslar, dipnot 16.

ri, ne yazık ki, Bolşeviklerin sahip olduğu net örgütsel kimlikten yoksun kalmaktı. Bu, eleştirilerinin keskinliğini azalttı ve sol SR'lerin kendilerini Sovyet liderliğine ya da hükümete açık bir alternatif olarak kabul ettirmelerini zorlaştırdı (her ikisinde de merkez ve sağ SR'ler çoğunluktaydı). Bunun bir sonucu olarak, 1917 yazının sonunda ve sonbaharında kitle desteği sola kaydığında eskiden ılımlı olan birçok SR destekçisi, parti içinde kalan sol SR'ler yerine Bolşeviklere kaydı. Örneğin, yaz boyunca ılımlı SR'lerin kalesi olmuş Petrograd'daki devasa Obukhov Fabrikası, Eylül'de Petrograd Sovyeti'ne yolladığı vekiller için yeniden seçim yaptığında dokuz Bolşevik ve iki anarşist seçilmiş, hiçbir SR ya da Menşevik seçilememişti. Bu tarz engellere rağmen sol SR'lerin ortaya çıkışı, SR'lerde geleneksel köylü-asker kimliğine tutunan birçokları için partiyle bağlarını koparmadan Sovyet iktidarı talepleri de dahil radikal kararlar için oy kullanma fırsatı yarattı. Üstelik, Sovyet iktidarı hareketi, Ekim Devrimi ve ardından gelen Sovyet hükümetleri için had safhada kritik öneme sahip radikal sol ittifakı için bir temel oluşturdu.

Sol kanat Menşevikler, sol blokun üçüncü önemli bölümüydü. Bahar sonu, Tsereteli ve Dan'ın liderliği altında Menşevik Parti'nin benimsediği Devrimci Defansist politikaları eleştiren gevşek dokulu bir grup olarak ortaya çıktılar. Sol Menşevikler, Mayıs başında ileri gelen sürgündekilerin, özellikle Menşevizmin kurucularından Yuli Martov'un geri dönüşüyle liderliklerini buldular. Kendilerini Tsereteli önderliğindeki Devrimci Defansist liderlikten ayrıştırmak için Menşevik-Enternasyonalist ismini benimsediler ama ana partiden ayrılmadılar. Aynı sol SR'ler gibi tüm partinin kontrolünü ele geçirmeye çalıştılar. Gerçekten de, yazın ve sonbaharda parti içinde güç kazandılar; Ağustos'ta Menşevik Parti Kongresi'nde oyların üçte birinden fazlasını aldılar, Petrograd şehir örgütünde gevşek bir çoğunluğa sahiptiler ve bazı taşra şehirlerinde (Kharkov, Tula ve diğerleri) parti içindeki hâkim fraksiyon haline geldiler. Bununla birlikte, Menşeviklerin her çeşidine halk desteği, yaz sonu ve sonbahar başındaki feci seçim yenilgilerinin gösterdiği gibi azalmaktaydı. Dahası Menşevik-Enternasyonalistler, ayrı bir kimlik yaratma ve Menşevik Parti'nin merkez ve sağ kanatlarını terk etmekte olan halk desteğini kendilerine çekme konusunda sol SR'lerden bile daha başarısızlardı. Birçok köylü ve asker "köylü partisi"ne geleneksel desteklerini sol SR'ler yoluyla sürdürse de, sanayi işçileri böyle bir ihtiyaç duymadılar: Sosyal demokrasinin onlar açısından geleneksel cazibesinin yerine, herhangi bir tür Menşevizm kadar Bolşevizmi de koyabilirlerdi. Hatta bazı Menşevik-Enternasyonalist liderler partiyi terk ettiler; Yuri Larin'in liderliğinde bir grup Ağustos'ta Bolşeviklere katıldı.

Anarşistler radikal sol bloku tamamlıyorlardı. Hükümetin ve Sovyet'in "yüksek siyaseti"nin içinde olmamaları anarşistlerin tüm 1917 boyunca si-

yasetin alt düzeylerinde, özellikle Petrograd fabrikalarında önemli oldukları olgusunu maskelemektedir. Anarşistler, enerjilerini fabrika düzeyine odaklamışlar ve siyasi hırslarını özellikle fabrika komitelerine sabitlemişlerdi; karşılığını da aldılar. Yaz sonu ve sonbahar başında, Paul Avrich'in belirttiği gibi, büyük bir fabrika seçiminin, "bir düzine Bolşevik, iki anarşist ve belki pek az Menşevik ve SR'nin seçilmesiyle sonuçlanması muhtemeldi."[5] Anarşistler; hükümet karşıtı, Devrimci Defansist karşıtı, fabrika yönetimi karşıtı söylemin kesintisiz bir kaynağıydılar ve işçi memnuniyetsizliklerini öne çıkarırken aynı zamanda işçilerin daha radikal siyasete alışmalarına da yardım ettiler. Anarşistler, sonbaharda Bolşeviklerle işbirliği yapmakta zorlanmadılar çünkü yalnızca Bolşeviklerin Şubat Sistemi'ne karşı düşmanlıklarını paylaşmakla kalmıyorlardı, aynı zamanda Lenin'in 1917'deki hükümet karşıtı söylemi, birçok anarşisti Lenin'in kendi görüşlerine yaklaştığına ikna etmişti. Doğrusu, bizzat Kurucu Meclis fikrine ardı arkası kesilmeyen saldırıları, en azından Petrograd'da, Bolşeviklerin Ocak 1918'de Kurucu Meclis'i dağıtma kararının halk tarafından kabul edilmesinin zeminini hazırladı (meclisi dağıtan müfrezenin anarşist bir bahriyeli tarafından komuta edilmesi oldukça uygun düşmüştür). Ne var ki örgütsel zayıflıkları, iç bölünmeleri ve genel anlamda hükümet düşmanlıkları, popülerliklerini siyasi otoriteye çevirmelerini zorlaştırdı.

Ağustos'ta radikal solun, ılımlıların başarısızlığını eleştirmesi, radikal reformu savunması ve Sovyet iktidarı çağrıları kurumsal iktidara dönüşmeye başladı. Fabrikalar ve ordu birlikleri, Bolşeviklerin ve sol SR'lerin sorumluluk ve demokrasi adına ısrarlarıyla sürekli olarak sovyetlere yeni vekil seçiyorlardı. Bunun sonucunda Bolşevik, sol SR ve Menşevik-Enternasyonalist bir bileşim, yazın birbiri ardına Petrograd şehri ilçe sovyetlerinin kontrolünü ele geçirdi, Petrograd sendikalarına ve fabrika komitelerine hâkim oldu ve bazı taşra şehir sovyetlerinin ve asker komitelerinin kontrolünü kazandı. Süreç, Kornilov Olayı sola muazzam bir itki sağladıktan sonra hız kazandı. Özellikle önemli olan, devrimci otoritenin ana kalesi olan Petrograd Sovyeti'nin ele geçirilmesiydi. 31 Ağustos'ta Petrograd Sovyeti'nden ilk defa Bolşevik destekli bir karar geçti. Karşılık olarak Devrimci Defansistler, 9 Eylül'de liderliklerini güvenoyuna sundular ve kaybettiler. 25 Eylül'de Sovyet, yeni bir radikal sol liderlik seçti. Temmuz'da Bolşevik Parti'ye katılan ve hızla partinin en önemli liderlerden biri haline gelen Lev Troçki, Chkheidze'nin yerini alarak Sovyet başkanı oldu. Yeni başkanlık heyetinde dört Bolşevik, iki SR ve bir Menşevik vardı. Eşzamanlı biçimde Bolşevikler, Moskova İşçi Vekilleri Sovyeti'ni de kazanarak en önemli iki sovyetin liderliğine sahip oldular. Diğer şehirlerdeki zaferler buna eşlik ederken sol blok –bazen sade-

5 Avrich, *The Russian Anarchists*, s. 145-146.

ce Bolşevikler–, fabrikalardaki ve kışlalardaki seçimleri kazandı ve birbiri ardına sovyetleri ele geçirdi.

Şehir ve bölge meclisleri genel seçimleri, yer değiştirmekte olan siyasi bağlılıkları da ortaya çıkardı. Bolşevikler, 20 Ağustos Petrograd şehir meclisi seçimlerinde Lenin'in ve diğer bazı üst düzey parti liderlerinin yokluğuna rağmen oyların üçte birini aldılar. Eylül'de Moskova'da şehir bölge meclisleri seçiminde mutlak çoğunluğu sağladılar ki bu da Haziran'daki şehir meclisi seçimlerinde aldıkları % 11,7'ye göre çarpıcı bir artıştı (SR, Haziran'da % 58, Eylül'de ise sadece % 14 aldı). Bu Bolşevik başarılarının, genel oy kullanma oranının çarpıcı biçimde düştüğü bir dönemde gerçekleştiğini belirtmek gerekir. Petrograd'da şehir meclis seçimlerinde kullanılan oy sayısı Mayıs'ta 792.864 iken Ağustos'ta 549.374'e düşmüştü. Aynı şekilde Moskova'da Haziran'daki şehir meclisi seçimlerinde oy kullanan 646.568 seçmenden yalnızca 385.547'si Eylül'deki bölge meclisi seçimlerinde sandık başına gitti. Benzer bir düşüş, birçok fabrika seçimlerinde ve diğer seçimlerde de meydana geldi. Bu, Menşevik-SR oylarındaki düşüşün sayısal olarak yüzdelerin akla getirdiğinden daha da büyük olduğu anlamına geliyordu.[6] Dahası, ülke çapında, her tür yerel seçimde katılım düştü.[7]

Vekillerin ve yetkililerin yeniden seçimleri vasıtasıyla Bolşevikler ve diğer solcular, Petrograd Sovyeti'nin ve diğer sovyetlerin ayrıca sendikaların, fabrika komitelerinin, ordu komitelerinin ve bazı devlet kurumlarının liderliğine seçildiler. Bu aşamada radikal sol, artık makul bir şekilde "Sovyet demokrasisi", yani şehir sovyetlerinin işçi ve asker kitleleri ve onların Sovyet iktidarı talebi adına konuştuğunu öne sürebilirdi. Petrograd Sovyeti'nin ve diğer bazı sovyetlerin Bolşevikler ve diğer solcular tarafından bu kontrolü Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesine izin verdi; bu olmasaydı devrimi hayal etmek zordur. Bolşevik liderliği altında Rusya'daki en etkili kurum olan Petrograd Sovyeti, diğer sovyetlerin ve halk örgütlerinin desteğiyle artık Sovyet iktidarı hareketi için ana araç haline gelmişti. Gerçekten de Ekim Devrimi'nin; Petrograd Sovyeti'nin ve Sovyet iktidarı fikrinin bir müdafaası olarak başlayacağı ortaya çıktı.

Gelgelelim, Sovyet iktidarı muğlak bir slogandı, herkes için değişik şeyler ifade ediyordu. Çoğunluk için Sovyet'in bir şekilde iktidara gelmesi ve (sosyalist olmayanları içeren) mevcut "koalisyon" hükümetinin yerini çok partili ve tamamen sosyalist bir hükümetin alması demekti. Menşevik-Enternasyonalistler ve bazıları "homojen demokratik bir hükümet", yani sovyetlerin yanı sıra kooperatifler, demokratik olarak seçilmiş şehir meclisleri, köylü ör-

6 Koenker, *Moscow Workers*, s. 202-210; Radkey, *Agrarian Foes*, s. 363, 443.

7 Bkz. örneğin Badcock'un Kazan ve Nizhny Novgorod hakkındaki çalışması, s. 16-17, 116-118, ve diğer yerlerde.

gütleri gibi diğer işçi, köylü ve hatta alt-orta sınıf örgütlerinin de hükümete dahil olduğu bir modeli savundular. Birçokları, bunu hem eski koalisyon hükümeti formülüne hem de Bolşeviklerin daha dar ve daha radikal "Sovyet iktidarı"na bir alternatif olarak gördüler. Bu fikir, liberallerle hükümet koalisyonunu sonlandırmak isteyen ama dar sovyet tabanlı radikal bir hükümetin pervasız politikalar, anarşi ve iç savaş anlamına geleceğinden korkan birçok sosyaliste –bazı Bolşevikler de dahil– cazip geldi. Bazı Devrimci Defansistler bile bu fikre yaklaşıyorlardı.

Koalisyon hükümeti krizi

Sovyetler içinde Bolşevik ve radikal solun yükselişi, hükümetin yeniden yapılandırılmasını 1917 siyasi hayatında acil bir mesele haline getirmiş bir hükümet krizi ile paralel olarak ilerledi. Temmuz'da büyük zorluklarla kurulan koalisyon kabinesi, Kornilov Olayı'ndan sonra çöktü ve koalisyonu savunan parti ve liderler, kabinenin yeniden örgütlenmesi hakkında hızlı bir anlaşmaya varamadılar. Bu yüzden, 1 Eylül'de Geçici Hükümet bakanları, hükümetin idaresini bir Beşler Konseyi'ne devretti. Bu konsey, Fransız Devrimi tarihiyle sözde paralelliklerine atfen hemen "Direktuar" olarak adlandırıldı. Kerenski liderliğindeki konseyde diğer önemli siyasi liderlerin yokluğu dikkat çekiciydi ve aslında fiilen Kerenski'nin kişisel rejimiydi. Kerenski'nin kişisel liderliği, ordu başkomutanlığı pozisyonunu da üstlenmesi ile güçlenmişti. Artık Kerenski, yeni bir hükümet kurulana kadar, Rusya'nın sivil ve askerî işlerini idare etmekte fiilen tam sorumluluk ve yetkiye sahipti.

Bununla birlikte, yeni bir hükümet kurmak çok zor oldu. Çernov ve SR'ler, yaygın biçimde Kornilov'u desteklemekle suçlanan Kadetlerin (bazıları desteklemiş bazılarıysa desteklememişti), kurulacak yeni koalisyon hükümetinde yer almamaları konusunda ısrarcı oldular. Buradaki problem, Kadetlerin tek önemli sosyalist olmayan parti olmalarıydı, dolayısıyla onlar olmadan anlamlı bir "koalisyon" mümkün değildi. Kadetler ile koalisyon sorusu, sosyalistler arasında tamamen sosyalist bir hükümet kurulması tartışmasını ateşledi. Tamamen sosyalist bir hükümet kurulacaksa bu ne tür bir hükümet olacaktı ya da koalisyon kurulacaksa bu ne tür bir koalisyon olacaktı? Bu soruları çözüme kavuşturmak için, 14-19 Eylül arası; sosyalist partilerden, sovyetlerden, sendikalardan, kooperatiflerden ve şehir meclisleri gibi seçilmiş halk kurumlarından (çoğunluğu sosyalistlerin kontrolündeydi) temsilcilerin bir araya geldiği bir "Demokratik Konferans" toplandı. Sol SR'ler, çok partili tamamen sosyalist bir hükümet kurulması için şiddetle baskı yaptılar. Hırçın ve uzun tartışmalardan sonra konferans karmakarışık kararlar aldı: Önce koalisyon ilkesi üzerine bir karar, sonra Kadet Par-

tisi üyelerini dahil etmek üzere bu kararda yapılan bir değişiklik, sonra da tüm kararı reddeden başka bir karar. Demokratik Konferans'ın bir anlaşmaya varmaktaki başarısızlığı, Tsereteli'nin ve Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi Merkez İcra Komitesi'ndeki eski tabandan (Haziran) koalisyon partizanlarının Kerenski'yi 25 Eylül'de yeni bir Geçici Hükümet, yani "Üçüncü Koalisyonu" kurması için desteklemesine izin verdi. Kerenski liderliğinde; Kadetlerin, Menşeviklerin, SR'lerin ve diğer ılımlı sosyalist ve liberallerin de dahil olduğu, otoriteden ve herhangi bir kayda değer destekten yoksun bu hükümet, seleflerinden de zayıftı. Şeklen koalisyonun devamı da olsa kimsenin bu hükümetten fazla umudu yoktu ve tek konuşulan bu hükümetin yerine kimin geleceğiydi.[8]

Demokratik Konferans, Devrimci Defansistlerin önceden birleşik olan saflarının ne derece dağılmış olduğunu gösterdi. Artık işleyebilir bir barış politikaları yoktu. Çoğu koalisyon hükümetine olan inancını yitirmişti ama alternatiflerinden korktukları için bu fikre tutunuyorlardı. Gazeteler, Devrimci Defansistlere verilen halk desteğinin istikrarlı eriyişinin vakayinamesini, fabrika ve ordu komitelerinde, sovyetlerde, sendikalarda ve diğer kitle örgütlerinde, radikal sola karşı kaybedilen kesintisiz seçim yenilgilerini bildirerek tutuyordu. SR Parti, kendi içinde sol, merkez ve sağ kanadı arasında öylesine bir iç çatışmaya tutulmuştu ki, köylüler kadar işçiler ve askerler arasında da devam eden popülerliğinin temin ettiği nüfuzu kullanamıyordu. Eli kolu bağlı, sağ ve merkez SR'ler, yeni bir koalisyon macerasında bir kez daha Tsereteli ve Devrimci Defansist liderliğin peşine takılmak zorunda kaldılar. Bu arada sol, otoritesinin çoğunu Bolşevik liderliğine kaptırdı. Menşevikler halk nezdindeki cazibelerinin giderek daha da derine gömülmesini seyrettiler. Eylül sonunda Devrimci Defansist liderlik, hem moral hem de başlıca kurumsal otoritesini (Petrograd Sovyeti) yitirmişti ama hâlâ Haziran Sovyetler Kongresi'nde seçilmiş Merkez İcra Komitesi'ne dayanıyorlardı. Bu sırada, taşrada birçok Menşevik ve SR şehir meclisi, Petrograd'daki Menşevik ve SR liderlerinin muhalefetine rağmen, koalisyona ve Geçici Hükümete alternatif olarak bir çeşit tamamen-sosyalist-tabanlı siyasal seçeneğe, bir yerel "Sovyet iktidarına" yönelmişlerdi. Eylül'de siyaset yeni bir saflaşmaya uğramış, bu kez koalisyonun sürmesinden yana olanlarla tamamen-sosyalist bir hükümeti savunanlar karşı karşıya gelmişti.

Kerenski başkanlığındaki, seleflerinden bile daha zayıf "Üçüncü Koalisyon" hükümetinin nihayet 25 Eylül'de yani Troçki'nin Petrograd Sovyeti başkanı olduğu günde kurulmuş olması tesadüfünde, yerinde bir simetri vardır. Bolşevik kontrolündeki Petrograd Sovyeti, yeni hükümetin artık iş

8 Eski siyasi liderliğin kötüye gidişi ve hükümetin zayıflığı Browder ve Kerensky, III, içindeki belgelerde görülebilir, s. 1671-1745.

birliği yerine kararlı bir muhalefetle karşılaşacağı anlamına geliyordu. Ortaya çıktığı ilk andan Ağustos sonuna kadar Sovyet ve hükümet arasındaki işbirliği (kimi zaman gerilimli olmuş olsa da), Şubat Sistemi'nin kalbini oluşturuyordu. Resmî olarak Sovyet'in desteğini reddeden ilk Geçici Hükümet kabinesi buydu. Muallaktaki hükümetin görevi devretme tartışması ve bunun nasıl gerçekleşeceği –geniş bir sosyalist koalisyonuyla mı yoksa radikal bir Sovyet hükümetiyle mi– ya da Kurucu Meclis'in kuruluşuna kadar dayanıp dayanamayacağı soruları hemen baş gösterdi. Üstelik tartışma, parti liderlik çevrelerinin çok ötesine taştı. Gazetelerde, kafelerde, kışlada ve fabrikalarda, umumi toplantılarda ve özel kulüplerde, sokak köşelerinde ve insanların toplandığı her yerde yoğun tartışmaların konusuydu. Mart'tan beri, bir tür Sovyet iktidarının var olduğu, 1917 ilerledikçe daha sık ve daha ciddi olarak ileri sürülmeye başlamış ve şimdi kamusal tartışmanın ana konusu haline gelmişti. Değişen şey, daha önce Sovyet liderleri Geçici Hükümetle işbirliği yapıyorken, solcu Petrograd Sovyeti liderlerinin bunu yapmayı reddetmeleri, aksine hükümetin yerini almayı amaçlamalarıydı. Böylece, hükümetin zayıflığı Petrograd Sovyeti'nin Bolşevik liderliği ile birleşince sokaklarda ve gazetelerde sorulmaya başlanan yeni soru, "Bolşevikler ne yapacak?" sorusu, öncelik kazandı.

Halkın ruh hali, sonbahardaki korku ve umutlar

Bolşevik planları ve Sovyet iktidarı çağrıları tartışması, derinleşen bir sosyal ve ekonomik kriz ve halkın büyüyen bir değişim talebi bağlamında yaşandı. Yaz sonuna dek devrimin eski Rus İmparatorluğu halkının arzularını gerçekleştirmekte başarısız olduğu apaçıktı. Doğrusu çözülmemiş politik, ekonomik ve sosyal problemler, hükümette radikal bir değişim için koparılan yaygarayı doğrudan besleyen endişeli bir ruh hali yaratıyordu. Sonbaharda Ruslar, sokak gösterileri ve can kayıplarının damga vurduğu keskin krizlere yol açan neredeyse sürekli bir siyasi krizin cefasını çektiklerini fark ettiler. Gazeteler ve sokak konuşmacıları yaz askerî taarruzunun çöküşünden ve büyüyen sosyal ve ekonomik düzensizliklerden kimin sorumlu oluğuna dair karşılıklı suçlamalara giriştiler. Sanayicilerin ve işçilerin, generallerin ve askerlerin, milletlerin ve diğerlerinin keskin talepleri vardı. Partiler arası suçlamalar ve karşı suçlamalar, konuşmacı platformlarından yankılanarak gazete makalelerini doldurdu. Genel bir kriz hissi, işlerin böyle süremeyeceği duygusu tüm hayatı kapladı. Savaş, temel bir problem olarak devam ediyor; ekonominin sırtına, sona ermeden düzeltilemeyecek muazzam gerilimler yüklüyordu. Sonbaharda barış arzusu, hem askerler hem de siviller arasında çok yoğun ve baskındı. Ek olarak huzursuz garnizonlar, hükümet ve her yerdeki şe-

hir yönetimleri için her zamankinden daha büyük birer problem haline geldiler. Nihayet savaş, hükümet ve Petrograd garnizonu arasında Ekim Devrimi'nin şekillenmesine yardımcı olacak büyük bir çatışmaya sebep oldu. Çatışmanın kıvılcımı, Eylül'de Petrograd'ı hem denizden hem de karadan tehdit etmeye başlayan Alman askerî ilerlemelerine karşı hükümetin tepkisiyle çakıldı. 6 Ekim'de hükümet, garnizonun çoğunu –belki yarısını– şevkini kaybetmiş Alman yakınlaşmalarına karşı Petrograd'ı savunmaya gönderme kararını açıkladı. Garnizon birlikleri, bu habere hükümeti şiddetle kınayarak, cepheye girmeyi reddeden bildiriler yayınlayarak, Petrograd Sovyeti'ne destek antları içerek ve Sovyet iktidarı çağrılarında bulunarak reaksiyon gösterdi. Radikal siyasi ajitatörler çabucak, bu çabayı sadece askerleri yeni bir "Kornilovcu" karşı devrime sürüklemeye değil, aynı zamanda yaklaşmakta olan Sovyetler Kongresi'ni muhtemel bir yıkma girişimine bağladılar. Bu ihtilaf, Bolşeviklere ve radikallere nüfuzlarını garnizonlara yaymak ve hükümet otoritesinin altını oymak için altın bir fırsat verdi. Petrograd'a yönelik Alman askerî tehdidi, ayrıca hükümetin eğer gerekirse kilit endüstrileri tahliye etme planları yapmaya başlamasıyla hükümetin işçilerle ilişkilerini de kötüleştirdi. Bu söylenti dolaşmaya başlar başlamaz radikal sol, hükümeti Petrograd'ı gözden çıkarmaya hazırlanmakla suçlamaya başladı, hatta bunun radikal devrimi boğmak üzere tasarlanmış bir karşı devrimci komplo olduğunu ileri sürdü.

Büyüyen siyasi radikalizm, ayrıca kötüleşen ekonomik durumdan da beslendi.[9] 1917 sonbaharındaki ruh halinin önemli sebeplerinden biri, fiyatlardaki keskin artışa eşlik eden gıda maddelerindeki ve diğer ürünlerdeki yetersizlikti. Petrograd'daki durum, şehrin politik önemi ve uçuculuğu göz önüne alındığında hem bilhassa kötü hem de kritikti. Ekmek, bahardan beri karneye bağlıydı ama Ekim ortası ekmek arzı, günlük talebin çarpıcı biçimde altına düştü. Dikkatin çoğu ekmeğe –alt sınıfların ana besin kaynağı– yönelmişti ama diğer gıda maddelerinin arzı da tehlikeli biçimde evvelki tüketim seviyelerinin altına düşmüştü. Şehir kayda değer ölçüde büyümüş olmasına rağmen Ekim'de Petrograd'a, savaş öncesindekinin onda biri kadar süt sevkiyatı vardı. 15 Ekim'deki bir konferans, yalnızca üç-dört günlük yiyecek rezervi kalmış ve iyiye gitme şansı neredeyse bulunmayan şehrin kasvetli bir tablosunu çiziyordu.[10] Bir kez daha, dükkânların önünde yiyecek kuyrukları uzayıp gidiyordu. Kimi zaman ertesi günün kuyrukları gece yarısından önce başlıyordu. Dahası fiyatlar hızla yükseldi, Temmuz'dan Ekim'e dört kat artış gösterdi. Açlık tehlikesi, özellikle büyüyen karaborsadaki yüksek fiyatları karşılayamayacak alt sınıflar için gerçekti.

9 Gatrell, *Russia's First World War*, s. 206-215, geniş bir savaş resmi içinde kısa bir özet sunuyor.

10 *Ekonomicheskoe polozhenie Rossii nakanune Velikoi Oktiabr'skoi sotsialisticheskoi revoliutsii* (Moskova, 1957), II, s. 351-352.

Bir yiyecek kuyruğu. (Jonathan Sanders'in izniyle.)

Aynı problem diğer şehirlerde de yaşanıyordu. 12 Ekim'de Gıda Tedariki Bakanlığı tarafından yayınlanan bir gıda durumu araştırması, Novgorod için şu kasvetli girdiyi kaydetmişti: "Açlık başlıyor."[11] Bir gıda tedariki memuru olan N. Dolinsky, Gıda Tedariki Bakanlığı resmî yayın organında şöyle yazmıştı: "Trajedi gündelik gerçekliğimiz haline geldi." Ülkenin dört bir yanından gazete haberlerinin bir değerlendirmesi, "Kriz, felaket, gibi sıradan etiketler ... gerçeğin dehşet verici rengi önünde soluk kalıyorlar" diyordu.[12] Eylül'de Bakü'deki gıda yetersizliğine işçi işveren anlaşmazlıkları eklenince gösteriler ve isyanlar çıkmıştı. Bakü Sovyeti'nde bir konuşmacı, "Her gün, [yiyecek] tedarik merkezinde huzursuz kalabalıklar toplanıyor, sürekli aktif birkaç ajitatör liderliğinde kalabalıklar şiddete kışkırtılıyor" demişti.[13] Gerçekten de, yiyecek kuyrukları, eski rejimde hayatın daha iyi olup olmadığı münakaşaları da dahil, siyasi tartışma ve radikalleşme için önemli buluş-

11 *A.g.e.*, s. 319. Kötüye giden tedarik durumu ve etkileri tüm 1917 tarihi içinde büyük bir damardır. Bilhassa bkz. Pethybridge'in *The Spread of the Russian Revolution* içindeki iyi özeti, özellikle s. 1-56 ve 83-110 ve Lih'in, *Bread and Authority* ve McAuley'in, *Bread and Justice* kitapları. Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, II, s. 615-708 ekonomik durum hakkında belgeler sunmaktadır.

12 Lih, *Bread and Authority*, s. 111.

13 Suny, *The Baku Commune*, s. 115.

ma yerleriydi. Morgan Phillips Price, Volga kıyısı boyunca yaptığı uzun gezisinin sonunda 8 Ekim'de "Rusya'da kamusal alandaki her tartışmanın konusu yiyecek" diye yazmıştı, "yemek, siyasetin özü".[14] Dahası yiyecek krizi, Geçici Hükümetin başarısız olduğu ve radikal bir değişimin gerekli olduğu algısını besledi.

Endüstriyel ekonomi de kötüleşmeye devam etti ve başka memnuniyetsizlikler üretti. İşçilerin baharda elde etmiş olduğu kazanımlar; hızla artan fiyatlarla, yönetimlerin maaş artışlarına direnmesiyle, fabrika kapanmaları ve üretim saatlerinin kısalmasına bağlı ücret kayıplarıyla çoktan eriyip gitmişti. Üretim; hammadde ve yakıt sıkıntılarına, azalan verimliliğe ve işçi işveren anlaşmazlıklarına bağlı olarak düştü. Grevcilerin ve yönetime meydan okuyan grevlerin sayısı Eylül'de hızla tırmandı.[15] Grevler giderek daha sert ve siyaseten kutuplaştırıcı olmaya başladı. Örneğin Bakü'de 610 firmaya karşı Eylül-Ekim'deki altı günlük genel grev işçileri radikalleştirdi ve fabrika komiteleri konferansı tamamen Bolşevik hâkimiyetine girdi.[16] Çökmekte olan demiryolları, giderek daha az yiyecek ve malzeme taşır hale geldi ve nakliye zafiyeti, diğer meseleleri daha da karmaşıklaştırdı. Yakıt üretimini artırmaya yönelik çaresiz bir girişimle hükümet, Ekim'de kömür havzası Donets Havzası bölgesine diktatörlük yetkileriyle donatılmış özel bir askerî komiser atamaya karar verdi.[17] Petrograd'da fabrika yöneticileri ve hükümet memurları, yakıt ve malzeme sıkıntıları dolayısıyla belki şehirdeki fabrikaların yarısını etkileyecek ufuktaki fabrika kapanmaları hakkında uyarıda bulundular. 9 Ekim'de, Petrograd'ın ve ülkenin en büyük tesisi olan Putilov Fabrikası'nın müdürü, fabrikanın kömür stokunun tamamen tükendiğini ve bu yüzden on üç atölyeyi kapatmak zorunda kaldıklarını ve altı atölyenin de kapasite altı çalıştığını bildirdi.[18] Ertesi gün fabrika komitesi toplantısında endişeli bir işçi, fabrikanın işlemesi için gerekenden üçte bir daha az kömür teslim almasının işçilerin üçte birinin işten çıkarılacağı manasına mı geldiğini sormuştu. Komite, çeşitli kısmi iş ve ödeme planlarını tartışmıştı.[19]

Fabrikaların kapanması ve kısalan çalışma saatleri, işçilerin bizzat geçimini tehdit ediyordu ve fabrika sahiplerinin devrimi boğmak için kasten üretimi kıstıkları ve fabrika kapanışlarını kullandıkları şüphelerini besliyordu. Dolayısıyla işçiler için, fabrikaların üretimde kalması, istihdamın, ekonomik ve örgütlenme kazanımlarının korunması, işverenlere ve (işverenleri destek-

14 Price, *Dispatches*, s. 75.

15 Koenker ve Rosenberg, s. 271-274.

16 Suny, *The Baku Commune*, s. 131-134.

17 Rieber, *Merchants and Entrepreneurs*, s. 412.

18 *Ekonomicheskoe polozhenie*, II, s. 163-164.

19 *Fabrichno-zavodskie komitety Petrograda v 1917 godu. Protokoly* (Moskova, 1979), s. 490-492.

lediğine inandıkları) Geçici Hükümete karşı yürüttükleri hayat memat meselesi mücadelenin odak noktası haline geldi. İşçiler, temsilcilerine hem örgütlerini korumak hem de fabrikaları açık tutmak üzere daha etkin eylem talebiyle baskı yaptılar. Çoğu, kötü durumdaki fabrikaların kapanmasına engel olmak için devlet sübvansiyonu ya da kamulaştırma çağrısında bulundular. Petrograd'da Alman saldırısı tehdidi sebebiyle bazı fabrikaların şehirden taşınabileceği söylentileri korkuları besledi. Kharkov gibi bazı şehirler, fabrika kapanmaları üzerine işçilerin fabrikalara el koyması da dahil, Petrograd'dakinden çok daha büyük kavgalara şahit oldu. Durum gitgide kötüleşirken işçiler daha radikal liderliğe doğru yöneldiler ve siyasetin sola kayışını körüklediler.

Fabrikalardaki kriz, kaçınılmaz olarak işçileri çıkarlarını korumak üzere devlet gücünü kullanma sorusuna götürdü. Yönetim-işçi anlaşmazlıkları ve ücretler, istihdam ve örgütlerin korunması konusundaki endişeler; aksi düşünülemez biçimde bu meselelerin siyasi bir çözüm gerektirdiği inancına yol açtı. Ekim ortasından önce işçilerin önündeki mesele, bir sosyalist hükümet olup olmayacağı sorusu olmaktan çıkmış, ne zaman ve nasıl olacağı ve yaklaşan İkinci Sovyetler Kongresi'nde bir iktidar aktarımını desteklemenin mi yoksa Kurucu Meclis'i beklemenin mi daha iyi olacağı sorusuna dönüşmüştü. Her iki seçenek de sosyalist bir hükümet sunacaktı, ılımlı sosyalistler ikinci yolu radikallerse birinciyi savunuyorlardı. Birinci yol, kriz ruh hali içinde her zamankinden daha fazla işçiye tercih edilir geliyordu; hemen acilen adım atılmalıydı. Sovyet iktidarı çağrısı bizzat bu anlama geliyordu – devlet gücünü onların çıkarları için, onların problemlerinin çözümü için kullanacak bir hükümet. Bolşevik, Sol SR ve diğer solcu siyasi söylem, işçilerin taleplerini destekliyor ve algılarının neden doğru olduğuna dair bir açıklama sunuyordu. Kimileri, daha da ileri gitti ve sadece Sovyet iktidarının Kurucu Meclis'in toplanmasını sağlayabileceğini aksi takdirde Kerenski ve "karşı devrimin", Kurucu Meclis'in kurulmasını engellemenin bir yolunu bulacağını öne sürdü. Sosyalist hükümet –Sovyet iktidarı– için işçi desteği ve Lenin'in Bolşeviklerin iktidarı silah zoruyla ele geçirmesi ısrarı aynı şeyler değildi ama Kerenski'nin 24 Ekim sabahında yaptığı eylemler sebebiyle beklenmedik biçimde birleşeceklerdi (bkz. gelecek bölüm). Aksine, ılımlı sosyalistler destek kaybediyorlardı çünkü Sovyet iktidarına karşı olarak, devrim ya da başka bir yolla oluşacak sosyalist bir hükümete olan ihtiyacı ve böyle bir hükümetin meşruiyetini zımnen reddediyorlardı.

Diğer problemler, toplumun parça parça dağılmakta olduğu ve sert tedbirlerin gerektiği duygusunu yükseltiyordu. Geçen bölümde değindiğimiz suç ve kamu düzeninin bozulması sonbaharda yoğunlaştı. Gazeteler soygun, saldırı ve diğer şiddet haberleriyle doluydu. Suç haberlerine kapsamlı yer ayı-

ran bir Petrograd gazetesi, 16 Haziran'da önceki yirmi dört saat içinde 40 adet; 4 Ekim'de 250; 7 Ekim'de ise 310 soygun ve hırsızlık vakası bildirildiğini yazıyor, çarpıcı artıştan şikâyet ediyordu.[20] Bu rakamlar halkın algısıyla uyum içindeydi. Halk, milislerin (polis) başa çıkamadığı muazzam bir suç dalgası görüyordu. Petrograd ve Smolensk'de ve muhtemelen diğer şehirlerde de milisler hakkında devlet memurları arasında çıkan münakaşalar, Ekim'de muhtemel bir polis grevi tartışmalarına yol açtı ve bu tartışmalar da Ekim Devrimi'nden hemen önceki güvensizlik duygusuna kesinlikle katkıda bulundu. Milislerin yetersizliği hakkında çıkan gazete köşe yazıları ve kamusal tartışmalar, suçun tırmandığı ve hükümetin yerel ve ulusal kamu güvenliğini sağlayamadığı algısını besledi. Suç, algıların dikkate değer gerçekliğin ötesine geçtiği siyasi bir futbol maçına döndü. Ne olursa olsun önemli olan kamuoyu algısıydı ve kamuoyu, tüm vatandaşların hayatını ve mülkünü tehdit eden muazzam bir suç dalgası görüyordu. Bu da hükümetin her seviyede beceriksiz olduğu inancını körükledi.

Ayrıca toplumun çökmekte olduğunun kanıtları bununla da bitmiyordu. Hem ciddi hem de ufak tefek –ayyaşlık, ateşli silahlarla rastgele ateş etmek, yağma, tren istasyonlarında şiddet (genellikle askerler tarafından), konuşma ve davranışlarda yeni bir kabalık, yasaları açıkça hiçe saymak, garnizon askerlerinin asi davranışları gibi– kamusal alanda uygunsuz davranışlar, bu izlenimi güçlendiriyordu. Süregiden linç girişimleri Rusları ve yabancıları sarsıyordu. Petrograd'da John Reed, "sonbaharda birkaç yüz kişiden oluşan bir kalabalığın, hırsızlık yaparken yakalanan bir askeri öldürene kadar dövdüğüne ve çiğnediğine" şahit olmuştu.[21] Ekim'de Petrograd'da bir dükkândan mal aşıran iki kişi, milislerin ve askerlerin engel olma çabalarına rağmen kalabalık tarafından öldürülmüş ve bir milis de dövülmüştü. Seyahat, demiryollarındaki arızalardan ve trenlerde hırsızların ve asi askerlerin (genellikle firari) görülmeye başlamasından dolayı güvenilmez ve tehlikeli bir hal almıştı. Sonbaharda cepheden ve garnizonlardan yüzbinlerce asker, ülkede aylak aylak dolaşıyor, yağma yapıyor, trenleri ve kasabaları karıştırıyor, söylentiler ve şiddet yayıyor ve sosyal ve siyasi çöküşün taze kanıtlarını sunuyordu. Kornilov Olayı'ndan sonra borsa, orta sınıfın bir bölümünü fakirleştirerek ve finansal kaos yaratarak çökmüştü. Hükümet giderek daha az vergi toplayabiliyordu. Devam eden köylü huzursuzluğu ve şiddeti kırsalı olduğu kadar şehirleri de etkiliyordu – şehirli nüfusun büyük bölümünün, özellikle garnizon askerlerinin köylerle sıkı bağları vardı. Sınır bölgelerinden özerklik, hatta bağımsızlık talebinde bulunan yeni milliyetçi hareketlerin haberleri geli-

20 Hasegawa, "Crime", s. 243-244.

21 Reed, *Ten Days That Shook the World*, s. 49 [*Dünyayı Sarsan On Gün*, çev. Rasih Güran, Yordam Kitap, İstanbul, 2017].

yordu. Hiç bitmeyen problemler, Sosyalist Devrimci Parti'nin en ılımlı kanadının Moskova gazetesinde çıkan bir makalede gayet güzel özetlenmişti:

> Acımasız bir dış savaş ve Cumhuriyet ordularının uğradığı yenilgiler perdesi önünde ülke, dahili bir anarşi ve fiilî bir iç savaş dönemine girmiştir...
>
> Taşkent'te açık bir isyan meydana geldi ve Hükümet bastırmak için orduları ve kurşunları yolladı.
>
> Orel'de isyan. Ordular gönderildi.
>
> Rostov'da hükümet binası dinamitlendi.
>
> Tambosk vilayetinde köylü pogromları var; deneysel tarlalar yakıldı, safkanlaştırılmış sığırlar telef edildi. Novgorod-Volynsk bölgesinde zemstvo depoları yağmalandı.
>
> Perm vilayetinde tahıl rezerv depoları yağmalandı.
>
> Pskov vilayetinin yollarında soyguncu çeteleri ortaya çıktı.
>
> Kafkasya'da birçok yerde katliamlar var.
>
> Volga boyunca, Kamyshin yakınlarında askerler trenleri yağmalıyor.
>
> Finlandiya'da ordu ve donanma Geçici Hükümetten tamamen ayrıldı.
>
> Rusya, demiryolu işçilerinin grev tehdidi altında...
>
> Dizginlenemeyen acımasız anarşi büyüyor. Her şey bir bahane olarak kullanılabiliyor.
>
> Ülkenin dört bir yanında olağanüstü önem taşıyan hadiseler meydana geliyor. Rus devleti çöküyor.[22]

Halkın büyüyen korkuları ve sönen umutları, ya eski liderlikten ya da yeni bir tanesinden eylem talep ediyordu. Bu beklenti, sonbahardaki iktidar mücadelesine ve Bolşeviklerin niyetlerinin tartışılmasına zemin hazırladı.

İktidar üzerine Bolşevik tartışması

Bolşevikler ne yapmayı planlıyordu? Ekim ortasında herkesin dudağındaki soru buydu. Basında, sokak köşelerinde, tramvayda, yiyecek kuyruklarında, fabrikalarda ve kışlalarda, siyasi çevrelerde, hatta hükümette bile hep bu konu tartışıldı. Özellikle, yaklaşmakta olan ve önce 20 Ekim'de yapılması planlanan ama sonra 25 Ekim'e ertelenen, İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi için ne planlıyorlardı?

Bolşeviklerin niyetleri hakkındaki endişeler, 7 Ekim'de Bolşeviklerin Cumhuriyet Geçici Konseyi'nden ya da diğer adıyla "Ön Meclis"ten ayrılmasıyla su yüzüne çıktı. Sallantıdaki hükümeti güçlendirmek için her gruptan önde gelen siyasileri bir araya getirerek buluşturma girişimi olan Ön Meclis,

22 *Volia naroda*, 20 Eylül, Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, içinde verildiği gibi, III, s. 1641-1642, çok az değiştirilmiştir.

vatansever konuşmalar, devrimci birlik ve disiplin çağrıları sağanağıyla başladı. Sonra Troçki kürsüye çıkmak istedi. Hükümeti ve Ön Meclis'i karşı devrimci araçlar olmakla itham ederek, işçi ve askerlerden, Petrograd'ı ve devrimi savunmalarını istedi. "Ülkeyi ve halkı yalnızca halkın kendisi kurtarabilir! Halka dönüyoruz! Bütün iktidar sovyetlere! Tüm toprak halka! Çok yaşa acil, adil, demokratik barış! Çok yaşa Kurucu Meclis!"[23] Bu konuşma üzerine Bolşevik delegeler, meclisin geri kalanının yuhalamaları ve sataşmaları arasında kalkıp salonu terk ettiler. Bu eylem, Bolşeviklerin niyetleri hakkındaki tartışmaları alevlendirdi. Bolşevikler ne yapmayı planlıyorlardı?

Aynı soru Lenin'in de aklını kurcalıyordu. Lenin, iş işten geçecek diye korkuyordu. Finlandiya'daki saklanma yerinden –Temmuz Günleri'nden kalma tutuklama emri hâlâ yürürlükteydi– Lenin, Bolşeviklerin niyetlerinden endişe duyuyordu. Menşevikler ve SR'lerle paylaşılan herhangi bir Sovyet iktidarı fikrinden çoktan vazgeçmişti. Lenin'in ılımlı sosyalistlere beslediği düşmanlık ve onları Marksizme ihanet içinde ve burjuva ve kapitalist işbirlikçisi olarak görmesi, Sovyet iktidarının genel olarak kabul edilen anlamı içinde işbirliğini kabul edilemez kılıyordu. Petrograd'da dönen, ne çeşit bir çoğulcu sosyalist hükümet kurulmalı tartışmalarını tamamen kulak arkası ederek Lenin, Eylül ortasında, acil olarak Bolşevikler tarafından iktidara silahla el konması çağrısına yöneldi. Onun için Sovyet iktidarı, Bolşeviklerin hâkimiyetinde yeni tip bir hükümet demekti. Finlandiya'dan Bolşevik Merkez Komitesi'ne, "Bolşevikler her iki başkentte de [Petrograd ve Moskova] İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetlerinde çoğunluğu ele geçirdiklerine göre, iktidarı ellerine alabilirler ve almalıdırlar ... halkın çoğunluğu bizim tarafımızda"[24] diye yazmıştı. Finlandiya'dan partiye iradesini dayatmakta zorlanan Lenin, mesaj üstüne mesaj yollayarak iktidara el koymanın tam zamanı olduğu, partinin bunun için örgütlenmesi ve hazırlanması gerektiği konusunda ısrar etmişti. 27 Eylül tarihli bir mektupta, vurgulu kelimeleri yaygın olarak kullandığı alışılageldik polemikçi üslubuyla şöyle yazmıştı:

> Parti liderlerimiz arasında Sovyetler Kongresi'ni bekleme lehinde ve iktidara hemen el koymaya karşı, hemen yapılacak bir ihtilale karşı olan bir eğilim var. Bu eğilim ya da görüş alt edilmelidir.
>
> Aksi takdirde, Bolşevikler ebedi bir utanca gömülecekler ve kendilerini bir parti olarak yok edeceklerdir.
>
> Böyle bir fırsatı kaçırmak ve Sovyetler Kongresi'ni "beklemek" su katılmamış salaklık ya da düpedüz ihanet olacaktır.[25]

---

23 Rabinowitch, *Bolsheviks Comes to Power*, s. 201.

24 Lenin, *Collected Works*, XXVI, s. 19. Vurgu Lenin'e aittir.

25 *A.g.e.*, s. 82. Vurgu Lenin'e aittir.

Lenin, 1917 sonbaharının, siyasi iktidarın radikal yeniden yapılanması ve kendisi gibi bir adam için emsalsiz bir fırsat sunduğunu kavramıştı. Lenin, sadece Rusya'da değil aynı zamanda Almanya ve Avrupa'nın diğer yerlerinde de devrim için koşulların uygun olduğuna inanıyordu. Diğer Rus sosyalistleri gibi 1917'de Rus Devrimi'ni daha geniş, kapsamlı bir dünya devriminin bir parçası ve dünya ve Rus tarihinde temel bir dönüm noktası olarak görüyordu: Eğer bu iktidarı alma fırsatını kaçırırsak "tarih bizi affetmez" diye yazmıştı.[26] Ayrıca Lenin, Bolşeviklerin hızlı hareket etmesi gerektiğini çünkü Menşevik ve SR partilerinin sol kanatlarına yöneldiğini ve tamamen sosyalist bir hükümet fikrine doğru hareket ettiklerini fark etmişti – son Demokratik Konferans, bunu neredeyse başarıyordu. Eğer yeni bir girişim başarıya ulaşırsa, bu en ısrarcı taleplerden birini yatıştırarak Bolşevik ajitasyonun ana dayanaklarından birini saf dışı bırakacaktı. Lenin, kendi partisinin bile daha ılımlı kanadının geniş, çok partili bir sosyalist hükümet fikrini desteklediğinin farkına varmıştı. Bu gerçekleşmeden ve parti kendisini böyle bir koalisyonun sadece bir parçası –hatta belki de içinde bir azınlık– olarak bulmadan harekete geçmeliydi. İktidara Bolşevikler tarafından el konması, artık Lenin'in bir takıntısıydı.

Lenin'in çağrısı parti liderliğini böldü. Bir azınlık, özellikle Petersburg Komitesi'ndeki ve bazı bölge komitelerindeki ikinci seviye liderler, Lenin'in silaha sarılma çağrısını desteklediler, ama onlar arasında bile çoğu, böyle bir eylemin uygulanabilirliğinden şüpheliydi. Lenin'in en eski iki dostu, yoldaşı ve en otoriter parti liderleri olan Grigorii Zinoviev ve Lev Kamenev liderliğindeki başka bir grup, temkinli davranmayı telkin ediyordu. Bu grup, partinin gün geçtikçe güçlendiğini ve bu durumu yanlış düşünülmüş bir macerayla, hükümetin hâlâ bu tarz bir girişimi bastıracak gücü olması ihtimali varken tehlikeye atmanın akılsızca olacağını öne sürdü. Dahası onların gelecekteki devrimci hükümet hakkında farklı bir vizyonları vardı, bir demokratik sol hükümet içinde geniş bir sosyalist koalisyonu (Lenin'in daha evvel benimsediği ama artık terk etmiş olduğu bir pozisyon) savunuyorlardı. Riskli her tür maceraya –atılan Sovyetler Kongresi bile olsa– karşıydılar. Zinoviev ve Kamenev'in parti içindeki statüleri ve Kamenev'in Petrograd'da parti sözcüsü olarak ileri gelen rolü –Lenin'in yokluğunun aksine– bu pozisyonun etkisini artırıyordu.

Lenin'in, Bolşeviklerin iktidara şiddet yoluyla el koymaları talebi ve Zinoviev ve Kamenev'in ihtiyatı arasında bir üçüncü pozisyon belirdi. Giderek Lev Troçki'yle özdeşleştirilen ve parti liderliğinin çoğunluğunu temsil eden bu poziyon, yaklaşan İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'ni iktidar aktarımının yeri ve zamanı olarak görüyordu. Sovyet iktidarını savunan Bolşevik-

26 *A.g.e.*, s. 21.

ler ve diğer partiler, kongrede muhtemelen çoğunluğa sahip olacaklardı ve kongre böylece iktidarın kendisine geçtiğini ilan edebilirdi. Hükümetin buna karşı çıkmakta çaresiz kalacağına inanıyorlardı. Bolşevikler, yeni sovyet temelli hükümette en büyük, dolayısıyla en önemli parti olacaklardı. Bolşevikler, hükümetin lideri olacaklar, haliyle tek parti hükümeti değil, "sovyet demokrasisinin" cisimleşmiş haliymiş gibi davranabileceklerdi. Dahası, işçilerin ruh hali öyle bir durumdaydı ki, sovyet iktidarı için "sokağa çıkarlardı" ama Bolşevik Parti eylemi için çıkmazlardı. Sovyet, iktidar aktarımının, ikinci bir devrimin odağı olmalıydı. Kongreyi bekleme taraftarları, Petrograd'ın işçi ve asker kitleleri için Sovyet iktidarının, sosyalist partiler tarafından kurulmuş bir hükümetin sovyetleri oluşturması anlamına geldiğine inanmakta haklıydılar.

Bu sebeplerle, Lenin'in taleplerine rağmen partinin siyasi gayretleri, iktidar aktarımının vasıtası olarak, yaklaşan İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'ne odaklandı. Bolşevik liderler, kongreye iktidar aktarımını savunacak delegelerin seçimi için destek arayışına giriştiler. 24 Eylül'de Merkez Komitesi, "burjuva devlet iktidarına karşı muhalefet organları rolünü üstlenene dek Sovyetlerin faaliyetlerini geliştirmek ve siyasi önemlerini artırmak için mücadele etmek gereklidir" kararını aldı. Parti üyelerine, hâlâ ılımlıların kontrolünde olan sovyetlerde yeniden seçim yapılması için baskı yapma talimatı verdi. Bölgesel sovyet kongrelerinin toplanmasını ve Sovyetler Kongresi'nde iktidar transferine destek sağlayacak diğer faaliyetleri teşvik etti.[27] 27 Eylül'den itibaren ana Bolşevik gazetesi, birinci sayfasında "20 Ekim'deki Sovyetler Kongresi'ne Hazırlanın! Yerel Kongreleri Hemen Toplayın" sürmanşetiyle çıktı. Bu hedefe odaklananlar yalnızca Bolşevikler değildi: Sol SR gazetesi benzer bir sloganla çıkıyordu ve düzenli olarak kongreden önce herhangi bir şekilde "sokağa çıkılmaması" için ikaz ediyordu.

Kongrenin toplanmasını ve iktidarı almasını sağlamak, Bolşevikler ve diğer solcular için endişe kaynağıydı. Sovyetlerin kurumsal gücü ve Bolşeviklerin büyüyen popülerliği bugünden bakınca çok büyük ve durdurulamaz görünür ama o zaman her şey çok net değildi. Ilımlı sosyalistler, kongreyi toplamaya ancak gönülsüzce razı olmuşlardı. Bolşevikler ve sol SR'ler bir karşı devrimin kongreyi engelleyebileceği, devrimi ezebileceği ve kazanımlarını ellerinden alabileceği daimi korkusu içinde çalışıyorlardı. Düzenli olarak "karşı devrimcilerin" Sovyetler Kongresi'ni engelleme girişiminde bulunabileceği uyarısı yapıyorlar ve işçi ve askerlere kongreyi savunmaya hazır olmaları çağrısında bulunuyorlardı. Doğrusu, Sovyet iktidarı kampanyasının kalbinde tam olarak sadece Sovyet iktidarının Kurucu Meclis'in toplanmasını sağlayabileceği savı bulunuyordu. Bu korkuları ve Ekim'deki genel hükü-

27 McNeal, *Resolutions*, I, s. 284-286.

met karşıtlığı, hoşnutsuzluk, endişe, çaresizlik ve sosyo-politik çatışma halini hatırlamadan Sovyetler Kongresi ve bizzat Ekim Devrimi arifesinde kuvvetlerin hareketlenmesini yanlış yorumlamak kolaydır.

Lenin, Petrograd parti liderlerinin Sovyetler Kongresi odağını paylaşmıyordu. Kendisini engellenmiş hisseden ve telafisi olmayan bir fırsatın kaçtığını düşünen Lenin, Finlandiya'dan Petrograd'a gelme riskini aldı (fakat hâlâ saklanıyordu). 10 Ekim'de, Temmuz'dan beri ilk defa Parti Merkez Komitesi'yle buluştu. Tüm gece süren tartışmalardan sonra Merkez Komitesi görünüşte, Lenin'in tutkulu yönetimé el koyma taleplerine razı oldu. "Merkez Komitesi ... [uzun bir yerel ve uluslararası gelişmeler listesinden sonra] tüm bu yerlerde silahlı isyanın gündem maddesi olduğunu tanımaktadır"[28] beyanında bulunan bir karar geçirdi. Bu karar, daha sonra Lenin'in idaresinde dikkatle planlanmış bir iktidar gaspı uygulandığı efsânesinin mihenk taşı olmuştur. Gerçek ise, aslında farklıdır ve çok daha karmaşıktır.

Bu karar ne anlama geliyordu ya da gelmiyordu? İlk olarak, iktidara el koyma için bir zaman çizelgesi ya da plan içermediğini belirtmek önemlidir. Daha çok, Temmuz sonrası, devrimin barışçıl gelişiminin mümkün olduğunu savundukları ara dönemin ardından, Bolşevik Parti'nin politikasını silahlı ayaklanmanın devrimci bir gereklilik olduğu fikrine çevirdiğinin resmî ifadesidir. Uluslararası ve yurt içi koşulları sıraladıktan sonra karar, "dolayısıyla ... bir silahlı ayaklanma kaçınılmazdır ve zamanı tam olarak gelmiştir; Merkez Komitesi, tüm parti örgütlerine bunu göz önünde bulundurarak hareket etmelerini ve tüm tatbiki soruları (Kuzey Bölgesi Sovyetler Kongresi, askerî birliklerin Petrograd'dan çekilmesi, Moskova ve Minsk'deki halkın tepkileri vs.) bu bakış açısıyla tartışmalarını ve çözmelerini emreder" diyordu.[29] Dolayısıyla karar, resmî politikada bir değişikliği temsil ediyordu, ama Sovyetler Kongresi'nden önce ya da herhangi belirli bir zamanda iktidara el koymayı taahhüt etmiyordu. Devrimin çalkantılı ve görünüşe göre elverişli bir döneminde genel bir politika tebliğiydi; acil bir iktidara el koyma planı değildi. Olsa olsa, zamanı geldiğinde –ne zaman olursa olsun– ve uygun bir fırsat çıktığında Geçici Hükümeti devirme ve yerine Sovyet temelli bir hükümet kurma niyetinin ilan edilmesiydi. Ekim'e gelindiğinde bu, hiç de yeni bir fikir değildi.

Ancak 10 Ekim kararı, iki şeye sebep oldu: Bolşevik Parti içinde kararın ne anlama geldiğine ve gelecekteki eylem planlarına dair şiddetli bir tartışma başlattı ve parti içindeki bölünmeleri açığa çıkardı. Bir azınlık, Lenin'in anladığı gibi dar anlamıyla, mümkün olan en kısa zamanda silah yoluyla iktidara el koyulması şeklinde yorumladı. 15 Ekim Petersburg Komitesi top-

28 *A.g.e.*, s. 288-289.

29 *A.g.e.*

lantısında I. Rakhia, "Ne kadar erken o kadar iyi" demişti. Ancak çoğunluk, iktidara el koymanın daha geniş anlamda, bir zaman, bir şekilde, muhtemelen Sovyetler Kongresi yoluyla ya da bir hükümet provokasyonuna tepki olarak gerçekleşeceği şeklinde yorumladı. Aynı toplantıda Andrey Bubnov, "Genel durum öyle bir hal aldı ki, silahlı bir ayaklanma kaçınılmaz" savıyla eyleme geçilmesi için baskı yaparken "başkaldırı için bir tarih belirlemenin imkânsız olduğunu, koşullar uygun olduğunda kendiliğinden gerçekleşeceğini" kabul etmişti. Mikhail Kalinin, Merkez komitesini 10 Ekim kararından ötürü kutladıktan sonra birçoklarının tereddüdünü ifade eden şu cümleyi ekledi: "Bu ayaklanmanın ne zaman mümkün olacağı –belki bir yıl içinde– belirsizdir."[30]

Bolşevikler, iktidar meselesini ayrıca, sol SR'lerin ve diğer radikallerin de katıldığı başka bir ortam içinde de tartışıyorlardı. 11-13 Ekim'deki, Kuzey Bölgeleri Sovyetler Kongresi (KBSK) toplantısı bilhassa önemliydi.[31] Çoğunlukla Bolşeviklerden oluşan düzenleyicileri, toplantıyı Baltık-Helsinki-Petrograd bölgesi askerlerini, bahriyelilerini ve sovyetlerini Sovyet iktidarı kampanyasının arkasında örgütlemek ve yaklaşan İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nin toplanmasını teminat altına almak için bir araç olarak gördüler. İktidara silah yoluyla hemen el koyma meselesi açıldıysa da –Lenin yazılarından birinde KBSK'nin iktidara el koymanın muhtemel araçlarından biri olduğunu söylemişti– Troçki ve KBSK liderleri, tartışmaları Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'ne ve iktidarın orada ele geçirilmesine doğru yönlendirdiler. Bu yaklaşım, Lenin'in o sıralarda, iktidarı ele geçirme yolu olarak Baltık donanması ve kuzey bölgelerinden birlikleri kullanarak Petrograd'a silahlı bir saldırı düzenleme laflarından oldukça farklıydı. Partinin belki de en görünür yüzü olmasının yanı sıra Petrograd Sovyeti başkanı olarak en önemli makamı işgal eden Troçki, Geçici Hükümetten Sovyete iktidar aktarımının yeri olarak yaklaşmaktaki Sovyetler Kongresi'ne odaklanmıştı.

Bolşevikler, kendi aralarında iktidara el koymak için gereken destek miktarını ve hazır olup olmadıklarını tartışıyorlardı. 15 Ekim'de Petersburg Komitesi toplantısında konuşmacı ardına konuşmacı, olası bir iktidara el koyma girişiminde, özellikle de eğer bu Sovyetler Kongresi'nden önce olursa, her ne kadar Sovyet'i ve devrimi desteklemek için toplansalar da işçilerin ve askerlerin sokağa çıkıp çıkmayacağına dair şüphelerini beyan ettiler. Ancak bazıları, koşulların olgunlaşmış olduğunu ve hızla saldırmanın önemini ileri

30 Petersburg Komitesi'ndeki tartışmalar *Pervyi legal'nyi Peterburgskii komitet bol'shevikov 1917 godu. Sbornik materialov i protokolov zasedanii Peterburgskogo komiteta RSDRP(b) i ego Ispolnitel 'noi komissii za 1917 g.* (Moskova ve Leningrad, 1927), s. 316.

31 Kongre ve Ekim Devrimi'nin gelişi üzerine rolü için özellikle bkz. James White, "Lenin, Trotskii and the Arts of Insurrection", s. 11739.

sürdüler. Yine de herkes, böyle bir girişimi uygulayacakları varsayılan asker ve işçileri örgütlemek için çok az şey yapılmış ya da hiçbir şey yapılmamış olduğunu; Moskova gibi kilit merkezlerdeki Bolşevik kadrolarını hazırlamak ya da demiryollarının ve iletişim araçlarının kontrolünü temin etmek için hiçbir girişimde bulunulmadığını kabul etmek zorunda kaldı. Doğrusu, hiçbir merkezî planlama yapılmamış ya da bir idare merkezi örgütlenmemişti. Militan ve gitgide daha Bolşevik yanlısı olan Kızıl Muhafızların şehir çapında merkezî bir örgütü yoktu ve Bolşeviklerin onların güçleri, ruh halleri ve örgütlenmeleri hakkında güçlü algıları yoktu. 16 Ekim akşamı (Lenin'in mevcut olduğu) önemli bir parti toplantısında bir konuşmacı, "Eğer [10 Ekim] kararı bir emirse o halde yerine getirilmedi ve biz yerine getirmek için hiçbir şey yapmadık" demişti.[32] Bu toplantı 10 Ekim kararından altı gün sonra ve kongrenin açılması gereken tarihten –hâlâ 20'sinde toplanması planlanıyordu– dört gün önceydi. İktidara el koymaya şiddetle karşı olan Kamenev, 10 Ekim'den beri geçmiş olan hafta içinde "hiçbir şey yapılmamış" olduğunu öne sürdü, "Bir ayaklanma yapacak aygıtımız yok."[33]

16 Ekim toplantısı sonuçta 10 Ekim kararını tasdik etti. Bu tasdikin, Lenin'in Baltık birliklerini Petrograd'a yollayıp iktidara el koyma fikriyle karışması, Kamenev'i bunu hiç doğru bulmadığını, öyle ki partinin Merkez Komitesi'nden istifa etmek istediğini açıklamaya sürükledi. Hatta Zinoviev'in de katılmasıyla, ileri gelen iki Bolşevik lider, iktidara el koymaya karşı muhalif savlarını yayınlamak suretiyle davalarını parti çevrelerinin dışına taşıdılar. Bu olay ve üzerine Lenin'in iki eski yoldaşına keskin biçimde saldırması, Bolşeviklerin niyetleri hakkındaki tartışmaları daha da hararetlendirdi. Sovyetler Kongresi yaklaşırken Bolşevik liderliği, nasıl ilerlenmesi gerektiği konusunda dağınıklık içindeydi. Kısmen kendiliğinden ve kısmen de çoğu parti liderinin görüşünü yansıtır göründüğünden dikkatler, iktidara el koymanın ve 10 Ekim Bolşevik kararının yanı sıra yüzlerce yerel işçi ve asker kararlarında çağrısı yapılan yeni devrimi gerçekleştirmenin yeri ve zamanı olarak Sovyetler Kongresi'ne çevrildi.

İktidara el koyma tartışmaları Bolşeviklerle sınırlı değildi. Solcu koalisyonun sonbaharda şehir sovyetlerinde güç kazanan ve Sovyetler Kongresi'nde çoğunluğu sağlayacak tek üyeleri onlar değildi. Sol SR'ler ve Menşevik-Enternasyonalistler, Sovyetler Kongresi öncesi her türlü eyleme tamamen karşıydılar. İşin aslı, nüfuzlu sol SR'ler, tamamen sosyalist ama çok partili, geniş bir yelpazeden sosyalist partiler temelli bir hükümet oluşturmaya odaklanmışlardı. Demokratik Konferans'ta ve Ön Meclis'te böyle bir hükümeti savunmuşlar ama başarılı olamamışlar, şimdiyse bu tarz bir hükümet kurmanın vasıtası

32 Daniels, *Red October*, s. 94.

33 *A.g.e.*

olarak Sovyetler Kongresi'ne yönelmişlerdi. Ekim sonuna yaklaşırken, eş zamanlı olarak hem SR Partisi'nin diğer kanatlarını böyle bir hükümeti kabule teşvik etmeye hem de korktukları Bolşevik maceracılığını dizginlemeye çalıştılar. Sol SR'ler, iktidar krizi, sosyal ve ekonomik problemler ve savaş için herhangi bir çözümün sovyetler tabanlı tamamen sosyalist bir hükümet gerektirdiğine inanıyorlardı. Birçok Menşevik-Enternasyonalist de benzer görüşleri paylaşıyordu. Petrograd'daki Bolşevik liderler, sol SR'lerin garnizonlarda ve fabrikalarda sahip oldukları halk desteği dikkate alındığında görüşlerini göz ardı edemezlerdi. Bir yandan da sol SR'ler, böyle bir eylem planının Bolşeviklerle işbirliği içinde mümkün olduğunun kanıtı olarak Kamenev, Zinoviev ve Moskova liderleri gibi daha temkinli Bolşevik liderlere güveniyorlardı. Troçki'nin pozisyonu bile onların yaklaşımıyla uyumluydu.[34]

Arife günü: Kuvvetlerin harekete geçirilmesi

Ekim Devrimi'ne sebep olan bu tartışmaların ve takip eden haftadaki olayların retrospektif ışığında, ılımlı sosyalistlerin 18 Ekim'de gerçekleşecek Sovyetler Kongresi'ni 20'sinden 25'ine erteleme kararı, kader belirleyici önemdedir (kongre, yeterli sayıda vekilin Petrograd'a varmadığı gerekçesiyle ertelenmişti). Bu, hazırlıksız olan ve 20'sinden önce herhangi bir iktidara el koyma girişiminde isteseler de bulunamayacak Bolşevikler için harika bir şans olmuştu. Fazladan beş gün, her şeyi değiştirdi. Gerilimlerin yükseltilmesi, garnizonda kontrolü ele geçirmek için büyük bir mücadeleye girişilmesi ve Kızıl Muhafızların seferber edilmesi için zaman kazandırdı. En önemlisi, Kerenski'nin talihsiz kararını, ayın 24'ünde solculara müdahale etme kararı almasına vakit verdi. Bu karar, kongre toplanmadan önce iktidara silah yoluyla el konulmasına zemin hazırladı. Bu olaylar olmasaydı, bildiğimiz anlamda Ekim Devrimi'nin gerçekleşmesine olanak yoktu.

Bu dönemde destekçilerin harekete geçirilmesi son derece önemliydi. Her ne kadar kuvvetle bekleniyor olsa da Sovyetler Kongresi'nde iktidarın el değiştirdiğinin ilanı yine de isyancı bir eylem olacaktı. Bolşevikler ve sol SR'ler, Kerenski hükümetinin direneceğini varsayabilirlerdi. Bu sebeple, Sovyetler Kongresi'nin iktidarı kendi eline başarıyla alabilmesini garantilemek üzere bir dizi tedbir aldılar; amaçları hükümeti zayıflatmak ve onu geriye kalan meşruiyetinden de mahrum etmekti. Petrograd çapında bir Kızıl Muhafız örgütü kurmak için geç kalmış bir çaba da dahil, kendi destekçilerini harekete geçirmeye yeltendiler. Hükümetin Petrograd garnizonu üzerindeki otoritesini elinden almaya, böylece Sovyetler Kongresi iktidara el koyduğunda hü-

34 Ekim Devrimi arifesinde sol SR'ler için bkz. Melancon, "The Left Socialist Revolutionaries", özellikle s. 67-69.

kümetin garnizonu harekete geçirme kabiliyetini yok etmeye çalıştılar. İşçilere ve askerlere defalarca, devrimi ve Sovyetler Kongresi'ni savunmaya hazır olmaları çağrısında bulundular. Bu bilgiler ışığında bakıldığında, eğer kongreden önce dikkatle planlanmış silahlı bir Bolşevik darbesi efsanesine takılıp kalacak olursak, Sovyetler Kongresi'nde gerçekleşecek bir iktidar aktarımını savunma hazırlıkları olarak Bolşevik ve sol SR liderlerinin, hükümetin, diğer siyasi figürlerin ve yerel aktivistlerin Ekim'deki eylemleri mantıktan yoksundur.

Bu hazırlıklar, Bolşevikler ve sol SR'lerin kongrede Sovyet iktidarını başarıyla ilan etmelerini garanti altına almak için girişilen çabaların bir parçasıydı. Bu bakışla, Askerî Devrimci Komite (ADK) ve onun Petrograd garnizonunda hükümet otoritesini etkisizleştirme girişimi anlam kazanır. ADK fikri, 9 Ekim'de Petrograd Sovyeti'nin Menşevik bir üyesinin, garnizonun huzursuz ruh hali problemleriyle ilgilenmek ve Petrograd'ın savunması (bir Alman saldırısından korkuluyordu) için özel bir komite kurulması teklifiyle doğmuştu. Sovyet'in başkanı olarak Troçki fikri aldı ve genişletti, başkentin savunmasına dair tüm meselelerle ilgilenecek ve işçilerin silahlandırılmasının gözetimini yapacak bir "devrimci savunma komitesi" çağrısında bulundu. Amaç, şehri yalnız Alman tehdidinden değil aynı zamanda "Kornilovcu bir karşı devrimden" de korumaktı. ADK, yavaş yavaş şekillendi ve ilk toplantısını 20 Ekim'de yaptı (yani Sovyetler Kongresi'nin öngörülen ilk toplanma tarihinden önce değil). Üç Bolşevik, iki sol SR'den oluşan beş kişilik bir yönetici liderlik seçti; Sol SR Pavel Lazimir, başkanlık koltuğuna oturdu (Lazimir, aynı zamanda Petrograd Sovyeti'nin asker bölümünün de başkanıydı). Aynı esnada Bolşevik liderliği, ADK'nin askerler üzerindeki otoritesi sayesinde başkentte gerekli silahlı güce hükmetmenin bir vasıtası olma potansiyelini ve dolayısıyla iktidarın Sovyetler Kongresi'ne transferinin dayatılmasında oynayabileceği rolü fark etti.

Garnizonun kontrolü, hükümet ve sol arasında gelişmekte olan mücadelenin kilit noktası haline geldi. 21 Ekim'de ADK desteğiyle gerçekleşen bir garnizon konferansında alınan kararlar, ADK ve Petrograd Sovyeti'ne tam destek taahhüt ediyor ve Sovyetler Kongresi'ne iktidarı alarak barışı ve halk için toprak ve ekmek sağlama çağrısında bulunuyordu. Garnizonun birincil sadakatinin Sovyet'e olduğunun bu yeniden tasdikiyle ADK, yakındaki Kuzey Cephesi ve Baltık kıyısındaki birçok sovyetin halihazırda yerel askerî yetkililer üzerinde otorite sağladığını bilerek hükümete baskı yaptı. 21 Ekim gecesi bir ADK delegasyonu, Petrograd Askerî Bölgesi Komutanı General G.P. Polkovnikov'u aradı ve ona "bundan böyle kendileri tarafından imzalanmamış emirlerin geçersiz olduğunu" bildirdi.[35] Polkovnikov bu ültimatomu reddet-

35 Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 241.

ti. Karşılık olarak ADK, tüm garnizon birliklerine Polkovnikov'un ADK'yi tanımayı reddetmesini kınadı ve bunun askerî karargâhın "karşı devrimci güçlerin bir maşası" olduğunun bir kanıtı olduğunu belirten bir bildiri yolladı. Böylece, devrim savunmasının ADK idaresi altındaki askerlerin elinde olduğunu ilan etti. "Askerî Devrimci Komite tarafından imzalanmamış hiçbir garnizon emri geçerli değildir ... Devrim tehlikede."[36] Aynı zamanda ADK, nüfuzun ılımlılardan radikal sosyalistlere geçişi sürecini tamamlamak için kilit askerî birliklerdeki eski Devrimci Defansist komiserlerin yerine kendi komiserlerini yollamaya başladı. Garnizon üzerinde bu otoriteyi kullanarak ADK, yalnızca hükümet otoritesinin esasına –askerler üzerindeki komuta kontrolü– meydan okumakla kalmıyor aynı zamanda Sovyetler Kongresi'nde Sovyet iktidarı ilanının başarıya ulaşmasının temini için de büyük bir adım atıyordu. Hükümet, garnizonu çağıramazsa kendini savunmakta çaresiz kalırdı.

Bu arada Petrograd'da çok sayıda kitlesel gösteri ve kendi kendine hareketlenme oluyor, birçok söylenti dolaşıyordu. 22 Ekim daha önce, Petrograd Sovyeti'ne destek adına mitingler ve gösteriler düzenlenmesi ve bağış toplanması için "Petrograd Sovyeti Günü" ilan edilmişti. Havadaki gerilime bakılırsa artık yeni bir önem kazanmıştı. Şehrin dört bir yanındaki kitle yürüyüşlerinde Bolşevikler ve sol SR'ler, iktidarın Sovyet'e transferi için destek toplamaya çalıştılar. Heyecanlı kalabalıklar desteklerini haykırdılar. Troçki'nin Sovyet iktidarının faydalarını anlattığı bir mitingden bahsederken Sukhanov, "Etrafımda esrimeye varan bir ruh hali vardı"[37] diye yazmıştı. ADK, askerlerin doğrudan desteklerini istemek ve hükümete karşı öfkelerini yoğunlaştırmak üzere alay yürüyüşlerine konuşmacılar gönderdi. Sovyet yanlısı göstericilerle Moskova'nın Napoléon'dan kurtuluşunun yıldönümünü kutlamak üzere vatansever bir yürüyüş düzenleyen Kazaklar arasında çıkması muhtemel bir çatışma gerilimi yükseltmişti. O gün, "karşı devrimcilerin" bir şeyler yapacağı söylentisi, bazı Kızıl Muhafızları hareketlenmeye itti ve gergin bir bekleyiş havası yarattı. Bazı Kızıl Muhafızlar, Sovyetler Kongresi başlayana kadar teyakkuz halinde kalmaya karar verdiler. Vıborg bölgesi Kızıl Muhafız personeli, tüm birliklere muharebeye hazır olma emri verdi. Vulkan fabrikasında bir işçi olan F.A. Ugarov, "Sovyet Günü'nden sonra işçilerin ruh hali yoğunlaşmıştı ... Tüfeklerin mandalları tıkırdıyordu. Fabrika avlusuna zırhlı kamyonlar dizmişler ve üzerlerine makineli tüfekler yerleştirmişlerdi" diye yazmıştı.[38] 22 Ekim akşamı herkes bir tür devrimci hamle beklentisi

36 *Petrogradskii voenno-revoliutsionnyi komitet. Dokumenty i materialy* (Moskova, 1966), I, s. 63.

37 Sukhanov, *The Russian Revolution*, II, s. 584.

38 S.I. Tsukerman, "Petrogradskii raionnyi sovet rabochikh i soldatskikh deputatov v 1917 godu", *Krasnaia letopis'*, 1932, sayı 3, s. 64. Arife gününde Kızıl Muhafız seferberliği için bkz. Wade, *Red Guards and Workers' Militias*, s. 192-194.

içindeydi, ya (Fransız Devrimi, köylü isyanı ve Temmuz Günleri imgeleriyle hararetlenmiş) klasik silahlı bir ayaklanma ya da Sovyetler Kongresi'nin yapacağı bir eylem, hatta belki karşı devrimci bir darbe – herhangi bir şey! Tedirgin bir gerilim şehirde dalgalanıyordu.

22'sinde gösterilen destekle yüreklenen ve eski askerî komiserlerin yerine yenilerini –çoğunlukla Bolşevikler ve sol SR'ler– getirmeyi neredeyse tamamlamış olan Petrograd Sovyeti liderleri, 23'ünde hükümete meydan okumanın dozunu artırdılar. ADK, halka bir açıklama yaparak devrimi savunmak üzere askerî birliklere ve şehirdeki önemli noktalara komiserler yolladıklarını ve yalnızca onlar tarafından teyit edilen emirlere uyulması gerektiğini ilan ettiler. O akşam ADK, Peter ve Paul Kalesi garnizonunun desteğini bütün gün süren bir toplantının ardından kazandı. Troçki de dahil birçok konuşmacı, garnizonun sadakatini kazanmak için gün boyunca mücadele etti. Kale, şehrin tam merkezindeydi ve silahlarını nehrin öbür kıyısındaki Geçici Hükümet Kış Sarayı ofisleri üzerine çevirmesi işten değildi. 23'ü akşamı Petrograd Sovyeti toplantısı, ADK'nın çabalarını takdir etti ve mevcudiyetlerinin Sovyetler Kongresi'nin toplanmasını ve çalışmasını teminat altına alacağını beyan etti. Gerçekten de o ana kadar yapılanların hepsi, Sovyetler Kongresi'nde başarılı bir iktidar transferi gerçekleşmesi için ya da ezelden beri korkulan bir karşı devrim girişimi olursa savuşturmak için alınan tedbirler çerçevesine oturuyordu.

Bu sırada Kerenski hükümeti, herhangi bir devirme girişimini savuşturacak gerekli önlemleri aldığını varsayıyordu. 17 Ekim'de, İçişleri Bakanı Nikola Kishkin, hükümetin kargaşa çıktığı takdirde bastıracak yeterli sayıda güvenilir kuvveti bulunduğunu ama sola karşı bir eylem başlatacak kuvvete sahip olmadığını rapor etmişti (Kerenski'nin bir hafta sonra eyleme geçtiğinde hatırlaması gereken bir ayrıntı). Esasen hükümet, tedbirlerini düzenli asayiş çağrıları yapmakla ve herhangi bir silahlı ayaklanmayı bastırmak için garnizonun yeterli kontrolüne sahip olduğunu varsaymakla sınırlandırdı. Ne kadar hatalı bir özgüven içinde oldukları, 21 Ekim'i 22'sine bağlayan gece Kerenski, General N.N. Dukhonin'i (askerî cephe karargâhı) Stavka'da ziyaret etmek üzere yola çıkışının, "hiçbir şekilde herhangi bir huzursuzluk, isyan ya da benzeri bir şey korkusuyla gecikmediği; bu tarz şeylerle ben olmadan da başa çıkılabileceği; çünkü her şeyin örgütlü olduğu" konusunda generali temin ederken gözler önüne serilmişti.[39] Gerçekten de Kerenski, Britanya büyükelçisi, Sir George Buchanan'ı, "Dilerim, [Bolşevikler] sokağa çıkarlar da ben de onları ezerim" diyerek rahatlatmıştı.[40]

Yine de Kerenski, hükümet üyeleri ve Petrograd'daki ordu komutanla-

39 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1744.

40 Buchanan, *My Mission to Russia*, II, s. 201.

rı nihayet olayların gidişatından endişe duymaya başladılar: 22'sinde Sovyet iktidarına gösterilen muazzam destek, ADK'nın faaliyetleri, garnizonun ve Kızıl Muhafızların tavrı ve yaklaşan Sovyetler Kongresi. Hükümet, yakındaki Kuzey Cephesi'nden birliklerin sevkiyatı için girişimde bulundu ama bu, sevk edilen birliklerin hükümeti destekleyip desteklemeyeceği şüphesi uyandırmaktan başka bir işe yaramadı. Kerenski ve hükümeti ya hiçbir şey yapmadan hükümete el koyma ilanı için Sovyetler Kongresi'ni bekleyecek ya da inisiyatifi ele alarak eyleme geçecekti. Nihayet, 23 Ekim'i 24'üne bağlayan gece hükümet harekete geçmeye karar verdi. Kerenski, ADK üyelerinin tutuklanmasını teklif etti. Hükümet, onun yerine bazı ADK üyeleri ve Bolşevikler için yasal işlemler başlatılmasına ve şehirdeki iki Bolşevik gazetesinin kapatılmasına razı oldu. Dengelemek için iki tane de muhafazakâr gazete kapatılacaktı. Hükümet, subaylara Kış Sarayı'na güvenilir bir kuvvet toplamalarını emretti. Bu teklif edilen eylemler öylesine küçük ve yetersizdi ki hükümet besbelli ya Sovyet iktidarı fikrinin popülerliğini ya da halkın hissettiği gerçek memnuniyetsizlikleri kavrayamıyordu. Hükümet üyelerinin, geçmiş birkaç günün, bir karşı devrimi savuşturma hakkındaki ateşli söylemini anlamadıkları aşikârdı. Eylemlerinin yaratacağı muhalefet kasırgasını öngörmekten çok uzaklardı. Hükümetin bu tarz ufak tefek baskıcı tedbirlerinin, yükselen Sovyet iktidarı talebi dalgasını durdurmasına olanak yoktu ama solun aradığı bizzat "karşı devrimci" eylemi sağlayabilirdi. Kerenski, beklenmedik bir şekilde Sovyetler Kongresi'nden önce Lenin'e iktidara el koymak için beklediği fırsatı kendi elleriyle verdi.

9

BOLŞEVİKLERİN İKTİDARI ALMASI

Ekim Devrimi: Silahlı çatışma

24 Ekim'de gün doğumundan önceki saatlerde Petrograd'ın çoğu uykudayken, Geçici Hükümet tarafından gönderilen askerî öğrencilerden ve milislerden oluşan küçük bir müfreze birlik, iki Bolşevik gazetenin yayımlandığı yere bir baskın yaptı. O günün yeni basılmış gazetelerini imha ettiler, dizgi yataklarını bozdular, kapıları mühürleyip nöbetçi koydular. Paniğe kapılan basın işçileri, çarpıcı haberleri vermek üzere Petrograd Sovyeti'nin, Askerî Devrimci Komite'nin (ADK) ve Bolşevik Parti'nin Smolny Enstitüsü'ndeki ana merkezine koştular. Bolşevik liderleri de dahil kimse farkına varmadan Ekim Devrimi başlamıştı. Lenin'in talepleri ya da bir Bolşevik planı dahilinde değil, hükümetin Bolşeviklere karşı yanlış düşünülmüş küçük bir cezai eylemi uygulamaya koymasıyla başladı.

Smolny'deki liderler, gazetelerin kapatılmasını karşı devrimci bir hamle olarak damgaladılar ve ADK, Petrograd Sovyeti, Bolşevik ve sol SR parti liderlerini toplantıya çağırdılar. Bu liderler (saklanmaya devam eden Lenin hariç), Smolny'de toplandıklarında matbaa işçilerinden gelen habere ek olarak şehrin çeşitli yerlerinde şüpheli birlik hareketleri haberleri almaya başladılar. ADK, destek çağrısında bulundu: "Karşı devrimci komplocular geceleyin saldırıya geçtiler. Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'ne karşı hain bir darbe planlanıyor ... Karşı devrimci komplocuların kampanyası, açılış arifesindeki Sovyetler Kongresi'ne, Kurucu Meclis'e ve halka yöneliktir." Sonrasında "1 No.lu Talimat"ı alay komiserlerine ve komitelerine yolladı: "Alayınızı muharebeye hazır hale getirmeniz emredilmiştir."[1]

1 *Petrogradskii voenno-revoliutsionnyi komitet*, I, s. 84, 86.

Soru, bir sonraki hamlenin ne olacağıydı. Bazıları hemen silahlı ayaklanmanın başlatılmasını savundu. Ancak, Troçki de dahil çoğunluk –artık çoğunluğunun iktidarın transferinden yana olduğu açık olan– Sovyetler Kongresi'nin planlandığı üzere ertesi gün açılmasını garanti altına alacak savunmaya yönelik tedbirlere odaklandı. Gerçekten, acilen toplanan Bolşevik Merkez Komitesi oturumu, Geçici Hükümetin o sabahki eylemlerinden ve kendilerinin verdiği karşılıktan çok, genel siyasi krizin değişik yönlerini tartıştı; kongre toplanmadan hükümetin devrilmesi konusu *görüşülmedi*. O öğleden sonra Stalin, kongre için toplanan Bolşevik delegeleri oturumunda, ADK içinde, "biri hemen bir ayaklanma örgütleyelim ve ... diğeri önce güçlerimizi konsolide edelim" şeklinde iki bakış açısı olduğunu ve Merkez Komitesi'nin ikinci görüşü benimsediğini söyledi. Troçki'nin delegelere hitaben yaptığı konuşma Stalin'in söylediklerini pekiştirdi ve ADK'nin kapatılan Bolşevik gazetelerinin yeniden açılması için askerî birlik yollamasının bir savunma eylemi olduğunun altını çizdi.[2]

24'ü sabahı ve öğleden sonrası, uzlaşmazlık gitgide ivme kazanırken iki taraf da esasen savunmacı davranarak, birbirlerini devrime ihanetle suçlayarak ve kendilerini devrimin savunucusu olarak lanse ederek siyasi ve askerî destek toplamaya çalıştılar. Her iki tarafın da çabaları çok farklı tepkilerle karşılaştı. Sabah boyunca Kerenski ve Petrograd askerî yetkilileri, güvenilir silahlı destek bulmaya çabaladılar ama başaramadılar. Hükümetin Petrograd garnizonunda yetki kullanma çabaları beyhudeydi. Ne askerler ne de Sovyet'i destekleyen azınlık, her iki taraf için herhangi bir şey yapmaya hevesliydi. Çelişen emirlerle karşılaşan garnizon askerleri, genellikle ya Sovyet'ten ve ADK komiserlerinden gelenlere itaat ettiler ya da hiçbir şey yapmadılar; her iki durumda da hükümetin işine yaramıyorlardı. Şehir dışından birliklerin sevk edilmesi emirleri ordu komiteleri tarafından iptal edildi ya da Sovyet yetkilileri, askerlere karşı devrim için kullanıldıklarını söyledikten sonra bizzat birlikler tarafından reddedildi. Öğleden sonra hükümet, Kışlık Sarayı, kilit hükümet ve haberleşme binalarını korumak için askerî öğrenciler, milisler, subaylar, Kazaklar ve kadın taburundan bir müfrezeden oluşan küçük bir kuvvet toplamayı başarabilmişti.

Aksine, Sovyet hızlı ve enerjik bir destek bulmuştu. Ordu garnizonunun çoğu kışlada kalmıştı ama bazı radikalleşmiş ordu birlikleri, algıdaki karşı devrim tehdidine karşı hassasiyet gösterdiler ve ADK'nin çağrılarına uyarak kışladan çıktılar. Üstüne üstlük hükümetin ayın 24'ündeki eylemleri, zaten huzursuz olan sanayi işçilerini kışkırtarak silahlı müfrezelerini ileri sürmelerine neden oldu ve onlarla birlikte Kızıl Muhafızları şehrin kontrolü için verilen karman çorman mücadelenin içine itti. Fiilen tüm Kızıl Muhafızlar ya

2 Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 252-254.

kendi başlarına ya da askerlerle birlikte çarpışmaya katıldı. Dahası olan *tavırları* özellikle önemliydi. Askerlerin aksine Kızıl Muhafızlar içinde, tereddüt eden tek bir birlik, Sovyet liderliğinin, hükümeti desteklemesinden endişe edeceği hiçbir kuvvet yoktu. Tek problem şuydu: ADK, Kızıl Muhafızlar üzerinde pek az doğrudan kontrol sahibiydi, hatta sayıları ve kapasiteleri hakkında dahi net bir bilgisi yoktu. Yine de, Kızıl Muhafızlar ve kışladan çıkan askerler, Sovyet yanlısı kuvvetlere başkentte ezici bir silahlı üstünlük verdi.

Bu arada hükümet ve Sovyet iktidarına karşı olan siyasi muhalefet paramparça olmaktaydı. Bizzat Kerenski 24'ü öğleden sonrasını Ön Meclis'te siyasi destek arayışıyla geçirmişti. Doğrusu, Bolşevikler ve sol SR'ler hariç ülkenin tüm siyasi liderliği, öğleden sonrayı ve akşamı orada verimsiz tartışmalarla geçirmişti. Kerenski, Bolşevikleri kınayarak alkış alsa da, akşamki tartışmadan sonra Ön Meclis, Kerenski hükümetini fiilen tanımayan bir karar aldı – ki bu radikal sol temsilcilerin çoğunluğunun mevcut olmadığı bir kuruldu. Bu sırada, ılımlı sosyalist liderler, 24-25 Ekim gecesinde yayınladıkları "Petrograd sokaklarında silahlı bir çatışma, pusuda bekleyen holiganların ve pogromcu çetelerin ellerini çözecek ... [ve] kaçınılmaz olarak, şimdiden devrimi ezmek için kuvvetlerini seferber etmiş karşı devrimci unsurların zaferine yol açacaktır"[3] benzeri itidal çağrısında ve karşı devrim uyarısında bulunan güçsüz bir karar daha almaktan başka bir eylem yolu bulamıyorlardı. Hâlâ, Sovyet iktidarı talebinin halk içindeki derin köklerini göremiyorlar ve bu talebi, ülkeyi karşı devrim tehlikesine karşı savunmasız bırakmak bağlamında ele alıyorlardı. Gerçek bir halk hareketinin değil, bir karşı devrim hayaletinin kuvvetlerini seferber ettiğine daha çok inanıyorlardı.

Siyasetçiler tartışırken, Kerenski hiç gelmeyecek olan desteği ararken, silahlı işçi ve asker grupları, şehrin kontrolünü ele geçirmek için koordinasyonsuz ama kararlı bir mücadeleye başladılar. 24'ündeki eylemlerin çoğu savunmacı ve tepkiseldi. Hükümet, hareketi kısıtlamak amacıyla nehir üzerindeki köprüleri kaldırmaya kalkışınca, Kızıl Muhafızlar ve Sovyet yanlısı askerler, köprüleri kontrol etmek için harekete geçtiler. Hükümetin şehir dışından birlikler çağırdığı söylentilerini tren istasyonlarının işgali takip etti. Bu ana hatlarıyla bir itiş kakış, blöf ve karşı blöf süreciydi; hükümet güvenilir birlikleri kullanarak kontrolü korumaya, Sovyet yanlısı askerler ve Kızıl Muhafızlar ise binaları, köprüleri ve kilit pozisyonları ele geçirmeye çalışıyorlardı. Tesadüfen ve yavaş yavaş, tüm şehirde silahlı güç, silahlı gruplar arasında daha kararlı olanın galip geldiği –ki daha kararlı olanlar Sovyet yanlılarıydı– bir dizi çatışmasız karşılaşma sonucu el değiştirdi. Dikkat çeki-

3 Browder ve Kerensky, *Russian Provisional Government*, III, s. 1785.

ci biçimde pek az ateş edilmişti, kimse Geçici Hükümet için ölmeye hevesli değildi. 24 Ekim gece yarısında şehrin büyük bölümü Sovyet yanlısı güçlerin kontrolündeydi.[4]

Bu başarılara rağmen, Sovyet ve ADK liderleri, hükümetten gelebilecek bir darbeyi savuşturmaya ve Sovyetler Kongresi'ndeki iktidar aktarımına kafa yoruyorlardı. 24'ü akşamı Troçki, Petrograd Sovyeti'ne "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganının kongrede yürürlüğe konacağını ve "bunun bir ayaklanmaya yol açıp açmayacağının sadece Sovyetlere değil halkın hemfikir iradesine karşı devlet gücünü elinde tutanlara bağlı" olduğunu söyledikten sonra hükümeti, "sahte güç [Geçici Hükümet] eğer kendi cesedini canlandırmak gibi zorlu bir işe kalkışırsa, halk kitlelerinin silahlı ve örgütlü kesin yanıtıyla karşılaşacaktır" diye uyarmıştı.[5] Renkli imgelem bir yana bu, diğer tarafın durum değerlendirmesine nazaran çok daha gerçekçiydi.

Gece yarısına doğru derlenip toparlanan devrim, savunmacı eylemden saldırgan eyleme kaymaya başladı. Bu iki olaya bağlıydı: (1) hükümetin varsayılandan çok daha zayıf olduğunun giderek farkına varılması ve şehrin, Sovyet'in savunmasına gelen asker ve Kızıl Muhafızların fizikî kontrolüne giriyor olması ve (2) Lenin'in Sovyet merkezine gelmesi. Bolşevik Merkez Komitesi tarafından saklanmaya devam etmesi emredilmiş olsa da, gece yarısına doğru şehirde büyük bir şeyler olduğunun farkındalığıyla galeyana gelen Lenin saklandığı yeri terk etti; bir peruk ve kep takarak ve yüzünü bandajlayarak tek bir koruma eşliğinde Smolny'ye gitmek üzere yola çıktı. Yolda bir askerî öğrenci devriye birliği tarafından durduruldular ama bir çift sarhoş sanılarak geçmelerine izin verildi. Smolny'ye vardıklarında kapıdaki Kızıl Muhafızlar, gerekli evraklardan yoksun oldukları gerekçesiyle içeri girmelerine izin vermedi. Lenin, ancak zorlukla, bir devrim karargâhına dönüşmekte olan Smolny'ye girebildi.[6]

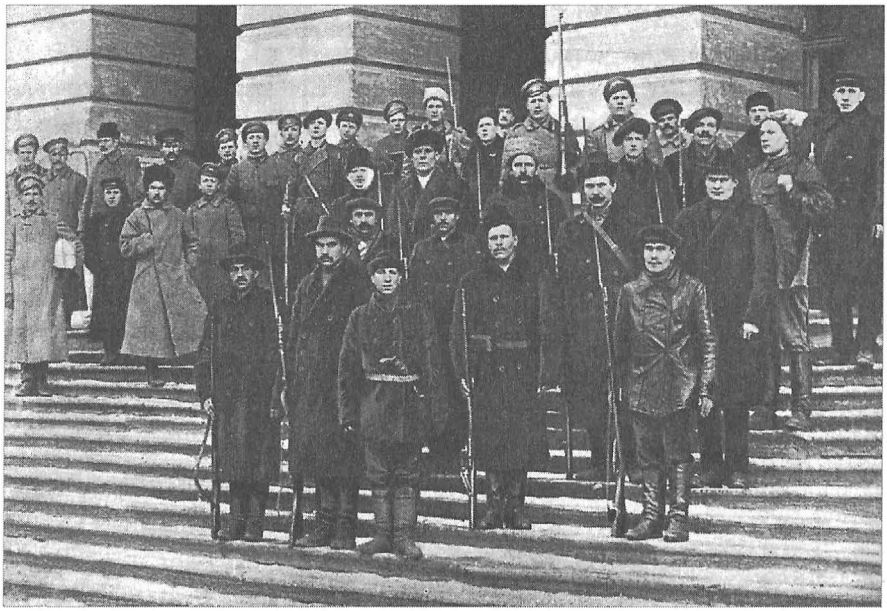
Sovyet yanlısı güçlerin başarısının yavaş yavaş anlaşılması ve Lenin'in gelişinin kesişmesiyle, durum çarpıcı biçimde değişti. Lenin, ayın 24'ündeki temkinli savunmacı tepkinin bir parçası değildi ve daimi olarak Sovyetler Kongresi toplanmadan *önce* silahla iktidara el konmasını savunmuş tek liderdi. Lenin'in baskısı altında ve büyüyen güçlerinin gerçekliğiyle Bolşevik Sovyet liderleri, 25'inde sabah saat 2.00 sularında savunmacı bir duruştan saldırgan bir duruşa kaydılar.[7] Değişiklik, Petrogradsky bölgesiyle şehir merkezini birleştiren Troitsky Köprüsü'nü işgal eden Pavlovsky alayının

4 Sokak mücadelelerinin betimlemeleri için bkz. Wade, *Red Guards and Workers' Militias*, s. 196-207 ve Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 249-300.

5 Daniels, *The Russian Revolution*, s. 131-132.

6 Bu vaka, Daniels, *Red October* içinde bilhassa güzel anlatılmıştır, s. 158-161.

7 Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 268-169.

Ekim Devrimi'nde ve sonrasında Sovyet ve Bolşevik karargâhı olan Smolny Enstitüsü'nde görevli bir Kızıl Muhafızlar müfrezesi. (*Proletarskaia revoliutsiia v obrazakh i kartinakh*, Leningrad, 1926.)

ADK komiseri Osvald Dzenis'e yollanan çelişkili emirlere yansımıştır. 24'ü akşamı Dzenis, köprüde bir kontrol noktası kurdu ve köprüyü geçmeye çalışan hükümet görevlilerini tutuklamaya başladı ancak ADK tarafından azarlandı ve tutuklamalara son vermesi istendi. 25'inde sabah 2.00 sularında ise kontrol noktasını güçlendirmesi ve köprüdeki hareketi kesin surette kontrol etmesi emredilmişti.

Aynı esnada ADK, Ön Meclis'i dağıtmak, Geçici Hükümet üyelerini tutuklamak ve geri kalan kilit tesislerin kontrolünü ele geçirmek için detaylı bir plan yapmaya koyuldu. Sovyetler Kongresi'ni bekleme fikrinden vazgeçerek şehrin kontrolünü hemen ele geçirmek üzere bir hamle başlattılar. 25'i sabahı soğuk, gri ve rüzgârlı bir gün doğduğunda Sovyet yanlısı kuvvetler, kontrollerini Kışlık Saray hariç neredeyse şehrin her köşesine yaymışlardı. Orada, Geçici Hükümet üyeleri küçük ve giderek moral kaybeden bir savunma kuvvetinin ardında hareketsiz bekliyorlardı, etrafları büyük ama örgütsüz bir Kızıl Muhafız ve isyancı askerler kuvvetiyle sarılmıştı. Ne var ki kuşatmacılar, hükümetin kararlı destekçileri olabileceğinden ve herhangi bir saldırı durumunda ağır kayıplar verilebileceğinden korktuklarından saldırmaya çekiniyorlardı. Aslında ne kuşatmacılar ne de savunmacılar kan dökülmesine hevesliydiler.

25'inde sabahın ilerleyen saatlerinde durum artık, eşzamanlı olarak, Bolşeviklerin iktidarın Sovyet'e geçtiğini ilan etmesine ve Kerenski'nin destek bulmak için şehirden kaçışına vardı. Kerenski, Petrograd'da güvenilir birlikler bulmaya çalışmış, başaramayınca, cephedeki birliklerden destek bulmak için şehri terk etmeye karar vermişti. Şehirden çıkmanın bir yolunu bulmakta zorlandı –tren istasyonları isyancılar tarafından işgal edilmişti ve hükümet kendine ait bir otomobil bulamamıştı– ve saat ancak 11.00'de Kışlık Saray'ı gevşek biçimde kuşatmış kuvvetlerin yanından süratle geçmeyi başarabilmişti. Kerenski araba ararken Lenin, Smolny Enstitüsü'nde inisiyatifi ele alarak hükümetin devrildiği ilanını yazdı. Bildiri süratle basılarak şehirde dağıtıldı. Kerenski, ödünç bir arabayla şehri terk ederken hükümetinin devrildiğini ilan eden bildirilerden birine rast gelmiş olabilir. Bildiri şöyle diyordu:

> Rusya Vatandaşlarına!
> Geçici Hükümet devrilmiştir. Devlet iktidarı Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti organı, Petrograd proletaryası ve garnizonunun başındaki Askerî Devrimci Komite'nin eline geçmiştir.
>
> Halkın uğrunda mücadele ettiği dava –demokratik bir barışın derhal sunulması, toprak üzerindeki derebeyi mülkiyetinin kaldırılması, endüstri üzerinde işçi denetimi, Sovyet hükümetinin kurulması– temin edilmiştir.
>
> İşçilerin, askerlerin ve köylülerin devrimi, çok yaşa! Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti Askerî Devrimci Komitesi.
>
> 25 Ekim 1917, sabah 10.00.[8]

O öğleden sonra Troçki, Petrograd Sovyeti'ndeki bir toplantı açılışında hükümetin devrildiğini ve şehirde iktidarın teminat altına alınması için tedbirlerin alındığını ilan etti. Sonra Lenin kürsüye çıktı, Temmuz Günleri'nden beri kamuoyu karşısına ilk çıkışıydı ve kulakları sağır eden alkışlarla karşılandı. Coşkulu vekiller ve salona doluşan diğerleri iktidarın el değiştirmesini tasdiklediler.

Troçki'nin ve Lenin'in iddiaları esasen doğru olmakla birlikte, Kerenski hariç Geçici Hükümetin hâlâ Kışlık Saray'da küçük bir savunma birliğinin korumasında oturduğu müşkül gerçeğini görmezden geliyordu. Garip bir biçimde askerîleşmeyen bir karşılaşma sürmekteydi. 25 Ekim öğleden sonra, radikal gazeteci John Reed ve üç diğer Amerikalı, blöf yaparak kuşatmacıları aşmayı başarmış ve savunmacılar tarafından rahatsız edilmeden saraya girmiş, içeride birçok kişiyle görüştükten sonra askerler ve Kızıl Muhafızların arasından ellerini kollarını sallayarak akşam yemeğine gitmişlerdi.[9] Bütün gün ve akşam boyunca gelen Kızıl Muhafızlar ve askerler kuşatmacıları güç-

8 *Petrogradskii voenno-revoliutsionnyi komitet*, I, s. 106.

9 Reed, *Ten Days That Shook the World*, s. 114-118.

lendirmişti; aralarından bazıları ayrılmış, sarayın askerî savunmacılarından da bazıları fikir değiştirerek kuşatmacılar tarafından engellenmeden savunma pozisyonlarını terk edip gitmişti. Öğleden sonra hafif, sulu bir kar yağmaya başladı. Nihayet, akşamın ilerleyen saatlerinde kuşatmacılardan bazıları, saraya "hücum etmekten" ziyade küçük gruplar halinde saraya sızmaya başladı (saraya büyük bir saldırı resmeden tablolar ve filmler daha sonra yapılmış kurgusal romantikleştirmelerdir). 25'i gece yarısına doğru sızmalar istikrarlı bir akışa dönüştü. Savunmacılardan biri süreci, "Kızıl Muhafız grupları küçükse silahlarını alıyorduk ... Fakat, giderek daha fazla Kızıl Muhafız ve Pavlovsky Alayı'ndan askerler ve bahriyeliler ortaya çıktı. Silah alma olayı tersine döndü."[10]

26'sında saat sabah 2.00 sularında saldıranlardan bazıları hükümet bakanlarının oturduğu odanın yolunu buldular. Yaklaşan isyancıların sesini duyan bakanlar, can kaybı olmaması için kapıda nöbet tutan askerî öğrencilere direnmeme emri verdiler ve kendileri de bir masanın etrafına oturarak beklediler. Kapı aniden savrularak açıldı ve bir hükümet bakanının sözleriyle, "su gibi bir anda içeri akıp bir çırpıda yayılan, odanın bütün köşelerini dolduran kalabalığın basıncıyla dalganın fırlattığı bir dal parçası misali, kısa boylu bir adam içeri uçarcasına girdi". Bahsi geçen kişi, ADK'nin Bolşevik liderlerinden biri olan Vladimir Antonov-Ovseenko'ydu ve şöyle bağırdı: "Askerî Devrimci Komite adına tutuklandığınızı ilan ediyorum."[11] Tutuklanma anı, her ne kadar dramatik de olsa, o sırada şehir tamamen Sovyet yanlısı güçlerin elindeydi ve Sovyetler Kongresi halihazırda toplanmıştı.

Ekim Devrimi'nin ilginç özelliklerinden bir tanesi, gerçekleştiği sırada şehrin büyük bölümünde hayatın belki bir parça endişeli ama oldukça normal devam etmesiydi. 24'ü öğleden sonra köprülerdeki belirsizlikten kaynaklanan bir korku, dükkânların ve okulların erken kapanmasına sebep olsa da akşam şehir normal hayatına dönmüştü, tiyatrolar, kafeler açıktı ve capcanlıydı. Ertesi gün, 25'inde tramvay çalışıyordu ve dükkânlar açıktı. Sokaklardaki olaylar sebebiyle birtakım sınırlamalarla da olsa restoranlar ve tiyatrolar o akşam da açıldı: John Reed ve arkadaşlarının Kışlık Saray'dan ayrıldıktan sonra akşam yemeği için gittikleri Hotel France'ın garsonuyla aralarında geçen konuşmayı Reed şöyle anlatıyor: "Garson, ana yemek odasını otelin arka tarafına taşımamız konusunda ısrar etti, çünkü kafenin ışıklarını kapatacaklardı. 'Bir dolu ateş edilecek' dedi."[12] Devrimin ortasında birçok

10 *Oktiabr'skoe vooruzhennoe vosstanie. Semnadtsatyi god v Petrograde* (Leningrad, 1967), II, s. 366.

11 Rabinowitch, *Bolsheviks Come to Power*, s. 300. Rabinowitch'in çalışmasındaki kuşatma ve hükümetin tutuklanması anlatısına ek olarak, Daniels, *Red October*'da sarayın alınması ve hükümet bakanlarının tutuklanması hakkında iyi bir anlatı sunar, s. 187-196.

12 Reed, *Ten Days That Shook the World*, s. 118-119.

gözlemcinin değindiği bu görünüşteki normallik mümkündü çünkü Ekim Devrimi; Şubat Devrimi, Nisan Krizi ve Temmuz Günleri'nin aksine büyük sokak gösterilerine sahne olmamıştı. Tersine, görece küçük asker ve Kızıl Muhafız grupları kilit noktaları kontrol etmek üzere manevralar yapmışlardı. Reed'in hikâyesi aynı zamanda Petrograd halkının politik krizlere, sokak karışıklıklarına ve "bir dolu ateş edilmesine" ne kadar alışkın olduğunu da yansıtıyordu.

Lenin, 25'i akşamı Sovyetler Kongresi'nden önce silahlı el koyma yoluyla iktidarın el değiştirmesi hedefine ulaşmış görünüyordu. Ancak, önemli bir ayrıntı, bu el değiştirmenin Petrograd Sovyeti adına yapıldığı ve Petrograd Sovyeti tarafından onaylandığıydı. Bu, Bolşevik Parti adına bir devrim değildi ve çok partili Sovyetler Kongresi, hâlâ nihai meşruiyeti sağlayacak tek kurum olacaktı. Sovyet iktidarı adına yapılmış iktidar aktarımının bir Bolşevik rejimine dönüşmesi yine umulmadık bir şans sonucu olacaktı; bu sefer Sovyetler Kongresi'nde, Kerenski'nin 24'ündeki acemice hatasıyla mukayese edilebilir bir olay sonucunda.

Sovyetler Kongresi

Petrograd'ın kontrolüne yönelik silahlı mücadele 25 Ekim akşamı sona ererken, dikkatler İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'nde yaşanacak politik mücadeleye çevrildi. O gece orada olan olaylar, yeni hükümetin doğasını hiç kimsenin, Lenin'in bile öngöremediği biçimde şekillendirdi. Bu olaylar, tüm beklentilerin aksine Bolşeviklere kongrenin ve yeni hükümetin tüm kontrolünü verdi ve artık bir gerçeklik olan "Sovyet iktidarı"nın ne anlama geldiği tartışmalarını dönüştürdü. Devrimin ve ardından gelen on yıllar boyunca Sovyet rejiminin kaderini derinden etkiledi.

İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi, 25 Ekim akşamı, saat 10.40'ta açıldı. Açılış, şehirdeki çatışmalar sebebiyle gecikmişti, Bolşevikler açılıştan önce bilhassa Kışlık Saray'ı ve Geçici Hükümeti ele geçirmeye hevesliydiler. Ne var ki, heyecanlı, yerinde duramayan delegeler kalabalığını daha fazla bekletmek mümkün değildi ve sonunda toplantı, patlayan silah seslerinin arasında ve Saray hâlâ kuşatma altındayken başladı. 650-670 sandalyeden 300'üne sahip Bolşevikler en büyük partiydi (delege sayıları ve partilere dağılımı kesin değildir). Çoğunluğu elde etmek için diğer Sovyet iktidarı savunucularının, özellikle 80-85 kadar, henüz ana partiyle bağlarını koparmamış Sol SR delegenin desteğine ihtiyaçları vardı. Her halükârda bu rakamlar, yeni hükümetin radikal soldan ve Bolşevik hâkimiyetinde olacağını garanti ediyordu. Çoğu katılımcı kongrenin, sosyalist liderler koalisyonundan oluşan bir hükümet kuracağını varsayıyordu – Sovyet iktidarı. Ana sorular, tam

olarak bileşiminin nasıl olacağı ve ne denli radikal olacağıydı. Bu soruların cevabı, büyük oranda, Bolşeviklerle ılımlı Menşevik ve SR muhalifleri arasında dengeyi sağlayan sol SR'lere ve Menşevik-Enternasyonalistlere bağlıydı.

Kongre henüz açılmıştı ki uzaktan top atışlarının sesi duyuldu: Peter ve Paul Kalesi'nden Neva Nehri'nin öbür kıyısındaki Kışlık Saray'a ateş ediliyordu (verilen fizikî hasar yok denecek kadar azdı). Menşevik-Enternasyonalistler adına konuşan heyecanlı Martov, kan dökülmesini engellemek üzere, tüm sosyalist partilerden oluşan bir birleşik demokratik hükümetin kurulması için hemen görüşmelere başlanmasını teklif etti. Martov'un teklifi, Bolşeviklerden Anatoli Lunaçarski ve sol SR'lerden Sergey Mstislavski'den destek buldu ve ezici bir çoğunlukla benimsendi. Ne var ki, bu plan hemen yolundan saptı. SR'lerden, Menşeviklerden, Bund'dan ve diğer küçük partilerden bir dizi konuşmacı, kürsüye çıkarak kongrenin çalışmasını işlevsizleştirmekle suçladıkları, "iç savaşın başlangıcının ve Kurucu Meclis'in dağılmasının işaretlerini veren ve Devrimi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getiren Bolşevik Parti ... komplosunu" kınadılar. Sonra, Menşeviklerin ve SR'lerin çoğu, Petrograd Şehir Meclis'i vekillerinin, Geçici Hükümeti desteklemek ve kan dökülmesini önlemek için Kışlık Saray'a yürüme kararına katılma çağrısında bulunarak toplantıyı terk etti. Hâlâ ılımlı sosyalistlerle radikaller arasında bir uzlaşma arayışında olan Martov, "tüm devrimci demokrasi için kabul edilebilir" (yani Bolşevikler ve radikallerin yanı sıra ılımlı Menşevikler ve SR'ler için de) bir hükümet kurarak iç savaştan kaçınmak için belagatli bir çağrı yaptı ve bu konu görüşülebilene kadar kongreye ara vermeyi teklif etti.[13]

Bununla birlikte, Sovyetler Kongresi artık uzlaşma derdinde değildi. Ilımlı sosyalistlerin konuşmaları ve salonu terk etmeleri, Bolşeviklere mutlak çoğunluğu vermekle kalmamış, kalanlar arasında kızgınlıklara yol açmış, tavizlere meyilli olan ılımlı Bolşevikleri zayıflatarak militanları güçlendirmişti. Troçki, kibirli bir tavırla taviz vermeyi reddetti: "Sizi sefil müslifler, sizin rolünüz sona erdi, ait olduğunuz yere gidin: tarihin çöplüğüne."[14] "Menşevik ve Sosyal Devrimci delegelerin Kongreden çekilmeleri, Kongrenin işleyişini kesintiye uğratmak için girişilmiş nafile ve suç teşkil eden bir eylemdir"[15] beyanında bulunan bir kararı (Troçki tarafından teklif edilmişti) geçirdikten sonra, budanmış kongre gece boyunca toplantısına devam etti, önergeleri tartıştı ve bir dizi cesaret verici haber aldı. Kışlık Saray'ın alındığı ve hükümet bakanlarının tutuklandığı haberi kongre delegelerini daha da sevindirdi. Sonra kilit askerî birliklerden bir dizi haber geldi. Uzun zamandır tartışılan Sovyet iktidarı ilanı neredeyse uğraşmadan gerçekleşiyor gibiyken kongre-

13 Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 2-5.

14 Sukhanov, *The Russian Revolution*, II, s. 640.

15 Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 3-4.

ye 27 Şubat'takinden pek farklı olmayan bir coşku yerleşti. Nihayet 26 Ekim sabahı saat 5.00'e gelirken Lunaçarski, kürsüden Sovyetler Kongresi tarafından iktidara el konulduğunu ilan eden bildiriyi okudu. Bildiriyi hâlâ kongreye katılmamış olan Lenin, okunmasından az evvel kaleme almıştı. Bildiri, yalnız Geçici Hükümetin devrildiğini ve Sovyetler Kongresi'nin iktidara el koyduğunu ilan etmekle kalmıyor, aynı zamanda Rus devleti halkının çoğuna cazip gelecek bir temel program da sunuyordu:

> Sovyet Hükümeti, vakit kaybetmeden, tüm uluslara demokratik barış ve tüm cephelerde derhal bir ateşkes teklif edecektir. Toprak sahiplerinin, tahtın ve manastır topraklarının, köylü komitelerine tazminatsız devredilmesini teminat altına alacak; orduda tam demokrasiyi tesis ederek askerlerin haklarını koruyacak; üretim üzerinde işçi kontrolünü sağlayacak; Kurucu Meclis'in toplanmasını öngörülen takvim uyarınca temin edecek; şehirlere ekmek ve köylere temel ihtiyaç malzemelerinin tedarik edildiğinden emin olacak, Rusya'da yaşayan tüm ulusların hakiki kendi kaderini tayin hakkını garanti altına alacaktır.
>
> Kongre, tüm bölgelerdeki iktidarın İşçi, Asker ve Köylü Vekilleri Sovyetlerine devredilmesini emreder.

Kongre, kısa bir görüşmeden sonra bildiriyi yalnızca iki ret ve birkaç çekimser oyla kabul etti.[16]

26 Ekim'de şafak vaktine doğru, coşkulu ve bitkin kongre delegeleri ve Bolşevik liderleri –bazıları nerdeyse iki gecedir uyumamıştı– biraz uyumaya çalışmak ve günün olaylarını değerlendirmek üzere o akşam ikinci bir oturum planlayarak ara verdiler. Aynı esnada başkentin sakinleri, büyük bir olay gerçekleştiği duygusundan uzak; sessiz sokaklara uyandılar. Görünürde, sokaklarda silahlı gruplarla bir siyasi çalkantı daha atlatılmış gibiydi. Sokaklara asılı, çoğunluğu ADK imzalı bildiriler rahatsızlık verici görünseler de belirginleşmeye başlayan büyük olaylara dair bir belirti taşımıyorlardı.

26 Ekim günü meydana gelen en ciddi olayın failleri, Sovyet iktidarına muhalif ılımlı sosyalistlerdi. Kongreyi protesto ederek terk eden Menşevikler ve SR'ler, Petrograd Şehir Meclisi'ne gittiler ve Bolşeviklere ve Sovyetler Kongresi'ne karşı muhalefet örgütlemek için Anavatanın ve Devrimin Kurtuluşu Komitesi'ni kurdular. Ağırlıkla Petrograd Şehir Meclisi'nden Menşevikler ve SR'ler, Köylü Vekilleri Sovyeti ve eski Devrimci Defansist liderler tarafından kurulan komite, hem Petrograd'da hem de benzer gruplar yoluyla başka şehirlerde Bolşevik Devrimi'ne karşı siyasal muhalefetin ilk merkezi oldu. Komite, derhal Bolşevik eylemlerini kınayan, halka Bolşevikleri takip etmeme çağrısında bulunan ve yeni bir hükümet kurulması için inisiyatif al-

16 *A.g.e.*, s. 4-5.

dığını ilan eden bir bildirge yayınladı. Bu olay, müteakip günlerde Bolşeviklerle ılımlı sosyalistlerin siyasi mücadele zeminini oluşturdu.

O akşam Sovyetler Kongresi ikinci defa toplandı. Lenin ve Bolşevik liderler pozisyonlarını sağlamlaştırmak için üç eylemle harekete geçtiler: bir barış kararnamesi, bir toprak kararnamesi ve yeni bir hükümetin kurulması. Bunlardan ilk ikisi son derece önemli olduğundan Bolşevik liderler bu iki acil meseleyle derhal ilgilenmeleri gerektiğini fark ettiler – bunu yapmamak Geçici Hükümetin sonunu getirmişti. Saklanmayı yeni bırakmış Lenin, liderliği sıkı sıkıya ele aldı ve üç kararda da ana konuşmacı oldu.

Lenin barış kararnamesini takdim etti. Kararname, tüm savaşan güçlere ilhaksız ve tazminatsız adil bir barış için derhal görüşmelere başlama çağrısı yapıyordu. Fransa'nın, Britanya'nın ve Almanya'nın işçilerine, Sovyet barış çabasını desteklemeleri için çağrıda bulunuyordu.[17] Kararnamenin, Batılı hükümetlere ve kapitalizme saldıran ve uluslararası devrimin gelişini öngören Lenin'in tacizkâr dilini kullanmıyor olması kayda değerdir. Doğrusu, kararnamedeki fikirler, Devrimci Defansistlerin Rus kamuoyunun neredeyse tamamı tarafından benimsenmiş "ilhaksız ve tazminatsız genel barış" hakkındaki fikirlerine dikkat çekici biçimde benzerdir. Problem, bu fikirlerin uygulamaya nasıl konulacağıydı ve diğer güçler yanıt vermezse yeni hükümetin ne yapacağından, ya da Almanya'yla ayrı bir barışı değerlendirmeye alıp almayacağından ne kararname ne de Lenin'in takdim konuşması bahsediyordu. Şu anda önemli olan, bitkin askerlerin –özellikle de Petrograd garnizonundakilerin– sadakatini temin edecek çarpıcı bir jest yapmak, bir yandan da Rusya'yı savaş keşmekeşinden bilfiil çıkarabilecek birtakım adımlar atmaktı. İmkânsız olan, hiçbir şey yapmamaktı.

Lenin hızla toprak meselesini ele aldı ve daha o sabah kaleme aldığı toprak kararnamesiyle kongreyi şaşırttı. Toprak meselesinde eyleme geçmek, halk desteğini takviye etmek için şarttı. Kararnamenin ilk kısmı, topraklı mülk sahipliğini tazminatsız olarak kaldırıyordu. "Topraklı mülklerin yanı sıra tahta, manastır ve kiliseye ait toprakların; hayvanları, edevatı, binaları ve ilgili ilave her şeyiyle birlikte" Kurucu Meclis toplanana kadar yerel toprak komiteleri ve sovyetler tarafından devralınması emredilmişti. Kararnamenin ikinci bölümü, "Toprak Üzerinde Köylü Egemenliği"nden oluşuyordu. Bu belge, Mayıs'ta delegeler tarafından Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi'ne sunulmuş ve gazetesinde yayımlanmış 242 köylü direktifinin derlenmesinden oluşuyordu. Belge, Temmuz Günleri'nden sonra Lenin'in zoraki saklanması sırasındaki boş vaktinde yaptığı okumaların bir meyvesiydi. "Toprağın özel mülkiyeti sonsuza dek kaldırılacaktır; toprak satın alınamaz, satılamaz, kiralanamaz, ipoteklenemez ya da başka bir şekilde devredilemez." Tüm topraklar, "bü-

17 Lenin, *Collected Works*, XXVI, s. 249-253.

tün halkın malı olacaktır ve onu işleyenlerin kullanımına geçecektir." Toprağı işlemek için kiralık işgücü kullanılması yasaklanmıştı.[18] SR toprak programı üzerine kurulu toprak kararnamesi, ustaca planlanmış siyasi bir oyundu. Birinci olarak sol SR'lerin yeni hükümete desteğini teminat altına alıyordu. İkinci olarak "Köylü Egemenliği"ni kapsamına alarak Lenin, toprak kararnamesine kimsenin görmezden gelemeyeceği bir güç kazandırıyordu. Üçüncü olarak, kırsalda gerçekleşen sosyo-ekonomik devrimi meşrulaştırarak ileri taşıyordu; böylece köylülerin gözünde yeni hükümeti meşrulaştırıyordu. Toprak meselesinin uzun vadeli çözümü ne olursa olsun, Lenin kararnameyi savunurken, "Önemli olan husus, köylünün kırsalda toprak sahibi kalmadığı konusunda kesin olarak temin edilmesidir" fikrini ileri sürmüştü.[19]

Toplantıdaki üçüncü büyük eylem, yeni bir hükümetin ve Merkez İcra Komitesi'nin kurulmasıydı. Kongre, Lenin tarafından sunulan yeni hükümeti, Halk Komiserleri Konseyi'ni (*Sovnarkom*) onayladı. Bu terminolojinin seçilmesi yeni hükümetin devrimci doğasını vurguluyordu. "Konsey", (sovyet) geleneksel bir terim olsa da "komiser", hükümet bakanını tanımlamak için yeni bir terimdi. Fransız Devrimi'ne dayanan bir devrimci kökene sahipti ve 1917'de Geçici Hükümetin ve sovyetlerin özel temsilcileri için kullanılmıştı. Geleneksel "bakan" yerine "komiser" kullanılması hem yeni hükümetin ismini bu popüler devrimci memurlarla ilişkilendiriyor hem de yeni ve farklı bir tür hükümetin oluştuğunu vurguluyordu. "Halkın" teriminin eklenmesi ise radikal biçimde yenilikçiydi ve yeni hükümetin kitlelerle yakın ilişkisini ifade etmenin yanı sıra geçmişle olan bağların kopartıldığının altını daha da büyük bir kesinlikle çiziyordu.

Yeni hükümet, beklenmedik biçimde sadece Bolşeviklerden oluşuyordu. Sovyet hükümeti hakkında yapılan sayısız tartışmada böyle bir durum öngörülmemişti, hemen hemen tüm tartışmalar çok partili bir sosyalist hükümet kurulacağını varsaymıştı. Ilımlıların kongreyi tek etmesi bu varsayımları değiştirmişti. Sol SR'ler ancak geniş bir sol koalisyonun parçası olarak hükümete katılmayı kabul edecekleri konusunda ısrar ettiler ama ılımlıların gidişi sonucunda artık böyle bir hükümet mümkün değildi. Dolayısıyla başlangıçta tamamen Bolşevik bir hükümet kuruldu. Lenin, *Sovnarkom*'un, dolayısıyla hükümetin başkanı, Troçki ise halkın dışişleri komiseri oldu. Sovyetler Kongresi yeni bir Merkez İcra Komitesi (MİK) seçince yeni hükümetin yapısı tamamlanmış oldu. Başlangıçta Bolşevikler altmış iki, sol SR'ler yirmi dokuz sandalye aldı ve geri kalan on sandalye Menşevik-Enternasyonalistler ve küçük solcu gruplar arasında paylaşıldı. Kongreyi terk eden sosyalist partiler temsil edilmedi. Kongre, kongreler arasında MİK'nin kongre adına hüküme-

18 *A.g.e.*, s. 257-261.

19 *A.g.e.*, s. 261.

tin genel denetimi ve üyelerini değiştirme yetkileri de dahil olmak üzere tam yetki kullanacağını ilan etti. Ne var ki, her ikisi de kongre tarafından onaylanan MİK ve *Sovnarkom*'un ilişkisi çok geçmeden sol SR'lerle Bolşevikler arasında bir çatışma kaynağına dönüştü (SR'ler MİK'de yer alıyorlardı ama *Sovnarkom*'da değil). MİK'deki Bolşevik olmayan azınlık Lenin'in iktidar kullanmasına ciddi bir engel teşkil etmese de MİK'nin çok partili yapısı, çok partili bir sosyalist koalisyon hükümeti izlenimi veriyordu ki bu kavram, Sovyet iktidarı sloganının bir parçası olarak muazzam bir popülerliğe sahipti.

Yeni hükümet, Sovyetler Kongresi 27 Ekim sabahının erken saatlerinde oturumuna ara verdiğinde had safhada tehlikedeydi; devrilmesine yol açabilecek sayısız tehdit vardı. Kerenski'nin, şehir içindeki bir ayaklanmayla desteklenecek cepheden birliklerle şehri yeniden ele geçirme girişimi olasılığı, bir askerî tehdit oluşturuyordu. Yeni hükümet, değişik cephelerden geniş bir sosyalist koalisyon hükümeti kurulması için baskı altındaydı; doğrusu hükümetin yeniden örgütlenmesi tartışmaları derhal başlamıştı. Üstelik ülkenin geri kalanının Bolşevik Devrimi'ni ve hükümetini kabul edip etmeyeceği belirsizdi. Bolşevik yanlısı güçler, Moskova'da ve diğer büyük şehirlerde galip gelebilecekler miydi? Rusya'nın geleceğini belirleyecek tam tanımlanmamış ve çok taraflı bir mücadele yoldaydı. Bolşevik kontrolüne karşı bu üç ana tehdidi incelemeliyiz.

Kerenski ve askerî tehdit

Kerenski'nin General N.P. Krasnov tarafından komuta edilen birlikleri kullanarak ve şehir içindeki potansiyel bir silahlı direnişten faydalanarak şehri yeniden ele geçirme girişimi, yeni hükümete karşı birinci tehditti. Kerenski, Ekim Devrimi sırasında şehirden kaçmış, cepheden destek arıyordu. Kerenski'nin bu serüveni, sadece rütbesiz askerler arasında değil subaylar arasında da ne denli gözden düşmüş olduğunu ispatlamıştı. Kerenski nihayet, General Krasnov'un komutasındaki küçük bir Kazak birliğinin desteğini sağlamayı başardı. İronik olarak bu askerler, bizzat Kornilov'un Ağustos'ta Kerenski'ye karşı güvendiği süvari birliğiydi. Bu küçük kuvvet, 26 Ekim'de harekete geçti ve 28'inde Petrograd'ın hemen dışındaki Tsarskoye Selo'yu, burada büyük bir "devrimci" garnizon bulunmasına rağmen işgal etti. Bu, siyasal açıdan istekli ama savaşmaya isteksiz ve her an saf değiştirebilecekleri herkesçe bilinen birliklere muhtaç yeni rejimin askerî vaziyetinin ne derece kırılgan olduğunu gün ışığına çıkardı. Aynı şekilde Krasnov'un durumunun zayıflığı da eşit derecede görünür hale geldi. Krasnov'un kuvveti dost olmayan bir asker deniziyle çevrelenmişti, savaşmıyorlardı ama eylemleri ve söylemleriyle Krasnov'un birliğinin moralini ve kararlılığını zedeliyorlardı.

Krasnov, Tsarskoye Selo'da bir Petrograd saldırısı için gereken ilave birlikleri toplamaya çalışırken şehirde General G.P. Polkovnikov ve Anavatanın ve Devrimin Kurtuluşu Komitesi'nin bazı üyelerinin liderliğinde, askerî okul öğrencileri isyanı patlak verdi. Görünüşe göre Kerenski ve Krasnov birliklerinin saldırısıyla eş güdüm içinde bir ayaklanma planlanmıştı ama Kızıl Muhafızlar komploculardan birini detaylı planlarla birlikte yakalayınca her şey ortaya çıkmıştı. Bu, isyancıları 29 Ekim sabahı, niyetlenilenden daha evvel eyleme geçmek zorunda bıraktı. Telefon santralini ve birkaç noktayı daha ele geçirdiler. Çoğu durumda askerî öğrenciler; Kızıl Muhafızlar, askerler ve bahriyeliler tarafından hızla silah bıraktırıldılar. Ancak, Sovyet güçleri askerî okulları kuşatınca ve askerî öğrenciler karşılık verince kanlı çatışmalar yaşandı. Yalnızca Vladimir Askerî Okulu'nda yaşanan çatışma, tek başına Petrograd'da tüm Ekim Devrimi boyunca meydana gelenden daha fazla can kaybına sebep oldu; 29'unda akşamüstü çatışma sona erdiğinde 200'den fazla insan ölmüş ya da yaralanmıştı.

Bu arada Pulkovo tepelerinde, işçilerden ve Baltık Donanması bahriyelilerinden oluşan bir kuvvet, Krasnov ve Kerenski'yi durdurmak için toplanmaya başladı. İşçiler, yalnızca silahlı Kızıl Muhafızlardan değil siper kazan, barikat kuran binlerce kadın ve erkekten de oluşuyordu. Krasnov ayın 30'unda mıntıkayı teftiş ettiğinde "Pulkovo tepelerinin tamamen siperlerle kazılı ve Kızıl Muhafızlarla kapkara olduğunu" görecekti.[20] Siperlere yerleşmiş 10.000 düşmanla karşı karşıya olan Krasnov yine de küçük kuvvetini Kızıl Muhafızların ve bahriyelilerin üzerine sürdü. Ne var ki püskürtüldü ve kendini bir karşı saldırı altında bulunca geri çekilmek zorunda kaldı. Baltık bahriyelilerinin komutanı Pavel Dibenko moralsiz Kazaklara bir teklifte bulundu: Kerenski'yi verin; güneye, eve gitmenize izin verelim. Bunu öğrenen Kerenski, bir bahriyeli üniforması ve motosiklet gözlükleriyle kılık değiştirerek ve itibarını tamamen yitirmiş olarak bir kez daha kaçtı. Bolşevik hükümeti, Petrograd'da bir süre için askerî saldırı tehdidinden kurtulmuştu.

Vikzhel – Bir Bolşevik hükümeti mi yoksa kapsamlı bir sosyalist hükümet mi?

Daha askerî tehdidi henüz savuşturmuşken Lenin, hükümetin siyasal bileşimini değiştirmeye yönelik, kendisini cüretinin ve şansının meyvelerini toplamaktan mahrum bırakacak bir girişimle karşı karşıya kaldı.[21] Çok partili

20 P. Krasnov, "Na vnutrennem fronte", *Arkhiv russkoi revoliutsii* 1922, sayı 1, s. 166.

21 Bolşeviklerin yeni hükümetlerini kurarken ve sağlamlaştırırken boğuşmak zorunda kaldıkları Vikzhel ve diğer meseleler, bazı Bolşevik liderlerin çok partili hükümet talepleri de dahil olmak üzere Rabinowitch'in, *The Bolsheviks in Power*, adlı çalışmasında çok iyi anlatılmıştır, s. 17-48.

sosyalist hükümet fikrinin, Bolşevik liderliğinin içinden de dahil olmak üzere geniş bir desteği vardı. Dahası bu, işçilerin ve askerlerin Sovyet iktidarı talep ettiklerinde kastettikleri şeydi. Hükümetin bileşimi üzerine görüşmeleri zorlayan en etkili baskı, sol SR'lerin kontrolündeki Vikzhel'den, Tüm-Rusya Demiryolu İşçileri Sendikası İcra Komitesi'nden, geldi. Birliklerin, yiyeceklerin ve diğer malzemelerin sevkiyatını kontrol edebilme yetenekleri Vikzhel'i, tüm siyasi grupların onları önemsemesini sağlayan stratejik bir pozisyona yerleştiriyordu. 29 Ekim'de Vikzhel, bir çağrı, fiilen bir ültimatom yayınlayarak pazarlık talep etti. Tüm sovyetlere ve diğer sayısız işçi, asker ve köylü örgütüne hitaben yaptığı çağrı, muhtemelen zamanın yaygın duygusunu yansıtıyordu:

> Ülke örgütlü bir hükümetten yoksun ve iktidar için acılı bir mücadele gelişiyor. Çekişen taraflardan her biri kuvvet yoluyla bir hükümet kurmaya çalışıyor ve [bunun sonucunda] kardeş kardeşi öldürüyor ... Kerenski'nin başında olduğu Geçici Hükümetin, iktidarın dizginlerini elinde tutmak için çok güçsüz olduğu ortaya çıktı. Petrograd'da yanızca bir parti tarafından kurulan Halk Komiserleri Sovyeti Hükümeti, bir bütün olarak tüm ülke tarafından tanınmayı ve desteklenmeyi bekleyemez. Dolayısıyla, demokrasinin bir bütün olarak güvenini kazanacak ve Kurucu Meclis kurulana dek iktidarı sürdürmeye yetecek prestije sahip bir hükümet kurulması bir ihtiyaçtır ... Demiryolcular Sendikası, kararının uygulanması için, trenlerin tamamen durdurulması da dahil, tasarrufundaki her türlü vasıtayı kullanacağını tebliğ eder.[22]

Kerenski'nin cepheden birlikleri getirip getiremeyeceği hâlâ belirsizliğini korurken ve Moskova ve ülkenin geri kalanının yeni hükümete razı olup olmayacağı bilinmezken Bolşevikler teklifi kabul etmek zorunda olduklarını düşündüler. Gerçekten de bu fikir, böyle bir hükümetin devrimciler olarak hedefleri olduğunu varsaymakla kalmayıp devrimi korumak için de şart olduğunu düşünen ve tek başlarına hayatta kalabileceklerinden şüphe duyan bir kısım Bolşevik liderliği arasında dikkate değer bir sempati uyandırdı.

Takip eden günler, çeşitli parti grupları ve Vikzhel arasında yoğun pazarlıklara ve Bolşevik Parti içinde tartışmalara sahne oldu. İlk başta Menşevikler ve SR'ler katı bir pozisyon aldılar ve 25 Ekim'de el konulan iktidarın feshedilmesini ve yeni kurulacak tamamen sosyalist hükümetin Lenin ya da Troçki'yi *içermemesini* talep ettiler. Kamenev ve David Riazanov gibi Bolşevik tarafındaki daha uzlaşmacı pazarlıkçılar, görünüşe bakılırsa bu ikinci talebi ciddi olarak değerlendirmişlerdir. Doğrusu, Bolşevik Merkez Komitesi 29 Ekim'de –hem Lenin hem de Troçki'nin yokluğunda olması önemlidir– pazarlıkların genel bir taslağını ve "hükümetin tabanını genişletme gerekli-

22 Bunyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution*, s. 155-156.

liğini ve bileşiminde değişiklikler olasılığını tanıdığını" onayladı.[23] Bu tartışmalarda etkin bir rol üstlenmeyen Lenin, nihayet Troçki gibi müdahil oldu. 1 Kasım'daki Merkez Komitesi toplantısında Lenin, Kamenev ve Riazanov'u, rejim kendisini güçlendirirken, yani askerî tehdidi savuştururken ve Moskova'da kontrolü sağlarken, eylemi geciktirmekten ibaret olan bu tartışmaları ciddiye aldıkları için azarladı. Ancak A. I. Rıkov, Riazanov ve Kamenev gibi bazı Bolşevik Merkez Komitesi üyeleri, bu pazarlıkların ciddi olduğunu, Bolşeviklerin tek başına hükmetme girişiminin sadece çöküşe ve şu ana kadar devrimle kazanılmış her şeyin yitirilmesine sebep olacağını ileri sürerek karşı çıktılar. Troçki ve diğerleri kurulacak herhangi bir hükümette Bolşeviklerin tam çoğunluğa sahip olması gerektiğinde ısrar ettiler.[24] Merkez Komitesi, oylama sonucunda geniş bir sosyalist hükümet kurulmasının yollarını araştırmaya devam etme kararı aldı.

Gelgelelim, olaylar uzlaşma taraftarlarının aleyhine işliyordu. Kerenski-Krasnov çabalarının mağlubiyete uğratılması en azından bir süreliğine askerî bir darbeyi listeden çıkarmıştı. Bolşeviklerin Moskova'da başarı olasılıkları güçleniyordu ve diğer şehirlerden ve cephedeki ordulardan giderek daha fazla yeni hükümete destek haberleri geliyordu. Menşevik-SR pazarlıkçıları, ellerindeki kartlara göre yüksek oynamışlar, daha uzlaşmaz bir tavır takınmış ve güçlerinin yettiğinden daha büyük ödünler istemişlerdi. Lenin ve Troçki'nin kışkırtmasıyla Bolşevik liderliği tutumunu sertleştirdi. Lenin öfkeli biçimde eğer gerekirse partiyi bölmekle tehdit etti. 2 Kasım'da Parti Merkez Komitesi toplantısında uzlaşma taraftarlarına saldıran ve "kimse tamamen Bolşeviklerden oluşan bir hükümeti reddedemez" diyen bir karar takdim etti.[25]

Vikzhel pazarlıkları ve Bolşevik partisindeki iç çatışmalar, iktidarın amacı, özellikle de Lenin'in iktidar arzusunun amacı hakkında temel sorular sorulmasına yol açtı. Leninistlerin çoğunluğu, diğer sosyalist partilerin İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi'ndeki temsil oranlarıyla MİK'ye kabul edilmesi ödününü vermeye razıydılar ama onları *Sovnarkom*'a yani hükümete kabul etmek istemiyorlardı. Kamenev gibi daha uzlaşmacı Bolşevikler daha da ileri giderek MİK'yi çeşitli "demokratik" örgütlerin; sendikaların ve bazı şehir meclislerinin temsilcilerini de içerecek şekilde genişletmek, hatta diğer partilerin hükümete katılımına izin vermek istiyorlardı. Her iki yol da muhalifler kabul ettiği takdirde Bolşeviklerin mutlak çoğunluğu kaybetmesi demekti; ama bu gerçekleşmedi. Lenin, iktidar üzerindeki hâkimiyetini sıkı biçimde elde tutma konusundaki uzlaşmaz inadını sürdürmeyi başardı ve aynı zamanda kendi partisini de hizada tuttu. Petrograd'daki askerî muhalif-

23 McNeal, *Resolutions*, II, s. 42.

24 *The Bolsheviks and the October Revolution: Minutes*, s. 129-135.

25 McNeal, *Resolutions*, II, s. 45.

lerinin yenilmesiyle ve kendi içindeki ılımlıların bir alternatif bulmayı başaramamasıyla güçlenen Bolşevik hükümeti, Vikzhel'in teklif ettiği koalisyon hükümeti görüşmelerini Kasım başında neticesiz bir sona doğru itekledi. Bunu yapabilmelerinin bir nedeni de devrimin Petrograd dışına başarıyla yayılıyor oluşuydu.

Sovyet iktidarının yayılması

Silahlı muhaliflerle ve hükümeti genişletme talepleriyle mücadele ettikleri ilk haftada Bolşevik liderler, ülkenin geri kalanının devrimlerini ve hükümetlerini destekleyip desteklemeyeceğini görmek için endişeli bir bekleyiş içerisindeydiler. İlk başlarda, uzun vadede ayakta kalmaları için hayati öneme sahip bu konuda yapabilecekleri pek az şey vardı. Şubat'ta Petrograd'da gerçekleşen devrim tüm ülkede oldukça yaygın kabul görmüştü. Ekim'de ise hem devlet hem de toplum bölünmüştü. Başkentin taşra üzerindeki otoritesi zayıflamış; yerel siyasi, ekonomik, etnik meseleler güçlenmişti. Dolayısıyla yeni devrim Şubat'takinden daha değişik bir karşılığa yol açtı. Artık her büyük yerleşim, yerel koşullarına bağlı olarak, sık sık silahlı çatışmalar eşliğinde Sovyet iktidarını ve yeni merkezî hükümeti kabul edip etmeme konusunda bir karar veriyordu. Bu süreç haftalara hatta aylara yayılıyor ve birçok yerel "Ekim" çeşitli biçimler alıyordu. Petrograd'ın Ekim Devrimi'ne verilen yerel karşılıklar birçok yerel koşula bağlı oluyordu: yerel sovyetin siyasi rengi, topluluğun sosyal bileşimi, siyasi liderliğin şevki, bir garnizonun varlığı ya da yokluğu, ulusal çatışmalar ve diğer faktörler. Yerel sovyetin kontrolü özellikle önemli oluyordu çünkü çoğu yerde otoriteyi uygulayan Geçici Hükümet yetkilileri ya da şehir meclisi yetkilileri değil, genellikle oydu.

Sovyet iktidarı, Rus taşrasına Lenin'in söylediği ve Sovyet tarihyazımında kutsandığı gibi basit bir "zafer yürüyüşüyle" değil karmaşık bir süreç sonunda geldi. Doğrusu, Petrograd'daki Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet iktidarı Ekim 1917 ve 1918 başları arasında yayıldığı için Rusya'nın bir ucundan diğerine birçok devrim dalgasından bahsetmek daha doğrudur. Bu süreci, büyük şehirler söz konusu olduğunda kurulma hızına ve biçimine bağlı olarak üç geniş kategoriye ayırabiliriz. İlk iki tip, 25 Ekim'i takip eden ilk iki haftadaki iktidar konsolidasyonunun bir parçasıydı; üçüncü tip ise 1917 sonu ve 1918 başında gerçekleşen ikinci aşamanın bir parçasıydı (bkz. gelecek bölüm).

Yerel Ekim Devrimi'nin bir tipinde, yerel Bolşevikler ve müttefikleri, Sovyet iktidarını hızlıca ve pek az muhalefetle karşılaşarak tesis etmeyi başardılar. Bunun gerçekleşebildiği yerlerde Bolşevikler ya da Bolşevik liderliğindeki koalisyonlar halihazırda yerel sovyeti kontrol etmekteydi ve yerel sovyet vasıtasıyla hızlıca yerel Sovyet iktidarını ve Petrograd'daki yeni hükümе-

te bağlılıklarını ilan ettiler. İlanı uygulatacak güç olarak Kızıl Muhafızlar ve/veya güvenilir garnizon askerleri hazırdı. Etkili muhalefet ya da güçlü rakipler yoktu. Bu kategoride yerel sovyet liderleri Sovyet iktidarını 26 ya da 27 Ekim'de ilan ettiler ve zorlanmadan yerleştirdiler. Bu örüntü, bilhassa Moskova'nın kuzeyi ve doğusundaki Merkez Sanayi Bölgesi'nin endüstrileşmiş şehirleri ve Urallar'da görülüyordu.

İkinci –ve belki daha önemli– şehir tipinde ise yerel Bolşevikler, genellikle sovyeti kontrol etseler de daha fazla zorlukla karşılaştılar. Bu yerlerde çoğunlukla silahlı bir çatışma, bazı durumlarda ağır muharebeler oldu ama Sovyet-Bolşevik tarafı iki ya da üç gün ila bir hafta arasında kazandı (aşağı yukarı 2 Kasım'a kadar). Bu kategorideki şehirler, daha çeşitlilik gösteren sosyal yapılara sahip daha büyük şehirlerdi ve yeni Sovyet hükümetine karşı örgütlü bir muhalefet ürettiler. Bunlara tipik olarak Volga Nehri şehirleri (Kazan, Samara, Saratov); Merkez Sanayi Bölgesi'nin Vladimir, Tver gibi daha büyük şehirleri ve diğer yerlerdeki birçok büyük şehir dahildi. Bu grupta Moskova da vardı ve oradaki mücadelenin neticesi rejimin hayatta kalması için kritik önem taşıyordu. Bununla beraber, bu kategori içinde de hatırı sayılır bir çeşitlilik bulunuyordu.

Örneğin Saratov'da Bolşevikler, Eylül'de şehir sovyetinde net bir çoğunluk elde etmişlerdi ve Ekim ortasında yükselen gerilimler arasında, yiyecek dağıtımının kontrolü ve diğer tedbirlerle şehirdeki kontrollerini güçlendirecek adımlar atmışlardı. Ekim 26'yı 27'ye bağlayan gece Petrograd'daki gelişmeleri duyduktan sonra Saratov Sovyeti yerel iktidarın sovyete geçmiş olduğunu ilan etti ve bunu yerleştirmek üzere tedbirler almaya başladı. Sabahın erken saatlerinde icra komitesi, Geçici Hükümet temsilcisinin görevden alındığını duyurdu, vilayet bölgelerine kendi komiserlerini yolladı, gazeteleri "sovyet karşıtı" makaleler yayımlamaktan men etti ve kendi toprak kararnamesini yayımladı. Ne var ki, Saratov Menşevikleri ve SR'leri direndiler. Şehir meclisini kontrol ediyorlardı ve şehir meclisi vasıtasıyla Devrimi Kurtarma Komitesi kurdular. İki taraf da 27'si boyunca pozisyon kazanmaya ve destekçilerini harekete geçirmeye uğraştılar. Nihayet 28'i sabahı sovyet kuvvetleri –Kızıl Muhafızlar ve garnizondan bazı askerler– komite savunucularının direnişlerini kurdukları şehir meclisi binasını kuşattılar. Bir gün süren pazarlıklardan sonra o akşam çatışma başladı ve tüm gece boyunca devam etti. Nihayet 29'unda sabah saat 6.00 gibi şehir meclisi binasını savunanlar teslim oldu. Toplam zayiat üç ölü ve on sekiz yaralıydı. Acıkan kuşatmacılar ayva kutularından kurulmuş barikatın bir kısmını, kelimenin asıl anlamıyla, yemişlerdi. Sovyet iktidarı kurulmuştu.[26]

26 Saratov'da Ekim hakkında bkz. Raleigh, *Revolution on the Volga*, s. 276-291 ve Wade, *Red Guards and Workers' Militias*, s. 231-238.

Saratov'daki hızlı zafer ve az sayıdaki zayiat Moskova'daki mücadeleyle keskin bir tezatlık oluşturur. Rusya'nın en büyük şehri ve eski başkent olan Moskova'nın Petrograd'daki olaylara vereceği karşılık özellikle önemliydi. Moskova'nın Bolşevik Devrimi'ni kabul etmesi devrime muazzam bir itki sağlayacaktı, bir reddetme ise otomatik olarak güçlü bir muhalefet merkezinin kurulmasına ve belki de Bolşevik rejiminin son bulmasına yol açacaktı. Moskova'daki mücadele günler boyunca dengede kaldı ve Moskova, ikinci kategori içinde Sovyet iktidarının kurulduğu en son şehir oldu.

Moskova Bolşevikleri, açıkça devrimci iktidara el koyma eylemine hazır değillerdi. İşçi sovyetini kontrol ediyorlardı ama ayrı bir kurum olan asker sovyetinde azınlıktılar, dolayısıyla garnizondan destek bulup bulamayacakları belirsizdi. Ayrıca, ne Petrograd'dakine benzer bir rol oynayabilecek bir Askerî Devrimci Komite kurmuşlardı ne de Kızıl Muhafızları güçlendirecek ya da hazırlayacak adımlar atmışlardı. Üstelik Moskovalı üst düzey Bolşevik liderlerin çoğu, İkinci Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi için Petrograd'a gitmişti ve bu yüzden hızlı bir biçimde liderlik sağlayabilecek durumda değillerdi. Doğrusu, içlerinden birçoğunun, geniş sosyalist hükümet taraftarları arasında en kuvvetliler olduğu ortaya çıkacaktı. Dolayısıyla Moskova Bolşevikleri, hem hazırlıksız biçimde hem de Petrograd'daki eylemlerin akıllıca olmadığı duygusu içinde mücadeleye girdiler, ama devrim bir kez başladığında savunulmalıydı ki mağlubiyet, her daim korkulan muhafazakâr karşı devrimin zaferine yol açmasın. Moskova sol SR'leri ve bazı sol Menşevikler de aynı duygularla devrimi desteklediler. Moskova İşçi Sovyeti, Petrograd Askerî Devrimci Komitesi'nin eylemlerini (yani iktidara el konmasını) destekleme ve Moskova'da bir ADK kurulması kararı aldı.

Moskovalı Bolşeviklerin hazırlıksızlığı ve tereddütlerinin karşısında Bolşevik Devrimi karşıtlarının daha canlı ve etkili muhalefeti vardı. 25 Ekim'de (yani daha Kışlık Saray düşmeden evvel) muhalifler şehir meclisinde bir araya geldiler ve bir Halk Güvenliği Komitesi kurdular. Komitenin en önemli iki üyesinden biri, bir sağ SR ve şehrin belediye başkanı V. V. Rudnev, diğeriyse Moskova Askerî Bölgesi komutanı Albay K. I. Riabtsev'di. Komite 10.000'e yakın eğitimli asker toplamayı başardı.[27]

26'sında, destekçilerini örgütlemiş her iki taraf da çatışmayı başlatan taraf olmak istemediğinden diğerini izliyordu. Nihayet 27'sinde Riabtsev saldırıya geçti ve Halk Güvenliği Komitesi askerleri, isyancıların ele geçirmiş olduğu birçok tren istasyonunu ve telefon santralini geri aldılar. 27 gecesi ve 28'inde Riabtsev'in birlikleri ilave zaferler kazandılar ve sonunda Kremlin'i Bolşevik savunmacıların elinden aldılar. Bu, Halk Güvenliği kuvvetlerinin en büyük başarısı oldu. Sovyet yanlısı kuvvetler toplanmaya başladı. Moskova'da-

27 Moskova hakkında özellikle bkz. Koenker, *Moscow Workers*, s. 329-355.

ki savaşın gerçek yükünü taşıyan Kızıl Muhafızlar, 25 Ekim'de 8.500 kişiyle başlamışlardı ama 1 Kasım'a kadar bu sayı 30.000'e yükseldi. Dahası halihazırda Sovyet iktidarının kurulmuş olduğu çevredeki endüstriyel şehir ve kasabalardan takviye Kızıl Muhafız birlikleri Moskova'ya gelmeye başladı. Kızıl Muhafızlar, bilhassa azimle savaşıyorlardı ve 29'unda sadece çok küçük bir kısmı muharebeye katılan garnizonun topçu desteğini de kazandılar. Sokak sokak savaşarak rakiplerini şehir merkezine ve Kremlin'e doğru sürdüler ve 2 Kasım'da nihai zaferi elde ettiler. Moskova'daki savaş acımasızdı ve 28 Ekim'de Kremlin'de teslim oldukları halde vurulan düzinelerce Sovyet yanlısı askerle sembolleşmişti (ve belki de alevlenmişti). Moskova'daki ölü sayısı hiçbir zaman tam bir kesinlikle saptanamamıştır ama yüzlerce ölü ve yaralı olduğu açıktır.

Bolşevikler Moskova'da zafer kazanmışlardı ama ödedikleri bedel o zamana kadarki bütün şehirlerden daha yüksek olmuştu. Yine de Moskova Sovyeti'nde eleştirilerle karşılaşıyorlardı; çatışmalar boyunca ADK'yi destekleyen sol SR'ler arasındaki müttefikleri, desteklerini geniş bir sosyalist hükümet kurulması ve devrimin müdafaası için verdiklerini açık açık belirtiyorlardı. Onları ADK ve Sovyet iktidarı saflarında savaşmaya iten şey, bir yolunu bulup ılımlı sosyalistler ve Halk Güvenliği Komitesi liberallerinin zaferinin arkasına gizlenecek bir General Kornilov ve dört başı mamur bir karşı devrim korkusuydu. Moskova, basit bir Bolşevik anti-Bolşevik bölünmesinden öte, Sovyet iktidarı fikrinin çeşitli nüanslarının yanı sıra muhafazakâr karşı devrim korkusunun da önemli rol oynadığı karmaşık bir siyasi durum arz ediyordu. Aynı karmaşık duygular, çoğu büyük şehirde hâkimdi.

Sovyet iktidarının ilk konsolidasyonunda bilhassa kritik olan öğe, cephe askerlerinin tavrıydı; özellikle de Petrograd'a en yakın bölgelerde bulunanların: Kuzey Cephesi, Baltık Donanması bahriyelileri ve Helsinki garnizonu. Bu bölgedeki birlikler halihazırda radikalleşmişlerdi; hızla barışı sağlayacak ve sosyal reformları hızla ve radikal bir biçimde uygulayacak sosyalist bir hükümet olarak tanımladıkları Sovyet iktidarına desteklerini vakit kaybetmeden ilan ettiler. Petrograd etrafındaki kritik alanlarının kontrolünü elinde tutan On İkinci Ordu'nun 25 Ekim olaylarına tepkisi, Sovyetler Kongresi'ne o akşam bir telgraf yollayarak iktidarı kontrol etmek için bir ADK kurduğunu ve (güçlü bir biçimde Bolşevik yanlısı) Letonya piyade birliklerine Kuzey Cephesiyle Petrograd arasındaki ana şehirleri işgal etme emri verdiğini ilan etmek oldu. 28 Ekim'deki ordu kongresi, Bolşeviklerle karşıtları arasında eşit bir denge olduğunu ortaya koysa da ve kongrede alınan karar, Pulkovo'daki karşılaşmada On İkinci Ordu askerlerinin her iki tarafı da desteklemesini yasaklasa da bu politikadan esas kârlı çıkanlar Bolşevikler oldu çünkü karar, Kerenski'yi ve hükümeti ihtiyaç duydukları askerî destekten

Ekim Devrimi sırasında Moskova'daki çatışmanın Kremlin duvarlarına verdiği hasar. Kurşun deliklerine ve kısmen patlamış kapıya dikkat. (National Archives and Records Administration [Ulusal Arşivler ve Kayıtlar İdaresi].)

mahrum bırakmıştı. Birinci Ordu, aynı genel bölgede 30 Ekim'de Bolşeviklerin, sol SR'lerin ve Menşevik-Enternasyonalistlerin hâkimiyetinde bir kongre topladı ve Sovyet iktidarını ilan etti. Garnizondan ve yakındaki cepheden oldukça etkilenen Minsk şehir sovyeti hemen Sovyet iktidarını ilan etti. Bal-

tık bahriyelileri ve Helsinki garnizonu vakit kaybetmeden desteklerini beyan ettiler. Günler içinde, Estonya'nın bir kısmı, işgal altında olmayan Letonya, Kuzey Cephesinin gerisinde kalan bölgeler ve Batı Cephesinin kuzey kısmı Sovyet iktidarına ve Petrograd'daki devrime desteklerini ilan ettiler. Böylece Bolşevik hükümeti elzem olan güvenliğin yanı sıra cepheden ve cephenin hemen arkasındaki Petrograd'a yakın bölgelerden silahlı destek de kazandı.

Çoğu karar Sovyet iktidarını desteklese de bazı kararlar daha muğlaktı. Kararlardan bazıları, Bolşevikleri bir silahlı çatışmaya sebep oldukları için eleştirirken, aynı zamanda Kerenski'yi de kınıyordu ve yine aynı kararda Sovyetler Kongresi'nin barış ve toprak kararnameleri desteklenebiliyordu. 517. Batumsky Alayı, 29 Ekim'de aldığı kararda "Bir kardeş savaşına dönüşen, Bolşeviklerin Petrograd'daki iktidara el koyması, Geçici Hükümetin demokratik çoğunluğun arzularından sapmasından kaynaklanmıştır" demişti.[28] Her şeye rağmen, bu tarz karışık tepkiler bile yeni rejim için değerliydi, çünkü Kerenski'nin seferberliğine verilmesi olası askerî desteğin aslında var olmadığını gösteriyorlardı. Diğer cephelerdeki durumların netliğe kavuşması, aynı askerlerin hükümet otoritesine karşı uzun vadedeki tavırlarının netleşmesi gibi daha uzun zaman aldı (bkz. 10. Bölüm).[29]

2 Kasım'da Moskova'da zafer kazanıldığı gün, Bolşevikler, batıda Batı ve Kuzey cephelerinden doğuda Volga'ya ve Urallara uzanan, Kuzey-Orta Avrupa Rusyası'nda boydan boya bir kuşak bölgesinin –ne derece sağlam bir şekilde olduğu belirsizliğini korusa da– kontrolünü sağlamayı başardılar. Ancak bu kuşak içerisinde Sovyet iktidarının yerleştirilemediği önemli bölgeler bulunmaktaydı. Dahası böylesi bir harita, büyük şehirlerin Sovyet iktidarı ilan ettiği vilayetleri referans almaktadır; gelgelelim bu vilayetlerden bazılarında kırsal bölgelerin ve bölge kasabalarının çoğu daha yeni otoriteye tabi edilememişti. Bu kuşağın dışındaki ufak kesimlerde Sovyet iktidarı ilan etmiş bölgeler bulunmaktaydı. "Sovyet İktidarı"nın ilan edildiği birçok bölgede, Ekim öncesi yerel hükümet varlığını, hatta işlevini sürdürdü. Sovyet iktidarı olsa olsa seyrekti.

2 Kasım'dan sonra Sovyet iktidarının yayılması, üçüncü dalga Sovyet iktidarı ilanlarıyla 17 Kasım'da tekrar başlayana dek fiilen iki hafta boyunca durdu (bkz. 10. Bölüm). Bu duraklama, Petrograd'daki siyasal ya da diğer olaylarla açıklanamaz ve ilk haftalardaki başarılarından sonra, Bolşeviklerin ve sol radikallerin, Ekim Devrimi'nden evvel iktidarı hızla ve başarıyla tesis etmeye yetecek kadar kuvvetli bir pozisyonda oldukları şehirleri tükettiklerini gösterir. Doğrusu, sözü geçen bölge, sovyetlerin Ekim Devrimi'nden *evvel* Bolşevik ya da solcuların kontrolünde olduğu yerlere tekabül etmekte-

28 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Road*, s. 314.

29 Cephedeki Ekim Devrimi hakkında bkz. *a.g.e.*, s. 308-402.

dir. Bolşevikler ve müttefikleri, ülkenin geri kalanında Sovyet iktidarını temin etmek için daha uzun bir mücadeleye girmek zorundalardı.[30] Bununla birlikte, Moskova'daki ve Rusya'nın kalbindeki diğer büyük kentlerdeki, endüstriyel şehirlerdeki, kuzey ordusu ve donanma kuvvetlerindeki zafer, başlangıçtaki iktidarı pekiştirmek için hayatiydi ve yeni hükümete nefes alacak alan açtı.

2 Kasım'da, Bolşeviklerin Sovyet iktidarını ilan etmesinden bir hafta sonra, yeni hükümet ilk askerî düşmanlarını püskürtmüş ve Sovyet iktidarının Moskova ve diğer birçok şehirde kabul edildiğine şahit olmuştu. Bu gelişmeler, Lenin'in Vikzhel pazarlıklarını sürüncemede bırakarak sönümlendirmesine, daha geniş tabanlı bir hükümet kurulmasını savunan Bolşevik liderleri hizaya sokmasına ve Bolşevikleri iktidarı paylaşmaya zorlama girişimini atlatmasına müsaade etmişti. 26 Ekim'de İkinci Sovyetler Kongresi tarafından yayınlanan duyuruda, Lenin'in başlangıçta "geçici işçi ve asker hükümeti" şeklinde biçimlendirdiği yeni hükümet, artık kendisini daha az geçici sayabilir ve dikkatini hem siyasi hem de sosyo-ekonomik nitelikli daha uzun vadeli meselelere yöneltebilirdi.

30 Ekim Devrimi'nin yayılma sürecinin çeşitli betimlemeleri 5. ve 6. bölümlerde anılan çalışmalarda bulunur ve gelecek bölümde daha da fazla tartışılmıştır.

10

Kurucu Meclis ve İktidarın Amaçları

Lenin ve Bolşevikler, Kasım başı biraz güvendelerdi; şimdi barış yapmak, Sovyet iktidarını daha fazla yaymak, hükümeti ve nihayet Kurucu Meclis'i yeniden yapılandırmak gibi siyasi meselelerle baş etmek üzere geleceği planlayabilirlerdi. Aynı zamanda Rus halkının arzuları doğrultusunda kapsamlı sosyal ve ekonomik reformlar yapmak için kolları sıvayabilirlerdi. Bütün bu meselelerle, özellikle de Kurucu Meclis'le uğraşırken iktidarın ve bizzat devrimin doğası ve amaçları sorusunu göğüslediler.

Barış

Yeni rejimin ilk yasalarından biri acil ateşkes çağrısı içeren Barış Kararnamesi'ydi. Yeni liderler, bu kararname sayesinde tek hareketle hem bilhassa askerler arasında kendilerine geniş bir halk desteği yarattılar hem de selefleri-nin itibarını her şeyden çok zedelemiş olan meselenin üzerine kararlılıkla gidebildiler. Elimizde, Lenin barış kararnamesini okurken İkinci Sovyetler Kongre salonunda bulunanların tepkileri hakkında canlı tasvirler bulunuyor. Amerikalı gazeteci Albert Rhys Williams oradaydı ve o günü, "İri yarı bir asker, yaşlı gözlerle ayağa kalktı ve coşkuyla el çırpan bir işçiye sarıldı... Uykusuzluktan çukurlaşmış gözleri ve sakalının altındaki cılız yüzüyle bir Vıborglu (Vıborg bölgesi işçisi) salona sersemlemiş bir şekilde bakarak istavroz çıkarttı ve kendi kendine şöyle mırıldandı: '*Pust budet konets voine*!' (Bu savaşın sonu olsun!)" şeklinde hatırlayacaktı.[1] Buna rağmen eğer barış tez elden gerçekleşmezse halk desteği hızla solacaktı.

1 Albert Rhys Williams, *Journey into Revolution*, s. 132.

Barışı gerçekleştirmek o kadar kolay değildi. Lenin ve Bolşevik liderler, Geçici Hükümeti eleştirirken barışı nasıl sağlayacaklarını ayrıntılı biçimde açıklamaktan imtina etmeyi başarmışlardı. 1917'nin başında Lenin, zaman zaman (özellikle de Almanya ile ayrı bir barışı desteklediği suçlamalarıyla karşılaştığında) olası bir "devrimci savaştan" bahsediyordu. Fakat çoğunlukla mesele önüne geldiğinde yan çiziyor, genellikle Rusya'da sosyalist bir devlet kurulmasının Almanya ve Batı Avrupa'da devrimi ateşlemek için yeterli olacağını ve böylece meselenin bir öneminin kalmayacağını belirtiyordu. Barış için geleneksel diplomatik müzakereler gerekli olmayacaktı. Bolşevikler de Devrimci Defansist selefleri gibi Rusya'daki devrimin Avrupa'da genel bir devrimin başlangıcı olduğuna inanıyorlardı. Devrime inanç, Lenin'in iktidara el koymasının altındaki ideolojik gerekçelerin köşe taşıydı ve şimdi önlerindeki zor günlerde tutunacak bir dala dönüşmüştü: Uluslararası devrim, radikal Rus Devrimi'nin yardımına koşacaktı.

Dünya devrimine olan inanca rağmen, pratik tedbirler alma gereksinimi kısa zamanda kendini gösterdi ve 2 Kasım'dan sonraki rahatlama, liderliğe dikkatini yeniden barış sorununa çevirme fırsatı verdi. Bolşeviklerin barış kararnamesi yurtdışında genel olarak görmezden gelindi. O yüzden 7 Kasım'da hükümet, Genelkurmay Başkan Vekili General Nikola Dukhonin'e Doğu Cephesi'nde Almanlarla ateşkes müzakerelerine başlama emri verdi. Dukhonin, bu emri kabul etmeyince görevinden alındı ve cephe hattı birliklerine karşılarındaki düşman taburlarıyla ateşkes müzakerelerine başlamak üzere temsilciler seçme emri verildi. Bolşeviklerin yeni atanmış Genelkurmay Başkanı Nikolay Krilenko, 13 Kasım'da Alman kumandasına, cephe hatları boyunca ateşkes teklifi sunmak üzere bir heyet yolladı. O zamana kadar münferit askerî birlikler zaten yerel ateşkesler için müzakere ediyorlardı ve bu müzakereler, 2 Aralık'taki genel ateşkes anlaşması bir kenara, 19 Kasım'daki resmî ateşkes görüşmeleri başlamadan önce bile bayağı ilerlemişti. Bunlar ve diğer birçok direkt ateşkes, Doğu Cephesi'ndeki savaşa fiilen son verdi.

Ateşkeslerin birlikler ve hükümet üzerinde de olağanüstü bir etkisi oldu. Ateşkes görüşmeleri talimatı, askerlerin bütün muharebelere son verme ve eve dönme arzularını tasdikliyor ve meşrulaştırıyordu. Yeni Sovyet hükümeti, bunun karşılığında askerlerin gözünde herhangi bir Sovyetler Kongresi'nin kendilerine sunamayacağı bir meşruiyet kazandı; geniş tabanlı sosyalist bir hükümet meselesini (ve hatta müteakip olayların göstereceği gibi Kurucu Meclis meselesini bile) rafa kaldıran bir meşruiyet. Dahası Lenin, ordunun kontrolünü subaylardan ve kalan Devrimci Defansist komite liderliğinden almak da dahil, askerlere sorumluluk vererek, zımnen askerlerin kendilerini ifade etme kararlılığını onaylamış oluyordu. Diğer tüm siyasi mesele-

ler ve partiler önem yönünden bu karşılıklı meşrulaştırma ve birbirinin hareketlerini güçlendirmenin yanında sönük kalıyordu.[2] Resmî barış müzakerelerinin uzayıp gittiği ve barış antlaşmasının 3 Mart 1918'e kadar imzalanmadığı doğru,* fakat Rus askerleri için savaş sona ermişti ve 1917'nin Kasım ve Aralık aylarında kendi inisiyatifleriyle silah bırakmaya başladılar. Ateşkesle, 1917'de ilk defa savaş ve barış meseleleri, iktidardaki hükümeti halk muhalefetiyle tehdit eden bir durum olmaktan çıktı. Bu, Lenin'e yeni rejimin karşısındaki ciddi iç meseleler ile yüzleşme imkânı verdi.

Sovyet iktidarı: direniş ve kabulleniş

Bolşevik hükümeti için 2 Kasım'da durma noktasına gelen Sovyet iktidarının yayılışının nasıl sürdürüleceği ciddi bir sorundu. Bolşevikler ve sol müttefiklerinin, Ekim Devrimi'nden önce güçlerini hızlıca tesis edebilecekleri konumda bulundukları şehirler, Ekim Devrimi'nden sonraki haftanın başarılarından sonra tükendi. Ülkenin geri kalan kısmında Sovyet/Bolşevik güçleri ancak bir ya da iki aylık uzatılmış *siyasi* mücadeleler sonunda üstün gelebildiler. Bu şehirlerde sovyeti Bolşevikler veya radikal sol blok kontrol etmiyordu ve/veya güçlü bir alternatifleri mevcuttu. Sık rastlanılan bir olgu, tüm sosyalist partileri birleştiren bir hükümet olarak Sovyet iktidarına destekle beraber Bolşevik hükümetine muhalefetti. Bu, Moskova'nın güneyindeki bölgelerde, Doğu Ukrayna'da ve cephenin bazı bölümlerinde tipik bir durumdu. Bu bölgelere baktığımızda, Sovyet iktidarının anlamının ne kadar karmaşık olduğunu ve Petrograd'daki devrimi ve onun yeni hükümetini desteklemek veya desteklememenin ardındaki sebeplerin ne derece değişken olduğunu daha net görüyoruz. Bu bölgelerdeki güç mücadelesi, ayrıca iki farklı meselenin sunumu açısından önemlidir. Birincisi, bazı milliyetlerin özerklik veya bağımsızlık mücadeleleridir; bu mücadeleler, 2 Kasım'da yürürlüğe giren ve birçok ulus liderinin ayrılık onayı olarak algıladığı Rus Halklarının Hakları Bildirisi ile daha da karmaşıklaştı. İkinci mesele ise Petrograd ve Moskova'dan gönderilen ve yeni hükümetin otoritesini dayatmakla hükümlü keşif birliklerinin yerli muhalif silahlı güçlerle çarpıştığı "demiryolu savaşıdır."

2 Ön-cephe hattı birliklerinin ateşkes eylemleri ve bu eylemlerin hükümetle olan ilişkilerine etkisi hakkında bkz. Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Road*, s. 379-405. Sürecin Bolşeviklere odaklanan detaylı bir anlatısı için bkz. Rabinowitch, *Bolsheviks in Power*, s. 131-209. Erken dönem Sovyet diplomasisi ve bizzat ateşkes hakkında bkz. Debo, *Revolution and Survival*, Kennan, *Soviet-American Relations* ve Wheeler-Bennett, *The Forgotten Peace*.

(*) 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'nın ağır koşullarıyla Rusya devasa boyutlarda toprak, insan, sanayi ve tahıl üreten bölge kaybetmişti. Ağır koşullar, Rusya'yı sarsacak bedeller nedeniyle Almanya'yla ayrı bir barış yapılmasına tamamen karşı olan 1917'nin farklı kanatlardan siyasi liderlerini haklı çıkardı. Bununla birlikte, barışı sağlamayan bir siyasi rejimin ödeyeceği bedel iktidar kaybı olacaktı ki Lenin bu bedeli ödemeyi kesinlikle istemiyordu.

Bu bölgelere ve meselelere örnek teşkil eden bir yer Harkov'dur (Kharkiv). Doğu Ukrayna'nın en önemli endüstriyel ve finansal merkezi olan Harkov'da sovyeti ağırlıkla solcu Menşevik ve sol SR'lerden oluşan geniş bir sosyalist koalisyon kontrol ediyordu. 26 Ekim'de yerli Bolşeviklerin Sovyet iktidarı deklarasyonlarını reddettiler. İktidar, onun yerine geçici olarak bir Askerî Devrimci Komite'ye (ADK) verildi. Bu komite, hem şehir hem de bölgesel sovyetlerden (işçi, asker ve köylü) sorumlu kılındı. Bu ADK, Petrograd ve Moskova'dakilerden çok farklıydı. Bolşeviklerin yönettiği, bir iktidara el koyma aracı değil, siyasi belirsizlik döneminde yerel iktidarı elde tutmaya yönelik geniş tabanlı bir organdı. Geçici Hükümeti desteklemeyi reddetti, fakat aynı zamanda Bolşevik Hükümetini de onaylamadı. Onun yerine Petrograd'da Vikzhel tarafından savunulan, tamamen sosyalist bir hükümet tipi idealini yerel olarak tesis etti.[3]

Harkov'daki siyasi durum, Ukraynalıların ulusal ifadelerinin güçlenmesiyle daha karmaşıklaştı. O zamana kadar Ukrayna milliyetçiliği Harkov'da çok belirgin değildi – Ukraynalılar, Harkov nüfusunun ancak üçte birini oluşturuyorlar fakat giderek çoğalıyorlardı. 7 Kasım'da Kiev'deki Ukrayna Merkezî Radası, Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, Rada'yı ve Genel Sekreterliğini Ukrayna hükümeti olarak ilan eden "Üçüncü Evrensel"ini yayınladı. Üçüncü Evrensel, tam bağımsızlık ilan etmiyor fakat had safhada ademimerkeziyetçi bir federasyon içinde geniş özerklik öngörüyordu. Ayrıca, köylülere toprak dağıtımını içeren geniş kapsamlı sosyal reformlar da ilan ediyordu.[4] Harkov'daki Ukraynalı milliyetçiler artık yerel siyaset içinde kendilerine majör bir rol biçiyorlardı ve Kiev'deki Ukrayna Merkezî Radası'nın tüm Ukrayna'nın hükümeti olarak tanınması için baskı yapıyorlardı. Çoğunlukla kendileri de sosyalist oldukları için ve iktidar Rada'ya sözü, Sovyet iktidarını çağrıştırdığı için (*rada* sovyetin Ukrayna'daki muadiliydi), Ukraynalı partiler, geniş bir kavram olarak "Sovyet iktidarını" bir milliyet olarak Ukraynalıların arzularıyla birleştirebiliyorlardı.

Sonuç, uzun süreli ve çok taraflı bir güç mücadelesi oldu. Bölgesel sovyet ve ADK'ye ek olarak, üçü de Harkov şehir sovyetinde temsil bulan üç geniş gruplaşma ortaya çıktı. Başlangıçta baskın olan grup, Bolşevik olmayan sosyalistlerin geniş bir koalisyonundan oluşuyordu. Bu koalisyon, Petrograd'daki yeni hükümetin çoğu radikal reformunu kabul etti, fakat iktidara silahla el koymasını kabul etmedi ve geniş tabanlı sosyalist bir hükümet talebinde bulundu. Bu fraksiyon, kendini Kharkov ADK'sine ve onun yürütme organı *deviatka*ya (Dokuz) dayandırıyordu. İkinci grup, giderek Rada'nın

3 Harkov'daki devrimin bir tartışması ve bu üçüncü tip "Ekim Devrimi" için bkz. Wade, "Revolution in the Provinces" ve "Ukrainian Nationalism."

4 1917 - Ocak 1918 arasındaki dört Evrenselin dördü de Hunczak, *Ukraine*, s. 387-391.

Harkov şubesi etrafında toplanan, özellikle SR ve sosyal demokrat Ukraynalıları kapsıyordu. İkinci grup, birçok konuda birinci grupla işbirliği yaptı, fakat Kiev'deki Merkezî Rada için daha fazla destek istedi ve geniş milli özerklik ve hatta bağımsızlık fikrine yöneldi. Bolşevikler üçüncü gruptular ve onlar Harkov'da tam Sovyet iktidarının ilanı için destek kazanmak üzere büyük bir kampanya düzenlediler. Tam Sovyet iktidarından kasıtları, Lenin hükümetinin, azınlık milliyet bölgeleri dahil tüm Rusya'daki tek hükümet olarak tanınmasıydı. Başlıca taktikleri Harkov şehir sovyetinde kontrolü ele geçirmek ve sovyet aracılığıyla güçlerini ilan etmekti.

Bu üç grup, halkın, özellikle de fabrika işçileri ve garnizon askerlerinin desteğini sağlamak için uzun bir siyasi mücadele içine girdiler. Bolşevikler, bazı daha küçük partilerin desteği ile peyderpey, Harkov Sovyeti'nde yeterli çoğunluk kazandıracak kadar sovyet vekilinin yeniden seçilmesini sağladılar. Kasım'da Sovyet iktidarını ilan etme girişiminde bulundular, fakat bu girişime arka çıkacak yeterli silahlı güçleri yoktu. Silahlı güç, bu üç grup arasında bölünmüştü. Fakat Ukraynalılar, burada da özel bir rol oynuyorlardı; garnizonda Ukraynalı birlikler oluşturma çalışmalarına girişmişlerdi. Mesele, sonuç olarak 8 Aralık'ta Petrograd'dan ve Moskova'dan –Kızıl Muhafızlar, bahriyeliler ve askerlerden oluşan– bir keşif birliğinin gelmesiyle son haddine vardı. Bir gece süren silahlı çatışmadan sonra Ukraynalı güçler etkisiz hale getirildi ve Sovyet iktidarı, yani Bolşevik iktidarı Harkov'da kesin olarak tesis edildi.

1918'in Kasım ortasından Ocak ortasına kadar geçen iki ayda tüm ülkede uzun süren ve karmaşık benzer siyasi mücadeleler oldu. Bu mücadeleler, büyük şehirlerin yanı sıra küçük şehirler ve kırsal bölgelerde de gerçekleşti: iyi bir örnek kırsal Smolensk vilayetinin Sychevka bölgesidir. Orada radikalleşmiş köylüler, 12 Kasım'daki Kurucu Meclis seçimlerinde, Bolşevik parti örgütlenmesi yok denecek kadar az olmasına rağmen, ezici çoğunlukla Bolşeviklere oy verdiler. Bolşevikler, % 79,4'lük bir seçim galibiyeti elde ettiler. Şüphesiz "Bolşevizm", bir parti örgütlenmesi veya iyi anlaşılmış bir parti programından ziyade radikal değişim anlamına geliyordu. Durumu daha da karmaşıklaştıracak şekilde birkaç gün sonra 20 Kasım'da Sychevka şehrinde, icra komitesi on altı SR (çoğunluğu sol SR), on Bolşevik ve yedi parti dışı üyeden oluşan bir "Birleşik Sovyet" kuruldu. Başka hükümet ve hükümet benzeri yapıların işlevlerini sürdürmelerine rağmen Birleşik Sovyet, Mayıs 1918'e kadar esas hükümet olarak kaldı. Buradaki seçimler ve siyasi mücadeleler, siyasi blokların belirli partilerden daha önemli olduğu ve o zamanlar "sovyet iktidarı"nın herhangi bir siyasi partiye destek değil radikal politikalara çağrı anlamına geldiği sonucunu pekiştirir.[5]

5 Manning, "Bolsheviks without the Party", s. 51-58, bölgenin büyüleyici karmaşık tarihini anlatır.

Ekim Devrimi'ni kabul ve ret sürecinde özellikle önemli olan Kazak topraklarındaki durumdu. Kazaklar, Avrupa Rusyası'nın güney ve doğu kenarları boyunca birçok "kümeye" dağılmışlardı. Bunlardan ikisi, Ataman General A.I. Dutov altındaki Orenburg Kazakları ve Ataman General Aleksey Kaledin'in altındaki Don Kazakları, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesine karşı direnmek üzere hızla örgütlendiler. Moskova'nın güneyinde büyük ve stratejik Don Kazakları bölgesinde durum özellikle önemliydi. Don Kazaklarının 1917'de bölgesel bağlılıkları güçlüydü, hatta milliyetçi özellikler sergilemeye başlamışlardı. Geçici Hükümetten kendi atamanlarını (lider) seçmeyi de içeren geniş dahili özerklik almışlardı. Seçtikleri ataman, Geçici Hükümete saldırısı esnasında Kornilov'u desteklemiş fakat olaya doğrudan karışmamış General Kaledin'di. Kaledin, 30 Ekim'de ayrı Don Cumhuriyeti'ni ilan etti. Kaledin'in bu hamlesi, Sovyet iktidarının güneye doğru yayılışını tehdit ediyordu.

Aynı zamanda, General Alekseyev ve diğer bazı muhafazakâr generaller, Kazakların muhafazakâr ve sosyal düzenin savunucuları olduğu varsayımıyla Ekim sonu, Kasım başı Don bölgesine geldiler. Orada görünüşe göre, öncelikli olarak o sırada bölgeye akmakta olan Rus subaylardan oluşan Bolşevik karşıtı Gönüllü Ordusu kurmaya giriştiler. Bu görüşlere yakın Don Kazak liderleri ve Kazak halkının Petrograd hükümetine olan itimatsızlığı, böylesi bir örgütlenme için belli ölçüde bir emniyet duvarı sunuyor olsa da Kazaklar, General Alekseyev'in planının aksine, genel olarak ne Almanlarla ne de Rus devletiyle savaşın yeniden alevlenmesini istiyorlardı. Daha sonra 30 Kasım'da Karadeniz bahriyelilerinin desteklediği Sovyet yanlısı işçiler, Don bölgesi şehri Rostov-on-Don'da kontrolü ele geçirdiler. Bu işgal, Kazaklarla çatışmalara ve geçici bir Kazak-Gönüllü Ordusu ittifakı kurulmasına yol açtı. Bazı Kadet Partisi liderleri de siyasi liderlik yapma teşebbüsüyle Bolşevik karşıtı gücün ortaya çıktığı bir merkez olarak gördükleri bölgeye geldiler – parti, Don'da girdiği seçimlerde eski devlet Duması için iyi bir sonuç elde etmişti. Bu gelişmeler, Don'u süratle yeni "Kornilovcu" (gerçekten de Kornilov Aralık'ta buraya, Gönüllü Ordu'ya katılmak üzere geldi) karşı devrim merkezi olarak tanımlayan Sovyet liderleri nezdinde büyük endişeye sebep oldu. Don Kazakları bölgesindeki olaylar, komşu Ukrayna'da, Ukrayna Radası'nın kendisini idari erk ilan etmesiyle birleşince Bolşevikler arasında güney bölgelerin muhtemel karşı devrimin odak noktası olması endişesi doğdu. Fransız İhtilali ile paralellikler bulma geleneği uyarınca Don bölgesini Rus Devrimi'nin *Vendée*si* olarak adlandırdılar.

Sovyet hükümeti, bu tehditlerle ve Sovyet iktidarına karşı genel dirençle başa çıkabilmek için Kasım sonunda bir dizi askerî "kademe", demiryol-

(*) *Vendée*, Fransız Devrimi sırasında, Paris'e karşı muhafazakâr muhalefetin merkezi haline gelen bir vilayettir.

ları boyunca hareket eden özel silahlı müfrezeler gönderdi. Bu müfrezeler, genellikle Kızıl Muhafızlar (özellikle Moskova ve Petrograd'dan), askerler ve Baltık Donanması bahriyelilerini de içeren karışımlardı. Aralık'ın başından itibaren bu müfrezeler, devrimin yavaş yayıldığı bir bölge olarak gözüken ve iki tehdidin fark edildiği Moskova'nın güneyinde yoğunlaşmışlardı. Bu iki tehdit, Kaledin'in Don Kazakları ve Ukraynalı milliyetçilerdi. Vladimir Antonov-Ovseenko yönetimi altında ve ağırlıklı olarak sol SR yönelimli komutanlara dayanan bu kademeler güneye ilerlediler, sonra hem batıya hem de doğuya Ukrayna ve Kazak bölgelerine yürüdüler. 9 Aralık'ta Harkov'da bir Bolşevik hükümetinin kurulması için baskı yaptılar ve daha sonra Kiev'e doğru ilerlediler. 26 Ocak'ta Kiev'i aldılar ve Ukrayna Radası'nı defettiler. Antonov eş zamanlı olarak doğuya hareket etti ve Don bölgesine saldırdı; kademeleri Şubat 1918'de ana Don şehirlerini ele geçirdi. Kaledin intihar etti ve Gönüllü Ordu (daha sonra iç savaşta majör bir güç olarak yeniden ortaya çıkmak üzere) daha güneye doğru geri çekildi. Ukrayna'daki başarı kısa zaman sonra Alman müdahalesiyle tersine döndü. Don yöresindeki başarı ise, Bolşeviklere geniş destekten ziyade Kazaklar arası bölünmelerden ve cepheden yeni dönmüş askerlerin her iki taraf için de silah altına girme konusundaki gönülsüzlüklerinden kaynaklanıyordu.

Bu tarihte bir diğer önemli nokta da askerî cepheydi. Ordudaki çözülme Ekim Devrimi sırasında hayli ilerlemiş vaziyetteydi ve ordunun bitkin askerleri Sovyet iktidarı kavramı için büyük ve önemli bir destek kaynağıydı. Barış Kararnamesi, muharebelerin son bulması özlemini meşrulaştırdı ve yeni rejime olan desteklerini sağlamlaştırdı. Yine de Bolşevik liderler, ordu ve ordunun muhtemel davranışları hakkında endişeliydiler ve ordu komutanlığı üzerinde kontrol tesis etmek için girişimlerde bulundular. En yüksek rütbeli subaylar arasındaki uyumsuzluk ve karmaşık tavırlar, Bolşeviklerin bu girişimlerine katkı sağladı. Birçok general Bolşeviklerden nefret ediyor ve yeni hükümetle uzaktan yakından ilişki kurmayı reddediyordu. Fakat diğer subaylar aksi yönde tepki verdiler. Petrograd'daki birçok kurmay subay, görevde kaldı ve orduyu muhafaza etmek adına yeni hükümet altında işlerini yapmaya devam etti. Bazı cephe komutanları Kerenski'yi desteklemeyi reddettiler ve bu şekilde 25 Ekim'den hemen sonraki kritik dönemde fiilen Bolşevikleri desteklemiş oldular. Radikal ordu komite üyeleri ile makul derecede iyi ilişki yürüten yakındaki Kuzey Cephesi'nin komutanı General A.V. Cheremisov, Kerenski'nin Krasnov'un Petrograd saldırısına yardım için birlik yollama emrini iptal etmişti. Sevmedikleri bir rejimle uzlaşmak ile görev anlayışları arasında gidip gelen, belki de zaman kazanmaya çalışan Cheremisov gibi subaylar, iki iş birden yapmaya çalışırken hiçbirini başaramadılar. Mamafih, 12 Kasım'da Bolşevikler onu görevden aldılar.

Bolşevikler, kısa zamanda dikkatlerini Mogilev'deki Stavka cephe karargâhlarına çevirdiler. Stavka, ilk başta isteksizce de olsa, üstü kapalı olarak yeni hükümeti onayladı; eğer ordu ve emir komutayı uzaktan bile olsa andıran bir yapıyı sürdürmek istiyorsa başka şansı yoktu. Ordu komutan vekili General Dukhonin, ancak bir ateşkes emri aldığında açık muhalefet durumuna geçti. Aynı zamanda, Stavka, buranın yeni bir hükümetin kurulabileceği ve Bolşeviklerin şu veya bu şekilde engellenecekleri bir yer olmasını uman çeşitli siyasi kişilikler için bir mıknatıs haline geldi. Bu umutlar boşa çıktı. Bu arada, Dukhonin'in yerine getirilen, Askerî Örgüt'ten 32 yaşında bir Bolşevik aktivist (ve orduda asteğmen), Nikolay Krilenko ve Baltık bahriyelilerinden ve Kızıl Muhafızlardan oluşan bir kuvvet, Mogilev'e doğru yol boyunca komutanları görevden alarak ve ateşkesler yaparak yavaş yürüyüşe geçti. Stavka'ya ancak 20 Kasım'da vardılar. Dukhonin halihazırda yerel askerlerin tevkifi altındaydı, Krilenko'nun onu kurtarma çabalarına rağmen bir asker güruhu tarafından öldürüldü. Dukhonin'in ölümü ile Ordu Genelkurmayı'ndan gelebilecek tehditlerin ve eski ordunun nihai sonu gelmiş oldu.

Bu arada Bolşevikler ve sol SR'ler, cephe askerlerinin ve komitelerinin bağlılığı için savaşıyor ve bu savaşı kazanıyorlardı. Cephe askerleri, daha önce belirttiğimiz gibi Barış Kararnamesi'yle ve hemen arkasından gelen ateşkesle kendilerini derhal özdeşleştirmişlerdi. Fakat aynı zamanda, özgün anlamıyla tüm sosyalist partileri içeren bir hükümeti ifade eden Sovyet iktidarını destekliyorlardı. Partizan politikaları sevmiyorlar ve kardeşler arası silahlı çatışmadan korkuyorlardı. O yüzden Vikzhel ve benzeri önerilere olumlu yaklaşıyorlardı ve Petrograd'a sık sık sosyalist birlik talep eden ve iç savaşa karşı uyarılarda bulunan delegasyonlar yolluyorlardı. Birçok komite kararı, yeni hükümetin toprak, barış ve sosyal meselelerde attığı ilk adımları onayladığı halde, hem Geçici Hükümeti hem de Bolşeviklerin iktidara el koyuşunu kınıyordu. Ancak yavaş yavaş, Kasım'da ve Aralık'ta Bolşevik ve sol SR aktivistleri, birlik komitelerini ve ordu cephe kongrelerini yeniden seçtirmeyi başardılar ve yeni yerel siyasi otoriteler olarak Askerî Devrimci Komiteleri oluşturabildiler. Allan Wildman'ın belirttiği gibi bu mücadeleler, "savaş alanlarında, sokaklarda silahlar ve zırhlı arabalarla değil, Kasım'dan Aralık'ın başına yayılan sayısız seçim çekişmesi, doğaçlama toplantılar, gazeteler ve ordu ve cephe kongrelerindeki şiddetli tartışmalarda yaşandı."[6] Bolşevikler ve onların sol SR müttefikleri, Petrograd'a ve Moskova'ya daha yakın Kuzey ve Batı cephelerinde hızlı ilerleme kaydettiler, Güneybatı ve Romanya cephelerinde ise daha yavaş fakat gerçek kazanımlar elde ettiler. Yılın sonunda ordu, bütün olarak yeni rejimi destekliyordu ve tabii ki yeni rejimin muhaliflerine bir faydası yoktu.

6 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Road*, s. 310.

Başlıca milliyet bölgelerinde durum daha karışıktı ve Bolşevik hükümetinin aleyhine olsa da çok acil değildi. Ekim Devrimi, milliyet hareketleri için yeni fırsatlar ve ikilemler yarattı. Yeni Sovyet hükümeti, Geçici Hükümetin sadece değişik bir uyarlaması mıydı? Yeni hükümetin milliyet politikaları farklı olacak mıydı? Milliyet hareketleri, hükümeti tanımalı mıydılar yoksa devrimi Rusya'nın çözülmesinin bir göstergesi olarak algılayıp kendi yollarını mı çizmeliydiler? Bu fırsatlar ve açmazlar, yerel Rus otoriteleriyle ilişkileri nasıl etkiledi? Genel olarak Ekim Devrimi, iki sebepten dolayı özerklik ve hatta bağımsızlık için milliyetçi talepleri canlandırdı: İlk olarak, merkezî hükümeti ve bilhassa meşruiyetini daha da zayıflattığı için ve ikinci olarak, yeni merkezî hükümetten kendi kaderini tayine daha büyük bir destek çıkacağı sinyalini verdiği için. Lenin ve merkezî Bolşevik liderlik, kendi kaderini tayin hakkını savunurken özellikle atılgan olmuştu ve 2 Kasım'daki Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi bunu daha da güçlendirmişti.

Birçok ulus lideri, bildirgeyi daha geniş bir yerel otorite ve kendi kaderini tayin hakkı öne sürmek ve hatta ayrılığa ve bağımsızlığa daha fazla yaklaşmak için yeşil ışık olarak gördü. Kasım ve Aralık'ta, kuzeybatıda Finlandiya'dan Baltık bölgeleri ve Ukrayna üzerinden güneye, oradan Transkafkasya ve Orta Asya boyunca doğuya ve Volga ve Urallar'ın Tatar bölgelerinden yukarıya doğru uzanan geniş bir kavis içindeki başlıca uluslar, Federal Rus Devleti içinde özerklik veya tam bağımsızlık ilan ettiler. Bu uluslardan birçoğu Petrograd'daki Bolşevik hükümetini tanımayı reddettiler veya koşullu olarak tanıdılar. Çoğu bölgede bu, sadece yeni Bolşevik hükümeti ile değil, yerli Bolşevikler dahil Sovyet iktidarının yerli destekçileriyle hatta Bolşevik karşıtı Ruslarla da gerilimi tetikledi. Bazen sosyal ve etnik gerilimleri kızıştırdı.[7]

Baltık bölgesinde durum milliyetten milliyete farklılık gösteriyordu. Daha önce belirtildiği gibi, bağımsızlığa doğru diğer tüm ulusal meclislerden daha fazla yol kat etmiş Finlandiya yasama organı, Ekim Devrimi'nden sonra bağımsızlık ilan etti. Sovyet hükümeti 4 Ocak 1918'de Finlandiya'nın bağımsızlığını resmen tanıdı. Finlandiya, bağımsızlığı tanınan tek bölgeydi, buna rağmen Sovyet hükümeti, kısa süre sonra çıkan Finlandiya iç savaşında Finlandiya hükümetinin sosyalist rakiplerini destekledi. Ekim Devrimi, Letonya ve Estonya'da, Bolşevikler ve liberal milliyetçiler arasında keskin mücadeleleri ateşledi. Letonya'nın Almanya tarafından işgal edilmemiş bölgelerinde Sosyal Demokrat Parti (tamamen Bolşevik olmuştu), radikal sosyal devrim ile etnik kimliği birleştirerek şimdiden en güçlü parti haline gelmişti. Bu partinin liderleri, gelecek için Rusya federasyonunun içinde fakat radikal sos-

7 Ulus bölgelerindeki ve vilayetlerindeki gelişmelerin çeşitli betimlemeleri genel olarak 5. ve 6. bölümlerde anılan çalışmalarda bulunur.

yalist hükümetli bir Letonya tasarlıyorlardı. Parti, yakındaki Petrograd'daki Bolşevik hükümetine erken dönemde çok ihtiyaç duyulan desteği özellikle Letonya Makineli Tüfek Alayı aracılığıyla sağladı. Buna mukabil Estonya'da, ne Bolşevikler ne de milliyetçiler açıkça hâkimiyet kazandılar. Rus ve Bolşevik kontrolü altındaki Tallinn Sovyeti, Estonya'da Sovyet iktidarını ilan etti ve seçilmiş milliyetçi merkez Maapäev'i feshetti. Maapäev, buna kendini Estonya'daki en üst siyasi otorite ilan ederek karşılık verdi. 1917'nin sonuna doğru milliyetçiler, siyasi mücadelede orta sınıfı, entelijansiyanın çoğunluğunu, köylüleri ve hatta küçük şehirli alt sınıfların bir kısmını ulusal kimlik ve ılımlı sosyal reform etrafında toplayarak avantajı ele geçirmiş gibi görünüyorlardı. Fakat bunun siyasi sonucu, 1918 Şubatı'nda Alman orduları bölgeyi işgal ettiğinde hâlâ tam olarak berraklaşmamıştı.

Ukrayna'da Ekim Devrimi haberine tepki, Harkov tartışmasının da akla getirdiği gibi çok karmaşıktı. Kiev'de her biri kendi silahlı güçleri tarafından desteklenen Ukraynalılar, Bolşevik yanlısı güçler ve Geçici Hükümet taraftarları arasında üç köşeli bir mücadele başladı ve bu mücadeleyi silahlı çatışma izledi. Harkov'un aksine Kiev'de Ukrayna Radası ilk başta Geçici Hükümet taraftarlarını püskürtmek veya Vikzhel tipi bir çözüm için Bolşeviklerle işbirliğine girdi fakat bu kolay bir ittifak değildi. Rada, fiilen şehri kontrol ediyordu. Kısa zaman sonra 7 Kasım'da, "Ülke ağır ve zor bir zamandan geçiyor ... merkezî hükümet çözüldü ve anarşi, hukuksuzluk ve yıkım bölgeye yayılıyor" beyanıyla "Üçüncü Evrensel"i ilan ederek sadece Kiev'de değil, bütün Ukrayna'da otoritesini ortaya koydu, Ukrayna Kurucu Meclis'i toplanana kadar tüm iktidarın sahibi olduğunu bildirdi. Ne var ki Evrensel, Bolşevik hükümet reformlarının yankılarını taşıyordu; toprak sahiplerinin topraklarının müsaderesini ve endüstride sekiz-saatlik iş gününü ilan ediyor, "derhal barış görüşmeleri" ve başka reform tedbirleri için çağrı yapıyordu. Fakat hâlâ, federal bir devlet içinde özerk bir Ukrayna öngörüyordu.[8]

Bolşevik hükümetiyle ilişkiler, hükümetin Güney Rusya'yı kontrol altına almaya girişmesiyle bozuldu. Bolşevik hükümeti, özellikle bir Ukrayna-Kazak işbirliğinden korkuyordu ve 4 Aralık'ta Rada'ya Kazaklarla ilişkileri ile ilgili bir dizi talep dayattı. Aslında Petrograd hükümeti, Bolşeviklerin Harkov'u ele geçirmesini hızlandırmak niyetiyle halihazırda güneye doğru ilerlemekte olan silahlı bir müfreze oluşturmuştu. (yukarıya bkz.). Ne var ki Kiev Bolşevikleri tarafından örgütlenen bir iktidara el koyma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Merkezî Rada ve Petrograd'daki Bolşevik hükümeti arasındaki ilişkiler hızla bozuldu. Bolşevik hükümeti, Kiev'e tam teşekküllü bir askerî saldırı düzenledi. 9 Ocak'ta Rada, Ukrayna için tam bağımsızlık ilan eden Dördüncü Evrensel'i yayınladı fakat Bolşevik güçle-

8 Hunczak, *Ukraine*, s. 387-391.

ri kısa zaman sonra şehri ele geçirdi. Ukrayna karmaşık, çok taraflı bir savaşa sürüklendi.

Transkafkasya'da Gürcü, Ermeni ve Azeri liderlerin çoğu Bolşevik hükümetini tanımadı. 11 Kasım'da Tiflis'te başlıca parti liderlerinin katıldığı toplantıda Noe Jordania (bir Gürcü Menşevik), siyasi durum berraklaşana kadar ve Kurucu Meclis toplanana kadar Transkafkasya'yı koruyacak bir yerel hükümetin kurulmasını önerdi. 25 Kasım'da Kurucu Meclis Rusya'nın siyasi sistemini yeniden yapılandırana kadar geçici hükümet olarak yerel milli-etnik hareketleri temel alan bir Transkafkasya Komiserliği tesis ettiler. Yeni Komiserlikte üç Gürcü, üç Ermeni, üç Azeri ve iki Rus üye vardı. Komiserlik, milliyetçi duygunun bir ifadesinden çok bölgede nizamı korumaya yönelikti.

Orta Asya'da genel olarak muhafazakâr Müslüman dinî liderler, sosyalist olmayan Ruslarla hem Müslüman reformculara hem de Rus solculara karşı işbirliği yaptılar. Eylül'de Taşkent'te sol SR –ve sol Menşevik– liderliğinde bir Sovyet iktidarı denemesi başarısız oldu. 26 Ekim'de Rus radikaller, Sovyet iktidarını ve yeni Petrograd hükümetine desteklerini ilan ettiler. Fakat Yeni Taşkent Devrimci Komitesi tamamen Avrupalı ve Sol SR hâkimiyetindeydi: Daha muhafazakâr Müslüman denizinde bir ada. Komite, yerli halkların yeni hükümete katılmalarına izin vermeyi kabul etmiyordu ve böylece Müslüman siyasi liderler Hokand'a geri çekildiler ve rakip bir Türkistan hükümeti kurdular. Kazak, Tatar, Başkır ve diğer etnik Müslüman bölgelerinde genel eğilim, dinî-milli liderliğin, ulusal ya da bazı durumlarda yerel kurucu meclis beklenirken oluşan belirsizlikte daha fazla özerklik ve yerel kontrol ilan etmek için Ekim Devrimi'nden ve Rusya Halklarının Hakları Bildirisi'nden faydalanmasıydı.

Başlangıçta birçok ulus lideri, kendi kaderini tayin konusundaki Bolşevik pozisyonunu göz önünde tutarak onlarla çalışabileceklerine inandı. Fakat iki etmen onları hızla hayal âleminden çıkardı. İlk olarak, Bolşeviklerin aslında merkeziyetçi olduklarını fark ettiler. İkinci olarak, çoğu yerli Bolşevik (Letonya'dakiler dışında), milliyetçi arzulara düşmanca yaklaşma ve esas olarak Rus muhacirler, sanayi işçileri, Rus garnizon askerleri ve (daha kırsal yerel nüfuslara göre) diğer yerli olmayan şehirli nüfusa güvenme eğilimindeydi. Bu, kısa zamanda düşmanlıkları ve bazı bölgelerde milliyetçiler ve Sovyet silahlı güçleri arasındaki çatışmaları tetikledi. Sonuç olarak çoğu başlıca milliyet bölgelerinde yeni rejimin kontrolü ya hiç yoktu ya da belli belirsizdi; mevcut kontrol de genellikle bir veya iki büyük şehirde Sovyet iktidarı ilan etmiş sovyete dayalıydı fakat o şehirlerin dışındaki nüfusun çoğunluğu üzerinde fazla etkisi bulunmuyordu.

Ekim Devrimi, Petrograd hükümetinin otoritesini parçalamış ve ulusal bölgelerde belirsizlik yaratmıştı. Diğer siyasi organlar gibi milli örgütler de

hükümet otoritesini giderek daha fazla kendi üzerlerine aldılar. Özgür irade ve öz yönetim gibi ilkelere dayanarak, tam bağımsızlık ilan etsinler ya da etmesinler, fiilen bağımsız siyasi merkezler haline geldiler. Sıklıkla, Kurucu Meclis veya bazı durumlarda milliyet temelli yerel kurucu meclisler toplanana kadar kendilerini geçici görevde görüyorlardı. Birçoğu federal bir devlet içinde bir çeşit özerklik peşindeydi, fakat bazıları, özellikle Rusya'nın içine sürüklendiği kaostan kaçmak umuduyla tam bağımsızlığa doğru hareket ediyorlardı.

1918 başında yeni Sovyet hükümeti; ordunun, başlıca şehirlerin ve Rusya'nın kırsal kalbindeki başkent hükümetlerinden çoğunun bağlılığını –veya en azından muhalefet etmemelerini– elde ettiğini ve eski imparatorluk Rusyası'nın Rus olmayan bölgelerinin çoğunu kâğıt üzerinde otoritesi altına aldığını iddia edebiliyordu. Fakat bunlar iki büyük zaafı maskeliyordu. Birincisi, birçok bölge üzerindeki kontrol varla yok arasındaydı. Sovyet iktidarı ilan edilen bölgelerin çoğunda bu iş, büyük şehirlerde yapılmıştı. Bu bölgelerdeki büyük şehirler, etraflarındaki kırsal bölgeyi sosyal veya milliyete bağlı sebeplerden dolayı pek temsil etmiyorlardı. Hâlâ endişe uyandıran direniş kesimleri vardı, köylülerin tavırları belirsizdi ve Ukrayna dahil bazı milliyetler tam bağımsızlığa doğru hareket ediyorlardı. Doğrusu, Kasım-Aralık 1917'nin garip bir özelliği, Bolşevikler veya Bolşevik liderliğindeki güçler devrimin yayılmasını imparatorluğun kırsal başkentleri üzerinden sağlarlarken bile, köylerin Kurucu Meclis seçimlerinde çoğunlukla SR'lere (sağ, merkez ve sol) ve ulusal partilere oy vermesiydi. İkinci zaaf ise, Sovyet hükümetinin, sadece merkezde değil yerel sovyet hükümetlerinin birçoğunda da hâlâ sol SR'lere güvenmesiydi. Bu SR'ler hâlâ çok partili bir sosyalist hükümeti destekliyorlardı, fakat Lenin bu fikirden –ve sol SR'lerle ittifak kurma fikrinden– halen rahatsızdı. Yine de, emniyetsizlikleri bir yana, rejimin yaygın olarak kabul görüyor olması, Kasım ve Aralık'ta bir miktar istikrar sağladı ve Petrograd'da siyasi problemlerle birlikte sosyo-ekonomik meselelere de eğilmeyi mümkün kıldı.

Sosyal ve ekonomik yeniden yapılanma

Rus devrimi siyasi olduğu kadar sosyal bir devrimdi ve Bolşeviklerin yükselişi büyük ölçüde radikal ve hızlı sosyal devrimi savunmalarına dayanıyordu. Tevekkeli değil, Bolşevikler birçok problemlerinin arasında, süratle, çoğu zaman sol SR'ler ve diğer radikaller tarafından desteklenen toplumun temelden yeniden yapılandırılması planlarını tatbike geçtiler. Bunu yaparken işçi sınıfının, askerlerin ve köylülerin de temel arzularını yerine getirmeye çalıştılar. Toprak kararnamesi bu yolda ilk adımdı. Yeni hükümet ikinci adım

olarak ilk haftalarında bir dizi baş döndürücü ekonomik ve sosyal karar ve beyannameye imza attı. Yeni hükümet, 29 Ekim'de sekiz saatlik iş günü hakkında bir kanun çıkardı. Bu, işçilerin Şubat'tan beri birincil önemdeki arzularından biriydi fakat Geçici Hükümet tarafından hiçbir zaman kanunlaştırılmamıştı. 2 Kasım'da, bütün ayrıcalıkların ve milliyet veya dine dayalı tüm engellerin lağvedildiğini duyuran ve kendi kaderini tayin hakkını onaylayan "Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi" (yukarıda bahsedilen) yayınlandı. 10 Kasım'da eski Rusya'nın parçası olan birçok sosyal, legal ve sivil ayırım, mevki ve unvanı fesheden ve 1917'de bütün ülkeyi etkisi altına alan eşitlikçi sosyal devrime hukuki güç kazandıran bir kararname yayınlandı (ilk önerge sol SR tarafından sunulmuş, yazın Geçici Hükümet tarafından tartışılmış fakat yürürlüğe konulmamıştı). 11 Kasım'da kilise okulları bir kararname ile Halkın Eğitim Komiserliği'ne geçirildi. 22 Kasım'da eski adli sistem feshedildi ve yerine, seçilmiş veya yerel sovyetler tarafından atanmış bireylerden oluşan yeni "halkın mahkemeleri" getirildi. 16 Aralık'ta bir kararname ile ordudaki bütün rütbe ve unvanlar ilga edildi ve komutanların seçimle gelmesi düzenlendi. 16 ve 18 Aralık kararnameleri evlilik, boşanma ve doğum ve ölümlerin kayıtlarını medeni hukuk başlığı altında toplayarak kilisenin bu meseleler üzerindeki kontrolünü ortadan kaldırdı. Eskiden çok zor olan boşanma, şimdi taraflardan birinin yerel otoritelere başvurmasıyla olup bitiyordu. Bunu, 20 Ocak'ta kilise ile devleti birbirinden tam olarak ayıran yasa izledi. 1918'e sarkan yeni bir kararnameler dalgasıyla 1/14 Şubat'ta Rus takvimi, Batı takvimi ile uyumlu hale getirildi ve siyasi bir detay olarak, Mart'ta Bolşevikler Rus Komünist Partisi olarak yeniden adlandırıldı.[9]

Bolşevik yetkililer sosyal değişim getiren kararnamelere ek olarak yeni toplum hakkındaki vizyonlarını belirten beyannameler de yayınladılar ve yeni rejimin ne gibi değişikliklere niyetlendiğini ilan ettiler. 29 Ekim'de, yeni halkın eğitim komiseri V.I. Lunaçarski, "Rusya Vatandaşlarına", "mümkün olan en kısa zamanda evrensel okuma ve yazma bilgisine" ulaşmak için, rejimin "yaygın, mecburi ve ücretsiz eğitim" sağlama ve yüksek eğitime aile servetiyle değil yeterlik sayesinde erişim ilkesini yerleştirme kararlılığını duyurdu.[10] İşsizlik, hastalık, yaralanma, yaşlılık ve diğer engellere karşı tam sosyal sigortayı yürürlüğe koyma amacı, 13 Kasım'da ilan edildi. Yeni devrimci otoriteler, açıkça eski Rusya'yı silmeyi ve yeni bir Rusya tasarlamayı amaçlıyorlardı. Bazı Bolşevikler, sosyal ve kültürel bir dönüşümün devrimin esas amacı olduğuna ve onlarsız siyasi değişimlerin anlamsızlaştığına inanıyorlardı. Proleter tabanlı yepyeni bir kültür üretmeyi umut ediyorlardı. Ger-

9 Ekim-sonrası dönemin sosyal ekonomik yasa tiplerinin bir örneklemi için bkz. Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 19-71 ve Bunyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution*, s. 276-315.

10 Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 16.

çekten de Bolşevikler, projelerini sadece Rusya'da bir devrim olarak değil, bütün dünyayı kapsayacak bir devrimci süreç ve insanlığın dönüşümü olarak görüyorlardı.

Ekonomik meseleler ve kararnameler sosyal devrimi kuvvetlendirdi. Bolşevikler, kendilerini sosyalist bir toplum yaratmaya ve özel mülkiyeti ortadan kaldırmaya adamışlardı fakat kendi aralarında bunun ne hızla ve hangi araçlarla gerçekleştirileceği konusunda mutabık değillerdi. Lenin ve çoğu Bolşevik lider, devletin doğrudan kilit sektörleri kontrol edeceğini varsayıyorlardı; ancak şimdilik kamu denetimi ve regülasyonu altında fabrikalar dahil çoğu özel mülkün sahiplerinin elinde kalacağını öngörüyorlardı. Odak noktası, bankalar gibi kilit kurumların kontrol edilmesi ve başlıca sanayi sektörleri (yakıt, metalürji vb.) için büyük sendikalar kurmak (ve kontrol etmek) olacaktı. Bu yolda, savaş yıllarında halihazırda evrilmiş olan, ekonomiye kapsamlı devlet müdahalesini daha da geliştirerek ilerleyeceklerdi. Bu yaklaşım, ilk haftaların endüstriyel-ekonomik mevzuatının üç ana parçasının ikisinde yansıma buldu: 14 Aralık'ta bankaların kamulaştırılması ve 1 Aralık'taki Ulusal Ekonomi için Tüm-Rusya Konseyi'nin kurulması. İkisi de hükümete, acil ekonomik krizle başa çıkmak ve ekonominin daha uzun vadedeki gelişimini şekillendirmek için ekonomi üzerinde daha çok kontrol vermek üzere tasarlanmıştı. Bu aşamada sosyalizmi hemen başlatmak veya sanayiyi kamulaştırmak tali konulardı.[11]

Ne var ki, sanayi işçilerinin genel arzularıyla beraber ekonomik krize verdikleri karşılık, liderleri endüstrinin kamulaştırmasına doğru itiyordu. İşçiler, hâlâ devrimden yeterli ücret, iş güvenliği, çalışma koşulları, işyeri hayisiyeti ve fabrika meselelerinde söz sahibi olma problemlerini ele almasını bekliyorlardı. O yüzden işçi endişelerinin merkezinde ekonomik mevzuatın üçüncü ana parçası olan 14 Kasım'ın İşçi Denetimi (*kontrol'*) Kararnamesi vardı. Daha önce gördüğümüz gibi işçi denetimi, halkın talebi olarak yaz sonunda ve sonbaharda güç kazanmıştı. Kararname, fabrika komitelerine eskiye nazaran yönetim karşısında çok daha fazla yetki verdi ve bu sayede gerçek güç işçilerin eline geçti. "Kendi" hükümetlerinin iktidarda olmasından aşırı derecede mutlu ve gitgide bozulan ekonomiyle karşı karşıya (ekonomik bozulma Barış Kararnamesi'ni izleyen askerî emirlerin sonlanmasıyla keskinleşmişti) olan birçok işçi, kararnameye ve işçi denetimine hızlıca daha radikal bir anlam yükledi. İşçiler, fabrikaların yönetiminde, ürünlerinin ve kaynaklarının kullanımında daha geniş ve daha agresif katılım, hatta yönetimin işçilere devrini ve teşebbüsün özyönetimini talep ettiler. 1917'nin sonların-

11 İşçi denetimi de dahil Bolşevik ekonomik fikirleri ve politikaları için bkz. Remington, *Building Socialism*, özellikle s. 39-50 ve Service, *Lenin*, s. 298-302. Ayrıca bkz. 4. Bölüm dipnot 10'daki referanslar.

da bir dizi kişisel teşebbüs, bir hükümet veya Bolşevik planıyla değil, özel durumlara ve işçilerin taleplerine cevaben ve genellikle kapanmanın önüne geçmek için teker teker kamulaştırıldı ve yönetimleri fiilen çalışanlarına devredildi. 1917'nin sonunda fabrikaların kamulaştırılması için bütün talimatlar, merkezî hükümetten değil, yerel otoriterlerden geldi; 1917'nin radikal sol retoriği göz önünde tutulduğunda yerel otoriteler, bu eylemlerin hükümet politikalarıyla örtüştüğünü rahatlıkla varsaymış olabilir.

Doğrusu, birçok işçiye ve Bolşevik ve SR Partilerin sol kanatlarına göre, mevcut ekonomik krizle birlikte Ekim Devrimi'nin başarısı; sanayicilerin, toprak sahiplerinin ve genel olarak ayrıcalıklı toplumun mülklerine el koyarak sosyo-ekonomik devrimi tamamlamanın vaktinin geldiğine işaret ediyordu. Onlara göre fabrika yönetimine daha kapsamlı işçi katılımı, işçilerin, kamulaştırılmış fabrikaların işletmesini üzerlerine almaları için gereken idari yetenekleri edinme sürecinin bir parçasıydı. 7 Aralık'taki Merkezî Fabrika Komiteleri Konseyi'nin kelimeleriyle bu, "ülkenin bütün hayatını sosyal hatlarda örgütlemeye doğru bir geçiş aşaması" idi.[12] Kızıl Muhafızlar, köylüler ve başka gruplar, ayrı ayrı binlerce mülk gaspı ve sindirme politikası ile eski üst ve orta sınıfları mülksüzleştirmeye yönelirken, yerel şehir sovyetleri, kendi devrimci sosyal ve ekonomik kararnamelerini yayınladılar. İşçiler, bu konuda sosyalist fikirlerden ve kendi zorlu ekonomik koşullarından güç alarak Bolşevik liderleri istediklerinden daha ileri gitmeye zorladılar. Lenin için fabrika komiteleri ve diğer kitle aktivizm türleri, verdikleri siyasi destek açısından faydalıydılar fakat (her ne kadar bazen onları samimiyetle kucaklasa da) gelecekteki ekonomik ve siyasi otorite için temel oluşturamazlardı. Dahası, Lenin ve diğer Bolşevik liderlerin çoğu, mevcut ekonomik krizde ve geçiş sürecinde, eski yöneticilerin ve fabrika sahiplerinin becerilerine başvurmanın önemini vurguladılar; onları yerlerinden oynatmak değil, gözetim altına almak gerekliydi. Ancak rejim, bu zamanda kilit seçmenlerinin taleplerini göz ardı –ya da tamamen kontrol– edemiyordu ve dolayısıyla 1917'nin geri kalanında, özellikle işçi denetimi ve kamulaştırma konularında, oldukça tutarsız ekonomik politikalar izledi.

Hükümet, kırsal kesimlerde temel bir sosyal ve ekonomik devrimi teşvik ettiği halde ekonomik problemlere zirai meseleler de eklendi. Toprak Kararnamesi'nin şimdiye kadarki toprak gasplarını meşrulaştırmak ve onları geriye kalan toprakları da gasp etmeye özendirme gibi bir etkisi oldu. Bunun dışında ilk birkaç hafta içinde Ekim Devrimi'nin, devrimin zaten kendi rotasında ilerlediği kırsal bölgelerdeki olaylara etkisi olağanüstü az oldu. Bolşeviklerin köylülerin toprak gasplarıyla ilgili bazı kuşkuları olsa da (devletin malik olmasını ve büyük çiftlikleri tercih ediyorlardı), Sol SR müttefik-

12 S. A. Smith, *Red Petrograd*, s. 212.

lerinin bu konuda kuşkuları yoktu ve bu zamanda siyasi telakkiler eski düzenin yıkılmasına ve köylülerin sadakatini güvence altına almaya devam etmeyi buyuruyordu. Köylüler, kırsal bölge hayatı ve kaynaklarını kontrol etmekte her zamankinden daha fazla serbest bırakıldılar. Ekim Devrimi'nden, muhtemelen toprak dağıtımına tam bir hukuki onay verecek olan –köylüler için önemsiz bir şey değildi– Kurucu Meclis'e kadar geçen kısa sürede bu kez toprak kararnamelerinin yasal onayıyla gasplarına aynen devam ettiler. Böylece toprak dağıtımı büyük ölçüde köy komünlerine bırakıldı; onlar da bu işi, kararlara köy içinden daha geniş katılım ve geri gelen askerlerin daha aktif rol oynaması gibi 1917'de ortaya çıkan yeni durumlarla geleneksel pratikleri birleştirerek kendi kafalarına göre yapıyorlardı. İç savaş başlayana dek kısa bir süreliğine köylüler kendi problemlerini kendileri çözmekte ve kendi kırsal devrimlerine devam etmekte serbest kaldılar.

Ne yazık ki kırsal toprak gaspları, pazar ve şehirlere gelen hububatın zaten ciddi boyuttaki yetersizliğini artırdı. Zira gıda malzemelerinin çoğunluğu büyük toprak sahipleri ve büyük üreticiler tarafından piyasaya sürülüyordu. Fabrikalar, imalat ürünleriyle gıda ürünlerini takas etmek üzere gruplar gönderiyordu, hükümet de onlara katıldı: Kasım'ın ilk on gününde neredeyse 7.000 işçi ve bahriyeli ellerindeki kumaş ve aletleri yiyecekle takas etmek üzere Petrograd'dan yola çıktı. Ateşkesten sonra hükümet, ordu için üretilmiş malları, hububat karşılığında köylere göndermeye başladı.[13] Ancak sadece ticaret yeterli değildi. Kendisinden önceki Geçici Hükümet gibi Sovyet hükümeti de bir yandan şehirlerin istihkakını azaltırken diğer yandan da gıda ürünlerinin sevkiyatını dayatmak için hububat üreten bölgelere silahlı müfrezeler göndermek zorunda kaldı. Rejim için gıda tedariki, özellikle Petrograd ve Moskova'da rejimin esas desteğini, yani şehirli işçiler ve askerî garnizonları tehdit eden ciddi bir mesele olmaya devam etti.

1917'nin sonunda ikili bir hayal kırıklığı yaşandı. Bir yandan, işçi denetiminin yasalaştırılması gibi kazanımlara rağmen ekonomi bozulmaya devam ettikçe, Ekim devrimi ve "kendi" rejimlerinin kurulmasıyla kamçılanmış olan işçi umutları kırılmaya başladı. İşçilerin ve bütün şehirli nüfusun genel refahı ekonomi ile birlikte bozuluyordu. Koşullar kötüleşti. Suç ve kamu düzensizliği çarpıcı biçimde arttı. Aynı zamanda Lenin ve Bolşevik liderler, kitlelerin kendiliğinden aktivizmiyle hayal kırıklığına uğradılar –Lenin kendiliğinden aktivizmle ilgili olarak Ekim öncesi haftalarda yazdığı yazılarda kendisinden beklenmeyecek kadar hevesli görünmüştü– ve siyasi kontrolün yanı sıra merkezî rehberlik ve ekonominin kontrolü gibi daha tipik vurgulara yöneldiler.

13 Lincoln, *Passage Through Armageddon*, s. 473; Channon, "The Bolsheviks and the Peasantry", s. 620.

Ekonomik problemler, Lenin'i ve Bolşevikleri ideolojik sebeplerle zaten tercih ettikleri merkezileşmeye ve otoriter tedbirlere itmeye yardımcı oldu. Merkezileşmiş siyasi ve ekonomik kontrol, Bolşevik vizyonunun temel ilkesiydi – devletin siyasi organlarını yönetmek ve özel mülkiyete ait girişimler de dahil, ekonomik hayatı düzenlemek için güçlü bir merkezî otorite gerekli görülüyordu. Lenin, Eylül sonunda "Bolşevikler Devlet Gücünü Ellerinde Tutabilirler mi" adlı broşüründe, "Bolşevikler inançlarıyla, programlarıyla ve partilerinin tüm taktikleriyle merkeziyetçidirler" yazmıştı.[14] Ulusal Ekonomi için Tüm-Rusya Konseyi'nin tesisi, bu görüşlerin bir yansımasıydı. Gerçekten de Bolşevikler, 25 Ekim'den sonra ekonomi ve diğer alanlarda kendilerini yeni bir rolün içinde buldular. Mevcut bir düzenin muhalifleri olmaktan yeni bir düzenin savunucuları olmaya geçmeleri gerekti. Çok kısa bir süre içinde, konuşmaları disipline ve nizama çağrılarla doldu. Lenin'in Kasım ve Aralık konuşma ve yazıları, yeni sosyalist düzenin "olağanüstü bir örgütlenme çabası" gerektireceği gibi duygular içeriyor ve toplumu, "büyük Rus devriminin bu belki de en ciddi ve önemli anında ... azim ve iradelerini uykucuları ve kararsızları ayağa dikmeye ... adamaya" çağırıyordu. Demiryolu işçilerine şöyle seslendi: "Yoldaşlar, demiryollarını çalıştırmak için sizin yardımınıza ihtiyacımız var. Düzensizliği aşmamızın tek yolu sizinle çabalarımızı birleştirmek."[15] Örgütlenmeye, disipline ve kamu düzenine yeni yönelişin yanı sıra sadece hayatta kalmak, yeni bir devlet aygıtı yaratmayı gerektiriyordu.

Bir hükümet yaratmak: ADK, *Sovnarkom*, Çeka

Bolşevikler, diğer bütün problemleri arasında, siyasi iktidarın örgütlenmesi göreviyle ve iktidarın amaçları gibi daha temel bir soruyla yüz yüze kaldılar. Bu meseleler, Bolşevikler bir yandan yaklaşan Kurucu Meclis'le ve diğer siyasi partilerle, özellikle de eski müttefikleri sol SR'lerle uğraşırken bir hükümet yapısı yaratmanın girift sorunları etrafına kümelenmişlerdi. Lenin için problem, Sovyet iktidarının Bolşevik iktidarı anlamına gelmesini sağlama almaktı. Bununla yüzleşirken yeni düzende siyasi gücün doğası ve amaçları hakkında bazı temel sorulara cevap vermesi gerekiyordu ve Rusya'daki demokrasinin geleceği bu cevaplara bağlıydı.

İktidarı pekiştirme başarısı ve radikal sosyal bir program yürütmek, etkin bir devlet aygıtı geliştirmeyi gerektiriyordu. Lenin iktidara gelmeden evvel buna fazla kafa yormamıştı. Fakat Lenin'in Eylül sonunda kaleme aldığı "Bolşevikler Devlet İktidarını Ellerinde Tutabilirler mi?" metni aydınlatıcıdır. Le-

14 Lenin, *Collected Works*, XXVI, s. 116.

15 *A.g.e.*, s. 364, 368, 385.

nin, burada yeni devletin, eski sistemin yapılarını –bankalar, fabrikalar, okullar, vb.– devralacağını ve bu yapıları kontrol edenleri değiştirerek onları yeni düzeni kurmak için kullanacağını savundu. Lenin, Ekim'den sonra bu kavramı hükümet bakanlıklarına da uyarladı. Gerçekten de bazıları kapsamlı olarak dönüştürülse de mevcut devlet kurumları ve yapıları büyük ölçüde aynı kaldılar. 1917'nin sonunda yürürlüğe giren hükümet kararlarının üzerinden geçildiğinde ne kadar büyük bir kısmının mevcut kurumları devralma ve onlara yeni bir ruh aşılamaya yönelik olduğunu görmek çarpıcıdır.

Ekim Devrimi'nden sonraki iki-üç hafta boyunca merkezî devrimci hükümetin esas vasıtası, Petrograd ADK'siydi. ADK komiserleri, çeşitli sivil kurumların kontrolünü ele aldılar. AKD, yemek kıtlığı ve benzeri konulara, kendi özel komiserleriyle denetlediği karneye bağlama ve el koyma gibi merhametsiz tedbirlerle müdahale etti. Basın sansürünü dayattı ve matbaaları müsadere etti. Şehir idaresi ve kolluk gücü gibi geniş çaplı işler dışında, Petrograd için oturma izni çıkartma, tiyatro gösterilerine lisans verme ve konut dağıtma görevlerini de üstüne aldı. Yeni hükümete muhalefet ihtimali taşıyan her şeyle uğraştı; hatta devrim karşıtlığı soruşturması ve zanlıların tutuklanması için bir bölümü bile vardı. ADK'nin akışkan ve sürekli değişen üyeliği, her ne kadar Bolşevikler çoğunlukta olsa bile sol SR'ler ve anarşistleri de içeriyor, bu da çok partili hükümet görüntüsünü güçlendiriyordu. Devrimin ilk haftalarında yeni *Sovnarkom* (Halk Komiserleri Konseyi) kendini faal bir hükümet olarak örgütleyene dek ADK, hem devrimci-isyancı komite hem devrimin konsolidasyonu için komite hem de bilfiil hükümet olarak geçiş döneminin kilit devrimci iktidar yapısıydı.

Yeni hükümet, *Sovnarkom*, yavaş yavaş idareyi ele almaya başladı. Başlangıçta yeni hükümetin nasıl çalışması gerektiği hakkında belirgin bir fikri olmayan deneyimsiz üyelerle, düzensiz olarak ve olayların büyük baskısı altında toplanıyordu. Kararlar, Şubat Devrimi sonrasındaki Petrograd Sovyeti İcra Komitesi'ne benzer şekilde, *Sovnarkom*'dan veya ADK'dan kimler kendini yetkili hissediyorsa onlar tarafından, bazen kalabalık ofislerde veya koridorlarda alelacele ve resmî olmayan istişarelerle alınıyordu. "İktidara el konmasını takip eden günlerde tipik bir halkın komiserliği, bir masa, birkaç tane sandalye ve üzerine komiserliğin ismi yazılıp duvara iliştirilmiş bir kâğıttan ibaretti."[16] Kargaşayı daha da artıracak şekilde ADK, *Sovnarkom* ve Bolşevik Parti yetkililerinin çalışmaları çakışıyor, hepsi Smolny Enstitüsü'ndeki aynı ofislerde görev yapıyorlardı. Ancak zamanla *Sovnarkom*, bir yürütme organı olarak görev yapmaya başladı.

Aynı zamanda devlet bürokratik aygıtı dize getirildi. Halkın yeni komiserleri bakanlıklarına ilk gittiklerinde düşmanlık ve pasif direnişle karşı-

16 Rigby, *Lenin's Government*, s. 40.

laştılar. Çoğu kamu personeli, Sovyet hükümetini tanımayı reddetti; bazıları evde kaldı, fakat çoğu ofisine gitti ama sessizce kararnameleri ve yetkilileri görmezden gelerek işbirliği yapmaya ayak diredi. Bazen Bolşeviklerin atadığı yetkililer içeri girdiğinde odadan dışarı çıktılar; çoğu zaman makamlarının anahtarlarını teslim etmeyi kabul etmediler ve bazıları yeni yetkililere makamlarının nerede yer aldığını bile göstermediler. Görünüşe bakılırsa çoğu, Kurucu Meclis tarafından "meşru" bir hükümet kurulana kadar dayanmayı düşünüyordu. Bolşevikler, bununla baş edebilmek için baskıyla karışık mükâfat politikaları uyguladılar. Maaşlar, alt kademe memurlarla üst kademe memurlar arasında bir kırılma yaratmak için ilki lehine değiştirilirken seçici tutuklamalar veya görevden el çektirmeler, elebaşı olduğu varsayılan memurları uzaklaştırıyor ve diğerleri üzerinde de dolaylı baskı kuruyordu. Bolşevik komiserleri, bazen Kızıl Muhafızlar veya bahriyelilerin desteğiyle bakanlıklarda fiziksel ofislerini kurdular ve zamanla faaliyete geçtiler. Aralık'ta başlayan ulusal çapta devlet memurları grevi yıl sonunda başarısız oldu ve Ocak başında Kurucu Meclis'in dağıtılması, Bolşeviklerin yerine yeni bir hükümet gelmesi umutlarını suya düşürdü. Ocak 1918'in ilk günlerinde, Bolşevik Devrimi başarıyla eski yönetimsel yapıyı devralmış ve yeni amaçlar uğruna kullanmaya başlamıştı. Bu, Bolşeviklerin devrimin çalkantısını dizginleme ve iktidarı pekiştirme başarıları için şarttı.[17]

Bolşevikler, ayrıca iktidarın pekiştirilmesi ve yeni bir hükümet yapısının inşası için hızla baskıcı yöntemlere döndüler. Bu yönelimin, yalnızca iktidarın pekiştirilmesi acil görevi açısından değil, aynı zamanda ortaya çıkacak devletin doğası açısından da derin sonuçları oldu. Lenin, eskiden beri devrimci bir hükümet tarafından kaba kuvvet kullanımı hakkında konuşurdu ve Ekim Devrimi'nden hemen sonra muhaliflere karşı tehditlere ve baskıcı tedbirlere başvurdu. Yeni *Sovnarkom*'un 27 Ekim'de yürürlüğe koyduğu ilk yasa, karşı devrimle mücadele adına basın sansürünü tesis etti (bazı gazeteler zaten ADK tarafından kapatılmıştı). Ayrıca ADK, geniş ve muğlak biçimde tanımlanan gerçek ve şüpheli muhaliflere karşı, Lenin'in de desteğiyle, rahatça kaba kuvvet kullandı. Bolşevik liderler, en az Kornilov'un sosyalistlerin neredeyse tamamını "Bolşevikler" diye yaftalayıp aynı kefeye koyması kadar canı gönülden, sosyalist olmayan herkesi (ve bazı sosyalistleri), düşman ilan edip aynı kefeye koydular. Hükümetin matbaaları kapatmasına karşı greve giden işçiler, grev yapan kamu görevlileri veya askerî muhalifler gibi düşman muamelesi gördüler.

17 *A.g.e.*, 1-4. bölümler, yeni bir merkezî devlet aygıtı kurma girişiminin en detaylı anlatısını sunuyor ve bu kısım ağırlıklı olarak bu bölümlerden faydalanıyor. Ayrıca bkz. Rabinowitch, *Bolsheviks in Power*, özellikle s. 17-49.

Bu baskıcı tedbirler yönündeki eğilim, Sol SD'leri ve hatta bazı Bolşevikleri kaygılandırıyordu. Kerenski-Krasnov silahlı tehdidi savuşturulur savuşturulmaz bu politikalara karşı çıkıldı. 4 Kasım'da MİK'nin içinde büyük bir tartışma alevlendi. Menşeviklikten dönme yeni bir Bolşevik olan Yuri Larin, basın sansürünü hükümsüz kılan ve "MİK tarafından her fraksiyonun [partinin] gücüne orantılı seçilmiş özel bir mahkemenin izni olmadan hiçbir siyasi baskı yapılamaz" beyanında bulunan bir önerge sundu. Bu beyanat, pek kati bir sivil haklar deklarasyonu sayılmazdı fakat büyük bir tartışma çıkarmaya yetti. Sol SR'ler ve bazı Bolşevikler, demokrasi ve özgürlüğü sansür yoluyla tesis etmeye çalışmanın saçmalığını hatırlattılar. Lenin, Troçki ve diğer bazı Bolşevikler, sansür ve diğer baskıcı tedbirleri mevcut durumda zaruri olarak niteleyerek savundular. Bolşevik hâkimiyetindeki MİK, önergeyi reddetti. Bir Sol SR sözcüsü oylamayı, "bir siyasi terör sistemine ve iç savaş kışkırtmasına [verilen desteğin] açık ve kesin ifadesidir" diye niteledi. Sol SR'ler, ADK'den ve Ekim Devrimi'nden beri tuttukları diğer hükümet benzeri pozisyonlardan çekildiler. Daha da sarsıcı olanı, dört Bolşevik halk komiserinin, tartışmayı Vikzhel'in geniş kapsamlı sosyalist bir hükümet kurma önerisine bağlayarak ve "bütünüyle Bolşevik bir hükümetin kendini ancak siyasi terör yoluyla devam ettirebileceğini" beyan ederek görevlerinden istifa etmeleriydi.[18] Fakat Lenin ve onunla birlikte Bolşevik çoğunluk, iktidara sıkı sıkıya tutundu. Doğrusu karşıt görüşlü Bolşevikler kısa zamanda sürüye geri döndüler: Lenin'in parti ve devlet görüşüne karşı etkin bir alternatif sunabilecek bir liderden yoksundular.

Bolşevikler, kısa zamanda daha da baskıcı tedbirlere doğru hareket ettiler. 28 Kasım'da *Sovnarkom*, Kadet Parti'yi "halk düşmanlarının partisi"[19] ilan ederek ileri gelenlerinin tutuklanmasını emretti. Tutuklananlardan bazıları, halihazırda Kurucu Meclis'e seçilmişlerdi, dolayısıyla ilave siyasi sonuçlar vardı. Emir, MİK içinde 1 Aralık'ta yeni bir tartışma alevlendirdi. Küçük Polonya Sosyalist Partisi'nden Stanislaw Lapinski, "[*Sovnarkom*'un] ... Kadetlere uyguladığı terör, eşyanın doğası gereği onların solunda yer alan partilere [yani sosyalist partilere] uzanacak" suçlamasında bulundu. Troçki cevaben, "Sınıf düşmanlarımıza uyguladığımız çıplak terör karşısında öfkelisin, ama sana şöyle söyleyeyim, en çok bir ay içinde büyük Fransız devrimcileri örnek alarak çok daha korkutucu boyutlara ulaşacak. Düşmanlarımızı zindan [tutuklanma] değil, giyotin bekliyor olacak."[20]

Baskıya yöneliş, bu amaca özel bir örgütlenme gerektiriyordu. Yeni hükümet bunun için 26 Ekim'den bu yana, ADK'ye, Kızıl Muhafızlara ve bazı as-

18 Tartışma ve kararlar için bkz. Keep, *Debate*, s. 69-78.

19 *Izvestiia*, 29 Kasım.

20 Tartışma için bkz. Keep, *Debate*, s. 173-181.

ker ve bahriyelilere bel bağlamıştı. Artık Aralık başında siyasi yapı, daha kalıcı bir örgütlenme gerektirme noktasına kadar gelişmişti, sıkı sıkıya Bolşevik kontrolü altında bir yapılanmaya ihtiyaç vardı. 6 Aralık'ta *Sovnarkom* ve ayrı bir mektupla Lenin, Polonyalı bir Bolşevik olan Feliks Dzerjinski'den "sabotajcılar ve karşı devrimcilerle" mücadele için öneriler tasarlamasını istedi. Ertesi gün *Sovnarkom*, Dzerjinski'nin raporunu, "Tüm-Rusya Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu"nu oluşturmak üzere bir yasa tasarısı ile yürürlüğe soktu. Komisyon, genellikle (ikinci ve üçüncü kelimelerin ilk harflerinden oluşturulan) "Çeka" kısaltmasıyla tanındı.[21] Çeka'yı oluşturmadaki ilk dürtü, devlet memurlarının ve beyaz yakalı çalışanların grevini kıracak bir araç yaratmak olsa da, daha temel olarak Lenin ve Bolşevik liderlerinin muhaliflere karşı kaba kuvvet kullanma heveslerinden doğmuştu. Lenin, Troçki ve diğer bazı Bolşeviklerin bu dönemdeki retoriği aşırı derecede şiddet içeriyordu. Sınıf ya da birey, muhaliflere karşı fiziksel tehdit, demeçlerinin düzenli bir parçasıydı. Çeka, Sol SR nüfuzu altındaki ADK'nin yerine güvenilir bir Bolşevik baskı aracı tesis etmek amacıyla kurulmuştu.[22] Siyasi terörün başlıca vasıtası ve siyasi veya gizli polisin kökeni Çeka, değişik isimler altında sonraki Sovyet siyasi sisteminin temel bir parçası haline geldi.

Sansür ve baskı tartışması, kaçınılmaz olarak bu yöntemlerin Kurucu Meclis'i nasıl etkileyeceği hakkında sorular doğuruyordu. 1 Aralık MİK toplantısında Isaac Steinberg, sol SR'ler adına sunduğu itirazlarında, "[Kadetleri tutuklatan] kararname, Kurucu Meclis'i sekteye uğratma niyeti izlenimi bırakıyor" diye belirtti.[23] Hakikaten de Lenin'in niyeti tam olarak buydu. Çünkü Bolşevikler iktidarın doğası ve ifası sorusuyla cebelleşirken ve özellikle iktidarı elden bırakmamanın ve Sovyet iktidarını Bolşevik rejimine çevirmenin yolunu ararken en büyük problemleri Kurucu Meclis'ti.

Kurucu Meclis ve iktidarın amaçları

Ekim'de yeni Sovyet hükümeti kurulduğunda, kendisini "geçici" ilan etmişti ve birçok erken dönem kararname ve beyanname, Kurucu Meclis faal olana kadar geçerli oldukları belirtilerek çıkartılmıştı. Bu varsayım, başka yerlerdeki Bolşevikler tarafından da paylaşılıyordu. Saratov Sovyeti'nin Bolşevik liderleri, oradaki Sovyet iktidarını ilan ederken, köylüler arasında Saratov Sovyeti'nin kendi toprak kararnamesinden kaynaklanacak herhangi bir an-

21 Lenin'in beyanatı ve kararlar için bkz. Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 62-64. Çeka'nın kökenleri hakkında bkz. Leggett, *The Cheka*, s. 7-18 ve Gerson, *Secret Police*, s. 19-23.

22 Rabinowitch, *Bolsheviks in Power*, s. 80-88.

23 Keep, *Debate*, s. 174.

laşmazlığın, "önerileri Kurucu Meclis kararına kadar bağlayıcı olan"[24] sovyetin hakemliğine tabi olacağını beyan ettiler. Ekim Devrimi'nden sonraki ilk haftalarda çoğu siyasi aktivist, Bolşevik hükümetinin Ocak'taki Kurucu Meclis'e kadar geçici olduğunu varsayıyordu. Fakat Lenin, Troçki ve gittikçe daha fazla sayıda Bolşevik lider, hükümetlerini geçici olarak görmeye veya iktidardan vazgeçmeye gönüllü değillerdi. Ne var ki, Kasım ayı içinde Kurucu Meclis seçimlerinin sonuçları geldiğinde Bolşeviklerin belirgin bir azınlık olacağı ortaya çıktı. Bu problemi nasıl çözeceklerdi? Bolşevikler *bu* hükümeti nasıl tahkim edeceklerdi ve iktidarı Kurucu Meclis'te rakiplere devretmekten nasıl kaçınacaklardı?

Rejimin karşısındaki siyasi ikilemin temelinde SR'ler ve onların köylü destekçileri vardı. Bolşevik güç şehir tabanlıydı ve hâkimiyet iddiası bilhassa İkinci Tüm-Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri Vekilleri Kongresi'ne, Petrograd Sovyeti'ne ve diğer şehir sovyetlerine dayanıyordu. Bunların çoğu köylüleri doğrudan içermiyordu. Bu yüzden nüfusun çoğunluğu, hükümetin üzerine inşa edildiği resmî örgütsel yapının dışında kalıyordu. Dahası Bolşevikler, köylülerin hâlâ birincil olarak SR'leri destekledikleri ve bu nedenle yaklaşan Kurucu Meclis seçimlerinden bir SR çoğunluğu çıkacağı gerçeği ile karşı karşıyaydılar. SR Parti bölünme aşamasında olmasına rağmen ve sol SR'ler genel olarak Sovyet iktidarını destekliyor ve Bolşeviklerle işbirliği yapıyor olsalar da sol SR'lerin Bolşeviklerle aralarında önemli farklar ve parti yoldaşlarıyla da önemli yakınlıklar vardı. SR merkezinin küçük politika değişiklikleri bile Sol SD'lerin Bolşeviklerden SR merkeze doğru kaymasına sebep olabilirdi ve SD merkez, Ekim Devrimi'nden önce bile bir çeşit sosyalist hükümet lehine liberallerle koalisyondan vazgeçme eğilimlerinin işaretlerini vermişti.

O yüzden yeni bir Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi, hem bir problem hem de fırsattı. Mayıs'taki Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi, SR Parti'nin merkez ve sağ kanatları hâkimiyetinde bir yürütme komitesi seçmişti. Şimdi, Ekim Devrimi'nden sonra SR liderleri, siyasi olaylar üzerinde daha fazla etki sahibi olabilmek için özel bir köylü kongresi toplamak üzere harekete geçtiler. Bu, 10 Kasım'da Petrograd'da bir "ön konferans" açılışıyla başladı. Çoğu vekil, askerleri temsil ederken, köylü kırsal bölgeler, olması gerekenden daha az vekille temsil ediliyordu. Bu, Bolşeviklere önemli bir azınlık temsiliyeti verdi. SR partisinin sağ ve Bolşeviklerin desteklediği sol kanatları liyakat engelleri, ayrılmalar ve geri dönmeler, karmaşık ve bazen çelişkili yasa tasarıları arasında, kongrede kontrol sahibi olmak için mücadele ettiler. Kongrenin gidişatı Lenin'in Sol SR müttefiklerinin güvenilirliği hakkındaki endişeleri için yeterli miktarda gerekçe sağladı. Nihayet, vekiller iki rakip kamaraya ay-

24 Wade, *Documents of Soviet History*, I, s. 15.

rıldılar. Sol SR'ler ve Bolşevikler, küçük bir çoğunlukla topluluklarını meşru bir kamara olarak beyan ettiler ve bu kamarayı "Olağanüstü Kongre" olarak adlandırdılar. 26 Kasım'da gerçek İkinci Köylü Vekilleri Kongresi toplandığında, tartışmalar ve iki kamaraya bölünme tekrarlandı.[25] Sonuç olarak, Sosyalist Devrimci hareket onarılamayacak kadar parçalandı ve bu süreç, devrimin gidişatını belirleme kabiliyetini zayıflattı. Buna mukabil Bolşevik-Sol SR ittifakı sansür ve terör konularındaki anlaşmazlıklara rağmen güçlendi.

Bu durum, Lenin'in iktidarı elde tutarak köylülerin ve Sosyalist Devrimcilerin nasıl ele alınacakları sorununu çözmesini kolaylaştırdı. Bolşevikler ve "Olağanüstü Kongre"den sol SR'ler, 13 Kasım'da yeniden yapılandırılmış ve oldukça genişletilmiş Tüm-Rusya İşçi, Asker ve Köylü Sovyetleri Merkezî İcra Komitesi kurma konusunda anlaştılar. Bu yeni genişletilmiş MİK, Ekim'de seçilmiş İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetleri Vekilleri eski MİK'sinden (101 asil ve 7 yedek) 108 temsilci, sol hâkimiyetindeki Köylü Vekilleri Kongresi'nden eşit miktarda 108 temsilci, donanma birliklerinden 100 ve sendikalardan 50 temsilci içeriyordu. Yeni MİK'nin hantal boyutu *Sovnarkom*'un hükümet meselelerinin bilfiil idaresi üzerindeki kontrolünü (Ekim'den beri bazen yaptığı gibi) etkileme kabiliyetini zayıflattı. Bolşevik-SR ittifakı, 9 Aralık'ta sol SR'ler nihayet Halk Komiserleri Konseyi'ne katıldığında, belirgin şekilde bir azınlık rolüyle de olsa, bir adım daha ilerledi. Bu koalisyon, ancak Nisan 1918'e kadar sürdü, ancak 1917'nin kritik son ayında, onu çok partili veya en azından iki partili hale getirerek, kuluçkadan yeni çıkan hükümetin pozisyonunu kuvvetlendirdi. Bu, Bolşevik kontrolünü ciddi biçimde tehdit etmezken onlara yöneltilen eleştirilerden birini zayıflattı. Ayrıca SR'ler arasındaki bölünmeyi derinleştirerek Bolşeviklerin ana siyasi rakiplerinin gücünü daha da azalttı.

Kuvvetlenmiş sol SR'lerle ittifakın değerlerinden birisi, sol SR'lerin –belki istemeyerek– Lenin'in yaklaşmakta olan Kurucu Meclis'in içerimlerinden kaçınma çabalarına verdikleri destekti. Bir Kurucu Meclis kavramı, temel yasaları ve Rusya için bir hükümet şekli tesis edecek özgür ve demokratik olarak seçilmiş bir organ kavramı, hem liberal hem de devrimci partilerce çok uzun zamandır benimsenmiş bir ilkeydi. Şubat Devrimi'nden sonra, Rusya'nın siyasi geleceğinin temel sorunlarını belirleyecek bir Kurucu Meclis'in seçilmesi gereği tüm siyasi gruplar için bir inanç ilkesi oldu. Tüm Geçici Hükümetler programlarına Kurucu Meclis'in ivedilikle kurulmasını dahil etmişlerdi ve Petrograd Sovyeti de bunu düzenli olarak tasdiklemişti. Askerlerden, işçilerden ve köylülerden gelen yasa tasarıları sürekli olarak, neredeyse törensel bir şekilde Kurucu Meclis'in hızla kurulmasına çağrı yapı-

25 Köylü kongresi hakkında bkz. Radkey, *The Sickle Under the Hammer*, s. 203-257 ve Keep, *The Russian Revolution*, s. 436-445.

Kurucu Meclis seçimlerinin kampanya afişlerini okuyanlar. İnsanlar, her birinin bir rakamı olan parti listelerine göre oy verdiler. 2 numaralı liste, geleneksel kıyafetler giymiş bir kadının resmi olan daha büyük poster, Kadet Parti'ninkiydi (1917'de resmî olarak "Halkın Kurtuluşu Partisi"). (Jonathan Sanders'ın izniyle.)

yordu. Geçici Hükümetin zaaflarından birisi, bir yandan tüm temel sorunlar –toprak reformu, milli azınlıkların statüsü gibi– için Meclis'i beklemek gerektiğinde ısrar ederken, öte yandan Meclis'i toplamakta gecikmesiydi. Meclis'in toplanmasındaki gecikme, halkın karşı devrimcilerin meclise engel olmaya çalıştıkları korkusunu besledi ve Sovyet iktidarı çağrısında bulunan birçok önerge, Kurucu Meclis'in toplanmasını garanti altına almayı bu korkuyla ilişkilendirdi. Bolşevik Parti, Geçici Hükümete seçimleri örgütlemedeki yavaşlığı için özellikle gürültülü bir şekilde saldırmış, onu, halkın iradesini Kurucu Meclis aracılığıyla ifade etmesine engel olmaya çalışmakla suçlamıştı. 3 Kasım'da ana Bolşevik gazete, "Kurucu Meclis'in oluşması için ... Kurucu Meclis'in kararlarının yerine getirilmesi için ... Sovyetler Kongresi ... hem iktidarı, hem de Kurucu Meclis'in kaderini eline [almalıdır]" diye yazdı.[26] Geçici Hükümet nihayet seçimler için 12 Kasım tarihini belirledi, fakat o zamana kadar devrilmişti.

26 *Rabochii put'*, sayı 26, 3 Ekim. *Pravda*, Temmuz Günleri'nden sonra kapanmıştı ve Ekim Devrimi'ne kadar ana Bolşevik gazetesi bu isimle çıktı.

25 Ekim'den sonra, Lenin dahil Bolşeviklerden bazıları seçimleri iptal etmek istediler, fakat diğer liderler bu derece radikal bir harekete başarıyla muhalefet ettiler ve seçimlerin yapılmasına izin verildi. Aslında seçimler sayesinde muhtemelen yeni Bolşevik rejimi çok değerli zaman kazandı. Muhaliflerinden birçoğu Kasım ve Aralık aylarında tam da büyük ihtimalle yakında toplanacak olan Kurucu Meclis *yüzünden* nispeten durgundular. Bolşevik hükümetini, sadece Şubat'tan beri birbirini kovalayan geçici hükümetlerden biri olarak görüyorlardı. Özellikle Sosyalist Devrimciler, Bolşevik hükümetinin geçici olduğu fikrindeydiler. Gazeteleri, düzenli olarak okurlarına, Halk Komiserleri Konseyi'nin veya yerel Bolşevik şehir hükümetlerinin hareketlerinin sadece geçici olduğunu hatırlatıyorlardı ve iktidarın ve tüm nihai kararların yakında toplanacak olan Kurucu Meclis'e ait olacağını belirtiyorlardı. Bu bakış açısı olmasaydı Bolşeviklere karşı daha enerjik bir siyasi ve hatta silahlı muhalefet –neredeyse kesinlikle– daha erken gelişirdi. Bolşevik karşıtları, Kurucu Meclis'in muhtemelen daha ılımlı bir sosyalist çoğunlukla kurulacağına güvendikleri sürece, Bolşeviklerin faaliyetlerine çok tasalanmaları gerekmiyordu, çünkü hükümetleri büyük olasılıkla geçiciydi. Sadece siyasi sağda yer alan, bütün sosyalistleri aynı keseye koyan ve gelecek seçimlerde fazla umudu olmayan nispeten küçük grupların daha etkin muhalefet yapmak için bir sebebi vardı ve onların da olay akışının bu kavşağında fazla bir etkileri yoktu.

Bu yüzden Lenin ve Bolşevikler, Kurucu Meclis konusunda bir ikilem ile karşı karşıyaydılar. Bolşeviklerin seçim mağlubiyeti konusundaki öngörülerin temelsiz olmadığı kanıtlandı. Genel olarak Bolşevikler, oyların yalnızca çeyreğini elde ettiler, çeşitli tezahürleriyle SR'ler, oyların yarısından biraz fazlasını aldılar ve oyların geri kalanı Kadetler, milliyetçi adaylar ve diğerleri arasında bölüşüldü. Kurucu Meclis'in üyeliğe göre dökümü şunu gösteriyor: Toplam yaklaşık 703-707 üyeden SR'ler (yaklaşık 81 Ukraynalı SR dahil) 370-380, Sol SR parti 39-40, Bolşevikler 168-175, Kadetler ve Menşeviklerin her biri yaklaşık 17 ve milliyetçi adaylar yaklaşık 77-86 üye çıkardı; geri kalanlar diğer partiler arasında paylaşıldı.[27] Fakat bu rakamlar, hiçbir şekilde somut bir SR çoğunluğu ortaya koymuyor. SR'lerin yalnızca 300 kadarı SR liderliği için somut bir destek teşkil ediyordu. Bu yüzden SR liderlerinin mutlak çoğunluk için, milliyetçiliğe meyilli ve sol eğilimli SR'lerin sadakatini muhafaza etmeleri gerekiyordu. Bunu ne kadar sürdürebilecekleri bir soru işaretiydi. Yine de, iki nokta açıktı. Birincisi, SR'ler meclisin açılışını ve ilk işlerini kontrol etmeye yetecek bir çoğunluğa sahip olacaklardı ve bu (çoğunluk) da sonrasında tahminen Rus Devrimi'nin demokratik parlamenter süreçlerinin daha ayrıntılı düzenlenmesini temsil edecekti. İkinci olarak Bol-

27 Radkey, *Election*, özellikle s. 12-22 ve 78-80. Parti rakamları kesin değildir.

şevikler, etkili ama yine de bir azınlık olacaklardı ve bu yüzden büyük olasılıkla hükümet gücünden vazgeçmeleri gerekecekti.

Bolşeviklerin ve onların sol koalisyonunun üstün gelmeyeceği ortaya çıkınca Lenin, bu sorunu aşmak için yollar aramaya başladı çünkü iktidardan inmeyi kabul etmiyordu. Lenin, Geçici Hükümeti Kurucu Meclis'i toplamamakla suçlamış ve "Sovyetler [iktidarı] kazanırsa Kurucu Meclis kesinlikle toplanır; aksi takdirde böyle bir kesinlik olmaz"[28] demiş olmasına rağmen, şimdi o ve Bolşevikler, Kurucu Meclis'in meşruiyetini sorguluyorlar ve onu şiddet kullanmakla tehdit ediyorlardı. Nikolay Buharin, Kurucu Meclis toplandığında sol vekillerin diğerlerini azletmelerini ve "devrimci konvansiyon" ilan etmelerini önerdi.[29] Bir şekilde Kurucu Meclis'i ve yakındaki Üçüncü Sovyetler Kongresi'ni birleştiren (Fransız Devrim modelinden esinlenmiş) bir devrimci konvansiyon fikri geniş çaplı olarak tartışıldı. Bolşeviklerin seçimleri ve yapılan Kurucu Meclis hazırlıklarını yönetmekle görevlendirdiği M. S. Uritsky, meclisin belirsiz vaziyetini en net ifade eden kişiydi: "Kurucu Meclis'i toplayacak mıyız? Evet. Onu dağıtacak mıyız? Muhtemelen; koşullara bağlı."[30] Bu arada, Lenin, 13 Aralık'ta *Pravda*'da, meclis hakkında bir dizi "tez" yayınlayarak partiyi ve toplumu Kurucu Meclis'e karşı şiddete hazırladı. Bir sovyetler cumhuriyetinin "daha yüksek bir demokrasi biçimi" olduğunu ve "seçimler arasındaki uyuşmazlık ... ve çalışan ve sömürülen sınıfların menfaatleri" yüzünden Kurucu Meclis'in yegâne işlevinin Sovyet devriminin ve hareketlerinin tasdiki olduğunu beyan etti.[31] Lenin'in tezi, Lenin'in seçim sonuçlarını göz ardı edeceğine dair hiçbir şüphe bırakmıyordu.

Başkalarının da Kurucu Meclis'e olan sadakati sendelemeye başladı. En önemlisi sol SR'ler, meclisin dağıtılma konuşmalarına iştirak ettiler. Meclis'in kudsiyetini bazı bağlamlarda savunmaya devam ettiler, başka bağlamlarda ise sorguladılar. Özel Ordu kongresinin 27 Kasım'daki, Kurucu Meclis'in Sovyet iktidarına riayet etme zorunluluğu yönündeki kararı Bolşeviklerin yanı sıra sol SR'lerin de yardımıyla kabul edildi.[32] Daha çarpıcı olarak, 28 Kasım'daki bir Sol SR Parti kongresi, Kurucu Meclis'i ancak İkinci Sovyetler Kongresi'nin politikalarını yürürlüğe koyduğu taktirde destekleyeceklerini belirtti. Kışkırtıcı hatipleri Maria Spiridonova, meclisi dağıtmanın gerekebileceğini belirtti. Seçilmiş vekillerin yerel sovyetler kararlarıyla geri çağrılabilmeleri ve bu sayede sol SR'lerin, birçok kırsal bölgede sağ veya mer-

28 Lenin, *Collected Works*, XXV, s. 196-198.

29 Schapiro, *1917*, s. 82.

30 Chamberlin, *The Russian Revolution*, I, s. 368.

31 Lenin, *Collected Works*, XXVI, s. 379-383. Kurucu meclise doğru Bolşeviklerin tavırlarının karmaşıklığı, iç tartışmalar ve kapatma kararı da dahil bkz. Rabinowitch, *Bolsheviks in Power*, s. 88-127.

32 Wildman, *End of the Russian Imperial Army: The Road*, s. 355.

kezci SR'lerin yerlerini alabilmelerini umdukları düzenekler tertiplemekte ve meclisi sosyalist olmayan üyelerinden temizleyerek bir "devrim konvansiyonuna" dönüştürme tartışmalarında Bolşeviklere katıldılar.[33] Diğer tarafta, bazı Kadetler de, meclisin terkibine ve Bolşeviklerin hareketlerine bakarak meclisten umutlarını kesmeye ve Güney Rusya'da toplanmaya başlayan silahlı muhalefet gibi alternatifler aramaya başladılar.

Kurucu Meclis'in toplanma tarihi belirgin bir dağılma ihtimaliyle birlikte yaklaştıkça birbirine rakip taraflar, kayda değer şekilde farklı hareket ettiler. Bolşevikler sadece Kurucu Meclis aleyhinde propaganda kampanyasına başlamakla kalmadılar, meclise karşı her tür faaliyeti desteklemek için adımlar da attılar. Bolşevik vekiller, geldiklerinde talimatlarını aldılar ve meclisin dağıtılmasına destek hazırlamak üzere fabrika ve kışlalara gönderildiler. Özellikle güvenilir asker ve Kızıl Muhafız birlikleri, Kurucu Meclis veya Bolşeviklerin rakipleri lehine herhangi bir destek gösterisini dağıtmaya hazır, sokaklarda devriye gezdiler. Bolşeviklerin bir avantajı da onlara verilen desteğin Petrograd gibi şehirlerde, yakındaki kuzey ve batı cephelerinde ve Baltık Donanması'nda en yüksek seviyede olmasıydı. Buna mukabil, SR'ler somut destek hazırlamak için çok az çaba sarf ettiler. SR'lerin somut destek bulmaları, onlara verilen desteğin büyük ölçüde Rusya'nın devasa coğrafyasına dağılmış milyonlarca köylüden geldiği ve garnizon askerleri ve şehirli işçiler arasında en düşük seviyelere çökmüş olduğu gerçeği düşünüldüğünde kuşkusuz çok zordu. Kurucu Meclis açılışında bir destek gösterisi örgütleseler de Petrograd fabrikalarında ve kışlalarında hâlâ azımsanmayacak seviyedeki desteklerini hareketlendirmek için çok az çaba harcadılar.

Kurucu Meclis taraftarlarının problemlerinden biri işçi, asker ve köylü kitleler için meclisin öneminin azalmış olmasıydı. Meclis bazı açılardan hâlâ belirsiz bir şekilde cazipti fakat artık vazgeçilmez değildi. Sovyetler –Sovyetler Kongresi, *Sovnarkom* ve yerel sovyetler aracılığıyla– onların temel taleplerini gerçekleştirmek için hareket etmişti; bu da Kurucu Meclis'i daha az önemli, hatta gereksiz kılmıştı. Toprak Kararnamesi köylülere toprak vermişti; bunun için Kurucu Meclis'in karar almasına ihtiyaçları yoktu. Askerlerin barış özlemi, yeni hükümeti onların gözünde meşrulaştıran ve Kurucu Meclis'in önemini azaltan ateşkesle karşılanmıştı. Yeni Sovyet hükümeti, işçilere "işçi denetimi" ve birçok başka haklar vermişti. Öyleyse, tüm bu kilit seçmenler için Kurucu Meclis'in pratik amacı neydi? Dahası, Sovyet iktidarı ve merkezî ve yerel sovyetler onların kurumlarıydı, onlara karşı sorumluydular ve onların arzularını temsil ediyorlardı. Buna karşılık Kurucu Meclis, tüm sosyal ve siyasi grupları temsil ediyordu ve bu yüzden bir kaygı kay-

33 Bu çabaların kısa bir tartışması için ve daha kapsamlı olarak seçim sonuçlarını saptırma girişimi hakkında bkz. Swain, *Origins of the Russian Civil War*, s. 74-82, ve Schapiro, *1917*, s. 80-82.

nağıydı; "burjuvazi" onu bir şekilde iktidarı kontrolü altına almak için kullanabilir ve onların kazanımlarını hükümsüz kılabilirdi.

Yine de, Kurucu Meclis 5 Ocak 1918 günü öğleden sonra Tauride Sarayı'nda açıldı. Tauride Sarayı'nın kullanılmasında belirgin bir simetri vardı. Tauride Sarayı, Rusya'nın ilk parlamenter idare denemesi olan Duma devletinin 1906'da toplandığı yerdi. Ayrıca 1917'de Şubat Devrimi'nin odak noktasıydı ve şimdikinden çok farklı bir haletiruhiyedeki işçiler ve askerler içeri dolduğu zaman Petrograd Sovyeti'nin ve Geçici Hükümetin doğum yeri olmuştu. Şimdi Ocak 1918'de Tauride Sarayı, soğuk bahriyeli ve Kızıl Muhafızlardan müteşekkil "muhafızlarlarıyla" ve fuayesine doluşmuş bazıları sarhoş, çoğu silahlı saldırgan bir kalabalıkla, düşman ve silahlı bir kamptı. Bazı vekiller, yine Şubat ayını hatırlayarak saraydan sağ çıkamamaktan korkuyorlardı. Bir sağ SR olan Vladimir Zenzinov, "binaya, ölüme hazır, ellerimiz havada girdik – Bolşeviklerin güç kullanacağına emindik ... birçoğumuz eve sağ dönmeyeceğimizi düşünüyordu" diye hatırlıyor.[34]

Bolşevikler Kurucu Meclis'in başlangıcını böldüler; Yakov Sverdlov oturum başkanının elinden tokmağını kapıp oturumu onun açmasına engel oldu ve onun yerine oturumu MİK, yani hükümet adına kendisi açtı. Fakat SR çoğunluğu sıkı durdu ve Victor Çernov'u meclis başkanı seçti. Bundan sonra Bolşevikler, Kurucu Meclis'in yetkilerini, toplumu sosyalist bir temel üzerinde yeniden yapılandırmayla ve bunun dışındaki işlevini Halk Komiserleri Konseyi'nin kararlarını tanımakla sınırlandıran bir yasa tasarısı sundular. Tasarı reddedildi ve Bolşevikler ve sol SR'ler meclisi terk ettiler. Meclis oturumuna devam ederek Rusya'nın bir cumhuriyet olduğunu ilan etti, Almanya ile yapılan ateşkesi onayladı ve toprak kanunu çıkardı. 6 Ocak'ta sabahının erken saatlerinde, toprak kanunuyla ilgili son işler tamamlanırken hükümet tarafından atanan "muhafızlar" yorgun olduklarını ileri sürerek toplantının sonlandırılmasında ısrar ettiler. Çernov, bu baskının altında toprak ve diğer kanunlar hakkındaki oylamaları alelacele yaptırdı ve saat 4.40'ta on iki saatlik toplantının ardından gece için ara verildi.[35]

Meclis'in ertesi öğlen yeniden toplanması planlanmıştı, fakat ondan önce Bolşevik-Sol SR liderliğindeki Merkezî İcra Komitesi dağılmasını emretti ve Kızıl Muhafızlar, vekillerin toplantı odasına tekrar girmelerine engel oldular. SR'lerin meclisi desteklemek için ivedilikle düzenledikleri gösteriler kaba kuvvet kullanılarak dağıtıldı ve meclisi desteklemek için daha uzun vade-

34 Vladimir Zenzinov, *Iz zhizni revoliutsionnera* (Paris, 1919), s. 99.

35 Kurucu Meclis'in kapsamlı bir anlatısı için bkz. Radkey, *The Sickle Under the Hammer*, s. 386-416 ve daha yakın tarihli, hem meclis çevresindeki sokak çatışmaları hem de Kurucu Meclis içerisindeki olayların Bolşevik eylemleri perspektifinden araştırması için bkz. Rabinowitch, *Bolsheviks in Power*, s. 88-127.

li çabalar toplumun ilgisizliği engeline takıldı. Meclis'in kaderiyle ilgili siyasi çevreler dışındaki ilgisizlik, toplumun siyasi bıkkınlığının ve soyut siyasi sembollere veya demokratik süreçlere karşı idrak ve ilgi yoksunluğunun bir göstergesiydi.

Kurucu Meclis'in dağıtılması devrime fiilen nokta koydu ve şimdi devrimi iç savaş takip edecekti. Bu eylemle Bolşevikler, iktidardan seçimle düşürülemeyeceklerini ilan etmiş oldular. Eğer görevi seçimle bırakmayacaklarsa siyasi mücadele artık bir seçenek değildi ve tek alternatif silahlı mücadeleydi. Bolşevikler iktidardan ancak güç kullanılarak uzaklaştırılabilirdi. İç savaş kaçınılmazdı ve Rusya'nın ve halklarının geleceğini belirleyecekti.

11

SONUÇLAR

1917 Rus Devrimi, seri, eş zamanlı ve örtüşen devrimlerden oluşuyordu: eski rejime karşı halk devrimi; işçilerin eski endüstriyel ve sosyal düzene karşı devrimi; askerlerin eski askerlik hizmeti sistemine ve savaşın kendisine karşı isyanı; köylülerin toprak ve kendi hayatlarını kontrol için devrimi; orta sınıf unsurların ve eğitimli toplumun sivil haklar ve anayasal parlamenter düzen için mücadeleleri; Rus olmayan milletlerin haklar ve kendi kaderini tayin için devrimi; nüfusun büyük çoğunluğunun savaşa ve sonsuz gibi görünen kıyımına karşı isyanı. Ayrıca halk; farklılık gösteren kültürel vizyonlar üzerine, kadın hakları üzerine, uluslar arasında, milliyet ya da din grupları içinde, siyasi partiler arasında ve içinde, irili ufaklı birçok arzunun gerçekleştirilmesi için mücadeleler verdi. Bu devrimlerin tümü ve grup mücadeleleri; genel siyasi yeniden saflaşma ve istikrarsızlık, giderek büyüyen sosyal anarşi, ekonomik çöküş ve süregiden savaş bağlamında çeşitli roller oynadılar. Hem devrimin diriliğine hem de 1917'de çoğu zaman insanları etkisi altına alan kaos hissine katkıda bulundular. 1917 Devrimi, Rusya'yı kör edici hızla liberal, ılımlı sosyalist ve sonra radikal sosyalist fazlara sürükleyerek, sonunda Rus ve hatta Avrupa siyasetinin en uç sol kanadını iktidara getirdi. Hızlı siyasi harekete, eşit derecede geniş kapsamlı bir sosyal devrim refakat etti. Bütün bunlar fevkalade sıkıştırılmış bir zaman –bir yıldan az bir süre– içinde gerçekleşti.

Şubat Devrimi halkın bastırılmış yılgınlıklarını ve arzularını açığa çıkardı ve bunun sonucunda toplum, devrimden beklentilerini uzun listeler halinde ileri sürdü. Bu arzuların gerçekleşebilmeleri veya gerçekleşememeleri devrimin gelişimini derinden şekillendirdi. Dahası Rus İmparatorluğu'nun halk-

ları, arzularını gerçekleştirmek için hızla örgütlendiler. Haftalar içinde kendilerini ifade etmek üzere birçok örgüt ürettiler: binlerce fabrika komitesi, ordu komiteleri, köy meclisleri, Kızıl Muhafızlar, sendikalar, milliyet ve din örgütleri, kültür ve eğitim kulüpleri, kadın ve gençlik örgütleri, memur ve sanayici birlikleri, ev sahipleri birlikleri, ekonomik kooperatifler ve diğerleri. Bu örgütler gerçek anlamda halk hareketlerini temsil ettiler ve imparatorluk halklarının umutlarına ve taleplerine şekil verdiler. Rus veya değil, hangi sınıftan, hangi cinsiyetten, meslekten veya diğer sıfatlardan gelirlerse gelsinler Rus devletinin tüm sakinleri için devrim, yeni bir çağın açılışını ve daha iyi bir geleceği ifade ediyordu. Mücadele, genellikle birbiriyle çelişen vizyon ve arzuların nasıl tatmin edileceği üzerineydi.

Yeni örgütlerle beraber, devrimin fikirlerini ve taleplerini ifade etmek için yeni devrimci dil, semboller ve ritüeller vücuda geldi. Figes ve Kolonitskii'nin belirttiği gibi, "Kelimeler ve semboller bir iletişim kodu gibi işliyordu. Bu kelime ve sembollerin işaretleri; kalabalığın hareketlerini onaylamaya ve meşrulaştırmaya, devrimin ortak düşmanlarını tanımlamaya, ilkeleri savunmaya ve bazı liderler için otorite yaratmaya yarıyordu."[1] Yeni devrimci dil ve semboller; günlük konuşmada, neşriyatta, giysilerde, gösterilerde ve bütün kamusal toplantılarda her yerdeydiler. Siyasi partiler ve diğer gruplar, onları kendilerine mal ettikçe ve kendi programlarına iliştirdikçe siyasi manalar kazandılar. Yeni devrimci kelime haznesi ve sembolizmi iyi kullanmak veya kullanamamak, liberallerin ve ılımlı sosyalistlerin başarısızlığında ve radikallerin ve Bolşeviklerin ise başarısında büyük rol oynadı.

Bazı kelimeler; engin arzular, korkular ve inanç sistemleri için kısaltma oldu. Kişinin hem kendi grubunu hem de düşmanını tanımladılar, kendi davranışlarını meşrulaştırıp hasımlarınınkilerin meşruiyetini ortadan kaldırdılar. En etkili müspet kelime, "demokrasi" idi, hemen arkasından özgürlük, serbestlik ve cumhuriyet geliyordu. Buna mukabil, "burjuva" ve "burjuvazi" hızla alt sınıfların büyük çoğunluğunun karşı safta seferber edilebildiği etkili menfi terimler arasına girdi. Hemen akabinde bunlara "devrim karşıtları" ve Ağustos'tan sonra "Karnilovcular" da eklendi. "Karanlık güçler" ve "Alman ajanları" terimleri, gerçek veya hayalî çeşit çeşit düşmana karşı duyguları harekete geçirmek için üstü kapalı fakat yaygın ve etkin olarak kullanılıyordu. Sınıf (ve uzantısı olarak sınıf çatışması) kelime dağarcığı, 1917'de özellikle tesirliydi çünkü hem önemli bir kimliği ifade edebiliyor hem de büyük sayılarda insanı siyasi mücadelenin ortak dilinde bir araya getirebiliyordu. Bu-

1 Figes ve Kolonitskii, *Interpreting the Russian Revolution*, s. 3. Takip eden kısım ağırlıkla Figes ve Kolonitskii'nin çalışmalarına dayanmaktadır ve ayrıca Stites, *Revolutionary Dreams*, Frame, "Theatre and Revolution in 1917", ve B. I. Kolonitsii, *Simboly vlasti i bor'ba za vlast: k izucheniiu politicheskoi kul'tury Rossiiskoirevoliutsii 1917 goda* (St.-Petersburg, 2001).

nun, varlık ve ayrıcalıklar dünyasından dışlanmış herkes için geniş bir cazibesi vardı. Bilhassa çarpıcı olan, sosyalist terminolojinin devrim esnasındaki hâkimiyeti ve siyasi söyleme şekil vermedeki başarısıdır. Devrimci birlik ve özgürleşmiş halk anlamlarıyla kucaklayıcı tınıya sahip "vatandaşlık", özellikle hemen devrimi takip eden aylarda çok popülerdi, fakat zaman içinde daha dışlayıcı tınısıyla "yoldaş" kelimesi tarafından alt edildi. Belirli insanlara demokrat, devrimci ve sosyalist olarak işaret eden yoldaş(lar), siyasi sol ve aşağı sınıflar için birleştirici, uygun görülmediği diğerleri için –orta ve üst sınıflar, eğitimli zümrenin çoğu ve sosyalist olmayanlar– ayırıcı bir terimdi. Diğer kimlik kelime dağarcığı –milliyet, köylü, askerlik yoldaşlığı, cinsiyet, gençlik vb.– birlik hissini güçlendirerek ve hareket planını bir kelimede anlatarak toplumu harekete geçirmede önemli rol oynadılar.

Yerlerin, eşyaların ve insanların yeniden isimlendirilmesi yeni devrimci sembolizmin bir parçasıydı. Çarist isimler taşıyan sokaklar, şehirler ve savaş gemileri yeniden isimlendirildiler. Örneğin, "II. Aleksandr" adındaki savaş gemisinin ismi "Özgürlük" oldu ve "Tsarevich" adlı gemi "Vatandaş" olarak yeniden isimlendirildi. Benzer şekilde sokaklar ve meydanlar da yeniden isimlendirildiler ve bazı mağazalar "Demokrasi", "Kızıl Bayrak" vb. isimler aldılar. Romanov, Rasputin gibi eski rejimi hatırlatan isimlere sahip olanlar veya isimleri yeni çağa uygun addedilmeyen bazı bireyler, isim değişikliği için dilekçe verdiler ve sıklıkla devrimci tatta yeni isimler edindiler (Cumhuriyet, Özgürlük, Vatandaş, Demokrat).

Devrimci dünyanın önemli bir parçası sesti. Konuşmalar, tartışmalar ve göstericilerin bağırdığı sloganlar günlük hayatın parçasıydılar. 1917'de devrim şarkıları ve müzik, çoğu kamusal aktiviteye eşlik ediyordu. Şubat'ta göstericiler protesto ve birlik şarkıları söyleyerek yürüdüler. 27 ve 28 Şubat'ta isyancı birlikler, kışlalarından genellikle alay bandolarının arkasından yürüyerek çıktılar. Kamusal toplantılarda ve gösterilerde sürekli devrim şarkıları çalınıyordu ve üzerinde devrimci şarkıların olduğu bildiriler dağıtılıyordu. "Marseillaise" (orijinal Fransızca ve daha militan Rusça versiyonu ile) devamlı çalınıyordu ve 1917'nin gayriresmî marşı haline gelmişti. Tiyatrolar perdelerini yeniden açtıklarında orkestralar genellikle gösterilerden önce Marseillaise çalıyorlardı ve bazen devrimci temalar, özellikle de Şubat kutlamaları programlara ekleniyordu. Müzik ve devrimci konuşmaları birleştiren "konser toplantıları" popüler oldu. Hem Menşevikler hem de Bolşevikler, bariz bir sınıfsal protest şarkısı olan ve ilk zamanlarda fazla bilinmeyen fakat yıl ilerledikçe giderek daha çok çalınan ve söylenen "Enternasyonal"i desteklediler.

Yeni bir devrimci görsel sembolizm de her yerdeydi; en çok göze batan, her yerde kullanılan kızıl renkti: kızıl flamalar, kızıl rozetler, kızıl kol bantları, paltoların düğmelerine veya giysilere iğnelenen kızıl kurdeleler, kızıl ör-

tülü ve perdeli sahneler ve tefriş alanları. 19. yüzyıldan beri devrimin rengi olan kızıl, Rus Devrimi'nin resmî rengi haline geldi. Yabancı ziyaretçiler bile ceket düğmelerine kızıl kurdeleler bağlıyorlardı. Diğer taraftan çift başlı kartal gibi çarist semboller, bazen kamusal bir tören halinde yıkılıp imha ediliyorlardı. Diğer bir seviyede, askerlerin sokaktaki davranışları, subayların omuz apoletlerini kesmeleri ve kendi şapka ve üniformalarını eğri giymeleri ters yüz olmuş bir dünyayı güçlü bir biçimde temsil ediyordu.

Yeni devrimci dil ve semboller, özellikle devrimden sonraki ilk aylarda çok popüler olan festivallerde bir araya geliyordu. 23 Mart büyük yürüyüşü sonrası Petrograd'da devrim kurbanlarının gömülmesi ve 18 Nisan "Mayıs Günü" kutlamaları en büyük ve en ünlü devrimci festivallerdendiler; bunlarla ilgili resimli kartpostallar bütün ülke çapında ve hatta dış ülkelerde dolaşımdaydı. 23 Mart Yürüyüşü'nde Petrograd'ı baştan başa kat eden askerlerin ve diğer devrimcilerin dev geçit törenlerinden sonra "Mars Parkı"nda Geçici Hükümet liderleri ve Petrograd Sovyeti'nin katılımıyla 184 kişi büyük bir –dinî değil devrimci– törenle gömüldü. Burası, "Devrim Kurbanları Meydanı" olarak yeniden isimlendirildi. Bahar boyunca bütün ülkede özgürlük festivalleri düzenlendi. Bu festivaller, kızıl renkle süslendi ve Marseillaise ve diğer devrim şarkıları ile özgürlük ve demokrasi hakkında coşkulu konuşmalarla şenlendirildi. Neredeyse her festival, en iyi giysileriyle ve devrimci sloganlar yazılı kızıl flamalarla yürüyüşçülerin şehir, kasaba veya köy meydanındaki geçit törenlerini içeriyordu. Sloganlar arasında "Toprak ve Özgürlük" gibi geleneksel olanlar ve "Yaşasın Demokratik Cumhuriyet" gibi yenileri bulunuyordu. Bu törenlerde sıklıkla çarist amblemler ve portreler Geçici Hükümete bağlılık yeminleri eşliğinde yok ediliyorlardı.

Yeni devrimci atmosfer, filmlerde bile yansıma buldu. Şubat Devrimi'nden hemen sonra film yönetmenleri devrimi, devrimci hareketi ve hatta Nikola ve Rasputin'in negatif karakterizasyonlarını içeren bir dizi film ve belgesel hazırladılar. Ne var ki yılın ortasına gelindiğinde, devrimi takip eden haftaların iyimser havası soldukça, devrimci temaları işleyen filmler giderek azaldı ve film yönetmenleri romantik aşk, melodrama ve gizem gibi standart temalara rücu ettiler. İntihar, şiddet, şeytan ve pornografi gibi daha karanlık temalar belki de bahar ideallerin çöküşünü ve Rusya'nın geleceği hakkında büyüyen karamsarlığı yansıtır biçimde yaygınlaştı.[2] Diğer sanat dallarında da devrim ve yeni toplumla ilgili coşkunun yıldızı, Şubat'tan hemen sonra parladı ama sonra sene ilerledikçe ve koşullar zorlaştıkça soldu.

Yeni dil ve sembolizm, Şubat Devrimi'nin öncülük ettiği yeni kitle siyasetinin bir parçasıydı. Kitle aktivizmi, 1917'nin başat siyasi krizlerinin ve dev-

2 V. B. Aksenov, "1917 god: sotsial'nye realii i kinosiuzhety", *Otechestvennaia istoriia*, 2003, sayı 6, s. 8-21.

rimin süratli evriminin en önemli unsuruydu. Duma'yı Şubat Devrimi esnasında niyetlendiğinden çok daha ileri gitmeye zorlamıştı. Nisan Krizi'ni ve koalisyon hükümetinin oluşturulmasını tetikledi, daha sonra Temmuz Günleri'nde (başarısızlıkla) koalisyon hükümetinin yerine bir Sovyet hükümetinin geçmesini talep etti ve Kornilov'un Ağustos'taki yenilgisinde önemli bir rol oynadı. Seçimlerle şehir meclislerinin, sovyetlerin, fabrika ve asker komitelerinin, sendikaların ve ülke çapındaki diğer örgütlenmelerin siyasi kompozisyonunu radikalleştirdi ve böylece Ekim Devrimi için sahnenin hazırlanmasına yardım etti.

Halk aktivizmi eğitimli zümre için bir çelişki yarattı. Eğitimli zümre ve özellikle entelijansiya, demokrasiye ve gizemli bir şekilde "halka" inanıyordu. Aynı zamanda devrimi sadece hükümeti ve güçlerini beceriksiz eski rejimin elinden almak için değil, uzun zamandır pişmekte olan fikirler ışığında toplumu yeniden yapılandırmak için bir fırsat olarak görüyordu. Hem sovyetlerin hem de hükümetin liderlik pozisyonlarında çöreklenmiş eğitimli zümre, hâlâ siyasi eğitime sahip azınlığın "bilincine" karşılık, sorumlu vatandaşlar olmayı öğrenmeleri ve devletin ve milletin daha geniş menfaatlerini anlamaları gereken kitlelerin "kendiliğindenliği" şeklinde özetlenen eski kavramlarla düşünüyordu. Hem tüm bileşimleriyle Geçici Hükümet liderleri hem de sovyetlerin sosyalist liderleri, kendilerini, doğru rehberlik edilmediği takdirde kolaylıkla yoldan çıkabilecek halkın öğretmenleri olarak görüyorlardı. Kitlelerin anarşizmine karşı bir korku besliyorlardı ve Bolşeviklerin bu eğilimi beslediklerini düşünüyorlardı. 1917'de hem liberal hem de ılımlı sosyalist entelijansiya, son derece "devletçiydi" ve kitleleri hoşnutsuz eden tedbirleri savunmak için giderek artan bir kararlılıkla "devletin menfaatleri" sözlerini kullanıyorlardı. Dahası devleti, onların belirli politikalarını yürürlüğe koymaya ve halka "aydınlanmayı" taşımaya yarayan bir mekanizma olarak görüyorlardı. Bu başöğretmen yaklaşımı, kendilerini tam ve eşit vatandaşlar olarak gören halk kitlelerinin ihtiraslarıyla çarpıştı. Doğrusu alt sınıflara mensup birçokları, devrimi sadece belirli talepleri karşılayacak bir araç olarak değil, (giderek "burjuvazi" olarak aynı kefeye konulan) yukarı ve orta, eğitimli sınıfların hâkimiyetini külliyen ortadan kaldıracak bir olay olarak görüyorlardı. İşçi kitleleri, askerler ve köylülerin, sözde öğretmenleriyle ilişkileri sorunluydu; eğitimli sınıfların bazen ihtiyaç duyulan temel bilgi ve becerilere sahip olduklarını biliyorlardı fakat aynı zamanda onlara karşı güvensiz ve hatta kızgın ve dargındılar.

1917'de siyasi elitlerin karşısındaki asıl problemler, sürdürülebilir bir hükümet kurmak ve yeni örgütlerle birlikte çalışabilecekleri, halkın kendini ifadesi üzerinde kontrol kazanmak ve halkın taleplerini karşılamak üzere kullanabilecekleri yeni bir siyasi sistem oluşturmaktı. Duma Komitesi, Pet-

rograd Sovyeti ve 2 Mart'ta kurulan Geçici Hükümetin yanı sıra yerel sovyetler ve Halk Komiteleri, siyasi elitlerin Şubat halk devrimini güçlendirme, halkın kendini ifadesini yönlendirme ve devrimin gelecekteki izleğini kendi tercihleri yönüne çevirme yolundaki ilk çabalarıydı. Ne var ki, siyasi elitler kargaşa içindeydiler, siyaseti yeniden biçimlendirmekte olan yeni siyasi saflaşmanın şiddetine kapılmışlardı. Şubat Devrimi, eski sağ kanadı süpürdü ve liberalleri yeni çağın muhafazakârlarına dönüştürerek sosyalist partileri, yeni siyasi yelpazenin sol kanadında yalnız bıraktı. Aynı zamanda hem sol (sosyalistler), hem de sağ (sosyalist olmayanlar) merkez ve daha uç kanatlar olarak iki alt gruba ayrıldı.

Sağdaki yeni saflaşma, Geçici Hükümet ve ana liberal parti olan Kadet Partisi üzerinde odaklanmıştı. İlk Geçici Hükümet, liberal reform Rusyası'nın otokratik Rusya'ya karşı zaferini temsil ediyor gibi görünüyordu. Devrimin ilk gayesine –otokrasinin yıkılması– erişmişti. Şimdiki ödevi devrimin siyasi kazanımlarını pekiştirmekti. Bu kazanımlar, bir anayasal parlamenter hükümet kurulması ve sivil hakların garanti altına alınmasıydı. Temel sosyal ve ekonomik reformlar gibi diğer amaçlar, savaşın sonunu beklemek zorundaydı. Ancak, yeni hükümetin liberalleri arasında kayda değer farklar vardı ve özellikle savaş ve Sovyet'le ilişkiler konularında derinden bölünmüşlerdi. Kadet Partisi lideri ve dışişleri bakanı P. N. Milyukov tarafından sembolize edilen birçokları, savaşa devam etme fikrine sadakatle bağlı ve Petrograd Sovyeti'nin meselelerde oynadığı role şiddetle karşıydı. Bunlar, yeni politikanın etkin sağ kanadını oluşturdular. Aynı zamanda Sovyet'in daha ılımlı sosyalistleri ile işbirliğine vurgu yapan ve savaştan topyekûn zafer dışında başka bir çıkış aramaya meyilli daha merkezci bir bakış açısı hızla ortaya çıktı. Bu yeni gruplaşmanın kilit üyeleri yeni başbakan Prens G.E. Lvov, sol Kadet N.V. Nekrasov ve küçük İlerici Parti'nin lideri A. I. Konovalov'du. Bu adamlar için parti etiketleri, zamanın politik ve sosyal meseleleri hakkında paylaşılan tavırları kadar önemli değildi. Bu gevşek tanımlı merkez-sağ blok Geçici Hükümette çabucak hâkimiyet kazandı.

Sağdakine paralel solda sosyalist partiler arasındaki yeni saflaşma, sosyalistler arasında bilhassa liberallerle işbirliği ve savaşa nasıl tepki verileceği gibi tartışmalarla daha evvel başlamış siyasi değişimin uzantısıydı. Devrim, bu meseleleri şiddetlendirdi. Eve dönen ve meselelere temelden farklı yaklaşımları ve Sovyet için birbiriyle çelişen devrimci eylem planları olan iki siyasi lider, Irakli Tsereteli ve Vladimir Lenin, soldaki yeni saflaşmanın ve Sovyet politikalarının arkasındaki itici güç oldular.

Tsereteli, Sibirya sürgününden 20 Mart'ta döndü ve "Devrimci Defansizm" sancağı altında Menşevik-SR liderliğindeki "ılımlı sosyalist" bloku kurdu. SR'nin gövdesi, Menşevik partiler, Bund ve halkçı Sosyalistler gibi

daha küçük gruplardan oluşan bu blok, Eylül'e kadar Petrograd Sovyeti'nde, aynı döneme veya biraz daha sonraki bir tarihe kadar ise Moskova Sovyeti'nde ve çoğu taşra şehir sovyetlerinde hâkim güçtü. Devrimci Defansist blokun kimliğinin ve başarısının anahtarı savaş meselesiydi. Müzakere edilmiş genel barışa ulaşmak için aktif bir program ile genel barışa ulaşana kadar ülkenin savunulması, tüm ülkede ve özellikle askerler arasında ses getiren bir bileşimdi. Devrimci Defansist blok, ayrıca hükümetle işbirliğini kabul ediyordu ve bu sayede merkez sağ Lvov-Nekrasov-Konovalov grubuyla da bir çalışma düzeni kurabilmişti. Doğrusu ılımlı sosyalistlerin Şubat'ı çok daha geniş kapsamlı, siyasi olduğu kadar da sosyal bir devrim olarak görmelerine rağmen ani bir sosyalist devrimin zorluklarını da tahmin ediyor ve süresi belirsiz olmakla beraber uzatılmış bir süreç öngörüyorlardı. O yüzden bazı liberallerle, geçici siyasi istikrara ek olarak, sınırlı da olsa önemli siyasi ve sosyo-ekonomik kazanımlar sağlayacağını umdukları bir merkez koalisyonu için çalışma düzenlemesine girdiler. Ne var ki bunun bedeli, savaştan toprak dağıtımına ve işçi taleplerine kadar çeşitlilik gösteren konularda verilen tavizler ve razı gelinen ertelemelerdi. Sonuç olarak, Devrimci Defansistler, kısa süre içinde daha süratli ve kapsamlı bir devrimi savunan radikal solun saldırıları altında kaldılar.

Sovyet'in Devrimci Defansist liderleri ve hükümetteki Lvov-Nekrasov-Konovalov blokunun, sosyalist/sosyalist olmayan bölünmesi ve çoğu özel konudaki ihtilaflarına rağmen birçok ortak noktaları vardı. Bu adamların hepsi, Rus toplumunun eğitimli ve siyaseten aktif küçük bir kesimine mensuptular ve paylaştıkları birçok değer vardı. Milli birlik, "halk"a inanmak ve devrimin dünya çapındaki anlamı konularında kolayca aynı dili konuşabiliyorlardı. Paylaştıkları değerler ve örtük anlayışlar işbirliğini kolaylaştırmış ve Ekim Devrimi'ne kadar siyasi hayata hâkim olan siyasal koalisyonların ve "koalisyon zihniyetinin" temelini atmıştı. Bu yeniden hizalanmanın ve merkezci işbirliğinin genel sonucu, çok partili bloklar üzerine kurulu ve o güne dek yapılmış öngörülerin hepsinden farklı, "Şubat Sistemi" diye adlandırılabilecek yeni bir siyasi ve yönetimsel sistemdi. Bu, Mayıs'tan Ekim'e kadar bir dizi "koalisyon hükümetinin", yani uzun vadeli parti programlarını askıya almak pahasına da olsa "ülkenin bütün hayati güçlerini" birleştiren merkezci bir liberaller/ılımlı sosyalistler blokuna dayanan hükümetlerin kurulmasına sebep oldu. Dahası, benzer bir yeniden hizalanma başlıca taşra şehirlerinde de gerçekleşti, böylece koalisyon hükümetleri milli bir fenomen haline geldi.

Aleksandr Kerenski, kısa zamanda koalisyon sisteminin temel taşı oldu. Aslen hükümetteki yegâne sosyalistti fakat süratle Lvov'un etrafındaki merkez sağ halkayı oluşturan liberal gelenekten gelenlerle birleşti. Ancak Kerenski, sosyalistlerin en ılımlısıydı. Ilımlı sosyalizmin liberallerin sol kana-

dına karıştığı yerde duruyordu ve o yüzden gelişen siyasi merkezin ve koalisyon siyasetinin mükemmel bir sembolüydü. Kerenski, yeni siyasi hizalanmanın sol ve sağ kanatlarının asıldığı menteşe, yani esas adam oldu. Bu, onu Geçici Hükümetin ilk kabinesinde Lvov blokunun kilit mensuplarından biri olmaktan, yaz başında hükümeti yöneten güç olma noktasına getirdi. Kerenski'nin popülerliği, hatta Kerenski kültü önemliydi çünkü Nikola'nın ülkenin sembolik ve gerçek başı olarak düşürülmesinin yanı sıra, 1917'de devletin mücbir gücünün çöküşü sonucu devrimi ve devleti simgeleyebilecek kişisel otoriteye sahip birine ihtiyaç doğmuştu. Kerenski, devrimden sonraki altı ay boyunca halkın gözünde tam olarak buydu.

Genel yeni siyasi saflaşmanın radikal sol bloku; Devrimci Defansistlere, Geçici Hükümete ve merkezci koalisyona muhalif olarak meydana geldi. Radikal sol blok, çoğunlukla yurtdışında bulunan siyasi liderlerin ülkeye dönüşlerine kadar tam tanımlı değildi, dağınıktı ve güçlü liderlikten mahrumdu. Bu liderler arasında Bolşevik Vladimir Lenin, sol Menşevik (Menşevik-Enternasyonalist) Yuli Martov, Leon Troçki (ilk olarak *Mejrayontsi*lere ve sonra Temmuz'da Bolşeviklere katılmıştı) ve Sol SR Mark Natanson ve Maria Spiridonova bulunuyordu. Lenin'in 3 Nisan'da geri dönüşü özellikle önemliydi çünkü siyasetin tonunu değiştirdi. Lenin, Şubat Sistemi'nin açık, inatçı ve ödünsüz bir muhalifiydi. Ondan başka sert eleştirileri olanlar vardı fakat Lenin iki açıdan farklıydı: Kararlı ve ödünsüz bir biçimde yeni bir sistem talep etmesi ve diğer muhaliflerin aksine hem radikal duruşunun kurumsal somutlaşmasına dönüşebilecek hem de talep ettiği yeni devrim doğrultusunda bir çalışma kanalı sağlayabilecek bir partinin lideri oluşu. Sonuç olarak Lenin, Ekim Devrimi'nden önceki üç buçuk ay boyunca Petrograd'da olmamasına rağmen siyasi hesaplamaların başlıca figürlerinden biri olarak kaldı ve "Leninist" ve "Bolşevik" kelimeleri, partilerden bağımsız olarak radikalizm anlamına gelen genel terimler ve radikal değişim talebi için genel parolalar oldu.

Radikal sol –Bolşevikler, sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler, anarşistler ve diğerleri– daha hızlı ve daha geniş kapsamlı sosyal ve ekonomik reformlar için baskı yaptı, savaşa son vermek için daha etkin çaba talep etti, Geçici Hükümeti ve Petrograd Sovyeti'ni liderlik politikalarından dolayı eleştirdi ve giderek artan bir şiddetle Geçici Hükümetin yerine sovyetlere dayalı tamamen sosyalist bir hükümetin kurulması için çağrı yaptı. İlk zamanlarda radikal solun aşırıcılığı, otokrasinin çöküşünden sonraki iyimserlik havasıyla uyumsuzdu. Ancak muhalif duruşları, bu parti ve grupları, hükümet ve Sovyet liderliğinin ülkenin önündeki problemleri çözmedeki tüm başarısızlıklarından fayda sağlayacak bir konuma getiriyordu.

Merkezci ittifak ve Şubat Sistemi, ilk olarak savaş ve Nisan Krizi tartışmala-

rıyla sınandı. Savaş, herhalde 1917'nin en önemli meselesiydi. Savaşın devamı ülkenin enerjisini ve kaynaklarını tüketerek diğer problemlerin çözümünü ve halkın taleplerinin karşılanmasını zorlaştırıyordu. Savaş, siyasi liderlerin dikkatini tüketti, geniş çaplı halk hoşnutsuzluğu yarattı ve devrim rejiminin ilk siyasi krizini tetikledi. Petrograd Sovyeti hızla savaşa son çağrısı yaptı. Bu çağrı, bir yönüyle savaşı bitirmek için samimi bir arzuyu yansıtıyordu fakat aynı zamanda Rus sosyalistlerinin Rus Devrimi'ni ne derece dünya çapında bir vaka olarak gördüğünü de ortaya koyuyordu. Petrograd Sovyeti'nin 2 Mart çağrısında dile getirildiği şekliyle Rus Devrimi, sadece milli bir devrim değil, "savaşın rezilliğine son verecek ve insanlığa barış getirecek bir dünya devriminin ilk sahnesiydi."[3] Buna mukabil Milyukov ve birçok liberal, savaşı kazanma gayesine sadık kaldılar ve devrimi Rusya'nın dış siyaset menfaatlerini etkilemeyen yerel bir vaka olarak görmeye devam ettiler.

O yüzden sosyalistler, Milyukov'a ve hükümetin savaş ve dış siyasetine karşı toplu saldırıya geçtiler. Eleştiriler, birinci Geçici Hükümetin manevi ve fiziksel otoritesini baltaladı ve ayrıca Şubat Devrimi tarafından kurulan kırılgan siyasi yapıyı yok etmekle tehdit etti. Barış tartışması, halkın savaşı sona erdirme talebinin ne kadar derinden paylaşıldığını gösterdi. Nisan Krizi'nin sokak gösterileri ise sadece halkın hoşnutsuzluğunu ifşa etmekle kalmadı, 1917'nin en büyük korkularından biri olan iç savaş hayaletini uyandırdı. Bunların sonucunda liberallerin ve sosyalistlerin daha merkezci kanatları bir araya gelerek 5 Mayıs'ta, liberaller ve ılımlı sosyalistlerden oluşan bir koalisyonla özgün Geçici Hükümetin yerini alarak, yukarıdan yeni bir siyasi devrim için kolları sıvadılar.

"Geçici Hükümet" adının kullanılmaya devam etmesi ve Lvov'un onun başı olarak kalması değişimin devrim niteliğini maskeliyordu. Petrograd Sovyeti baskın gücünü ortaya koymuştu ve sosyalist liderleri daha önce yapmayı reddettikleri bir şeyi yapıyor, hükümete giriyorlardı. Beraberlerinde, her ne kadar örtülü olursa olsun, liberallerin kabul edebileceğinden çok daha büyük bir sosyal dönüşüm gündemi ile gelmişlerdi. Ancak bu gündem, hükümetin içinde ve dışında sürekli hale gelen liberal-sosyalist çatışmasına zemin hazırladı. Dahası yeniden yapılanmış hükümetin, savaşlar veya ekonomi gibi diğer problemleri başarıyla çözmeye muktedir olmadığı kısa zamanda ortaya çıktı. Hükümetin hem halkın genellikle birbiriyle çelişen taleplerini karşılaması *hem* koalisyonu bir arada tutması mümkün değildi.

Merkezcilerin devrime rehberlik etme çabaları merkezde yer alan iki otoriter güç yüzünden karmaşıklaşıyordu: Geçici Hükümet ve Petrograd Sovyeti. Bu iki otoriter güç, Rusların o zamanlar *dvoevlastie* dedikleri ikili otorite durumunu yaratıyordu. Koalisyon hükümetinin amacı bu ikiliği sona erdir-

3 2 Mart tarihli deklarasyon, Golder, *Documents*, s. 340-343.

mekti ancak tek yaptığı şey kurumsal ikilik devam ederken, altta yatan siyasi bölünmeyi hükümetin içine taşımak oldu. Bu, *dvoevlastie*nin sadece kurumsal bir bölünme olmamasından kaynaklanıyordu. Aslında *dvoevlastie,* temel olarak da kurumsal bir bölünmeyi değil, Rusya'da toplumu geniş olarak sosyalistler ve sosyalist olmayanlar, işçiler ve burjuvazi, köylüler ve toprak sahipleri, askerler ve subaylar diye ortadan ikiye bölen derin bir sosyal-siyasi uçurumu temsil ediyordu. 1917'de Ruslar, devrimi daha çok, geniş sınıf hatlarında, *nizy* (alt sınıflar) ve *verkhi* (üst sınıflar) ekseninde ortaya çıkan bir çatışma olarak görüyorlardı. Alt ve üst sınıfların her ikisi de eski ve yeni dertlerden mülhem arzularını diğerininkilerle uzlaşmaz buluyordu, her ikisi de güç araçlarının kontrolü ve nihayetinde hükümet otoritesi için mücadele veriyordu. Bu mücadeleyi siyasi otoritenin şu ya da bu grubun menfaatlerine ulaşmak için bir araç olduğu bilinciyle veriyorlardı.

En üstte yer alan *dvoevlastie,* toplum içinde yeni devrimci örgütler ve yerleşik otoriteler arasındaki gerilim hattında yansıma buluyordu: emir komuta zincirine karşı asker komiteleri; şehir meclislerine karşı yerel sovyetler; fabrika yönetimine karşı fabrika komiteleri; merkezî hükümete karşı milliyetçi hareketler, hükümet otoritesi veya diğer (yeni veya eski) hiyerarşik otoritelere meydan okuyan yeni popüler örgütlenmeler arasında en önemlileriydi. Yeni halk örgütlerinin kararlılığı merkezî ve yerel düzeyde devletin otoritesinin altını kazıyordu. Aynı zamanda siyasi iktidar, Rus ve azınlık bölgelerine ve yeni halk örgütlerine yayıldı. Petrograd'da bile Kızıl Muhafızlar, şehir bölge sovyetleri, sendikalar, işçi ve asker komiteleri ve diğer örgütler otoriteyi kendilerine mal ediyor ve hükümetin (hatta bazen Sovyet'in) emirlerini görmezden geliyorlardı. *Mnogovlastie,* yani çoklu otorite sistemi gerçeği, ikili otorite sistemi olan *dvoevlastie*nin çok ötesine geçti.

Merkezci koalisyonun önündeki problemler yaz geldiğinde kötüledi. Şubat Devrimi, Nikola ve hükümeti dışında, devrimin temel sebeplerinden hiçbirini ortadan kaldırmamıştı. Altta yatan sosyal ve ekonomik problemler ve savaşın stresi devam ediyordu. Halk, Geçici Hükümetin bu problemleri çözmesini ve taleplerini karşılamasını bekliyordu fakat o bunu yapamıyordu. Birçok problem hükümetin kontrolü dışındaydı ve birçok talep de karşılanamaz ya da birbiriyle çelişkiliydi. Doğrusu, ekonominin sürekli kötüye gidişi halihazırda var olan sosyal gerilimleri ve toplumun birbirine düşman sosyal sınıflarının arasındaki bölünmeyi artırıyordu. Sanayi işçileri, baharın kazanımlarının elden kaçtığını gördükçe ekonomik güvenlik, kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrol ve hükümetin niyeti ne olursa olsun ekonomik koşulların asla sunmadığı diğer gelişmeler için çabalamaya başladılar. Başlıca milliyet grupları özerklik ve diğer haklar için her zamankinden daha fazla özgüvenle feryat ediyor, devletin siyasi bütünlüğünü tehdit ediyordu. Merkezî hükümetin

taşra şehirlerindeki otoritesi erozyona uğradı. Aynı zamanda giderek bozulan sosyal koşullar –suç, toplu taşıma, yemek kıtlığı, barınma ve diğer problemler– parçalanmakta olan bir toplum hissini güçlendiriyordu.

Dahası, sosyal ve ekonomik problemler arttıkça Devrimci Defansizmin barış programı tökezledi. Devrimci Defansistlerin bir barış konferansı ve genel barış baskıları, Rusya'nın müttefiklerinin muhalefeti yüzünden sürüncemedeydi. Hükümet ve Sovyet liderleri, bir askerî saldırı üzerinden hayati bir kumara giriştiler. Bu, Devrimci Defansizmin siyasi zeminini sarstı. Devrimci Defansizmin cazibesi, hızlı bir barış için çalışırken ülkeyi savunan bir program olmasından geliyordu. Askerler bunu kabul edebilirdi. Ancak barış saldırısı açmaza girince koalisyon hükümeti dikkatini, orduyu askerî bir saldırı için kullanmaya çevirdi. Askerler bunu kabul etmezdi. Bir askerî saldırının ülkeyi barışa yaklaştıracağı argümanı, umutsuzluktan ve hüsnükuruntudan doğmuştu ve temelden hatalıydı. Savaştan yılmış bir halkı asla ikna edemezdi. Saldırının yarattığı hoşnutsuzluğa felaketle sonuçlanan başarısızlığı eklenince Devrimci Defansizmin ve merkezci koalisyonun başarı olasılığı ortadan kalktı. İşçiler, askerler ve diğerleri, barışı gerçekleştirmenin ve diğer problemlerini çözmenin ancak yeni, tamamen farklı ve halkın sorunlarına cevap vermeye yatkın bir hükümet kuracak daha radikal bir devrimle mümkün olduğu fikrine döndüler. Zaman içinde bu inanç, "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganıyla özetlendi – Sovyet iktidarı. Gerçekte sovyet tabanlı bir hükümetin problemleri gerçekten çözüp çözemeyeceği ayrı bir meseledir ve 1917'de buna gerçekten *inanıldığı* için konu dışıdır. İşçiler, askerler ve diğerlerinin, Devrimci Defansist liderleri Sovyet iktidarını ve içkin olarak daha radikal politikaları kabule zorlama çabaları Temmuz Günleri olarak bilinen halk gösterilerini meydana getirdi.

Temmuz Günleri, çoğu zaman Ekim Devrimi'nin bir "kostümlü provası" olarak adlandırılır. Gerçekte Ekim'den çok Şubat'a benzerlik gösteriyordu. Temmuz Günleri, tıpkı Şubat Devrimi gibi, savaşa, ekonomik duruma ve itibarını kaybetmiş bir hükümete karşı gösteriler şeklinde başladı. Şubat gibi Temmuz'da da siyasi partiler hoşnutsuzluğu kamçılamakta aktiftiler fakat bir isyan planlamamışlardı. Daha ziyade yine Şubat'taki gibi gibi bazı sosyalist liderler, özellikle Bolşevikler, sokaklardaki halk isyanını güçlendirmek için (bu sefer başarısızlıkla) ileri atıldılar. Temmuz Günleri ve Şubat Devrimi'nin (ve Nisan Krizi) ayırt edici özelliği, Ekim Devrimi'nden farklı olarak, kitlesel sokak gösterileriydi. Çok farklı şekilde başlayan ve biten Ekim Devrimi'nde sokak gösterilerinin yokluğu göze batıyordu. Temmuz Günleri'nin Ekim Devrimi ile benzerliği Sovyet'in tüm gücü eline alması ve radikal devrimci bir hükümet kurması talebinin popülerliği ve Bolşevik, sol SR ve anarşist kışkırtıcıların oynadıkları baskın rolle sınırlıdır. Temmuz Günleri sade-

ce Sovyet iktidarı talebi ve radikal solun desteği açısından Ekim'in "peşrevi" olarak adlandırılabilir.

Temmuz ve Ağustos, birbiriyle çelişen siyasal eğilimlere şahit oldu. Temmuz Günleri sonrası gazete başlıkları ve başyazıları yüksek siyasete odaklanmıştı, muhafazakâr siyasi dirilmeden ve "düzen" talebinden bahsediyorlardı. Siyasi liderler arasındaki bu sağa dönüş, Kornilov Olayı'na sebep oldu. Fakat aynı zamanda, işçiler ve askerler, komite ve örgütlerine daha radikal liderler seçtikçe gazetelerin iç sayfalarındaki küçük makaleler sola doğru bir yönelimi kaydediyorlardı. Temmuz Günleri gerçek halk memnuniyetsizliğini yansıtıyordu ve bu yüzden sözde gözden düşmüş Bolşevikler dahil radikal sol partiler; işçi, asker, şehirli alt sınıf ve alt-orta sınıf seçmenler arasında tekrar sıçrama yaptılar. Bu partiler, orduda ölüm cezasının yeniden yürürlüğe girmesine muhalefet ve derhal barış ve toprak dağıtımı talepleri gibi halkın hisleriyle örtüşen siyasetleri destekliyorlardı. Dahası, bu partiler Şubat'tan sonra işlerin neden tahmin edildiği gibi yürümediğine dair açıklamalar sunuyorlar, suçu "burjuvazinin" süregelen siyasi hâkimiyetine ve kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin devam eden ekonomik egemenliğine yüklüyorlardı. Bu argüman halkın zihninde yankı buldu. Radikaller –Bolşevikler, sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler, anarşistler– hükümet ve siyasetleri konusunda kapsamlı değişiklik talebi telaffuz ettiler ve işçi, asker ve diğer halk örgütlerinde ve hatta genel belediye seçimlerinde ağırlık kazandılar.

Öte yandan ılımlı sosyalistler, sadece başarısız politikaları değil, ayrıca Sovyet iktidarı sloganının ardındaki fikre muhalefet ettikleri için de halk desteğini kaybettiler. Devrimci Defansistler, işçi, asker ve köylü taleplerini koşulsuz savunmayı reddederek ve Sovyet iktidarına muhalefet ederek, yeni halk örgütlerinin –sovyetler, fabrika, asker ve köylü komiteleri ve diğerleri– siyasi kurumlar olarak meşruiyetlerini zımnen sorguluyorlardı. Halk örgütlerinin halen önemli fakat sınırlı rollerinin olduğunu düşünüyorlardı. Buna mukabil kitleler, onların halihazırda gayet önemli rolleri olduğunu düşünüyorlardı ve bu rollerin siyasi otoriteyi de içerecek şekilde genişlememesi için bir sebep görmüyorlardı. Aynı zamanda Devrimci Defansistlerin koalisyon hükümetlerine katılımları onları imkânsız bir duruma soktu zira onları, inanç sistemlerinin daha devrimci taraflarından uzaklaştırarak ülkenin iyiliği adına taviz politikalarına yaklaştırdı. Devrimci Defansistler çok partili, çok sınıflı, tüm-Rusya siyasetine yaklaştıkça işçi ve asker kitleleri bu siyasetlere karşı tahammülsüzleşiyor, radikal ve dışlayıcı siyaseti ve sosyal politikaları giderek daha çok destekliyorlardı.

Geçici Hükümetin ve Devrimci Defansistlerin başarısızlıklarını kaydederken onların başarılarını ve tabii, 1917'de Geçici Hükümetin ve "ılımlıların" radikalizmini gözden kaçırmamalıyız. Geçici Hükümet, birçok alanda, bil-

hassa da sivil hak ve özgürlükler alanında kapsamlı reformlar ortaya koydu. Bu reformlar, Rusya'daki yalnızca haftalar öncesi durumla ve hatta zamanın diğer ülkelerindeki durumla karşılaştırıldığında olağanüstüydü. Keyfilik yerine demokratik ve hukuku temel alan daha eşitlikçi bir toplum ve otokrasi ve otoriterlik yerine seçimleri ve halk iradesini temel alan bir siyasi sistem yaratmaya çalıştılar. Geçici Hükümet, kısa sürede ve zorlu koşullarda önemli adli reformlar yaptı ve hukukun üstünlüğü yolunda adımlar attı, sendikaları ve 8 saatlik mesaiyi meşrulaştırdı, büyük bir toprak reformu için çalışmalara başladı, Kurucu Meclis için genel seçim düzenlemesi yaptı, Polonya'nın bağımsızlığını ilan etti, başlıca etnik grupların anayasal statüsünü gözden geçirmek için adımlar attı, din özgürlüğü ve sekülarizmi getirdi ve benzer birçok reforma imza attı.[4] Geçici Hükümetin önemli bir adımı da kadınlara seçme hakkı vermek oldu. Rusya, büyük güçler arasında kadınlara seçme hakkı veren ilk ülkeydi ve kadınlar, kamusal alana daha önce görülmemiş şekillerde ve sayılarda dahil oldular. Geçici Hükümetin reformları, sabırsız bir halkın daha büyük talepleri, Bolşevizmin sıra dışı radikalizmi ve Sovyet hükümetinin Ekim Devrimi'nden sonraki ilk kararnameleri ile karşılaştırıldığında çekingen olarak sınıflandırılabilir. Geçici Hükümeti Bolşevizm ile karşılaştırdığımızda, onu sadece 1917'de ve Rusya'da değil, tüm dünyadaki (anarşistler dışında) en radikal siyasi parti ile karşılaştırmış oluyoruz. Böylesi bir karşılaştırma Geçici Hükümet değerlendirmemizde olağandışı bir çarpıtma yaratıyor. Bu çarpıtma Devrimci Defansistleri ve "ılımlı sosyalistleri" değerlendirdiğimizde daha da artıyor. Onlar, o zamanın Avrupalı sosyalizmiyle karşılaştırıldıklarında hiçbir şekilde ılımlı değillerdi, 1917'den önceki Rus toplumuyla karşılaştırıldıklarında ise daha da az ılımlıydılar. Onlar zamanın Avrupa ve dünya söylemi içinde radikal kenarda konuşlanmış sağlam sosyalistlerdi ve geniş kapsamlı sosyo-ekonomik dönüşüm taraftarıydılar. Sadece Bolşeviklere ve kendi sol kanatlarına kıyasla ılımlı olarak nitelendirilebilirler. Unutmamamız gereken bir diğer nokta da siyasi ve sosyal istikrar duygusunu bir miktar koruyarak kapsamlı değişim peşinde koşan, bir yandan demokratik kurumları hayata geçirmeye çalışırken bir yandan da yıldırıcı bir savaşla karşı karşıya olan hükümetin ve partilerin ikilemidir. En iyi zamanlarda bile böyle bir denge sağlamak çok zorken dönemin koşulları fazlasıyla çetindi.

Devrimci Defansist liderler, barış politikalarında ve halkın taleplerini karşılamakta başarısız ve Kornilov Meselesi'yle lekelenmiş olduklarından ne sovyetleri ne de Geçici Hükümeti kontrol altında tutabildiklerini fark ettiler.

---

4 Geçici Hükümetin bu temalar üzerine aktiviteleri hakkında yazmış ve yazmakta oldukları yazıları paylaştıkları için Daniel Orlovsky, Ian Thatcher ve William Pomeranz'a teşekkür etmek istiyorum.

Sovyetler, Ağustos'ta ellerinden kaymaya başladı, Eylül'e gelindiğinde ise tamamen ellerinden çıktı; Geçici Hükümet ise fiilen Kerenski'nin rejimi haline geldi. Merkezci koalisyon çöktü fakat ne ılımlı sosyalistler ne de liberaller bir alternatif bulabildiler ve umutsuzca koalisyon hükümeti fikrine sarıldılar. Fakat "koalisyon", onu destekleyen partiler için bir toplumsal husumet kaynağına dönüşüyordu. Şubat Sistemi'yle tamamen hayal kırıklığına uğrayan şehirli ve asker kitleler, devrimin ilk kazanımlarını kaybetme korkusuyla daha aşikâr biçimde sınıf temelli gayelere sadık, hükümetin kaynaklarını, rakip talipleri dışlayarak, kendi taleplerini gerçekleştirmek için kullanacak bir liderlik peşine düştüler. Aynı zamanda radikal sol partiler, daha sert eleştirilerle hükümeti ve Devrimci Defansistleri hedef aldılar ve özellikle işçi ve askerlerin kitle örgütlerinde –sovyetlerde, komitelerde ve sendikalarda– daha fazla nüfuz için savaş başlattılar.

Bahardaki yeni siyasi saflaşmanın bir ürünü olan ve özellikle Bolşevikler, sol SR'ler, Menşevik-Enternasyonalistler ve anarşistler arasında ses bulan radikal sol, bu sırada iktidarı eline almak için harekete geçti. Başlangıçta, devrimden hemen sonraki iyimser dönemdeki radikalizmleri onları marjinalleştirmişti, fakat kısa zaman sonra halkın yılgınlığının sesi haline geldiler ve devrimci kitlelerin taleplerini gerçekleştirmeyi daha kesin olarak vaat etmeye başladılar. Artık daha yeni ve daha radikal devrim için kendi vizyonlarını sunuyorlardı. Başlıca siyasi ve sosyal meselelerde hızlı ve radikal hareket için baskı yaptılar ve koalisyon hükümetinin ataletini ve Devrimci Defansistlerin ılımlılığını eleştirdiler. Temel talepleri gerçekleştirmeyi vaat ettiler ve sosyal karşıtlıkları hem meşru olarak hem de problemleri çözmenin geçerli bir yolu olarak tasdiklediler. Bunlar, yaz ve sonbaharda birleştirici "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganı altında radikal solu iktidara taşıyan büyük bir halk desteği dalgasını doğurdu.

Sovyetlerde, sendikalarda ve komitelerde vekillerin ve liderliğin yeniden seçildiği, tartışmalar ve tahriklerle dolu bir süreç içinde sol blok, bu halk örgütlerinin liderlik pozisyonlarında yavaş yavaş ılımlı sosyalistlerin yerini aldı. Bu süreç, geleneksel olarak bir seri Bolşevik zaferi olarak tanımlanmıştır ve bu aslında çok daha karmaşık bir siyasi durumu anlatmak için çekici bir kısaltmadır. Gerçekte Bolşevikler, içine sol SR'leri, Menşevik-Enternasyonalistleri ve anarşistleri alan daha geniş bir sol blokun –görünüşe göre en önemli– sadece bir parçasıydılar. Geleneksel olarak "Bolşeviklere" atfedilen yasa tasarılarından ve seçim başarılarından birçoğu gerçekte sol SR ya da sol blok faaliyetiydi. Solun yükselişinin en önemli sebebi Petrograd Sovyeti'nin ele geçirilmesiydi. Bu, Bolşeviklerin başı çektiği sol bloka Rusya'daki en önemli siyasi kurumun kontrolünü verdi ve onları hükümet iktidarını ele geçirmek için harekete geçmeye uygun bir konuma getirdi. Sol blok, sü-

rekli olarak tamamen sosyalist veya sovyet temelli bir hükümeti savunmuştu; bundan dolayı Petrograd Sovyeti'nin ele geçirilmesi doğal olarak şu soruyu akla getirdi: "Bolşevikler ne planlıyorlar?"

Petrograd Sovyeti'nin yeni liderlerinin İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'ni bir iktidar devri beyanı için kullanmayı planladıkları şüphe götürmez. Bilhassa Bolşevik liderleri bunu parti konseylerinde ve KBSK (Kuzey Bölgeleri Sovyetler Konseyi) gibi yerlerde kapsamlı olarak tartıştılar. Orada, hem Lenin'in daha maceraperest talepleri hem de Kamenev ve Zinoviev'in daha temkinli çağrıları, oldukça popüler olan Sovyet iktidarı sloganı lehine atlandı ve müstakbel kongre, Sovyet iktidarı sloganını yürürlüğe sokmak için bir araç olarak görüldü. Böylesi bir adım, mevcut Geçici Hükümeti devirmeyi içerdiği için devrimci olurdu ve halk, yeni bir devrimden veya iktidara el koymaktan bu anlamda bahsediyordu. Sol SR'ler ve Menşevik-Enternasyonalistler de daha önce Demokratik Konferans vasıtasıyla başarılamasa da Sovyetler Kongresi veya parti liderleri arasında başka bir anlaşma yoluyla bir çeşit yeni, tamamen sosyalist hükümetin kurulmasının zamanının geldiğine inanıyorlardı. Böylesi bir hareketin büyük ölçüde popüler olacağına ve Kızıl Muhafızların ve diğer aktivistlerin bu hareketi tatbik etmeye hazırlandıklarına da şüphe yoktu. Bu senaryoda Sovyetler Kongresi, Bolşevikleri ve radikal solu iktidara fırlatacak mancınık görevi yapacaktı, onlar da orada, sonuçta inandıkları sosyo-ekonomik projeleri hayata geçirebileceklerdi. Ilımlılara yönelttikleri eleştiriler salt fırsatçılıktan değildi. 1917'nin sonunda Bolşevikler ve diğer radikaller için inanç ve fırsat güzelce iç içe geçmişti.

Hükümetin ve diğer siyasi liderlerin böylesi bir iktidara gelme teşebbüsü beklediklerine de şüphe yoktur. Kerenski Bolşeviklerin harekete geçmesini neredeyse sabırsızlıkla beklemiş gibi görünüyor; onları ezip, oluşturdukları tehdidi savuşturabileceğinden budalaca emin olarak. Ilımlı sosyalistler, hâlâ Bolşeviklerin iktidarı ele geçirme çabalarının kapıyı sadece başarılı bir muhafazakâr karşı-devrime açacağı inancına kilitli olarak, yeis içinde olanları seyrettiler. Siyasi sağda yer alan bazıları bu yoruma katılıyorlardı, fakat bunun olmasını sabırsızlıkla, umutla bekliyorlardı. Ekim'in ortalarına doğru soru artık Bolşeviklerin ve müttefiklerinin Geçici Hükümeti devirme girişiminde *bulunup bulunmayacakları* değil, böylesi bir girişimin *detaylarının* ne olacağıydı. Yeni hükümetin doğası tam olarak nasıl olacaktı? Kerenski'nin hükümeti ne dereceye kadar ve ne kadar başarıyla direnebilecekti? Bu iç savaşı ateşler miydi?

Sovyetler Kongresi'nde iktidarı üstlenme deklarasyonu yapılmış olsaydı, bunun sonucunun ne olabileceğini bilmemize imkân yok, çünkü Kerenski'nin 24 Ekim sabahı Bolşevik gazetelerine karşı düşüncesiz saldırısı, kongreden *evvel* iktidarın devri için yolu açtı. Petrograd'daki Bolşevik liderleri,

Lenin'i başından beri işçi ve askerlerin Bolşevikler adına değil, Sovyet'i ve Sovyetler Kongresi'ni savunmak adına harekete geçecekleri şeklinde uyarıyorlardı. 24 ve 25 Ekim'de tam olarak bunu yaptılar. 25'i akşamı kongre toplandığında, iktidar çoktan "karşı devrime" karşı, devrimi ve Sovyet'i savunmak için koşan işçi ve askerler tarafından, bu coşkudan faydalanarak kongrenin açılışından önce iktidarın ele geçirildiğini beyan eden Lenin önderliğinde, etkin olarak devredilmişti.

Bu amansız gibi görünen olaylar akışında talih ve bireysel insan hareketinin oynadığı yardımcı roller çarpıcıdır. Eski Devrimci Defansist liderler, Sovyetler Kongresi'ni 20 Ekim'den 25 Ekim'e ertelememiş olsalardı, Bolşevikler ve onların müttefikleri ve destekçileri iktidara el koymaya beş gün sonrasına göre daha az hazırlıklı olacaklardı. 20 Ekim'de toplanacak bir Sovyetler Kongresi'nden önce iktidarı ele geçirme neredeyse imkânsız olurdu; buna niyetlenmiş olsalardı bile (ki niyetlenmemişlerdi), hazırlık yapılmamıştı. Askerî Devrimci Komite'nin askerî otoritelerle 21-23 Ekim'de karşı karşıya gelişine veya 22 Ekim'deki "Petrograd Sovyeti Günü"nde gerçekleşen devrim için psikolojik ve fiziksel anlamda hazırlığa benzeyen herhangi bir şey, 20 Ekim'den önceki günlerde planlanmamıştı veya mümkün değildi. Mamafih, bunlar herhangi bir iktidar aktarımının esasıydı ve Ekim Devrimi'nin kilit adımlarıydı.

Daha kritik olarak, Ekim Devrimi 24'ünde Kerenski'nin aldığı karar olmadan ne başladığı gibi başlayabilir ne de bittiği gibi bitebilirdi. Sovyet iktidarı meselesini kongre toplanmadan önce ortaya atan, destekçilerini harekete geçiren ve Lenin'e, başka türlü erişme umudu çok az olan devrimi veren, Kerenski'nin Bolşevik gazetelere saldırısıydı. Doğrusu, Ekim Devrimi'nin ateşlenmesi de sonucu da, Lenin'in Sovyetler Kongresi öncesi Bolşeviklerin iktidara el koyması komplosundan ziyade Kerenski'nin hareketiyle ilgiliydi. Kerenski'nin hatası, iktidar transferinin kongre toplanmadan gerçekleşmesine sebep olan silahlı mücadeleyi tetikledi. Bu durum, iktidar aktarımının mahiyetini değiştirdi ve Sovyetler Kongresi'nin rolünü ve devrimin temel karakterini başkalaştırdı. Lenin'e o kadar uzun zamandır ve başarısızlıkla talep ettiği kongreden önce iktidara el koyma şansını verdi. Ekim Devrimi'ni Lenin değil, Kerenski başlattı. Bu da Lenin'e Sovyet iktidarı için yapılmış bir devrimi, bir Bolşevik Devrimi'ne döndürme şansını verdi.

Dahası, kongre açılır açılmaz Lenin'in başına bir talih kuşu daha kondu: Kerenski'nin hareketinin sebep olduğu sokaklardaki silahlı mücadele yüzünden ılımlı sosyalistlerin kongreyi terk etmesi. Lenin bu fırsatı kaçırmamış, Sovyet iktidarını ilan etmek için kullanmıştı. Ilımlıların kongreyi terk etmeleri Bolşevikleri çoğulluk konumundan çoğunluk konumuna getirmişti. Bu yüzden Lenin, paylaşma ve ödün verme baskılarına karşı çelik gibi bir

kararlılıkla iktidarı elinde tutarak, müstakbel birkaç haftanın yolunu nispeten engelsiz bir şekilde alabildi.

25 Ekim'den sonraki günlerde Lenin ve Troçki'nin birçok otoriter uygulamalarına karşı hem sol SR'ler hem de Bolşevik Parti'nin içindeki Kamenevtürü ılımlıların muhalefeti düşünüldüğünde, iktidar devri, Sovyetler Kongresi'nde çok partili, tamamen sosyalist, Sovyet temelli bir hükümet için verilen oylar sayesinde gerçekleşseydi, bu devrin nasıl sonuçlanacağına dair fikirler üretilebilir. Sokaktaki mücadele ve bu gerilimden mütevellit Lenin'in 25'inde, Sovyetler Kongresi toplanmadan önce iktidara el koyma beyanı olmasaydı, kongrenin icrası çok farklı olurdu. Giderek daha büyük sayılarla bir çeşit tamamen sosyalist hükümeti kabul etmek yolunda ilerleyen Menşevik ve SR ılımlılarının sahayı terk etmeleri için bir sebep olmazdı. Eğer ılımlılar, kongrede kalmış ve yeni, Sovyet temelli, tamamen sosyalist bir hükümet yapısının inşasına katılmış olsalardı, bu onların terk edişinden sonra oluşan hükümetten çok farklı bir hükümet olacaktı (ve muhtemelen Rusya'nın geleceği de çok farklı olacaktı). Birçok güçlü uzun dönem kuvvetten oluşan karmaşık bir bileşimin, bir çeşit radikal hükümete doğru hareket etmesi ve önceden tahmin edilemeyen anlık olaylar Ekim Devrimi'ne kendine has şeklini ve sonucunu vermiştir.

Ekim Devrimi'ni anlamada en önemli nokta, devrimin Sovyet iktidarı ve "Bütün İktidar Sovyetlere" adına gerçekleşmiş olduğunu ayırt etmektir. Devrimin ardındaki halk desteği, bu hükümet değişikliğinin barış, işçi denetimi, toprak dağıtımı, milliyet özerkliği ve diğer talepleri karşılayacağı varsayımına dayanmaktaydı. 1917'deki Sovyet iktidarı ve Bolşevikler, sol SR'ler ve diğer radikallere verilen halk desteği kuşkuya mahal bırakmaz. Ancak 1917'den beri, bu gerçek, özellikle siyasi sebeplerden ötürü tekrar tekrar inkâr edilmeye çalışılmıştır. Bazı Rus muhalifler, kendilerine sunulan desteğin erozyona uğradığını ve radikallere kaydığını kabul etmemişler ve bu düşünceler devrim hakkındaki çoğu Batılı yazına da sirayet etmiştir. Daha sonra başkaları, bunu kabul etmenin devrimi takip eden diktatörlüğü ve Stalin sistemini meşrulaştıracağını ileri sürerek, Bolşeviklerin 1917'de geniş halk desteğine sahip olduğunu da inkâr etmeye çalıştılar. Bunun gibi savlar net bir şekilde yanlıştır. Bolşevikler (ve sol SR'ler) 1917 güzünde hakikaten geniş halk desteğine *sahiptiler*; Bolşeviklerin 1918'de bu desteğin büyük bir kısmını kaybetmiş olması ve kısa zamanda diktatörleşmiş olması bu gerçeği değiştirmez. Daha sonraları Sovyetler Birliği'nin aldığı şeklin, 1917'deki halk desteğinin arkasında olduğu Sovyet iktidarı konseptinden oldukça farklı olması da bu desteğin gerçekliğini boşa çıkarmaz. Öte yandan 1917'deki halk desteği de daha sonra ortaya çıkan diktatörlüğü meşrulaştırmaz. 1917'de özellikle şehir merkezlerinde ve orduda Bolşevikler ve Sovyet iktidarı için

geniş halk desteği bir hakikatti fakat bu daha sonra farklı koşullarda kurulan rejimler için lehte veya aleyhte bir ahlâki anlam taşımıyordu.

Buna mukabil, Ekim Devrimi'nden sonra gelişen olayların, devrimi takiben kurulan rejimin doğası üzerinde çok daha fazla etkisi oldu. Lenin, Sovyet iktidarını Bolşevik iktidarına çevirmek gibi göz korkutucu bir görevle karşı karşıyaydı. Bu ancak iç savaş kazanında gerçekleştirilebilecekti fakat Bolşeviklerin bu yöndeki erken çabaları bir yandan sallantıda olan iktidarlarını sağlamlaştırmakla kalmadı, diğer yandan da devrimi iç savaşa ve rejimi diktatörlüğe dönüştürdü. Sovyet iktidarı fikrinin engin popülerliği, yeni hükümetin ilk silahlı muhalefeti kolayca yenmesini sağladı ve Bolşeviklerin, yeni yılın başına doğru Sovyet iktidarının Rusya'nın büyük bir kısmına başarıyla yayılışına şahit olmasını mümkün kıldı. Fakat Sovyet iktidarının anlamı ve bu iktidarın amacı henüz tam olarak tanımlanmamıştı. Sovyet iktidarının ihtiva ettiğine yaygın olarak inanılan, geniş, çok partili sosyalist hükümet yoluyla, Lenin'i Ekim Devrimi'nin ilk haftasında siyasi iktidarı paylaşmaya zorlayan ciddi bir çaba büyük zorlukla alt edilebilmişti. Lenin, gerçekten de sol SR'lerle geçici bir koalisyon kurdu; halkta geçici bir "çok partili" hükümet hissi yaratacak ve zor bir dönemde değerli bir destek sağlayacak şekilde onlara 9 Aralık'ta hükümette bir azınlık rolü verdi. Aynı zamanda, Lenin ve Troçki, Bolşeviklerin iktidardaki elini güçlendirmek için kanaatleri ve partileri kutuplaştırmaya çalıştılar. Bunu kısmen halk taleplerini karşılamak için süratle gerçekleştirilen, toprak kararnamesi, ateşkes, fabrika yönetiminde işçilerin otoritesinin artırılması ve benzeri adımlarla yaptılar. Aynı zamanda, sansür, Çeka'nın kurulması, Kadet Parti'ye karşı baskıcı adımlar ve muhalefeti bastırmak için başka tedbirlerle kontrollerini sıkılaştırdılar. Böylece diktatörlüğe ve iç savaşa doğru yokuş aşağı gidiş başladı.

Devrimin sonuna ve iç savaşın patlak vermesine işaret eden son perde Kurucu Meclis'in dağılışıydı. Kurucu Meclis için yapılan seçimler ve yaklaşan toplanması, sadece müstakbel bir geniş çok partili sosyalist hükümet fikrini değil, aynı zamanda Lenin'in hükümetinin sadece bir diğer süreli –geçici– hükümet olduğu fikrini canlı tuttu. Bu, yeni hükümete karşı erken dönem muhalefetin sesini kıstı. Diğer yandan, Lenin ve radikal solu büyük bir ikilem ile karşı karşıya bıraktı. 1917 boyunca Geçici Hükümeti, Kurucu Meclis'i toplamakta gecikmekle eleştirmişlerdi. Gerçekten de Bolşevikler sadece Sovyet iktidarının meclisin toplanmasını garanti altına alabileceğini öne sürmüşlerdi. Siyasi liderlerin çoğu için Kurucu Meclis, siyasi devrimin amacıydı ve halkın sosyal ve siyasi meselelerde sözünü geçirebilmesini sağlayacak en yüksek otoriteydi. Ancak Lenin için siyasi gücü elinde tutmanın önündeki engel haline gelmişti.

Öngörüldüğü gibi, Kasım'daki seçimler Bolşeviklere sandalyelerin yalnız-

ca çeyreğini verirken SR'ler çoğunluğu elde ettiler. SR çoğunluğu ne kadar istikrarsız olsa da, ilk evrelerinde Kurucu Meclis üzerindeki kontrol onlarda olacaktı. Meclis'ten çıkacak herhangi bir hükümet, bir koalisyon, muhtemelen "Bütün İktidar Sovyetlere" sloganının varsayılan anlamında, geniş bir sosyalist koalisyon olacaktı. Lenin, bu ana kadar tam da böylesi bir koalisyondan başarıyla kaçınmıştı. Bunu kabul etmek iktidardan vazgeçmek anlamına geliyordu ve bu Lenin'in yapmak istediği bir şey değildi. İsteksizliği, onu, diğer Bolşevikleri ve bazı sol SR'leri meclisin önemini karalamaya ve meclise karşı bir hareket planı yapmaya itti. Bu, 6 Ocak'ta Kurucu Meclis bir toplantıdan sonra zorla kapatıldığında oldu. Meclis'in dağıtılması, sosyalist bir hükümetin, hatta "Sovyet iktidarının" idamesi için şart değildi, fakat Lenin ve Troçki iktidarlarını koruyacaklarsa ve tasavvurlarındaki kadar radikal bir hükümet kuracaklarsa şarttı.

Kurucu Meclis'i dağıtmak Lenin'in kariyeri boyunca aldığı en talihsiz kararlardan biriydi. Bu kararın Bolşevikler, Rusya ve dünya için sonuçları neredeyse abartılmasının imkânsız olacağı kadar önemliydi. Bolşevikler, olayın içindeyken Kurucu Meclis'in dağıtılmasını, sadece iktidarı korumak adına ciddi bir tehdidi savuşturmak gibi görüyorlardı. Ancak bu karar, esas olarak, partinin geri dönülemez bir biçimde diktatörlük yoluna girmiş olduğunu ve Kasım'da bu eğilime karşı çıkmış üyelerin, Lenin'in alaycı deyişiyle "anayasal hayallerinden" vazgeçmiş olduklarını gösteriyordu. Parti iktidara ne pahasına olursa olsun sarılacak, otoriter hükümet ve diktatörlük yolunu tutacaktı.

Bu kararın Rusya için neticeleri daha da derindi. Bu hareketiyle Lenin ve partisi, entelijansiyanın geçmişe uzanan, halkın temel siyasi meseleler hakkında kendisini sandık yoluyla ifade etme hakkına bağlılığını terk ediyordu. Daha spesifik olarak, Kurucu Meclis'in dağıtılması, Bolşevikler tarafından, hükümet otoritesinden barışçıl bir biçimde seçim yoluyla değil, ancak zor kullanılarak uzaklaştırılabileceklerinin ilanıydı. Bu, milyonlarca insan için talihsizlikken, ülke için iç savaşın kaçınılmaz olduğu anlamına geliyordu. Bolşeviklerin seçimle koltuklarından uzaklaştırılamayacaklarını ilan etmeleri, rakiplerinin hangi siyasi görüşten olurlarsa olsunlar, 1917 Devrimi bağlamında herhangi bir siyasi mücadele yürütemeyecekleri anlamına geliyordu; ya kenara çekilmeliler ya da silahlanıp sahaya inmelilerdi. Kurucu Meclis'in dağıtılması 1917 Rus Devrimi'ni fiilen sona erdirdi; Rusya'nın akıbeti artık acımasız bir iç savaşa bağlıydı.

Ayrıca her şey bununla da bitmiyordu, zira uzun vadeli etkiler de çok büyüktü. 6 Ocak'ta Tauride Sarayı, sadece Rus Devrimi'nin sonuna değil, 1906'dan beri düzensiz bir şekilde orada olan ve 1917 baharının coşkulu günlerinde sonunda gerçek olmuş gibi görünen demokratik ve anayasal umutların suya düşmesine de şahit oldu. Bolşeviklerin 1917'nin seçim si-

yasetini terk etme kararı ve cebir siyasetine geçiş Sovyetler Birliği'nin siyasi kültürünün temellerini attı. Bu kararın mirası, Sovyetler Birliği sonrası Rus toplumunun 1917'nin demokratik umutlarının ihyası için mücadelesinde hâlâ peşini bırakmıyor.

Dahası, Rus Devrimi'nin sonucu, Sovyet devletinin ve komünizmin, devrimi takip eden on yıllar içinde dünyaya yaydığı büyük ve çeşitli tesirler üzerinden bütün yerküreyi derinden etkiledi. Sovyetler Birliği'nin devrim veya Rus tarihinin diğer olayları tarafından ne derece şekillendiği hâlâ şiddetle tartışılmaktadır. Ne var ki, şüphe götürmez olan bir şey varsa o da, Bolşeviklerin ve destekçilerinin 1917-1918 kışında tercih ettiği diktatoryal devlet izleğinin Rusya'yı ve dünyayı soktuğu gidişatın, 1917 Rus Devrimi'nin ardından daha demokratik ve çoğulcu bir rejim çıkmış olsaydı dünyanın izleyeceği rotadan çok farklı olduğudur.

İLAVE OKUMA

Bu bölüm, kapsamlı bir ilave okuma listesi sunmaktadır; önsözde açıklandığı gibi sadece İngilizcede yazılmış çalışmaları içermektedir. 1917 hakkında çok sayıda makale içeren, burada ayrı olarak listelenmemiş ama devrim konusuna önemli makalelerle katkı yapan birçok kitaba özel olarak dikkat çekmek gerekiyor. Bilhassa değerli olanlar, Robert Service ve Frankel, Frankel ve Knei-Paz tarafından editörlüğü yapılmış derlemelerdir. Harold Shukman, George Jackson ve Robert Devlin tarafından editörlüğü yapılmış, *Critical Companion to the Russian Revolution*'un [Rus Devrimi'ne Kritik Refakatçi] yanı sıra, daha eski iki devrim ansiklopedisinde bulunan birçok kısa makale için de özel bir not düşülmelidir. Elwood ve Pipes tarafından editörlüğü yapılmış derlemeler, bir nebze daha eski ama değerini hâlâ koruyan makalelerdir. En yakın tarihli olanlar, *Russia's Great War and Revolution* [Rusya'nın Büyük Savaşı ve Devrimi] projesi kapsamında yayımlanan ciltlerdir, ilk üç seti, (*Russia's Home Front in War and Revolution* [Savaş ve Devrimde Rusya'nın Vatan Cephesi], *Russian Culture in War and Revolution* [Savaş ve Devrimde Rus Kültürü], *The Empire and Nationalism at War* [Savaşta İmparatorluk ve Milliyetçilik]) halihazırda yayımlanmıştır ve cilt isimleriyle aşağıdaki listede yer almaktadırlar ve daha yayımlanmayı bekleyen ciltler mevcuttur. Tüm bu çalışmalar, konuya ilgi duyan okurun, salt birçok makalenin ayrı ayrı listelenememiş olması sebebiyle göz ardı etmemesi gereken zenginlikte materyal sunmaktadır. Bazıları dipnotlarda anılmıştır. Devrimci dönem hakkındaki kapsamlı kaynakçalar Murray Frame ve Jonathan Smele'inkilerdir.

Abraham, Richard, *Alexander Kerensky, The First Love of the Revolution*, New York, 1987.

–, "Maria L. Bochkareva and the Russian Amazons of 1917", *Women and Society in Russia and the Soviet Union*, (ed.) Linda Edmondson, Cambridge, 1992, s. 124-44.

Abramson, Henry, *A Prayer for the Government: Ukrainians and Jews in Revolutionary Times, 1917-1920*, Cambridge, MA, 1999.

Abrosimov, T.A., "The Composition of the Petersburg Committee of the RSDRP(b) in 1917", *Revolutionary Russia* 11, sayı 1, 1998, s. 37-44.

Acton, Edward, *Rethinking the Russian Revolution*, Londra, 1990.

Alapuro, R., *State and Revolution in Finland*, Berkeley, CA, 1988.

Allworth, E, "The Search for Group Identity in Turkistan", Mart 1917, Eylül 1922, *Canadian-American Slavic Studies* 17, sayı 4, 1983, s. 487-502.

Anweiler, Oskar K, *The Soviets: The Russian Workers, Peasants and Soldiers Councils, 1905-1921*, (çev.) R. Hein, New York, 1974.

Arens, Olavi, "The Estonian Maapaev During 1917", *The Baltic States in Peace and War, 1917-1945*, (ed.) V. Stanley Vardys ve Romuald J. Misiuans, University Park, PA, 1978, s. 19-30.

–, "Soviets in Estonia 1917-1918", *Ezergailis and von Pistohlkors, Die Baltischen Provinzen Russlands*, s. 294-319.

Ascher, Abraham, "The Kornilov Affair", *Russian Review* 12, sayı 4, 1953, s. 235-52.

Ascher, Abraham, (ed.), *The Mensheviks in the Russian Revolution*, Londra, 1976 [*Rus Devriminde Menşevikler*, çev. Celal Kanat, Metis Yayınları, İstanbul, 1992].

Ascher, Harvey, "The Kornilov Affair: A History and Interpretation", *Russian Review* 29, sayı 3, 1970, s. 286-300.

Ashworth, Tony, "Soldiers Not Peasants: The Moral Basis of the February Revolution of 1917", *Sociology* 26, Ağustos 1992, s. 455-70.

Aun, Karl, "The 1917 Revolution and the Idea of the State in Estonia", *Ezergailis and von Pistohlkors, Die Baltishcen Provinzen Russlands*, s. 286-93.

Avrich, Paul, "The anarchists in the Russian Revolution", *Russian Review* 26, sayı 4, 1967, s. 341-50.

–, "The Bolshevik Revolution and Workers: Control in Russian Industry, *Slavic Review* 22, 1963, s. 47-63.

–, *The Russian Anarchists*, Princeton, 1967.

–, "Russian Factory Committees in 1917", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 11, 1963, s. 161-82.

–, (ed.) *The Anarchists in Russian Revolution*, Londra, 1973.

Badcock, Sarah, "We're For the Muzhiks' Party!' Peasant Support for the Socialist Revolutionary Party During 1917", *Europe-Asia Studies* 53, sayı 1, 2001, s. 133-49.

–, "Personal and Political Networks in 1917: Vladimir Zenzinov and the Socialist Revolutionary Party", *Journal of Modern Russia History and Historiography* 9, 2016, s. 131-57.

–, *Politics and the People in Revolutionary Russia: A Provincial History*, Cambridge, 2007.

–, "Women, Protest, and Revolution: Soldiers' Wives in Russia during 1917", *International Review of Social History* 49, sayı 1, 2004, s. 47-70.

Baker, Mark, *Peasants, Power, and Place: Revolution in the Villages of Kharkiv Province, 1914-1921*, Cambridge, MA, 2016.

–, "Rampaging Soldaki, Cowering Police, Riots and Moral Economy: The Social Impact of the Great War in Kharkiv Province", *Canadian-American Slavic Studies* 35, sayı 3, 2001, s. 137-155.

Basil, John D., *The Mensheviks in the Revolution of 1917*, Columbus, OH, 1983.

–, *The Bolsheviks and the October Revolution: Minutes of the Central Committee of the Russian Social-Democratic Labour Party (Bolsheviks), August 1917 - February 1918*, (çev.) Anne Bone, Londra, 1974.

Borys, Jurij, "Political Parties in the Ukraine", *Hunczak*, Ukrayna, s. 128-58.

Boyd, J. R., "The Origins of Order No. 1", *Soviet Studies* 19, sayı 3, s. 359-72.

Brinton, Maurice, *The Bolsheviks and Workers' Control, 1917-1921: The State and Counterrevolution*, Montreal, 1975 [*Bolşevikler ve İşçi Denetimi*, çev. Necmi Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1990].

Brovkin, Vladimir N., The *Mensheviks After October: Socialist Opposition and the Rise of the Bolshevik Dictatorship*, Ithaca, 1987.

Browder, Robert Paul ve Alexander F. Kerensky (ed.), *The Russian Provisional Government, 1917: Documents*, 3 cilt, Stanford, CA, 1961.

Bryant, Louise, *Six Red Months in Russia*, New York, 1918.

Buchanan, George, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories*, 2 cilt, Londra, 1923.

Budnitskii, Oleg, *Russian Jews Between the Reds and the Whites, 1917-1920*, Philadelphia, 2012.

Buldakov, V.P., "Scholarly Passions Around the Myth of 'Great October': The Results of the Past Decade", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 2, sayı 2, 2001, s. 295-305.

–, "Soldiers and Changes in the Psychology of the Peasantry and the Legal and Political Consciousness in Russia, 1914-1923", *The Soviet and Post-Soviet Review* 27, sayılar 2-3, 2000, s. 217-40.

Bunyan, James ve H. H. Fisher (ed.), *The Bolshevik Revolution 1917-1918: Documents and Materials*, Stanford, CA, 1934; yeniden basım 1961, 1965.

Burdzhalov, E. N., "Revolution in Moscow", *Soviet Studies in History* 26, 1987-1988, s. 10-100.

–, *Russia's Second Revolution: The February 1917 Uprising in Petrograd*, (çev. ve ed.) Donald J. Raleigh, Bloomington, 1987.

Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*, 3. cilt, Londra, 1950-1953 [*Bolşevik Devrimi 3, 1917-1923*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2015].

Carrère d'Encausse, Hélène, *Islam and the Russian Empire: Reform and Revolutionin Central Asia*, (çev.) Quintin Hoare, Berkeley, 1998.

Chamberlin, William Henry, *The Russian Revolution, 1917-1921*, 2 cilt, New York, 1935; yeniden basım, Princeton, 1987.

Channon, John, "The Bolsheviks and the Peasantry: The Land Question During the First Eight Months of Soviet Rule", *Slavonic and East European Review* 64, sayı 4, 1988, s. 593-624.

Chase, William ve J. Arch Getty, "The Moscow Bolshevik Cadres of 1917: A Prosopographical Analysis", *Russian History* 5, 1978, s. 84-105.

Chernov, Victor, *The Great Russian Revolution*, New Haven, 1936.

Clements, Barbara Evans, *Bolshevik Feminist: The Life of Aleksandra Kollontai*, Bloomington, 1979.

–, *Bolshevik Women*, Cambridge, 1997.

–, "Working-Class and Peasant Women in the Russian Revolution, 1917-1923", *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 8, sayı 2, 1982, s. 215-235.

Clowes, Edith W., Samuel D. Kassow ve James L. West (ed.), *Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*, Princeton, 1991.

Cohen, Aaron J., *Imagining the Unimaginable: World War, Modern Art, and the Politics of Public Culture in Russia, 1914-1917*, Lincoln, NE ve Londra, 2008.

Cohen, Stephen F., *Bukharin and the Bolshevik Revolution: A Political Biography, 1888-1938*, New York, 1973 [*Buharin ve Bolşevik Devrimi*, çev. Neşet Kocabıyıkoğlu, Kavram Yayınları, İstanbul,1991] .

Collins, D. N., "Kabinet, Forest and Revolution in the Siberian Altai to May 1918", *Revolutionary Russia* 4, sayı 1, 1991: s. 1-27.

–, "A Note on the Numerical Strength of the Russian Red Guard in October 1917", *Soviet Studies* 24, sayı 2, Ekim 1972, s. 270-280.

Corney, Frederick, *Telling October: Memory and the Making of the Bolshevik Revolution*, Ithaca ve Londra, 2004.

Critical Companion to the Russian Revolution, 1914-1921, (ed.) Edward Acton, Vladimir Iu. Cherniaev ve William G. Rosenberg, Bloomington, 1997.

Cross, Truman B., "Purposes of Revolution: Chernov and 1917", *Russian Review 26*, sayı 4, 1967, s. 351-360.

Cumming, C. K. ve Walter W. Pettit (ed.), "Russian-American Relations", Mart 1917 - Mart 1920, *Documents and Papers*, New York, 1920.

Daly, Jonathan, "Machine Guns, Hysteria, and the February Revolution", *Russian History* 36, sayı 1, 2009, s. 141-155.

Daly, Jonathan ve Leonid Trofimov, *Russia in War and Revolution, 1914-1922, A Documentary History*, Indianapolis, 2009.

Daniels, Robert V., The *Conscience of the Revolution: Communist Opposition in Soviet Russia*, Cambridge, MA, 1960.

–, *Red October: The Bolshevik Revolution of 1917*, New York, 1967.

Debo, Richard K., *Revolution and Survival: The Foreign Policy of Soviet Russia*, 1917-1918, Toronto, 1979.

Denikin, Anton Ivanovich, The *Russian Turmoil: Memoirs Military, Social, and Political*, Londra, 1922.

Dickins, Alistair, "Rethinking the Power of Soviets: Krasnoiarsk, March-October 1917", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 223-250.

Dmitriev, Mikhail E., "Riazan Diocese in 1917", *Russian Studies in History* 38, sayı 2, Sonbahar 1999, s. 66-82.

Donald, Moira, "Bolshevik Activity Amongst the Working Women of Petrograd in 1917", *International Review of Social History* 27, sayı 9, 1982, s. 129-160.

–, "'What Did You Do in the Revolution, Mother?': Image, Myth and Prejudice in Western Writing on the Russian Revolution", *Gender and History* 7, sayı 1, Nisan 1995, s. 85-99.

Dune, E. M., *Notes of a Red Guard* (çev.) Diane Koenker ve S. A. Smith, Urbana, 1993.

Duval, Charles, "The Bolshevik Secretariat and Yakov Sverdlov: February to October 1917", *Slavic and East European Studies* 122, 1973, s. 47-57.

–, "Yakov M. Sverdlov and the All-Russian Central Executive Committee of Soviets (VTsIK): A Study in Bolshevik Consolidation of Power", *Soviet Studies* 31, sayı 1, 1979, s. 3-22.

Edmondson, Linda Harriet, *Feminism in Russia, 1900-1917*, Stanford, CA, 1984.

Elwood, Ralph Carter (ed.), *Reconsiderations on the Russian Revolution*, Cambridge, MA, 1976.

Engel, Barbara Alpern, "Not By Bread Alone: Subsistence Riots in Russia During World War I", *Journal of Modern History* 69, 1997, s. 696-721.

Evtuhov, Catherine, "The Church in the Russian Revolution: Arguments for and Against Restoring the Patriarchate at the Church Council of 1917-1918", *Slavic Review* 50, 1991, s. 497-511.

Ezergailis, Andrew, "The Latvian 'Autonomy' Conference of 30 July 1917", *Journal of Baltic Studies* 8, sayı 2, 1977, s. 162-171.

–, *The Latvian Impact on the Bolshevik Revolution: The First Phase, September 1917 to April 1918*, New York, 1983.

–, The 1917 Revolution in Latvia, New York, 1974, "The Provisional Government and the Latvians in 1917", *Nationalities Papers* 3, sayı 1, 1975, s. 1-18.

Ezergailis, Andrew ve Gert von Pistohlkors (ed.), *Die baltischen Provinzen Russlands zwischen den Revolutionen von 1905 und 1917*, Köln ve Viyana, 1982.

Farnsworth, Beatrice, *Aleksandra Kollontai: Socialism, Feminism and the Bolshevik Revolution*, Stanford, CA, 1980.

Feldman, Robert S., "The Russian General Staff and the June 1917 Offensive", *Soviet Studies* 19, sayı 4, 1968, s. 526-543.

Ferro, Marc, *October 1917: A Social History of the Russian Revolution*, Londra, 1980.

–, *The Russian Revolution of February 1917*, Englewood Cliffs, NJ, 1972.

–, "The Russian Soldier in 1917: Patriotic, Undisciplined and Revolutionary", *Slavic Review* 30, 1971, s. 483-512.

Figes, Orlando, *Peasant Russia, Civil War: The Volga Countryside in Revolution, 1917-1921*, Oxford, 1989.

–, *A People's Tragedy: The Russian Revolution*, New York, 1997.

–, "The Russian Revolution and Its Language in the Village", *Russian Review* 56, sayı 3, 1997, s. 323-45.

Figes, Orlando ve Boris Kolonitskii, *Interpreting the Russian Revolution: The Language and Symbols of 1917*, New Haven ve Londra, 1999.

Fitzpatrick, Sheila, *The Russian Revolution*, 4. baskı, Oxford, 2007.

Fleishauer, J., "The Agrarian Program of the Russian Constitutional Democrats", *Cahiers du monde russe et soviétique* 20, 1979, s. 179-201.

Flenley, Paul, "Industrial Relations and the Economic Crisis of 1917", *Revolutionary Russia* 4, sayı 2, 1991, s. 184-209.

Florinsky, Michael T, *The End of the Russian Empire*, New York, 1961.

Frame, Murray, *The Russian Revolution, 1905-1921: A Bibliographic Guide to Works in English*, Westport, CT, 1995.

–, "Theatre and Revolution in 1917: The Case of the Petrograd State Theatres", *Revolutionary Russia* 12, sayı 1, Haziran 1999, s. 84-102.

Francis, David Rowland, *Russia from the American Embassy, April, 1916-November, 1918*, New York, 1921.

Frankel, Edith Rogovin, Jonathan Frankel ve Baruch Knei-Paz (ed.), *Revolution in Russia: Reassessments of 1917*, Cambridge, 1992.

Friedgut, Theodore, *Iuzovka and Revolution*, 2 cilt, Princeton, 1994.

Gaida, Fedor A., "February 1917: Revolution, Power, and the Bourgeoisie", *Russian Studies in History* 41, sayı 4, Bahar 2003, s. 9-30.

–, "The Provisional Government's Mechanism of Power (March-April, 1917)", *Russian Studies in History* 41, sayı 4, Bahar 2003, s. 52-72.

Galili, Ziva, *The Menshevik Leaders in the Russian Revolution: Social Realities and Political Strategies*, Princeton, 1989.

–, "The Origins of Revolutionary Defensism: I. G. Tsereteli and the 'Siberian Zimmerwaldists", *Slavic Review* 41, Eylül 1982, s. 454-476.

Gatrell, Peter, *Russia's First World War: A Social and Economic History*, Harlow, 2005.

Gerson, Leonard, *The Secret Police in Lenin's Russia*, Philadelphia, 1976.

Getzler, Israel, "Iulii Martov: The Leader Who Lost His Party in 1917," *Slavonic and East European Review* 72, sayı 3, 1994, s. 424-437.

–, *1917-1921: The Fate of a Soviet Democracy*, Cambridge, 1983.

–, *Martov: A Political Biography of a Russian Social Democrat*, Cambridge, MA, 1967.

–, *Nikolai Sukhanov: Chronicler of the Russian Revolution*, Londra, 2002.

Geyer, Dietrich, *The Russian Revolution*, (çev.) Bruce Little, New York, 1987.

Gill, Graeme, *Peasants and Government in the Russian Revolution*, Londra, 1979.

Gleason, William, "Alexander Guchkov and the End of the Russian Empire", *American Philosophical Society Transactions*, sayı 73, part 3, Philadelphia, 1993.

Golder, Frank Alfred (ed.), *Documents of Russian History, 1914-1917*. Gloucester, MA, 1964; 1927 baskısı yeniden basımı.

Golikov, A. G., "The Kerensky Phenomenon", *Russian Studies in History* 33, sayı 3, 1994-1995, s. 43-66.

Gorky, Maxim, *Untimely Thoughts: Essays on Revolution, Culture and the Bolsheviks, 1917-1918*, Londra, 1968.

Got'e, I. V., *Time of Troubles: The Diary of Iurii Vladimirovich Got'e, Moscow, July 8, 1917 to July 23, 1922*, (çev.) T. Emmons, Princeton, 1988.

Guthier, Steven L., "The Popular Base of Ukrainian Nationalism in 1917", *Slavic Review* 38, sayı 1, 1979, s. 30-47.

Hafner, Lutz, "German Historiography on the February Revolution of 1917 since the Demise of the Soviet Union", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 39-64.

Haimson, Leopold H., "The Mensheviks After the October Revolution", *Russian Review* 38, sayı 4, 1979, s. 456-473; 39, sayı 2, 1980, s. 181-207; 39, sayı 4, 1980, s. 462-483.

–, "The Problem of Social Stability in Urban Russia", *Slavic Review* 23, sayı 4, 1964, s. 619-642; 24, sayı 1, 1965, s. 1-22.

Harding, Neil, *Leninism*, Durham, NC, 1996.

–, *Lenin's Political Thought: Theory and Practice in the Democratic Revolution*, 2 cilt, New York, 1977, 1981.

Hasegawa, Tsuyoshi, "The Bolsheviks and the Formation of the Petrograd Soviet in the February Revolution", *Soviet Studies* 29, sayı 1, 1977, s. 86-197.

–, "Crime, Police, and Mob Justice in Petrograd During the Russian Revolutions of 1917", *Religious and Secular Forces in Late Tsarist Russia: Essays in Honor of Donald W. Treadgold*, (ed.) Charles E. Timberlake, Seattle, 1992, s. 241-271.

–, "Crime, Police, and Samosudy in Petrograd in the Russian Revolution and Sociological Theories of Anomie", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 275-296.

–, *The February Revolution: Petrograd 1917*, Seattle, 1981.

–, "Gosudarstvennost', Obshchestvennost', and Klassovost': Crime, the Police, and the State in the Russian Revolution in Petrograd", *Canadian-American Slavic Studies* 35, sayı 2-3, 2001, s. 157-188.

Hedlin, Myron, "Zinoviev's Revolutionary Tactics in 1917", *Slavic Review* 34, sayı, 1975, s. 19-43.

Heenan, Louise Erwin, *Russian Democracy's Fateful Blunder: The Summer Offensive of 1917*, New York, 1987.

Hemenway, Elizabeth Jones, "Nicholas in Hell: Rewriting the Tsarist Narrative in The Revolutionary Skazki of 1917", *Russian Review* 60, sayı 2, 2001, s. 185-204.

Hickey, Michael C. (ed.), *Competing Voices from the Russian Revolution*, Santa Barbara, CA, 2011.

–, "Discourses of Public Identity and Liberalism in the February Revolution: Smolensk, Spring 1917", *Russian Review* 55, sayı 4, 1996, s. 615-637.

–, "Local Government and State Authority in the Provinces: Smolensk, February-June 1917", *Slavic Review* 55, sayı 4, 1996, s. 863-881.

–, "Moderate Socialists and the Politics of Crime in Revolutionary Smolensk", *Canadian-American Slavic Studies* 35, sayı 2-3, 2001, s. 189-218.

–, "Paper, Memory and a Good Story: How Smolensk got its 'October'", *Revolutionary Russia* 13, sayı 2, 2000, s. 1-19.

–, "Peasant Autonomy, Soviet Power and Land Distribution in Smolensk Province, November 1917 - May 1918", *Revolutionary Russia* 7, sayı 1, 1996, s. 14.

–, "Revolution on the Jewish Street: Smolensk, 1917", *Journal of Social History* 31, sayı 4, Yaz 1998, s. 823-850.

–, "The Provisional Government and Local Administration in Smolensk in 1917", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 251-274.

–, "The Rise and Fall of Smolensk's Moderate Socialists: The Politics of Class and the Rhetoric of Crisis in 1917", Donald J. Raleigh (ed.), *Provincial Landscapes: Local Dimension of Soviet Power, 1917-1935*, Pittsburgh, 2001, s. 14-35.

–, "Urban Zemliachestva and Rural Revolution: Petrograd and the Smolensk Countryside in 1917", *Soviet and Post Soviet Review* 23, sayı 2, 1996, s. 143-160.

Himka, John-Paul, "The National and the Social in the Ukrainian Revolution of 1917-1920: The Historiographical Agenda", *Archiv für Sozialgeschichte* 34, 1994, s. 95-110.

Hogan, Heather, "Conciliation Boards in Revolutionary Petrograd: Aspects of the Crisis of Labor-Management Relations in 1917", *Russian History* 9, 1982, s. 49-66.

Holquist, Peter, *Making War, Forging Revolution: Russia's Continuum of Crisis, 1914-1921*, Cambridge, MA, 2002.

Holubnychy, Vsevolod, "The 1917 Agrarian Revolution in the Ukraine", *Soviet Regional Economics: Selected Works of Vsevolod Holubnychy*, (ed.) I. S. Koropeckyi, Edmonton, 1982, s. 3-65.

Horsbrugh-Porter, Anna (ed.), *Memories of Revolution: Russian Women Remember*, Londra ve New York, 1993.

Hosking, Geoffrey, *The Russian Constitutional Experiment: Government and Duma*, 1907-1914, Cambridge, 1973.

Hunczak, Taras (ed.), *The Ukraine, 1917-1921: A Study in Revolution*, Cambridge, MA, 1977.

Husband, W. B., "Local Industry in Upheaval: The Ivanovo-Kineshma Textile Strike of 1917", *Slavic Review* 47, sayı 3, 1988, s. 448-463.

Immonen, Hannu, "From February Revolution to Civil War: Finnish Historians and the Year 1917", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 89-105.

Imranli-Lowe, Kamala, "The Provisional Government and the Armenian Homeland Project", *Revolutionary Russia* 27, sayı 2, 2014, s. 132-156.

Jackson, George ve Robert Devlin (ed.), *Dictionary of the Russian Revolution*, New York, 1989.

Janke, Arthur E., "Don Cossacks and the February Revolution", *Canadian Slavonic Papers* 10, sayı 2, 1968, s. 148-165.

–, "The Don Cossacks on the Road to Independence", *Canadian Slavonic Papers* 10, sayı 3, 1968, s. 273-294.

Johnston, Robert H., *Tradition Versus Revolution: Russia and the Balkans in 1917*, Boulder, CO, 1977.

Jones, David R., "The Officers and the October Revolution", *Soviet Studies* 28, sayı 2, 1976, s. 207-223.

Josephson, Paul R., "Maksim Gor'kii, Science and the Russian Revolution", *Soviet and Post-Soviet Review* 22, sayı 1, 1995, s. 15-39.

Kaiser, Daniel H. (ed.), *The Workers' Revolution in Russia, 1917: The View from Below*, Cambridge, MA, 1987.

Kaplan, Vera, "A Dress Rehearsal for Cultural Revolution: Bolshevik Policy towards Teachers and Education between February and October, 1917", *History of Education* 35, sayı 4-5, 2006, s. 427-452.

–, "Recent Israeli Historiography of the 1917 Revolution", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 65-88.

Katkov, George, *Russia 1917: The Kornilov Affair: Kerensky and the Break-up of the Russian Army*, Londra, 1980.

Kazemzadeh, Firuz, *The Struggle for Transcaucasia, 1917-1921*, New York, 1951.

Keep, John L. H., *The Russian Revolution: A Study in Mass Mobilisation*, Londra, 1976.

Keep, John L. H. (ed.), *The Debate on Soviet Power: Minutes of the All-Russian Central Executive Committee of Soviets, Second Convocation*, October 1917 - January 1918, Oxford, 1979.

Kennan, George Frost, *Soviet-American Relations*, 1917-1920, 2 cilt, Princeton, 1956, 1958.

Kerensky, Alexander, *The Catastrophe: Kerensky's Own Story of the Russian Revolution*, New York, 1927.

–, *The Crucifixion of Liberty*, New York, 1934.

–, *The Prelude to Bolshevism: The Kornilov Rebellion*, New York, 1919.

–, *Russia and History's Turning Point*, New York, 1966.

Khalid, Adeeb, *The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia*, Berkeley, 1998.

–, *Making Uzbekistan: Nation, Empire, and Revolution in the Early USSR*, Ithaca, 2015.

–, "Tashkent 1917: Muslim Politics in Revolutionary Turkistan", *Slavic Review* 55, sayı 2, 1996, s. 270-297.

King, Francis, "Between Bolshevism and Menshevism: The Social-Democrat Internationalists in the Russian Revolution", *Revolutionary Russia* 7, sayı 1, 1996, s. 1-18.

King, Richard Douglas, *Sergei Kirov and the Struggle for Soviet Power in the Terek Region, 1917-1918*, New York, 1987.

Kingston-Mann, Esther, *Lenin and the Problem of Marxist Peasant Revolution*, New York ve Oxford, 1983.

Knei-Paz, Baruch, *The Social and Political Thought of Leon Trotsky*, Oxford, 1979.

Knox, Sir Alfred William Fortescue, *With the Russian Army*, 1914-1917, Londra, 1921.

Kochan, Lionel, "Kadet Policy in 1917 and the Constitutional Assembly", *Slavonic and East European Review* 45, 1967, s. 83-92.

Koenker, Diane, *Moscow Workers and the 1917 Revolution*, Princeton, 1981.

–, "Urban Families, Working-Class Youth Groups, and the 1917 Revolution in Moscow", *The Family in Imperial Russia: New Lines of Historical Research*, (ed.) D. L. Ransel, Urbana, 1978, s. 280-304.

Koenker, Diane ve William G. Rosenberg, *Strikes and Revolution in Russia, 1917*, Princeton, 1989.

Kolonitskii, Boris, "Antibourgeois Propaganda and Anti-'Burzhui' Consciousness in 1917", *Russian Review* 53, sayı 2, 1994, s. 183-196.

–, "Democracy in the Political Consciousness of the February Revolution", *Slavic Review* 57, sayı 1, 1998, s. 95-106.

–, "The 'Russian Idea' and the Ideology of the February Revolution", *Empire and Society: New Approaches to Russian History*, (ed.) Teruyuki Hara ve Kimitaka Matsuzato, Sapporo, 1997, s. 41-72.

–, "On Studying the 1917 Revolution", *Kritika* 16, sayı 4, Sonbahar 2015, s. 751-768.

–, "Russian Historiography of the 1917 Revolution. New Challenges to Old Paradigms?", *History and Memory* 21, sayı 2, Yaz/Kış 2009, s. 34-59.

Kowalski, Ronald I., *The Russian Revolution: 1917-1921*, New York, 1997.

Leggett, George, *The Cheka. Lenin's Political Police: The All-Russian Extraordinary Commission for Combating Counter-Revolution and Sabotage*, Oxford ve New York, 1981.

Lehti, Marko, "The Baltic League and the Idea of Limited Sovereignty", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 45, sayı 3, 1997, s. 450-465.

Lenin, V. I., *Collected Works*, 45 cilt, Moskova, 1960-1970.

Lieven, Dominic, *Nicholas II: Twilight of the Empire*, New York, 1994.

Lih, Lars T., *Bread and Authority in Russia, 1914-1921*, Berkeley, 1990.

–, "The Ironic Triumph of Old Bolshevism: The Debates of April 1917 in Context", *Russian History* 38, sayı 2, 2011, s. 199-242.

Lenin, Londra, 2011 [*Lenin*, çev. Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017].

"Lenin and Bolshevism", *The Oxford Handbook of Communism*, (ed.) S.A. Smith, Oxford, 2014, s. 53-72.

"Letter from Afar, Corrections from Up Close: The Bolshevik Consensus of March 1917", *Kritika* 16, sayı 4, Sonbahar 2015, s. 799-834.

Lincoln, W. Bruce, *Passage Through Armageddon: The Russians in War and Revolution*, 1914-1918, New York, 1986.

Lindenmeyr, Adele, "'The first Woman in Russia': Countess Sofia Panina and Women's Political Participation in the Revolutions of 1917", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 158-181.

Lohr, Eric, Vera Tolz, Alexander Semyonov ve Mark von Hagen (ed.), *The Empire and Nationalism at War*, Bloomington, IN, 2014.

Longley, David A., "The Divisions in the Bolshevik Party in March 1917", *Soviet Studies* 24, sayı 1, 1972-1973, s. 61-76.

–, "The Mezhraionka, the Bolsheviks and International Women's Day: In Response to Michael Melancon", *Soviet Studies* 41, 1989, s. 625-645.

–, "Officers and Men: A Study of the Development of Political Attitudes Among the Sailors of the Baltic Fleet in 1917", *Soviet Studies* 25, sayı 1, 1973, s. 28-50.

Lyandres, Semion, "The Bolsheviks' 'German Gold' Revisited: An Inquiry into the 1917 Accusations", *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies* 1106, Pittsburgh, 1995.

–, "On the Problem of 'Indecisiveness' Among the Duma Leaders During the February Revolution: The Imperial Decree of Prorogation and the Decision to Convene the Private Meeting of 27 February 1917", *Soviet and Post-Soviet Review* 24, 1997, s. 115-128.

–, "Conspiracy and Ambition in Russian Politics before the February Revolution of 1917: The Case of Prince Georgii Evgen'evich L'vov", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 8, 2015, s. 99-133.

–, *The Fall of Tsarism: Untold Stories of the February 1917 Revolution*, 2. baskı, Oxford, 2014.

Magosci, Paul, *A History of Ukraine: The Land and Its People*, 2. baskı, Toronto, 2010.

Mally, Lynn, *The Culture of the Future: The Proletkult Movement in Revolutionary Russia 1917-1922*, Berkeley, 1990.

Mandel, David, *Petrograd Workers and the Fall of the Old Regime: From the February Revolution to the July Days, 1917*, Londra, 1983.

–, *The Petrograd Workers and the Soviet Seizure of Power: From the July Days 1917 to July 1918*, Londra, 1984.

Manning, Roberta, "Bolsheviks Without the Party: Sychevka in 1917", Donald J. Raleigh (ed.), *Provincial Landscapes: Local Dimensions of Soviet Power, 1917-1935*, Pittsburgh, 2001, s. 36-58.

Marot, John Eric, "Class Conflict, Political Competition and Social Transformation: Critical Perspectives on the Social History of the Russian Revolution", *Revolutionary Russia* 7, 1994, s. 111-163.

Mawdsley, Evan, *The Russian Revolution and the Baltic Fleet: War and Politics, February 1917 - April 1918*, Londra, 1978.

Mayzel, Matitiahu, *Generals and Revolutionaries, The Russian General Staff During the Revolution: A Study in the Transformation of the Military Elite*, Osnabruck, 1979.

McAuley, Mary, *Bread and Justice: State and Society in Petrograd, 1917-1922*, Oxford, 1991.

McCauley, Martin, The Russian Revolution and the Soviet State, 1917-1921: Documents, Londra, 1975.

McDaniel, Tim, *Autocracy, Capitalism, and Revolution in Russia*, Berkeley ve Londra, 1988.

McKean, Robert B., *St. Petersburg Between the Revolutions: Workers and Revolutionaries, June 1907 - February 1917*, New Haven ve Londra, 1990.

McNeal, Robert H. (ed.), *Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Soviet Union*, Cilt I, (ed.) Ralph C. Elwood; cilt II, (ed.) Richard Gregor, Toronto, 1974.

Melancon, Michael, "From Rhapsody to Threnody: Russia's Provisional Government in Socialist-Revolutionary Eyes, February - July 1917", *Soviet and Post-Soviet Review* 24, 1997, s. 27-80.

–, "From the Head of Zeus: The Petrograd Soviet's Rise and First Days, 27 February - 2 March 1917", Pittsburg, 2009, Carl Beck Papers, *Russian and East European Studies*, sayı 2004.

–, "International Women's Day, the Finland Station Proclamation, and the February Revolution: A Reply to Longley and White", *Soviet Studies* 42, sayı 3, 1990, s. 583-589.

–, "The Left Socialist Revolutionaries and the Bolshevik Uprising", *The Bolsheviks in Russian Society*, (ed.) Vladimir Brovkin, New Haven, 1997, s. 59-80.

–, *The Socialist Revolutionaries and the Russian Anti-War Movement, 1914-1917*, Columbus, OH, 1990.

–, "Soldiers, Peasant-Soldiers, Peasant-Workers and Their Organizations in Petrograd Ground-Level Revolution in the Early Months of 1917", *Soviet and Post-Soviet Review* 23, sayı 2, 1996, s. 161-190.

–, "The Syntax of Soviet Power: The Resolutions of Local Soviets and Other Institutions, March-October 1917", *Russian Review* 52, sayı 4, 1993, s. 486-505.

–, "Who Wrote What and When?: Proclamations of the February Revolution in Petrograd, 23 February - 1 March 1971", *Soviet Studies* 42, sayı 3, 1988, s. 479-500.

Melancon, Michael ve Alice K. Pate (ed.), *New Labor History: Worker Identity and Experience in Russia, 1840-1918*, Bloomington, IN, 2002.

Miliukov, P. N., *The Russian Revolution*, (çev.) Richard Stites ve Gary Hamburg, 3 cilt, Gulf Breeze, FL, 1978-1987.

Moss, Kenneth, *Jewish Renaissance in the Russian Revolution*, Cambridge, MA, 2009.

Mstislavskii, Sergei, *Five Days Which Transformed Russia*, (çev.) E. K. Zelensky, Londra, 1988.

Munck, J. L., *The Kornilov Revolt: A Critical Examination of the Sources and Research*, Aarhus, 1987.

Murgul, Yalcin, "Bolshevik Vanguard in Action: The Case of the Baku Sovnrkom, 1917-1918", *Revolutionary Russia* 29, sayı 1, Haziran 2016, s. 66-91.

Nabokov, Vladimir, *Nabokov and the Russian Provisional Government, 1917*, (ed.) Virgil Medlin ve Steven Parsons, New Haven, 1976.

–, *The Nicky-Sunny Letters: Correspondence of the Tsar and the Tsaritsa, 1914-1917*, (*The Letters of the Tsar to the Tsaritsa, 1914-1917* [1929] ve *The Letters of the Tsaritsa to the Tsar, 1914-1916* [1923].) Gulf Breeze, FL, 1970.

Norton, Barbara T., "Laying the Foundation of Democracy in Russia: E. D. Kuskova's Contribution, February-October 1917", *Women and Society in Russia and the Soviet Union*, (ed.) Linda Edmondson, Cambridge, 1992, s. 101-123.

Novikova, Liudmila, "The Russian Revolution from a Provincial Perspective", *Kritika* 16, sayı 4, Sonbahar 2015, s. 769-785.

Orlovsky, Daniel, "Corporatism or Democracy: The Russian Provisional Government of 1917", *Soviet and Post-Soviet Review* 24, 1997, s. 15-26.

–, "The Lower Middle Strata in Revolutionary Russia", *Between Tsar and People*, (ed.) Clowes, Kassow and West, s. 248-268.

–, "Reform During Revolution: Governing the Provinces in 1917", *Reform in Russia and the USSR: Past and Prospects*, (ed.) Robert O. Crummey, Urbana ve Chicago, 1989, s. 100-125.

Page, Stanley W., *The Formation of the Baltic States: A Study of the Effects of Great Power Politics upon the Emergence of Lithuania, Latvia and Estonia*, Cambridge, MA, 1959.

–, "Lenin's April Theses and the Latvian Peasant-Soldiery", *Reconsiderations on the Russian Revolution*, (ed.) R. C. Elwood, Cambridge, MA, 1976, s. 154-172.

Paleologue, Maurice, *An Ambassador's Memoirs*, (çev.) F. A. Holt, 3 cilt, 2. baskı, Londra, 1923.

Pares, Bernard, *My Russian Memoirs*, Londra, 1931.

Parming, Tonu, "Population and Ethnicity as Intervening Variables in the1905/1917 Revolutions in the Russian Baltic Provinces", *Ezergailis and von Pistohlkors, Die baltischen Provinzen Russlands*, s. 1-19.

Pearson, Raymond, *The Russian Moderates and the Crisis of Tsarism 1914-1917*, Londra, 1977.

Pereira, N.G.O., "The Idea of Siberian Regionalism in Late Imperial and Revolutionary Russia", *Russian History* 20, sayı 1-4, 1993, s. 163-178.

–, "Regional Consciousness in Siberia Before and After October 1917", *Canadian Slavonic Papers* 30, sayı 1, 1988, s. 112-133.

–, *White Siberia: The Politics of Civil War*, Montreal, 1996.

Pethybridge, Roger W., "Political Repercussions of the Supply Problem in the Russian Revolution of 1917", *Russian Review* 29, sayı 4, 1970, s. 379-402.

–, *The Spread of the Russian Revolution: Essays on 1917*, Londra, 1972.

Phillips, Hugh, "'A Bad Business': The February Revolution in Tver", *Soviet and Post-Soviet Review* 23, sayı 2, 1996, s. 123-142.

–, "The Heartland Turns Red: The Bolshevik Seizure of Power in Tver", *Revolutionary Russia* 14, sayı 1, 2001, s. 1-21.

Pipes, Richard, *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism, 1917-1923*, yeni baskı, Cambridge, MA, 1964.

Pipes, Richard (ed.), *Revolutionary Russia*, Londra, 1968.

Pitcher, Harvey, *Witnesses to the Russian Revolution*, Londra, 1994.

Plokhy, Serhii, *Unmaking Imperial Russia: Mykhailo Hrushevsky and the Writing of Ukrainian History*, Toronto, 2005.

Price, Morgan Phillips, *My Reminiscences of the Russian Revolution*, Londra, 1921.

Procyk, Anna, "Russian Liberals and the Nationality Question During the Revolution", *Ukrainian Quarterly* 53, sayı 4, 1997, s. 323-334.

–, "The Russian Provisional Government and Ukraine", *Ukrainian Quarterly*, Cilt 54, sayı 3-4, 1998, s. 257-268.

Protasov, L.G, "The All-Russian Constituent Assembly and the Democratic Alternative", *Russian Studies in History* 33, sayı 3, 1994-1995, s. 66-93.

Rabinovitch, Simon, *Jewish Rights, National Rights: Nationalism and Autonomy in late Imperial and Revolutionary Russia*, Stanford, 2014.

Rabinowitch, Alexander, *The Bolsheviks Come to Power: The Revolution of 1917 in Petrograd*, New York, 1976 [*Bolşevikler İktidara Geliyor-Petrograd'da 1917 Devrimi*, çev. Levent Konyar, Yordam Kitap, İstanbul, 2010].

–, *The Bolsheviks in Power: the First Year of Soviet Rule in Petrograd*, Bloomington, 2007 [*Bolşevikler İktidarda-Petrograd'da Sovyet Yönetiminin İlk Yılı*, çev. Nihan Elmas, Hakkı Başgüney, Can Saday, Yordam Kitap, İstanbul, 2016].

–, "The Evolution of Local Soviets in Petrograd, November 1917 - June 1918: The Case of the First City District Soviet", *Slavic Review* 46, sayı 1, 1987, s. 20-37.

–, *Prelude to Revolution: The Petrograd Bolsheviks and the July 1917 Uprising*, Bloomington, 1968 [*Devrime Doğru-Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması*, çev. Serpil Pehlivan, Yordam Kitap, İstanbul, 2014].

Radkey, Oliver H., *The Agrarian Foes of Bolshevism: Promise and Default of the Russian Socialist Revolutionaries, February to October 1917*, New York, 1958.

–, *The Election to the Russian Constituent Assembly of 1917*, Cambridge, MA, 1989.

–, *The Sickle Under the Hammer: The Russian Socialist Revolutionaries in the Early Months of Soviet Rule*, New York, 1963.

Raleigh, Donald J., *Revolution on the Volga: 1917 in Saratov*, Ithaca ve Londra, 1986.

–, "Revolutionary Politics in Provincial Russia: The Tsaritsyn 'Republic' in 1917", *Slavic Review* 40, sayı 2, 1981, s. 194-209.

Read, Christopher, *From Tsar to Soviets: The Russian People and Their Revolution, 1917-1921*, New York, 1996.

–, *Lenin: A Revolutionary Life*, Londra, 2005.

–, *War and Revolution in Russia, 1914-1922*, New York, 2013.

Reed, John, *Ten Days That Shook the World*, Londra, 1977 (ilk basımı 1919) [*Dünyayı Sarsan On Gün*, çev. Rasih Güran, Yordam Kitap, İstanbul, 2017].

Remington, Thomas F., *Building Socialism in Bolshevik Russia: Ideology and Industrial Organization 1917-1921*, Pittsburgh, 1984.

Rendle, Matthew, *Defenders of the Motherland: The Tsarist Elite in Revolutionary Russia*, Oxford, 2010.

Reshetar, John S., *The Ukrainian Revolution, 1917-1920*, Princeton, 1952.

Retish, Aaron B., "Creating Peasant Citizens: Rituals of Power, Rituals of Citizenship in Viatka Province, 1917", *Revolutionary Russia* 16, sayı 1, Haziran 2003, s. 47-67.

Russia's Peasants in Revolution and Civil War: Citizenship, Identity, and the Creation of the Soviet State, 1914-1922, Cambridge, 2008.

Rieber, Alfred J., *Merchants and Entrepreneurs in Imperial Russia*, Chapel Hill, NC, 1982.

Rigby, T. H., *Lenin's Government: Sovnarkom 1917-1922*, Londra, 1979.

Rogger, Hans. *Russia in the Age of Modernisation and Revolution 1881-1917*, Londra, 1983.

Roobol, W. H., *Tsereteli: A Democrat in the Russian Revolution. A Political Biography*, The Hague, 1976.

Rorlich, Azade-Ayse, *The Volga Tatars: A Profile in National Resilience*, Stanford, CA, 1986 [*Volga Tatarları-Yüzyılları Aşan Milli Kimlik*, çev. Mehmet Süreyya Er, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000].

Rosenberg, William G., "The Democratization of Russia's Railroads in 1917", *American Historical Review* 86, 1981, s. 983-1008.

–, *Liberals in the Russian Revolution: The Constitutional Democratic Party, 1917-1921*, Princeton, 1974.

–, "The Problem of Market Relations and the State in Revolutionary Russia", *Comparative Studies in Society and History* 36, 1994, s. 356-386.

–, "Russian Labor and Bolshevik Power After October", *Slavic Review* 44, sayı 2, 1985, s. 205-238.

–, "The Russian Municipal Duma Elections of 1971: A Preliminary Computation of Returns", *Soviet Studies* 21, sayı 2, 1969-1970, s. 131-163.

–, "Social Mediation and State Construction(s) in Revolutionary Russia", *Social History* 19, sayı 2, 1994, s. 169-188.

–, "Workers and Workers' Control in the Russian Revolution", *History Workshop* 5, 1978, s. 89-97.

–, "The Zemstvo in 1917 and Its Fate Under Bolshevik Rule", *The Zemstvo in Russia: An Experiment in Local Self-Government*, (ed.) Wayne S. Vucinich, s. 383-422, Cambridge, 1982.

Rosenberg, William G. ve Diane Koenker, "The Limits of Formal Protest: Workers' Activism and Social Polarization in Petrograd and Moscow, March to October, 1917", *American Historical Review* 2, 1987, s. 296-326.

Rowley, Alison, *Open Letter: Russian Popular Culture and the Picture Postcard, 1880-1922*, Toronto, 2013.

Rupp, Sue Zayer, "The Struggle in the East: Opposition Politics in Siberia, 1918", *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies 1304*, Pittsburgh, 1998.

Russian Culture in War and Revolution, 1914-1922. 1. Kitap: *Popular Culture, the Arts and Illutrations*. 2. Kitap: *Popular Culture, Identities, Mentalities, and Memory*, Murray Frame, Boris Kolonitskii, Steven G. Marks ve Melissa K. Stockdale (ed.), Bloomington, IN, 2014.

"Russia's Failed Democratic Revolution, February-October 1917: A Centennial Reappraisal", *Special issue of the Journal of Modern Russian History and Historiography*, Semion Lyandres (ed.), cilt 9, 2016.

"Russia's Home Front in War and Revolution, 1914-1922", Kitap 1, *Russia's Revolution in Regional Perspective*, Sarah Badcock, Liudmila G. Novikova ve Aaron B. Retish (ed.), Kitap 2: *The Experience of War and Revolution*, Adele Lindenmeyr, Christopher Read ve Peter Waldron (ed.), Bloomington, IN., 2015, 2016.

Ruthchild, Rochelle Goldberg, Equality *and Revolution: Women's Rights in the Russian Empire, 1905-1917*, Pittsburg, 2010.

Sack, A. J., *The Birth of Russian Democracy*, New York, 1918.

Sahadeo, Jeff, *Russian Colonial Society in Tashkent, 1865-1923*, Bloomington, IN, 2007.

Sanborn, Joshua A., *Drafting the Russian Nation: Military Conscription, Total War, and Mass Politics, 1905-1925*, DeKalb, 2003.

Sanders, Jonathan, *Russia 1917: The Unpublished Revolution*, New York, 1989.

Sargeant, Elena, "Reappraisal of the Russian Revolution in Contemporary Russian Historiography", *Revolutionary Russia* 10, sayı 1, 1997, s. 35-54.

Saul, Norman E., *Sailors in Revolt: The Russian Baltic Fleet in 1917*, Lawrence, KS, 1978.

Selunskaia, N. B., "Levels of Technology and the Use of Hired Labor in the Peasant and Manorial Economy of European Russia in 1917", *Russian Review* 47, sayı 4, 1988, s. 409-23.

Service, Robert, *The Bolshevik Party in Revolution: A Study in Organisational Change, 1917-1923*, Londra, 1979.

–, *Lenin: A Biography*, Londra, 2000 [*Lenin*, çev. Suat Kaya, Abis Yayınları, Ankara, 2014].

–, *Lenin: A Political Life*, 3 cilt, Londra, 1985-1994.

–, *The Russian Revolution 1900-1929*, 4. baskı, Basingstoke ve Londra, 2009.

–, (ed.), *Society and Politics in the Russian Revolution*, Basingstoke ve Londra, 1992.

Shkliarevsky, Gennady, *Labor in the Russian Revolution: Factory Committees and Trade Unions, 1917-1918*, New York, 1993.

Shklovsky, Viktor, *A Sentimental Journey: Memoirs, 1917-1921*, (çev.) Richard Sheldon, Ithaca ve Londra, 1984.

Shlapentokh, Dmitry, *The Counter-Revolution in Revolution: Images of Thermidor and Napoleon at the Time of the Russian Revolution and Civil War*, New York, 1999.

Shukman, Harold (ed.), *The Blackwell Encyclopedia of the Russian Revolution*, Oxford, 1988.

Shulgin, V.V., *Days of the Russian Revolution: Memoirs from the Right, 1905-1917*, (çev.) B. F. Adams, Gulf Breeze, FL, 1990.

Siegelbaum, Lewis, *The Politics of Industrial Mobilization in Russia, 1914-1917*, Londra ve New York, 1983.

Slusser, Robert H., *Stalin in October: The Man Who Missed the Revolution*, Baltimore ve Londra, 1987.

Smele, Jonathan D., *The Russian Revolution and Civil War, 1917-1921: An Annotated Bibliography*, Londra ve New York, 2003.

–, *The "Russian" Civil Wars, 1916-1926: Ten Years That Shook the World*, Londra, 2015.

Smith, Nathan, "The Role of Russian Freemasonry in the February Revolution: Another Scrap of Evidence", *Slavic Review* 27, sayı 4, 1968, s. 604-608.

Smith, S. A., "Craft Consciousness, Class Consciousness: Petrograd 1917", *History Workshop* 11, 1981, s. 33-58.

–, *Red Petrograd: Revolution in the Factories, 1917-1918*, Cambridge, 1983.

–, "Writing the History of the Russian Revolution After the Fall of Communism", *Europe-Asia Studies* 46, 1994, s. 563-578.

–, "Moral Economy and Peasant Revolution in Russia, 1861-1918", *Revolutionary Russia* 24, sayı 2, 2011, s. 143-171.

Snow, Russell E., *The Bolsheviks in Siberia, 1917 - March 1918*, Rutherford, NJ, 1975.

Spence, Richard, *Boris Savinkov, Renegade on the Left*, Boulder, CO, 1991.

Startsev, V. I., "Lenin in October of 1917", *Soviet Studies in History* 27, sayı 2, 1988-1989, s. 86-113.

–, "The Question of Power in the October Days of 1917", *Soviet Studies in History* 27, sayı 2, 1988-1989, s. 36-55.

Steinberg, Mark D., *The Fall of the Romanovs: Political Dreams and Personal Struggles in a Time of Revolution*, New Haven, 1995.

–, *Voices of Revolution*, 1917, New Haven, 2001.

Stites, Richard, *Revolutionary Dreams: Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*, New York ve Oxford, 1989 [*Devrimci Hayaller-Rus Devriminde Deneysel Yaşam ve Ütopyacı Vizyon*, çev. Sabri Gürses, Sel Yayınları, İstanbul, 2011].

–, *The Women's Liberation Movement in Russia: Feminism, Nihilism, and Bolshevism, 1860-1930*, Princeton, 1978.

Stockdale, Melissa Kirschke, *Paul Miliukov and the Quest for a Liberal Russia, 1880-1918*, Ithaca, 1996.

–, "'My Death for the Motherland is Happiness': Women, Patriotism, and Soldiering in Russia's Great War, 1914-1917", *American Historical Review* 109, sayı 1, Şubat 2004, s. 78-116.

Stoff, Laurie, *They Fought for the Motherland: Russia's Women Soldiers in World War I and the Revolution*, Lawrence, KS, 2006.

Stojko, Wolodymyr, "The Ukrainian Central Rada and the Bolsheviks", *Ukrainian Quarterly*, cilt 54, sayı 3-4, 1998, s. 269-281.

Stone, Bailey, *The Anatomy of Revolution Revisited: A Comparative Analysis of England, France, and Russia*, Cambridge, 2014.

Stone, David R., *The Russian Army in the Great War: The Eastern Front, 1914-1917*, Lawrence, KS, 2015.

Stone, Norman, *The Eastern Front 1914-1917*, Londra, 1975.

Struve, P. B., *Food Supply in Russia during the World War*, New Haven, 1930.

Sukhanov, N.N., *The Russian Revolution 1917: A Personal Record*, 2 cilt, (çev.) J. Carmichael, Londra, 1955.

Suny, Ronald Grigor, *The Baku Commune, 1917-1918: Class and Nationality in the Russian Revolution*, Princeton, 1972 [*Bahü Komünü-Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf*, çev. Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, İstanbul].

–, "Nationalism and Social Class in the Russian Revolution: The Cases of Baku and Tiflis." *Transcaucasia. Nationalism and Social Change: Essays in the History of Armenia, Azerbaijan, and Georgia*, ed. Suny, s. 241-260. 2. edisyon Ann Arbor, MI, 1996.

–, "Nationality and Class in the Russian Revolutions of 1917: A Reexamination of Social Categories." *Stalinism. Its Nature and Aftermath: Essays in Honor of Moshe Lenin, ed. Nick Lampert and Gabor Rittersporn*, s. 211-241. Armonk, NY, 1992.

–, *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*, Stanford, CA, 1993.

–, "Revision and Retreat in the Historiography of 1917: Social History and Its Critics." *Russian Review* 53, 1994, s. 155-182.

–, "Toward a Social History of the October Revolution", *American Historical Review* 88, 1983, s. 31-52.

Swain, Geoffrey, "Before the Fighting Started: A Discussion on the Theme of 'The Third Way", *Revolutionary Russia* 4, sayı 2, Aralık 1991, s. 210-234.

–, *The Origins of the Russian Civil War*, Londra, 1996.

–, *Trotsky and the Russian Revolution*, Londra, 2014.

Swietochowski, Tadeusz, *Russian Azerbaijan, 1905-1920*, Cambridge, 1985 [*Müslüman Cemaatten Ulusal Kimliğe Rus Azerbaycanı*, çev. Nuray Mert, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988].

Thatcher, Ian, "Memoirs of the Russian Provisional Government," *Revolutionary Russia* 27, sayı 1, Haziran 2014, s. 1-21.

–, "The St. Petersburg/Petrograd Mezhraionka, 1913-1917; The Rise and Fall of a Russian Social-Democratic Workers' Party Unity Faction", *Slavonic and East European Review* 87, sayı 2, Nisan 2009, s. 284-321.

–, "Scripting the Russian Revolution", *Scripting Revolution*, (ed.) Keith Michael Baker and Dan Edelstein, Stanford, 2015, s. 213-227, s. 399-402. Trotsky, Londra, 2003.

Thompson, John H., *Revolutionary Russia, 1917*, 2. edisyon, New York, 1989.

Tirado, Isabela A., *Young Guard: The Communist Youth League, Petrograd 1917-1920*, Westport, CT, New York ve Londra, 1988.

Tribunskii, Pavel A., "The Riazan Zemstvo in the February Revolution", *Russian Studies in History*, *38*, sayı 2, Sonbahar, 1999, s. 48-65.

Trotsky, L. D., *History of the Russian Revolution*, 3 cilt, New York, 1932 [*Rus Devriminin Tarihi*, çev. Bülent Tanatar, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2017]

Tseretelli [Tsereteli], I. "Reminiscences of the February Revolution: The April Crisis", *Russian Review* 14, 1955, s. 93-108, s. 184-200, s. 301-321; *15*, 1956, s. 37-48.

Tyrkova-Williams, Ariadna., *From Liberty to Brest-Litovsk*, Londra, 1919; yeniden basım, Westport, CT, 1977.

Ulam, Adam, *The Bolsheviks*, New York, 1965.

Uldricks, Teddy J., "The Crowd in the Russian Revolution: Towards Reassessing the Nature of Revolutionary Leadership", *Politics and Society* 4, sayı 3, 1974, s. 397-413.

Upton, Anthony F., *The Finnish Revolution 1917-1918*, Minneapolis, 1980.

Varneck, E., "Siberian Native Peoples After the February Revolution", *Slavonic and East European Review* 21, 1942-1944, s. 70-88.

Velychenko, Stephen, *State Building in Revolutionary Ukraine: A Comparative Study of Governments and Bureaucrats, 1917-1922*, Toronto, 2011.

Vernadsky, George (ed.), *A Source Book for Russian History From Early Times to 1917*, cilt III, New Haven, 1972.

Verstiuk, Vladyslav, "Conceptual Issues in Studying the History of the Ukrainian Revolution", *Journal of Ukrainian Studies* 24, sayı 1, 1999, s. 5-20.

Volobuev, P. V., "The Mensheviks in the Fall of 1917: Decisions and Consequences", *The Bolsheviks in Russian Society*, (ed.) Vladimir Brovkin, New Haven, 1997, s. 43-58.

Von Hagen, Mark, *Soldiers in the Proletarian Dictatorship: The Red Army and the Soviet Socialist State, 1917-1930*, Ithaca ve Londra, 1990.

–, "The Russian Imperial Army and the Ukrainian National Movement in 1917", *Ukrainian Quarterly*, cilt 54, sayı 3-4, 1998, s. 220-256.

Von Laue, Theodore, "Westernization, Revolution and the Search for a Basis of Authority: Russia in 1917", *Soviet Studies* 19, sayı 2, Ekim 1967, s. 156-180.

–, *Why Lenin? Why Stalin?: A Reappraisal of the Russian Revolution, 1900-1930*, Philadelphia, 1964.

Wada, Haruki, "The Russian February Revolution of 1917", *Annals of the Institute of Social Science*, sayı 15, 1974, s. 72-94.

Wade, Rex A., "Argonauts of Peace: The Soviet Delegation to Western Europe in the Summer of 1917", *Slavic Review* 26, sayı 3, 1967, s. 453-467.

–, *Documents of Soviet History*, cilt I, *The Triumph of Bolshevism, 1917-1919*, Gulf Breeze, FL, 1991.

–, "Irakli Tsereteli and Siberian Zimmerwaldism", *Journal of Modern History* 39, sayı 4, Aralık 1967, s. 425-431.

–, "The Rajonnye Sovety of Petrograd: The Role of Local Political Bodies in the Russian Revolution", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 20, 1972, s. 226-240.

–, *Red Guards and Workers' Militias in the Russian Revolution*, Stanford, CA, 1984.

–, "The Revolution at One Hundred: Issues and Trends in the English Language Historiography of the Russian Revolution", *Journal of Modern Russian History and Historiography* 9, 2016, s. 9-38.

–, "The Revolution in the Provinces: Khar'kov and the Varieties of Response to the October Revolution", *Revolutionary Russia* 4, sayı 1, 1991, s. 132-142.

–, *Revolutionary Russia; New Approaches*, New York ve Londra, 2004.

–, *The Russian Search for Peace, February-October 1917*, Stanford, 1969.

–, "Ukrainian Nationalism and Soviet Power: Kharkiv, 1917", *Ukrainian Past, Ukrainian Present*, (ed.) Bohdan Krawchenko, New York, 1993, s. 70-83.

Warth, Robert A., *The Allies and the Russian Revolution: From the Fall of the Monarchy to the Peace of Brest-Litovsk*, Durham, NC, 1954.

–, *Nicholas II: the Life and Reign of Russia's Last Monarch*, Westport, CT, 1997.

White, Howard, "Civil Rights and the Provisional Government," *Civil Rights in Imperial Russia*, (ed.) Olga Crispand Linda Edmondson, Oxford, 1989, s. 287-312.

–, "1917 in the Rear Garrisons", *Economy and Society in Russia and the Soviet Union*, 1860-1930, (ed.) L. Edmondson ve P. Waldron, Basingstoke ve Londra, 1992, s. 152-168.

White, James D., "The February Revolution and the Bolshevik Vyborg District Committee (a response to Michael Melancon)", *Soviet Studies* 41, sayı 4, 1989, s. 603-624.

–, "The Kornilov Affair: A Study in Counter Revolution", *Soviet Studies* 20, sayı 2, 1968-1969, s. 187-205.

–, *Lenin: The Practice and Theory of Revolution*, Londra, 2001.

–, "Lenin, Trotskii and the Arts of Insurrection: The Congress of Soviets of the Northern Region, 11-13 October 1917", *Slavonic and East European Review* 77, sayı 1, Ocak 1999, s. 117-139.

–, *The Russian Revolution, 1917-1921: A Short History*, New York, 1994.

–, "The Sormovo-Nikolaev Zemlyachestvo in the February Revolution", *Soviet Studies* 31, sayı 4, 1979, s. 475-504.

Wildman, Allan K., *The End of the Russian Imperial Army: The Old Army and the Soldiers' Revolt (March-April 1917)*, Princeton, 1980.

–, *The End of the Russian Imperial Army: The Road to Soviet Power and Peace*, Princeton, 1987.

Williams, Albert Rhys, *Journey into Revolution: Petrograd, 1917-1918*, Chicago, 1969.

Williams, Beryl, *The Russian Revolution 1917-1921*, Oxford, 1987.

Yekelchyk, Serhy, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, Oxford, 2007.

Zeman, Z.A.B. (ed.), *Germany and the Revolution in Russia, 1915-1918: Documents from the Archives of the German Foreign Ministry*, Londra, 1958.

Zemelis, Sigurds, "Latvia on the Way to October", *Ezergailis and von Pistohlkors, Die baltischen Provinzen Russlands*, s. 257-264.

Zenkovsky, Sergei A., *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Cambridge, MA, 1960 [*Rusya'da Pan-Türkizm ve Müslümanlık*, çev. İzzet Kantemir, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1983].

Znamenskii, O. N., "The Petrograd Intelligentsia during the February Revolution", *Soviet Studies in History* 23, sayı 1, 1984-1985, s. 39-55.

Zohrab, I., "The Socialist Revolutionary Party, Kerensky and the Kornilov Affair: From the Unpublished Papers of Harold W. Williams", *New Zealand Slavonic Journal*, 1991, s. 131-161.

II. Aleksandr 21
II. Nikola 31-33, 38, 39, 46, 47, 56, 59, 62-65, 81, 123, 127, 137, 232, 318, 322
  1905 devrimi 19
  Birinci Dünya Savaşı 137
  hükümdar olarak 20-22
  Şubat Devrimi 40, 41, 132, 324
  tahttan indirilme 15, 30, 68, 70, 71, 109
1 No.'lu Emir 15, 65, 123
1905 Devrimi 26, 31, 45, 52, 119, 152, 182
1917'nin siyasi sistemi 319
  Direktuar 241
  Geçici Hükümet *(bkz. kendi maddesi)* 30, 38, 41, 68, 73-75, 77, 78, 85, 92, 93, 97, 101, 106, 133, 134, 135, 139, 144, 158, 172, 174, 175, 177, 178, 180, 182, 183, 189, 193, 195, 220, 233, 241, 243, 266, 272, 294, 297, 300, 312, 319, 322-324, 326, 327, 332
  İkinci Koalisyon 21
  koalisyon hükümeti kuruldu 101,106, 134, 135, 158, 197, 273, 319, 328
  Kornilov ve 74, 83, 232, 241
  *Sovnarkom (bkz. kendi maddesi)*272, 273, 302, 303, 307
  Üçüncü Koalisyon 16, 174
  yeni saflaşma 7, 78, 80, 83, 87, 88, 320

açlık 41, 48, 206, 220, 224, 245
aktivist işçiler 25, 44, 50, 55, 61, 63, 85, 119, 120, 209
Albay K. I. Riabtsev 279
Albay M. G. Shalfeev 54
Aleksandroviç, Peter 44
Almanlar 16, 35, 177, 184, 290
  Alexandra 39
  Baltık 39, 182, 183, 291
  barış 184, 201, 286
  komplo 220
  Lenin'in seyahati 93
Amiral V. N. Viren 131
Ana Toprak Komitesi 158
anarşistler 93, 96, 97, 131, 211, 218, 236, 239, 326-328
Anavatanın ve Devrimin Kurtuluşu Komitesi 70
Antonov-Ovseenko, Vladimir 267, 291
Asker Eşleri Sendikası 144
askerî öğrenciler 261, 274
Askerî Devrimci Komite (ADK) 17, 264, 266, 267, 330
  askerler 257, 258, 262, 263, 265
  1914-1916 44
  barış talepleri 125
  Ekim Devrimi 259, 261, 265, 270, 279, 302-304
  komiteleri 292
  Kornilov Olayı 257
  milliyet meseleleri 288
  ölüm cezası 130, 224, 326
  "sovyet iktidarına" destek 280
  subaylarla ilişkiler 260, 262
  Şubat Devrimi 302

Temmuz Günleri 259
ve sovyetler 288
ve SR'ler 257, 261, 279, 280, 288, 302, 304, 305
ve savaş 280
Astsubay Markov 58
Astsubay T. I. Kirpichnikov 58, 110
Avksentiev, N. D. 91
Avrich, Paul 239
Azerbaycan 185-189

bahriyeliler 177, 206, 210, 211, 290-292
Helsinki 131, 182, 280, 281
Ekim Devrimi 122, 254, 267, 274, 289, 303, 305
istekleri 132
Kurucu Meclis 177, 289, 303, 305
Bakü 188, 189, 216, 245, 246
Baltık bahriyelileri 274, 280, 291, 292
Baltık Donanması 131, 274, 280, 291, 311
barış çabaları 126, 199
Barış Kararnamesi 285, 292, 298
Bazarov, V. 87
Birinci Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı 120
Bochkareva, Maria 145
Bolşevik Parti 16, 27, 29, 44, 53, 75, 79, 91, 93, 100, 106, 115, 118, 120, 126, 128, 174, 175, 183, 185, 188-190, 192, 194, 201, 202, 206, 208, 212, 214, 220, 224, 225, 228, 230-232, 238, 244, 246, 247, 249, 251, 255-260, 262-265, 267, 269-272, 274-283, 285, 286, 288, 291, 295, 297, 298, 300, 302, 303, 305, 309, 311, 313, 317, 319, 327, 329, 330
"Alman ajanları" olarak 40, 25, 227, 316
Askerî Örgütlenme 210, 235
askerler 204, 205, 209, 211, 234, 235, 252, 254, 275, 292
Çeka ve baskı 332
devlet yapısı 301, 302
devrimin yayılması 296
Ekim Devrimi 10, 17, 131, 193, 199, 233, 240, 261, 287, 290, 293, 294, 299, 304, 306, 322, 325, 331, 332
Ekim'deki seferberlik 140
ekonomik politikaları 95, 96, 184, 236, 299, 322
Haziran Gösterileri 209
iktidar tartışması 243
örgütlenme 28, 94, 117, 235, 241, 273, 289, 301
Petersburg Komitesi 209, 235, 253, 254
sosyal politikaları 121, 184
Şubat Devrimi 10, 87, 131, 181, 209, 223, 268, 325
taarruz 204, 205, 237, 243
Temmuz Günleri 211, 223, 235, 236, 250, 308, 325, 326
ve gençlik 148, 316
ve kadınlar 140-142
ve köylüler 166, 167, 184, 289, 294, 296, 299, 306, 307
ve Kurucu Meclis 10, 233, 239, 250, 289, 295, 296, 301, 304, 306, 308-310, 332, 334
ve uluslar 175, 293
yeni siyasi saflaşmada 88, 91, 97, 242, 322, 328
Breshko-Breshkovskaia, Ekaterina 141, 142
Brest-Litovsk Antlaşması 201, 287
Broidio, Eva 141
Bubnov, Andrey 254
Buchanan, George 259
Buharin, Nikolay 310
Bund (Yahudi İşçi Sendikası) 192, 269, 320
"Bütün İktidar Sovyetlere" 101, 208, 209
Ekim Devrimi 10, 234, 331
Sonbahar 1917 333
Temmuz Günleri 235, 236

Channon, John 162
Chkheidze, Nikolai 44, 48, 63, 66, 80, 88, 138, 239
Clements, Barbara 141-143

Çalışan Kadınlar Konferansı 141
Çeçenler 170
Çeka ve baskıcı tedbirler 332
Çernov, Viktor 104, 210, 222, 223
Geçici Hükümet içinde 106, 158, 222
köylüler 158, 164
çuvalcılar 216

Dağıstan 187
Dan, Fedor 91
demiryolu savaşı 287
Demokratik Konferans 241, 242, 245, 329
Devlet Gıda Tedariki Komitesi 156
Devrimci Defansizm/Defansistler 15, 93, 104, 120, 125, 200, 233, 237, 239, 271, 326, 327
Ekim Devrimi 238, 267, 270, 321, 322, 325, 327, 330
ideolojisi 100, 192, 286
Koalisyon hükümeti 233, 237, 242, 325, 328

milliyetler 100, 233
savaş politikası 88
taarruz 197, 200, 203, 205, 206, 208, 212, 237
Temmuz Günleri 197, 211, 212, 222, 225, 226, 325
ve askerler 125, 233, 242, 266, 271, 325, 326, 328
ve işçiler 120, 239, 242, 326
ve yeni siyasi saflaşma 88, 91, 97, 101, 242, 322, 328
ayrıca bkz. Menşevikler; Sosyalist Devrimciler; Ilımlı Sosyalistler
devrimin dünya çapında anlamı 321
dış politika 101, 104, 105, 133, 198, 224
Donets Havzası 217, 246
Duma 15, 31, 32, 37-39, 44, 45, 47, 48, 54-56, 61, 63, 66, 67, 69, 71, 72, 77, 81, 87, 97, 98, 123, 124, 195, 223, 290, 312, 319
I No.'lu Emir 65, 123, 124
II. Nikola'nın tahttan indirilmesi 62, 64, 68
Birinci Dünya Savaşı 34, 36
Geçici hükümetin kurulması 37, 66, 222
Şubat Devrimi 33
Dünya Savaşı 81
Dibenko, Pavel 131, 274
Dzenis, Osvald 265
Dzerjinski, Felix 305

eğitimli zümre 25, 36, 38, 43-45, 47, 62, 99, 154, 225, 317, 319
Ekim Manifestosu 32
destekçilerin seferber edilmesi 256
garnizon hakkında anlaşmazlık 237
Kronstadt bahriyelileri 131
milliyetler ve 296
Toprak kararnamesi 167, 168, 278 305, 332
Ekimci Parti ya da 17 Ekim Birliği 36
ekonomik problemler 27, 43, 106, 142, 193, 256, 301, 325
Emek ve Işık 148
Engelhardt, B. A. 65, 123
Ermansky, O. A. 51
Ermenistan ve Ermeniler 188-190, 216
Estonya Sosyal Demokrat Birliği 183
Estonya ve Estonyalılar 169, 172, 182-185, 282, 283, 294

fabrika komiteleri 166, 298, 299, 316, 324, 326
Duma 30, 97
fabrika aktivistleri 52, 63, 120, 209
işçiler ve grevler 52
kadınlar ve 140, 143
köylüler 166, 224, 242
liderlik 52, 119, 120, 143, 225
orta sınıf ve 119, 299
Petrograd Sovyeti 97, 115, 239, 240, 242
radikal desteği 225
sosyalist partiler 114, 119, 140, 224
Şubat Devrimi 52, 115-117, 119, 131
uluslar 224
ve kamu aktivizmi 137, 139
ve Kurucu Meclis 239
yeni siyasi saflaşma 242
yeniden seçimler 225, 240
yönetimle anlaşmazlık 115, 246
Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi 299
Figes, Orlando 39, 98, 316
Finlandiya 16, 17, 94, 174, 180-182, 209, 211, 249, 2çi50, 253, 293

Geçici Hükümet 15-17, 37, 38, 59, 61-63, 72, 74, 78, 92, 95, 98, 107-14, 145, 147, 153, 154, 157, 158, 175, 177, 180, 186, 189, 195, 212, 222, 223, 230, 233, 246, 247, 249, 254, 264-266, 268-270, 272, 275, 283, 286, 288, 290, 294-297, 305, 306, 309, 310, 320, 321, 323, 329
askerler ve 54, 76, 85, 102, 104, 105, 125, 128-132, 182, 197, 202, 207, 209, 210, 242, 262, 265, 278, 282, 312, 328
başarıları 326, 327
dış ve savaş politikası 101, 103, 133, 198
Direktuar 241
Ekim Devrimi 128, 131, 199, 253, 261, 277, 282, 293, 294, 300, 322, 327, 332
hakkında solcu eleştiriler 211
işçiler ve 76, 102, 106, 113, 115, 119, 131, 134, 208, 247, 261, 312, 324
kadınlar 138, 139, 188, 327
koalisyon hükümetinin kurulması 41, 105, 106, 134, 135, 332
Kornilov Olayı 197, 241
kuruluşu 41, 52, 53, 66, 68, 73
milliyetler (*ayrıca bkz.* özgül milliyetler) 174
orta sınıf ve 30, 67, 69, 75, 85, 97, 132-135, 139, 182, 183
Petrograd Sovyetiyle ilişkileri 73, 76, 85, 93, 94, 105, 113, 129, 144, 172, 193, 197, 207, 208, 242, 322
siyasi otorite 69, 76, 77, 181, 292
taarruz 177, 197, 198, 202
Temmuz Günleri 178, 197, 208, 209, 220-223, 259, 308

Üçüncü Koalisyon 174
ve ekonomik kriz 101, 105, 106, 197, 216, 221, 243
ve köylüler 92, 106, 132, 153, 154, 157, 158, 182, 197, 242, 294, 300, 319
yeniden yapılanması 77, 99, 105, 183
gençlik hareketleri 148, 316
General A. A. Brusilov 145
General A. A. Polivanov 35, 38
General, A. I. Denikin 200, 207, 229
General A. I. Dutov 290
General A. M. Krymov 40, 231
General A. V. Cheremisov 291
General Aleksei Kaledin 290, 291
General Alfred Knox 35
General Dragomirov 129
General G. I. Gurko 40
General G. P. Polkovnikov 257, 258, 274
General Lavr Kornilov 16, 74, 83, 215, 223, 225-231, 244, 248, 257, 273, 280, 290, 303, 319, 326, 327
ve Geçici Hükümet 197
ve solun yükselişi 232, 237, 239, 241
General M. V. Alekseyev, 71, 290
General N. I. Ivanov 64, 71
General N. N. Dukhonin 259, 286, 292
General N. P. Krasnov 17, 273, 274, 276, 291, 304
General Radko-Dmitriev 204, 205
General S. S. Khabalov 54, 56
Gerliakh ve Pulst Fabrikası 214
Gots, Abram 91, 193
Gönüllü Ordu 291
Grand Dün Nikola Mikhailovich 71, 72
Guçkov, Aleksandr 36, 40, 71, 77, 106, 134
Gürcüler ve Gürcistan 87, 184, 189, 190, 295
Gvozdev, K. A 41, 44

Halk Komiserleri Konseyi 17, 302, 307, 309
kabulü 272
Halk Komiteleri 69, 193, 320
Halkın İradesi 27
Harkov 11, 288, 289, 294
Haziran gösterileri 206, 208, 209, 218
Helsinki 131, 182, 237, 254, 280, 282
Hickey, Michael 13, 118, 136, 191, 218
Hokand 295
Holquist, Peter 37, 70, 150, 156

Iaroslavsky, E. 220
ılımlı sosyalistler 40, 41, 44, 53, 67, 68, 79, 92, 95, 99, 106, 122, 135, 163, 175, 181, 184, 215, 224, 250, 252, 256, 258, 269-271, 280, 309, 316, 326, 327, 329, 330
destek kaybı 101, 115, 119, 175
eleştirisi 323, 329
ideolojileri 100, 121
ve halkın istekleri 93
ve Şubat Devrimi 87, 119, 321, 323, 328
ve taarruz 201
vilayetlerde 249
yeni siyasi saflaşmada 73, 80, 87, 91, 93, 97, 320, 322, 328
ayrıca bkz. Devrimci Sosyalistler; Menşevikler; Sosyalist Devrimciler
İlerici Blok 37-40, 56
İlerici Parti 36, 79, 320
İmparatoriçe Aleksandra 11, 20, 38-40, 46
işçi denetimi 115, 234, 266
İşçi Grubu 41, 43, 44
işçi sınıfı 23, 53, 129, 142, 174, 182, 220
1917 öncesi 24, 182
arzuları 111, 114, 117, 182
ekonomik kriz ve 214, 216, 221, 228, 243, 298, 299
fabrika komiteleri 52, 97, 114-117, 119, 120, 131, 140, 143, 166, 224, 225, 235, 239, 240, 242, 298, 299, 316, 324, 326
grup kimliği 149
kültür ve eğitim faaliyetleri 118
liderlik 28, 119, 136, 143
Kızıl Muhafızlar *(kendi maddesine bkz.)* 117, 182
Müslüman 171, 188
sendikalar 24, 30, 43, 76, 77, 118, 228, 239, 240, 319
Şubat Devrimi'nde 111, 114, 117, 119
Temmuz Günleri 197, 208, 209, 211, 213, 226, 235, 326
ve sosyalist partiler 26, 114, 119, 135, 136, 140
ve sovyetler 30, 114, 117, 119, 136, 143
zemliachestva 118, 166

Jadid
Jordania, Noe 295

Kadet (*bkz.* Anayasal Demokratlar) 16, 17, 30, 32, 37, 38, 40, 66, 68, 69, 74, 76, 78-80, 95, 100, 103, 106, 136, 138, 139, 141, 147, 157, 172, 174, 177, 178, 188, 192, 199, 221-225, 227, 234, 237, 241, 242, 290, 304, 305, 308, 309, 311, 320, 332
kadın taburları 145, 146

kadınlar 11, 15, 16, 41, 121, 139, 148, 149, 188, 219, 327
arzuları 111, 138, 146
asker eşleri (*soldatki*) 41, 42, 141, 143-145, 234
eşit haklar 138-140, 146
feminist hareket 27
grevler 47, 48, 50, 53
işçi sınıfı 53, 140, 142, 143
Kadetler ve 138, 141
kadın taburları 145, 146
köylüler 137, 142, 145, 151, 152, 156, 162, 164
savaşın kadınlar üzerine etkisi 138
siyasal aktivizm 142
sosyalist partiler ve 140, 141
Şubat Devrimi'nde 50, 53, 111, 138, 139, 143, 219
ve ekonomik kriz 50
Kadınlar İçin Eşit Haklar Birliği 138
Kalinin, Mikhail 254
Kamenev, Lev 251, 255, 256, 275, 276, 329, 331
Kamkov, B. D. 237
Kanlı Pazar 30, 43, 47, 58, 121
Kerenski, Aleksandr 11, 44, 48, 63, 67, 75, 80, 84, 103, 106, 147, 164, 173, 181, 193, 222-224, 227-231, 237, 241, 247, 256, 259, 262, 263, 266, 268, 274-276, 282, 291, 304, 321, 322, 328-330
başbakan olarak 16, 76, 97, 217, 232
Diktatorya ve Üçüncü Koalisyon 242
Ekim Devrimi 17, 147, 232, 260, 273
Kornilov Olayı 212
Şubat Devrimi 98, 99, 199
ve kadınlar 138, 145
ve taarruz 177, 202, 203, 207, 212
yeni siyasi saflaşmada 97
Kazaklar 51, 53, 55, 185, 258, 262, 274
Don Kazakları ve özerklik 41, 42, 194, 225, 290, 291
Ekim Devrimi 194, 290, 294
Kazaklar ve Kazakistan 185
Kazan 144, 228
KBSK (*bkz.* Kuzey Bölgeleri Sovyetler Kongresi) 254, 329
Keep, John 111, 157
Kırgız 185
Kızıl Muhafızlar 116, 120, 182, 285, 231, 256, 258, 260, 262, 263, 265, 266, 274, 278-280, 289, 291, 292, 299, 303, 304, 312, 316, 324, 329
Ekim Devrimi'nde 264
Ekim'de 117, 255
Kiev 176-179, 288, 289, 291, 294
Kishkin, Nikola 259
koalisyon hükümeti 15, 41, 77, 79, 80, 101, 126, 206-208, 210, 217, 222, 233, 236, 237, 240-242, 268, 277, 319, 321, 324, 325
eleştirisi 328
ikinci ve üçüncü 16, 174, 212
kuruluşu 105, 106, 134, 135, 158, 173, 197, 215, 273
Koenker, Diane 47, 279
Kollontay, Aleksandra 141
Kolonitskii, Boris 12, 39, 98, 316
Kontes Sofia Panina 139, 141, 142
Konvalov, A. I. 79, 97, 134
Koramiral A. I. Nepinin 131

köylüler 11, 16, 21, 23, 27, 30, 31, 42, 76, 81, 85, 92, 110, 111, 118, 123, 126, 132, 137, 145, 153-156, 160-165, 171, 179, 180, 182, 184, 197, 216, 218, 221, 224, 237, 242, 266, 272, 289, 294, 296, 299, 300, 305, 307, 311, 315, 319, 324
arzuları 22
doğrudan eylem 159
gıda tedariki 157, 159
hükümet ve 21, 168
köy meseleleri 152, 157
siyasi eylem 28, 30, 31
toprağın yeniden dağıtımı 157, 159
ve SR parti 27, 28, 106, 158, 166, 167, 306
ve Şubat Devrimi 151
Kronstadt bahriyelileri *ayrıca bkz.* Baltık bahriyelileri 131
Krupskaya, Nadezha 141
Krilenko, Nikolay 286, 292
Kurtuluş Birliği 30
Kurucu Meclis 10, 13, 67, 75, 76, 81, 92, 113, 136, 138, 149, 158, 165, 172-174, 177-179, 181, 227, 243, 250, 261, 275, 285, 294, 296, 300, 301, 304, 305, 309
Bolşeviklerin yan çizme çabaları 310
iktidar üzerine Bolşevik tartışmasında 289, 306
kapanmasının önemi 194, 333
seçimler 17, 307, 308
toplanması ve dağılması 74, 106, 180, 233, 239, 247, 252, 269-271, 295, 303, 308, 310-313, 332, 333
ve Ekim Devrimi 74
ve kadınlar 327

Kuzey Bölgeleri Sovyetler Kongresi (KBSK) 16, 254, 329

Lapinski, Stanislaw 304
Larin, Yuri 238, 304
Lazimir, Pavel 257
Lena Altın Madeni katliamı 34
Lenin, Vladimir İlyiç Ulyanov 15, 29, 87, 90, 93, 95, 96, 99, 115, 193, 199, 204, 205, 209-211, 234, 235, 240, 251-255, 260, 264, 268, 270, 272, 273, 287, 289, 293, 298-302, 329, 331
  1917'den önce 28
  "Alman ajanı" olarak 94, 220
  barış anlaşması 271, 285, 286
  Ekim Devrimi 74, 261, 277, 322, 330
  iktidar tartışması 275, 276
  kimdir 88
  milliyetler 174, 189
  Nisan Tezleri 15, 94
  sosyal-ekonomik tedbir 236, 237, 283, 285, 296
  Temmuz Günleri 16, 236, 250, 266, 271
  ve baskıcı tedbirler 303-305
  ve Kurucu Meclis 10, 17, 74, 239, 285, 305-307, 309, 310, 332, 333
  Vikzhel 283
  yeni siyasi saflaşmada 320
Letonya Sosyal Demokrat Partisi 184
Letonya ve Letonyalılar 175, 180, 182-184, 190, 280, 282, 293-295
Letonyalı piyadeler 184, 280
Liber, Mark 91
liberaller 32, 33, 37, 56, 62, 64, 66, 73, 78, 80, 87, 92, 97, 100, 175, 184, 192, 223, 241, 242, 280, 306, 316, 321, 322
  1917 öncesi 29, 68
  Şubat Devrimi'nde 307
  ve Geçici Hükümet 41, 79, 323, 328
  ve orta sınıflar 67, 135, 136, 183
  yeni siyasi saflaşmada 320
  ayrıca bkz. Anayasal Demokratlar
Lih, Lars 95, 156, 216, 220, 236, 245
Lockhart, Bruce 40
Lunaçarski, Anatoli 269, 270
Lvov, V. N. 149, 230

Maapaev 183, 294
Madencilik Enstitüsü 61
Makinalı Tüfek Alayı 208, 209
Manerov (Sovyet Vekili) 77
Martov, Julius 28
Maslennikov, A. M. 223
Mason locaları 37
McAuley, Mary 221
Mejrayontsi 53, 96, 322
Menşevik Parti 27, 41, 44, 51, 54, 63, 85, 87, 91-93, 100, 115, 120, 173, 192, 204, 219, 224, 232, 238, 240, 242, 250, 251, 257, 269, 270, 278, 279, 295, 304, 309, 317, 320, 322, 326, 328
  1917 öncesi 28
  destek kaybı 225, 233
  Gürcistan'da 184, 189, 190
  İkinci Sovyetler Kongresi
  koalisyon hükümeti 29, 106
  Menşevik-Enternasyonalistler (*kendi maddesine bkz.*) 93, 96, 97, 106, 120, 232, 236-238, 255, 269, 272, 281, 322, 328, 329
  Sovyet liderliği içinde 88, 95, 96
  Şubat Devrimi 41, 51, 87, 219
  Üçüncü Koalisyon 174, 242
  ve kadınlar 141
  ve milliyetler 174
  ve yeni siyasi saflaşma 88, 91, 320, 322, 328
  Vikzhel 275, 276, 288
  ayrıca bkz. Devrimci Defansizm/Defansistler; Ilımlı Sosyalistler
Menşevik-Enternasyonalistler 93, 96, 97, 106, 120, 236-238, 255, 269, 281, 329
  destek kazanımları 232, 326
  Ekim Devrimi 232
  sosyalist koalisyon hükümeti 272, 322
  yeni siyasi saflaşmada 328
Merkez İcra Komitesi 242, 272, 312
Merkez Komitesi (Bolşevik) 210, 254, 262
  iktidar tartışması 253, 276
  Temmuz Günleri 209, 235
  Vikhzel 275, 276
milliyetler (*ayrıca bkz.* özgül milliyetler) 137, 171, 174, 287
Milyukov, Paul 11, 66, 68, 74-76, 79, 80, 99, 103, 104, 106, 147, 199, 222, 224, 225, 320
  1917 öncesi 30, 38, 39
  Şubat Devrimi 81
  ve dış politika 101, 133, 323
Milyukova, Anna 139, 141
Moskova Devlet Konferansı 16, 227, 229
Mstislavski, Sergei 269
Müsavat 188, 189
Müslümanlar 186-189

Narodnikler 147
Natanson, Mark 93, 94, 237, 322

Nekrasov, Nikolai 40, 75, 79-81, 97, 99, 103, 105, 199, 222, 320, 321
Nikolaeva, Klavdiia 141
Nisan Krizi 15, 13, 105, 133, 197, 209, 226, 268, 319, 323, 325
Nabokov, V. D. 76, 80
Novgorod 240, 245, 249

Obukhov Fabrikası 238
Orta Asya *ayrıca bkz.* uluslar özelinde 185, 186, 226, 293, 295
orta sınıflar 25, 26, 29, 31, 101, 119, 133, 135, 136, 182, 234, 299
Ortodoks Kilisesi 148, 149, 230

ön Meclis 16, 249, 250, 255, 263, 265
Özbekler 188

Pan-Islâmcılar 186, 187
Pankhurst, Emmeline 146
Peder Gapon 30
Penza 159
Peshekhonov, A. A. 54
Petersburg Komitesi 209, 235, 253, 254
Petrograd Sovyeti 16, 67, 76, 85, 86, 97, 98, 101, 102, 112, 113, 115, 117, 128, 134, 144, 145, 167, 175, 193, 197, 215, 220, 222, 227, 237, 242, 257, 258, 259, 261, 264, 287, 294, 302, 306, 307, 312, 318, 321-323, 329, 330
  1 No.'lu Emir 123
  barış politikası 105, 200
  Bolşevik çoğunluk 232, 233, 239, 240, 243
  Ekim Devrimi 232, 238, 240, 277
  Geçici Hükümetin kuruluşunda 69, 73
  hükümet karşısındaki otoritesi 77
  ilk liderler 91
  kuruluş 44, 64, 73
  Lenin'in saldırısı 88, 94, 254, 268
  örgütlenme 83
  rolü 320
  Şubat Devrimi 88, 93, 226, 277, 320
  taarruz 206
  Temmuz Günleri 208, 266
  ve ekonomik kriz 244
  ve koalisyon hükümeti 232
  ve milliyetler 287
Petrograd Şehir Meclisi 240, 270
Phillips, Morgan Price 87, 246
Plekhanov, G. V. 28
Pozitif Bilimlerin Gelişimi ve İlerlemesi için Serbest Cemiyet 147
Prens Boris Vyazemsky 162
Prens G. E. Lvov 36-38, 40, 68, 74, 75, 80-82, 97, 99, 103, 105, 149, 183, 199, 221, 230, 231, 320-323
  1917 öncesi 100
  hükümet hakkında görüşleri 76
  istifası 222
  koalisyon hükümeti 106
  ve kadın hakları 138
Prens Golytsin 160
Protopopov, A. D. 62
Pskov 71, 249
Pulkovo Tepeleri 274, 280
Purishkevic, V. M. 39
Putilov A. I. 223
Putilov Fabrikası 44, 47, 48, 113, 246

Radek, Karl 193
radikal sol blok 175, 206, 213, 232, 237, 238, 242, 263, 268, 328, 332
  destek kazanımları 94, 97, 119, 141, 199
  Ekim Devrimi 10, 238, 240, 282, 287
  Şubat Devrimi 213
  Petrograd Sovyeti 16, 97, 239, 240
  taarruz 202, 212
  Temmuz Günleri 212, 326
  ve milliyetler 233
  yeni saflaşma 322
  ayrıca bkz. Bolşevikler; Sol SR'ler; Menşevik-Enternasyonalisler; Anarşistler
Rakhia, I. 254
Raleigh, Donald 13, 114
Rasputin, Gregory 38, 39, 317, 318
Reed, John 248, 266-268
Resulzade, Mehmet Emin 186
Revel 11, 131, 183, 237
Riazanov, David 276
Rodichev, Fedor 227
Rodzianko, M. V. 56, 62, 66, 68, 71
Romanov (Petrograd Sovyet Vekili) 77
Rosenberg, William 74
Rudnev, V. V. 279
Rudnev, S. P. 163
Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi 17, 293, 297
Rıkov, A. I. 276

Samara 156, 278
sanayileşme 22, 23, 28
sansür 147, 169
  Bolşevik 17, 302-305, 307, 332
  İmparatorluk 20, 109
Saratov 114, 159, 164, 278, 279, 305

Savaş Endüstrisi Komitesi (SEK) 36-38, 40, 41, 44
Savinkov, Boris 226, 228, 229
sendikalar 24, 30, 43, 76, 77, 116, 118-120, 135, 136, 143, 215, 228, 239-241, 276, 298, 316, 319, 324, 327, 328
Sibirya 15, 21, 38, 87, 88, 91, 205, 320
Sibirya bölgeciliği 195
Sıdkı, Siraceddin Maktum 110
Simbirsk 163, 164
Skobelev, Mikhail 54, 63, 88, 91, 106, 224
Smolensk 118, 136, 149, 159, 219, 248, 289
Sokolov, N. D. 66
Sol SR'ler 97, 106, 115, 117, 118, 128, 142, 166, 175, 183, 202, 205, 206, 208, 209, 211, 225, 232, 252, 254, 255, 268, 269, 275, 280, 291, 292, 295, 297, 301, 302, 310, 322, 325, 326, 328
Askerî Devrimci Komite 206, 257, 258, 261, 279, 304
askerler ve bahriyeliler 131
destek kazanımları 120
devrimin yayılması 296
Ekim devrimi 96, 232, 238, 281, 304, 331, 332
Kızıl Muhafızlar 120, 256, 258, 263, 279, 329
köylüler 126, 237, 289, 306, 307
Kurucu Meclis 239, 247, 252, 261, 289, 305, 307
Sovyet hükümetinde 296
Temmuz Günleri 259, 326
ve işçilerin arzuları 120, 121
ve sosyalist koalisyon hükümeti 207, 272, 288
ve taarruz 128, 211, 237
yeni saflaşmada 93, 328
soldatki (asker eşleri) 41, 141, 143, 144, 234
Sosyalist Devrimci Parti (SR'ler) 27, 44, 88, 91, 92, 95, 98-100, 104, 113, 157, 190, 192, 193, 201, 204, 226, 233, 249-251, 278, 289, 296, 309, 311, 312, 320, 333
1917 öncesi 27, 29
İkinci Sovyetler Kongresi 247, 276, 279
köylüler 27, 28, 166, 167, 171, 272, 299, 306
sol SR'ler *(kendi maddesine bkz.)* 93, 96, 97, 106, 115, 117, 118, 120, 121, 126, 128, 131, 142, 166, 175, 183, 202, 205, 206, 208, 209, 211, 225, 232, 252, 254-259, 261, 263, 268, 269, 272, 275, 279-281, 288, 291, 292, 295, 297, 301, 302, 304, 305, 307, 310, 322, 325, 326, 328, 329, 331, 332
taarruz 226, 237
Temmuz Günleri 211, 225
Ukrayna SD Partisi 172, 173, 176, 180, 289, 306, 329
ve hükümet 17, 158, 222, 270
ve işçi arzuları 120, 121
ve kadınlar 141, 142
ve Kurucu Meclis 92, 106, 158, 165, 172, 173, 239, 247, 261, 269, 289, 301, 305, 307, 312, 333
ve milliyetler 171, 174, 188
Vikzhel 275, 292
vilayetlerde 278, 289
yeni siyasi saflaşmada 88, 91, 93, 242, 322, 328
ayrıca bkz. Ilımlı Sosyalistler; Sol SR'ler; Ukraynalı SR'ler
Sosyalist Genç İşçiler Birliği 148
Sovnarkom 272, 273, 276, 302-305, 307, 311
Spiridonova, Maria 93, 142, 310, 322
Stankevich, Vladimir 88
Stasova, Nadezhda 141
Steinberg, Isaac 305
Steklov, Yuri 64, 88, 93
Stockholm Konferansı 199
Stolypin, Peter 33, 34
suç 133, 197, 218, 219, 232, 247, 248, 269, 300, 325, 326
Sukhanov, N. N. 66, 88, 93, 102, 147, 197
Suny, Ronald 13, 170, 184, 190

Şlyapnikov, Alexander 44, 55
Şubat Devrimi 33, 40-42, 50, 53, 57, 60, 61, 69, 70, 78, 81, 83, 87, 98, 109, 111, 112, 114-117, 124, 131-133, 138, 139, 143, 147, 151,176, 181, 186, 187, 193, 199, 200, 209, 213, 219, 226, 230, 268, 302, 307, 312, 315, 318-320, 323, 325

taarruz 16, 128, 130, 132, 145, 177, 178, 197, 198, 200-208, 211, 212, 223, 226, 237, 243
Tacikler 185
Tallinn (Revel) 11, 131, 183, 294
Tambov 162
Taşkent 110, 187-189, 216, 249, 295
Tatarlar 171, 178, 179, 185-188, 191, 293, 295
Temmuz Günleri 16, 148, 178, 197, 208, 209, 211, 212, 218, 220-223, 225, 226, 235, 236, 250, 259, 268, 271, 308, 325, 326
Terek 194

Tereşçenko, M. I. 75, 80, 97, 106, 134, 177, 199
Thornton, Mills 113
Tiflis 190, 295
Tikhonov, Peter 52
toplum 25, 27, 33, 65, 77, 85, 99-101, 105, 109, 119, 120, 129, 133, 143, 157, 163, 165, 167, 179, 187, 201, 206, 208, 217, 225, 228, 233, 248, 277, 296-297, 299, 301, 310, 312, 313, 315, 317-319, 321, 324, 325, 327, 328, 334
1917 öncesi 22, 26, 36, 39, 43, 85
arzuları 110, 233
Bolşevik sosyal politikaları 234, 236
kamu düzeninin bozulması 133, 247
kimlikler 110, 149, 150, 186, 188, 191
komplo teorileri 219, 220
örgütler 36, 37, 43, 69, 120, 132, 146, 148, 149, 186, 191, 216
suç 218, 219, 247, 248, 325
Toprak, hakkında kararname 17, 93, 96, 193, 210, 239
Troçki, Leon 11, 259, 262, 264, 266, 269, 272, 275, 276, 306, 322, 331-333
Ekim Devrimi 199
İktidar hakkında Bolşevik tartışması 251, 254, 255
ön Meclis 249, 255, 256
Petrograd Sovyeti'nin Başkanı 16, 193, 242, 257, 258
ve terör 304, 305
Trudovik 44, 97
Tsarevich 317
Tsarskoye Selo 71, 273, 274
Tsentrobalt 131
Tsereteli, Irakli 87, 89, 97, 126, 164, 173, 177, 222, 238, 242, 320
İçişleri Bakanı 16, 163, 225
kimdir 87
Petrograd Sovyeti liderliği 15, 122, 128, 199
ve dış politika 91, 102-104, 198
ve koalisyon hükümeti 93, 100, 105, 106
ve milliyetler 99
ve yeni saflaşma 88, 91, 99, 320
Tula 238
Tüm-Rusya Sovyetler Konferansı 99, 125
Tüm-Rusya Köylü Vekilleri Kongresi 167, 271
Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi 64, 100, 167, 242
Birinci 173
İkinci 251, 268, 276, 279
Tüm-Rusya Kentler Birliği 36
Tüm-Rusya Zemtsvolar Sendikası 68
Türkistan 187, 295
Tver 70, 278
Tyrkova, Adriana 139, 141, 142

Ufa 237
Ugarov, F. A. 258
Ukrayna alayları 175
Ukrayna Sosyal Demokratları 176, 178
Ukrayna 12, 13, 17, 21, 35, 151, 164, 168-172, 191, 193, 195, 208, 218, 221, 287, 289, 290, 293, 295
bağımsızlık 172, 174, 176, 177, 180, 288, 289, 294
kimlik 110, 171, 180, 296, 309
köylüler 178
Merkezî Radası 15, 16, 173, 176, 179, 183, 192, 194, 288, 291, 294
özerklik 208
Ukraynalı olmayan azınlıklar 178
ve Geçici Hükümet 16, 174, 175, 177, 178, 180, 194, 294
Yahudiler 178, 192
Ukrayna SR'leri 180
Ulema 187, 188
Uritsky, M. S. 310

Vikzhel 17, 275-277, 283, 288, 292, 294, 304
Vladimir (şehir) 278
Vladimir Askerî Okulu 274
Voitinsky, Vladimir 91, 201
Volynsky Muhafız Alayı 58
Vynnychenko, Volodymyr 178

Wildman, Allen 126, 128, 204, 231, 292
Williams, Albert Rhys 285
Witte, Sergei 22

Yahudiler 31, 178, 184, 190-193, 220
Yeni Lessner Fabrikası 48
yiyecek tedariki 50, 56, 64, 144, 155-157, 159, 215-217, 220, 245, 300
Yüzbaşı Lashkevich 57

Zemgor 36-38, 66
Zemliachestva 118, 166
Zemstvo 20, 76, 249
Zenzinov, Vladimir 312
Zinoviev, Grigorii 251, 255, 329

Yıllarını Rus Devrimi tarihini araştırmaya adayarak birçok çalışma üreten Wade, yeni araştırmalar ışığında tarihin bu kesitinin yeni bir anlatısını, heyecan verici bir üslupla sunuyor. Rusya toplumunu devrime götüren nedenleri son derece akıcı bir şekilde aktarırken aynı zamanda bu devrime dair mitleri çürüterek, odağına 1917'nin bugüne kadar ihmal edilmiş kesimlerini alıyor. Kadınlar, köylüler, cephedeki askerler ve azınlıkların devrimde oynadıkları rollerin ayrıntılı bir panoramasını çiziyor. Bugüne kadar yazılanlardan farklı olarak devrimin Petrograd merkezli bir anlatısını sunmaktan kaçınan Wade Rusya gibi geniş bir coğrafyanın diğer kesimlerinde de devrime nasıl gidildiğini ve devrimin nasıl yankı bulduğunu ortaya koyuyor. Kurucu Meclis'in dağılmasıyla son bulan kitap, hedeflenen demokrasiye nasıl ve neden ulaşılamadığını da sorguluyor.

"(...) Devrim, ne cahil kitlelerin kibirli Bolşevikler tarafından düpedüz manipüle edilmesiydi ne de geleneksel Ekim mitinin genellikle tarif ettiği gibi titizlikle planlanmış ve Lenin'in alim-i mutlak yönetimi altında uygulanmış bir iktidar gaspıydı.(...) Bu kitap, devrimin siyasi tarihini yeniden kalıba döküyor. Ekim Devrimi'nin karmaşıklığının, hakiki bir halk mücadelesi olan 'Bütün İktidar Sovyetlere' talebiyle ne denli bütünleşmiş olduğunun altını çiziyor ve yalnızca bundan sonra bir 'Bolşevik Devrimi'ne dönüştüğüne mim koyuyor."

REX A. WADE

THG
004309B
LCF
2016

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2416-5